LENIN

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE

5

INSTITUTUL MARX – ENGELS – LENIN
de pe lângă C. C. al P. C. (b) al U. R. S. S.

V. I. LENIN

OPERE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ
1953

V. I. LENIN

VOL. 5

Mai 1901 – Februarie 1902

Traducerea în limba română apare în urma hotărîrii C.C. al P.M.R.
Ea a fost întocmită sub îngrijirea unei comisii a C.C. al P.M.R.
după originalul în limba rusă, ediția a 4-a

PREFAȚA

Volumul al cincilea cuprinde operele lui V. I. Lenin scrise în perioada Mai 1901—Februarie 1902.

Din volum fac parte articolele și notele lui Lenin publicate în „Iscra": „Cu ce să începem ?", „Un nou măcel", „O mărturisire prețioasă", „Invățămintele crizei", „Iobăgiștii la lucru", „Lupta împotriva celor înfometați", „Treburile din străinătate", „De vorbă cu apărătorii economismului", „Inceputul demonstrațiilor", „Agitația politică și «punctul de vedere de clasă»" și altele. In aceste articole, Lenin se face ecoul tuturor evenimentelor mai importante din viața internă a Rusiei, lămurește sarcinile concrete ale construirii partidului și ale luptei de clasă a proletariatului.

Articolul „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", publicat în Decembrie 1901 în revista „Zaria", este consacrat elaborării tacticii partidului marxist al proletariatului față de burghezia liberală.

Lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" este consacrată expunerii și dezvoltării teoriei marxiste a problemei agrare și criticii revizioniștilor ruși și internaționali.

Din volumul de față face deasemenea parte și lucrarea lui Lenin „Ce-i de făcut ?", ale cărei teze teoretice au constituit bazele ideologice ale Partidului Bolșevic.

In acest volum se publică șapte lucrări ale lui Lenin incluse pentru prima oară în operele lui V. I. Lenin. Printre acestea sunt trei note din „Iscra": „Congresul zemților", „Despre scrisoarea «Muncitorilor din Sud»" și „Răspuns «Unui cititor»". Următoarele patru documente: „Cuvântarea din 21 Septembrie (4 Octombrie)" (cuvântarea lui Lenin la Congresul „de unificare" al organizațiilor din

străinătate ale P.M.S.D.R., ţinută la 21 Septembrie [4 Octombrie] 1901), „Despre revista «Svoboda»", „Cu prilejul celei de a 25-a aniversări a activităţii revoluţionare a lui G. V. Plehanov" şi „Anarhism şi socialism" n'au fost publicate în perioada când au fost scrise, şi au văzut lumina tiparului abia după Revoluţia din Octombrie.

CU CE SĂ ÎNCEPEM?[1]

Scris în Mai 1901

Publicat în Mai 1901 în ziarul „Iscra" nr. 4

Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ

ИСКРА

№ 4. МАЙ 1901 ГОДА №4.

САМОДЕРЖАВІЕ И ФИНАНСЫ.

Prima pagină a ziarului „Iscra" nr. 4, care cuprinde articolul lui V. I. Lenin „Cu ce să începem?" — 1901.

Micşorat

Intrebarea : „ce-i de făcut ?“ se ridică în anii din urmă cu o deosebită putere în fața social-democraților ruși. E vorba nu de alegerea drumului (ca la sfârșitul deceniului al nouălea și începutul ultimului deceniu al secolului trecut), ci despre ce pași practici trebue să facem și cum anume trebue să-i facem pe un drum cunoscut. E vorba de sistemul și planul activității practice. Și trebue să recunoaștem că la noi această problemă a caracterului luptei și a metodelor de luptă, problemă fundamentală pentru un partid care activează practic, rămâne încă nerezolvată, mai provoacă încă divergențe serioase, care dau la iveală o regretabilă nestabilitate și oscilare în gândire. Pe de o parte, curentul „economist“, care caută să ciuntească și să îngusteze munca de organizare și agitație politică, e încă departe de a fi murit. Pe de altă parte, curentul eclectismului lipsit de principii, care se adaptează la fiecare nouă „adiere“ și nu știe să deosebească cerințele momentului de sarcinile fundamentale și de nevoile permanente ale mișcării în întregul ei, își ridică semeț capul ca și în trecut. După cum se știe, acest curent și-a făcut cuibul la „Rabocee Delo“ [2]. Ultima sa declarație „programatică“ — un articol bombastic cu titlul bombastic : „O cotitură istorică“ (nr. 6 din „Listoc «Rabocevo Dela»“) — confirmă într'un mod deosebit de limpede caracterizarea făcută. Ieri încă mai flirtam cu „economismul“, ne manifestam indignarea față de condamnarea categorică a ziarului „Raboceaia Mâsli“ [3], „atenuam“ teza lui Plehanov asupra luptei împotriva absolutismului, — iar astăzi cităm deja cuvintele lui Liebknecht : „Dacă împrejurările se schimbă în 24 de ore, trebue să schimbăm

şi tactica în 24 de ore". Vorbim deja despre o „puternică organizaţie de luptă" pentru un atac direct, pentru asaltul împotriva absolutismului, despre o „largă agitaţie revoluţionară politică de massă" (ia te uită cât de energic: şi revoluţionară, şi politică!), despre „chemarea neîncetată la proteste de stradă", despre „organizarea de manifestaţii de stradă cu un pronunţat (sic!) caracter politic" etc. etc.

Am putea, dacă vreţi, să ne declarăm satisfăcuţi de faptul că „Rabocee Delo" şi-a însuşit atât de repede programul creării unui partid organizat, puternic, care să urmărească nu numai cucerirea a diferite concesii, ci chiar a însăşi fortăreţei absolutismului, program formulat de noi încă în primul număr al „Iscrei"[4]; dar lipsa oricărui punct de vedere ferm la aceşti oameni care şi-au însuşit programul nostru e de natură să ne strice toată satisfacţia.

Numele lui Liebknecht este invocat, fireşte, fără rost de „Rabocee Delo". In 24 de ore poţi să schimbi tactica agitaţiei într'o chestiune specială oarecare, poţi să schimbi tactica într'o chestiune de detaliu a organizaţiei de partid; a-ţi schimba însă nu numai în 24 de ore, ci fie chiar şi în 24 de luni, părerea în problema dacă sunt necesare în general, totdeauna şi necondiţionat o organizaţie de luptă şi agitaţia politică în masse, aceasta o pot face numai nişte oameni lipsiţi de orice principii. Este ridicol să se invoce deosebirile de situaţii, schimbarea perioadelor: munca pentru făurirea unei organizaţii de luptă şi pentru desfăşurarea unei agitaţii politice este obligatorie în orice situaţie, oricât de „searbădă" şi de „paşnică" ar fi ea, în orice perioadă de „scădere a spiritului revoluţionar". Mai mult: tocmai în asemenea situaţii şi perioade este deosebit de necesară această muncă, căci în momentele de explozii şi de izbucniri e târziu să mai creezi organizaţia: ea trebue să fie gata pregătită, pentru ca să-şi poată desfăşura de îndată activitatea. „Să schimbi în 24 de ore tactica"! Dar pentru ca s'o schimbi trebue mai întâi s'o ai, şi dacă nu există o organizaţie puternică, încercată în lupta politică dusă în orice situaţie şi în orice perioadă, atunci nici vorbă nu poate fi de un plan sistematic de activitate, stabilit în lumina unor principii ferme şi aplicat fără şovăire, singurul care merită numele de tactică. Uitaţi-vă într'adevăr: ni se şi spune că „momentul istoric" pune în faţa partidului nostru o chestiune „cu desăvârşire nouă", chestiunea teroarei. Ieri, cu „desăvârşire nouă" era chestiunea organizaţiei şi a agitaţiei politice; astăzi e chestiunea teroarei. Nu-i oare ciudat să auzi nişte oameni, care au uitat până într'atât ceeace-i înrudeşte, vorbind despre o schimbare radicală a tacticii?

Din fericire, „Rabocee Delo" n'are dreptate. Chestiunea teroarei nu-i deloc o chestiune nouă, şi e destul să reamintim pe scurt vederile statornicite ale social-democraţiei ruse.

Principial, noi n'am renunţat niciodată şi nu putem renunţa la teroare. Aceasta este o operaţiune militară care poate fi pe deplin folositoare şi chiar necesară într'un anumit moment al bătăliei, într'o anumită stare a armatei şi în anumite împrejurări. Dar chestiunea stă tocmai în aceea că teroarea e preconizată în momentul de faţă nu ca una din operaţiunile unei armate în campanie, strâns legată şi coordonată cu întregul sistem de luptă, ci ca un mijloc de atac izolat, de sine stătător şi care nu depinde câtuşi de puţin de vreo armată. Şi, dată fiind lipsa unei organizaţii revoluţionare centrale şi slăbiciunea celor locale, teroarea nici nu poate fi altceva. Tocmai deaceea declarăm hotărît că în împrejurările actuale un asemenea mijloc de luptă nu este oportun, nu este potrivit, că el abate pe cei mai activi luptători dela sarcina lor adevărată şi cea mai importantă pentru interesele întregii mişcări, că e un mijloc de luptă care dezorganizează nu forţele guvernului, ci pe cele ale revoluţiei. Reamintiţi-vă ultimele evenimente: în văzul nostru massele largi de muncitori şi „poporul simplu" dela oraşe manifestă dorinţa de a se arunca în luptă, în timp ce revoluţionarii n'au un stat-major de conducători şi de organizatori. Dacă în aceste condiţii cei mai energici revoluţionari se consacră teroarei, oare nu ameninţă acest lucru să slăbească tocmai detaşamentele de luptă în care ne putem pune speranţe serioase? Oare nu ameninţă acest lucru să rupă legătura dintre organizaţiile revoluţionare şi massele de nemulţumiţi răzleţite, care protestează, sunt gata de luptă şi care sunt slabe tocmai datorită răzleţirii lor? Or, această legătură constitue unica chezăşie a succesului nostru. Departe de noi gândul de a nega orice însemnătate a atacurilor eroice izolate; dar datoria noastră este să punem în gardă cu toată energia împotriva atracţiei pentru teroare, împotriva considerării teroarei ca mijloc principal şi fundamental de luptă, idee către care mulţi, foarte mulţi

înclină în prezent atât de puternic. Teroarea nu poate deveni niciodată o operaţiune militară obişnuită: în cel mai bun caz ea poate fi numai una din metodele asaltului hotărîtor. Se pune întrebarea: putem noi în momentul de faţă *să chemăm* la un astfel de asalt? Pe cât se vede, „Rabocee Delo" crede că da. In orice caz, ea strigă: „Rânduiţi-vă în coloane de asalt!". Dar acesta este iarăşi un zel nechibzuit. Grosul forţelor noastre militare îl alcătuesc voluntarii şi insurgenţii. Ca armată permanentă avem numai câteva detaşamente mici, şi nici acestea nu sunt mobilizate, nu sunt legate între ele, nu sunt învăţate să se rânduiască în coloane militare în general, necum în coloane de asalt. In astfel de împrejurări trebue să fie limpede pentru oricine este în stare să vadă condiţiile generale ale luptei noastre, fără să uite de ele la nicio „cotitură" a mersului istoric al evenimentelor, că lozinca noastră în momentul de faţă nu poate fi „să pornim la asalt!", că ea trebue să fie: „să organizăm o asediere în toată regula a fortăreţei inamice!". Cu alte cuvinte: sarcina nemijlocită a partidului nu poate fi chemarea imediată la atac a tuturor forţelor existente, ci trebue să fie chemarea la formarea unei organizaţii revoluţionare în stare să unească toate forţele şi să conducă mişcarea nu numai cu numele, ci şi de fapt, adică să fie totdeauna gata să sprijine orice protest şi orice izbucnire, folosindu-le pentru sporirea şi întărirea forţelor militare apte pentru lupta hotărîtoare.

Invăţămintele evenimentelor din Februarie şi Martie[5] sunt atât de convingătoare, încât cu greu s'ar putea întâlni acum obiecţii principiale împotriva acestei concluzii. Dar ceeace se cere din partea noastră în momentul de faţă e nu o rezolvare principială a chestiunii, ci una practică. Se cere nu numai să ne lămurim ce fel de organizaţie anume şi pentru care muncă anume este necesară; se cere să elaborăm şi un *plan* anumit al organizaţiei, astfel ca să se poată păşi din toate părţile la construirea ei. Dată fiind importanţa şi urgenţa chestiunii, ne permitem, în ce ne priveşte, să supunem atenţiei tovarăşilor o schiţă de plan, dezvoltată de noi mai amănunţit într'o broşură pe care o pregătim pentru tipar.

După părerea noastră, punctul de plecare al activităţii noastre, primul pas practic spre făurirea organizaţiei dorite, în sfârşit, firul principal, de care ţinându-ne vom pu-

tea să dezvoltăm, să adâncim şi să lărgim neîncetat această organizaţie, trebue să fie înfiinţarea unui ziar politic pe întreaga Rusie. Inainte de toate ne trebue un ziar; fără el e cu neputinţă desfăşurarea sistematică a unei propagande şi agitaţii principiale şi ample, care constitue o sarcină permanentă şi principală a social-democraţiei în general şi o sarcină deosebit de actuală în momentul de faţă, când în straturile cele mai largi ale populaţiei s'a trezit interesul pentru politică, pentru problemele socialismului. Niciodată nu s'a simţit atât de puternic ca acum nevoia ca agitaţia fărâmiţată, dusă prin înrâurire individuală, prin foi locale, prin broşuri etc., să fie întregită cu o agitaţie generalizată şi regulată, care poate fi dusă numai cu ajutorul unei prese periodice. Putem spune fără exagerare că cel mai exact criteriu al trăiniciei cu care e organizată la noi această ramură a activităţii noastre de luptă, ramura cea mai primordială şi mai vitală este: cât de des şi cât de regulat apare (şi e răspândit) ziarul. Apoi avem nevoie tocmai de un ziar pe întreaga Rusie. Dacă nu vom şti şi atâta timp cât nu vom şti să unificăm prin intermediul cuvântului tipărit influenţa noastră asupra poporului şi asupra guvernului, ideea unificării celorlalte mijloace de influenţare, care sunt mai complicate, mai anevoioase, dar în schimb mai energice, va rămâne o utopie. Mişcarea noastră suferă cel mai mult, atât din punct de vedere ideologic cât şi din punct de vedere practic, organizatoric, de pe urma fărâmiţării ei, de pe urma faptului că majoritatea covârşitoare a social-democraţilor sunt aproape cu desăvârşire absorbiţi de munca pur locală, care le îngustează şi orizontul, şi amploarea activităţii, şi îndemânarea şi pregătirea conspirativă. Tocmai în această fărâmiţare trebue căutate cele mai adânci rădăcini ale nestatorniciei şi ale oscilărilor despre care am vorbit mai sus. Şi *primul* pas înainte pe calea înlăturării acestui neajuns, pe calea transformării celor câtorva mişcări locale într'o singură mişcare pe întreaga Rusie, trebue să fie înfiinţarea unui ziar pe întreaga Rusie. In sfârşit, ne trebue neapărat un ziar *politic*. Fără un organ politic e de neconceput în Europa de astăzi o mişcare care să merite numele de mişcare politică. Fără un organ politic este absolut irealizabilă sarcina noastră de a concentra toate elementele de nemulţumire politică şi de protest şi de a fecunda cu ele mişcarea revoluţionară a proletariatului. Am făcut primul pas, am

trezit în clasa muncitoare ardoarea demascării „economice", a demascării stării de lucruri din fabrici. Trebue să facem şi pasul următor : să trezim în toate păturile cât de cât conştiente ale poporului ardoarea demascării *politice*. Nu trebue să ne turbure faptul că în momentul de faţă sunt atât de puţini aceia care demască politiceşte, că glasul lor răsună atât de slab şi de timid. Cauza acestui fapt nu constă deloc într'o resemnare generală în faţa samavolniciei poliţieneşti. Cauza este că oamenii în stare şi gata să demaşte n'au o tribună dela care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu ardoare şi să încurajeze pe oratori —, că ei nu văd nicăieri în popor forţa în faţa căreia ar avea rost să se plângă de „atotputernicul" guvern rus. Acum însă toate acestea se schimbă cu o repeziciune uimitoare. O asemenea forţă există : este proletariatul revoluţionar ; el a şi dovedit că este gata nu numai să asculte şi să sprijine chemarea la luptă politică, dar să se şi avânte cu curaj în luptă. Acum suntem în stare şi suntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului ţarist în faţa întregului popor ; — o astfel de tribună trebue să fie ziarul social-democrat. Clasa muncitoare rusă, spre deosebire de celelalte clase şi pături ale societăţii ruse, manifestă un interes permanent pentru cunoştinţele politice, prezintă permanent (şi nu numai în perioadele de deosebită fierbere) o foarte mare cerere de literatură ilegală. Dată fiind această cerere masivă, dat fiind că au început deja să se formeze conducători revoluţionari experimentaţi, dată fiind concentrarea clasei muncitoare, care o face să fie de fapt stăpână în cartierele muncitoreşti din oraşele mari, în aşezările muncitoreşti, în orăşelele muncitoreşti, — întemeierea unui ziar politic este un lucru în totul pe puterile proletariatului. Iar prin intermediul proletariatului ziarul va pătrunde în rândurile micii burghezii orăşeneşti, în rândurile meşteşugarilor dela sate şi ale ţăranilor şi va deveni un adevărat ziar politic popular.

Insă rolul ziarului nu se mărgineşte numai la răspândirea de idei, numai la educarea politică şi la câştigarea de aliaţi politici. Ziarul nu este numai un propagandist colectiv şi un agitator colectiv, ci şi un organizator colectiv. In această privinţă el poate să fie asemănat cu schela care se ridică în jurul unei clădiri în construcţie şi care fixează contururile clădirii, înlesneşte legătura dintre diferiţii constructori, îi

ajută să repartizeze munca şi să cuprindă dintr'odată cu privirea ansamblul rezultatelor dobândite prin munca organizată. Cu ajutorul ziarului şi în legătură cu el, se va forma dela sine o organizaţie permanentă, care se va ocupa nu numai cu munca locală, ci şi cu o muncă generală sistematică, o organizaţie care va deprinde pe membrii ei să urmărească cu atenţie evenimentele politice, să aprecieze însemnătatea lor şi înrâurirea lor asupra diferitelor pături ale populaţiei, să elaboreze metode potrivite prin care partidul revoluţionar să înrâurească asupra acestor evenimente. Chiar numai sarcina tehnică — aceea de a asigura aprovizionarea regulată a ziarului cu material şi răspândirea lui regulată — impune alcătuirea unei reţele de agenţi locali ai partidului unic, agenţi care să fie în relaţii vii unii cu alţii, care să cunoască starea generală de lucruri, care să se obişnuiască a îndeplini regulat funcţiile divizate ale muncii pe întreaga Rusie, care să-şi încerce forţele în organizarea cutărei sau cutărei acţiuni revoluţionare. Această reţea de agenţi * va forma osatura tocmai a unei astfel de organizaţii cum ne trebue nouă : destul de mare pentru a cuprinde ţara întreagă ; destul de largă şi de variată pentru a aplica o diviziune riguroasă şi amănunţită a muncii ; destul de consecventă pentru a putea, în orice împrejurări, la orice „cotitură", în faţa oricărei surprize, să-şi desfăşoare fără şovăială munca *sa proprie ;* destul de elastică pentru a putea, pe de o parte, să evite o bătălie în câmp deschis cu un duşman covârşitor prin forţele de care dispune şi pe care şi le-a concentrat într'un singur punct, iar pe de altă parte pentru a şti să se folosească de neîndemânarea acestui duşman şi a-l ataca în locul unde şi în momentul când se aşteaptă cel mai puţin la atac. Astăzi, în faţa noastră stă o sarcină relativ uşoară : aceea de a sprijini pe studenţii care demonstrează pe străzile marilor oraşe. Mâine, vom avea, poate, o sarcină mai grea, de pildă sprijinirea mişcării şomerilor dintr'un anumit raion. Poimâine, va trebui să fim la postul nostru pentru a participa în mod revoluţionar la o răscoală ţărănească. Astăzi trebue să ne folosim de înăs-

* Se înţelege dela sine că asemenea agenţi ar putea să lucreze cu succes numai cu condiţia unui foarte strâns contact cu comitetele (grupele, cercurile) locale ale partidului nostru. In general, întregul plan schiţat de noi nu poate fi realizat, fireşte, decât cu sprijinul cel mai activ al comitetelor, care nu odată au făcut încercări de unificare a partidului şi care — suntem convinşi — vor înfăptui această unificare dacă nu astăzi, atunci mâine, într'o formă sau alta.

prirea situaţiei politice, provocată de campania întreprinsă de guvern împotriva zemstvelor. Mâine va trebui să sprijinim revolta populaţiei împotriva abuzurilor cutărui sau cutărui zbir ţarist care a întrecut măsura şi să ajutăm ca — prin boicot, hărţueli, manifestaţii etc. — să i se dea o lecţie care să-l silească să bată în retragere în mod făţiş. La un asemenea grad de pregătire pentru luptă se poate ajunge numai printr'o activitate permanentă, desfăşurată de o armată regulată. Şi dacă ne vom uni forţele pentru scoaterea ziarului comun, o asemenea muncă va pregăti şi va scoate la iveală nu numai pe cei mai îndemânatici propagandişti, dar şi pe cei mai iscusiţi organizatori, pe cei mai talentaţi conducători politici de partid, capabili să dea la momentul potrivit lozinca luptei hotărîtoare şi să conducă această luptă.

In încheiere, câteva cuvinte pentru evitarea unei eventuale neînţelegeri. Am vorbit tot timpul numai despre pregătirea sistematică, după plan, dar n'am voit deloc să spunem prin aceasta că absolutismul poate fi răsturnat exclusiv printr'un asediu în toată regula sau printr'un asalt organizat. O asemenea părere ar însemna un doctrinarism absurd. Dimpotrivă, e pe deplin posibil şi istoriceşte mult mai probabil că absolutismul va cădea sub presiunea uneia dintre acele explozii spontane sau acele complicaţii politice neprevăzute care-l ameninţă necontenit din toate părţile. Dar niciun partid politic nu poate, fără a cădea în aventură, să-şi bazeze activitatea numai pe eventualitatea unor astfel de explozii şi complicaţii. Trebue să ne urmăm calea, să îndeplinim cu hotărîre munca noastră sistematică, şi cu cât mai puţin vom conta pe surprize, cu atât e mai mare probabilitatea că nu ne vor putea surprinde niciun fel de „cotituri istorice".

UN NOU MĂCEL

Se pare că trecem printr'un moment când mişcarea noastră muncitorească duce din nou, cu putere irezistibilă, la ciocnirile vehemente, care sperie atâta guvernul şi clasele avute, care încurajează şi bucură atâta pe socialişti. Da, ne încurajează şi ne bucură aceste ciocniri, cu tot numărul enorm de victime căzute în masacrele militare, pentrucă, prin împotrivirea sa, clasa muncitoare dovedeşte că nu se împacă cu situaţia în care se află, că nu vrea să rămână înrobită, că nu se supune în tăcere teroarei şi bunului plac. Actuala ordine impune clasei muncitoare mereu şi în mod inevitabil victime nenumărate, chiar şi în timpurile cele mai paşnice. Mii şi zeci de mii de oameni care muncesc toată viaţa pentru a crea bogăţii altora pier de pe urma foamei şi a subnutriţiei permanente, mor înainte de vreme de boli provocate de condiţiile infecte de muncă, de locuinţele mizerabile şi de insuficienta odihnă. Cel care preferă morţii încete a unei mârţoage abrutizate, istovite şi supuse moartea în lupta dreaptă împotriva apărătorilor şi păstrătorilor acestei ordini ticăloase, acela merită de o sută de ori numele de erou. Nu vrem nicidecum să spunem că lupta corp la corp cu poliţia este cea mai bună formă de luptă. Dimpotrivă, am arătat întotdeauna muncitorilor că este în propriul lor interes să facă ca lupta să fie mai calmă şi mai susţinută, să caute să canalizeze orice nemulţumire spre sprijinirea luptei organizate a partidului revoluţionar. Dar izvorul principal care alimentează social-democraţia revoluţionară este tocmai spiritul de protest generat în rândurile massei muncitoare, care, în condiţiile de silnicie şi de asuprire în care se află muncitorii, nu poate să nu

răbufnească din când în când în izbucniri violente. Aceste izbucniri care chiamă la viaţă conştientă păturile cele mai largi ale muncitorilor, striviţi de nevoi şi de ignoranţă, fac să se dezvolte în rândurile lor nobila ură faţă de asupritorii şi duşmanii libertăţii. Iată dece ştirea despre un măcel ca acela care a avut loc la uzina Obuhov în ziua de 7 Mai ne face să exclamăm: „Răscoala muncitorilor a fost înnăbuşită, trăiască răscoala muncitorilor!".

A fost un timp, relativ nu prea îndepărtat, când răscoalele muncitoreşti erau excepţii rare, determinate numai de unele condiţii speciale. Acum este altfel. Acum câţiva ani treceam printr'o perioadă de înflorire a industriei, când comerţul propăşea, şi cererea de mână de lucru era mare. Cu toate acestea, muncitorii au făcut o serie de greve căutând să obţină condiţii de muncă mai bune: muncitorii au înţeles că nu trebue să piardă momentul, că trebue să folosească tocmai timpul în care profiturile fabricanţilor sunt deosebit de ridicate, când e mai uşor să-i sileşti la concesii. Dar iată că epocii de înflorire îi ia locul criza: fabricanţii nu-şi desfac mărfurile, profiturile scad, falimentele se înmulţesc, fabricile restrâng producţia, muncitorii sunt concediaţi, şi rămân pe drumuri în massă, fără o bucată de pâine. De data aceasta, muncitorii au de dus o luptă înverşunată nu pentru îmbunătăţirea situaţiei lor, ci pentru menţinerea vechii stări de lucruri, pentru a face ca fabricantul să arunce în spinarea muncitorilor cât mai puţine din pagubele lui. Astfel mişcarea muncitorească se adânceşte şi se lărgeşte: la început lupte în cazuri izolate, excepţionale, apoi lupte dârze şi necontenite în timpul înviorării industriei şi propăşirii comerţului, în sfârşit — aceeaşi dârză şi necontenită luptă în timpul crizei. Acum putem spune că mişcarea muncitorească a devenit un fenomen permanent în viaţa noastră, şi că ea va creşte în orice condiţii.

Dar trecerea dela înviorarea industrială la criză va face pe muncitori să înveţe nu numai faptul că lupta unită a devenit pentru ei o necesitate permanentă. Acest lucru va nimici şi iluziile dăunătoare care au şi început să-şi facă loc în perioada de înflorire a industriei. Pe alocuri, muncitorii, reuşind relativ uşor, prin greve, să silească pe patroni să facă concesii, începuseră să exagereze însemnătatea acestei lupte „economice", începuseră să uite că prin sindicate (de breaslă) ale muncitorilor şi prin greve reuşesc în cel mai bun caz să obţină doar condiţii întrucâtva mai bune de vânzare a mărfii: a forţei de muncă. Sindicatele şi grevele nu pot însă să dea niciun ajutor atunci când această „marfă" nu se cere din cauza crizei, ele nu pot să schimbe condiţiile care fac ca forţa de muncă să devină marfă, condamnând massele de muncitori la cea mai grea mizerie şi la şomaj. Pentru a schimba aceste condiţii este necesară o luptă revoluţionară împotriva actualei orânduiri sociale şi politice, iar criza industrială va sili pe mulţi, mulţi muncitori să se convingă de justeţea acestui adevăr.

Să ne întoarcem la măcelul dela 7 Mai. Reproducem mai jos informaţiile de care dispunem cu privire la grevele din Mai şi la frământările muncitorilor din Petersburg [6]. Este locul potrivit pentru a analiza şi comunicatul poliţiei asupra măcelului dela 7 Mai. In ultimul timp ne-am mai obişnuit cu comunicatele guvernamentale (poliţiste) asupra grevelor, demonstraţiilor şi ciocnirilor cu trupele; acum dispunem de suficient material pentru a ne putea da seama cât de adevărate sunt aceste comunicate, ne putem uneori da seama după fumul minciunilor poliţiei de focul revoltei poporului.

„In ziua de 7 Mai — spune comunicatul oficial — la turnătoria de oţel Obuhov, din satul Alexandrovsc, de pe drumul Schlüsselburg-ului, vreo 200 de muncitori din diferite secţii ale uzinei au încetat lucrul după pauza pentru masă şi, într'o discuţie cu locotenent-colonelul Ivanov, directorul adjunct al uzinei, au formulat diferite revendicări nejustificate".

Dacă muncitorii au încetat lucrul fără a avertiza cu 2 săptămâni înainte, admiţând că încetarea lucrului n'a fost determinată de violarea legilor de către patroni, aşa cum se întâmplă foarte adeseori, — acest fapt constitue chiar potrivit legislaţiei ruseşti (care în ultimul timp se tot complecta şi se înăsprea împotriva muncitorilor) o simplă infracţiune poliţienească, de competenţa judecătorului de pace. Dar guvernul rus, cu asprimea lui, devine tot mai ridicol: pe de o parte, se fac legi care stabilesc crime noi (de pildă, refuzul samavolnic de a lucra sau participarea în grup la o acţiune care deteriorează averea altuia, sau opunere prin violenţă forţei armate), se măresc pedepsele pentru cazuri de grevă şi altele, — pe de altă parte, se pierde posibilitatea materială şi politică de a aplica aceste legi, precum şi pedepsele

prevăzute de lege. Nu există posibilitatea materială ca mii și zeci de mii de oameni să fie trași la răspundere pentru refuzul de a lucra, pentru grevă, și pentru „adunări". Nu există posibilitatea politică de a proceda la judecarea fiecărui caz de acest fel, căci oricum ai organiza componența instanțelor de judecată, oricât ai castra publicitatea, va rămâne totuși măcar umbra de judecată și, desigur, aceasta nu va fi o „judecare" a muncitorilor, ci o judecare a guvernului! Și iată că legile penale instituite cu scopul direct de a susține lupta *politică* a guvernului împotriva proletariatului (și în acelaș timp *de a camufla* caracterul ei politic îndărătul unor considerente „de stat" privitoare la „ordinea publică" etc.) sunt împinse fără cruțare pe ultimul plan prin lupta politică *directă*, prin încăierarea deschisă, de stradă. „Justiția" își aruncă masca de nepărtinire și noblețe și fuge lăsând câmpul de acțiune în grija poliției, a jandarmilor și a cazacilor, primiți de muncitori cu pietre.

Intr'adevăr, amintiți-vă de referirea guvernului la „revendicările" muncitorilor. Din punctul de vedere al legii, încetarea lucrului este o infracțiune, indiferent care sunt revendicările muncitorilor. Guvernul însă, tocmai pentrucă pierduse posibilitatea de a se sprijini pe legea pe care o promulgase de curând, încearcă să justifice masacrarea muncitorilor „prin mijloace proprii", declarând că revendicările muncitorilor sunt neîntemeiate. Cine era judecător în această chestiune? Locotenent-colonelul Ivanov, directorul adjunct al uzinei, adică tocmai direcția împotriva căreia muncitorii se plângeau! Nu este de mirare că muncitorii răspund cu pietre la o astfel de explicație a puternicilor zilei!

Și iată că atunci când muncitorii au ieșit cu toții în stradă, oprind circulația tramvaielor cu cai, a început adevărata bătălie. Se vede că muncitorii luptau din răsputeri, deoarece ei au reușit să respingă *de două ori* atacul poliției, al jandarmeriei, al gărzilor călări și al echipelor înarmate ale uzinei * — și aceasta cu toate că singura armă a muncitorilor erau pietrele. Dacă e să ne luăm după comunicatul poliției, atunci e drept că s'au auzit „câteva împușcături" trase din mulțime —, dar nimeni n'a fost rănit în urma acestor împușcături. Pietrele cădeau însă ca *„grindina"*, muncitorii dovedind nu numai dârzenie în rezistență, dar și pricepere, abilitatea de a se adapta condițiilor și de a alege cea mai bună formă de luptă. Muncitorii ocupaseră curțile din vecinătate și au acoperit pe bașibuzucii țarului cu pietrele aruncate *„de după garduri"*; astfel chiar *după* ce s'au tras trei salve, în urma cărora un muncitor a fost omorît (oare numai unul?), iar opt (?) răniți (unul dintre ei a murit chiar a doua zi), chiar după aceasta, cu toată fuga mulțimii, bătălia a continuat, și plutoanele regimentului de infanterie Omsc, care au fost chemate, au trebuit „să curețe de muncitori" curțile din vecinătate.

* A propos. Comunicatul guvernului declară că „echipele înarmate ale uzinei" „se aflau gata pregătite în curtea uzinei", în timp ce jandarmii, garda călare și sergenții de stradă au fost chemați abia mai târziu. De când și pentru ce anume erau echipele *armate* ținute *gata pregătite* în curtea uzinei? Oare nu dela 1 Mai? Oare nu era așteptată o demonstrație a muncitorilor? Nu știm acest lucru, dar nu încape îndoială că guvernul ascunde intenționat datele reale, cunoscute de el, în legătură cu ceeace a provocat și a aprofundat nemulțumirea și frământările muncitorilor.

Guvernul a învins. Dar fiecare victorie de acest fel va apropia neîncetat înfrângerea lui definitivă. Fiecare bătălie cu poporul va mări numărul muncitorilor revoltați și gata de luptă, va promova conducători mai experimentați, mai bine înarmați, care vor acționa mai curajos. Am mai vorbit despre planul potrivit căruia conducătorii trebue să caute să acționeze. Am arătat în repetate rânduri necesitatea absolută a unei organizații revoluționare puternice. Dar în legătură cu un eveniment ca cel dela 7 Mai nu trebue să pierdem din vedere următoarele.

In ultimul timp s'a vorbit mult despre faptul că lupta de stradă împotriva armatei moderne este imposibilă și fără nicio șansă de reușită; asupra acestui punct insistau în special deștepții „critici" care prezentau vechituri ale științei burgheze drept concluziile noi ale științei nepărtinitoare, denaturând cuvintele lui Engels, care vorbea, de altfel cu rezervă, numai despre tactica provizorie a social-democraților germani [7]. Vedem chiar din exemplul unei încăierări izolate că toate răstălmăcirile acestea sunt complect absurde. Lupta de stradă este posibilă, și nu situația luptătorilor este disperată, ci situația guvernului, dacă acesta va ajunge să aibă de-a-face cu muncitorii nu numai ai unei singure uzine. In lupta dela 7 Mai muncitorii n'aveau nimic altceva decât pietre, — și desigur că interdicția din partea prefectului nu îi va opri ca data viitoare să-și procure și alte arme. Muncitorii erau nepregătiți, și numărul lor era de numai 3.500, și totuși ei au respins câteva

sute de gărzi călări, de jandarmi, sergenţi de stradă şi infanterişti. Amintiţi-vă, oare a fost uşor poliţiei să ia cu asalt o *singură* casă — casa nr. 63 de pe drumul Schlüsselburgului?[8] Gândiţi-vă, oare va fi uşor *„să curețe de muncitori"* nu 2 sau 3 case şi curţi, ci întregi cartiere muncitoreşti din Petersburg? Nu va fi oare nevoie, atunci când lucrurile vor ajunge la lupta hotărîtoare, *„să curețe"* casele şi curţile capitalei nu numai de muncitori, ci şi de toţi cei care n'au uitat măcelul mârşav dela 4 Martie[9], toţi cei care nu s'au împăcat cu guvernul poliţienesc, ci sunt numai intimidaţi de el şi nu au încă încredere în propriile lor forţe?

Tovarăşi! Căutaţi să strângeţi numele tuturor celor omorîţi şi răniţi în ziua de 7 Mai. Toţi muncitorii din Capitală să le venereze memoria şi să se pregătească pentru noi lupte hotărîtoare împotriva guvernului poliţienesc, pentru libertatea poporului!

„Iscra" nr. 5 din Iunie 1901

Se publică după textul ziarului „Iscra"

PRIGONITORII ZEMSTVELOR ŞI HANIBALII LIBERALISMULUI[10]

Scris în Iunie 1901

Publicat pentru prima oară în Decembrie 1901, în revista „Zaria" nr. 2-3
Semnat: T. P.

Se tipăreşte după textul revistei confruntat cu textul culegerii: Vl. Ilin. „În 12 ani", 1907

№ 2-3

Декабрь
1901-го г.

Die
Morgenröthe
Heft 2-3
Dezember 1901

ЗАРЯ

Соціаль-демократическій научно-политическій журналъ. Издается при ближайшемъ участіи Г. В. Плеханова, В. И. Засуличъ и П. Б. Аксельрода.

Цѣна 3 руб.

Stuttgart
J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)
1901

Coperta revistei „Zaria" nr. 2—3 din 1901, în care au fost publicate lucrările lui V. I. Lenin: „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" (sub titlul „D-nii «critici» în problema agrară") și „Cronica internă".

Dacă s'a spus despre ţăranul rus că este sărac mai ales în ceeace priveşte conştiinţa sărăciei sale, atunci despre Rusul de rând sau supusul rus se poate spune că, sărac în drepturi cetăţeneşti, el este deosebit de sărac în ceeace priveşte conştiinţa lipsei sale de drepturi. Aşa cum ţăranul s'a obişnuit cu mizeria fără nicio ieşire în care se află, s'a obişnuit să trăiască fără să se gândească la cauzele ei şi la posibilitatea înlăturării ei, tot aşa şi Rusul de rând în genere s'a obişnuit cu atotputernicia guvernului, s'a obişnuit să trăiască fără a-şi frământa gândul dacă această atotputernicie se poate menţine şi de acum înainte, şi dacă nu cumva există pe lângă ea fenomene care rod învechita orânduire politică. Un „antidot" deosebit de bun la această lipsă de conştiinţă politică şi dormitare îl constitue de obicei „documentele secrete" *, care arată că nu numai nişte huligani gata la orice sau duşmani înverşunaţi ai guvernului, ci şi înşişi membrii guvernului, inclusiv miniştrii şi ţarul, îşi dau seama cât de şubredă este forma absolutistă de guvernare şi caută tot felul de modalităţi de a-şi îmbunătăţi situaţia, care nu-i satisface deloc. Din documentele de acest fel face parte memoriul lui Witte, care, certându-se cu ministrul afacerilor interne, Goremâchin, în problema introducerii zemstvelor la periferii, a hotărît să-şi etaleze într'un mod deosebit perspicacitatea şi devotamen-

* Eu mă refer, bine înţeles, numai la acel fel de „antidoturi" — departe de a fi singurul şi departe de a avea „un efect" prea „puternic" — pe care îl constitue publicaţiile presei.

tul faţă de absolutism prin alcătuirea unui act de acuzare împotriva zemstvelor *.

Zemstvele sunt acuzate de faptul că sunt incompatibile cu absolutismul, că sunt constituţionale prin însuşi caracterul lor, că existenţa lor dă naştere inevitabil la fricţiuni şi ciocniri între reprezentanţii societăţii şi ai guvernului. Actul de acuzare este alcătuit pe baza unui material (relativ) foarte amplu şi cât se poate de bine prelucrat, iar întrucât acesta este un act de acuzare în materie politică (şi pe deasupra şi destul de original), putem fi siguri că el va fi citit cu nu mai puţin interes şi cu nu mai puţin folos decât actele de acuzare din procesele politice publicate pe vremuri în ziarele noastre.

I

Să încercăm dar să analizăm dacă afirmaţia după care zemstvele noastre ar fi o instituţie constituţională este justificată prin fapte, şi dacă da, atunci în ce măsură şi în ce sens anume.

In această problemă o importanţă deosebit de mare are epoca în care au fost introduse zemstvele. Prăbuşirea iobăgiei a constituit o cotitură istorică atât de mare, încât nu putea să nu rupă şi vălul poliţienesc care camufla contradicţiile dintre clase. Clasa cea mai închegată, cea mai instruită şi cel mai mult deprinsă a exercita puterea politică — nobilimea — a manifestat cât se poate de precis tendinţa de a îngrădi puterea absolutistă prin instituţii reprezentative. Menţionarea acestui fapt în memoriul lui Witte este extrem de instructivă. „Declaraţii cu privire la necesitatea unei «reprezentări» generale a nobilimii, cu privire la «dreptul ţării ruseşti de a-şi avea delegaţi în Consiliul puterii supreme» se făceau încă în adunările nobililor în 1859-1860". „Se pronunţa chiar şi cuvântul «constituţie»" **. „Necesitatea de a chema societatea să participe la conducere a fost arătată atât de unele comitete guberniale pentru problema

* *„Absolutismul şi zemstvele"*. Memoriul confidenţial al ministrului de finanţe S. I. Witte, cu prefaţa şi adnotările lui R. N. S. Publicat de revista „Zaria" [II]. Stuttgart, Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (Stuttgart, editura succesorilor lui J. H. W. Dietz. — *Nota Trad.*) 1901. Pag. XLIV şi 212.

** Dragomanov, „Liberalismul zemstvelor în Rusia", pag. 4. D-l Witte, autorul memoriului, de foarte multe ori nu arată că copiază pe Dragomanov (compară, de pildă, „Memoriul", pag. 36—37 şi articolul arătat, pag. 55—56), deşi în alte locuri el se referă la acest autor.

ţărănească, cât şi de membrii comitetelor chemaţi în comisii redacţionale. «Deputaţii tind în mod vădit spre constituţie», scria în 1859 în jurnalul său Nichitenco".

„Când, după publicarea Actului dela 19 Februarie 1861, aceste speranţe puse în absolutism s'au dovedit a fi departe de a fi realizate, şi când, pe deasupra, dela executarea acestui Act au fost îndepărtate elementele mai «roşii» din sânul administraţiei înseşi (ca N. Miliutin), mişcarea în favoarea «reprezentării» a devenit unanimă. Ea şi-a găsit expresia în propunerile care au fost făcute în numeroase adunări ale nobililor în 1862, şi în adrese întregi întocmite la adunările de acest fel dela Novgorod, Tula, Smolensc, Moscova, Petersburg, Tver. Printre adrese cea mai remarcabilă este cea din Moscova, prin care se cerea autoadministrare locală, judecarea proceselor în şedinţe publice, răscumpărarea obligatorie a pământurilor ţărăneşti, aducerea bugetelor la cunoştinţa publicului, libertatea presei şi convocarea la Moscova a unei Zemscaia duma alcătuită din reprezentanţii tuturor claselor, în vederea pregătirii unui proiect unitar de reforme. Cele mai categorice au fost hotărîrile şi adresa nobilimii din Tver din 2 Februarie cu privire la necesitatea unei serii de reforme cu caracter civic şi economic (de pildă, egalarea drepturilor diferitelor stări sociale, răscumpărarea obligatorie a pământurilor ţărăneşti) şi a «convocării delegaţilor întregii ţări ruseşti, ca unic mijloc de a rezolva în mod satisfăcător problemele ridicate, dar care n'au fost rezolvate de Actul din 19 Februarie» *.

In pofida pedepselor administrative şi judiciare aplicate iniţiatorilor adresei din Tver ** — continuă Dragomanov — (de altminteri, nu direct pentru adresă, ci pentru motivarea în termeni vehemenţi a ieşirii colective din funcţia de mediatori de pace), declaraţii în spiritul acestei adrese se făceau încă în 1862 şi începutul lui 1863 în diferite adunări ale nobililor, la care erau elaborate totodată şi proiecte de autoadministrare locală.

In acest timp mişcarea constituţională s'a desfăşurat în rândurile «raznocinţilor», găsindu-şi expresia în societăţi secrete şi proclamaţii mai mult sau mai puţin revoluţionare: «Velicoruss» (din August până în Noembrie 1861; la editare au luat parte ofiţeri ca Obrucev şi alţii), «Zemscaia duma» (1862), «Zemlia i volia» (1862—1863)... In afară

* Dragomanov, 5. Reproducerea prescurtată în „Memoriu", pag. 64, cu referirea nu la Dragomanov, ci la „Colocol" nr. 126 şi „Revue des deux Mondes" („Cronica lumii vechi şi noi". — *Nota Trad.*), 1862, din 15 Iunie, citat de Dragomanov.

** A propos. Nu demult (la 19 Aprilie anul curent, adică 1901) a decedat la moşia sa natală din gubernia Tver unul dintre aceşti iniţiatori, Nicolai Alexandrovici Bacunin, fratele mai mic al renumitului M. A. Bacunin. Impreună cu fratele său mezin, Alexei, şi cu alţi mediatori de pace, N. A. a semnat adresa din 1862. Această adresă — comunică autorul notei despre N. A. Bacunin într'unul din ziarele noastre — s'a soldat cu pedepsirea semnatarilor ei. După un an de arest în fortăreaţa Petropavlovsc, deţinuţii au fost puşi în libertate, N. A. şi fratele său Alexei rămânând neiertaţi (ei n'au semnat cererea de graţiere), în urma cărui fapt lor nu li s'a mai permis să ocupe funcţii sociale. După aceasta N. A. n'a mai activat niciodată, şi nici nu mai putea să activeze pe tărâm social... Iată cum se răfuia în timpul celor mai „mari reforme" guvernul nostru cu nobilii moşieri care acţionau în mod legal! Şi aceasta a avut loc în 1862, înainte de răscoala poloneză, când până şi Catcov [12] propunea convocarea unui Zemschi sobor pe întreaga Rusie.

de «Velicoruss» a mai fost publicat și un proiect de adresă, care urma să fie prezentată suveranului, după cum spuneau mulți, de ziua sărbătoririi celei de a 1.000-a aniversări a întemeierii Rusiei, în August 1862". In acest proiect de adresă se spunea, între altele: „Binevoiți, sire, să convocați într'una din capitalele patriei noastre ruse, la Moscova sau la Petersburg, pe reprezentanții națiunii ruse, pentru ca ei să elaboreze o constituție pentru Rusia..." *.

Dacă ne vom mai aminti de proclamația „Molodaia Rossia" [13], de numeroasele arestări și de pedepsele draconice aplicate criminalilor „politici" (Obrucev, Mihailov etc.), care au culminat cu condamnarea lui Cernâșevschi la muncă silnică, condamnare ilegală și aranjată în culise, atunci ne vor fi clare condițiile sociale care au dat naștere reformei zemstvelor. Arătând că „ideea care a călăuzit crearea zemstvelor a fost, fără îndoială, o idee politică", că în sferele cârmuitoare „s'a ținut fără îndoială seama" de starea de spirit liberală și constituțională a societății, „Memoriul" lui Witte spune numai *jumătate* de adevăr. Felul cazon, birocratic de a privi fenomenele sociale de care dă dovadă peste tot autorul „Memoriului" se vădește și aici; el se vădește în ignorarea mișcării *revoluționare,* în cocoloșirea măsurilor draconice de represiune cu care guvernul *se apăra* de asaltul „partidului" revoluționar. E drept că din punctul nostru de vedere actual pare ciudat să vorbim despre un „partid" revoluționar și despre asaltul acestuia la începutul deceniului al 7-lea. Experiența istorică de patruzeci de ani a mărit mult exigențele noastre cu privire la ceeace se poate numi mișcare revoluționară și asalt revoluționar. Nu trebue însă uitat că pe atunci, după treizeci de ani de regim nicolaevist, nimeni nu putea încă să prevadă cum se vor desfășura ulterior evenimentele, nimeni nu putea să precizeze adevărata putere de rezistență a guvernului, adevărata forță a revoltei populare. Inviorarea mișcării democratice din Europa, frământările din Polonia, nemulțumirile din Finlanda, revendicarea de reforme politice de către întreaga presă și întreaga nobilime, răspândirea în întreaga Rusie a ziarului „Colocol", propaganda plină de vigoare a lui Cernâșevschi, care a știut până și prin articolele controlate de cenzură să educe adevărați *revoluționari,* apariția proclamațiilor, frământările din rândurile țăranilor, care „foarte adesea" ** *erau siliți* prin forță armată și vărsare de sânge să accepte „Actul", care-i jupuia complect, refuzurile colective ale nobililor — mediatori de pace de a aplica *un astfel* de „Act", dezordinile studențești — în asemenea condiții cel mai prudent și mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluționară un lucru cu totul posibil, iar răscoala țărănească — un pericol foarte serios. In aceste condiții, guvernul absolutist, care considera că menirea sa supremă constă, pe de o parte, în a apăra cu orice preț atotputernicia și iresponsabilitatea camarilei dela curte și a armatei de birocrați lipitori, iar pe de altă parte în a susține pe cei mai odioși reprezentanți ai claselor exploatatoare, — un asemenea guvern *nu putea proceda altfel* decât exterminând fără crutare diferite persoane, dușmani conștienți și neîmpăcați ai tiraniei și exploatării (adică „capii" „partidului revoluționar"), să intimideze și să corupă prin mici concesii massa celor nemulțumiți. Ocnă — pentru cei care preferau să tacă decât să aducă elogii stupide sau ipocrite „marii eliberări"; reforme *(reforme inofensive pentru absolutism și pentru clasele exploatatoare)* — pentru cei extaziați de liberalismul guvernului și entuziasmați de era progresului.

---

* Compară „Intr'o sută de ani" de V. Burțev, pag. 39.

** *L. Panteleev.* „Din amintirile despre deceniul al 7-lea", pag. 315 a culegerii „Intr'un post de cinste". In acest mic articol sunt grupate unele fapte foarte interesante privitoare la frământările revoluționare din 1861—1862 și la reacțiunea polițienească... „La începutul anului 1862 atmosfera socială era extrem de încordată; o împrejurare cât de mică putea să împingă brusc mersul vieții într'o parte sau alta. Acest rol l-au jucat incendiile care au avut loc la Petersburg în Mai 1862". Incepute la 16 Mai, ele s'au extins mai ales în zilele de 22 și 23 Mai — în această din urmă zi au avut loc cinci incendii, iar la 28 Mai a fost cuprinsă de flăcări piața Apracsin, focul mistuind un mare spațiu în jurul ei. Din rândurile poporului au început să se aducă acuzații de incendiere studenților, și aceste zvonuri au fost repetate de ziare. Proclamația „Molodaia Rossia", care declara luptă sângeroasă întregii orânduiri actuale și socotea ca justificate orice mijloace, era privită ca o confirmare a zvonurilor despre incendieri premeditate. „După 28 Mai, la Petersburg a fost declarată un fel de stare de război". Un comitet special instituit a fost însărcinat cu luarea de măsuri *excepționale* pentru paza capitalei. Orașul a fost împărțit în trei sectoare, în fruntea cărora se afla câte un guvernator militar. Pentru procesele în legătură cu incendierea a fost introdusă curtea marțială. Au fost suspendate pe 8 luni revistele „Sovremennic" [14] și „Russcoe Slovo" [15], a fost interzis ziarul „Deni" [16] al lui Acsacov și introdus un sever regulament provizoriu al presei (aprobat încă la 12 Mai, *adică înainte de incendii.* Prin urmare *„mersul vieții"* se îndrepta în mod hotărît în direcția reacțiunii și independent de incendii, în pofida părerii d-lui Panteleev), un regulament cu privire la supravegherea tipografiilor, au urmat numeroase arestări cu caracter politic (a lui Cernâșevschi, N. Serno-Solovievici, Râmarenco etc.), au fost închise școlile duminecale și sălile populare de lectură, ținerea de conferințe publice la Petersburg se aproba cu multe greutăți, a fost închisă secțiunea a 2-a de pe lângă Fondul literar, a fost închis până și Clubul de șah.

Comisia de anchetă n'a descoperit nicio legătură între incendii și politică. Un membru al comisiei, Stolbovschi, a povestit d-lui Panteleev „cum a reușit el să dea de gol în fața comisiei pe principalii martori falși, care, pare-se, nu erau decât simple unelte ale agenților de poliție" (325—326). Așa dar, există motive foarte temeinice să se creadă că *zvonurile despre studenții incendiatori erau răspândite de poliție.* Pentru a calomnia pe revoluționari și pe cei care protestau, se făcea prin urmare uz de exploatarea cea mai mârșavă a ignoranței poporului chiar și în toiul „epocii marilor reforme".

Noi nu vrem să spunem că toți sau fie chiar unii dintre membrii clicii cârmuitoare erau pe deplin conștienți de această tactică polițienească reacționară premeditată și o urmăreau în mod sistematic. Unii membri ai acestei clici puteau, desigur, în mărginirea lor să nu se gândească la această tactică în ansamblul ei și să se extazieze naiv de „liberalism“, fără să observe învelișul lui polițienesc. In general însă, nu încape îndoială că experiența colectivă și rațiunea colectivă a guvernanților îi făceau să urmărească încontinuu această tactică. Doar nu degeaba cei mai mulți dintre potentați și demnitari au trecut printr'o îndelungată școală a serviciului nicolaevist și a instructajului polițienesc, au trecut, cum s'ar spune, prin ciur și prin dârmon. Ei țineau minte cum monarhii ba cochetau cu liberalismul, ba erau călăii radișceviilor [17] și asmuțeau pe aracceevi [18] împotriva credincioșilor supuși; ei țineau minte ziua de 14 Decembrie 1825 [19] și exercitau funcția de jandarm al Europei, pe care (funcțiune) a îndeplinit-o guvernul rus în 1848-1849 [20]. Experiența istorică a absolutismului nu numai că făcea guvernul să urmeze o tactică de intimidare și de corupere, dar îndemna și pe mulți liberali independenți să recomande guvernului această tactică. Iată ca dovadă a justeței acestei păreri raționamentele lui Coșelev și Cavelin. In broșura sa „Constituția, absolutismul și Zemscaia duma“ (Leipzig, 1862), A. Coșelev se pronunță *împotriva* constituției, pentru o Zemscaia duma consultativă și prevede următoarea obiecție:

„A convoca o Zemscaia duma înseamnă a duce Rusia la revoluție, adică la repetarea la noi a Etats généraux*, care s'au transformat în Convenție și și-au încheiat activitatea prin evenimentele anului 1792, cu proscrierile, ghilotina, noyades ** etc.“. „Nu! domnilor — răspunde Coșelev —, nu convocarea unei Zemscaia duma deschide, pregătește terenul pentru revoluție, așa cum o înțelegeți d-v.; ci mai degrabă și în mod mai sigur o provoacă acțiunile nesigure și contradictorii ale guvernului, un pas înainte și unul înapoi, ordinele și legile greu de executat, lanțurile în care sunt încătușate gândirea și cuvântul; supravegherea polițienească (fățișă și, cu atât mai rău, secretă) asupra acțiunilor stărilor sociale și ale individului, persecutarea meschină a unor persoane, delapidarea visteriei, cheltuelile și recompensele excesive și nechibzuite, incapacitatea oamenilor de stat și înstrăinarea lor de Rusia etc. etc. Intr'un mod și mai sigur pot duce la revoluție (iarăși în sensul d-v.), în țara care abia și-a revenit după o asuprire

* — Statele generale [21]. — *Nota Red.*
** — Innecare în massă. — *Nota Trad.*

de ani și ani, execuțiile militare, cazematele și deportările: fiindcă rănile vechi sunt incomparabil mai sensibile și mai iritabile decât cele noi. Dar nu vă fie teamă: o revoluție ca aceea din Franța, înfăptuită, cum credeți d-v., de ziariști și alți scriitori, la noi nu va avea loc. Nădăjduim deasemenea că în Rusia nu se va alcătui (deși aceasta e mai greu să garantezi) vreo asociație de capete înfierbântate, gata la orice, care să aleagă asasinatul drept mijloc de a-și atinge țelurile. Dar mult mai probabil și mai primejdios este faptul că între țărani și orășeni, cărora li se vor alătura tineretul și vârstnicii, scriitori și adepți ai proclamațiilor «Velicoruss», «Molodaia Rossia» etc., se va crea sub influența sciziunii, fără ca poliția zemstvelor, cea orășenească și cea secretă să observe, o înțelegere. O înțelegere care distruge totul și propovăduește egalitatea nu în fața legii, ci în pofida ei (ce mai liberalism fără seamăn! Noi suntem, bine înțeles, pentru egalitate, dar pentru o egalitate *nu în pofida* legii, a legii care distruge egalitatea!), nu obștea populară, istorică, ci o progenitură rahitică a acesteia, și puterea nu a rațiunii, de care așa de mult se tem unii oameni de stat, ci puterea forței brutale, la care ei înșiși recurg atât de bucuros, — o astfel de înțelegere, zic, este la noi mult mai posibilă, putând fi mult mai puternică decât opoziția moderată, bine intenționată și de sine stătătoare față de guvern, opoziție care este atât de nesuferită birocraților noștri și pe care ei o îngrădesc în fel și chip, căutând s'o înnăbușe. Să nu credeți că partidul presei interne, secrete, fără nume este puțin numeros și slab și să nu vă închipuiți că i-ați retezat ramurile și rădăcinile; nu! prin faptul că s'a interzis tineretului să-și termine studiile, prin ridicarea zburdălniciei la rangul de crimă de stat, prin tot felul de persecuții meschine și supraveghere ați înzecit forța acestui partid, l-ați răspândit și l-ați înmulțit în imperiu. La ce vor recurge oamenii noștri de stat când această înțelegere va exploda? — La forță armată? Dar se va putea oare conta în mod sigur pe ea?“ (pag. 49—51).

Oare din frazele pompoase ale acestei tirade nu rezultă în mod evident tactica: să nimicești „capetele gata la orice“ și pe partizanii „înțelegerii dintre țărani și orășeni“, iar „opoziția moderată, bine intenționată“ s'o satisfaci și s'o dezbini prin concesii? Numai că guvernul s'a dovedit a fi mai deștept și mai abil decât își închipuiau d-nii coșelevi, și a scăpat cu concesii mai mici decât concesia pe care ar constitui-o Zemscaia duma „consultativă“.

Dar iată scrisoarea particulară adresată de C. D. Cavelin lui Herțen la 6 August 1862: „...Veștile din Rusia nu sunt, după părerea mea, atât de proaste. A fost arestat nu Nicolai, ci Alexandr Solovievici. Arestările nu mă surprind și, mărturisesc, nu mi se par revoltătoare. Partidul revoluționar consideră bune toate mijloacele pentru a răsturna guvernul, iar guvernul se apără prin toate mijloacele. Altceva erau arestările și deportările pe timpul ticălosului de Nicolai. Oamenii piereau pentru ideile, convingerile, cre-

dinţa şi cuvintele lor. Aş vrea să fii tu în locul guvernului şi atunci să vedem cum ai proceda tu împotriva unor partide care lucrează atât pe ascuns, cât şi pe faţă împotriva ta. Il iubesc pe Cernâşevschi, îl iubesc foarte, foarte mult, dar un astfel de brouillon" (un om arţăgos, certăreţ, care nu se înţelege cu nimeni şi care bagă zâzanii), „un astfel de om lipsit de tact şi încrezut n'am mai văzut niciodată. Să piară pentru nimic, chiar pentru nimic! Că incendiile sunt în legătură cu proclamaţiile, în privinţa aceasta nu mai încape acum nicio îndoială" *. Iată o mostră de gândire profesorală servilă! Vina pentru toate o poartă aceşti revoluţionari, care sunt atât de încrezuţi că huiduesc pe liberalii frazeologi, atât de arţăgoşi că pe ascuns şi pe faţă lucrează împotriva guvernului, atât de lipsiţi de tact încât nimeresc la Petropavlovsc. Cu asemenea oameni, şi el, profesor liberal, s'ar răfui „prin toate mijloacele" dacă ar fi la putere.

II

Aşa dar reforma zemstvelor a fost una dintre concesiile smulse dela guvernul absolutist de valul frământărilor sociale şi al asaltului revoluţionar. Noi am analizat deosebit de amănunţit caracterizarea acestui asalt pentru a complecta şi corecta expunerea „Memoriului", al cărui autor birocrat a estompat lupta care a dat naştere acestei concesii. Dar caracterul neconsecvent, laş al acestei concesii este conturat destul de limpede şi în „Memoriu":

„La început, când abia se trecuse la reforma zemstvelor, se preconiza fără îndoială să se facă primul pas pe calea introducerii instituţiilor reprezentative **; mai târziu însă, când pe contele Lanscoi şi N. A. Miliutin i-a înlocuit contele Valuev, a apărut foarte clar dorinţa, pe care n'a tăgăduit-o nici chiar fostul ministru al afacerilor interne, de a proceda într'un spirit «împăciuitor», «delicat şi evaziv». «Guvernul însuşi nu este lămurit în ceeace priveşte intenţiile sale» — spunea el atunci. Intr'un cuvânt, s'a făcut o încercare pe care, din păcate, oamenii de stat o repetă foarte des şi care întotdeauna se soldează pentru

* Citām după traducerea în germană a ediţiei lui Dragomanov a corespondenţei lui C. D. Cavelin şi I. S. Turghenev cu A. I. Herţen: Bibliothek russischer Denkwürdigkeiten, herausgegeben von Th. Schiemann. Bd. 4, S. 65—66. Stuttgart, 1894 (Biblioteca monumentelor literare ruse, editată de Th. Schiemann, vol. 4, pag. 65—66. Stuttgart, 1894. — *Nota Trad.*).

** „Fără îndoială" că autorul „Memoriului", care repetă spusele lui Leroi-Bolier, comite o obişnuită exagerare birocratică. „Fără îndoială" că nici Lanscoi, şi nici Miliutin n'au avut în vedere nimic cu adevărat precis, încât este ridicol să consideri drept „primul pas" frazele evazive ale lui Miliutin („în principiu, el este partizanul constituţiei, dar socoteşte prematură introducerea ei").

toţi cu rezultate negative, — încercarea de a proceda evaziv, situându-se între două opinii contrarii, şi, satisfăcând tendinţele liberale, de a menţine ordinea existentă".

Foarte amuzant este aici acest fariseic „din păcate"! Un ministru al guvernului poliţienesc prezintă ca o întâmplare tactica pe care acest guvern *nu poate să n'o urmeze*, pe care el a aplicat-o la promulgarea legilor inspecţiei de fabrică, a legii cu privire la reducerea zilei de muncă (din 2 Iunie 1897), pe care o aplică şi astăzi (1901) cu ajutorul cochetării generalului Vannovschi cu „societatea" [22].

„Pe de o parte, în nota explicativă la legea cu privire la instituţiile zemstvelor se spunea că sarcina legii proiectate este de a dezvolta cât mai complect şi mai consecvent principiile de autoadministrare locală, că „consiliul zemstvelor nu este decât un organ special al uneia şi aceleiaşi puteri de stat"... „Severnaia Pocita" *, pe atunci organul Ministerului afacerilor interne, făcea în articolele sale aluzii foarte clare la faptul că instituţiile care se creează vor fi o şcoală a instituţiilor reprezentative.

Pe de altă parte... instituţiile zemstvelor sunt numite în nota explicativă instituţii particulare şi obşteşti, supuse legilor generale pe aceeaşi bază ca şi diferite asociaţii şi persoane particulare...

Atât prevederile înseşi ale legii din 1864, cât şi mai ales toate măsurile ulterioare ale Ministerului afacerilor interne luate în legătură cu instituţiile zemstvelor dovedesc destul de limpede că guvernanţii se temeau mult de „caracterul de sine stătător" al instituţiilor zemstvelor şi le era frică să dea o dezvoltare cuvenită acestor instituţii, *înţelegând foarte bine unde va duce ea*". (Subliniat de noi peste tot)... „Fără îndoială că cei care au fost nevoiţi să desăvârşească reforma zemstvelor au înfăptuit această reformă *numai făcând o concesie opiniei publice*, pentru, aşa cum s'a spus în nota explicativă, „a pune capăt *aşteptărilor irealizabile şi năzuinţelor spre libertate ale diferitelor stări sociale*", trezite de ideea instituirii zemstvelor; în acelaş timp, aceste persoane îşi dădeau seama limpede ce reprezintă ea (? reforma?) *şi au căutat să nu dea zemstvelor dezvoltarea cuvenită*, să le imprime un caracter particular, să le limiteze competinţa etc. Liniştindu-i pe liberali prin făgădueli că primul pas nu va fi şi cel din urmă, spunând sau, mai exact, repetând cele spuse de partizanii orientării liberale cu privire la necesitatea de a învesti instituţiile zemstvelor cu o putere reală şi de sine stătătoare, contele Valuev, *chiar în timp ce se elabora legea din 1864, a căutat în fel şi chip să îngrădească această putere şi să pună instituţiile zemstvelor sub o severă tutelă administrativă*...

Nefiind pătrunse de o singură idee călăuzitoare, fiind în forma în care le-a creat legea din 1864, când a început instituirea lor, un compromis a două orientări opuse, zemstvele s'au dovedit a nu fi corespunzătoare nici ideii fundamentale a autoadministrării, care a fost pusă la baza lor, nici structurii administrative în care ele au fost

* — „Poşta din Nord". — *Nota Trad.*

în mod mecanic încadrate şi care pe deasupra a rămas nereformată şi neadaptată noilor condiţii de viaţă. Legea din 1864 a încercat să îmbine lucruri incompatibile şi să satisfacă astfel şi pe partizanii şi pe adversarii autoadministrării zemstvelor. *Celor dintâi li se ofereau aparenţe şi speranţe de viitor, iar pentru a fi pe placul secunzilor, competinţa zemstvelor a fost stabilită într'un mod extrem de elastic*"

Ce vorbe nimerite aruncă uneori fără să vrea miniştrii noştri, când vor să pună piedică vreunui coleg şi să arate profunzimea lor de gândire, şi cât de folositor ar fi pentru toţi filistinii ruşi naivi şi pentru toţi admiratorii „marilor" reforme să-şi atârne pe perete într'o ramă de aur marile precepte ale înţelepciunii poliţieneşti: „linişteşte-i pe liberali cu făgădueli că primul pas nu va fi şi cel din urmă", „oferă"-le „aparenţe şi speranţe de viitor" ! Mai ales în momentul de faţă ar fi folositor să consulte aceste precepte la citirea fiecărui articol sau note de ziar cu privire la „grija mişcătoare" a generalului Vannovschi.

Aşa dar, zemstvele au fost chiar dela bun început sortite să fie a cincia roată la căruţa administrativă a statului rus, roată pe care birocraţia o *admite* numai în măsura în care ea nu-i ştirbeşte atotputernicia, iar rolul deputaţilor din partea populaţiei se limitează la o practică goală, la o simplă îndeplinire tehnică a unui număr de sarcini trasate de aceeaşi funcţionărime. Zemstvele n'au avut organele lor executive, trebuind să acţioneze prin poliţie; ele n'au fost legate una de cealaltă şi au fost puse de îndată sub controlul administraţiei. Şi făcând această concesie inofensivă pentru el, chiar de a doua zi după instituirea zemstvelor, guvernul a început în mod sistematic să le pună piedici şi să le îngrădească: atotputernica clică birocratică *nu se putea* împăca cu reprezentanţa aleasă de toate stările sociale şi a început s'o prigonească în fel şi chip. Totalizarea datelor privitoare la această prigoană, deşi vădit incompletă, constitue o parte foarte interesantă a „Memoriului".

Am văzut cu câtă laşitate şi cât de nechibzuit procedau liberalii faţă de mişcarea revoluţionară dela începutul deceniului al 7-lea. In loc să sprijine „înţelegerea orăşenilor şi ţăranilor cu partizanii proclamaţiei *«Velicoruss»*", ei se temeau de această „înţelegere", speriind cu ea guvernul. In loc să se ridice în apărarea conducătorilor mişcării democratice persecutaţi de guvern, ei se spălau în mod fariseic pe mâini şi căutau să justifice guvernul. Şi ei au suferit o dreaptă pedeapsă pentru această politică de trădare, de pălăvrăgeală demagogică şi de moliciune ruşinoasă. După ce s'a răfuit cu oamenii capabili nu numai să pălăvrăgească, ci şi *să lupte* pentru libertate, guvernul s'a simţit destul de tare pentru a înlătura treptat pe liberali de pe poziţiile modeste şi de importanţă secundară ocupate de aceştia „cu aprobarea autorităţilor". Cât timp a existat o primejdie serioasă din partea „înţelegerii orăşenilor şi ţăranilor" cu revoluţionarii, însuşi Ministerul afacerilor interne bâiguia despre „şcoala instituţiilor reprezentative", iar după ce huiduitorii şi „zurbagiii" „lipsiţi de tact şi încrezuţi" au fost înlăturaţi, — „şcolarii" fură strânşi fără nicio jenă în chingi. Incepe o epopee tragicomică: zemstvele fac demersuri pentru lărgirea drepturilor, în vreme ce lor *li se ia* necontenit un drept după altul, şi la demersurile făcute li se răspunde cu poveţe „părinteşti". Dar să lăsăm să vorbească datele istorice, fie chiar numai cele citate în „Memoriu".

La 12 Octombrie 1866 o circulară a Ministerului afacerilor interne pune pe funcţionarii zemstvelor într'o deplină dependenţă de instituţiile guvernamentale. La 21 Noembrie 1866 apare o lege care limitează dreptul zemstvelor de a impune la taxe întreprinderile comerciale şi industriale. La adunarea zemstvei din Petersburg din 1867, această lege este aspru criticată şi se adoptă (în urma propunerii contelui A. P. Şuvalov) hotărîrea de a face demersuri pe lângă guvern ca la discutarea problemelor atinse de această lege să participe „cu forţe comune şi muncă concomitentă administraţia centrală şi zemstvele". La acest demers guvernul răspunde prin lichidarea instituţiilor zemstvei din Petersburg şi prin represiuni: preşedintele consiliului zemstvei din Petersburg, Cruze, este deportat la Orenburg, contele Şuvalov — exilat la Paris, iar senatorului Liuboşcinschi i se cere să demisioneze. „Severnaia Pocita", organul Ministerului afacerilor interne, publică un articol în care „această măsură severă de sancţionare se explică prin aceea că şi adunările zemstvei chiar dela deschiderea şedinţelor lor n'au procedat în conformitate cu legea" (cu care lege? şi dece infractorii n'au fost urmăriţi *pe cale judiciară?* doar tocmai atunci se instituise o justiţie promptă, dreaptă şi echitabilă?) „şi în loc de a susţine adunările zemstvelor din alte gubernii, folosindu-se de drepturile acordate de forurile supreme în scopul de a avea cu adevărat grijă pen-

tru interesele încredinţate, interese gospodăreşti locale în cadrul zemstvei" (adică în loc de a se supune docil şi de a se conforma „intenţiilor" birocraţiei), „ele au manifestat necontenit tendinţa *de a provoca* prin prezentarea inexactă a lucrurilor şi prin interpretarea greşită a legilor *neîncredere şi lipsă de respect faţă de guvern*". Nu e de mirare că după un astfel de perdaf „celelalte zemstve n'au sprijinit pe cea din Petersburg, deşi legea din 21 Noembrie 1866 a stârnit pretutindeni o mare nemulţumire; mulţi spuneau la adunări că ea echivalează cu desfiinţarea zemstvelor".

La 16 Decembrie 1866 apare o „lămurire" a senatului prin care guvernatorilor li se acordă dreptul de a refuza confirmarea oricărei persoane alese de adunarea zemstvei dacă acesta — guvernatorul — o consideră suspectă. La 4 Mai 1867 apare o altă lămurire a senatului: comunicarea proiectelor unei zemstve către toate celelalte gubernii nu este în conformitate cu legea, deoarece zemstvele trebue să se ocupe de treburile locale. La 13 Iunie 1867 Consiliul de stat a luat o hotărîre, sancţionată de ţar, prin care se interzice publicarea fără aprobarea autorităţilor guberniale locale a hotărîrilor, a dărilor de seamă asupra şedinţelor, a discuţiilor din cadrul şedinţelor etc. care au avut loc la adunările obşteşti ale zemstvelor, orăşeneşti şi ale stărilor sociale. Mai departe, aceeaşi lege lărgeşte puterea preşedinţilor de adunări ale zemstvelor, le acordă dreptul de a închide adunările şi-i obligă *sub ameninţare cu pedeapsă* să închidă adunările la care se pun în discuţie probleme neconforme cu legea. Societatea a primit această măsură cu multă ostilitate, privind-o ca o serioasă îngrădire a activităţii zemstvelor. „Toată lumea ştie — scria în jurnalul său Nichitenco — că zemstvele sunt legate de mâini şi de picioare prin noua legiferare, în virtutea căreia preşedinţii de adunări şi guvernatorii au căpătat o putere aproape nelimitată asupra zemstvelor". Circulara din 8 Octombrie 1868 supune aprobării guvernatorilor publicarea dărilor de seamă până şi ale Consiliului zemstvelor şi limitează legăturile reciproce dintre zemstve. In 1869 se institue funcţia de inspectori ai şcolilor primare, în vederea înlăturării zemstvelor dela conducerea efectivă a învăţământului public. In decretul întocmit de Comitetul de miniştri şi sancţionat la 19 Septembrie 1869 de ţar se declară că „nici prin componenţa lor şi nici prin principiile lor de bază, zemstvele nu sunt organe guvernamentale". Legea din 4 Iulie 1870 şi circulara din 22 Octombrie 1870 confirmă şi întăresc dependenţa funcţionarilor zemstvelor faţă de guvernatori. In 1871, prin instrucţiunile pentru inspectorii şcolilor primare se acordă acestora dreptul de a destitui pe învăţătorii consideraţi suspecţi şi de a suspenda orice hotărîre a consiliului şcolar, supunând chestiunea spre rezolvare curatorului. La 25 Decembrie 1873, în rescriptul adresat ministrului învăţământului public, Alexandru al II-lea îşi exprimă temerea că, *în condiţiile unei insuficiente supravegheri din partea curatorilor*, învăţământul public poate fi transformat *„într'un instrument de pervertire morală a poporului, în care sens au şi fost constatate unele încercări"*, şi ordonă mareşalilor nobilimii ca, interesându-se îndeaproape de această chestiune, să contribue la asigurarea unei înrâuriri morale asupra acestor şcoli. Apoi, în 1874, apare un nou decret cu privire la şcolile primare, care acordă directorilor şcolilor primare depline puteri în ceeace priveşte conducerea şcolilor. Zemstvele „protestează", dacă se poate numi fără ironie protest cererea ca la revizuirea legii să participe reprezentanţi din partea zemstvelor (demersul zemstvei din Cazan din 1874). Cererea, desigur, se respinge etc. etc.

III

Acesta a fost primul curs de ştiinţe predate cetăţenilor din Rusia la „şcoala instituţiilor reprezentative", organizată de Ministerul afacerilor interne. Din fericire, în afară de şcolari politici, care, în legătură cu declaraţiile din deceniul al 7-lea privitoare la constituţie, scriau: „E timpul să lăsăm prostiile la o parte şi să ne punem pe treabă, iar treaba astăzi este în instituţiile zemstvelor şi nicăieri altundeva" *, au existat în Rusia şi oameni „arţăgoşi", pe care nu-i satisfăcea un astfel de „tact" şi care desfăşurau propagandă revoluţionară în popor. Deşi ei au păşit sub steagul unei teorii, care în fond era nerevoluţionară, — propaganda lor trezea totuşi un sentiment de nemulţumire şi de protest în rândurile păturilor largi ale tineretului cult. In pofida teo-

* Scrisoarea lui Cavelin din 1865 către familia sa în legătură cu cererea nobilimii din Moscova de a se „convoca o adunare generală a oamenilor de pe toate meleagurile ruseşti pentru discutarea nevoilor comune ale întregului stat".

riei utopice care nega lupta politică, mişcarea a dus la o încăierare înverşunată între un mănunchi de eroi şi guvern, la luptă pentru libertate politică. Datorită acestei lupte, şi numai datorită ei, situaţia s'a schimbat din nou, guvernul fiind din nou nevoit să facă concesii, iar cercurile liberale dovedindu-şi odată în plus lipsa de maturitate politică, incapacitatea de a susţine pe luptători şi de a exercita o adevărată presiune asupra guvernului. Tendinţele constituţionale ale zemstvelor s'au vădit limpede, dar ele n'au constituit decât „un elan" neputincios. Şi aceasta în ciuda faptului că însuşi liberalismul zemstvelor a făcut, din punct de vedere politic, un pas însemnat înainte. E remarcabilă mai ales încercarea lui de a forma un partid ilegal şi de a-şi crea un organ politic propriu. „Memoriul" lui Witte adună datele din câteva scrieri ilegale (ale lui Chennan, Dragomanov, Tihomirov), pentru a caracteriza „calea alunecoasă" (pag. 98) pe care au păşit zemstvele. La sfârşitul deceniului al 8-lea au avut loc câteva congrese ale liberalilor din zemstve. Liberalii au hotărît „să ia măsuri pentru a pune capăt, fie măcar vremelnic, activităţii distrugătoare a partidului revoluţionar extremist, deoarece ei erau convinşi că prin mijloace paşnice nu se va putea obţine nimic, dacă teroriştii vor continua să irite şi să hărţuiască guvernul cu ameninţări şi cu actele de violenţă" (pag. 99). Aşa dar, în locul grijii pentru lărgirea luptei, pentru susţinerea diferiţilor revoluţionari de către o pătură socială mai mult sau mai puţin largă, pentru organizarea vreunui asalt general (sub formă de demonstraţie, de refuz al zemstvelor de a efectua plăţile obligatorii etc.), liberalii încep din nou cu acelaş „tact": „să nu irităm" guvernul! să obţinem „prin mijloace paşnice", care mijloace paşnice în deceniul al 7-lea s'au dovedit într'un mod atât de strălucit a nu fi bune de nimic! * Bine înţeles că revoluţionarii n'au acceptat niciun fel de încetare sau întrerupere a ostilităţilor. Zemţii au format atunci o „ligă a elementelor opoziţioniste", care s'a transformat apoi în „Societatea uniunii zemstvelor şi

* Pe bună dreptate spunea Dragomanov: „In ceeace priveşte liberalismul din Rusia, nici nu poate fi vorba, propriu zis, de „mijloace" întru totul „paşnice", şi aceasta pentrucă la noi orice cerere de schimbare a conducerii supreme este interzisă prin legi. Liberalii din zemstve trebuiau să treacă în mod hotărît peste această interdicţie, şi cel puţin prin aceasta să dovedească forţa lor atât în faţa guvernului, cât şi în faţa teroriştilor. Intrucât liberalii din zemstve n'au dat dovadă de o atare forţă, ei au ajuns la momentul când guvernul intenţionează să desfiinţeze până şi instituţiile zemstvelor, care şi aşa sunt ciuntite (lucrarea menţionată, pag. 41—42).

a autoadministrării" sau „Uniunea zemstvelor". In programul „Uniunii zemstvelor" erau cuprinse următoarele revendicări: 1) libertatea cuvântului şi a presei; 2) garantarea inviolabilităţii persoanei şi 3) convocarea Adunării constituante. Incercarea de a edita broşuri ilegale în Galiţia a dat greş (poliţia austriacă a confiscat manuscrisele şi a arestat pe cei care intenţionau să le tipărească), şi organul „Uniunii zemstvelor" a devenit din August 1881 revista „Volnoe slovo" *, apărând sub redacţia lui Dragomanov (fost profesor la universitatea din Chiev) la Geneva. „In cele din urmă — scria însuşi Dragomanov în 1888 — ...nu se poate considera reuşită experienţa editării organului zemstvelor sub forma revistei «Volnoe slovo», fie chiar şi pentru faptul că materialele privind propriu zis zemstvele au început să parvină redacţiei în mod regulat abia la sfârşitul anului 1882, iar în Mai 1883 revista şi-a şi încetat apariţia" (lucrarea menţionată, pag. 40). Insuccesul organului liberal a fost un rezultat firesc al slăbiciunii mişcării liberale. La Moscova, la 20 Noembrie 1878, Alexandru al II-lea a adresat reprezentanţilor stărilor sociale o cuvântare în care îşi exprima speranţa că aceştia „vor ajuta ca tineretul rătăcit să fie oprit dela drumul nefast înspre care caută să-l atragă oameni suspecţi". După aceea a apărut şi în „Pravitelstvennâi Vestnic" [23] ** (1878, nr. 186) un apel prin care se cerea concursul societăţii. Drept răspuns, cinci adunări ale zemstvelor (dela Harcov, Poltava, Cernigov, Samara şi Tver) au declarat necesară convocarea unui Zemschi sobor. „Se poate crede, deasemenea — scrie Witte, autorul „Memoriului", după ce expune pe larg conţinutul acestor adrese, dintre care numai 3 au pătruns în presă în întregime — că declaraţiile zemstvelor cu privire la convocarea unui Zemschi sobor ar fi fost mult mai numeroase, dacă Ministerul afacerilor interne n'ar fi luat la timp măsuri pentru interzicerea acestor declaraţii: mareşalilor nobilimii, care prezidează adunările guberniale ale zemstvelor, le-a fost trimisă o circulară prin care li se cerea să nu permită nici măcar citirea în adunări a unor astfel de adrese. In unele locuri au fost efectuate arestări şi exilări de delegaţi ai zemstvelor, iar la Cernigov în sala

* — „Cuvântul liber". — *Nota Trad.*
** — „Monitorul oficial". — *Nota Trad.*

de şedinţă au fost chiar introduşi jandarmii, care au evacuat sala cu forţa" (104).

Revistele şi ziarele liberale au susţinut această mişcare; o petiţie „a 25 de cetăţeni de vază din Moscova", adresată lui Loris-Melicov, recomanda să se convoace o adunare independentă, alcătuită din reprezentanţi ai zemstvelor, şi să se propună acestei adunări să participe la conducerea naţiunii. *Se părea* că guvernul făcea o concesie până şi prin numirea lui Loris-Melicov în postul de ministru al afacerilor interne. Dar *„se părea"* doar, deoarece nu numai că nu s'a făcut niciun pas hotărît, dar nu s'a făcut nici măcar o declaraţie pozitivă, care să nu se preteze la anumite interpretări. Loris-Melicov a convocat pe redactorii publicaţiilor periodice din Petersburg şi le-a expus „programul" : de a afla dorinţele, nevoile etc. ale populaţiei, de a da posibilitate zemstvelor ş.a. să se folosească de drepturi legale (programul liberal garantează zemstvelor „drepturile" pe care legea le ciunteşte în mod sistematic !) etc. Autorul „Memoriului" scrie :

„Programul ministrului a fost adus prin interlocutorii acestuia — deaceea au şi fost convocaţi — la cunoştinţa întregii Rusii. In fond, el nu promitea nimic precis. Oricine putea să scoată din acest program orice ar fi vrut, adică totul sau nimic. A avut dreptate în felul său (numai „în felul său", iar nu absolut „în orice fel" ?) una din foile ilegale din acel timp atunci când spunea că în acest program în acelaş timp se vede atât «coada de vulpe», cât şi «gura de lup», care îşi rânjeşte colţii. Această ieşire la adresa programului şi a autorului ei este cu atât mai de înţeles cu cât, comunicând acest program reprezentanţilor presei, contele le-a recomandat în mod insistent «să nu zăpăcească şi să nu turbure în zadar spiritele societăţii cu iluziile lor visătoare»". Dar zemţii liberali n'au dat ascultare acestui *adevăr* expus de foaia ilegală şi au luat agitarea „cozii de vulpe" drept „o nouă orientare", în care se poate avea încredere. „Zemstvele aveau încredere în guvern şi manifestau simpatie faţă de el — repetă „Memoriul" lui Witte cuvintele din broşura ilegală „Părerile adunărilor zemstvelor despre situaţia actuală din Rusia" — de parcă le-ar fi fost frică s'o ia înainte, să i se adreseze cu cerinţe excesive". O mărturisire caracteristică a partizanilor zemstvelor, care îşi exprimă liber părerile : Chiar

la congresul din 1880, Uniunea zemstvelor a hotărît să „obţină o reprezentanţă populară centrală cu condiţia neapărată a unei singure camere şi a votului universal", — şi iată că această hotărîre de a *obţine* se realizează prin tactica *„de a nu o lua înainte"*, *„de a manifesta încredere şi simpatie"* faţă de nişte declaraţii echivoce, care nu obligă la absolut nimic ! Cu o naivitate de neiertat, zemţii şi-au închipuit că a înainta petiţii înseamnă „a obţine" — şi petiţiile „din partea zemstvelor au început să curgă din abundenţă". La 28 Ianuarie 1881 Loris-Melicov a prezentat un prea plecat raport cu privire la constituirea unei comisii formate din delegaţi ai zemstvelor pentru elaborarea proiectelor de legi indicate de „augusta voinţă", — însă numai cu drept de vot consultativ. Consfătuirea specială, instituită de Alexandru al II-lea, a aprobat această măsură, iar la 17 Februarie 1881 concluziile consfătuirii au fost sancţionate de ţar, care a aprobat şi textul comunicatului guvernamental propus de Loris-Melicov.

„Fără îndoială — scrie Witte, autorul „Memoriului" —, instituirea unei astfel de comisii pur consultative nu însemna încă crearea constituţiei". Dar — continuă el — cu greu s'ar putea tăgădui că acest fapt a constituit un pas înainte (după reformele din deceniul al 7-lea) spre constituţie şi nu spre altceva. Şi autorul reproduce comunicarea presei străine, după care Alexandru al II-lea s'a exprimat cu privire la raportul lui Loris-Melicov : „Dar acestea-s Etats généraux"... „Ceeace ni se propune nouă este ceva în genul adunării notabililor lui Ludovic al XVI-lea" [24].

Noi, din parte-ne, vom remarca că realizarea proiectului lui Loris-Melicov *ar fi putut,* în anumite condiţii, să constitue un pas spre constituţie, dar ar fi putut foarte bine să nu constitue un astfel de pas : totul depindea de chestiunea cine va fi mai tare — presiunea partidului revoluţionar şi a cercurilor liberale sau împotrivirea partidului partizanilor neşovăitori ai absolutismului, partid foarte puternic, închegat şi care nu alege mijloacele. Dacă e să vorbim nu de ceeace putea să fie, ci de ceeace a fost, va trebui să constatăm faptul incontestabil al *şovăirii* guvernului. Unii erau pentru o luptă hotărîtă împotriva liberalismului, alţii — pentru concesii. Dar —şi lucrul acesta este deosebit de important — şi aceştia din urmă şovăiau, neavând niciun pro-

gram bine precizat şi neridicându-se deasupra nivelului unor birocraţi afacerişti.

„Contele Loris-Melicov — spune Witte, autorul „Memoriului" — parcă se temea să spună lucrurilor pe nume, se temea să-şi precizeze cât mai exact programul, şi a continuat, ce-i drept, într'o altă direcţie vechea politică evazivă, care fusese adoptată faţă de zemstve încă de contele Valuev.

După cum s'a relevat, pe bună dreptate, şi în presa legală de atunci, însuşi programul anunţat de Loris-Melicov era cât se poate de vag. Caracterul său vag reiese din toate acţiunile şi afirmaţiile ulterioare ale contelui. Pe de o parte, el declară că absolutismul este «rupt de populaţie», că el consideră că «ajutorul societăţii este forţa principală...», că el nu a considerat reforma proiectată «ca ceva definitiv, ci ca fiind numai primul pas» etc. In acelaş timp, pe de altă parte, contele declara reprezentanţilor presei că «...speranţele trezite în societate nu sunt altceva decât o iluzie deşartă...», iar în prea plecatul raport prezentat suveranului declara categoric că Zemschi sobor ar fi «o periculoasă experienţă de întoarcere la trecut...», că măsura pe care o proiectează nu va avea nicio importanţă în sensul îngrădirii absolutismului, deoarece n'are nimic comun cu formele constituţionale din Apus. In general, după observaţia justă a lui L. Tihomirov, însuşi raportul se caracterizează printr'o formă extrem de neclară" (pag. 117).

Loris-Melicov, acest faimos erou al „dictaturii inimii"[25], a împins actele de cruzime faţă de *luptătorii* pentru libertate „până la fapte nemaiîntâlnite nici înainte, nici mai târziu: executarea unui băiat de 17 ani pe motiv că la el s'a găsit o foaie tipărită. Loris-Melicov n'a uitat nici cele mai îndepărtate colţuri ale Siberiei, pentru a înrăutăţi şi acolo situaţia oamenilor care sufereau pentru propagandă" (V. Zasulici, în nr. 1 al revistei „Soţial-Democrat"[26], pag. 84). In condiţiile unor asemenea şovăeli ale guvernului, numai o forţă capabilă de luptă serioasă ar fi putut să obţină o constituţie, dar această forţă n'a existat: revoluţionarii s'au epuizat prin acţiunea dela 1 Martie, în rândurile clasei muncitoare n'a existat nici mişcare largă, nici organizaţie fermă, cercurile liberale s'au dovedit şi de data aceasta a fi încă până într'atât de nedezvoltate politiceşte încât şi după omorîrea lui Alexandru al II-lea s'au mărginit numai la simple solicitări. Solicitau zemstvele şi oraşele, solicita presa liberală („Poriadoc", „Strana", „Golos"), solicitau — într'o formă deosebit de bine intenţionată, meşteşugită şi nebuloasă — autorii liberali de memorii (marchizul Velepolschi, prof. Cicerin şi prof. Gradovschi — „Memoriul" lui Witte expune conţinutul lor după broşura apărută la Londra *: „Constituţia contelui Loris-Melicov", ed. fondului presei libere ruse. Londra, 1893), născocind „încercări ingenioase de a trece pe monarh peste linia fatală în aşa fel încât nici chiar el să nu observe aceasta". Toate aceste solicitări prudente şi toate aceste născociri meşteşugite s'au dovedit a fi, bine înţeles, în lipsa unei forţe revoluţionare, un nimic, ceeace a făcut ca partidul absolutismului să învingă, şi a învins cu toate că la 8 Martie 1881 majoritatea (7 contra 5) s'a pronunţat în Consiliul de Miniştri *pentru* proiectul lui Loris-Melicov. (Aşa se afirmă în aceeaşi broşură, dar Witte, autorul „Memoriului", care o copiază cu sârguinţă, declară aici, nu se ştie dece: „Nu se ştie cu certitudine ce s'a petrecut la această consfătuire — din 8 Martie — şi la ce rezultate a ajuns ea; ar fi însă imprudent să ne bizuim pe zvonurile răspândite în presa străină", 124). La 29 Aprilie 1881 a apărut manifestul cu privire la consolidarea şi ocrotirea absolutismului, denumit de Catcov „mană cerească".

Pentru a doua oară, după eliberarea ţăranilor, valul fluxului revoluţionar a fost respins, iar în urma acestui fapt, şi din cauza lui, pentru a doua oară mişcării liberale i-a luat locul *reacţiunea,* pe care societatea progresistă rusă a început, desigur, să o deplângă amarnic. Noi suntem meşteri în a deplânge: deplângem lipsa de tact şi încrederea în sine a revoluţionarilor, când aceştia hărţuesc guvernul; deplângem nehotărîrea guvernului, când acesta, nevăzând în faţa lui o adevărată forţă, face pseudo-concesii şi, dând cu o mână, ia cu cealaltă; deplângem „vremurile lipsite de idei şi idealuri", când guvernul, răfuindu-se cu revoluţionarii nesusţinuţi de popor, caută să recupereze ceeace a pierdut şi se întăreşte în vederea unor noi lupte.

IV

Epoca „dictaturii inimii", cum a fost denumit ministeriatul lui Loris-Melicov, a demonstrat liberalilor noştri că nici chiar „constituţionalismul" unuia dintre miniştri, nici

* Autorul „Memoriului", în general, copiază, după cum am văzut, cu foarte multă minuţiozitate broşurile ilegale şi recunoaşte că „presa ilegală şi literatura străină făceau, din punctul lor de vedere, aprecierea destul de justă a felului în care se prezintă problema" (pag. 91). Invăţatul „specialist" rus „în materie de stat" nu are original decât un oarecare material brut, iar toate punctele de vedere fundamentale asupra problemelor politice din Rusia el este nevoit să le împrumute din literatura ilegală.

chiar cel al unui prim-ministru, în condiţiile când guvernul este foarte şovăitor şi când majoritatea consiliului de miniştri aprobă „primul pas spre reformă", nu garantează absolut nimic, dacă nu există o serioasă forţă socială, capabilă să silească guvernul să cedeze. Nu este lipsit de interes, deasemenea, faptul că nici guvernul lui Alexandru al III-lea, chiar după ce a publicat manifestul cu privire la consolidarea absolutismului, n'a început să-şi arate dintr'odată toţi colţii, ci a socotit necesar să încerce un timp oarecare să prostească „societatea". Când spunem „să prostească", nu ne gândim să atribuim politica guvernului vreunui plan machiavelic [27] al unui ministru, demnitar etc. N'am putea sublinia pe deplin, oricât am insista asupra faptului, că sistemul pseudo-concesiilor şi al unor paşi, în aparenţă importanţi, în direcţia „de a ţine seama" de opinia publică, au intrat în carnea şi sângele oricărui guvern de astăzi, inclusiv al celui rus, deoarece şi guvernul rus s'a pătruns în decurs de multe generaţii de necesitatea de a ţine, într'un fel sau altul, seama de opinia publică şi în decurs de multe generaţii a educat oameni de stat iscusiţi în arta diplomaţiei interne. Un astfel de diplomat, a cărui misiune consta în a acoperi retragerea guvernului spre reacţiune directă, a fost ministrul afacerilor interne, contele Ignatiev, care a luat locul lui Loris-Melicov. Ignatiev s'a manifestat în repetate rânduri ca demagog şi mincinos de cea mai pură speţă, aşa încât Witte, autorul „Memoriului", dă dovadă de destulă „indulgenţă poliţienească", numind perioada ministeriatului lui „o încercare nereuşită de a crea o ţară cu autoadministrare locală, în fruntea căreia să se afle un ţar autocrat". E drept că tocmai o astfel de „formulă" a fost lansată atunci de I. S. Acsacov, folosită de guvern în cochetăriile sale şi făcută de două parale de Catcov, care demonstra cu mult temei legătura necesară dintre autoadministrare şi constituţie. Am da însă dovadă de miopie, *explicând* o anumită tactică a guvernului poliţienesc (tactică în mod necesar proprie lui prin însăşi natura sa) prin predominarea, în momentul respectiv, a cutărei sau a cutărei concepţii politice.

Ignatiev a trimis o circulară, promiţând că guvernul „va lua măsuri urgente pentru a stabili un mod just care să asigure succesul cât mai însemnat al participării active a fruntaşilor vieţii publice din diferite localităţi la îndeplinirea prescripţiilor ţarului". Zemstvele au răspuns la acest „apel", solicitând „convocarea delegaţilor poporului" (din memoriul delegatului zemstvei din Cerepoveţ; în ceeace priveşte opinia delegatului zemstvei din Chirillov, guvernatorul n'a permis nici măcar să fie tipărită). Guvernul a recomandat guvernatorilor să lase asemenea demersuri „fără a le da curs", „şi în acelaş timp au fost probabil luate măsurile ca asemenea demersuri să nu fie întreprinse de alte adunări". Se face faimoasa încercare de a se convoca, conform alegerii miniştrilor, „experţi" (pentru discutarea problemei reducerii ratelor de răscumpărare, a reglementării transmutărilor, a reformei autoadministrării locale etc.). „Lucrările comisiilor de experţi nu s'au bucurat de simpatia societăţii, iar din partea zemstvelor, *în pofida tuturor măsurilor preventive,* au stârnit chiar un protest direct. Douăsprezece adunări ale zemstvelor au făcut demersuri, cerând ca membrii zemstvelor să fie invitaţi să participe la activitatea legislativă nu dela caz la caz şi nu numiţi de guvern, ci permanent şi aleşi de zemstve. In zemstva dela Samara o astfel de propunere a fost oprită de preşedinte, „ceeace a făcut pe participanţi să părăsească, în semn de protest, adunarea" (Dragomanov, articolul menţionat, pag. 29; „Memoriu", pag. 131). Că contele Ignatiev *păcălea* pe zemţi, aceasta se vede, de pildă, din următorul fapt: „Mareşalul nobilimii din Poltava, d-l Ustimovici, autorul proiectului de adresă din 1879, a declarat deschis în adunarea gubernială a nobililor că a primit din partea contelui Ignatiev *asigurarea formală* (sic!) că guvernul va chema pe reprezentanţii ţării să participe la activitatea legislativă" (Dragomanov, ibid.).

Acoperirea trecerii guvernului la o orientare politică hotărît nouă s'a încheiat cu aceste manopere ale lui Ignatiev, şi nu degeaba D. A. Tolstoi, numit la 30 Mai 1882 în postul de ministru al afacerilor interne, şi-a câştigat porecla de „ministru al luptei". Demersurile zemstvelor, fie chiar şi cele pentru organizarea unor congrese particulare, erau respinse fără niciun menajament, ba s'a întâmplat chiar ca în urma plângerii guvernatorului împotriva „opoziţiei sistematice" a zemstvei (din Cerepoveţ), consiliul zemstvei să fie înlocuit printr'o comisie guvernamentală, iar membrii consiliului să fie sancţionaţi cu deportare administrativă. D. A. Tolstoi, discipol şi adept credincios al lui Catcov, a hotărît să întreprindă de-a-dreptul o „reformă" a zemstvelor, ple-

când dela ideea fundamentală (confirmată, într'adevăr, după cum am văzut, de istorie) că „opoziţia faţă de guvern s'a cuibărit adânc în zemstve" (pag. 139 din „Memoriu": din proiectul iniţial de reformă a zemstvelor). D. A Tolstoi proiecta să înlocuiască consiliile zemstvelor prin instituţii subordonate guvernatorului, toate hotărîrile adunărilor zemstvelor urmând să fie supuse aprobării guvernatorului. Aceasta ar fi fost o reformă într'adevăr radicală, însă foarte interesant este faptul că până şi acest discipol al lui Catcov, „ministru al luptei", n'a renunţat — după expresia chiar a autorului „Memoriului" — la politica obişnuită a Ministerului afacerilor interne faţă de zemstve. Ideea sa — de a desfiinţa, în fond, zemstvele — n'a exprimat-o direct în proiectul său; sub pretextul unei dezvoltări normale a principiilor de autoadministrare, el urmărea să menţină forma exterioară a acesteia, lipsind-o însă de orice conţinut interior. In Consiliul de stat această politică înţeleaptă de stat a „cozii de vulpe" a fost complectată şi dezvoltată, şi, ca urmare a acestui fapt, legea din 1890 a zemstvelor „n'a fost altceva decât o nouă jumătate de măsură în istoria instituţiilor zemstvelor. El n'a desfiinţat zemstvele, dar le-a depersonalizat şi le-a făcut să fie lipsite de culoare; n'a desfiinţat nici principiul reprezentării tuturor stărilor sociale, dar i-a imprimat un caracter de instituţie limitată la anumite stări sociale;... n'a făcut din zemstve adevărate organe ale puterii,... dar a instituit asupra lor o şi mai mare tutelă a guvernatorilor,... a lărgit dreptul de protest al guvernatorilor". „Potrivit intenţiei autorului, legea din 12 Iulie 1890 a constituit un pas pe calea desfiinţării zemstvelor, însă în niciun caz o transformare radicală a autoadministrării zemstvelor".

Noua „jumătate de măsură" — după cum se spune mai departe în „Memoriu" — n'a înlăturat opoziţia faţă de guvern (bine înţeles, opoziţia faţă de guvernul reacţionar nici n'ar fi putut fi lichidată prin înteţirea reacţionarismului), ci doar a disimulat *unele* manifestări ale ei. Opoziţia se manifesta, în primul rând, prin împotrivirea la legile potrivnice zemstvelor, dacă se poate spune aşa, care de facto nu erau aplicate; în al doilea rând, tot prin demersuri constituţionale (sau, cel puţin, care aduceau a constituţionalism). Primul fel de opoziţie s'a manifestat, de pildă, cu prilejul apariţiei legii din 10 Iunie 1893 care supunea organizarea de către zemstve a serviciului medical unei reglementări amănunţite. „Zemstvele au dat o ripostă unanimă Ministerului afacerilor interne, care a bătut în retragere. A fost necesară suspendarea introducerii statutului deja alcătuit şi părăsirea lui pentru a se alcătui o culegere complectă de legi şi spre a se elabora un nou proiect, construit pe baza unor principii cu totul opuse (adică mai pe placul zemstvelor)". Legea din 8 Iunie 1893 referitoare la evaluarea bunurilor imobile, care deasemenea introducea principiul reglementării şi stânjenea drepturile zemstvelor în ceeace priveşte impunerea, a fost şi ea întâmpinată cu răceală, şi în foarte multe cazuri „nu se aplică deloc în practică". Forţa instituţiilor medicale şi de statistică create de zemstve şi care au adus un însemnat (în comparaţie cu autorităţile, desigur) folos populaţiei se dovedeşte a fi suficientă pentru a paraliza statutele fabricate în cancelariile din Petersburg.

Celălalt fel de opoziţie s'a manifestat şi în noile zemstve în 1894, când în adresele zemstvelor prezentate lui Nicolae al II-lea se făcea din nou o aluzie foarte limpede la cererile lor de a lărgi autoadministrarea şi care au determinat „celebrele" cuvinte despre visări absurde.

Spre groaza d-lor miniştri, „tendinţele politice" ale zemstvelor n'au dispărut. Autorul „Memoriului" vorbeşte de plângerile amare ale guvernatorului din Tver (făcute în darea lui de seamă pe 1898) împotriva „unui cerc strâns unit de oameni cu orientare liberală", care concentrează în mâinile lor întreaga conducere a treburilor zemstvei guberniale. „Din darea de seamă pe 1895 a aceluiaş guvernator reiese şi faptul că lupta desfăşurată de zemstve împotriva opoziţiei constitue o grea sarcină a administraţiei locale şi că mareşalilor nobilimii, care prezidează adunările zemstvelor, li se cere uneori chiar «curaj civic» (sic!) pentru a executa circularele confidenţiale ale Ministerului afacerilor interne cu privire la chestiunile care nu trebue să privească instituţiile zemstvelor". Urmează apoi istorisirea felului în care mareşalul de gubernie al nobilimii a predat înainte de adunare funcţia sa de preşedinte celui de judeţ (din Tver), cel din Tver — celui din Novotorjscaia, în vreme ce cel din Novotorjscaia s'a îmbolnăvit şi el, predând preşedinţia celui din Stariţa. Aşa dar, până şi mareşalii nobilimii dau bir cu fugiţii, nevrând să îndeplinească funcţii poliţieneşti!

„Prin legea din 1890 — se tângue autorul „Memoriului“ — s'a imprimat zemstvelor un caracter de instituţie limitată la anumite stări sociale, iar în adunări a fost întărit elementul guvernamental, în compoziţia adunărilor guberniale ale zemstvelor au fost introduşi toţi mareşalii de judeţ ai nobilimii şi toţi zemschi nacialnicii, iar dacă astfel de zemstve birocratice, limitate la anumite stări sociale, depersonalizate continuă totuşi să manifeste o tendinţă politică, apoi aceasta ar trebui să dea de gândit“... „Impotrivirea nu este lichidată: există, fără doar şi poate, o nemulţumire surdă, o opoziţie tacită, şi acestea vor exista atâta timp cât nu vor dispărea zemstvele în care sunt reprezentate toate stările sociale“. Acesta este ultimul cuvânt al înţelepciunii birocratice: dacă reprezentarea ciuntită dă naştere la nemulţumire, atunci desfiinţarea oricărei reprezentări — după simpla logică omenească — va face ca această nemulţumire şi opoziţie să crească şi mai mult. D-l Witte îşi închipue că, dacă s'ar închide una dintre instituţiile care fac să fie auzită măcar o părticică de nemulţumire, nemulţumirea va dispărea! Dar credeţi oare d-v. că deaceea propune Witte ceva hotărîtor cum ar fi desfiinţarea zemstvelor? Nu, nicidecum. Făcând praf şi pulbere politica evazivă numai de dragul unui cuvânt de efect, nici chiar Witte nu propune nimic în afară de aceeaşi politică, — şi nici nu poate să propună fără a ieşi din pielea lui de ministru al unui guvern absolutist. Witte îngână ceva cu totul lipsit de importanţă despre „o a treia cale“: nici dominaţia birocraţiei şi nici autoadministrare, ci o reformă administrativă, „care să organizeze just“ „participarea elementelor sociale în instituţiile guvernamentale“. Nu e greu de spus asemenea absurditate, numai că acum — după tot felul de experienţe cu „experţi“ — această născocire nu va mai înşela pe nimeni: e prea evident că *în lipsa unei constituţii* orice „participare a elementelor sociale“ ar fi o ficţiune, o subordonare a societăţii (sau a cutăror sau cutăror „delegaţi“ ai societăţii) faţă de birocraţie. Criticând introducerea zemstvelor în regiunile periferice — măsură izolată a Ministerului afacerilor interne —, Witte nu poate da absolut nimic nou în problema generală ridicată de el, şi nu face decât să reia vechile metode de a lua jumătăţi de măsuri, de a face pseudo-concesii, de a promite marea cu sarea şi de a nu îndeplini nimic din cele promise. Oricât am

insista, n'am putea arăta cât de mult se identifică în ceeace priveşte problema generală a „orientării politicii interne“ Witte şi Goremâchin — astfel încât discuţia dintre ei este o discuţie în familie, o ceartă în casă în cadrul aceleiaşi bande. Pe de o parte, Witte se grăbeşte să declare că „eu n'am propus şi nu propun nici desfiinţarea instituţiilor zemstvelor, nici sfărâmarea ordinei existente... nu cred că în condiţiile actuale poate fi vorba de desfiinţarea lor (a zemstvelor existente)“. Witte, „din partea lui, crede că odată cu crearea unei trainice puteri guvernamentale locale, se va putea avea mai multă încredere în zemstve“ etc. Creând un puternic aparat birocratic cu titlul de a-l contrapune autoadministrării (adică, făcând ca autoadministrarea să fie neputincioasă), se va putea avea mai multă „încredere“ în ea. E vechi cântecul! D-l Witte se teme numai de „instituţiile care reprezintă toate stările sociale“, el „n'a avut deloc în vedere şi n'a considerat activitatea a tot felul de corporaţii, asociaţii şi uniuni de breaslă sau profesionale ca fiind periculoasă pentru absolutism“. De pildă, în ceeace priveşte „obştile săteşti“, d-l Witte nu se îndoieşte deloc că ele nu prezintă niciun pericol pentru absolutism prin caracterul lor „înapoiat“. „Precumpănirea relaţiilor agrare şi a intereselor legate de ele imprimă populaţiei săteşti particularităţi spirituale care o fac indiferentă faţă de tot ceeace trece dincolo de cadrul politicii propriei lor ogrăzi... La adunări, ţăranul nostru se ocupă de felul cum sunt repartizate birurile..., cum sunt repartizate loturile de pământ etc. In afară de aceasta, el este analfabet sau semianalfabet, — *ce politică mai poate fi aici?*“. După cum vedeţi, d-l Witte este cât se poate de lucid. Referitor la uniunile profesionale, el declară că, în ceeace priveşte pericolul pe care-l prezintă pentru puterea centrală, „de importanţă esenţială este lipsa de comunitate a intereselor lor. Folosind această lipsă de comunitate a intereselor lor, guvernul poate oricând să găsească împotriva veleităţilor politice ale unei stări sociale sprijin şi contrapondere la celelalte“. Nici „programul“ lui Witte — „participarea just organizată a elementelor sociale în instituţiile guvernamentale“ — nu este altceva decât una din infinitele încercări ale statului poliţienesc de „a dezbina“ populaţia.

Pe de altă parte, d-l Goremâchin, cu care d-l Witte polemizează cu atâta înverşunare, duce şi el aceeaşi siste-

matică politică de dezbinare și oprimare. El demonstrează (în memoriul la care îi răspunde Witte) necesitatea creării de noi posturi de funcționari pentru supravegherea zemstvelor, se manifestă împotriva aprobării până și a simplelor congrese locale ale fruntașilor zemstvelor, este cu trup și suflet pentru legea din 1890, care reprezintă un pas înainte spre desființarea zemstvelor, se teme că zemstvele vor include în programele lucrărilor de evaluare „probleme tendențioase“, îi este frică de statistica zemstvelor în general, susține că școala primară trebue să fie scoasă de sub conducerea zemstvelor și trecută pe seama instituțiilor guvernamentale, demonstrează că zemstvele nu sunt capabile să organizeze aprovizionarea (fruntașii zemstvelor creează, vedeți d-v., „o idee exagerată despre proporțiile calamităților și despre nevoile populației care a avut de suferit de pe urma recoltei proaste“ !!), el apără regulamentul cu privire la limitarea plafonului de impuneri făcute de zemstve, „în scopul ocrotirii proprietății funciare de creșterea excesivă a dărilor impuse de zemstve“. In felul acesta Witte are perfectă dreptate când declară : „Intreaga politică a Ministerului afacerilor interne față de zemstve nu este decât o lentă, dar necontenită subminare a organelor lor, o treptată diminuare a importanței acestora și o concentrare tot treptată a funcțiilor lor în mâinile instituțiilor de stat. Fără a exagera câtuși de puțin, se poate spune că, atunci când «măsurile luate în ultimul timp în vederea îmbunătățirii diferitelor ramuri ale gospodăririi și administrării zemstvelor», măsuri indicate de memoriul (lui Goremâchin), vor fi aduse la bun sfârșit, nu vom avea în realitate niciun fel de autoadministrare, din zemstve va rămâne numai ideea și învelișul exterior, fără niciun conținut concret“. Politica lui Goremâchin (și mai mult încă, a lui Sipiaghin), precum și politica lui Witte duc prin urmare la acelaș rezultat, anume că lupta în problema zemstvelor și a constituționalismului, repetăm, nu este altceva decât o ceartă în casă. Cei ce se iubesc se tachinează. Acesta este bilanțul „luptei“ dintre d-nii Witte și Goremâchin. Cât privește însă concluziile noastre în problema generală a absolutismului și a zemtsvei, e mai potrivit să le tragem analizând prefața d-lui R.N.S. *.

* Cu acest pseudonim semna d-l Struve. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

V

Prefața d-lui R.N.S. conține multe lucruri interesante. In ea sunt atinse problemele cele mai largi : transformarea politică a Rusiei, diversele moduri de înfăptuire a acestei transformări, însemnătatea diverselor forțe care duc la transformare. Pe de altă parte, R.N.S., care este, după cum se vede, în strânse legături cu cercurile liberale în general și cu cercurile liberale din zemstve în special reprezintă, fără îndoială, ceva nou în corul literaturii noastre „ilegale“. Deaceea, atât pentru lămurirea problemei principiale a semnificației politice a zemstvelor, cât și pentru cunoașterea tendințelor și... să nu spun : a orientării, ci a stărilor de spirit din cercurile apropiate de liberali — merită în mod deosebit să ne oprim cât mai pe larg asupra acestei prefețe, să analizăm dacă acest element nou este un lucru pozitiv sau unul negativ, în ce măsură este pozitiv, în ce măsură este negativ și în ce constă caracterul său negativ ?

Principala particularitate a concepțiilor d-lui R.N.S. constă în următoarele. După cum se vede din foarte multe pasaje din articolul său citat de noi mai jos, el este pentru o dezvoltare pașnică treptată, strict legală. Pe de altă parte, el se ridică cu tot sufletul împotriva absolutismului și dorește libertatea politică. Dar absolutismul este absolutism tocmai pentrucă interzice și persecută *orice* „dezvoltare“ spre libertate. Intregul articol al d-lui R.N.S. este pătruns de această contradicție, ceeace face ca raționamentele lui să fie extrem de inconsecvente, nesigure, șovăitoare. Constituționalismul se poate împăca cu grija pentru o dezvoltare strict legală a Rusiei absolutiste numai presupunând sau cel puțin admițând că guvernul absolutist va înțelege *singur,* va obosi, va ceda etc. Dela înălțimea indignării sale civice, d-lui R.N.S. i se întâmplă, într'adevăr, să alunece și până la acest punct de vedere vulgar, specific celui mai nedezvoltat liberalism. Iată un exemplu. D-l R.N.S. spune despre sine :... „noi, cei care vedem în lupta pentru libertatea politică jurământul lui Hanibal al contemporanilor conștienți din Rusia, un jurământ tot atât de sfânt cum era odinioară pentru oamenii din deceniul al 5-lea lupta pentru eliberarea țăranilor“... și încă:... „oricât de greu ne este nouă, celor care am depus «jurământul lui Hanibal» de luptă împotriva absolutismului“ etc. Bine spus,

tare spus! Aceste cuvinte tari ar fi fost o podoabă a articolului dacă acesta ar fi fost în întregime pătruns de acelaş spirit de luptă neşovăitoare, intransigentă („jurământul lui Hanibal“!). Aceste cuvinte tari — tocmai pentrucă sunt atât de tari — vor suna discordant dacă alături de ele va apărea o notă de împăcare şi liniştire artificială, o încercare de a promova, fie chiar cu preţul a tot felul de artificii, concepţia dezvoltării paşnice, strict legale. Iar la d-l R.N.S. această notă şi aceste încercări sunt, din păcate, într'un număr prea suficient. El consacră, de pildă, o pagină şi jumătate „fundamentării“ pe larg a ideii că „politica de stat din timpul domniei lui Nicolae al II-lea merită o condamnare *şi mai* (subliniat de noi) aspră din punct de vedere moral şi politic decât revizuirea în timpul lui Alexandru al III-lea a reformelor lui Alexandru al II-lea“. Dar dece o condamnare *mai* aspră? Fiindcă Alexandru al III-lea, vedeţi d-v., a luptat împotriva revoluţiei, pe când Nicolae al II-lea — împotriva „năzuinţelor legale ale societăţii ruse“, — primul — împotriva unor forţe sociale conştiente din punct de vedere politic, celălalt — „împotriva unor forţe sociale cu totul paşnice şi care uneori chiar acţionează fără a fi călăuzite de o idee politică clară“ („care nici nu-şi prea dau seama de faptul că munca lor culturală conştientă subminează orânduirea de stat“). De fapt, acest lucru este într'o măsură foarte însemnată inexact — lucru despre care vom vorbi mai jos. Dar şi în afară de aceasta trebue să relevăm unele ciudăţenii în ceeace priveşte însăşi desfăşurarea raţionamentelor autorului. El condamnă absolutismul, şi din cei doi autocraţi condamnă *mai mult* pe unul, nu pentru caracterul politicii sale, care a rămas aceeaşi, ci pentru faptul că în faţa acestuia nu există (chipurile) „zurbagii“ care să provoace, „fireşte“, din partea lui o ripostă vehementă, deci nu există nici motiv pentru persecuţii. Nu transpiră oare chiar din însăşi folosirea unui asemenea argument o vădită concesie făcută prea smeritului argument după care tătucului nostru ţar n'are dece să-i fie teamă să convoace pe oamenii care îi sunt pe plac, deoarece toţi aceşti oameni care îi sunt pe plac nici nu s'au gândit vreodată la ceva care să iasă din cadrul năzuinţelor paşnice şi al strictei legalităţi? Nu trebue să fie de mirare constatarea unei atari „desfăşurări a gândurilor“ (sau a unei atari desfăşurări a minciunii) la d-l Witte, care scrie în memo-

riul său: „S'ar părea că acolo unde nu există nici partide politice, nici revoluţii, unde nimeni nu contestă drepturile puterii supreme, — acolo administraţia nu poate să fie opusă poporului sau societăţii...“ * etc. Nu trebue să ne mire un atare raţionament la d-l Cicerin, care în memoriul prezentat după 1 Martie 1881 contelui Miliutin a declarat că „puterea trebue să-şi arate energia, să dovedească că ea nu şi-a plecat steagul în faţa ameninţării“, că „ordinea monarhică numai atunci este compatibilă cu instituţiile libere când acestea sunt rodul dezvoltării paşnice, al iniţiativei paşnice a puterii supreme înseşi“, şi sfătuia să se creeze o putere „viguroasă şi liberală“, care să acţioneze printr'un „organ legislativ, întărit şi reînnoit de elementul ales“ **. Din partea unui domn Cicerin ar fi cu totul firesc să considere că politica lui Nicolae al II-lea merită să fie condamnată mai mult *pentrucă* în timpul domniei lui dezvoltarea paşnică şi iniţiativa desfăşurată în linişte de însăşi puterea supremă *ar putea* să ducă la instituţii libere. Dar este oare firesc, este oare nimerit un astfel de raţionament în gura unui om care a depus jurământul lui Hanibal — de luptă?

Nici din punct de vedere faptic d-l R.N.S. n'are dreptate. „Acum — spune el, comparând domnia actuală cu cea precedentă — ...nimeni nu se gândeşte serios la o revoluţie violentă de felul celei pe care şi-o imaginau militanţii organizaţiei «Narodnaia Volia»[28]“. Parlez pour vous, monsieur! Vorbiţi numai pentru d-v.! Noi însă ştim prea bine că mişcarea revoluţionară din Rusia din cursul ultimei domnii nu numai că n'a murit şi că n'a slăbit în comparaţie cu domnia trecută, ci, dimpotrivă, a reînviat şi a crescut de multe ori. Şi ce fel de mişcare „revoluţionară“ ar fi aceasta dacă nimeni dintre participanţii ei nu s'ar gândi serios la o răsturnare violentă? Ni se va obiecta, poate, că în rândurile citate, d-l R.N.S. are în vedere nu o răsturnare violentă, în general, ci o răsturnare specific „narodovolţiană“, adică o răsturnare în acelaş timp politică şi socială, o răsturnare care să ducă nu numai la doborîrea absolutismului, dar şi la cucerirea puterii. O astfel de

* Pag. 205. „Aceasta nu este nici măcar inteligent“, observă R. N. S. în adnotarea la acest pasaj. Foarte just. Dar raţionamentele menţionate mai sus ale d-lui R. N. S., dela pag. XI—XII din prefaţa lui, nu sunt croite oare pe acelaş calapod?

** „Memoriul“ lui Witte, pag. 122—123. „Constituţia contelui Loris-Melicov“, pag. 24.

obiecție ar fi lipsită de temei, deoarece, în primul rând, pentru absolutism ca atare (adică pentru guvernul absolutist, și nu pentru „burghezie" sau pentru „societate") important nu este nicidecum *dece vor* să-l răstoarne, ci *că vor* să-l răstoarne. In al doilea rând, și militanții organizației „Narodnaia Volia" „au servit" guvernului, chiar la începutul domniei lui Alexandru al III-lea, tocmai aceeași alternativă pe care o pune în fața lui Nicolae al II-lea social-democrația : sau lupta revoluționară, sau renunțarea la absolutism. (Vezi scrisoarea din 10 Martie 1881 a Comitetului Executiv al organizației „Narodnaia Volia" adresată lui Alexandru al III-lea, în care se puneau două condiții: 1. amnistia generală pentru toate delictele politice și 2. convocarea reprezentanților întregului popor rus în condițiile unui drept de vot universal și ale libertății presei, cuvântului și întrunirilor.) Ba, d-l R. N. S. știe și singur foarte bine că la o răsturnare violentă „se gândește serios" multă lume nu numai din rândurile intelectualilor, ci și din rândurile clasei muncitoare: aruncați ochii pe pag. XXXIX și urm. din articolul său, pagini în care se vorbește despre „social-democrația revoluționară", căreia îi sunt asigurate atât „baza de massă, cât și forțele intelectuale" și care pășește spre „luptă politică hotărîtă", spre „lupta sângeroasă desfășurată de Rusia revoluționară împotriva regimului absolutisto-birocratic" (XLI). Nu încape, astfel, nicio îndoială că „vorbele bine intenționate" ale d-lui R. N. S. constitue doar o metodă specială, o încercare de a influența guvernul (sau „opinia publică") încredințându-l de modestia sa (sau a altora).

De altfel, d-l R. N. S. socotește că noțiunii de luptă i se poate da o interpretare foarte largă. „Desființarea zemstvelor — scrie el — va da propagandei revoluționare un mare atu — o spunem aceasta cu totul obiectiv (sic!), fără să nutrim un sentiment de repulsie față de ceeace este denumit de obicei activitate revoluționară, dar și fără să ne extaziem și să ne pasionăm tocmai pentru această formă (sic!) de luptă pentru progresul politic și social". Această tiradă este foarte semnificativă. Indărătul acestei formulări quasi-savante, care face cu totul ne la locul său paradă de „obiectivitate" (din moment ce autorul însuși pune chestiunea preferinței lui pentru o formă sau alta de activitate, sau de luptă, a vorbi despre obiectivitatea atitu-

dinii sale este acelaș lucru ca și a echivala de două ori doi cu o lumânare de stearină), găsim o argumentare veche de tot: mie puteți să-mi dați crezare, domni guvernanți, dacă vă sperii cu revoluția, deoarece n'o am deloc la inimă. Referirea la obiectivitate nu este altceva decât frunza de viță care acoperă antipatia subiectivă pentru revoluție și pentru activitatea revoluționară. D-l R. N. S. are nevoie de acoperire tocmai pentrucă această antipatie nu este de fel compatibilă cu jurământul lui Hanibal — de luptă.

Oare nu cumva greșim noi în privința acestui Hanibal? A făcut el oare, într'adevăr, jurământul de luptă împotriva Romanilor sau numai de luptă pentru propășirea Carta-ginei, care propășire, firește, în ultima instanță ar fi dăunat Romei ? Oare nu se poate interpreta cuvântul luptă nu atât de „îngust" ? D-l R. N. S. crede că se poate. Lupta împotriva absolutismului — așa rezultă din confruntarea jurământului lui Hanibal cu textul tiradei citate — se manifestă în diferite „forme" : o formă — lupta revoluționară, ilegală, cealaltă formă — în genere, „lupta pentru progresul politic și social", adică, cu alte cuvinte, activitatea pașnică, legală, care să răspândească cultura în cadrul îngăduit de absolutism. Noi nu ne îndoim câtuși de puțin că și în condițiile absolutismului este posibilă o activitate legală care să dezvolte progresul Rusiei : în unele cazuri să dezvolte destul de rapid progresul tehnic, în anumite cazuri într'o măsură foarte neînsemnată — progresul social, în cazuri cu totul excepționale și în proporții cu totul minuscule — progresul politic. Se poate discuta cât de însemnat este acest progres minuscul și în ce măsură este el posibil, în ce măsură cazurile izolate ale acestui progres sunt în stare să paralizeze coruperea politică în proporții de massă a populației, pe care absolutismul o desfășoară pretutindeni și în mod permanent. Dar a încadra fie chiar și în mod indirect activitatea legală pașnică în noțiunea de luptă împotriva absolutismului — înseamnă a contribui la această corupție, înseamnă a slăbi la Rusul de rând conștiința răspunderii sale ca cetățean pentru *tot* ce face guvernul, conștiința răspunderii care și fără aceasta este infinit de slabă.

Din păcate, în rândurile publiciștilor care scriu în presa ilegală d-l R. N. S. nu este singurul care încearcă să șteargă deosebirea dintre lupta revoluționară și activitatea

paşnică culturală. El are un precursor, d-l R. M., autorul articolului „Realitatea noastră", apărut în faimosul „Supliment separat al ziarului «Raboceaia Mâsli»" [29] (Septembrie 1899). Combătând pe social-democraţii-revoluţionari, el scria : „Doar şi lupta pentru autoadministrarea obştească de zemstvă şi orăşenească, şi lupta pentru şcoala obştească, şi lupta pentru justiţia obştească, şi lupta pentru ajutorarea obştească a populaţiei înfometate etc. este luptă împotriva absolutismului... Această luptă socială, care dintr'o ciudată neînţelegere nu atrage asupra sa atenţia binevoitoare a multora dintre publiciştii revoluţionari ruşi, după cum am văzut, este desfăşurată deja de societatea rusă, şi aceasta nu de ieri... Problema actuală constă în ce mod anume aceste pături sociale diferite... vor desfăşura această luptă împotriva absolutismului cu cât mai mult succes... Iar principala problemă pentru noi constă în ce mod anume trebue să desfăşoare această luptă socială împotriva absolutismului muncitorii noştri, a căror mişcare este considerată de revoluţionarii noştri ca fiind cel mai bun mijloc de răsturnare a absolutismului" (pag. 8—9). După cum vedeţi, d-l R. M. nici nu consideră necesar să-şi ascundă antipatia pentru revoluţionari; el declară opoziţia legală şi activitatea paşnică de-a-dreptul luptă împotriva absolutismului şi consideră chiar că principala problemă constă în modul în care trebue să ducă muncitorii *„această"* luptă. D-l R. N. S. este departe de a fi atât de primitiv şi atât de deschis, dar afinitatea de tendinţe politice ale liberalului nostru şi ale marelui admirator al mişcării pur muncitoreşti este destul de evidentă *.

Cât priveşte „obiectivismul" d-lui R. N. S., trebue să constatăm că uneori face pur şi simplu abstracţie de el. El rămâne „obiectiv" atunci când vorbeşte despre mişcarea muncitorească, despre creşterea ei organică, despre inevitabila luptă care se anunţă între social-democraţia revolu-

* „Organizaţiile economice ale muncitorilor — spune d-l R. N. S. într'un alt pasaj — vor constitui o şcoală de educare politică reală a masselor muncitoreşti". Noi am sfătui pe autor să folosească cu cât mai multă precauţie cuvântul „real", atât de banalizat de cavalerii oportunismului. Nu se poate tăgădui că în anumite condiţii şi organizaţiile economice ale muncitorilor pot contribui mult la educarea politică a acestora (după cum nu se poate tăgădui că în alte condiţii ele pot contribui cu câte ceva şi la corupţia lor politică). Dar o *reală* educare politică poate fi dată masselor muncitoare numai prin participarea acestora din toate punctele de vedere la mişcarea revoluţionară, inclusiv la luptele deschise de stradă, inclusiv la războiul civil împotriva apărătorilor robiei politice şi economice.

ţionară şi absolutism, despre faptul că organizarea liberalilor într'un partid ilegal va fi un rezultat inevitabil al desfiinţării zemstvelor. Toate acestea sunt expuse foarte concret şi cu foarte multă luciditate, cu atâta luciditate încât ne putem bucura de răspândirea în cercurile liberale a unei juste înţelegeri a mişcării muncitoreşti din Rusia. Când însă d-l R. N. S. începe să vorbească nu despre lupta împotriva duşmanului, ci despre eventuala „resemnare" a duşmanului, — el îşi pierde dintr'odată „obiectivismul" şi începe să-şi exprime sentimentele proprii, ba trece chiar dela indicativ la imperativ.

„Numai în caz că printre cei care deţin puterea se vor găsi oameni care vor să aibă curajul să se resemneze în faţa istoriei şi să facă să se resemneze în faţa ei autocraţia, lucrurile nu vor duce la o luptă finală şi sângeroasă a Rusiei revoluţionare împotriva regimului absolutisto-birocratic... Fără îndoială că în rândurile birocraţiei demnitare sunt oameni care nu simpatizează cu politica reacţionară... Ei, puţinele persoane care au acces la tron, nu îndrăsnesc niciodată să-şi spună sus şi tare convingerile... Dar poate că uriaşa umbră a inevitabilei răsplăţi istorice, umbra măreţelor evenimente, va introduce şovăeli în mediul guvernamental şi va distruge la timp regimul de fier al politicii reacţionare. Pentru aceasta acum nu e nevoie de prea multe... Poate că el (guvernul) deasemenea va înţelege nu prea târziu ce pericol fatal rezidă în ocrotirea prin toate mijloacele a regimului absolutist. Poate că el, dat fiind că nu s'a lovit încă de revoluţie, va obosi singur în lupta sa împotriva dezvoltării fireşti, istoriceşte necesare, a libertăţii şi va începe să şovăe în politica sa „intransigentă". Incetând de a mai fi consecvent în lupta împotriva libertăţii, el va fi nevoit să-i deschidă din ce în ce mai larg porţile. Poate... nu, nu numai poate, *aşa va fi!*" (Subliniat de autor.)

Amin ! atât ne rămâne să spunem cu privire la acest bine intenţionat şi înălţător monolog. Hanibalul nostru progresează atât de rapid încât apare în faţa noastră deja într'o a treia formă: prima formă — lupta împotriva absolutismului, a doua — răspândirea culturii, a treia — apeluri la resemnarea duşmanului şi încercări de a-l speria cu „umbra". Ce mai grozăvii ! Noi suntem cu totul de acord cu venerabilul d-l R. N. S. că de „umbre" bigoţii guvernului rus se vor speria mai mult decât de orice pe lume. Şi chiar imediat înainte de această invocare a umbrelor, autorul nostru, arătând creşterea forţelor revoluţionare şi apropiata explozie revoluţionară, exclama: „Cu adâncă durere prevedem îngrozitoare jertfe atât de oameni, cât şi de forţe culturale — preţ al acestei nebu-

neşti politici agresiv-conservatoare, care n'are nici sens politic, şi nici umbră de justificare morală". Ce mlaştină de doctrinarism şi de dulcegărie dezvălue acest final al raţionamentului despre explozia revoluţionară! Autorul nu înţelege câtuşi de puţin ce enormă importanţă istorică ar avea aceasta dacă poporul din Rusia ar da măcar o singură lecţie usturătoare guvernului. D-v., în loc ca, arătând „jertfele îngrozitoare" pe care poporul le-a adus şi le aduce absolutismului, să treziţi ura şi revolta, să aţâţaţi hotărîrea şi pasiunea de luptă, — în loc de aceasta d-v. vă referiţi la *viitoarele* jertfe, pentru a speria poporul şi a-l abate dela luptă. Ehei, domnilor! Mai bine nu vorbiţi deloc despre „explozia revoluţionară", decât să stricaţi acest raţionament cu un astfel de final. *Să înfăptuiţi* „evenimente măreţe", se vede treaba, d-v. nu vreţi, vreţi numai să vorbiţi despre „umbra măreţelor evenimente", dar şi aceasta numai cu „persoane care au acces la tron".

De o astfel de vorbărie cu umbrele şi despre umbre e, după cum se ştie, arhiplină şi presa noastră legală. Iar pentru a face ca umbrele să pară cât mai reale, se obişnueşte a se referi pentru exemplificare la „marile reforme", cântându-li-se un aleluia plin de minciună convenţională. Unui publicist ale cărui scrieri trec prin cenzură trebue să-i ierţi uneori această minciună, deoarece altfel el nu-şi poate exprima năzuinţele spre transformări politice. Dar lucrarea d-lui R. N. S. n'a trecut prin nicio cenzură. „Marile reforme — scrie el — n'au fost concepute pentru un şi mai mare triumf al birocraţiei". Priviţi numai cât de evazivă este această frază apologetică. *De cine* „concepute"? De Herţen, Cernâşevschi, Uncovschi şi de cei care i-au urmat? Dar aceşti oameni cereau incomparabil mai mult decât ceeace au înfăptuit „reformele". Şi pentru cerinţele lor au fost supuşi la persecuţii din partea guvernului care înfăptuia reforme „mari". De guvern şi de cei care, înălţând orbeşte osanale, îl urmau, stropşindu-se la „zurbagii"? Dar guvernul a făcut tot ce era posibil şi imposibil pentru a ceda cât mai puţin, pentru a ciunti revendicările democratice şi a le ciunti *tocmai* pentru „un şi mai mare triumf al birocraţiei". D-l R. N. S. cunoaşte foarte bine toate aceste fapte istorice, şi numai deaceea el estompează faptul că ele răstoarnă pe-de-a'ntregul teoria lui senină despre o eventuală „resemnare" a autocratului. In politică nu există loc pentru „resemnare", şi numai o simplicitate fără margini (o simplicitate pe atât de sfântă pe cât de malitioasă) poate lua drept resemnare străvechea metodă poliţienească: divide et impera, dezbină şi domneşte, cedează ceeace nu este important pentru a păstra esenţialul, dă cu stânga şi ia cu dreapta. „...Guvernul lui Alexandru al II-lea, concepând şi înfăptuind «marile reforme», nu-şi propunea pe atunci un scop conştient — de a tăia cu orice preţ poporului rus orice cale legală spre libertate politică, nu cumpănea din acest punct de vedere fiecare pas al său, orice articol de lege". Aceasta *nu este adevărat.* Guvernul lui Alexandru al II-lea, şi atunci când „concepea" reformele, şi atunci când le înfăptuia, îşi propunea dela bun început un scop cu totul conştient: să nu cedeze în faţa revendicării de libertate politică formulată chiar atunci. Dela bun început şi până la sfârşit, el tăia orice cale legală spre libertate, deoarece răspundea prin represiuni până şi la simple cereri, deoarece nu îngăduia niciodată nici să se vorbească liber despre libertate. Pentru a spulbera osanalele d-lui R. N. S. e deajuns să ne referim fie şi numai la faptele citate de noi mai sus, şi pe care Witte le expune în „Memoriul" său. Cât priveşte însă persoanele care alcătuiau guvernul lui Alexandru al II-lea, însuşi Witte se exprimă, de pildă, astfel: „Trebue relevat că oamenii de stat de seamă din deceniul al 7-lea, ale căror glorioase nume posteritatea recunoscătoare le va păstra, au săvârşit la timpul lor atâtea lucruri mari câte nu cred să fi săvârşit urmaşii lor, şi au muncit la reînnoirea orânduirii noastre de stat şi sociale din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegaţie faţă de suveranul lor, şi nu împotriva năzuinţelor lui" („Memoriul", pag. 67). Iată, ce-i drept e drept: din sinceră convingere, cu un devotament plin de abnegaţie faţă de suveranul care se află în fruntea unei bande de poliţişti...

După cele expuse, nu trebue să ne mai mire faptul că d-l R. N. S. se preocupă extrem de puţin de problema cea mai importantă — de rolul zemstvelor în lupta pentru libertate politică. In afară de obişnuitele referiri la opera „practică" şi „culturală" a zemstvelor, el arată în treacăt „importanţa lor educativ-politică", spunând că „zemstvele au o importanţă politică", că zemstvele, după cum vede limpede

d-l Witte, „sunt periculoase (pentru ordinea existentă) numai în virtutea tendinței istorice a dezvoltării lor — ca germene al constituției". Şi în încheierea acestor observații parcă aruncate întâmplător, el are o ieşire împotriva revoluționarilor: „Noi apreciem lucrarea d-lui Witte nu numai pentru adevărul ei despre absolutism, ci şi ca un prețios certificat politic eliberat zemstvelor de birocrația însăşi. Acest certificat serveşte drept excelent răspuns tuturor acelora care din lipsă de pregătire politică sau care din pasiune pentru fraze revoluționare (sic!) n'au vrut şi nu vor să vadă marea importanță politică pe care o au zemstvele ruse şi activitatea lor culturală legală". Dar cine a dat dovadă de lipsă de pregătire politică şi de pasiune pentru fraze? unde si când? Cu cine şi din ce cauză nu este de acord d-l R. N. S.? La aceasta nu se dă răspuns, iar ieşirea autorului nu arată nimic în afară doar de antipatia sa pentru revoluționari, cunoscută nouă şi din alte pasaje ale articolului. Nu lămureşte câtuşi de puțin chestiunea nici o adnotare şi mai ciudată: „Prin aceste cuvinte, noi nu vrem (?!) nicidecum să atingem pe militanții revoluționari, al căror curaj moral în lupta împotriva samavolniciei nu putem să nu-l apreciem". Dar pentruce asta? ce rost are? Ce legătură are curajul moral cu nepriceperea de a aprecia zemstvele? D-l R. N. S. s'a corectat, dând, pe drept cuvânt, din lac în puț: mai întâi „a lovit" în revoluționari, acuzându-i fără temei şi „anonim" (adică îndreptând acuzația nu se ştie împotriva cui) de ignoranță şi frazeologie, iar acum „loveşte" şi atunci când presupune că ei pot fi siliți să înghită hapul acuzației de ignoranță dacă acesta este îndulcit cu recunoaşterea curajului lor moral. Ca încununare a lipsei de claritate, d-l R. N. S. se contrazice singur, declarând — parcă într'un glas cu cei care „au pasiune pentru fraze" — că „zemstvele ruse de astăzi... nu reprezintă o instituție politică, care prin forța ei nemijlocită să poată impune cuiva, să poată intimida pe cineva... Ele abia-abia îşi apără poziția lor modestă"... „Astfel de instituții (ca zemstvele)... pot periclita prin ele însele această orânduire (absolutistă) numai într'un viitor îndepărtat şi numai în legătură cu dezvoltarea întregii culturi a țării".

VI

Să încercăm dar să ne descurcăm în această problemă, despre care d-l R. N. S. vorbeşte cu atâta pornire şi cu atâta lipsă de conținut. Din faptele citate mai sus reiese că „importanța politică" a zemstvelor, adică importanța lor ca factor în lupta pentru libertatea politică, constă în special în următoarele. In primul rând, această organizație de reprezentanți ai claselor noastre avute (şi mai ales ai nobilimii funciare) opune în mod permanent instituțiile alese birocrației, provoacă mereu conflicte între ele, arată la fiecare pas caracterul reacționar al funcționărimii țariste, lipsită de simț de răspundere, întreține nemulțumirea şi alimentează opoziția față de guvernul absolutist *. In al doilea rând, zemstvele, înghesuite ca a cincia roată la căruța birocrației, tind să-şi consolideze situația, să-şi mărească importanța, tind — şi chiar, după expresia lui Witte, „păşesc în mod inconştient" — spre constituție, înaintând cereri în acest sens. Deaceea ele se dovedesc a fi un prost aliat al guvernului în lupta lui împotriva revoluționarilor, ele păstrează o neutralitate amicală față de revoluționari şi le aduc un serviciu fie chiar şi indirect, dar neîndoielnic, făcând guvernul să şovăe în momente critice când ia măsuri represive. Bine înțeles nu se poate considera un factor „important" sau, în general, câtuşi de puțin independent al luptei politice o instituție care până acum n'a fost capabilă să facă în cel mai bun caz decât cereri liberale şi să manifeste o neutralitate amicală, dar nu se poate tăgădui zemstvelor rolul de a fi fost unul dintre factorii *auxiliari*. In acest sens suntem gata chiar, dacă vreți, să admitem că zemstvele sunt o părticică din constituție. — Cititorul va spune, poate: va să zică sunteți de acord cu R. N. S., care mai mult nici nu afirmă. Nicidecum. Abia aici şi începe divergența noastră.

Zemstvele sunt o părticică din constituție. Fie şi aşa. Dar ele sunt o părticică care servea *drept momeală pentru a îndepărta* „societatea" rusă dela ideea constituției. Aceasta este tocmai o poziție, relativ foarte puțin însemnată, pe care absolutismul a cedat-o democratismului crescând

---

* Vezi lămurirea extrem de amplă a acestei laturi a problemei în broşura lui P. B. Axelrod: „Situația istorică şi raportul dintre democrația liberală şi democrația socialistă din Rusia" (Geneva, 1898), în special pag. 5, 8, 11—12, 17—19

pentru a-şi păstra poziţiile principale, pentru a împărţi şi dezbina pe cei care revendicau transformări politice. Am văzut cum această dezbinare pe baza „încrederii" faţă de zemstve („germene al constituţiei") a reuşit în deceniul al 7-lea şi în 1880 — 1881. Problema atitudinii zemstvelor faţă de libertatea politică constitue un caz particular al problemei generale a raportului dintre reforme şi revoluţie. Şi din acest caz particular noi putem vedea întreaga îngustime şi absurditate a teoriei bernsteiniene la modă, care înlocueşte lupta revoluţionară printr'o luptă pentru reforme, care declară (prin gura, de pildă, a d-lui Berdiaev) că „principiul progresului este — cu cât este mai bine, cu atât mai bine". Acest principiu, în formă generală, e tot atât de greşit ca şi cel contrariu — cu cât este mai rău, cu atât mai bine. Revoluţionarii nu vor renunţa, desigur, niciodată la lupta pentru reforme, la cucerirea unei poziţii fie chiar neînsemnate şi izolate dela duşman *dacă* această poziţie face ca asaltul lor să se înteţească şi dacă asigură victoria deplină. Dar ei nu vor uita niciodată că există cazuri când inamicul însuşi cedează anumite poziţii pentru a dezbina pe cei care atacă şi pentru a-i zdrobi astfel mai lesne. Ei nu vor uita niciodată că numai dacă vor avea întotdeauna în vedere „scopul final", numai dacă vor aprecia fiecare pas al „mişcării" şi fiecare reformă izolată din punctul de vedere al luptei revoluţionare generale, numai atunci vor putea asigura mişcarea împotriva unor paşi greşiţi şi a unor greşeli ruşinoase.

Tocmai această latură a problemei — însemnătatea zemstvelor ca instrument *de întărire* a absolutismului printr'o concesie făcută pe jumătate, ca instrument de atragere către absolutism a unei anumite părţi a liberalilor — n'a înţeles-o d-l R. N. S. deloc. El a preferat să inventeze o schemă doctrinară în care zemstvele şi constituţia sunt legate direct, potrivit „formulei": cu cât este mai bine, cu atât mai bine. „Dacă veţi desfiinţa întâi zemstvele din Rusia — spune el, adresându-se lui Witte —, iar apoi veţi lărgi drepturile individului, veţi fi privaţi în felul acesta de cea mai bună ocazie de a da ţării o constituţie moderată, formată istoriceşte pe baza autoadministrării locale exercitate de reprezentanţii diferitelor stări sociale. Cauzei conservatorismului îi veţi face, în orice caz, un foarte prost serviciu". Ce mai concepţie armonioasă şi frumoasă! O

autoadministrare locală exercitată de reprezentanţii diferitelor stări sociale — un înţelept conservator care are acces la tron — o constituţie moderată. Păcat numai că în realitate înţelepţii conservatori au avut, datorită zemstvelor, nu odată „cea mai bună ocazie" de a *nu* „da" ţării o constituţie.

„Concepţia" paşnică a d-lui R.N.S. s'a vădit şi în formularea lozincii arborate de el cu care îşi încheie articolul şi care este tipărită — tocmai ca o lozincă — într'un rând special şi cu caractere grase: „Drepturi şi zemstve investite cu putere în întreaga Rusie!". Trebue să recunoaştem deschis că aceasta este, în fond, aceeaşi cochetare nedemnă cu prejudecăţile politice ale massei largi a liberalilor ruşi pe care o constatăm la „Raboceaia Mâsli", care cochetează cu prejudecăţile politice ale massei largi a muncitorilor. Suntem obligaţi să ne ridicăm împotriva acestei cochetări atât în primul caz, cât şi în cel de al doilea. Este o prejudecată să se creadă că guvernul lui Alexandru al II-lea nu ar fi tăiat calea legală către libertate, că existenţa zemstvelor ar constitui cea mai bună ocazie de a da ţării o constituţie moderată, că drept steag — nu mai zic al mişcării revoluţionare, dar cel puţin al mişcării pentru o constituţie — poate servi lozinca: „drepturi şi zemstve investite cu putere". Acesta nu este un steag care să ajute să deosebeşti pe duşmani de aliaţi, care să fie în stare să îndrume mişcarea şi să o conducă, ci doar o cârpă care va ajuta numai pe oamenii cei mai nesiguri să se strecoare în mişcare, care va înlesni încă odată guvernului încercarea de a scăpa prin promisiuni solemne şi prin reforme pe jumătate. Da, nu trebue să fii profet pentru a prezice aceasta: când mişcarea noastră revoluţionară va atinge apogeul, frământările liberale din sânul societăţii se vor înzeci, în guvern vor apărea noi loris-melicovi şi ignatievi, care vor înscrie pe steagul lor: „drepturi şi zemstve investite cu putere". Cel puţin aceasta ar fi cea mai dezavantajoasă soluţie pentru Rusia şi cea mai avantajoasă pentru guvern. Dacă o parte cât de puţin considerabilă dintre liberali vor da crezare acestui steag şi, lăsându-se antrenaţi de el, vor ataca pe la spate pe revoluţionarii „zurbagii", aceştia vor putea ajunge în situaţia de a rămâne izolaţi, iar guvernul va încerca să facă concesii minime care să se mărginească la vreo constituţie consultativă sau nobilo-aristocratică. Reuşita sau

nereuşita acestei încercări — aceasta va depinde de rezultatul bătăliei decisive dintre proletariatul revoluţionar şi guvern, — dar că liberalii vor fi înşelaţi, acest lucru poate fi garantat. Cu ajutorul unei lozinci de felul aceleia pe care a lansat-o d-l R. N. S. („zemstve învestite cu putere" sau „zemşcina" etc.), guvernul îi va momi ca pe nişte ţânci, îndepărtându-i de revoluţionari, şi, odată îndepărtaţi, îi va înşfăca de guler şi-i va bate cu vergile aşa numitei reacţiuni. Iar noi, domnilor, nu ne vom reţine atunci să spunem: *aşa vă şi trebue!*

Şi pentru ce, în loc de a cere lichidarea absolutismului, se formulează drept lozinca finală un astfel de deziderat moderat şi curăţel? In primul rând, dintr'un doctrinarism filistin care vrea să aducă „un serviciu conservatismului" şi care crede că guvernul va fi mişcat de această moderaţie şi „se va resemna" în faţa ei. In al doilea rând, pentru „a uni pe liberali". De bună seamă că lozinca „drepturi şi zemstve învestite cu putere" va uni, poate, *pe toţi* liberalii, — tot aşa cum lozinca „o copeică la rublă" va uni (după părerea „economiştilor") *pe toţi* muncitorii. Dar oare *o astfel de* unire nu va constitui o pierdere, şi nu un câştig? Unirea este un fapt pozitiv atunci când ridică pe cei care se unesc la nivelul programului conştient şi hotărît al celui care uneşte. Unirea este un fapt negativ atunci când coboară pe cei care unesc până la nivelul prejudecăţilor massei. Iar în rândurile massei liberalilor ruşi este, fără îndoială, extrem de răspândită prejudecata că zemstvele constitue cu adevărat „germene al constituţiei"*, care numai întâmplător, prin uneltirile unor aventurieri lipsiţi de scrupule,

* Cu privire la chestiunea: ce se poate aştepta dela zemstve — nu sunt lipsite de interes următoarele relatări făcute de principele P. V. Dolgorucov în ziarul său „Listoc", care a apărut în deceniul al 7-lea (Burţev, articolul menţionat, pag. 64—67): „Analizând legiuirile principale privitoare la instituţiile zemstvelor, noi ne lovim iarăşi de aceeaşi idee a guvernului, ascunsă, dar care mereu iese la iveală — aceea de a năuci prin mărinimia sa; de a proclama în auzul tuturora: «uite, cât vă dăruesc!». Dar în fond să dea cât mai puţin şi, dând cât mai puţin, să se mai străduiască să pună piedici pentru ca nici ceeace a fost dăruit să nu poată fi folosit complect... In momentul de faţă, în condiţiile absolutismului, instituţiile zemstvelor nu vor aduce folos şi nici nu-l pot aduce, nu vor avea o importanţă şi nici nu o pot avea, dar ele sunt bogate în germenii unei rodnice dezvoltări în viitor... Noilor instituţii ale zemstvelor le-a fost probabil sortit să servească drept temelie viitoarei ordini constituţionale din Rusia... Dar până se va introduce în Rusia modul constituţional de guvernare, atâta timp cât există absolutismul, atâta timp cât nu există libertatea cuvântului tipărit, instituţiile zemstvelor vor fi sortite să rămână o fantomă politică, întruniri *fără glas* ale delegaţilor zemstvelor". Astfel, nici chiar atunci, în toiul evenimentelor din deceniul al 7-lea, Dolgorucov nu manifesta prea mult optimism. Iar de atunci, cei 40 de ani ne-au făcut să învăţăm multe şi ne-au arătat că zemstvelor le-a fost scris de „soartă" (iar în parte şi de guvern) să servească drept temelie pentru o serie întreagă de măsuri care *năucesc* pe constituţionalişti.

este împiedicat în creşterea lui „firească" paşnică şi treptată, — că sunt deajuns câteva cereri pentru a face ca autocratul „să se resemneze", — că activitatea culturală legală, în general, şi cea a zemstvelor, în special, este „de mare importanţă politică", scutind pe cei care în vorbe sunt ostili absolutismului de obligaţia de a susţine în mod activ, sub o formă sau alta, lupta revoluţionară împotriva absolutismului, şi altele etc. etc. Unirea liberalilor este, incontestabil, un lucru folositor şi de dorit, dar numai o astfel de unire care îşi propune ca scop lupta împotriva prejudecăţilor înrădăcinate, iar nu cochetarea cu ele, ridicarea nivelului mijlociu al dezvoltării (mai exact: al nedezvoltării) noastre politice, iar nu sancţionarea lui, — într'un cuvânt, unire pentru susţinerea luptei ilegale, iar nu pentru frazeologie oportunistă despre marea importanţă politică a activităţii legale. Dacă lansarea lozincii politice adresate muncitorilor: „libertatea grevelor" etc. nu poate fi justificată, apoi tot aşa nu poate fi justificată nici lansarea lozincii adresate liberalilor: „zemstve învestite cu putere". *In condiţiile absolutismului* orice fel de zemstvă, fie chiar şi răs-„învestită cu putere", va fi inevitabil un avorton incapabil să se dezvolte, iar *în condiţiile constituţiei* zemstvele îşi vor pierde dintr'odată importanţa „politică" pe care o au astăzi.

Unirea liberalilor este posibilă sub două forme: prin formarea unui partid liberal de sine stătător (ilegal, bine înţeles) şi prin organizarea ajutorului pe care liberalii să-l dea revoluţionarilor. D-l R. N. S. singur indică prima posibilitate, dar... dacă am considera aceste indicaţii ca fiind o expresie reală a perspectivelor şi a şanselor liberalismului, apoi ele nu inspiră cine ştie ce optimism. „Fără zemstve — scrie el — liberalii din zemstve vor trebui să formeze un partid liberal sau să părăsească scena istoriei ca forţă organizată. Suntem convinşi că organizarea liberalilor într'un partid ilegal, fie chiar şi foarte moderat în ceeace priveşte programul şi metodele lui, va fi un rezultat inevitabil al desfiinţării zemstvelor". Dacă numai „al desfiinţării", atunci mai avem mult de aşteptat acest lucru, deoarece nici chiar Witte nu vrea să desfiinţeze zemstvele, iar guvernul rus în general manifestă multă grijă pentru păstrarea formei, chiar dacă aceasta este complect golită de conţinut. Că partidul liberalilor va fi foarte moderat, — lu-

crul acesta este cu totul firesc, şi nici nu te poţi aştepta la altceva dela o mişcare în rândurile burgheziei (numai pe baza unei astfel de mişcări se poate menţine partidul liberal). Dar în ce ar trebui totuşi să constea activitatea acestui partid, „metodele" lui? D-l R. N. S. nu lămureşte acest lucru. „Prin sine însuşi — spune el — un partid liberal ilegal, ca organizaţie compusă din elemente opoziţioniste dintre cele mai moderate şi dintre cele mai puţin mobile, nu poate să desfăşoare o activitate prea largă sau prea intensă"... Noi considerăm că într'o anumită sferă, fie ea chiar şi limitată la cadrul mai ales al intereselor de zemstvă locale, un partid liberal ar putea pe deplin să desfăşoare o activitate atât largă, cât şi intensă — să indicăm, de pildă, organizarea demascărilor politice... „Dar dacă o astfel de activitate o desfăşoară alte partide, în special partidul social-democrat sau muncitoresc, partidul liberal — fără chiar să încheie o înţelegere directă cu social-democraţii — poate deveni un factor foarte important"... Este cu totul just, şi cititorul aşteaptă în mod firesc ca autorul să schiţeze măcar în liniile cele mai generale activitatea acestui „factor". Dar în loc de aceasta, d-l R. N. S. descrie creşterea social-democraţiei revoluţionare şi încheie: „In condiţiile existenţei unei mişcări politice vii... o opoziţie liberală cât de cât organizată poate să joace un rol politic important: aplicând o tactică dibace, partidele moderate au întotdeauna de câştigat de pe urma luptei dintre elementele sociale extremiste, luptă care se ascute"... Atâta tot! „Rolul" „factorului" (care a şi reuşit să se transforme din partid în „opoziţie") constă în „a câştiga" de pe urma ascuţirii luptei. Despre participarea liberalilor la luptă — niciun cuvânt, pe când de câştigul liberalilor se pomeneşte totuşi. O scăpare, se poate spune, providenţială...

Social-democraţii ruşi niciodată n'au închis ochii asupra faptului că libertatea politică, pentru care luptă ei în primul rând, va folosi *mai înainte de toate* burgheziei. Să se ridice pentru acest motiv împotriva luptei contra absolutismului ar putea numai un socialist împotmolit în cele mai stupide prejudecăţi ale utopismului sau ale narodnicismului reacţionar. Burghezia va profita de libertate pentru a se culca pe lauri, — proletariatul are nevoie în mod imperios de libertate pentru a desfăşura lupta sa pentru socialism în întreaga ei amploare. Şi social-democraţia va

duce fără şovăire lupta de eliberare, oricare ar fi atitudinea cutărei sau cutărei pături a burgheziei faţă de această luptă. In interesul luptei politice trebue să sprijinim orice opoziţie faţă de jugul absolutismului, oricare ar fi motivul şi oricare ar fi pătura socială în care ea s'ar manifesta. Deaceea pentru noi e departe de a fi indiferentă opoziţia burgheziei noastre liberale, în general, şi a zemţilor noştri în special. Vor şti liberalii să se organizeze într'un partid ilegal, — cu atât mai bine, noi vom saluta creşterea conştiinţei politice în rândurile claselor avute, le vom sprijini revendicările, ne vom strădui ca activitatea liberalilor şi a social-democraţilor să se complecteze reciproc *. Nu vor şti s'o facă, — noi şi în acest caz (mai probabil) nu „vom lăsa în plata domnului" pe liberali, ne vom strădui să întărim legăturile cu diverse persoane, să le facem să cunoască mişcarea noastră, să-i sprijinim prin demascarea în presa muncitorească a tuturor mârşăviilor guvernului şi a isprăvilor autorităţilor locale, să-i atragem la sprijinirea revoluţionarilor. Un schimb de servicii de felul acesta între liberali şi social-democraţi are loc şi acum, el trebue doar lărgit şi statornicit. Dar fiind întotdeauna gata să facem acest schimb de servicii, noi nu vom renunţa niciodată şi în niciun caz la lupta hotărîtă împotriva iluziilor care sunt atât de multe în atât de puţin dezvoltata politiceşte societate rusă, în general, şi în cercurile liberale ruse, în special. Parafrazând cunoscuta maximă a lui Marx cu privire la revoluţia dela 1848, putem în fond să spunem şi despre mişcarea revoluţionară rusă că progresul ei constă nu în aceea că ar fi dobândit ceva pozitiv, ci în faptul că s'a eliberat de iluzii dăunătoare [31]. Noi ne-am eliberat de iluziile anarhismului şi ale socialismului narodnicist, de atitudinea de desconsiderare faţă de politică, de credinţa în dezvoltarea specifică a Rusiei, de convingerea că poporul este pregătit pentru revoluţie, de teoria cuceririi puterii şi a luptei de unul singur a intelectualităţii eroice împotriva absolutismului.

* Cel care scrie aceste rânduri a mai avut acum patru ani prilejul de a arăta avantajele existenţei unui partid liberal, în legătură cu partidul „Narodnoe pravo" [30]. Vezi „Sarcinile social-democraţilor ruşi" (Geneva, 1898): „...Dar dacă în acest partid („Narodnoe pravo") sunt şi oameni politici nu de mascaradă, ci adevăraţi oameni politici nesocialişti, democraţi nesocialişti, acest partid poate fi de mare folos, căutând să se apropie de elementele burgheziei noastre care au o atitudine de opoziţie politică"... (pag. 26). (Vezi Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 335. — *Nota Trad.*)

E timpul ca şi liberalii noştri să se elibereze de cea mai inconştientă, s'ar părea, din punct de vedere teoretic, şi cea mai viabilă din punct de vedere practic, iluzie că ar mai fi cu putinţă parlamentarea cu absolutismul rus, că o oarecare zemstvă reprezintă un germene al constituţiei, că partizanii sinceri ai constituţiei îşi pot îndeplini jurământul lui Hanibal printr'o activitate legală stăruitoare şi prin apeluri perseverente prin care să ceară duşmanului să se potolească.

O MĂRTURISIRE PREŢIOASĂ

In ultimul timp turburările muncitoreşti din nou au făcut să se vorbească pretutindeni cu insistenţă despre ele. S'au alarmat şi sferele cârmuitoare şi s'au alarmat rău de tot: aceasta se poate vedea din faptul că au găsit de cuviinţă „să pedepsească" cu suspendarea pe timp de o săptămână până şi un ziar atât de arhiconformist şi care se prosternează întotdeauna în faţa autorităţilor ca „Novoe Vremia"[32] pentru articolul său „In legătură cu dezordinile muncitoreşti", apărut în nr. 9.051 (din 11 Mai). Pedeapsa a fost provocată, desigur, nu de conţinutul articolului, care este plin de cele mai bune sentimente faţă de guvern, de cea mai sinceră grijă pentru interesele lui. Este considerată periculoasă orice discutare a acestor evenimente „care frământă societatea", orice pomenire despre răspândirea şi importanţa lor. Circulara secretă (tot din 11 Mai)[33] — reprodusă de noi mai jos — prin care se cere ca articolele despre dezordinile din fabricile şi uzinele noastre şi despre relaţiile dintre muncitori şi patroni să fie publicate *numai cu încuviinţarea departamentului poliţiei,* dovedeşte mai bine decât orice raţionamente în ce măsură guvernul însuşi înclină să considere turburările muncitoreşti drept un eveniment de o importanţă de stat. Iar articolul din „Novoe Vremia" prezintă un interes deosebit tocmai pentrucă în el se schiţează un întreg program de stat, care, în fond, se reduce în întregime la încercarea de a potoli nemulţumirile cu ajutorul câtorva pomeni neînsemnate şi în parte false, însoţite de afişarea cu emfază a grijii, cordialităţii etc. şi oferind un pretext pentru înteţirea supravegherii din partea autorităţilor. Dar acest program, care nu este nou, în-

truchipează înţelepciunea, se poate spune, „maximă" a oamenilor de stat de astăzi şi chiar nu numai din Rusia, ci şi din Occident: într'o societate bazată pe proprietate privată, pe înrobirea a milioane de oameni ai muncii şi neavuţi de către un pumn de bogătaşi, guvernul nu poate să nu fie prietenul şi aliatul cel mai credincios al exploatatorilor, păzitorul cel mai credincios al stăpânirii lor. Iar pentru a fi un păzitor de nădejde, în vremurile noastre tunurile, baionetele şi nagaicele nu sunt deajuns: trebue să te străduești să sugerezi celor exploataţi ideea că guvernul stă deasupra claselor, că el serveşte nu interesele nobililor şi ale burgheziei, ci interesele dreptăţii, că el se îngrijeşte de apărarea celor slabi şi săraci împotriva celor bogaţi şi puternici etc. Napoleon al III-lea în Franţa, Bismarck şi Wilhelm al II-lea în Germania şi-au dat destulă osteneală pentru a cocheta în felul acesta cu muncitorii. Dar în Europa, unde există o presă mai mult sau mai puţin liberă şi o reprezentanţă a poporului, luptă electorală şi partide politice deja formate, toate aceste manopere ipocrite se demascau prea repede. In Asia, inclusiv în Rusia, massele populare sunt atât de abrutizate şi ignorante, iar prejudecăţile care susţin credinţa în tătucul-ţar atât de puternice, încât astfel de manopere se bucură de mare succes. Şi iată, unul dintre indiciile foarte caracteristice care arată că în Rusia pătrunde spiritul european este *nereuşita* acestei politici în ultimii 10—20 de ani. S'a recurs la această politică de nenumărate ori, şi întotdeauna s'a putut constata că, la câţiva ani dela emiterea vreunei legi „de ocrotire" a muncitorilor (vorba vine de ocrotire), se ajungea din nou la situaţia din trecut — sporea numărul muncitorilor nemulţumiţi, creşteau frământările, se înteţeau turburările —, iar acum se preconizează din nou, cu mare tămbălău, o politică „de ocrotire", răsună fraze pompoase despre ocrotirea inimoasă a muncitorilor, se emite câte o lege în care găseşti foloase pentru muncitori — de o para chioară — şi vorbe goale şi mincinoase — de un galben —, iar la câţiva ani povestea se repetă. Guvernul se zbate ca peştele pe uscat, se face luntre şi punte ca să astupe ba ici, ba colo cu vreo zdreanţă nemulţumirea muncitorilor, — dar nemulţumirea răbufneşte într'un alt loc şi cu o putere şi mai mare.

Intr'adevăr, reamintiţi-vă cele mai importante jaloane de care este marcată istoria „legislaţiei muncitoreşti" din

Rusia. Pe la sfârşitul deceniului al optulea al secolului trecut au loc greve foarte mari la Petersburg, socialiştii încearcă să folosească acest prilej pentru a intensifica agitaţia. Alexandru al III-lea include în politica sa, aşa zisă „populară" (în realitate nobiliară-poliţistă), legislaţia industrială. In 1882 se institue inspecţia de fabrică, care la început publică chiar dări de seamă ale ei. Guvernului nu i-au fost, desigur, pe plac aceste dări de seamă, şi el *a oprit tipărirea lor*. Legile cu privire la supravegherea în fabrici s'au dovedit a fi tocmai o astfel de zdreanţă. Vine anul 1884—1885. Criza din industrie provoacă o uriaşă mişcare a muncitorilor şi un şir de greve foarte furtunoase în regiunea centrală (îndeosebi e remarcabilă greva dela Morozov). Din nou se preconizează o politică „de ocrotire" — de data aceasta o preconizează deosebit de stăruitor Catcov în „Moscovschie Vedomosti" [34]. Catcov tună şi fulgeră împotriva faptului că greviştii dela Morozov au fost trimişi în faţa Curţii cu juri, cele o sută şi una de întrebări puse juraţilor de către Curte sunt denumite de el „o sută de salve de artilerie trase în semn de salut în cinstea problemei muncitoreşti ivite în Rusia", dar cere în acelaş timp ca „statul" să ia apărarea muncitorilor, să interzică amenzile scandaloase, care au făcut să izbucnească, în cele din urmă, turburările ţesătorilor dela Morozov. Apare legea din 1886, care intensifică de multe ori supravegherea în fabrici şi interzice amenzile arbitrare în folosul fabricantului. Trec zece ani, — şi iată o nouă izbucnire de turburări muncitoreşti. Grevele din 1895 şi în special uriaşa grevă din 1896 fac guvernul să se cutremure (mai ales pentru faptul că acum alături de muncitori merg sistematic mână în mână social-democraţii), şi cu o repeziciune nemaivăzută până atunci, el emite legea „de ocrotire" (din 2 Iunie 1897) care prevede o reducere a zilei de lucru; în comisia care a dezbătut această lege, funcţionarii Ministerului afacerilor interne, inclusiv directorul departamentului poliţiei, ţipă cât îi ţine gura: este necesar ca muncitorii din fabrici să vadă în guvern un apărător permanent, un ocrotitor drept şi milostiv (vezi broşura „Documente secrete referitoare la legea din 2 Iunie 1897" [35]). Iar între timp legea de ocrotire este pe nesimţite ciuntită în fel şi chip şi anulată prin circulare ale aceluiaş guvern. Izbucneşte o nouă criză industrială, — muncitorii se conving pentru a suta oară că niciun fel de

„ocrotire" din partea guvernului polițist nu le poate da o serioasă ușurare și libertatea de a-și purta singuri de grijă, — noi turburări și lupte de stradă, — guvernul e din nou alarmat, — din nou vorbărie polițistă despre „ocrotirea de către stat", debitată de data aceasta în ziarul „Novoe Vremia". Dar nu vi se urăște odată, domnilor, să tot cărați apa cu ciurul?

Nu, guvernului nu i se va urî, desigur, niciodată să-și repete încercările de a intimida pe muncitorii intransigenți și de a momi spre el prin vreo pomană pe cei mai slabi, mai proști și mai fricoși. Dar nici nouă nu ni se va urî niciodată să demascăm adevăratul sens al acestor încercări, să demascăm pe acei bărbați „de stat" care astăzi țipă despre ocrotire, după ce ieri au ordonat soldaților să tragă în muncitori, — care ieri vorbeau despre spiritul lor de dreptate și despre ocrotirea muncitorilor, iar astăzi înșfacă și înșfacă, pentru a fi reprimați de poliție fără judecată, pe cei mai buni oameni din rândurile muncitorilor și ale intelectualilor. Și deaceea socotim de cuviință să ne oprim asupra „programului de stat" al ziarului „Novoe Vremia" din timp, înainte de a fi apărut încă vreo lege „de ocrotire". Dar și mărturisirile pe care le face cu acest prilej un organ atât de „competent" în domeniul politicii noastre interne merită atenție.

Ziarul „Novoe Vremia" se vede nevoit să recunoască că „fenomenele regretabile care au loc în sfera problemei muncitorești" nu sunt ceva întâmplător. Firește, vinovați sunt aici și socialiștii (ziarul evită acest cuvânt groaznic, preferând să vorbească mai vag despre „pseudoteorii dăunătoare", despre „propagarea unor idei antistatale și antisociale"), dar... dar dece tocmai socialiștii sunt aceia care se bucură de succes în mediul muncitoresc? „Novoe Vremia" nu pierde, bine înțeles, ocazia de a ocărî pe muncitori: ei sunt atât de „înapoiați și ignoranți", încât ascultă cu mai multă plăcere predica socialiștilor, predică dăunătoare prosperității polițienești. Sunt vinovați, deci, și socialiștii, și muncitorii, — iar împotriva acestor vinovați își duc jandarmii de foarte multă vreme un război înverșunat, umplând închisorile și locurile de deportare. Nu ajută. Se vede treaba că există astfel de *condiții în situația muncitorilor din fabrici și uzine* care „provoacă și întrețin nemulțumirea pentru situația lor de astăzi" și astfel „favorizează succesul" socialismului. „Munca grea a muncitorului din fabrică sau uzină în condiții de viață extrem de puțin favorabile nu-i dă acestuia mai mult decât strictul necesar, atâta timp cât el poate să muncească, iar ori de câte ori survine ceva și el rămâne pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat fără lucru, el ajunge în situația disperată despre care au scris, de pildă, zilele acestea ziarele referindu-se la muncitorii dela exploatările petrolifere din Bacu". Astfel partizanii guvernului trebue să recunoască faptul că succesul socialismului se explică prin situația realmente proastă a muncitorilor. Dar este recunoscut acest lucru în mod foarte vag și evaziv, cu rezerve care arată limpede că oameni de felul acesta nu pot avea nici cea mai mică intenție să se atingă de „sacra proprietate" a capitaliștilor, care apasă pe muncitori. „Din păcate — scrie „Novoe Vremia" — noi cunoaștem prea puțin starea reală de lucruri din sfera problemei muncitorești dela noi din Rusia". Da, din păcate! Și „noi" cunoaștem puțin tocmai pentrucă permitem guvernului polițist să țină în robie întreaga presă, să astupe gura oricărei demascări cinstite a stărilor scandaloase dela noi. In schimb însă, „noi" ne străduim să canalizăm ura omului muncitor nu împotriva guvernului asiatic, ci împotriva „străinilor": „Novoe Vremia" face aluzie la „administrațiile străine ale uzinelor", denumindu-le „brutale și lacome". Cu un asemenea procedeu nu poți prinde în cursă decât pe muncitorii cei mai înapoiați și mai ignoranți, care cred că toată nenorocirea vine „dela Neamț" sau „dela Jidan", care nu știu că atât muncitorii germani, cât și cei evrei se unesc în vederea luptei împotriva exploatatorilor lor germani și evrei. Ba chiar și muncitorii care nu știu acest lucru văd din mii de cazuri că mai „lacomi" și mai lipsiți de scrupule decât oricine altul sunt capitaliștii ruși, mai „brutali" decât oricine sunt poliția rusă și guvernul rus.

Nu este, deasemenea, lipsit de interes nici regretul ziarului „Novoe Vremia" cu privire la faptul că muncitorul nu este chiar atât de înapoiat și atât de supus ca țăranul. „Novoe Vremia" deplânge faptul că muncitorul „se rupe de cuibul său dela țară", că „în centrele industriale se strâng masse de adunătură", că „săteanul se rupe de sat cu interesele și relațiile sale social-economice modeste (iată esențialul), dar de sine stătătoare". Intr'adevăr, cum să nu plângi? „Săteanul" este legat de cuibul său și, temându-se

să nu piardă acest cuib, nu îndrăsneşte să prezinte moşierului său vreo revendicare, să-l sperie cu o grevă etc.; săteanul nu cunoaşte rânduelile din alte locuri, nu este preocupat decât de sătucul său (partizanii guvernului tocmai şi denumesc aceasta: „interese de sine stătătoare“ ale săteanului; nu se amestecă unde nu-i fierbe oala, nu-şi bagă nasul în politică — ce poate fi mai plăcut pentru autorităţi?) — iar în acest sătuc lipitoarea locală, moşierul sau chiaburul, îi cunoaşte pe toţi pe degete, şi toţi au moştenit încă din moşi strămoşi ştiinţa slugarnică a supunerii, şi n'are cine să trezească în ei conştiinţa. La fabrică însă sunt oameni „de adunătură“, care nu sunt legaţi de cuib (tot una e unde lucrez), care au trecut prin multe, sunt curajoşi, se interesează de tot ce se petrece în lume.

Cu toată această transformare dureroasă a ţăranului modest într'un muncitor conştient, înţelepţii noştri politişti mai speră să păcălească massa muncitoare cu „grija statului pentru o bună organizare a condiţiilor de trai ale muncitorilor“. „Novoe Vremia“ sprijină această speranţă cu următorul raţionament răsuflat: „Trufaş şi atotputernic în Apus, capitalismul mai este la noi deocamdată un copil slab care nu poate să meargă decât dacă e dus de mână, şi guvernul este acela care-l duce de mână“... Ei bine, acestui cântec vechi despre atotputernicia puterii de stat nu-i va da crezare decât poate doar ţăranul modest! Muncitorul, însă, vede prea adesea cum capitaliştii „duc de mână“ pe slujbaşii poliţieneşti, clericali, militari şi civili. Şi iată, — continuă „Novoe Vremia“ —, totul e ca guvernul *„să insiste“* asupra îmbunătăţirii condiţiilor de trai ale muncitorilor, adică să ceară fabricanţilor această îmbunătăţire. Vedeţi cât e de simplu: să dea o dispoziţie — şi treaba e făcută. Dar simplu e doar s'o spui, în realitate însă dispoziţiile autorităţilor, până şi cele mai „modeste“, cum este organizarea de spitale pe lângă fabrici, nu sunt executate de capitalişti decenii de-a-rândul. Şi nici n'o să îndrăsnească guvernul să ceară ceva în mod serios capitaliştilor, fără a încălca „sacra“ proprietate privată. Şi nici nu va dori guvernul o serioasă îmbunătăţire a condiţiilor de trai ale muncitorilor, pentrucă el însuşi este în mii de cazuri patron, înşeală la socoteală şi oprimă atât pe muncitorii dela uzina Obuhov şi dela sute de alte uzine, cât şi pe zeci de mii de funcţionari dela poştă, căi ferate etc. etc. Ziarul

„Novoe Vremia“ simte şi el însuşi că nimeni nu va avea încredere în dispoziţiile guvernului nostru, aşa că încearcă să-şi găsească un sprijin în înălţătoarele exemple din istorie. Lucrul acesta trebue făcut— spune el despre îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale muncitorilor — „la fel ca acum o jumătate de secol, când guvernul a luat în mâinile sale problema ţărănească, călăuzindu-se de convingerea înţeleaptă că e mai bine să preîntâmpini prin transformări de sus revendicarea lor de jos, decât s'o aştepţi pe aceasta din urmă“.

Aceasta este într'adevăr o mărturisire preţioasă! Inainte de eliberarea ţăranilor ţarul a făcut nobililor aluzii la o răscoală a poporului, spunând: mai bine să-i eliberăm de sus, decât să aşteptăm când vor începe să se elibereze singuri de jos. Şi iată că acum un ziar slugarnic faţă de guvern mărturiseşte că starea de spirit a muncitorilor îi inspiră nu mai puţină frică decât starea de spirit a ţăranilor „dinainte de eliberare“. „Mai bine de sus, decât de jos“! Se înşeală amarnic gazetarii lachei ai absolutismului atunci când găsesc o „asemănare“ între revendicarea de atunci şi cea de astăzi a transformărilor. Ţăranii cereau desfiinţarea iobăgiei, neavând nimic împotriva puterii ţariste şi crezând în ţar. Muncitorii sunt porniţi în primul rând şi cel mai mult împotriva guvernului, muncitorii văd că lipsa lor de drepturi în faţa absolutismului poliţist îi leagă de mâini şi de picioare în lupta împotriva capitaliştilor, şi ei cer deaceea eliberarea de autocraţia guvernului şi de fărădelegile comise de acesta. Muncitorii se frământă şi ei „înainte de eliberare“, — dar aceasta va fi eliberarea întregului popor, care va smulge despotismului libertăţi politice.

* * *

Ştiţi cu ce mare reformă vor ei să astupe nemulţumirea muncitorilor şi să manifeste faţă de aceştia „grija statului“? Dacă se poate da crezare unor zvonuri destul de persistente, — are loc o luptă între Ministerul de finanţe şi Ministerul afacerilor interne: acesta din urmă cere ca inspecţia de fabrică să fie trecută în competenţa sa, încrezându-se că atunci ea va favoriza mai puţin pe capitalişti şi va purta mai mult de grijă muncitorilor, preîntâmpinând

astfel turburările. Muncitorii să fie gata pentru o nouă favoare din partea ţarului: inspectorii de fabrică îşi vor pune uniforme noi şi vor fi trecuţi la un alt departament (probabil, cu o simbrie mai mare), şi în plus tocmai la acel departament care poartă de vreme atât de îndelungată şi cu atâta dragoste (în special departamentul poliţiei) de grijă muncitorilor.

„Iscra" nr. 6 din Iulie 1901 *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

INVĂŢĂMINTELE CRIZEI

Iată că sunt aproape doi ani de când durează criza comercialo-industrială. Şi, după cum se vede, ea ia proporţii tot mai mari, cuprinzând noi ramuri ale industriei, se extinde asupra unor noi regiuni, este agravată de noi crahuri bancare. Incepând din Decembrie anul trecut, ziarul nostru a relevat într'un fel sau altul, în fiecare număr, dezvoltarea crizei şi efectele ei dezastruoase. E timpul să punem problema generală a cauzelor şi a importanţei acestui fenomen. Pentru Rusia, acesta este un fenomen relativ nou, după cum este nou şi întregul nostru capitalism. Dar în vechile ţări capitaliste, adică în ţările în care cea mai mare parte a produselor sunt fabricate pentru a fi vândute, in care majoritatea muncitorilor n'au nici pământ, nici unelte de muncă şi-şi vând forţa lor de muncă, angajându-se la exploatări străine, angajându-se la proprietarii care stăpânesc pământul, fabricile, maşinile etc., — în ţările capitaliste criza este un fenomen vechi, care se repetă la anumite intervale ca un acces de boală cronică. Deaceea crizele pot fi prezise, şi când în Rusia capitalismul a început să se dezvolte într'un ritm deosebit de rapid, în literatura social-democrată a fost prezisă şi criza actuală. In broşura: „Sarcinile social-democraţilor ruşi", scrisă la sfârşitul anului 1897, se spunea: „In momentul de faţă trecem, pe cât se vede, printr'o fază a ciclului capitalist (ciclu — alternare a unora şi aceloraşi evenimente, aşa cum alternează iarna cu vara), în care industria «prosperă», comerţul merge bine, fabricile lucrează din plin, fază în care răsar ca ciupercile după ploaie nenumărate uzine noi, întreprinderi noi, societăţi pe acţiuni, căi ferate etc. etc. Nu trebue să fii pro-

fet pentru a prezice crahul inevitabil (mai mult sau mai puţin brusc) care va trebui să urmeze acestei «prosperităţi» a industriei. Acest crah va ruina pe foarte mulţi mici patroni, va arunca masse de muncitori în rândurile şomerilor"*... Şi crahul s'a produs — un crah atât de brusc, cum nu s'a mai văzut în Rusia. Dar de ce anume depinde această îngrozitoare boală cronică a societăţii capitaliste, care revine cu atâta regularitate încât poate fi prezisă?

Producţia capitalistă nu se poate dezvolta altfel decât în salturi, doi paşi înainte şi unul (iar uneori chiar doi) înapoi. După cum am mai arătat, producţia capitalistă este o producţie pentru vânzare, o producţie de mărfuri destinate pieţei. Iar de producţie dispun diferiţii capitalişti, fiecare de unul singur, şi nimeni nu poate şti exact de câte produse anume şi de ce fel de produse anume are nevoie piaţa. Ei produc la întâmplare, singura lor grijă fiind să se întreacă unul pe celălalt. E cu totul firesc să se poată întâmpla ca cantitatea de produse fabricată să nu corespundă nevoilor pieţii. Şi această posibilitate este deosebit de mare când piaţa uriaşă se lărgeşte deodată, cuprinzând noi regiuni vaste şi neexplorate. Tocmai aşa stăteau lucrurile când a început „prosperitatea" industriei, prin care am trecut nu demult. Capitaliştii din întreaga Europă au întins labele spre un continent populat de sute de milioane de oameni, spre Asia, în care până atunci numai India şi o mică parte din periferie erau strâns legate de piaţa mondială. Drumul transcaspic a început „să deschidă" capitalului Asia Centrală, „Marele drum siberian" (mare nu numai prin lungimea sa, ci şi prin jefuirea fără măsură de către constructori a banilor statului, prin exploatarea fără margini a muncitorilor care l-au construit) deschidea Siberia, iar Japonia a început să se transforme într'o naţiune industrială şi a încercat să facă o breşă în zidul chinezesc, scoţând la iveală o bucăţică atât de grasă încât au apucat-o de îndată cu dinţii capitaliştii Angliei, Germaniei, Franţei, Rusiei şi până şi ai Italiei. Construirea de gigantice căi ferate, lărgirea pieţei mondiale şi dezvoltarea comerţului — toate acestea au determinat o neaşteptată înviorare a industriei, o creştere a numărului de noi întreprinderi, o goană turbată după pieţe de desfacere, goană după profit, înfiinţarea de

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 336. — *Nota Trad.*

noi societăţi, atragerea în producţie a unei masse de noi capitaluri, alcătuite în parte şi din micile economii ale micilor capitalişti. Nu e de mirare că această turbată goană mondială după noi pieţe necunoscute a dus la un crah enorm.

Pentru a ne imagina clar această goană, trebue să luăm în consideraţie ce coloşi au luat parte la ea. Când se spune: „întreprinderi izolate", „capitalişti individuali", se uită că, de fapt, aceste expresii nu sunt exacte. De fapt, izolată şi individuală a rămas numai însuşirea profitului, iar producţia însăşi a devenit socială. Crahurile gigantice tocmai deaceea au şi devenit posibile şi inevitabile pentrucă o bandă de bogătaşi, care aleargă numai după profit, a ajuns să dispună de puternice forţe *sociale* de producţie. Să lămurim aceasta printr'un exemplu luat din industria rusă. In ultimul timp criza s'a extins şi în domeniul petrolului. In această industrie operează întreprinderi ca, de pildă, „Societatea pentru producţia petrolului fraţii Nobel". In 1899 această societate a vândut 163.000.000 de puduri de produse petrolifere pentru suma de 53.500.000 de ruble, iar în 1900 deja 192.000.000 de puduri pentru suma de 72.000.000 de ruble. Intr'un singur an o creştere a producţiei într'o singură întreprindere cu 18.500.000 de ruble! O astfel de „singură întreprindere" se ţine prin munca comună a zeci şi sute de mii de muncitori ocupaţi la extracţia petrolului, la prelucrarea lui, la transportarea lui pe conducte, pe căi ferate, mări şi fluvii, ocupaţi la construcţii de maşini, depozite, materiale, şlepuri, vapoare etc. necesare pentru aceasta. Toţi aceşti zeci de mii de muncitori muncesc în folosul întregii societăţi, însă de munca lor dispun un pumn de milionari, care îşi însuşesc întreg profitul adus de această muncă organizată a masselor. (Societatea Nobel a realizat în 1899 un profit net de 4.000.000 de ruble, iar în 1900 — 6.000.000 de ruble, din care acţionarii au primit câte 1.300 de ruble la o cotă parte de 5.000 de ruble, iar cei cinci membri ai consiliului de administraţie au primit *tantieme* însumând 528.000 de ruble!). Dacă câteva din aceste întreprinderi se aruncă într'o goană turbată pentru ocuparea unui loc pe o piaţă necunoscută, este oare de mirare că survine o criză?

Mai mult. Pentru a obţine un profit dela o întreprindere, trebue să vinzi mărfurile, să găseşti cumpărător. Iar

cumpărător trebue să fie întreaga massă a populaţiei, deoarece uriaşele întreprinderi produc munţi şi munţi de produse. Or, în toate ţările capitaliste nouă zecimi din populaţie este alcătuită din sărăcime: din muncitori, care primesc un salariu derizoriu, din ţărani, care în marea lor massă duc un trai şi mai prost decât muncitorii. Şi iată că, atunci când în perioada prosperităţii marea industrie se străduește să producă cât mai mult, — ea aruncă pe piaţă o cantitate atât de mare de produse, încât majoritatea neavută a poporului nu e în stare să o plătească. Numărul de maşini, unelte, depozite, căi ferate etc. creşte mereu, dar din timp în timp această creştere se întrerupe, şi aceasta pentrucă massa poporului, căreia îi sunt destinate în ultimă analiză toate mijloacele acestea îmbunătăţite de producţie, rămâne într'o sărăcie vecină cu mizeria. Criza arată că societatea de astăzi ar putea produce o cantitate incomparabil mai mare de produse care să fie folosite pentru îmbunătăţirea traiului întregului popor muncitor, dacă pământul, fabricile, maşinile etc. n'ar fi acaparate de un pumn de proprietari particulari, care storc milioane din mizeria poporului. Criza arată că muncitorii nu se pot mărgini numai la lupta pentru unele concesii din partea capitaliştilor: în perioada de înviorare a industriei pot fi cucerite asemenea concesii (şi muncitorii ruşi prin lupta lor energică au cucerit nu odată concesii în anii 1894-1898), — dar se produce crahul, şi capitaliştii nu numai că revin asupra concesiilor făcute, dar şi profită de neputinţa muncitorilor pentru a reduce şi mai mult salariile. Şi aşa va continua în mod inevitabil până ce armatele proletariatului socialist nu vor răsturna domnia capitalului şi a proprietăţii private. Criza arată cât de miopi au fost acei socialişti (care îşi zic „critici", probabil, pentru motivul că împrumută fără critică teoriile economiştilor burghezi) care acum doi ani declarau cu emfază că crahurile încep să devină mai puţin probabile.

Invăţămintele crizei, care dezvălue toată absurditatea subordonării producţiei sociale faţă de proprietatea privată, sunt atât de instructive, încât astăzi şi presa burgheză cere intensificarea supravegherii, de pildă, asupra băncilor. Nici-un fel de supraveghere nu va împiedica însă pe capitalişti să înfiinţeze în perioada de înviorare întreprinderi, care mai târziu vor da inevitabil faliment. Alcevschi, fondatorul băncii agricole şi al băncii de comerţ din Harcov, amândouă falite, îşi procura pe căi legale şi nelegale milioane de ruble pentru înfiinţarea şi susţinerea întreprinderilor miniere, care promiteau munţi de aur. A fost deajuns o defecţiune în industrie pentru ca aceste bănci şi întreprinderi miniere (societatea Doneţ-Juriev) să piară. Dar ce înseamnă „pieirea" unor întreprinderi în societatea capitalistă? Aceasta înseamnă că capitaliştii slabi, cei „de mâna a doua", sunt înlăturaţi de milionarii mai solizi. Locul milionarului Alcevschi din Harcov îl ia milionarul Riabuşinschi din Moscova, care, dispunând de un capital mai mare, va oprima şi mai mult pe muncitor. Inlocuirea bogătaşilor de mâna a doua prin cei de prima mână, creşterea puterii capitalului, ruinarea unei masse de mici proprietari (de pildă, a micilor deponenţi, care odată cu falimentul băncii îşi pierd toată averea), sărăcirea îngrozitoare a muncitorilor — iată ce aduce după sine criza. Să mai reamintim cazurile descrise în „Iscra", când capitaliştii prelungesc ziua de lucru, şi cu prilejul concedierilor caută să înlocuiască pe muncitorii conştienţi prin ţărani mai docili.

In Rusia, acţiunea crizei este, în general, nemăsurat mai puternică decât în oricare altă ţară. Stagnării în industrie i se adaugă, la noi, foametea în rândurile ţăranilor. Muncitorii şomeri sunt trimişi la urmă, din oraşe la sate, dar unde vor fi trimişi ţăranii şomeri? Prin trimiterea la urmă a muncitorilor se urmăreşte curăţirea oraşelor de elementele turbulente, dar poate că cei trimişi la urmă vor reuşi să trezească măcar o parte dintre ţărani din supunerea lor seculară şi să-i ridice la formularea nu numai de rugăminţi, dar şi de *revendicări?* Pe muncitori şi ţărani îi apropie acum nu numai şomajul şi foametea, ci şi asuprirea poliţienească, care lipseşte pe muncitori de posibilitatea de a se uni şi de a se apăra, iar pe ţărani îi lipseşte până şi de ajutorul acordat de filantropi binevoitori. Greaua labă poliţienească devine de o sută de ori mai grea pentru milioanele de oameni ale poporului, care sunt lipsiţi de orice mijloace de trai. Jandarmii şi poliţia la oraşe, zemschi nacialnicii şi uriadnicii la sate văd limpede că ura împotriva lor creşte, fapt pentru care încep să se teamă nu numai de cantinele dela sate, ci şi de anunţurile din ziare cu privire la colecte. Teama de colecte! De bună seamă, hoţul se simte,

pare-se, cu musca pe căciulă. Când hoţul vede că omului jefuit de el un trecător îi dă o pomană, începe să i se pară că aceştia îşi dau unul altuia mâna pentru ca, unindu-şi forţele, să se răfuiască cu el.

„Iscra" nr. 7 din August 1901 *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

IOBĂGIŞTII LA LUCRU

A apărut o nouă lege — din 8 Iunie 1901 —, prin care se acordă particularilor pământuri ale statului în Siberia. Cum se va aplica această lege, — asta va arăta viitorul. Dar însuşi caracterul acestei legi este atât de instructiv şi ea arată atât de elocvent adevărata natură şi adevăratele tendinţe ale guvernului ţarist, încât merită să analizăm această lege mai minuţios şi să ne îngrijim ca ea să fie cât mai larg cunoscută în rândurile clasei muncitoare şi ale ţărănimii.

Guvernul nostru face de multă vreme pomeni virtuoşilor nobili-moşieri : el a organizat pentru aceştia banca nobililor, a acordat mii de înlesniri în ceeace priveşte acordarea de împrumuturi şi amânarea plăţii restanţelor, i-a ajutat să pună la cale o înţelegere secretă a milionarilor-fabricanţi de zahăr în vederea urcării preţurilor şi măririi profitului, s'a îngrijit de slujbuliţe de zemschi nacialnic pentru odraslele scăpătate ale nobililor, iar acum aranjează nobililor fabricanţi de băuturi spirtoase vânzarea către stat, în condiţii avantajoase, a rachiului. Insă, prin acordarea de pământuri, el nu numai că face o pomană exploatatorilor celor mai bogaţi, celor mai nobili, — dar creează o *nouă* clasă de exploatatori şi condamnă milioane de ţărani şi muncitori la o aservire permanentă de către noii moşieri.

Să analizăm principalele principii ale noii legi. Trebue notat, în primul rând, faptul că această lege — înainte de a fi fost depusă la Consiliul de stat de către Ministerul agriculturii şi al domeniilor statului — a fost dezbătută *în consfătuirea specială pentru chestiunile nobilimii*. Toată lumea ştie că în timpul de faţă în Rusia nu muncitorii şi

nu ţăranii sunt aceia care duc un trai de cea mai mare mizerie, ci nobilii-moşieri, şi iată că „consfătuirea specială" n'a întârziat să găsească un mijloc de a-i ajuta pe aceştia să scape de mizerie. Pământurile statului se vor vinde şi se vor da în arendă în Siberia „particularilor" în vederea amenajării de „gospodării particulare", interzicându-se, totodată, *pentru totdeauna* supuşilor străini şi alogenilor (dintre aceştia fac parte şi Evreii) orice achiziţie a acestor pământuri, iar darea în arendă (aceasta este, după cum vom vedea, cea mai avantajoasă operaţie pentru viitorii moşieri) este permisă în mod exclusiv nobililor, „care — glăsueşte legea —, meritând încredere din punct de vedere economic, sunt de dorit, potrivit intenţiilor guvernului, ca proprietari de pământ în Siberia". Aşa dar, intenţiile guvernului constau tocmai în a înrobi populaţia muncitoare marilor proprietari funciari-nobili. Cât de mari, — aceasta se poate vedea din faptul că suprafaţa terenurilor ce se vând nu poate depăşi, conform legii, *trei mii de desiatine*, suprafaţa terenurilor arendate nefiind, în general, limitată, iar durata arendei fiind stabilită *până la 99 de ani!* După socoteala guvernului nostru, bietului moşier îi trebue *de două sute de ori* mai mult pământ decât unui ţăran, căruia i se dă în Siberia 15 desiatine de familie.

Şi în plus, câte înlesniri şi scutiri nu prevede legea referitoare la moşieri! In cursul primilor cinci ani arendaşul nu plăteşte nimic. Dacă cumpără pământul arendat de el (şi, după noua lege, el are acest *drept*), atunci se bucură de eşalonarea preţului de vânzare în rate plătibile în 37 de ani. Pe baza unei aprobări speciale, se admite şi vânzarea unor suprafeţe de pământ de peste trei mii de desiatine, şi vânzarea la preţ liber, iar nu prin licitaţie, şi amânarea plăţii restanţelor cu un an, ba chiar şi cu trei ani. Nu trebue să uităm că de noua lege vor profita, în general, numai marii demnitari şi persoanele care au relaţii la curte etc., — aceste persoane obţin toate aceste înlesniri şi scutiri fără nicio bătaie de cap, numai spunând două vorbe într'o conversaţie de salon guvernatorului sau vreunui ministru.

Dar iată care-i nenorocirea. Ce folos vor scoate din petecele de pământ fie chiar şi de câte trei mii de desiatine toţi proprietarii lor-generali, dacă nu se vor găsi „mujici" nevoiţi să muncească pentru aceşti generali? Cu toate că în rândurile populaţiei din Siberia mizeria creşte într'un

ritm rapid, totuşi ţăranul de acolo este incomparabil mai „independent" decât cel „din Rusia" şi nu prea e obişnuit să muncească de frica biciului. Noua lege caută să-l obişnuiască. Terenurile destinate pentru gospodării particulare *se vor repartiza, „pe cât posibil, astfel încât să fie amestecate* cu suprafeţele acordate ţăranilor" — glăsueşte art. 4 al legii. Guvernul ţarist se îngrijeşte ca ţăranii săraci să aibă „un câştig". Cu zece ani în urmă acelaş d. Ermolov, care astăzi, în calitate de ministru al agriculturii şi al domeniilor statului, a depus la Consiliul de stat legea prin care se acordă particularilor pământuri ale statului în Siberia, a publicat (fără semnătură) o carte: „Recolta proastă şi mizeria poporului". In această carte el a declarat fără ocol că nu există motive pentru a se permite mutarea în Siberia a ţăranilor care pot avea „câştiguri" la moşierii locali. Oamenii de stat din Rusia nu se sfiesc să exprime concepţii pur iobăgiste: ţăranii au fost creaţi ca să muncească pentru moşieri, şi deaceea ţăranilor nu trebue nici măcar să li se „permită" să se mute acolo unde vor ei, dacă din această cauză moşierii vor fi lipsiţi de muncitori ieftini. Iar atunci când, în ciuda tuturor greutăţilor, a tărăgănelii şi chiar a interzicerii directe, ţăranii au continuat să se mute cu sutele de mii în Siberia, — guvernul ţarist, asemeni vechilului unui boier de altădată, a pornit în fugă după ei pentru a le veni de hac şi pe locurile cele noi. Dacă terenurile nobililor moşieri având trei mii desiatine de pământ vor fi „amestecate" cu loturile sărăcăcioase şi pământurile ţărăneşti (dintre care cele mai bune sunt deja ocupate), — atunci în scurt timp nu va mai fi, pesemne, nimeni tentat să se mute în Siberia. Şi preţul la pământurile noilor moşieri se va urca cu atât mai repede cu cât viaţa ţăranilor din împrejurimi va deveni mai strâmtorată: aceşti ţărani vor fi nevoiţi şi să se angajeze pentru o plată de nimica şi să ia în arendă pământuri moşiereşti la un preţ extrem de ridicat întocmai ca în „Rusia". Grija directă a noii legi este tocmai de a crea cât mai repede un rai nou pentru moşieri şi un iad nou pentru ţărani: tocmai referitor la darea în arendă pe *un singur* an se face o rezervă specială. In general vorbind, pentru darea în arendă a pământului statului luat în arendă se cere o aprobare specială, iar darea în arendă pe un singur an se admite în mod absolut liber. Moşierul poate să-şi limiteze toate grijile doar la angajarea unui adminis-

trator, care să dea pământul pe desiatine în arendă ţăranilor care au pământurile „amestecate" cu moşia moşierului şi să trimită boierului bani ghiaţă.

De altfel, nu întotdeauna nobilii vor fi dispuşi să ducă chiar şi o asemenea „gospodărie". Ei pot primi deodată o sumă frumuşică, dacă vor revinde pământul statului la adevăraţi gospodari. Doar nu degeaba noua lege apare tocmai într'un moment când a fost construită o cale ferată până în Siberia, când deportarea nu se mai face în Siberia, iar mutările în Siberia au luat proporţii imense: toate acestea vor duce în mod inevitabil (şi duc de pe acum) la urcarea preţurilor la pământ. Deaceea acordarea de pământuri ale statului unor particulari în momentul de faţă înseamnă, în fond, jefuirea vistieriei statului de către nobili: preţul pământurilor statului creşte, iar ele sunt date în arendă şi vândute în condiţii deosebit de avantajoase la tot felul de generali, care vor şi profita de pe urma acestei creşteri a preţurilor. De pildă, în gubernia Ufa, într'un singur judeţ nobilii şi slujbaşii au făcut următoarea operaţiune cu pământurile ce le-au fost vândute (pe baza unei legi asemănătoare): ei au plătit vistieriei pentru pământul cumpărat 60.000 de ruble, iar după doi ani au vândut aceleaşi pământuri cu 580.000 de ruble, cu alte cuvinte, printr'o simplă revânzare ei au realizat *peste o jumătate de milion de ruble!* Ne putem închipui, după acest exemplu, câte milioane vor intra în buzunarele bieţilor moşieri prin acordarea de pământuri în întreg cuprinsul Siberiei.

Pentru a camufla acest jaf neruşinat, guvernul şi partizanii săi invoacă tot felul de considerente înalte. Se vorbeşte despre dezvoltarea culturii în Siberia, despre marea importanţă a gospodăriilor model. In realitate, moşiile mari, care pun într'o situaţie fără ieşire pe ţăranii care locuesc în vecinătatea lor, nu pot în prezent decât să înăsprească metodele cele mai necivilizate de exploatare. Gospodăriile model nu se creează prin jefuirea vistieriei, iar acordarea de pământuri va duce la simple afaceri de samsarlâc cu pământul din partea nobililor şi slujbaşilor sau la înflorirea metodelor înrobitoare şi cămătăreşti de gospodărire. Nobilii de viţă, în cârdăşie cu guvernul, au înlăturat dela pământurile siberiene ale statului pe Evrei şi ceilalţi alogeni (pe care se străduesc să-i prezinte în faţa poporului înapoiat ca exploatatori

deosebit de neruşinaţi), şi aceasta spre a se ocupa nestingherit ei *înşişi* de o exploatare chiaburească de cea mai josnică speţă.

Se mai vorbeşte despre însemnătatea politică a nobililor moşieri în Siberia: printre intelectuali sunt acolo deosebit de mulţi foşti deportaţi, oameni suspecţi, şi iată că, pentru a contracara, cică, pe aceştia, trebue creat un reazim sigur al puterii de stat, un element „statal" de nădejde. Şi aceste afirmaţii conţin mult mai mult adevăr şi un adevăr mult mai profund decât îşi închipue „Grajdanin"[36] şi „Moscovschie Vedomosti". Statul poliţist ridică până într'atâta împotriva sa massa populaţiei încât se vede nevoit să creeze în mod artificial grupe de persoane capabile să servească drept reazim al patriei. Se vede nevoit să creeze o clasă de mari exploatatori, care să datoreze totul guvernului, care să depindă de mila acestuia, care să realizeze venituri enorme prin mijloacele cele mai josnice (samsarlâc, chiaburie), şi din această cauză să fie întotdeauna partizani siguri ai oricărei samavolnicii şi asupriri. Guvernul asiatic are nevoie de un sprijin în marea proprietate funciară asiatică, în sistemul feudal de „acordare de moşii". Şi dacă în momentul de faţă nu se pot acorda „moşii populate", se poт cel puţin acorda moşii *amestecate* cu pământurile ţăranilor care sărăcesc; şi dacă nu e comod a dărui direct mii de desiatine lingăilor dela curte, atunci acordarea de pământ se poate camufla prin vânzare şi „dare în arendă" (pe timp de 99 de ani), însoţite de mii de privilegii. Cum să nu denumeşti iobăgistă această politică agrară în comparaţie cu politica agrară a ţărilor înaintate de astăzi, ca, de pildă, America? Acolo nimeni *nu îndrăsneşte* să discute chestiunea încuviinţării sau a neîncuviinţării mutărilor, pentrucă orice cetăţean are dreptul să se mute unde vrea. Acolo oricine doreşte să se ocupe cu agricultura are, *după lege,* dreptul să ocupe pământurile libere dela periferiile statului. Acolo se creează nu o clasă de satrapi asiatici, ci o clasă de fermieri energici, care au dezvoltat toate forţele de producţie ale ţării. Acolo clasa muncitoare, datorită abundenţei de pământuri libere, a ocupat primul loc în ceeace priveşte nivelul de trai.

Şi când anume a venit guvernul nostru cu legea lui iobăgistă! In timpul celei mai acute crize industriale, când zeci şi sute de mii de oameni nu găsesc de lucru, într'o pe-

rioadă când foametea a cuprins din nou milioane de țărani. Toată grija guvernului este de a nu „se face larmă" în jurul calamității. In acest scop el a trimis la urmă pe muncitorii șomeri, în acest scop el a luat aprovizionarea din mâna zemstvelor, dând-o pe mâna slujbașilor de poliție, în acest scop a interzis persoanelor particulare să organizeze cantine pentru cei înfometați, în acest scop a astupat gura ziarelor. Și iată că după ce „larma" în jurul foametei, larmă neplăcută pentru sătui, a încetat, — tătucul-țar s'a apucat să ajute pe bieții moșieri și pe nenorociții de generali-adjutanți. Repetăm: treaba noastră este acum de a răspândi pur și simplu informații cu privire la noua lege. După ce o vor cunoaște, păturile cele mai înapoiate ale muncitorilor, țăranii cei mai ignoranți și mai oropsiți vor înțelege în slujba cui se află guvernul și de ce fel de guvern are nevoie poporul.

„Iscra" nr. 8 din 10 Octombrie 1901 — *Se tipărește după textul ziarului „Iscra"*

CONGRESUL ZEMSTVELOR

Inviorarea socială, care după evenimentele din primăvara acestui an a trecut ca un val prin toată țara, nu încetează; ea se manifestă sub diferite forme în toate păturile societății ruse, care încă în Ianuarie acest an părea surdă și străină de activitatea conștientă a social-democrației ruse. Guvernul face eforturi disperate ca să potolească cât mai repede, cu obișnuite baloane de săpun, de felul manifestului din 25 Martie cu privire la „grija mișcătoare", de felul așa ziselor reforme ale lui Vannovschi sau al călătoriilor bufone solemne făcute prin Rusia de Sipiaghin și Șahovschi, conștiința socială frământată. Pe unii dintre naivii filistini ruși într'adevăr îi vor liniști aceste măsuri, dar nici pe departe pe toți. Până și partizanii de astăzi ai zemstvelor, dintre care jumătate sunt slujbași intimidați, încep, pe cât se poate vedea, să iasă din acea stare de permanentă groază în care au fost aruncați de epoca de pasivitate socială a „țarului-pacificator", epocă care începe să treacă în istorie.

Majestatea sa birocrația, care a renunțat la cele mai elementare văluri de pudicitate, provoacă un sentiment de indignare și de scârbă și în ei, în acești oameni timizi, al căror curaj civic și morală civică sunt aproape atrofiate.

Ni se comunică că la sfârșitul lui Iunie, în orașul N. N. (din precauție nu dăm numele orașului) a fost organizat un congres al zemților. Au participat la acest congres, după cum se spune, vreo 40-50 de zemți din câteva gubernii.

Ei s'au întrunit, firește, nu pentru a rezolva probleme politice, ci pentru a rezolva probleme pașnice, exclusiv ținând de zemstve, s'au întrunit „fără a încălca cercul competinței și limitele puterii", cum se exprimă atât de pito-

resc regulamentul zemstvelor (art. 87) ; dar această adunare a fost convocată fără aprobarea şi ştirea forurilor administrative şi, prin urmare, ca să folosim cuvintele aceluiaş regulament, adunarea s'a ţinut „cu încălcarea normelor de funcţionare a zemstvelor", iar dela probleme paşnice, nevinovate, zemţii întruniţi au trecut fără să-şi dea ei înşişi seama la discutarea stării generale a lucrurilor. Aceasta e logica vieţii : zemţii conştiincioşi, oricât s'ar lepăda ei uneori de radicalism şi de muncă ilegală, se izbesc, prin forţa lucrurilor, de necesitatea de a crea organizaţii ilegale şi de a acţiona cu mai multă hotărîre. Nu noi vom fi, desigur, aceia care să condamnăm această cale firească şi cu totul justă. E timpul, în sfârşit, ca şi zemţii să dea o ripostă energică şi organizată guvernului, care a luat-o razna, care a distrus autoadministrarea sătească, a mutilat autoadministrarea orăşenească şi de zemstvă şi, cu o consecvenţă de măgar, a ridicat securea asupra ultimelor rămăşiţe ale instituţiilor zemstviste. Se spune că la congres, în timpul dezbaterilor asupra problemei cum trebue să se lupte împotriva legii limitării plafonului de impunere de către zemstve, un bătrân şi venerabil membru al zemstvei ar fi exclamat : „Zemţii trebue să-şi spună, în sfârşit, cuvântul, sau de nu, ei nu şi-l vor mai spune niciodată !" Suntem cu totul de acord cu acest strigăt al acestui militant liberal, gata să cheme la lupta deschisă împotriva absolutismului birocrat. Zemstvele sunt în ajunul unui faliment lăuntric. Şi dacă cei mai buni dintre zemţi nu vor lua acum măsuri hotărîte, dacă nu vor rupe cu obişnuitul lor manilovism, cu problemele lor mărunte, de ordin secundar — „cu spoirea căldărilor", cum s'a exprimat unul dintre zemţii de vază, — zemstvele vor rămâne pustii şi se vor transforma în simple „cancelarii". Această moarte fără glorie e inevitabilă, pentrucă nu se poate ca zeci de ani să nu faci, nepedepsit, altceva decât să tremuri de frică, să mulţumeşti şi să soliciţi cu umilinţă : trebue să ameninţi, să ceri şi, lăsându-te de fleacuri, să te apuci de o muncă adevărată.

„Iscra" nr. 8 din 10 Septembrie 1901 — *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

PROBLEMA AGRARĂ ŞI „CRITICII LUI MARX"[37]

Scris în Iunie — Septembrie 1901

Capitolele I—IV au fost publicate pentru prima oară în Decembrie 1901, în revista „Zaria" nr. 2—3, semnat : N. Lenin; capitolele V—IX — în Februarie 1906, în revista „Obrazovanie"[38] nr. 2 semnat : N. Lenin

Se tipăreşte după textul revistelor „Zaria" şi „Obrazovanie" confruntat cu textul culegerii : Vl. Ilin — „Problema agrară", 1908

XV. 1906.

ОБРАЗОВАНІЕ.

ЖУРНАЛЪ

Литературный

и

общественно-политическій.

№ 2.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типо-литографія Б. М. Вольфа. Разъѣзжая, 15.
1906.

Coperta revistei „Obrazovanie" nr. 2 din 1906,
în care au fost publicate capitolele V—IX din lucrarea lui V. I. Lenin:
„Problema agrară şi «criticii lui Marx»"

„... A demonstra... că marxismul dogmatic în domeniul problemelor agrare este scos de pe poziţii, — ar însemna a bate la o uşă deschisă"... Aşa a declarat anul trecut „Russcoe Bogatstvo" [39] prin gura d-lui V. Cernov (1900, nr.8, pag. 204). Ciudată însuşire mai are acest „marxism dogmatic" ! Iată că încă de mulţi ani oamenii învăţaţi şi oamenii cei mai învăţaţi din Europa declară cu emfază (iar publiciştii dela ziare şi reviste repetă şi reproduc) că marxismul este deja scos de „critică" de pe poziţiile sale, — şi cu toate acestea, fiecare critic nou reia dela capăt bombardarea acestei poziţii, chipurile, distruse. D-l V. Cernov, de pildă, atât în revista „Russcoe Bogatstvo", cât şi în culegerea „Intr'un post de cinste" „bate la o uşă deschisă", de-a-lungul a *nici mai mult, nici mai puţin decât 240 de pagini,* „stând de vorbă" cu cititorul asupra cărţii lui Hertz. Opera atât de amănunţit reprodusă a lui Hertz, care la rândul său comentează cartea lui Kautsky, a fost deja tradusă în limba rusă. D-l Bulgacov, ţinându-şi promisiunea de a combate pe acelaş Kautsky, a publicat în acest scop un adevărat studiu în două volume. De data aceasta, nimeni, desigur, nu va mai găsi nici resturi din „marxismul dogmatic", strivit mortal sub aceste vrafuri de tipăritură critică.

I

„LEGEA" FERTILITAŢII DESCRESCANDE A SOLULUI

Să ne familiarizăm întâi cu fizionomia teoretică generală a criticilor. D-l Bulgacov a publicat încă în revista „Nacealo" [40] un articol împotriva „Problemei agrare" a lui

Kautsky și și-a dat dintr'odată la iveală toate metodele „critice". Cu o extraordinară vehemență și cu o dezinvoltură de adevărat călăreț, el „făcea praf și pulbere" pe Kautsky, atribuindu-i ceeace acesta n'a spus, învinuindu-l că ar ignora faptele și considerentele expuse cu precizie chiar de Kautsky, servind cititorului drept *propriile sale* concluzii critice concluziile trase de Kautsky. Cu aere de cunoscător, d-l Bulgacov a învinuit pe Kautsky de faptul că a confundat tehnica cu economicul, dând el însuși dovadă în acelaș timp nu numai de o extraordinară confuzie, ci și de nedorință de a citi până la capăt paginile pe care le citează din lucrarea adversarului său. E dela sine înțeles că articolul viitorului profesor abunda în atacuri răsuflate împotriva socialiștilor, împotriva „teoriei crahului", a utopismului, a credinței în minuni etc. * Acum, în teza sa de doctorat („Capitalismul și agricultura", Petersburg, 1900), d-l Bulgacov și-a încheiat toate socotelile cu marxismul și și-a dus evoluția „critică" până la capătul ei logic.

La baza „teoriei dezvoltării agrare" elaborate de el, d-l Bulgacov pune „legea fertilității descrescânde a solului". Ni se citează extrase din operele clasicilor care stabilesc această „lege" (în virtutea căreia, orice investiție suplimentară de muncă și de capital în pământ este însoțită nu de o cantitate corespunzătoare, ci descrescândă, a produsului obținut). Ni se comunică lista economiștilor englezi care admit această lege. Suntem încredințați că ea „are o însemnătate universală", că acesta este „un adevăr cu totul evident, care nu poate fi nicidecum tăgăduit", „pe care e deajuns să-l constați în mod clar" etc. etc. Cu cât se exprimă mai hotărît d-l Bulgacov, cu atât se vede mai limpede că el *merge îndărăt* spre economia politică burgheză, care estompează prin „legi eterne" născocite relațiile sociale. Intr'adevăr, la ce se reduce „caracterul evident" al faimoasei „legi a fertilității descrescânde a solului"? La aceea că, dacă investițiile succesive de capital și de muncă în pământ ar da aceeași cantitate de produse, și nu o cantitate descrescândă, atunci n'ar avea, în general, niciun rost

* La articolul d-lui Bulgacov din revista „Nacealo" am răspuns chiar atunci prin articolul: „Capitalismul în agricultură". In urma interzicerii revistei „Nacealo", acest articol a fost publicat în revista „Jizni" [4], 1900, nr. 1 și 2. (Vezi Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 91—142. — *Nota Trad.*) (Nota autorului la ediția din 1908. — *Nota Red.*)

lărgirea suprafeței de arături, atunci cantitatea suplimentară de cereale s'ar putea produce pe vechea suprafață de pământ, oricât de mică ar fi aceasta, atunci „agricultura de pe întregul glob pământesc s'ar putea face pe o singură desiatină". Acesta este obișnuitul *(și singurul)* argument în favoarea legii „universale". Oricine va reflecta cât de cât, își va da seama că acest argument constitue o abstracție lipsită de orice conținut, care nu ține seama tocmai de ceeace este principal: nivelul tehnicii, starea forțelor de producție. In fond, însăși noțiunea „investiții suplimentare (sau: succesive) de capital și de muncă" *presupune* schimbarea mijloacelor de producție, transformarea tehnicii. Pentru a spori considerabil cantitatea de capital investit în pământ, trebue *inventate* mașini noi, noi sisteme de cultivare a pământului, noi metode de întreținere a vitelor, de transportare a produselor etc. etc. Bine înțeles că „investițiile suplimentare de capital și de muncă" în proporții relativ mici pot avea (și au) loc și pe baza nivelului existent, neschimbat, al tehnicii: în acest caz este valabilă *până la un anumit punct* și „legea fertilității descrescânde a solului", valabilă în sensul că nivelul neschimbat al tehnicii pune limite relativ foarte înguste investițiilor suplimentare de capital și de muncă. In locul unei legi universale, constatăm, prin urmare, o „lege" extrem de relativă, — atât de relativă, încât nici vorbă nu poate fi de vreo „lege" și chiar de vreo particularitate cardinală a agriculturii. Să luăm ca fiind date: asolamentul trienal, semănăturile de cereale tradiționale, creșterea vitelor producătoare de bălegar, inexistența fânețelor ameliorate și a uneltelor perfecționate. Evident că, în condițiile invariabilității acestor date, limitele investițiilor suplimentare de capital și de muncă în pământ sunt extrem de înguste. Dar și în limitele înguste în care investițiile suplimentare de capital și de muncă sunt, totuși, cu putință, *nu întotdeauna și nu în mod absolut* se va constata scăderea productivității fiecăreia dintre aceste investiții suplimentare. Să luăm industria. Să ne imaginăm moräritul sau prelucrarea fierului din perioada premergătoare comerțului mondial și a inventării mașinilor cu aburi. In condițiile acestui nivel al tehnicii, limitele investițiilor suplimentare de capital și de muncă în fierării manuale, în mori de vânt și de apă erau extrem de înguste; în mod inevitabil trebuia să aibă loc o foarte mare răspândire a micilor fierä-

rii şi a morilor, până când transformarea radicală a mijloacelor de producţie nu va fi creat o bază pentru noi forme de industrie.

Aşa dar: „legea fertilităţii descrescânde a solului" nu este câtuşi de puţin valabilă în cazurile în care tehnica progresează, în care mijloacele de producţie suferă o transformare; ea este valabilă într'o măsură foarte relativă în cazurile în care tehnica rămâne invariabilă, şi aceasta nu întotdeauna. Iată dece nici Marx, nici marxiştii nici nu vorbesc de această „lege", ci ţipă despre ea numai reprezentanţii ştiinţei burgheze, de felul lui Brentano, care nu se pot nicicum descotorosi de prejudecăţile vechii economii politice, cu legile ei abstracte, eterne şi naturale.

D-l Bulgacov apără „legea universală" cu argumente care te fac să râzi.

„Ceeace înainte era un dar liber al naturii, astăzi trebue să fie făcut de om: vântul şi ploaia afânau solul plin de elemente nutritive, şi omului, pentru a obţine cele necesare, îi era suficient un efort minim. Cu timpul o parte din ce în ce mai mare a muncii productive a revenit omului; ca şi pretutindeni, procesele naturale sunt înlocuite tot mai mult de cele artificiale. Dar dacă în industrie acest lucru este expresia victoriei omului asupra naturii, în agricultură el este un indiciu al faptului că greutăţile existenţei, pentru care natura îşi reduce darurile, cresc din ce în ce mai mult. In cazul de faţă este indiferent dacă greutăţile crescânde în ceeace priveşte producerea hranei îşi găsesc expresia în sporirea muncii omeneşti sau a produselor acesteia, de pildă, a uneltelor de producţie sau a îngrăşămintelor etc." (d-l Bulgacov vrea să spună: este indiferent dacă greutatea crescândă de a produce hrana îşi găseşte expresia în sporirea muncii omeneşti sau în sporirea produselor acesteia); „important este numai faptul că ea costă pe om din ce în ce mai scump. Tocmai în această înlocuire a forţelor naturii prin munca omului, a factorilor naturali ai producţiei prin factori artificiali constă legea fertilităţii descrescânde a solului" (16).

După cât se vede, pe d-l Bulgacov nu-l lasă să doarmă laurii d-lor Struve şi Tugan-Baranovschi, care au ajuns să creadă că nu omul lucrează cu ajutorul maşinii, ci maşina cu ajutorul omului. Asemenea acestor critici, el alunecă până la nivelul economiei vulgare, vorbind despre *înlocuirea* forţelor naturii prin munca omenească etc. In general vorbind, este tot atât de imposibil să înlocueşti forţele naturii prin muncă omenească pe cât este de imposibil să înlocueşti metrii prin puduri. Atât în industrie, cât şi în agricultură omul nu poate decât să folosească acţiunea forţelor naturii, dacă a ajuns să cunoască acţiunea lor, şi să-şi *înlesnească* această folosire cu ajutorul maşinilor, uneltelor etc. Că omul primitiv obţinea toate cele necesare ca un dar liber al naturii, — aceasta-i un basm prostesc pentru care îl pot huidui pe d-l Bulgacov până şi studenţii începători. Inaintea noastră n'a existat niciun fel de secol de aur, şi omul primitiv a fost cu totul copleşit de greutăţile existenţei, de greutăţile luptei cu natura. Introducerea maşinilor şi metodelor perfecţionate de producţie au înlesnit omului nemăsurat de mult această luptă, în general, şi producerea hranei, în special. A crescut nu greutatea de a produce hrana, ci greutatea de a obţine hrana pentru muncitor — şi ea a crescut în urma faptului că dezvoltarea capitalistă a umflat renta funciară şi preţul pământului, a concentrat agricultura în mâinile capitaliştilor mari şi mici, a concentrat şi mai mult maşinile, uneltele, banii, fără de care nu e posibilă o producţie încununată de succes. A explica aceste greutăţi crescânde ale existenţei muncitorilor prin aceea că natura îşi reduce darurile înseamnă a deveni un apologet al burgheziei.

„Adoptând această lege — continuă d-l Bulgacov —, noi nu afirmăm deloc că greutăţile în ceeace priveşte producerea hranei cresc necontenit şi nu negăm că agricultura face progrese: a afirma primul lucru şi a nega pe al doilea ar însemna a nesocoti ceeace este evident. Fără îndoială că aceste greutăţi nu cresc necontenit, dezvoltarea se desfăşoară în zig-zag. Descoperirile agronomice, perfecţionările tehnice transformă pământurile sterpe în pământuri fertile, anihilând vremelnic tendinţa care şi-a găsit expresia în legea fertilităţii descrescânde a solului" (ibid.).

Profund, nu-i aşa?

Progresul tehnic este o tendinţă „vremelnică", pe când legea fertilităţii descrescânde a solului, adică a productivităţii descrescânde (dar şi aceasta nu întotdeauna) a investiţiilor suplimentare de capital pe baza unei tehnici neschimbate, „are o importanţă universală"! Este absolut acelaş lucru ca şi a spune: oprirea trenurilor în staţii constitue o lege universală a transportului cu aburi, pe când

mişcarea trenurilor între staţii — o tendinţă vremelnică, care paralizează acţiunea legii universale a staţionării.

Există, în sfârşit, şi numeroase date care desmint în mod evident universalitatea legii fertilităţii descrescânde a solului: date cu privire la populaţia agricolă şi cea neagricolă. D-l Bulgacov recunoaşte singur că „procurarea de hrană ar necesita o cantitate relativ mereu crescândă" (nota bene!) „de muncă şi, prin urmare, şi o populaţie agricolă din ce în ce mai numeroasă dacă fiecare ţară s'ar limita la resursele ei naturale" (19). Dacă în Europa occidentală populaţia agricolă descreşte, aceasta se explică prin faptul că prin importul de cereale ţările respective au reuşit să scape de acţiunea legii fertilităţii descrescânde a solului. — Nimic de zis, grozavă explicaţie! Savantul nostru a uitat amănuntul că scăderea relativă a populaţiei agricole se constată în toate ţările capitaliste, inclusiv cele agricole şi cele importatoare de cereale. Populaţia agricolă descreşte relativ în America şi în Rusia, şi începând dela sfârşitul secolului al XVIII-lea, descreşte în Franţa (vezi cifrele în aceeaşi lucrare a d-lui Bulgacov, II, pag. 168), această descreştere relativă trecând uneori chiar într'o descreştere absolută, în timp ce în deceniul al 4-lea şi al 5-lea precumpănirea importului de cereale asupra exportului a fost cu totul infimă, şi *numai dela 1878 încoace* nu mai constatăm ani în care exportul să precumpănească asupra importului.* In Prusia populaţia rurală descreştea relativ dela 73,5% în 1816 până la 71,7% în 1849 şi 67,5% în 1871, pe câtă vreme importul secarei a început abia pe la începutul deceniului al şaptelea, iar al grâului — la începutul deceniului al optulea al secolului trecut (ibidem, II, 70 şi 88). In sfârşit, dacă vom lua ţările europene importatoare de cereale — de pildă, Franţa şi Germania din ultimul deceniu —, putem vedea, paralel cu un *incontestabil progres* al agriculturii, o *scădere absolută* a numărului de muncitori ocupaţi în agricultură: în Franţa numărul acestora a scăzut din 1882 până în 1892 — dela 6.913.504 la 6.663.135 („Statist. agric.", partea a II-a, pag. 248 — 251), în Germania din 1882 până în 1895 — dela 8.064.000 la 8.045.000**. Astfel se poate considera că *în-*

* „Statistique agricole de la France. Enquête de 1892". P. 1897. P. 113. („Statistica agricolă a Franţei. Cercetare din 1892", Paris 1897, pag. 113. — *Nota Trad.*)

** „Statistik des Deutschen Reichs", Neue Folge. Bd. 112: „Die Landwirtschaft im Deutschen Reich". Berlin, 1898, S. 6*. („Statistica Imperiului german", seria nouă, vol. 112: „Agricultura în Imperiul german". Berlin,

treaga istorie a secolului al XIX-lea, prin numeroase date referitoare la cele mai diferite ţări, dovedeşte într'un mod incontestabil că legea „universală" a fertilităţii descrescânde *este cu totul paralizată* de tendinţa „vremelnică" a progresului tehnic, care dă posibilitate populaţiei rurale descrescânde în mod relativ (iar uneori chiar absolut) să producă o cantitate tot mai mare de produse agricole pentru massa crescândă a populaţiei.

De altfel, aceste numeroase date statistice răstoarnă deasemenea în întregime şi următoarele două puncte centrale ale „teoriei" d-lui Bulgacov, şi anume: în primul rând, afirmaţia sa că teoria creşterii mai rapide a capitalului constant (uneltele şi materialele de producţie) faţă de cel variabil (forţa de muncă) „este absolut inaplicabilă la agricultură". D-l Bulgacov declară cu emfază că această teorie nu este justă, referindu-se în sprijinul părerii sale: a) la „prof. A. Scvorţov" (celebru mai ales prin faptul că atribuia teoria ratei mijlocii a profitului a lui Marx unor subversive intenţii de agitaţie) şi b) la faptul că în condiţiile intensificării gospodăriei numărul muncitorilor creşte pe unitatea de suprafaţă. Aceasta este una din cauzele de neînţelegere intenţionată a textelor din Marx de care mereu dau dovadă reprezentanţii criticii la modă. Gândiţi-vă numai: teoria creşterii mai rapide a capitalului constant faţă de cel variabil este infirmată prin faptul creşterii *capitalului variabil* pe unitatea de suprafaţă! Şi d-l Bulgacov *nu observă* că datele statistice citate de el însuşi într'un număr atât de abundent confirmă teoria lui Marx. Dacă în întreaga agricultură germană numărul muncitorilor a scăzut între 1882 şi 1895 dela 8.064.000 la 8.045.000 (iar dacă adăugăm persoanele pentru care agricultura este o ocupaţie auxiliară, a crescut dela 11.208.000 la 11.623.000, adică abia cu 3,7%),

1898, pag. 6*. — *Nota Trad.*) D-lui Bulgacov, bine înţeles, nu-i face plăcere acest fapt al progresului tehnic în condiţiile descreşterii populaţiei rurale, fapt care distruge întregul său malthusianism [42]. Deaceea „severul" nostru „savant" recurge la următorul vicleşug: în loc de a lua agricultura în înţelesul propriu al cuvântului (cultivarea pământului, creşterea vitelor etc.), el ia (în urma datelor cu privire la cantitatea crescândă de produse *agricole* la 1 hectar!) „agricultura în înţelesul larg", în care statistica germană include şi legumicultura de seră şi cea comercială, *şi silvicultura, şi piscicultura!* Reiese sporirea numărului total al persoanelor ocupate în mod efectiv în „agricultură"!! (Bulgacov, II, 133). Cifrele citate în text se referă la persoanele pentru care agricultura a constituit ocupaţia *principală*. Numărul persoanelor pentru care agricultura este o îndeletnicire accesorie a crescut dela 3.144.000 la 3.578.000. Nu este cu totul just să aduni aceste cifre cu cele citate anterior, dar chiar dacă le-am aduna, am obţine un spor foarte mic: dela 11.208.000 la 11.623.000.

în timp ce numărul vitelor a crescut pentru aceeaşi perioadă dela 23.000.000 la 25.400.000 de capete (socotind toate vitele în vite mari), adică de mai mult de 10%, numărul cazurilor de folosire a cinci tipuri de maşini mai importante a crescut dela 458.000 la 922.000, adică mai mult de două ori, cantitatea de îngrăşăminte importate — dela 636.000 tone (1883) la 1.961.000 tone (1892) şi cantitatea de săruri de potasiu — dela 304.000 de chintale la 2.400.000 *, — atunci nu este oare limpede că raportul dintre capitalul constant şi cel variabil creşte? Nu mai vorbim de faptul că aceste date luate în bloc disimulează într'o mare măsură progresul marii producţii. Despre aceasta vom vorbi mai jos.

In al doilea rând, progresul agriculturii în condiţiile descreşterii sau ale unei infime creşteri absolute a populaţiei rurale răstoarnă în întregime încercarea absurdă a d-lui Bulgacov de a reînvia malthusianismul. După cât se pare, primul dintre „foştii marxişti" ruşi care a făcut această încercare a fost d-l Struve în ale sale „Note critice", dar ca întotdeauna, el n'a depăşit cadrul unor observaţii timide, spuse pe jumătate şi echivoce, al unor concepţii negândite până la capăt şi neînchegate într'un sistem. D-l Bulgacov este mai curajos şi mai consecvent: fără a sta mult pe gânduri, el transformă „legea fertilităţii descrescânde" în „una dintre cele mai importante legi ale istoriei civilizaţiei" (sic!, pag. 18). „Intreaga istorie a secolului al XIX-lea... cu problemele lui privind bogăţia şi sărăcia ar fi fost de neînţeles fără această lege". „Pentru mine este absolut neîndoielnic faptul că problema socială, aşa cum se pune astăzi, este legată vital de această lege" (aşa declară severul nostru savant chiar în pagina a 18-a a „studiului" său!)... „Fără îndoială — declară el la sfârşitul lucrării — în caz că există suprapopulaţie, o anumită parte a sărăciei trebue pusă pe seama *sărăciei absolute,* a sărăciei de producţie, iar nu a celei de repartiţie" (II, 221). „Problema populaţiei, în cadrul ei special pe care-l creează condiţiile producţiei agricole, constitue, în ochii mei, principala greutate care stă — cel puţin în momentul de faţă — în calea înfăptuirii pe o scară cât de cât largă a principiilor colectivismului sau a cooperaţiei în întreprinderile agricole" (II, 265). „Trecutul lasă moştenire viitorului problema cerealelor, problemă mai

* „Statist. d. D. R.", 112, S. 36 *. Bulgacov, II, 135.

îngrozitoare şi mai grea decât problema socială, — problema producţiei, şi nu a repartiţiei" (II, 455) etc. etc. etc. Nu mai e nevoie să vorbim — după ce am analizat această lege — de însemnătatea ştiinţifică a acestei „teorii", indisolubil legată de legea universală a fertilităţii descrescânde a solului. Iar că cochetarea critică cu malthusianismul a dus în inevitabila sa dezvoltare logică la cel mai vulgar apologism burghez, — acest fapt este adeverit cu o franchetă care nu lasă nimic de dorit în concluziile d-lui Bulgacov, pe care le-am citat.

In studiul următor vom analiza datele unor izvoare noi indicate de criticii noştri (care ţipă la toate răspântiile că ortodocşii se tem de detailare) şi vom arăta că, în general, d-l Bulgacov transformă cuvinţelul „suprapopulare" într'un şablon a cărui folosire îl scuteşte de orice analiză şi mai ales de analiza contradicţiilor de clasă din sânul „ţărănimii". Iar acum, mărginindu-ne la latura teoretică generală a problemei agrare, trebue să ne mai oprim asupra teoriei rentei. „In ceeace priveşte pe Marx, în cel de al III-lea volum al «Capitalului», în forma în care îl avem noi astăzi — scrie d-l Bulgacov —, el nu adaugă nimic care să merite atenţie la teoria rentei diferenţiale a lui Ricardo" (87). Să reţinem aceasta: „nimic care să merite atenţie" şi să comparăm sentinţa pronunţată de critic cu următoarea declaraţie făcută anterior: „In ciuda unei atitudini vădit negative faţă de această lege (legea fertilităţii descrescânde a solului), Marx îşi însuşeşte, în ceeace priveşte principiile fundamentale, teoria rentei a lui Ricardo, bazată pe această lege" (13). Reiese deci, după d-l Bulgacov, că Marx n'a observat legătura dintre teoria rentei a lui Ricardo şi legea fertilităţii descrescânde a solului, fapt care l-a făcut să n'o scoată la capăt! Nu putem spune decât un singur lucru cu privire la o astfel de expunere: nimeni nu denaturează atât pe Marx ca foştii marxişti, nimeni nu dă dovadă de atâta lipsă extraordinară de... de... jenă în a atribui autorului criticat o mie şi unul de păcate de moarte.

Afirmaţia d-lui Bulgacov este o flagrantă denaturare a adevărului. In realitate, Marx nu numai că a observat această legătură dintre teoria rentei a lui Ricardo şi greşita învăţătură a acestuia despre fertilitatea descrescândă a solului, dar a şi demascat într'un mod cum nu se poate mai precis greşala lui Ricardo. Cine a citit cu măcar cât de câtă „atenţie" volumul III al „Capitalului", nu putea să nu

observe faptul, care „merită atenţie" în cel mai înalt grad, că tocmai Marx este acela care *a eliberat* teoria rentei diferenţiale de *orice legătură* cu faimoasa „lege a fertilităţii descrescânde a solului". Marx a arătat că pentru formarea rentei diferenţiale este necesar şi suficient faptul că diferitele investiţii de capital în pământ dau o productivitate diferită. In acest caz nu importă câtuşi de puţin dacă se face trecerea dela un pământ mai bun la unul mai prost, sau vice-versa, dacă productivitatea investiţiilor suplimentare de capital în pământ scade sau creşte. In realitate, aceste cazuri diferite se combină în fel şi chip, astfel încât aceste combinaţii nu pot fi încadrate în nicio regulă generală unică. Aşa, de pildă, Marx descrie mai întâi renta diferenţială I, provenită din productivitatea diferită a investiţiilor de capital în pământuri diferite, şi-şi explică expunerea prin tabele (privitor la care d-l Bulgacov face o aspră observaţie în legătură cu „slăbiciunea excesivă a lui Marx pentru îmbrăcarea ideilor sale — adeseori foarte simple — într'o complicată haină matematică". Această complicată haină matematică se mărgineşte la cele patru operaţiuni aritmetice, iar ideile foarte simple n'au fost, după cum am văzut, deloc înţelese de savantul profesor). După ce a analizat aceste tabele, Marx conchide: „Astfel cade prima premiză greşită a rentei diferenţiale, care mai domneşte la West, Malthus şi Ricardo, anume că renta diferenţială presupune în mod necesar trecerea la un sol din ce în ce mai prost sau o productivitate mereu descrescândă a agriculturii. Renta diferenţială, după cum am văzut, poate să existe atunci când se trece la pământuri din ce în ce mai bune; renta diferenţială poate să existe dacă treapta inferioară o ocupă un sol mai bun în locul celui vechi, mai prost; ea poate fi legată de progresul în creştere al agriculturii. Ea este determinată în mod exclusiv de faptul că fertilitatea solului nu este egală". (Marx nu vorbeşte aici de productivitatea diferită a investiţiilor succesive de capital în pământ, deoarece aceasta dă naştere rentei diferenţiale *II*, or, în capitolul de faţă este vorba de renta diferenţială *I*.) „In măsura în care este vorba de dezvoltarea productivităţii, în aceeaşi măsură renta diferenţială presupune că creşterea fertilităţii absolute a întregii suprafeţe agricole nu înlătură această inegalitate, ci fie că o face să crească, fie că o lasă neschimbată, fie că o micşorează numai" („Das Kapital", III. 2, S. 199 *). D-l Bulgacov *n'a observat* această deosebire fundamentală dintre teoria rentei diferenţiale a lui Marx şi teoria lui Ricardo. In schimb, el a preferat să găsească în volumul al treilea al „Capitalului" „un fragment care permite să se creadă mai curând că Marx era departe de a avea o atitudine negativă faţă de legea fertilităţii descrescânde a solului" (pag. 13, notă). Cititorul să ne scuze pentru faptul că vom fi nevoiţi să dăm foarte multă atenţie unui fragment cu totul neesenţial (faţă de problema care ne interesează pe noi şi pe d-l Bulgacov). Dar ce să faci dacă eroii criticii contemporane (care mai cutează să învinuiască pe ortodocşi de rabulistică **) denaturează cu totul înţelesul clar al teoriei ostile lor prin citate scoase la întâmplare din context şi prin traduceri false? D-l Bulgacov citează fragmentul găsit în felul următor: „Din punctul de vedere al modului de producţie capitalist are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor *(agricole), deoarece*" (rugăm pe cititor să acorde o atenţie deosebită cuvintelor subliniate *de noi)* „pentru obţinerea produsului se face o anumită cheltuială, trebue să se recompenseze ceva ce înainte nu se recompensa". Şi Marx spune mai departe că elementele naturii care intră în producţie, ca agenţi ai acesteia, fără să coste nimic, constitue o forţă productivă a muncii naturală şi gratuită, iar dacă pentru producerea plusprodusului trebue să se lucreze fără ajutorul acestei forţe naturale, atunci e nevoie de cheltuirea unui nou capital, ceeace duce la scumpirea producţiei.

Cu privire la acest mod de „a cita", noi trebue să facem trei observaţii. In primul rând, cuvinţelul „deoarece", care imprimă tiradei un înţeles absolut de stabilire a unei „legi", *a fost introdus de d-l Bulgacov cu dela sine putere. In original* („Das Kapital", III, 2, S. 277—278 ***) *este scris nu „deoarece", ci „dacă". Dacă* trebue să se recompenseze ceva ce înainte nu se recompensa, atunci are loc întotdeauna o scumpire relativă a produselor; ce mai seamănă *această* teză cu recunoaşterea „legii" fertilităţii descrescânde a solului, nu-i aşa? In al doilea rând, cuvinţelul „agricole" a fost introdus împreună cu parantezele de d-l Bulgacov. *In original el lipseşte cu desăvârşire.* Cu o uşurinţă proprie tuturor domnilor critici, d-l Bulgacov a hotărît, probabil, că

---

* — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, pag. 199 [43]. — *Nota Red.*
** — exibiţii retorice. — *Nota Trad.*
*** — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, pag. 277—278 [44]. — *Nota Red.*

Marx poate să vorbească aici numai de produse agricole şi s'a grăbit să dea cititorului „o lămurire" cu totul eronată. In realitate, Marx vorbeşte aici de toate produsele, în general; fragmentul citat de d-l Bulgacov este precedat de cuvintele lui Marx: „în general, trebue relevat următorul lucru". Forţele gratuite ale naturii pot intra şi în producţia industrială — aşa este exemplul adus de Marx, în aceeaşi secţiune despre rentă, al căderii de apă care înlocueşte pentru o fabrică forţa aburului, — şi dacă trebue produsă o cantitate suplimentară de produse fără ajutorul acestor forţe gratuite, atunci va avea loc *întotdeauna* o scumpire relativă a produselor. In al treilea rând, trebue examinat contextul acestui fragment. Marx vorbeşte în acest capitol despre renta diferenţială obţinută de pe un pământ cultivat, de o calitate mai proastă, şi analizează, *ca întotdeauna,* două cazuri, pentru el absolut egale, *absolut în aceeaşi măsură posibile:* primul caz — productivitatea crescândă a investiţiilor succesive de capital (S. 274-276) [45] şi al doilea caz — productivitatea descrescândă a acestora (S. 276-278) [46]. Cu privire la acest din urmă caz din cele două posibile, Marx spune: „Despre productivitatea descrescândă a solului în condiţiile investiţiilor succesive de capital vezi la Liebich... *Dar în general* trebue relevate următoarele" (subliniat de noi). Urmează fragmentul „tradus" de d-l Bulgacov, în care se spune că dacă se recompensează ceeace înainte nu se recompensa, atunci se produce *întotdeauna* scumpirea produselor.

Lăsăm ca cititorul singur să aprecieze conştiinciozitatea ştiinţifică a criticului, care a transformat observaţia lui Marx cu privire la unul dintre cazurile posibile în admiterea de către Marx a acestui caz drept o „lege" generală.

Dar iată părerea pe care d-l Bulgacov o arată în concluzie despre fragmentul citat de el:

„Acest fragment, desigur, nu este limpede"... Cred şi eu! După ce d-l Bulgacov a înlocuit un cuvânt printr'altul acest fragment e lipsit chiar cu totul de sens... „dar nu poate fi înţeles altfel decât ca admiterea indirectă sau chiar directă" (ascultaţi numai!) „a legii fertilităţii descrescânde a solului. Mie nu-mi este cunoscut ca Marx să mai fi vorbit undeva direct despre aceasta din urmă" (I, 14). Ca unui fost marxist, d-lui Bulgacov „nu-i este cunoscut" că Marx a declarat de-a-dreptul absolut greşită presupunerea lui West, Malthus şi Ricardo că renta diferenţială ar presupune

trecerea la pământuri mai proaste sau fertilitatea descrescândă a solului *. Lui „nu-i este cunoscut" că Marx arată *de zeci de ori* în amănunţita sa analiză a rentei că el consideră productivitatea descrescândă şi crescândă a cheltuielilor suplimentare de capital drept cazuri posibile în absolut aceeaşi măsură!

II

TEORIA RENTEI

D-l Bulgacov, în general, nu a înţeles teoria rentei a lui Marx. El este sigur că zdrobeşte această teorie prin următoarele două obiecţii: 1) Potrivit lui Marx, capitalul agrar intră în procesul de egalizare a ratei profitului, aşa încât renta este creată de profitul suplimentar care depăşeşte rata mijlocie a profitului. După părerea d-lui Bulgacov, acest lucru este greşit, deoarece monopolul proprietăţii funciare înlătură libertatea concurenţei, care este necesară procesului de egalizare a ratei profitului. Capitalul agrar nu intră în procesul de egalizare a ratei profitului. 2) Renta absolută nu este decât un caz special al rentei diferenţiale, şi separarea acesteia nu este justă. Această separare se bazează pe o dublă interpretare, cu totul arbitrară, a unuia şi aceluiaş fapt — posesiunea monopolistă a unuia dintre factorii producţiei. D-l Bulgacov este atât de sigur că argumentele sale sunt zdrobitoare, încât nu se poate abţine dela un întreg torent de cuvinte tari la adresa lui Marx: petitio principii **, nemarxism, fetişism logic, pierderea de către Marx a libertăţii perspectivei gândirii etc. Or, ambele lui argumente se bazează pe o greşală destul de grosolană. Aceeaşi simplificare unilaterală a lucrurilor care l-a îndemnat pe d-l Bulgacov să ridice unul dintre cazurile posibile (scăderea productivităţii cheltuelilor suplimentare de capital) la rangul de lege universală a fertilităţii descrescânde, — îl determină ca în problema dată să opereze în mod necritic cu noţiunea

* Această presupunere greşită a economiei clasice, infirmată de Marx, şi-a însuşit-o, bine înţeles, fără critică, şi d-l „critic" Bulgacov, pe urmele învăţătorului său Brentano. „O condiţie a apariţiei rentei — scrie d-l Bulgacov — este legea fertilităţii descrescânde a solului..." (I, 90). „...Renta engleză... face în fapt deosebire între cheltuelile consecutive de capital de o productivitate diferită, în genere, descrescândă" (I, 130).

** Argument bazat pe deducţie dintr'o teză care mai cere să fie demonstrată. — *Nota Trad.*

de „monopol", ridicând această noţiune la rangul de ceva în felul său tot universal, confundând totodată urmările care rezultă în condiţiile organizării capitaliste a agriculturii din faptul că *pământul este limitat,* pe de o parte, şi din faptul că pământul este *proprietate privată,* pe de altă parte. Doar, acestea sunt două lucruri diferite. Să ne explicăm.

„*Condiţia* apariţiei rentei funciare, fără a fi totuşi izvorul apariţiei acesteia — scrie d-l Bulgacov —, este aceeaşi care a determinat şi posibilitatea monopolizării pământului — caracterul limitat al forţelor productive ale pământului şi nevoia nelimitat crescândă pe care o are omul de ele" (I,90). In loc de : „caracterul limitat al forţelor productive ale pământului", trebue spus : „*caracterul limitat al pământului*". (Caracterul limitat al forţelor productive ale pământului se reduce, după cum am mai arătat, la „caracterul limitat" al nivelului respectiv al tehnicii, al stării respective a forţelor de producţie.) In condiţiile orânduirii capitaliste a societăţii caracterul limitat al pământului presupune într'adevăr monopolizarea pământului, *dar a pământului ca obiect al economiei, iar nu ca obiect al dreptului de proprietate.* Presupunerea cum că agricultura este organizată în mod capitalist include în mod necesar presupunerea că întregul pământ este ocupat de diferite gospodării particulare, *dar nu include nicidecum presupunerea* că întregul pământ se află în proprietatea particulară a acestor gospodari sau a altor persoane sau în proprietatea particulară, în general. Monopolul posesiunii pământului pe baza dreptului de proprietate şi monopolul gospodăriei pe pământ sunt lucruri cu totul diferite nu numai din punct de vedere logic, ci şi din punct de vedere istoric. Din punct de vedere logic ne putem foarte bine închipui o organizare pur capitalistă a agriculturii în care să lipsească cu totul proprietatea particulară asupra pământului, în care pământul să se afle în proprietatea statului sau a obştilor etc. Şi într'adevăr, constatăm că în toate ţările capitaliste dezvoltate, întregul pământ este ocupat de diferite gospodării particulare, dar aceste gospodării exploatează nu numai pământurile lor proprii, ci şi pe cele ale proprietarilor particulari, şi pe cele ale statului, şi pe cele ale obştilor, arendate de ele (de pildă, în Rusia, pe pământurile ţărăneşti din obşte în fruntea gospodăriilor particulare stau, după cum este ştiut, gospodăriile ţărăneşti capitaliste). Şi nu în zadar Marx face chiar la

începutul analizei rentei observaţia cum că modul de producţie capitalist găseşte (şi-şi subordonează) cele mai variate forme de proprietate funciară, începând cu proprietatea de clan [47] şi proprietatea feudală şi terminând cu cea a obştilor ţărăneşti.

Aşa dar, faptul că pământul este limitat presupune în mod necesar numai monopolizarea exploatării pământului (în condiţiile dominaţiei capitalismului). Se pune întrebarea: care sunt urmările necesare ale *acestei* monopolizări în ceeace priveşte problema rentei ? Faptul că pământul este limitat duce la aceea că preţul cerealelor este determinat de condiţiile de producţie nu pe un pământ de calitate mijlocie, ci pe cultivarea pământului de o calitate mai proastă. Acest preţ al cerealelor dă fermierului (= întreprinzător capitalist în agricultură) posibilitatea de a-şi acoperi cheltuelile de producţie şi profitul mijlociu la capitalul său. Pe un pământ de calitate bună fermierul obţine un profit suplimentar, care constitue tocmai *renta diferenţială.* Chestiunea dacă există sau nu proprietate particulară asupra pământului n'are absolut nicio legătură cu problema formării rentei diferenţiale, care este inevitabilă într'o agricultură capitalistă fie chiar şi pe pământuri obşteşti, sau ale statului, sau pe pământuri care nu aparţin nimănui. In condiţiile capitalismului, singura urmare a faptului că pământul este limitat este formarea rentei diferenţiale de pe urma productivităţii diferite a cheltuelilor diferite de capital. D-l Bulgacov vede o a doua urmare în înlăturarea în agricultură a liberei concurenţe, atunci când spune că lipsa acestei libertăţi împiedică capitalul agrar să participe la formarea profitului mijlociu. Aceasta este o vădită confundare a problemei exploatării pământului cu cea a dreptului de proprietate asupra pământului. Din faptul că pământul este limitat (independent de proprietatea particulară asupra pământului), în mod logic rezultă numai faptul că întregul pământ va fi ocupat de capitaliştii-fermieri, fără a rezulta însă nicidecum necesitatea unei oarecare îngrădiri a libertăţii concurenţei între aceşti fermieri. Caracterul limitat al pământului este un fenomen general, care îşi pune inevitabil amprenta pe orice agricultură capitalistă. Inconsistenţa logică a confundării acestor lucruri diferite este confirmată în mod concret şi de istorie. Nu mai vorbim de Anglia : acolo separarea proprietăţii funciare de gospodăria

agricolă este evidentă, libertatea concurenţei dintre fermieri este aproape deplină, transferarea în agricultură a capitalului format în comerţ şi industrie a avut şi are loc pe o scară foarte largă. Dar *acelaş proces* de separare a proprietăţii funciare de gospodăria agricolă are loc şi în toate celelalte ţări capitaliste (contrar părerii d-lui Bulgacov, care, urmând pe d-l Struve, încearcă în zadar să prezinte renta „engleză" drept ceva cu totul aparte) — numai că aceasta are loc sub cele mai diferite forme (arendă, ipotecă). Neobservând acest proces (asupra căruia Marx stărue deosebit de mult), d-l Bulgacov, se poate spune, nu observă elefantul *. In toate ţările europene, constatăm după desfiinţarea iobăgiei nimicirea caracterului feudal al proprietăţii funciare, libera circulaţie a proprietăţii funciare, transferarea capitalului comercial şi industrial în agricultură, creşterea arendei şi a datoriilor ipotecare. Şi în Rusia, în ciuda faptului că există mai multe rămăşiţe ale iobăgiei, constatăm după reformă o intensă cumpărare a pământurilor de către ţărani, raznocinţi şi negustori, dezvoltarea arendării pământurilor aparţinând proprietarilor particulari, statului şi *obştilor* etc. etc. Ce dovedesc toate aceste fenomene? Crearea, *în pofida* monopolului *proprietăţii funciare* şi în ciuda formelor infinit de variate ale acestei proprietăţi, a liberei concurenţe în *agricultură*. In momentul de faţă, în toate ţările capitaliste orice posesor de capital poate cu aceeaşi uşurinţă sau aproape cu aceeaşi uşurinţă să învestească acest capital în agricultură (prin cumpărarea sau luarea în arendă a pământului), ca şi în orice ramură a comerţului sau a industriei.

Obiectând împotriva teoriei rentei diferenţiale formulate de Marx, d-l Bulgacov arată că „toate aceste deosebiri (deosebiri în condiţiile de producere a produselor agricole) sunt contradictorii şi se *pot*" (subliniat de noi) „anihila reciproc, — distanţa, după cum a mai arătat şi Rodbertus, poate fi paralizată prin fertilitate, iar fertilitatea diferită poate fi nivelată printr'o producţie mai intensă pe terenurile cu fertilitate mai mare" (I, 81). Păcat numai că severul nostru savant uită că Marx a relevat acest fapt şi a ştiut să-l aprecieze într'un mod nu atât de unilateral. „E limpede — scrie Marx — că aceste două baze diferite ale rentei

* — expresie dintr'o fabulă a lui Crâlov, care vrea să spună că nu se observă tocmai esenţialul. — *Nota Trad.*

diferenţiale, fertilitatea şi poziţia" (terenurilor) „pot acţiona în sens contrar. Un teren poate să aibă o poziţie favorabilă şi să fie foarte puţin fertil, şi invers. Această împrejurare este importantă, deoarece ea ne explică dece la desţelenire, într'o ţară dată, trecerea poate să se facă atât dela un pământ mai bun la unul mai prost, cât şi invers. In sfârşit, este limpede că progresul producţiei sociale în general acţionează, pe de o parte, în sensul nivelării asupra poziţiei" (terenurilor) „ca bază a rentei diferenţiale, creând pieţe locale, creând poziţie favorabilă prin construirea de căi de comunicaţie; iar pe de altă parte accentuează deosebirile în ceeace priveşte poziţia locală a terenurilor, atât prin separarea agriculturii de industrie, cât şi prin formarea unor importante centre de producţie, alături de reversul acestui fenomen: accentuarea izolării relative a satului" (relative Vereinsamung des Landes) („Das Kapital", III, 2, 190 *). Astfel, în timp ce d-l Bulgacov repetă cu un aer triumfător demult cunoscuta indicaţie asupra *posibilităţii* anihilării reciproce a deosebirilor, Marx merge *mai departe*, punând problema transformării acestei posibilităţi în realitate, şi arată că pe lângă influenţele nivelatoare se observă şi altele care duc la diferenţiere. Rezultatul final al acestor influenţe contradictorii constă, după cum ştie oricine, în faptul că în toate ţările şi peste tot *există* imense deosebiri între terenuri în ceeace priveşte fertilitatea şi poziţia lor. Obiecţiunea d-lui Bulgacov nu dovedeşte decât că el nu aprofundează deloc observaţiile sale.

Noţiunea ultimei, celei mai puţin productive cheltuiri de muncă şi de capital — continuă să obiecteze d-l Bulgacov — „este folosită deopotrivă de necritic atât de Ricardo cât şi de Marx. Nu este greu de văzut ce element de arbitrariu se introduce prin această noţiune: să zicem că pentru pământ se cheltueşte *10 a* din capital, fiecare *a* fiind de o productivitate descrescândă; produsul general al solului este exprimat prin *A*. Este evident că productivitatea mijlocie a fiecărui *a* va fi de *A*/10, şi dacă vom considera întregul capital ca un tot întreg, atunci preţul va fi determinat tocmai de această productivitate mijlocie" (I, 82). Este evident — vom spune noi — că, din cauza frazelor sale pompoase despre „caracterul limitat al forţelor productive

* — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, pag. 190 **. — *Nota Red.*

ale pământului", d-lui Bulgacov i-a scăpat un *amănunt*: faptul că pământul este limitat. Acest caracter limitat, absolut independent de orice fel de *proprietate* asupra pământului, creează un anumit monopol, şi anume: întrucât pământul este în întregime ocupat de fermieri, întrucât cererea de cereale se referă la toate cerealele, produse pe întregul pământ, inclusiv pe terenurile cele mai proaste şi cele mai îndepărtate de piaţă, — este limpede că preţul cerealelor este determinat de preţul de producţie pe terenurile cele mai proaste (sau de preţul de producţie în condiţiile ultimei, celei mai puţin productive cheltuiri de capital). „Productivitatea mijlocie" a d-lui Bulgacov este un simplu exerciţiu de aritmetică, deoarece formarea reală a acestei medii este împiedicată de faptul că pământul este limitat. Pentru ca să se formeze această „productivitate mijlocie" şi să determine prin sine preţurile, este necesar ca fiecare capitalist nu numai să poată, în genere, investi un capital în agricultură (în această măsură există în agricultură, după cum am mai spus, libertatea concurenţei), ci şi ca fiecare capitalist să poată oricând — peste numărul existent al întreprinderilor agricole — să întemeieze o *nouă* întreprindere agricolă. Dacă ar fi aşa, atunci între agricultură şi industrie n'ar exista nicio deosebire, atunci nu ar putea lua naştere niciun fel de rentă. Dar tocmai faptul că pământul este limitat face ca acest lucru să nu fie aşa.

Să mergem mai departe. Până acum am făcut raţionamente lăsând cu totul la o parte problema proprietăţii asupra pământului; am văzut că acest procedeu este obligatoriu atât din considerente de ordin logic, cât şi în virtutea datelor istorice, care dovedesc că agricultura capitalistă apare şi se dezvoltă în condiţiile oricăror forme de posesiune a pământului. Să introducem acum această nouă condiţie. Să presupunem că întregul pământ se află în proprietate privată. Cum se va reflecta acest lucru asupra rentei? Renta diferenţială va fi luată de proprietarul funciar dela fermier pe baza dreptului său de proprietate; dat fiind că renta diferenţială reprezintă un surplus de profit la profitul normal, mijlociu la capital, şi dat fiind că în agricultură libertatea de concurenţă în sensul libertăţii

de a investi capital în economia rurală există (respective * este creată de dezvoltarea capitalistă), proprietarul funciar va găsi întotdeauna un fermier care să se mulţumească cu profitul mijlociu şi să-i cedeze lui, proprietarului funciar, supraprofitul. Proprietatea privată asupra pământului nu creează rentă diferenţială, ci doar o face să treacă din mâinile fermierului în mâinile proprietarului funciar. Oare influenţa proprietăţii private asupra pământului se limitează numai la aceasta? Se poate oare presupune că proprietarul funciar va permite fermierului să exploateze *în mod gratuit* pământul de cea mai proastă calitate şi cu cea mai proastă poziţie care dă numai un profit mijlociu la capital? Desigur că nu. Proprietatea funciară este un monopol, şi pe baza acestui monopol proprietarul funciar va cere fermierului plata şi pentru acest pământ. Această plată va fi *renta absolută,* care nu are nicio legătură cu productivitatea diferită a diferitelor investiţii de capital şi *care rezultă din proprietatea privată asupra pământului.* Acuzând pe Marx de interpretare arbitrară într'un dublu sens a unuia şi aceluiaş monopol, d-l Bulgacov nu şi-a dat osteneala să reflecteze asupra faptului că avem într'adevăr de-a-face cu un dublu monopol; în primul rând, avem monopolul exploatării (capitaliste) a pământului. Acest monopol rezultă din faptul că pământul este limitat, ceeace face ca el să fie necesar în orice societate capitalistă. *Acest* monopol face ca preţul grânelor să fie determinat de condiţiile de producţie pe pământurile cele mai proaste, plus profitul suplimentar, adus de investiţiile de capital în pământurile cele mai bune sau de investiţii mai productive de capital, formând renta diferenţială. Această rentă apare absolut independent de proprietatea privată asupra pământului, care nu face decât să dea posibilitate proprietarului funciar de a o lua fermierului. In al doilea rând, există monopolul proprietăţii private asupra pământului. Nici din punct de vedere logic, nici din punct de vedere istoric acest monopol nu este legat în mod indisolubil ** de cel precedent. Acest monopol nu este câtuşi de puţin *necesar* societăţii capitaliste şi organizării capitaliste a agriculturii. Pe de o parte, putem foarte bine

* — Sau. — *Nota Trad.*

** E puţin probabil să fie necesar să amintim cititorului că, având aici de-a-face cu teoria generală a rentei şi a organizării capitaliste a agriculturii, nu ne referim la fapte ca vechimea şi răspândirea proprietăţii private asupra pământului, ca subminarea provocată de concurenţa de peste Ocean a acestei forme de monopol, indicată de noi, iar în parte şi a ambelor lui forme etc.

să ne imaginăm o agricultură capitalistă fără proprietate privată asupra pământului, și mulți economiști burghezi consecvenți au cerut naționalizarea pământului. Pe de altă parte, și în realitate, întâlnim organizarea capitalistă a agriculturii în condițiile inexistenței proprietății private asupra pământului, de pildă pe pământurile aparținând statului și obștiilor. Deaceea este incontestabil necesar să facem distincție între aceste două feluri de monopol și, prin urmare, este necesar ca alături de renta diferențială să admitem și existența rentei absolute, care este generată de proprietatea privată asupra pământului *.

Posibilitatea ca renta absolută să provină din plusvaloarea creată de capitalul agricol Marx o explică prin aceea că în agricultură partea capitalului variabil în compoziția generală a capitalului este mai mare decât cea obișnuită (această presupunere este cu totul firească în condițiile înapoierii neîndoielnice a tehnicii agricole în comparație cu cea industrială). Prin urmare, dacă lucrurile stau așa, atunci valoarea produselor agricole este în general superioară prețului lor de producție, iar plusvaloarea — superioară profitului. Or, monopolul proprietății private asupra pământului împiedică acest surplus să intre în întregime în

* În partea a doua a volumului II din „Teoriile plusvalorii" (Theorien über den Mehrwert, II. Band, II. Theil), care a apărut în 1905, Marx dă lămuriri în problema rentei absolute, lămuriri care confirmă justețea interpretării mele (îndeosebi, relativ la cele două feluri de monopol). Iată pasajele din Marx referitoare la acest lucru: „Dacă pământul ar constitui un element nelimitat nu numai față de capital și față de populație, dar și efectiv, adică dacă ar fi «nelimitat», ca «aerul și apa», dacă ar «exista într'o cantitate nelimitată» (citate din Ricardo), atunci faptul că o persoană își însușește pământul n'ar putea în practică să excludă câtuși de puțin posibilitatea însușirii pământului de către o altă persoană. Atunci n'ar putea exista niciun fel de proprietate privată asupra pământului (și nu numai proprietate privată, dar n'ar putea exista nici proprietate «socială» și de stat. In acest caz, la care adăugăm faptul că dacă întregul pământ ar fi pretutindeni de aceeași calitate, niciun fel de rentă n'ar putea fi percepută pentru pământ... Tot miezul problemei constă în următoarele: dacă față de capital pământul ar exista ca orice forță elementară a naturii, atunci în domeniul agriculturii capitalul ar acționa absolut la fel ca în oricare altă ramură a industriei. Atunci n'ar exista niciun fel de proprietate asupra pământului și niciun fel de rentă... Dimpotrivă, dacă pământul 1) este limitat și 2) este acaparat ca proprietate, dacă capitalul întâlnește, ca o condiție a apariției sale, proprietatea asupra pământului — tocmai astfel stau lucrurile în țările unde se dezvoltă producția capitalistă, iar în țările unde înainte n'a existat această condiție (de pildă în vechea Europă), producția capitalistă își creează ea însăși aceste condiții: exemplu Statele Unite, — atunci pământul nu reprezintă un teren accesibil în mod elementar capitalului. Din această cauză, renta absolută există independent de renta diferențială" (pag 80—81) [49]. Marx face aici o distincție cât se poate de precisă între faptul că pământul este limitat și faptul că pământul se află în proprietate privată. (Nota autorului la ediția din 1908. — *Nota Red.*)

procesul egalizării profitului, și renta absolută provine din acest surplus *.

D-l Bulgacov este foarte nemulțumit de această explicație și exclamă: „Ce fel de lucru mai este această plusvaloare de se spune despre ea, ca despre postav sau bumbac, sau ca despre oricare altă marfă, că poate să fie suficientă sau insuficientă pentru acoperirea cererii posibile. In primul rând, ea nu este un lucru material, ci o noțiune care servește la exprimarea unei anumite relații sociale de producție" (I, 105). Această opunere a „lucrului material" — „noțiunii" este o mostră a scolasticii, care astăzi este prezentată cu atâta emfază drept „critică". Ce însemnătate ar putea să aibă „noțiunea" părții produsului social, dacă acestei noțiuni nu i-ar corespunde anumite „lucruri materiale"? Plusvaloarea este echivalentul în bani al plusprodusului, care constă dintr'o parte determinată de postav, bumbac, cereale și de toate celelalte mărfuri. (Cuvântul „determinat" trebue înțeles, desigur, nu în sensul că știința poate determina în mod concret această parte, ci în sensul că sunt cunoscute condițiile care determină în linii generale mărimea acestei părți.) In agricultură plusprodusul este mai mare (proporțional cu capitalul) decât în celelalte ramuri ale industriei, și acest surplus (care ca urmare a monopolului proprietății asupra pământului nu intră în procesul de egalizare a profitului) poate, firește, „să fie suficient sau insuficient pentru acoperirea cererii" prezentate de proprietarul funciar monopolist.

Putem cruța pe cititor de expunerea amănunțită a teoriei rentei, pe care d-l Bulgacov, după propria sa modestă remarcă, a creat-o „prin propriile sale forțe", „mergând pe un drum propriu" (I, 111). Sunt suficiente câteva obser-

* Printre altele. Am socotit necesar să insistăm în mod deosebit de amănunțit asupra teoriei rentei a lui Marx, dat fiind că și d-l P. Maslov a înțeles-o greșit („Jizni", 1901, nr. 3 și 4, „Cu privire la problema agrară"), considerând productivitatea descrescândă a investițiilor suplimentare de capital dacă nu ca o lege, cel puțin ca un fenomen „obișnuit" și oarecum normal, legând renta diferențială de acest fenomen și respingând teoria rentei absolute. Interesantul articol al d-lui P. Maslov conține multe observații juste la adresa criticilor, dar suferă mult atât din pricina caracterului eronat, relevat aici, al teoriei autorului (care, apărând marxismul, nu și-a dat osteneală să stabilească precis deosebirea dintre teoria „sa" și teoria lui Marx), cât și din pricina unei serii de afirmații prea puțin chibzuite și cu totul nejuste, ca, de pildă, aceea că d-l Berdiaev „se debarasează complect de influența scriitorilor burghezi" și se distinge „prin consecvența punctului de vedere de clasă, însă nu în dauna obiectivității", că „în multe privințe analiza făcută de Kautsky este pe alocuri... tendențioasă", că Kautsky „nu a stabilit deloc în ce direcție se desfășoară dezvoltarea forțelor productive în agricultură" etc.

vaţii pentru a caracteriza acest produs al „ultimei, celei mai puţin productive cheltuiri" de „muncă" profesorală. „Noua" teorie a rentei este construită după vechea reţetă: „ai intrat în horă, trebue să joci". Dacă există libertatea concurenţei, — atunci nu trebue să existe absolut niciun fel de îngrădiri ale ei (deşi o asemenea libertate absolută a concurenţei n'a existat nicăieri şi niciodată). Dacă există monopol, — s'a sfârşit cu toate. Prin urmare, renta nu provine câtuşi de puţin din plusvaloare şi nici măcar din produsul agricol; ea provine din produsul muncii neagricole, este pur şi simplu un tribut, un impozit, ceva ce se scade din întreaga producţie socială, o cambie a proprietarului funciar. „Capitalul agrar cu al său profit şi muncă agricolă, agricultura în general, ca domeniu de investiţii de muncă şi capital, constitue, aşa dar, în imperiul capitalist un status in statu * ...toate (sic!) definiţiile capitalului, plusvalorii, salariului şi valorii în general aplicate la agricultură devenind simple ficţiuni" (I, 99).

Aşa. Aşa. De acum totul este limpede: atât capitaliştii, cât şi muncitorii din agricultură nu sunt decât simple ficţiuni. Dar dacă se întâmplă ca d-l Bulgacov să o ia razna, uneori el raţionează totuşi destul de chibzuit. Patrusprezece pagini mai departe citim: „Producerea produselor agricole costă societatea o anumită cantitate de muncă; aceasta este valoarea lor". Foarte bine. Prin urmare, cel puţin „definiţiile" valorii nu sunt tocmai ficţiuni. Mai departe: „Dacă producţia este organizată în mod capitalist, şi în fruntea producţiei se află capitalul, atunci preţul grânelor va fi stabilit după preţul de producţie, adică calcularea productivităţii investiţiei respective de muncă şi de capital se va face în funcţie de productivitatea socială mijlocie". Minunat. Prin urmare, nici „definiţiile" capitalului, plusvalorii şi salariului nu sunt tocmai ficţiuni. Prin urmare, există şi libertatea concurenţei (deşi nu absolută), căci fără trecerea capitalului din agricultură în industrie şi invers ar fi imposibilă „calcularea productivităţii în funcţie de productivitatea socială mijlocie". Mai departe: „Datorită însă monopolului asupra pământului, preţul se ridică peste valoare până la limitele îngăduite de condiţiile pieţei". Splendid. Numai că unde a mai văzut d-l Bulgacov ca tributul, impozitul, cambia etc. să depindă de condiţiile pieţei? Dacă,

* Un stat în stat. — *Nota Trad.*

datorită monopolului, preţul se ridică până la limitele permise de condiţiile pieţei, atunci toată deosebirea dintre „noua" şi „vechea" teorie a rentei constă în aceea că autorul care a mers pe un „drum propriu" nu a înţeles, pe de o parte, deosebirea dintre influenţa faptului că pământul este limitat şi influenţa faptului că pământul este proprietate privată, iar pe de altă parte, legătura dintre noţiunea de „monopol" şi noţiunea de „ultimă, cea mai puţin productivă investiţie de muncă şi capital". Şi să te mai miri că după aceasta, şapte pagini mai departe (I, 120), d-l Bulgacov a uitat deja cu totul de teoria „sa" şi face raţionamente cu privire la „modul de împărţire a acestui produs (agricol) între proprietarul funciar, fermierul capitalist şi muncitorii agricoli"? Final strălucit al unei critici strălucite! Minunat rezultat al noii *teorii bulgacoviste a rentei,* care de acum îmbogăţeşte ştiinţa economiei politice!

III

MAŞINILE IN AGRICULTURĂ

Să trecem acum la „minunata", după părerea d-lui Bulgacov, lucrare a lui Hertz (Die agrarischen Fragen im Verhältniss zum Sozialismus. Wien, 1899 *. Traducerea rusă a lui A. Ilinschi, Petersburg. 1900). De altfel vom fi nevoiţi ca un anumit timp să analizăm laolaltă argumentele identice ale ambilor scriitori.

Pentru „critici" problema maşinilor în agricultură şi, în strânsă legătură cu ea, problema marii şi micii producţii în agricultură constitue, în mod deosebit de frecvent, un pretext pentru „infirmarea" marxismului. Mai jos vom analiza amănunţit unele date detailate citate de ei, dar până atunci vom analiza consideraţiile generale cu privire la acest subiect. Criticii consacră pagini întregi unor raţionamente dintre cele mai amănunţite pe tema că în agricultură folosirea maşinilor întâmpină mai multe dificultăţi decât în industrie şi că pentru acest motiv ele sunt folosite mai puţin şi au o însemnătate mai mică. Toate acestea sunt incontestabile şi au fost arătate absolut precis, de pildă, de acelaş Kautsky, al cărui nume doar îi aduce pe

* — „Problemele agrare în legătura lor cu socialismul". Viena, 1899. — *Nota Trad.*

d-nii Bulgacov, Hertz şi Cernov într'o stare vecină cu nebunia. Dar acest lucru incontestabil nu infirmă câtuşi de puţin faptul că folosirea maşinilor se dezvoltă rapid şi în agricultură, exercitând asupra ei o puternică acţiune transformatoare. Criticii pot numai să se „eschiveze" dela această concluzie inevitabilă prin intermediul unor raţionamente profunde de felul acestuia: ...„Agricultura se caracterizează prin dominaţia naturii în procesul de producţie, prin faptul că voinţa omului nu este liberă" (Bulgacov, I, 43)... „în locul muncii nesigure şi neprecise a omului, ea" (maşina din industrie) „execută cu o precizie matematică atât operaţiuni micrometrice, cât şi lucrări de proporţii uriaşe. Maşina nu poate face nimic asemănător (?) când e vorba de producţia produselor agricole, deoarece până în prezent acest instrument de muncă se află nu în mâinile omului, ci în mâinile naturii-mame. Aceasta nu este o metaforă" (ibid.). Intr'adevăr, aceasta nu este o metaforă, ci pur şi simplu o frază lipsită de conţinut, căci oricine ştie că plugul cu aburi, semănătoarea în rânduri, batoza etc. *fac* ca munca să devină *mai* „sigură şi precisă", şi, prin urmare, a spune „nimic asemănător" înseamnă a spune prostii! Este tot aşa ca şi cum ai spune că maşina în agricultură „nu poate în nicio măsură (sic!) să revoluţioneze *producţia*" (Bulgacov, I, 43—44 ; el citează specialişti în construcţia de maşini agricole, care, însă, vorbesc numai de deosebirea relativă dintre maşinile agricole şi maşinile industriale), sau că „maşina nu numai că nu poate aici să transforme pe muncitor într'o anexă a sa(?), dar că acestui muncitor îi rămâne ca şi înainte rolul de conducător al procesului" (44) — de pildă, rolul celui care alimentează batoza cu snopi?

Invocând pe Stumpfe şi Kutzleba (care au scris despre capacitatea micii gospodării de a concura cu cea mare), d-l Bulgacov caută, în opoziţie cu concluziile specialiştilor în construcţia de maşini agricole şi în economia agrară (Fühling, Perels), să minimalizeze superioritatea plugului cu aburi, aducând, totodată, argumente de felul aceluia că posibilitatea arăturii prin mijloace mecanice acţionate de aburi cere un sol special * şi „terenuri extrem de vaste" (după părerea d-lui Bulgacov, acesta este un argument nu împotriva micii gospodării, ci împotriva plugului cu aburi!), că la o brazdă adâncă de *12 ţoli* munca cu vitele este mai *ieftină* decât munca maşinilor cu aburi etc. Cu astfel de argumente se pot umple tomuri întregi, neinfirmând prin aceasta câtuşi de puţin nici faptul că plugul cu aburi a creat posibilitatea efectuării unei arături extrem de adânci (mai adânci chiar de 12 ţoli), nici faptul că folosirea lui s'a extins cu repeziciune: în Anglia în 1867 el era folosit numai pe 135 de domenii, iar în 1871 s'au folosit deja peste 2.000 de pluguri cu aburi (Kautsky) ; în Germania, între 1882 şi 1895, numărul gospodăriilor care foloseau pluguri cu aburi s'a ridicat dela 836 la 1.696.

In problema maşinilor agricole, d-l Bulgacov citează în repetate rânduri pe Fr. Bensing, prezentându-l ca „autor al unei monografii speciale despre maşinile agricole" (I, 44). Am comite o mare nedreptate dacă nu am releva şi în cazul de faţă felul *cum* citează d-l Bulgacov şi *cum* înşişi martorii citaţi de el îl combat.

Afirmând că „construcţia" lui Marx cu privire la creşterea mai rapidă a capitalului constant în comparaţie cu capitalul variabil nu este aplicabilă la agricultură, d-l Bulgacov se referă la necesitatea de a cheltui din ce în ce mai multă forţă de muncă pe măsura creşterii productivităţii agriculturii şi citează, între altele, calculul lui Bensing. „In diferitele sisteme de gospodărie nevoile generale de muncă omenească se exprimă astfel : în gospodăriile bazate pe asolament trienal — 712 zile de muncă ; în gospodăriile bazate pe asolament Norfolk — alternarea culturilor — 1.615 zile de muncă ; în gospodăriile bazate pe alternarea culturilor şi cu o producţie considerabilă de sfeclă — 3.179 de zile de muncă" pentru 60 de hectare. *(Franz Bensing*: „Der Einfluss der landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks-und Privatwirtschaft", Breslau, 1897, S. 42 **. Bulgacov, I, 32). Păcat numai că prin acest calcul Bensing vrea să demonstreze tocmai rolul crescând al maşinilor :

---

* Hertz insistă asupra acestui lucru cu o mină deosebit de „triumfătoare", demonstrând caracterul eronat al raţionamentului „absolut" (S. 65, traducerea rusă 156), că „în orice împrejurări" plugul cu aburi este superior celui cu tracţiune animală. Aceasta este tocmai ceeace se numeşte a forţa o uşă deschisă!

** „Influenţa maşinilor agricole asupra gospodăriilor agricole de stat şi particulare", Breslau, 1897, pag. 42. — *Nota Trad.*

aplicând aceste cifre la întreaga agricultură, Bensing ajunge la concluzia că numărul existent de muncitori agricoli ar fi suficient numai pentru cultivarea pământului după sistemul asolamentului trienal şi că, prin urmare, introducerea alternării culturilor ar fi, în general, dacă nu s'ar folosi maşinile, *imposibilă*. Deoarece se ştie că în condiţiile dominaţiei vechiului asolament trienal maşinile nu erau aproape deloc folosite, calculul lui Bensing dovedeşte *contrariul* celor ce vrea să dovedească d-l Bulgacov, şi anume acest calcul dovedeşte că creşterea productivităţii agriculturii trebuia în mod necesar să se producă paralel cu creşterea mai rapidă a capitalului constant faţă de cel variabil.

Altă dată, afirmând că „există o deosebire radicală (sic !) între rolul maşinii în industria prelucrătoare şi în agricultură", d-l Bulgacov citează următoarele cuvinte ale lui Bensing: „maşinile agricole nu sunt în stare să sporească nelimitat producţia, ca cele industriale..." (I, 44). Şi din nou d-l Bulgacov are ghinion. Bensing relevă această deosebire, deloc „radicală", dintre maşinile agricole şi cele industriale la începutul capitolului VI, care este întitulat: „Influenţa maşinilor agricole asupra venitului global". Analizând în mod amănunţit pentru fiecare fel de maşină în parte datele literaturii agricole speciale, şi îndeosebi ale anchetei făcute de el, Bensing ajunge la următoarea concluzie generală: câştigul global creşte la folosirea plugului cu aburi cu 10%, la folosirea semănătoarei în rânduri — cu 10%, la folosirea batozei — cu 15%; în afară de aceasta, semănătoarea în rânduri economiseşte 20% din seminţe, şi numai la folosirea maşinilor pentru recoltarea cartofilor se observă o reducere a câştigului global cu 5%. Afirmaţia d-lui Bulgacov după care: „în orice caz, plugul cu aburi este singura maşină agricolă în favoarea căreia pot fi aduse anumite considerente de ordin tehnic" (I, 47—48) este *în orice caz* infirmată de acelaş Bensing la care se referă imprudentul d. Bulgacov.

Pentru a da o imagine cât mai precisă şi mai închegată a însemnătăţii folosirii maşinilor în agricultură, Bensing face o serie de calcule foarte amănunţite cu privire la rezultatele gospodăririi fără maşini, cu folosirea unei singure maşini, a două maşini etc. şi, în sfârşit, a tuturor maşinilor mai importante, inclusiv plugul cu aburi şi căile ferate

destinate transportării produselor agricole (Feldbahnen). Se constată că în condiţiile inexistenţei maşinilor, câştigul global = 69.040 de mărci, cheltuelile = 68.615 mărci, venitul net = 425 de mărci sau câte 1,37 mărci la hectar, pe când în condiţiile folosirii tuturor maşinilor mai importante venitul global = 81.078 de mărci, cheltuelile 62.551,5 mărci, venitul net = 18.526,5 mărci, adică câte 59,76 de mărci la hectar, adică *de mai bine de patruzeci de ori mai mult*. Şi aceasta este influenţa numai a maşinilor, deoarece se presupune că sistemul de gospodărire rămâne neschimbat! Că folosirea maşinilor este însoţită, aşa cum arată aceleaşi calcule ale lui Bensing, de o creştere uriaşă a capitalului constant şi de *micşorarea* capitalului variabil (adică a capitalului cheltuit pentru forţă de muncă şi a însuşi numărului muncitorilor), acest lucru este dela sine înţeles. Intr'un cuvânt, lucrarea lui Bensing combate în totul pe d-l Bulgacov şi demonstrează atât superioritatea marii gospodării în agricultură, cât şi faptul că pentru aceasta din urmă legea creşterii capitalului constant pe seama celui variabil este valabilă.

Un singur lucru apropie pe d-l Bulgacov de Bensing: faptul că Bensing se situează pe o poziţie pur burgheză, nu înţelege deloc contradicţiile inerente capitalismului şi închide cu seninătate ochii la înlăturarea muncitorilor de către maşini etc. Despre Marx acest moderat şi conştiincios elev al profesorilor germani vorbeşte cu aceeaşi ură ca şi d-l Bulgacov. Numai că Bensing este mai consecvent: el denumeşte pe Marx „adversar al maşinilor" în general, şi în agricultură şi în industrie, deoarece, chipurile, Marx „denaturează faptele", vorbind de influenţa dăunătoare a maşinilor asupra muncitorilor şi dând pe seama maşinilor toate nenorocirile (Bensing, l.c., S.4,5,11 *). Atitudinea d-lui Bulgacov faţă de Bensing ne arată încă şi încă odată ce anume împrumută dela savanţii burghezi d-nii „critici" şi la ce se uită printre degete.

Ce fel de „critică" face Hertz se vede îndeajuns din următorul exemplu: la pag. 149 (trad. rusă) el acuză pe Kautsky de „procedee de foileton" şi la pag. 150 „combate" afirmaţia cu privire la superioritatea marii producţii în ceeace priveşte folosirea maşinilor prin următoarele ar-

* — loco citato — în pasajul citat, pag. 4, 5, 11. — *Nota Red.*

gumente: 1. prin intermediul cooperativelor cumpărarea de maşini este *accesibilă* şi micilor gospodării. Acest lucru, vedeţi d-v., desminte *faptul* că folosirea maşinilor în marile gospodării este mai răspândită! Cui sunt mai *accesibile* binefacerile unirii în cooperative, despre aceasta vom discuta cu Hertz în mod deosebit într'un al doilea studiu. 2. David a arătat în „Sozialistische Monatshefte" * (V, 2) că folosirea maşinilor în micile gospodării este „larg răspândită şi se dezvoltă puternic..., că şi semănătoarea în rânduri este des (sic!) întâlnită chiar şi în gospodăriile foarte mici. Acelaş lucru se petrece şi cu maşinile de cosit fân şi cu celelalte maşini" (S. 63, pag. 151, trad. rusă). Iar dacă cititorul se va adresa articolaşului lui David **, el va constata că acesta ia *cifrele absolute* cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau maşini, şi nu raportul procentual al acestor gospodării faţă de numărul total al gospodăriilor din grupa dată (cum face, bine înţeles, Kautsky).

Să comparăm aceste cifre referitoare la întreaga Germanie pe anul 1895 ***.

Grupuri de gospodării	Total gospodării	Dintre acestea foloseau maşini					
		Semănători	%	Semănători în rânduri	%	Cositori şi secerători	%
Sub 2 ha	3.236.367	214	0,01	14.735	0,46	245	0,01
2 — 5 „	1.016.318	551	0,05	15.038	1,39	603	0,06
5 — 20 „	998.804	3,252	0,33	48.751	4,88	6.746	0,68
20 —100 „	281.767	12.091	4,29	49.852	17,69	19.535	6,93
100 şi mai multe ha.	25.061	12.565	50,14	14.366	57,32	7.953	31,73
Total	5.558.317	28.673	0,52	140.792	2,54	35.084	0,63

Nu-i aşa că aceasta confirmă cuvintele lui David şi Hertz, că secerătorile şi cositorile se întâlnesc „des" „chiar şi în gospodăriile foarte mici"? Şi dacă Hertz trage „concluzia" că „din punct de vedere statistic afirmaţia lui Kautsky nu rezistă deloc criticii", apoi la cine constatăm în realitate metode cu adevărat foiletoniste?

* „Revista socialistă lunară" [50]. — *Nota Trad.*

** În cartea lui David „Socialismul şi agricultura" (Petersburg, 1906) este repetat acest procedeu greşit (pag. 179). (Nota autorului la ediţia din 1908. — *Nota Red.*)

*** „Stat. d. D. R." 112. Bd., S. 36 *.

Trebue relevat ca o curiozitate faptul că, negând superioritatea marii gospodării în ceeace priveşte folosirea maşinilor, negând munca excesivă, determinată de acest fapt, şi consumul insuficient în mica gospodărie, „criticii" se combat fără cruţare pe ei înşişi atunci când sunt nevoiţi să se refere la starea de lucruri reală (şi când uită de „principala" lor „sarcină" — combaterea marxismului „ortodox"). „Marea gospodărie — spune, de pildă, d-l Bulgacov în vol. II al cărţii sale (pag. 115) — lucrează întotdeauna cu investiţii mai mari decât cea mică, şi deaceea, în mod firesc, dă preferinţă factorilor mecanici ai producţiei în raport cu forţa vie de muncă". Că, în calitate de „critic", d-l Bulgacov, ca şi d-nii Struve şi Tugan-Baranovschi, înclină spre economia vulgară, opunând *„factorii"* mecanici ai „producţiei" celor vii, — acest lucru, într'adevăr, este pe deplin „firesc". Dar a fost firesc oare faptul că el a negat cu atâta lipsă de prudenţă superioritatea marii gospodării?

In ceeace priveşte concentrarea în producţia agricolă, d-l Bulgacov nu are altă expresie decât „legea mistică a concentrării" etc. Dar iată că e nevoit să aibă de-a-face cu datele engleze, şi se constată că tendinţa de concentrare a fermelor a existat din deceniul al 6-lea până către 1880. „Micile gospodării, bazate pe consum propriu — scrie d-l Bulgacov —, se uneau în gospodării mai mari. *Această* consolidare a terenurilor nu apare câtuşi de puţin ca rezultat al luptei dintre marea şi mica producţie(?), ci ca tendinţă conştientă (!?) a landlorzilor de a spori renta lor prin reunirea mai multor gospodării mici care plăteau o rentă foarte scăzută, într'o gospodărie mare care poate plăti o rentă mai mare" (I, 239). Inţelegi, cititorule: *nu* lupta între gospodăria mare şi cea mică, *ci* înlăturarea celei de a doua, ca fiind mai puţin rentabilă, de către prima! „Dacă gospodăria este organizată pe baze capitaliste, atunci, indiscutabil, în anumite limite, marea gospodărie capitalistă are avantaje neîndoielnice faţă de mica gospodărie capitalistă" (I, 239—240). Dacă acest lucru este indiscutabil, atunci dece face şi dece a făcut atâta zarvă d-l Bulgacov (în „Nacealo") împotriva lui Kautsky, care-şi *începe* capi-

tolul privitor la marea și mica producție (în „Problema agrară") declarând: „Cu cât agricultura devine mai capitalistă, cu atât se dezvoltă mai mult deosebirea calitativă în ceeace privește tehnica dintre marea și mica producție"?

Dar nu numai perioada de înflorire a agriculturii în Anglia, dar și perioada de criză duce la concluzii nefavorabile pentru mica gospodărie. Rapoartele comisiilor referitoare la ultimii ani „afirmă cu o insistență extraordinară faptul că cele mai grele urmări ale crizei le-au avut de suportat tocmai micii gospodari" (I, 311). „Casele acestora — se spune într'un raport despre micii proprietari — sunt mai proaste decât cottage-urile muncitorilor... Munca tuturor acestora este extrem de grea și de durată mai lungă decât a muncitorilor; mulți dintre ei spun că nu au o situație materială atât de avantajoasă ca a muncitorilor, că ei trăiesc nu așa de bine și că rar mănâncă carne proaspătă"... „Impovărați de ipoteci, yeoman-ii au pierit primii" (I, 316)... „Ei fac economie la toate, așa cum numai puțini muncitori fac"... „Micii fermieri o mai scot la capăt atâta timp cât se bucură de munca neplătită a membrilor familiei"... „Că viața micului fermier este infinit mai grea decât a muncitorului, aproape că nici nu e nevoie s'o mai subliniem" (I, 320—321). Am citat aceste fragmente, pentru ca cititorul să-și poată face o idee despre justețea următoarei concluzii a d-lui Bulgacov: „Crunta ruinare a gospodăriilor care s'au menținut până în epoca crizei agrare arată numai (!!) că în asemenea cazuri micii producători pier mai rapid decât marii producători — și nimic mai mult (sic!!). A trage de aici vreo concluzie generală cu privire la viabilitatea lor economică generală este absolut cu neputință, deoarece în această perioadă întreaga agricultură engleză s'a dovedit a fi într'o stare de sărăcie" (I, 333). Frumos, nu-i așa? Și d-l Bulgacov, în capitolul cu privire la condițiile generale ale dezvoltării gospodăriei țărănești, chiar generalizează acest mod minunat de a raționa: „Scăderea subită a prețurilor are repercusiuni grele asupra tuturor formelor (tuturor formelor?) de producție, dar producția țărănească, dispunând de un capital foarte neînsemnat, este, firește, mai puțin stabilă decât marea producție (ceeace nu atinge câtuși de puțin problema viabilității ei generale)" (II, 247). Așa dar, în societatea capitalistă gospodăriile care dispun de un capital foarte neînsemnat sunt mai puțin stabile, dar aceasta nu atinge viabilitatea lor „generală"!

Lucrurile nu stau mai bine în ceeace privește consecvența raționamentului nici la d-l Hertz. El „combate" (prin metodele caracterizate mai sus) pe Kautsky, dar, atunci când vine vorba de America, el recunoaște superioritatea gospodăriilor ei mai mari, care permit „într'o măsură mult mai largă folosirea mașinilor, ceeace nu permite gospodăria noastră parcelară" (S. 36, t.r. 93); el recunoaște că „țăranul european gospodărește adesea, folosind metode de producție perimate, rutinare, spetindu-se (robotend) pentru o bucată de pâine ca și muncitorul, fără a năzui spre mai bine" (ibid.). Hertz recunoaște și că, în general, „mica producție folosește relativ mai multă muncă decât cea mare" (S. 74 trad. rusă 177), el ar putea împărtăși cu succes d-lui Bulgacov date cu privire la sporirea recoltelor ca urmare a introducerii plugului cu aburi (S. 67—68, trad. rusă 162—163) etc.

Este firesc ca paralel cu nestatornicia criticilor noștri în ceeace privește concepțiile lor teoretice asupra însemnătății mașinilor să întâlnim la ei repetarea neputincioasă a concluziilor net reacționare ale proprietarilor funciari adversari ai mașinismului. Hertz, ce-i drept, este încă foarte nehotărît în ceeace privește acest punct dificil; vorbind de „greutățile" pe care le pune agricultura în calea introducerii mașinilor, el face următoarea remarcă: „Există părerea că iarna rămâne atât timp liber încât treieratul cu mâna este mai avantajos" (S. 65, trad. rusă 156—157). Hertz este înclinat, se vede, să conchidă de aici cu logica care îl caracterizează că acest fapt este nu împotriva micii producții, nu împotriva piedicilor capitaliste în calea introducerii mașinilor, ci împotriva mașinilor! In schimb, d-l Bulgacov nu degeaba mustră pe Hertz de faptul că acesta este „prea legat de părerile partidului său" (II, 287). Profesorul rus este, desigur, mai presus de asemenea „legături" înjositoare și declară cu mândrie: „Sunt destul de liber de prejudecata atât de răspândită, în special în literatura marxistă, potrivit căreia trebue să vezi progresul în orice mașină" (I, 48). Din nefericire, elanului de gândire din acest raționament splendid nu-i corespund deloc concluzii concrete. „Lipsind pe mulți și mulți muncitori de

ocupaţie pe timpul iernii — scrie d-l Bulgacov —, batoza cu aburi a constituit, indiscutabil, un rău considerabil pentru muncitori, rău necompensat de avantajele tehnice *. Acest lucru îl indică, printre altele, Holtz, care formulează chiar un deziderat utopic" (II, 103), anume dezideratul de a *limita* folosirea batozei, îndeosebi a acelei cu aburi, „în scopul de a îmbunătăţi situaţia muncitorilor agricoli — adaugă Holtz —, precum şi pentru reducerea emigrării şi migrării" (prin migrare, Holtz are probabil, în vedere, adăugăm dela noi, strămutarea la oraş).

Amintim cititorilor că tocmai această idee a lui Holtz a relevat-o în a sa „Problemă agrară" şi Kautsky. Nu este lipsit de interes să comparăm atitudinea faţă de această problemă concretă de economie (însemnătatea maşinilor) şi de politică (nu e cazul să limităm folosirea lor ?) a ortodoxului îngust, cufundat în prejudecăţi marxiste, cu cea a criticului modern, care şi-a însuşit minunat întregul spirit al „criticismului".

Kautsky spune („Agrarfrage" **, S. 41) că Holtz atribue batozei o deosebit de „dăunătoare influenţă" : ea răpeşte muncitorilor agricoli principala lor ocupaţie de iarnă, îi alungă la oraş, accentuează despopularea satelor. Şi Holtz propune să se limiteze folosirea batozei, propune — adaugă Kautsky — „în aparenţă, în interesul muncitorilor agricoli, în realitate, însă, în interesul moşierilor, pentru care", cum spune însuşi Holtz, „paguba provenită din această limitare va fi cu prisosinţă compensată — dacă nu imediat, cel puţin pe viitor — prin sporirea numărului braţelor de muncă pentru perioada de vară". „Din fericire — continuă Kautsky —, această bunăvoinţă conservatoare faţă de muncitori nu este altceva decât o utopie reacţionară. Batoza este prea avantajoasă «imediat», pentru ca moşierii să poată renunţa la folosirea ei pentru un profit «în viitor». Şi deaceea batoza îşi va continua munca ei revoluţionară ; ea va alunga pe muncitorii agricoli la oraş, devenind astfel un puternic instrument, pe de o parte, pentru sporirea salariilor la sat, iar pe de altă parte, pentru dezvoltarea construcţiei de maşini agricole".

---

* Comp. vol. I, pag. 51 : „...Batoze cu aburi... efectuează principalele lucrări din perioada de iarnă, şi fără aceasta săracă în ceeace priveşte muncile (utilitatea acestei maşini pentru întreaga [sic ! ! !] agricultură este deaceea mai mult decât îndoielnică ; cu acest fapt vom mai avea de-a-face)".

** — „Problema agrară". — *Nota Trad.*

Atitudinea d-lui Bulgacov faţă de modul în care pune problema un social-democrat şi un proprietar funciar este caracteristică în cel mai înalt grad : ea este o mică mostră de poziţie între partidul proletariatului şi partidul burgheziei, poziţie pe care a ocupat-o în general întreaga „critică" modernă. Criticul, se înţelege, nu este aşa de mărginit şi de amator de şabloane încât să se situeze pe poziţia luptei de clasă şi a revoluţionarizării tuturor relaţiilor sociale de către capitalism. Dar, pe de altă parte, deşi criticul nostru „a devenit mai deştept", totuşi amintirea timpurilor când era „tânăr şi prost" şi împărtăşea prejudecăţile marxismului nu-i permite să adopte în întregime programul noului său tovarăş, proprietarul funciar, care, pornind dela răul pe care-l constitue maşina „pentru *întreaga* agricultură", ajunge în mod cu totul rezonabil şi consecvent la formularea doleanţei : să se interzică ! Şi bunul nostru critic se vede în situaţia măgarului lui Buridan, între două căpiţe : pe de o parte, el a pierdut orice simţ al luptei de clasă şi acum este în stare să vorbească de răul pe care-l constitue maşinile pentru „*întreaga* agricultură", uitând că *întreaga* agricultură contemporană este condusă în primul rând de întreprinzători, care nu se gândesc decât la profitul lor, — el a uitat până într'atât „anii tinereţii", când era marxist, încât ajunge să pună întrebarea cât se poate de absurdă dacă avantajele tehnice ale maşinii „recompensează" acţiunea lor dăunătoare asupra muncitorilor (dar această acţiune dăunătoare o exercită nu numai batoza cu aburi, ci şi plugul cu aburi, şi cositoarea, şi maşina pentru curăţat seminţe şi altele). El nu observă nici măcar că în fond proprietarul funciar nu urmăreşte decât o mai profundă aservire a muncitorului atât iarna cât şi vara. Dar, pe de altă parte, el îşi aminteşte vag învechita prejudecată „dogmatică" că interzicerea maşinilor este o utopie. Bietul d. Bulgacov, va reuşi el oare să iasă din această neplăcută situaţie ?

Este interesant de relevat că, încercând din răsputeri să minimalizeze însemnătatea maşinilor agricole, invocând chiar şi „legea fertilităţii descrescânde a solului", criticii noştri au uitat (sau intenţionat n'au voit) să amintească de noua revoluţie tehnică în agricultură pe care o pregăteşte electrotehnica. Dimpotrivă, Kautsky, care, după părerea mai mult decât nejustă a d-lui P. Maslov, „a făcut

o greşală esenţială, nedefinind deloc în ce direcţie se desfăşoară dezvoltarea forţelor de producţie în agricultură" („Jizni", 1901, nr. 3, pag. 171), — Kautsky a subliniat încă în 1899 („Agrarfrage") însemnătatea electricităţii în agricultură. In momentul de faţă indiciile viitoarei revoluţii tehnice se conturează cu mai multă claritate. Se fac încercări pentru a demonstra din punct de vedere teoretic însemnătatea electrotehnicii în agricultură (vezi Dr. Otto Pringsheim: „Landwirtschaftliche Manufaktur und elektrische Landwirtschaft", Brauns Archiv *, XV, 1900, S. 406—418, şi articolul lui K. Kautsky din „Neue Zeit" ** XIX, 1, 1900—1901, nr. 18, „Die Elektrizität in der Landwirtschaft ***), se aud glasuri ale moşierilor practicieni, care descriu experienţa lor în ceeace priveşte folosirea electricităţii (Pringsheim citează cartea lui Adolf Seiffergeld, care vorbeşte despre experienţa făcută cu gospodăria sa), care văd în electricitate un mijloc de a face ca agricultura să devină din nou rentabilă şi care chiamă guvernul şi pe moşieri să construiască instalaţii centrale de forţă şi să organizeze producţia în massă a energiei electrice pentru gospodarii agricoli (în Königsberg a apărut anul trecut o carte a lui P. Mack, moşier din Prusia orientală, întitulată „Der Aufschwung unseres Landwirtschaftsbetriebes durch Verbilligung der Produktionskosten. Eine Untersuchung über den Dienst, den Maschinentechnick und Elektrizität der Landwirtschaft bieten" ****).

Pringsheim face remarca foarte justă, după părerea noastră, că agricultura modernă — prin nivelul general al tehnicii sale şi, poate, şi al economiei — se apropie cel mai mult de stadiul de dezvoltare a industriei, denumit de Marx „manufactură". Precumpănirea muncii manuale şi a cooperaţiei simple, folosirea sporadică a maşinilor, proporţiile relativ mici ale producţiei (dacă judecăm, de pildă, după suma produselor vândute anual de o întreprindere), proporţiile relativ mici, în majoritatea cazurilor, ale pieţei, legătura dintre marea producţie şi cea mică (aceasta din urmă, la fel ca şi meşteşugarii în relaţiile lor cu marele

* — Dr. Otto Pringsheim: „Manufactura agricolă şi agricultura electrificată". Arhiva Braun. — *Nota Trad.*

** — „Timpuri noi" [31]. — *Nota Trad.*

*** — „Electricitatea în agricultură". — *Nota Trad.*

**** — P. Mack: „Avântul producţiei noastre agricole ca urmare a reducerii cheltuelilor de producţie. Studiu asupra foloaselor aduse agriculturii de tehnica bazată pe folosirea maşinilor şi de electricitate". — *Nota Trad.*

patron de manufactură, furnizând forţă de muncă celei dintâi, — sau cea dintâi cumpărând „semifabricatele" celei de a doua, de pildă, proprietarii de mari gospodării cumpărând sfeclă, vite etc. dela cei cu gospodării mici), — toate aceste caracteristici arată într'adevăr că agricultura nu a atins încă treapta unei adevărate „mari industrii mecanizate" în sensul spuselor lui Marx. In agricultură încă nu există un „sistem de maşini" legate într'un singur mecanism de producţie.

Nu trebue, desigur, să exagerăm această comparaţie: pe de o parte, există particularităţi ale agriculturii care sunt absolut de neînlăturat (dacă lăsăm la o parte posibilitatea prea îndepărtată şi prea problematică a producerii în laborator a albuminei şi a hranei). Ca urmare a acestor particularităţi, marea producţie mecanizată din agricultură nu va avea niciodată *toate* trăsăturile pe care le are în industrie. Pe de altă parte, şi în manufactură marea producţie din industrie a devenit deja predominantă şi a căpătat o considerabilă superioritate asupra celei mici. Micul producător a încercat încă multă vreme să paralizeze această superioritate prin prelungirea zilei de muncă şi reducerea trebuinţelor, trăsătură atât de caracteristică şi pentru meşteşugar, cât şi pentru ţăranul cu gospodărie mică din zilele noastre. Predominarea muncii manuale în manufactură mai oferea încă micii producţii o oarecare posibilitate de a rèzista prin astfel de mijloace „eroice", — dar oamenii care îşi făceau iluzii asupra acestui lucru şi vorbeau de viabilitatea meşteşugarului (tot astfel cum criticii de astăzi vorbesc de viabilitatea ţăranului) au fost foarte repede desminţiţi de acea „tendinţă temporară" care paralizează „legea universală" a stagnării tehnice. Să amintim, pentru exemplificare, de cercetătorii ruşi ai ţesătoriei manuale din gubernia Moscova — deceniul al 8-lea. In ceeace priveşte ţesutul bumbacului — spuneau ei —, cauza ţesătorului manual este pierdută: maşina a ieşit învingătoare, dar iată că în schimb în ceeace priveşte ţesutul mătăsii meşteşugarii mai pot încă să reziste, maşinile nu sunt nici pe departe aşa de perfecţionate. Au trecut două decenii — şi tehnica a răpit micii producţii încă unul din ultimele sale refugii parcă spunând — celor ce au urechi să audă şi ochi să vadă — că economistul trebue întotdeauna să privească înainte, în direcţia progresului tehnic, căci altfel va rămâne fără doar şi

poate în urmă, căci cine nu vrea să privească înainte, acela întoarce spatele istoriei : aici, cale de mijloc nu există şi nu poate exista.

„Scriitorii care, ca şi Hertz, au tratat problema concurenţei dintre mica şi marea producţie în agricultură, ignorând totodată rolul electrotehnicii, vor trebui să-şi reînceapă cercetarea“ — a remarcat foarte just Pringsheim, şi remarca lui apasă cu o şi mai mare putere asupra lucrării în două volume a d-lui Bulgacov.

Energia electrică este mai ieftină decât forţa aburului, se caracterizează printr'o mai mare divizibilitate, poate fi transmisă cu mult mai mare uşurinţă la foarte mari distanţe, iar mersul maşinilor este mai regulat şi mai lin, — deaceea ea poate fi folosită cu mult mai lesne şi la treierat, şi la arat, şi la muls, şi la tocatul nutreţului pentru vite * etc. Kautsky descrie una dintre latifundiile ungare **, în care energia electrică este transmisă dela centrala electrică în toate direcţiile spre colţurile îndepărtate ale moşiei, pentru a pune în funcţie maşini agricole, pentru tocatul sfeclei, pentru scosul apei, pentru iluminat etc. etc. „Pentru a scoate zilnic 300 de hectolitri de apă dintr'o fântână adâncă de 29 de metri şi a-i pompa într'un rezervor aflat la o înălţime de 10 metri, precum şi pentru pregătirea nutreţului necesar la 240 de vaci, 200 de viţei, 60 de boi şi cai de muncă, adică pentru tăierea, tocarea sfeclei etc., era nevoie iarna de două perechi de cai, iar vara de o pereche, ceeace costa 1.500 de guldeni. In locul cailor lucrează acum un motor de 3 şi 5 C.P., a cărui muncă costă, socotind toate cheltuelile, 700 de guldeni, adică cu 800 de guldeni mai puţin“ (Kautsky l.c. ***). Mack consideră valoarea unei zile de muncă efectuate cu calul egală cu 3 mărci, iar dacă aceeaşi muncă este efectuată cu ajutorul electricităţii — ea costă atunci 40—75 de pfenigi, adică cu 400—700% mai ieftin. Dacă peste 50 de ani sau mai mult — spune el — cei 1.750.000 de cai din agricultura germană ar fi înlocuiţi prin energia electrică (în 1895 în agricultura germană erau folosiţi pentru muncile câmpului 2.600.000 de cai + 1.000.000 de boi + 2.300.000 de vaci, dintre care în

* Spre cunoştinţa curajosului d. Bulgacov, care vorbeşte cu curaj şi fără temei de „ramurile producţiei agricole care sunt absolut inaccesibile maşinilor, de pildă, creşterea vitelor“ (I, 49).

** Iarăşi spre cunoştinţa d-lui Bulgacov, care flecăreşte despre „degenerarea latifundiară a marilor gospodării“ !

*** — Kautsky, locul citat. — *Nota Trad.*

gospodăriile cu peste 20 ha. — 1.400.000 de cai şi 400.000 de boi), — acest lucru va micşora cheltuelile dela 1.003 milioane de mărci la 261 milioane, adică cu 742 milioane de mărci. Imensa suprafaţă pe care se produc nutreţuri pentru vite ar putea fi folosită pentru producerea de hrană pentru oameni, pentru îmbunătăţirea alimentaţiei muncitorilor, pe care d-l Bulgacov îi înspăimântă atât de mult cu „reducerea darurilor naturii“, cu „problema cerealelor“ etc. Mack recomandă insistent îmbinarea agriculturii cu industria în vederea unei exploatări permanente a energiei electrice, recomandă construirea canalului mazurian, care să alimenteze cu energie electrică 5 staţiuni centrale, fiecare dintre acestea distribuind energie electrică gospodarilor agricoli pe o rază de 20—25 km., recomandă utilizarea turbei în acelaş scop, cere unirea gospodarilor agricoli : „numai printr'o unire armonioasă cu industria şi cu marele capital este posibil ca ramura noastră de producţie să devină din nou rentabilă“ (Mack, S. 48). Se înţelege că folosirea noilor metode de producţie va întâmpina o mulţime de dificultăţi şi se va produce nu lin, ci în zig-zag, dar nu încape îndoială că ea se va produce, că revoluţionarea agriculturii este inevitabilă. „Inlocuirea celei mai mari părţi a atelajelor prin electromotoare — spune în mod just Pringsheim — înseamnă posibilitatea existenţei sistemului de maşini în agricultură... Ceeace n'a putut să facă forţa aburului, va reuşi cu siguranţă să facă electrotehnica, şi anume : transformarea agriculturii dintr'o manufactură veche într'o mare producţie modernă“ (l.c., p. 414).

Nu ne vom mai opri spre a arăta ce uriaşă victorie a marii producţii va însemna (în parte şi înseamnă) introducerea electrotehnicii în agricultură, — această împrejurare este prea evidentă pentru a mai insista asupra ei. Să examinăm mai bine în care gospodării din zilele noastre există germeni ai „sistemului de maşini“ pe care să-l pună în funcţiune staţiunea centrală de forţă. Doar pentru un sistem de maşini este necesară la început folosirea diferitelor maşini în practică, sunt necesare exemple de folosire în comun a unui număr mare de maşini. Răspunsul la această problemă îl dau datele recensământului german al gospodăriilor agricole din 14 Iunie 1895. Avem date cu privire la numărul gospodăriilor din fiecare grup care foloseşte maşini proprii sau închiriate (d-l Bulgacov greşeşte

atunci când citează la pag. 114 din volumul II o parte din aceste date și socotește că ele se referă la numărul *mașinilor*. In treacăt fie spus: datele cu privire la numărul gospodăriilor care foloseau mașini proprii sau închiriate prezintă desigur superioritatea marii producții într'o măsură mai slabă decât este ea în realitate. Marii gospodari au mai adeseori mașini proprii decât micii gospodari, care plătesc peste preț pentru folosirea lor). Aceste date se referă fie la folosirea mașinilor în general, fie la folosirea fiecărui fel de mașină în parte, astfel că nu putem stabili *câte* mașini au folosit gospodăriile din diferitele grupuri. Dar dacă vom aduna pentru fiecare grup numărul tuturor gospodăriilor care au folosit fiecare fel de mașină în parte, vom obține *numărul cazurilor de folosire* a mașinilor agricole de tot felul. Cităm datele prelucrate în felul acesta și care arată cum se pregătește „sistemul de mașini" în agricultură:

Proporțiile gospodăriei	La 100 de gospodării revin	
	gospodării care folosesc mașini agricole în general (1895)	Cazuri de folosire a unei mașini agricole sau a alteia (1895)
Sub 2 ha	2,03	2,30
2 — 5 „	13,81	15,46
5 — 20 „	45,80	56,04
20 — 100 „	78,79	128,46
100 și mai multe ha.	94,16	352,34
Total	16,36	22,36

Astfel, în gospodăriile mici, sub 5 hectare (gospodăriile de acest fel reprezintă mai mult de trei pătrimi din numărul total, 4.100.000 din 5.500.000, adică 75,5%; ele au însă numai 5 milioane hectare de pământ din $32^1/_2$ milioane, adică 15,6%) numărul *cazurilor* de folosire a mașinilor agricole de orice fel (am socotit aici și mașinile folosite în gospodăriile producătoare de lapte și de produse lactate) este cu totul infim. In gospodăriile mijlocii (5—20 ha.), mai puțin de jumătate din numărul gospodăriilor folosesc în general mașini, și la 100 de gospodării revin numai 56 de cazuri de folosire a mașinilor agricole. Numai

în marea producție capitalistă * se constată că *majoritatea* gospodăriilor ($^3/_4$—$^9/_{10}$) folosesc mașini și că *începe să se înfiripe un sistem de mașini*: de fiecare gospodărie revine mai mult de un caz de folosire a mașinilor. Prin urmare, în aceeași gospodărie se folosesc mai multe mașini: de exemplu, gospodăriile cu peste 100 ha. foloseau fiecare *circa 4 mașini* (352% față de 94% care foloseau mașini în general). Din 572 de latifundii (gospodării cu 1.000 ha. și mai mult) 555 foloseau mașini, și numărul cazurilor de folosire a mașinilor este de 2.800, adică pentru fiecare gospodărie *câte 5 mașini*. De aici este lesne de înțeles care sunt gospodăriile care pregătesc revoluția „electrică" și care vor profita cel mai mult de pe urma ei.

IV

DESFIINȚAREA CONTRADICȚIEI DINTRE ORAȘ ȘI SAT. PROBLEME DE AMĂNUNT RIDICATE DE „CRITICI"

Dela Hertz să trecem la d-l Cernov. Deoarece acesta nu face decât „să discute" despre Hertz, ne vom mărgini aici la o caracterizare succintă a metodelor de discuție ale lui Hertz (și a metodelor de parafrazare a acestuia de către d-l Cernov), pentru a trece (în studiul următor) la analiza unor date faptice noi, prezentate de „critici".

Pentru a arăta ce fel de teoretician este Hertz, e suficient să dăm un *singur* exemplu. Chiar la începutul cărții lui întâlnim un paragraf cu pretențiosul titlu: „Noțiunea de capitalism național". Hertz vrea nici mai mult nici mai puțin decât să formuleze definiția capitalismului. „Putem, desigur, — scrie el — să-l caracterizăm drept un sistem al economiei naționale, care *din punct de vedere juridic* se bazează pe principiile pe deplin înfăptuite ale libertății persoanei și proprietății, *din punct de vedere tehnic* — pe producția de proporții largi **" (mari ?), „*din punct de vedere social* — pe separarea mijloacelor de producție de producătorii nemijlociți, *din punct de vedere politic* — pe deți-

* Peste 20 ha. au numai 0,3 milioane de gospodării din cele 5,5 milioane, adică numai 5,5% din numărul total, dar acestea au 17,7 milioane ha. de pământ din 32,5, adică 54,4% din întreaga suprafață agricolă.

** D-l V. Cernov traduce („R. B." nr. 4 132): „pe producția care a atins o înaltă treaptă de dezvoltare". Așa dar, iată cum a găsit cu cale „să înțeleagă" expresia germană „auf grosser Stufenleiter"!!

nerea de către capitaliști a puterii politice centrale" (a formei politice concentrate a statului?) „numai în virtutea temeiului economic al repartiției proprietății" (traducerea rusă, pag. 37). Aceste definiții sunt incomplecte, cer unele precizări — spune Hertz —, de exemplu munca la domiciliu și arendarea unor terenuri mici se mențin încă pretutindeni paralel cu marea producție. „Nu este întrutotul corespunzătoare nici definiția *reală* (sic!) a capitalismului ca sistem în care producția se află sub controlul" (dominația și controlul) „capitaliștilor" (posesorilor de capitaluri). Nu-i așa că această definiție „reală" a capitalismului ca dominație a capitaliștilor este magnifică? Și cât este de caracteristică această goană, atât de la modă în prezent, quasi *„realistă, iar în realitate eclectică, după o enumerare completă a tuturor diferitelor caracteristici și a diferiților „factori". Drept rezultat, desigur, această încercare absurdă de a introduce în noțiunea generală toate caracteristicile particulare ale unor fenomene singulare, sau, invers, „de a evita a se lovi de extrema varietate a fenomenelor", — încercare care denotă pur și simplu o neînțelegere elementară a ceeace este știința, — face pe „teoretician" să vadă copacii, dar să nu vadă pădurea. Hertz, de pildă, a uitat un amănunt ca producția de mărfuri și transformarea forței de muncă în marfă! In schimb, însă, el inventează următoarea definiție *genetică*, care — spre a pedepsi pe cel care a inventat-o — trebue reprodusă în întregime: capitalismul „este acea stare a economiei naționale în care realizarea principiilor liberei circulații, ale libertății persoanei și proprietății a atins punctul cel mai înalt (relativ), determinat de dezvoltarea economică și de condițiile empirice ale fiecărei economii naționale în parte" (S. 10, traducerea rusă 38—39 nu este tocmai exactă). D-l V. Cernov, bine înțeles, copiază și răscopiază, plin de extatică venerație, aceste baloane de săpun și, în plus, de-a-lungul a nici mai mult nici mai puțin de treizeci de pagini, servește cititorilor lui „Russcoe Bogatstvo" o „analiză" a tipurilor capitalismului național. Din această foarte instructivă analiză se pot desprinde o serie de indicații extrem de prețioase și care nu sunt câtuși de puțin șablon, ca, de pildă, indicația cu privire la „caracterul independent, mândru și energic al Britanicului", la „soliditatea" burgheziei britanice și la „caracterul antipatic" al politicii ei externe, — la „temperamentul pasionat al rasei romanice" și la „punctualitatea germană" (pag. 152 în nr. 4 din „R.B."). Marxismul „dogmatic", se înțelege, este definitiv nimicit de această analiză.

* — Chipurile. — *Nota Trad.*

Nu mai puțin nimicitoare este analiza datelor cu privire la ipoteci făcută de Hertz. Cel puțin d-l Cernov este entuziasmat de ea. „Fapt este — scrie el — că... datele lui Hertz nu au fost încă desmințite de nimeni. In răspunsul său la cartea lui Hertz, Kautsky, acordând o extraordinar de mare atenție unor chestiuni de amănunt" (de genul demonstrării *denaturărilor* comise de Hertz! Frumoase „chestiuni de amănunt"!), *„nu răspunde nici cu un singur cuvânt* la argumentația lui Hertz în problema ipotecilor" („R.B." nr. 10, pag. 217, cursivul d-lui Cernov). După cum se vede din trimiterea dela pag. 238 a aceluiaș număr al revistei „R.B.", d-l Cernov are cunoștință de articolul de răspuns al lui Kautsky („Zwei Kritiker meiner Agrarfrage" * din „Neue Zeit", 18, 1; 1899—1900); d-l Cernov nu putea să nu știe, deasemenea, că revista în care a fost publicat acest articol este interzisă în Rusia de cenzură. Cu atât mai semnificativ pentru caracterizarea întregii fizionomii a „criticii" contemporane este faptul că cuvintele subliniate de însuși d-l Cernov conțin în sine un *neadevăr direct,* deoarece în problema ipotecilor Kautsky a răspuns lui Hertz, David, Bernstein, Schippel, Bulgacov e tutti quanti" ** la pag. 472—477 *din acelaș articol indicat de d-l Cernov.* Ce plictisitoare obligație — a restabili adevărul denaturat, — dar, din moment ce ai de-a-face cu domnii cernovi, n'ai cum să scapi de ea.

Kautsky a răspuns lui Hertz, bine înțeles, în bătaie de joc, căci și în această problemă Hertz și-a manifestat lipsa de pricepere sau de dorință de a înțelege ceva și înclinația de a repeta argumentele banale ale economiștilor burghezi. In „Agrarfrage" a lui Kautsky era vorba (S. 88—89) de concentrarea ipotecilor. „Numeroșii mici cămătari dela sate — a scris Kautsky — sunt împinși din ce în ce mai mult pe planul al doilea, cedând locul marilor instituții capitaliste sau obștești centralizate, care monopolizează creditul ipotecar". Kautsky enumeră câteva instituții capitaliste și

* — „Doi critici ai lucrării mele «Problema agrară»". — *Nota Trad.*

** Expresie a lui Kautsky: pag. 472, „N. Z." (e tutti quanti — și tuturor celor asemenea lor. — *Nota Trad.*).

obşteşti de acest gen, vorbeşte despre societăţile de credit funciar reciproc (genossenschaftliche Bodenkreditinstitute), subliniază că atât *cassele de economii,* cât şi societăţile de asigurări şi numeroasele corporaţii (S. 89) îşi investesc fondurile în ipoteci etc. De pildă, în Prusia 17 societăţi de credit reciproc au emis în jurul anului 1887 titluri ipotecare în valoare de 1.650 milioane de mărci. „Aceste cifre arată deja uriaşa concentrare a rentei funciare *într'un număr mic de instituţii centrale*" (Subliniat de noi), „dar concentrarea creşte repede. In 1875 băncile ipotecare germane au emis titluri ipotecare în valoare de 900 milioane de mărci, în 1888 — în valoare de 2.500 milioane, în 1892 această sumă constituia deja 3.400 milioane, concentrate în 31 (în 1875 în 27) de bănci" (S. 89). Această concentrare a rentei funciare arată limpede concentrarea *proprietăţii funciare.*

Nu, răspund Hertz, Bulgacov, Cernov & Co. „constatăm cea mai hotărîtă tendinţă de descentralizare, de fărâmiţare a proprietăţii" („R.B." nr. 10, 216), deoarece „mai mult de o pătrime din creditul ipotecar este concentrată în mâinile instituţiilor democratice de credit (sic!), cu o massă de mici depunători" (ibid.). Reproducând o serie de tabele, Hertz demonstrează cu o râvnă extraordinară că *micii depunători* constitue massa depunătorilor în cassele de economii etc. Se pune numai întrebarea: la ce bun toate acestea? Doar de societăţile de credit reciproc şi de cassele de economii a vorbit şi Kautsky însuşi (fără a-şi închipui, desigur, cum îşi închipue d-l Cernov, că acestea sunt instituţii deosebit de „democratice"). Kautsky vorbeşte de centralizarea rentei într'un număr mic de instituţii centrale, — iar lui i se atrage atenţia asupra massei micilor depunători ai casselor de economii!! Şi acest lucru este denumit „fărâmiţarea proprietăţii"! Dar ce legătură cu agricultura (este vorba de concentrarea rentei) are numărul depunătorilor băncii ipotecare? Oare o mare fabrică încetează de a mai însemna centralizare a producţiei pe temeiul că acţiunile ei sunt repartizate în rândurile unei masse de mici capitalişti? „Până când Hertz şi David nu m'au informat — scria Kautsky în răspunsul către Hertz —, n'aveam nici idee de unde îşi procură banii cassele de economii. Credeam că operează cu economiile rotschilzilor şi vanderbilţilor".

Cu privire la transmiterea ipotecilor în proprietatea

statului, Hertz spune: „Acesta ar fi un foarte prost mijloc de luptă împotriva marelui capital şi, desigur, un mijloc minunat pentru a ridica împotriva vinovaţilor de această reformă armata imensă, în continuă creştere, a micilor proprietari, şi dintre ei în special a muncitorilor agricoli" (S. 29, traducerea rusă 78. D-l Cernov repetă cu plăcere acest lucru la pag. 217—218 din „R.B.").

Iată cine sunt aceşti „proprietari", despre sporirea numărului cărora ţipă Bernstein & Co.! — răspunde Kautsky. — Sunt servitoare având 20 de mărci la cassa de economii! Şi cât de vechi şi banal este acest argument împotriva socialiştilor, şi anume că prin „exproprierea" cerută de ei vor jefui o armată uriaşă de oameni ai muncii. Acest argument a fost folosit cu deosebită râvnă tocmai de Eugen Richter într'o broşură publicată după desfiinţarea legii excepţionale împotriva socialiştilor [52] (şi pe care fabricanţii au cumpărat-o cu miile spre a o împărţi gratuit muncitorilor). In această broşură Eugen Richter a lansat pe vestita sa „Agnesa cea econoamă": — o croitoreasă săracă, care avea câteva zeci de mărci la cassa de economii; ea a fost jefuită de răii socialişti, care acaparaseră puterea de stat şi transformaseră băncile în proprietate de stat. Iată din ce izvor îşi sorb argumentele „critice" bulgacovii *, hertzii şi cernovii!

„Pe atunci — spune Kautsky despre „faimoasa" broşură a lui Eug. Richter — Eug. Richter era luat în râs de toţi social-democraţii. Iar astăzi printre aceştia din urmă se află oameni care, în organul nostru central" (sunt vizate, pare-se, articolele lui David din „Vorwärts"**) „înalţă osanale unei lucrări care repetă aceleaşi idei: Hertz, preamărim măreţele tale isprăvi!"

In apusul vieţii, pentru bietul Eugen aceasta este un adevărat triumf, şi, spre mulţumirea lui, nu pot să nu citez următorul pasaj din aceeaşi pagină a lucrării lui Hertz: „Vedem că pe micul ţăran, pe proprietarul de casă dela oraş şi îndeosebi pe marele proprietar funciar îi expropriază tocmai clasele inferioare şi mijlocii, şi principalul contingent al acestora este furnizat indiscutabil de populaţia sătească" (Hertz, S. 29, traducerea rusă 77. — Repetat cu

* D-l Bulgacov a folosit împotriva lui Kautsky aceleaşi argumente cu privire la ipoteci în „Nacealo", iar în limba germană şi în „Arhiva" lui Braun.

** — „Inainte" [53]. — *Nota Red.*

extaz în „R.B." nr. 10, pag. 216—217). „Teoria lui David despre «golirea» (Aushöhlung) capitalismului prin contractele colective cu privire la salarizare (Tarifgemeinschaften) și prin asociațiile de consum este astăzi întrecută. Ea pălește în fața exproprierii hertziene a expropriatorilor prin cassele de economii. Agnesa cea econoamă, care era considerată moartă, renaște la o viață nouă" (Kautsky, l.c., S. 475), și „criticii" ruși laolaltă cu publiciștii dela „Russcoe Bogatstvo" se grăbesc să transplanteze pe solul rus pe această „econoamă Agnesă", înviată pentru a face de rușine social-democrația „ortodoxă".

Și iată că acest d. V. Cernov, care se sufocă de entuziasm în fața argumentelor lui Eugen Richter, repetate de Hertz, „face praf" pe Kautsky în paginile revistei „Russcoe Bogatstvo" și ale culegerii „Intr'un post de cinste", dedicată d-lui N. Mihailovschi. Ar fi o nedreptate dacă nu am releva câteva perle din această praftură. „Kautsky recunoaște, iarăși repetând pe Marx — scrie d-l Cernov în nr. 8 din „R.B.", pag. 229 —, că progresul agriculturii capitaliste duce la sărăcirea solului în substanțe nutritive: sub forma diferitelor produse, pământului i se ia în permanență ceva care este trimis la oraș și nu mai este restituit pământului... După cum vedeți, în problema legilor fertilității solului, Kautsky repetă neputincios (sic!) cuvintele lui Marx, care se bazează pe teoria lui Liebich. Dar, când Marx a scris primul său volum, «legea restabilirii» formulată de Liebich era ultimul cuvânt al agronomiei. Dela această descoperire a trecut mai bine de jumătate de veac. In cunoștințele noastre despre legile fertilității solului s'a produs o întreagă revoluție. Și ce se întâmplă? Intreaga perioadă de după Liebich, toate descoperirile de mai târziu ale lui Pasteur, Ville, experiențele lui Solari cu introducerea azotului, descoperirile lui Berthelot, Hellriegel, Villefart și Vinogradschi în domeniul bacteriologiei solului — toate acestea au trecut fără urmă pentru Kautsky"... Drăguțul de d. Cernov! Cât de uimitor seamănă el cu Voroșilov al lui Turgheniev: vă amintiți de tânărul docent rus — din „Fumul" —, care a făcut o călătorie de plăcere în străinătate și care se distingea în general prin aceea că era foarte tăcut, dar care din timp în timp izbucnea și începea să debiteze zeci și sute de nume savante și foarte savante, rare și foarte rare? Exact așa este și savantul nostru d. Cernov,

care a distrus cu totul pe acest ignorant de Kautsky. Dar... totuși ce-ar fi dacă am consulta și cartea lui Kautsky? Ce-ar fi să ne uităm măcar la tabla ei de materii? Găsim capitolul IV: „Agricultura modernă", paragraful d) „îngrășăminte, *bacterii*". Deschidem la paragraful d) și citim:

„In a doua jumătate a deceniului trecut s'a descoperit că plantele silicoase, spre deosebire de celelalte culturi de plante, își capătă aproape întreaga rezervă de azot nu din sol, ci din aer, că ele nu numai că nu sărăcesc în azot solul, dar îl și îmbogățesc. Ele au însă această însușire numai dacă solul conține anumite microorganisme, care se lipesc de rădăcinile lor. Acolo unde aceste microorganisme nu există, se poate ca printr'o tratare corespunzătoare a solului să se dea plantelor silicoase însușirea de a transforma solul sărac în azot, într'un sol bogat în azot și de a îngrășa în felul acesta până la un anumit grad solul pentru celelalte culturi de plante. Combinată cu îngrășămintele minerale corespunzătoare (săruri de fosfor, îngrășăminte de potasiu), tratarea cu bacterii a plantelor silicoase dă, de regulă generală, posibilitatea de a obține în mod constant de pe acest pământ cele mai bogate recolte, chiar și fără bălegar. Numai datorită acestei descoperiri «gospodăria liberă» a căpătat o bază cu totul solidă" (Kautsky, 51—52). Cine a fundamentat, așa dar, din punct de vedere științific această minunată descoperire a bacteriilor fixătoare de azot? — Hellriegel...

Vina lui Kautsky constă în aceea că el are prostul obicei (care se observă deasemenea la mulți ortodocși înguști) de a nu uita niciodată că membrii partidului socialist luptător trebue și în lucrările lor de știință să nu piardă din vedere pe cititorul-muncitor, trebue să se străduiască să scrie *simplu,* fără artificii de stil, fără acele semne exterioare de „savantlâc" care captivează atât de mult pe decadenți și pe reprezentanții cu titluri ai științei oficiale. Kautsky a preferat și aici să arate pe înțeles și limpede în ce constă ultimele descoperiri agronomice și să lase la o parte numele savante, care nu spun nimic pentru nouă zecimi din public. Voroșilovii procedează invers: ei preferă să înșire un sac întreg de nume savante din domeniul agronomiei, economiei politice, filozofiei critice etc., ascunzând sub gunoi savant esența lucrurilor.

De exemplu, Voroşilov-Cernov, învinuind pe nedrept pe Kautsky că nu cunoaşte nume de savanţi şi descoperiri ştiinţifice, a muşamalizat şi a disimulat un episod extrem de interesant şi instructiv al criticii la modă, şi anume: atacul economiei burgheze împotriva ideii socialiste a desfiinţării contradicţiei dintre oraş şi sat. Profesorul Lujo Brentano susţine, de pildă, că strămutarea populaţiei dela sat spre oraş este provocată nu de condiţiile sociale date, ci de o *necesitate naturală,* de legea fertilităţii descrescânde a solului *. Urmând pe învăţătorul său, d-l Bulgacov a declarat în „Nacealo" (1899, Martie, pag. 29) că ideea desfiinţării contradicţiei dintre oraş şi sat este o „pură fantezie", care „va stârni râsul agronomului". In cartea sa, Hertz scrie: „Desfiinţarea deosebirii dintre oraş şi sat este, ce-i drept, o aspiraţie de bază a vechilor utopişti (şi chiar a „Manifestului"), — dar totuşi nu ne vine a crede ca o orânduire socială în care să existe toate condiţiile pentru a duce cultura umană spre cele mai înalte ţeluri ce pot fi atinse ar desfiinţa într'adevăr marile centre de energie şi cultură —marile oraşe — şi, pentru a satisface sentimentul estetic jignit, ar renunţa la aceste bogate comori de artă şi ştiinţă, fără de care progresul nu este posibil" (S. 76. Traducătorul rus a găsit cu cale să traducă la pag. 182 cuvântul „potenzirt" ** prin „potenţial". E nenorocire cu aceste traduceri în ruseşte! La pag. 270 acelaş traducător traduce: „Wer

* Vezi articolul lui Kautsky din „Neue Zeit", XIX, 2, 1900—1901, nr. 27: „Tolstoi und Brentano" („Tolstoi şi Brentano". — *Nota Trad.).* Kautsky face o comparaţie între socialismul ştiinţific contemporan şi doctrina lui L. Tolstoi, care, cu toată naivitatea reacţionară a teoriei sale, rămâne un profund observator şi critic al orânduirii burgheze, pe de o parte, şi, pe de altă parte, economia burgheză, a cărei „stea" este Brentano (învăţătorul, după cum se ştie, al d-lor Struve, Bulgacov, Hertz şi tutti quanti), care dă dovadă de cea mai neverosimilă confuzie, încurcând fenomenele naturii cu fenomenele sociale, confundând noţiunile de productivitate şi rentabilitate, de valoare şi preţ etc. „Acest lucru — spune pe drept cuvânt Kautsky — este caracteristic nu atât lui Brentano personal, cât şcolii căreia îi aparţine. *Şcoala istorică* a economiei burgheze în forma ei actuală consideră tendinţa spre o înţelegere integrală a mecanismului social drept o treaptă depăşită (überwundener Standpunkt). Potrivit acestei concepţii, ştiinţa economică trebue nu să studieze legile sociale şi să le îmbine într'un sistem unitar, ci să se limiteze la o descriere protocolară a diferitelor fapte sociale din trecut şi prezent. In felul acesta ea se şi deprinde să se refere numai la latura de suprafaţă a fenomenelor. Iar când unul sau altul dintre reprezentanţii acestei şcoli cedează totuşi tentaţiei de a analiza temeiurile mai profunde ale fenomenelor, acesta se vede în situaţia de a nu se putea orienta deloc şi începe să bâjbâe neputincios. Şi în partidul nostru se manifestă dela un timp tendinţa de a înlocui teoria lui Marx nu cu vreo altă teorie, ci prin acea lipsă de orice teorie (Theorielosigkeit) caracteristică şcolii istorice, — tendinţa de a reduce pe teoretician la rolul de reporter. Cine nu are nevoie de o topăială lipsită de ţel (Fortwursteln) dela un caz la altul, ci de o înaintare energică şi integrală spre un ţel măreţ, pe acela confuzia brentanistă, dezvăluită de noi, trebue să-l pună în gardă împotriva actualelor metode ale şcolii istorice" (S. 25).

** — Ridicat la putere, îmbelşugat. — *Nota Trad.*

isst zuletzt das Schwein?" * — „Cine este până la urmă porc?"). După cum vedeţi, Hertz apără ordinea burgheză împotriva „fanteziilor" socialiste prin fraze în care nu este mai puţină „luptă pentru idealism" decât la d-nii Struve şi Berdiaev! Dar însăşi apărarea nu câştigă nimic de pe urma acestei frazeologii idealiste bombastice.

Că social-democraţii ştiu să preţuiască meritul istoric al marilor centre de energie şi cultură o dovedeşte lupta lor neîmpăcată împotriva a tot ceeace ţintueşte pe loc populaţia în general, pe ţărani şi muncitorii dela sate în special. Şi deaceea pe ei, spre deosebire de critici, nu-i prinde în undiţă niciun proprietar funciar care caută să procure „mujicului" „câştiguri" de iarnă. Dar recunoaşterea categorică a caracterului progresist al marilor oraşe în societatea capitalistă nu ne împiedică câtuşi de puţin să includem în idealul nostru (şi în programul nostru de acţiune, deoarece idealurile nerealizabile le lăsăm în seama d-lor Struve şi Berdiaev) desfiinţarea contradicţiei dintre oraş şi sat. Nu este adevărat că acest lucru ar echivala cu o renunţare la comorile ştiinţei şi artei. Ba dimpotrivă: acest lucru este necesar pentru a face ca aceste comori să devină *accesibile întregului popor,* pentru a desfiinţa acea izolare de cultură a populaţiei de milioane dela sate pe care Marx a denumit-o atât de nimerit „idiotismul vieţii de ţară" [54]. Şi în momentul de faţă, când este posibilă transmiterea energiei electrice la distanţă, când tehnica transporturilor s'a dezvoltat atât de mult încât cu cheltueli mai mici (decât cele de azi) se poate efectua transportul pasagerilor cu o viteză de 200 de verste pe oră **, — nu există absolut niciun fel de piedici tehnice pentru ca de comorile ştiinţei şi ale artei, acumulate de-a-lungul veacurilor în câteva centre, să se bucure întreaga populaţie, răspândită mai mult sau mai puţin uniform pe tot cuprinsul ţării.

Şi dacă nimic nu împiedică desfiinţarea contradicţiei dintre oraş şi sat (trebue, desigur, să ne închipuim această desfiinţare nu sub forma unui singur act, ci sub forma unei întregi serii de măsuri), aceasta nu este nici pe departe cerută numai de „simţul estetic". In marile oraşe

* — „Cine mănâncă până la urmă porcul?". — *Nota Trad.*

** Proiectul unui asemenea drum între Manchester şi Liverpool n'a fost aprobat de parlament, şi aceasta numai din cauza împotrivirii interesate a magnaţilor feroviari, care se tem de ruinarea vechilor societăţi.

oamenii se sufocă, după expresia lui Engels, în propria lor murdărie şi, periodic, toţi cei ce pot fug din oraş în căutare de aer proaspăt şi de apă curată [55]. Industria se dispersează deasemenea pe cuprinsul ţării, căci şi ei îi este necesară apă curată. Exploatarea căderilor de apă, a canalelor şi râurilor în vederea obţinerii de energie electrică va da un nou imbold acestei „dispersări a industriei". In sfârşit, — last but not least * — utilizarea raţională a lăturilor dela oraşe în general şi a excrementelor omeneşti în special, atât de importante pentru agricultură, cere deasemenea desfiinţarea contradicţiei dintre oraş şi sat. Şi iată că tocmai împotriva acestui punct al teoriei lui Marx şi Engels s'au gândit d-nii critici să-şi îndrepte obiecţiile de ordin agronomic (d-nii critici au preferat să se abţină dela o analiză completă a teoriei care în această problemă a fost expusă foarte amănunţit de Engels în „Anti-Dühring" **, mărginindu-se, ca întotdeauna, la o simplă parafrazare a unor fragmente din ideile vreunui Brentano). Raţionamentele lor se desfăşoară în felul următor: Liebich a dovedit necesitatea de a se da solului atâta cât i se ia. El a considerat deaceea aruncarea lăturilor dela oraşe în mare şi râuri ca fiind o irosire a substanţelor necesare agriculturii. Kautsky împărtăşeşte teoria lui Liebich. *Dar* agronomia modernă a demonstrat deplina posibilitate a restabilirii forţelor productive ale pământului fără bălegar, cu ajutorul îngrăşămintelor chimice şi al tratării plantelor silicoase cu anumite bacterii fixatoare de azot etc. *Prin urmare*, Kautsky şi toţi aceşti „ortodocşi" nu sunt decât nişte oameni înapoiaţi.

Prin urmare — vom răspunde noi — d-nii critici săvârşesc şi aici una dintre numeroasele şi nesfârşitele lor *denaturări* de sens. Expunând teoria lui Liebich, Kautsky a arătat în *acelaş timp* că agronomia modernă a demonstrat deplina posibilitate de „a se dispensa cu totul de bălegar" (S. 50, „Agrarfrage"; vezi pasajul citat mai sus), dar a adăugat totodată că acesta este un *paliativ* în comparaţie cu irosirea excrementelor omeneşti provocată de sistemul de canalizare dela oraşe. Dacă criticii ar fi fost în stare să discute lucrurile în esenţa lor, ei ar fi trebuit să combată tocmai acest punct, demonstrând că acesta nu

* — Ultima la număr, dar nu şi ca importanţă. — *Nota Trad.*
** — In „Anti-Dühring" [56]. — *Nota Red.*

este un paliativ. La acest lucru ei nici nu s'au gândit. Se înţelege dela sine că posibilitatea înlocuirii îngrăşămintelor naturale prin îngrăşăminte chimice şi faptul acestei înlocuiri *(parţiale)* nu infirmă cu nicio iotă faptul că este neraţional să se arunce în zadar îngrăşămintele naturale, otrăvind totodată cu lături râurile şi aerul în preajma oraşelor şi fabricilor. In jurul marilor oraşe există şi astăzi câmpuri de irigaţie care utilizează lăturile din oraşe cu imens folos pentru agricultură, — dar în felul acesta este utilizată numai o parte infimă a lăturilor. Ingrăşămintele chimice — spune Kautsky, răspunzând în pag. 211 din cartea sa la obiecţia cum că agronomia modernă infirmă faptul exploatării agronomice a satului de către oraş, pe care d-nii critici i-o prezintă ca pe ceva nou —, îngrăşămintele chimice „dau posibilitatea de a preîntâmpina scăderea fertilităţii solului, dar necesitatea de a folosi aceste îngrăşăminte chimice în proporţii din ce în ce mai mari înseamnă a apăsa agricultura cu încă una dintre numeroasele poveri care *nu sunt nicidecum o necesitate naturală, ci provin din relaţiile sociale existente*" *.

In cuvintele subliniate de noi rezidă întreg „miezul" problemei, încurcată cu atâta zel de către critici. Scriitorii care, asemenea d-lui Bulgacov, înspăimântă proletariatul cu „problema cerealelor", ca fiind o problemă mai îngrozitoare şi mai importantă decât problema socială, şi care se extaziază în faţa limitării artificiale a natalităţii, spunând că „reglementarea creşterii populaţiei" devine „principala (sic!) condiţie economică" a buneistări a ţărănimii (II,261), că această reglementare merită „respect" şi că „creşterea populaţiei în rândurile ţăranilor stârneşte multă indignare făţarnică" (numai făţarnică? şi nu o indignare legitimă împotriva rânduelilor sociale actuale?) „la moraliştii sentimentali (!?), ca şi cum lascivitatea neînfrânată (sic!) este în sine o virtute" (ibid.), — astfel de scriitori trebue în mod firesc şi inevitabil să se străduiască să lase în umbră piedicile *capitaliste*, care stau în calea progresului agriculturii, pentru a arunca totul pe seama „legii" naturale a „fertilităţii descrescânde a solului", pentru a prezenta desfiinţarea contradicţiei dintre oraş şi sat

* Se înţelege — spune Kautsky mai departe — că după prăbuşirea capitalismului îngrăşămintele chimice nu vor dispărea, ci vor îmbogăţi solul cu substanţe speciale, şi nu vor efectua *întreaga* sarcină a restabilirii fertilităţii solului.

ca fiind o „fantezie pură“. Dar cât de mare trebue să fie ușurința d-lor cernovi, spre a repeta asemenea raționamente și totodată a reproșa criticilor marxismului „lipsa de principialitate, eclectismul și oportunismul“ („R. B.“ nr. 11, pag. 246) ?! D-l Cernov, reproșând altora lipsa de principialitate și oportunismul — ce poate fi mai comic decât un astfel de spectacol?

Toate celelalte isprăvi critice ale lui Voroșilov al nostru sunt absolut la fel cu cele pe care le-am analizat acum.

Dacă Voroșilov vă încredințează că Kautsky nu înțelege deosebirea dintre creditul capitalist și cămătărie, că el dă dovadă, atunci când vorbește despre țăranul care îndeplinește funcții de întreprinzător și ca atare ocupă față de proletariat un loc asemănător fabricantului, de o totală nepricepere sau lipsă de dorință de a-l înțelege pe Marx, dacă Voroșilov se bate totodată cu pumnul în piept și exclamă: „spun acest lucru fără a ezita, deoarece simt (sic!) sub picioare pământ solid“ („Intr'un post de cinste“, pag. 169), — puteți fi liniștiți: Voroșilov iar încurcă, fără rușine, lucrurile și tot atât de fără rușine se laudă. El „nu a observat“ în cartea lui Kautsky pasajele consacrate cămătăriei ca atare („Agrarfrage“, S. 11, 102—104, în special 118, 290—292) și forțează din toate puterile o ușă deschisă, făcând totodată, așa cum se obișnuește, zarvă pe tema „formalismului doctrinar“, a „rigidității morale“ a lui Kautsky, a faptului că acesta „își bate joc de suferințele omenești“ etc. Cât privește însă îndeplinirea de către țărani a funcțiilor de întreprinzător, acest lucru uimitor de complicat, după cât se pare, depășește măsura înțelegerii lui Voroșilov. In studiul următor vom încerca totuși să i-o explicăm, folosind cele mai concrete exemple.

Dacă Voroșilov vrea să demonstreze că el este un adevărat reprezentant al „intereselor muncii“ și tună împotriva lui Kautsky pentru faptul că „a alungat din rândurile proletariatului un mare număr de muncitori, oameni ai muncii, dintre cei mai autentici“ (op. cit., pag. 167) de genul lumpenproletariatului, servitorimii, meșteșugarilor etc. —, aflați că Voroșilov încurcă lucrurile, căci Kautsky analizează aici trăsăturile care caracterizează „proletariatul contemporan“, care a creat „mișcarea proletară social-democrată“ contemporană („Agrarfrage“, S. 306), și voroșilovii n'au făcut

încă până acum nicio descoperire în sensul că vagabonzii, meșteșugarii sau servitorii ar fi creat o mișcare social-democrată. Cât despre reproșul că Kautsky este în stare „să alunge“ pe servitori (care încep astăzi în Germania să adere la mișcare), pe meșteșugari etc. din rândurile proletariatului, — aceasta nu face decât să arate în întregime toată nerușinarea voroșilovilor, care își manifestă cu atât mai bucuros bunăvoința față de acești „oameni ai muncii dintre cei mai autentici“, cu cât asemenea fraze au mai puțină însemnătate practică și cu cât este mai lipsit de primejdie să faci praf *partea a doua* a „Problemei agrare“, pe care cenzura rusă n'a lăsat-o să treacă. De altfel, în ceeace privește nerușinarea mai sunt și alte perle: lăudând pe d-nii N. — on [57] și Cablucov și trecând complect sub tăcere critica marxistă îndreptată împotriva lor, d-l Cernov pune totodată cu o prefăcută naivitate întrebarea: la cine oare se gândesc social-democrații germani când vorbesc de „tovarășii“ lor ruși? Dacă nu credeți că în „Russcoe Bogatstvo“ se pun asemenea întrebări, cercetați nr. 7, pag. 166.

Dacă Voroșilov afirmă că „previziunile“ lui Engels cu privire la sterilitatea mișcării muncitorești belgiene ca urmare a influenței proudhonismului „au dat greș“ — aflați că Voroșilov denaturează iarăși lucrurile, fiind prea încrezător în, ca să spunem așa, „iresponsabilitatea“ sa. Iată cuvintele lui: „Nu degeaba Belgia nu a fost niciodată ortodox-marxistă, și nu degeaba Engels, nemulțumit pentru aceasta de ea, a prezis că din cauza influenței «principiilor proudhoniste» mișcarea belgiană se va dezvolta «von nichts durch nichts zu nichts» *. Și vai! previziunile lui au dat greș, iar amploarea și caracterul multilateral al mișcării belgiene au făcut în momentul de față din ea un model, dela care învață multe lucruri multe țări «ortodoxe»“ („R.B.“ nr. 10, pag. 234). Lucrurile s'au petrecut astfel: în 1872 (șaptezeci și doi!) Engels polemiza în ziarul social-democrat „Volksstaat“ ** cu proudhonistul german Mühlberger și, obiectând împotriva exagerării însemnătății proudhonismului, a scris: „Singura țară în care mișcarea muncitorească

* — „dela nimic prin nimic spre nimic“. — *Nota Trad.*
** — „Statul Popular“ [58]. — *Nota Red.*

se află în mod nemijlocit sub influenţa «principiilor» proudhoniste este Belgia, şi tocmai deaceea mişcarea muncitorească belgiană se dezvoltă, după expresia lui Hegel, «dela nimic prin nimic spre nimic»" *.

Aşa dar, este *de-a-dreptul un neadevăr* faptul că Engels ar fi „prezis" sau „proorocit" ceva. El a vorbit numai de *ceeace există*, adică de ceeace exista în 1872. Or, faptul că *pe atunci* mişcarea belgiană bătea pasul pe loc tocmai datorită dominaţiei proudhonismului, ai cărui conducători se pronunţaseră împotriva colectivismului şi respingeau activitatea politică de sine stătătoare a proletariatului, este un adevăr istoric incontestabil. Abia în 1879 a fost constituit „partidul socialist belgian" şi abia atunci a început agitaţia pentru dreptul de vot universal, agitaţie care a marcat victoria marxismului asupra proudhonismului (recunoaşterea luptei politice a proletariatului, organizat într'un partid de clasă de sine stătător) şi începutul succeselor de seamă ale mişcării. Programul actual al „partidului muncitoresc belgian" a adoptat (lăsăm la o parte diferitele puncte mai puţin importante) *toate* ideile fundamentale ale marxismului. Şi iată că în 1887, în prefaţa la ediţia a II-a a articolelor sale în problema locuinţelor, Engels subliniază în mod deosebit „progresul uriaş al mişcării muncitoreşti internaţionale realizat în ultimii 14 ani". Acest progres — spune el — este strâns legat de înlăturarea proudhonismului, care *pe atunci* domina şi care *acum* este aproape uitat. „In Belgia — remarcă Engels — Flamanzii au înlăturat pe Valoni dela conducerea mişcării, au destituit (abgesetzt) proudhonismul şi au făcut ca mişcarea să ia o mare amploare" (pag. 4 din aceeaşi broşură, prefaţă) [60]. Nu-i aşa că lucrurile sunt fidel redate în „Russcoe Bogatstvo" ?

Dacă Voroşilov... dar destul! Noi, evident, nu putem concura cu o revistă legală, care debitează lunar minciuni despre marxismul „ortodox", vorbind despre el ca despre un mort.

* Vezi broşura „Zur Wohnungsfrage". Zürich, 1887 („Cu privire la problema locuinţelor". Zürich, 1887. — *Nota Trad.*), care cuprinde o reproducere a articolelor îndreptate împotriva lui Mühlberger apărute în 1872 şi o introducere datată 10 Ianuarie 1887. Pasajul citat se află pe pag. 56 [59].

V

„PROSPERAREA MICILOR GOSPODĂRII ÎNAINTATE DE ASTĂZI". EXEMPLUL BADEN-ULUI *

— Detalizare, detalizare! — exclamă d-l Bulgacov în revista „Nacealo" (nr. 1, pag. 7 şi 13), şi această lozincă este repetată de sute de ori şi în sute de feluri de toţi „criticii".

Bine, domnilor, să ne apucăm de detalizare.

Când voi aţi folosit această lozincă împotriva lui Kautsky, acest lucru era cu totul lipsit de sens, pentrucă principala sarcină a unei cercetări ştiinţifice a problemei agrare, îmbâcsită cu un număr infinit de amănunte fără legătură, consta tocmai în crearea unui tablou general al întregii orânduiri agrare contemporane în dezvoltarea ei. Lozinca voastră nu făcea decât să ascundă lipsa voastră de principialitate ştiinţifică, teama voastră oportunistă de orice concepţie despre lume închegată şi aprofundată. Şi dacă n'aţi fi avut o atitudine voroşilovistă faţă de cartea lui Kautsky, aţi fi putut să scoateţi din ea o sumedenie de indicaţii cu privire la felul în care trebue folosite datele detaliate, cum trebue ele prelucrate. Iar faptul că voi nu ştiţi să folosiţi aceste date detaliate, aceasta o vom dovedi imediat pe baza unei serii întregi de exemple *alese chiar de voi înşivă*.

In articolul său „Barbarii ţărani", îndreptat împotriva lui Kautsky şi publicat în revista domnilor voroşilovi, „Sozialistische (??) Monatshefte" (III Jahrg., 1899, Heft 2), E. David s'a referit cu o deosebită satisfacţie la „una dintre *cele mai substanţiale şi interesante monografii*" asupra gospodăriei ţărăneşti apărută în ultimul timp, şi anume la cartea lui Moritz Hecht: „Drei Dörfer der badischen Hard" (Lpz. 1895) **. Hertz s'a folosit de această referire, a repetat după David câteva cifre din această „splendidă lucrare" (S. 68, traducerea rusă 164) şi „a recomandat în mod in-

* Capitolele V—IX au fost publicate în revista „Obrazovanie", cu următoarea notă din partea autorului: „Prezentele studii au fost scrise în 1901. Prima parte a acestora a fost publicată în broşură anul trecut la Odesa (editura „Burevestnic"). A doua parte a lor se publică pentru prima oară. Fiecare studiu reprezintă un tot mai mult sau mai puţin de sine stătător. Tema lor comună este analiza criticii îndreptată împotriva marxismului în publicistica rusă". — *Nota Red.*

** — „Trei sate din Hard-ul Baden", Leipzig, 1895. — *Nota Trad.*

sistent" (S. 69, traducerea rusă 188) să fie citită fie în original, fie în extrasele lui David. D-l Cernov s'a grăbit, în „Russcoe Bogatstvo", să repete şi pe David, şi pe Hertz, opunând lui Kautsky „tabloul luminos al înfloririi micilor gospodării moderne înaintate" (nr. 8, 206—209) prezentat de Hecht.

Să ne adresăm lui Hecht.

Hecht descrie trei sate din regiunea Baden, aflate la o distanţă de 4 — 14 kilometri de Karlsruhe: Hagsfeld, Blankenloch şi Friedrichsthal. Cu toate dimensiunile mici ale terenurilor, 1 — 3 hectare de fiecare gospodar, ţăranii trăiesc o viaţă foarte înstărită şi civilizată, strângând de pe pământ recolte extrem de bogate. David (iar după el, şi Cernov) compară aceste recolte cu recoltele medii pe întreaga Germanie (în chintale la 1 ha.: la cartofi 150 — 160 şi 87,8, la secară şi grâu 20 — 23 şi 10 — 13, la fân 50 — 60 şi 28,6) şi exclamă: ei ?! Iată cum arată „micii ţărani înapoiaţi"! In primul rând, vom răspunde noi, întrucât aici nu se face nicio comparaţie între o gospodărie mică şi una mare care să se fi aflat în condiţii egale, este ridicol a se considera aceasta ca un argument împotriva lui Kautsky. Şi mai ridicol este atunci când acelaş d. Cernov care la pag. 229 din „Russcoe Bogatstvo" nr. 8 afirmă că în „concepţia rudimentară a lui Kautsky" (cu privire la exploatarea agronomică a satului de către oraş) „laturile tenebroase ale capitalismului sunt chiar exagerate" — citează la pag. 209, *împotriva* lui Kautsky, tocmai un exemplu în care această piedică capitalistă în calea progresului agriculturii este *înlăturată* datorită faptului că satele alese de el sunt situate în preajma oraşelor. In timp ce majoritatea uriaşă a populaţiei săteşti pierde o enormă cantitate de îngrăşăminte naturale din cauza depopulării satelor provocate de capitalism, precum şi din cauza concentrării populaţiei în oraşe, — o minoritate infimă de ţărani din preajma oraşelor se bucură, datorită situaţiei lor, de avantaje deosebite şi se îmbogăţeşte pe seama mizeriei massei. Nu este de mirare că recoltele din satele descrise sunt atât de bogate dacă acestea achiziţionează anual bălegar în valoare de 41.000 de mărci din grajdurile militare ale celor 3 oraşe de garnizoană vecine (Karlsruhe, Bruchsal şi Durlach) şi must de grajd dela întreprinderile de vidanjare (Hecht, S. 65), pe când îngrăşăminte chimice se cumpără

numai în valoare de 7.000 de mărci *. A combate superioritatea tehnică a marii gospodării prin exemplul unor mici gospodării aflate în asemenea condiţii nu înseamnă decât a-ţi dovedi neputinţa. In al doilea rând, în ce măsură avem de-a-face în realitate în acest exemplu cu „adevăraţii mici ţărani", echte und rechte Kleinbauern, cum spune David şi cum repetă după el Hertz şi Cernov ? Totodată ei se referă *numai* la proporţiile proprietăţii funciare, dând la iveală tocmai nepriceperea de a folosi datele detaliate. Pentru ţăranul din preajma oraşului, după cum ştie oricine, o desiatină de pământ face tot atât cât 10 desiatine pentru ţăranii din fundul provinciei ; de altfel şi *tipul* gospodăriei din vecinătatea oraşului se schimbă în mod radical. De pildă, preţul pământului în satul cu cel mai puţin pământ şi în acelaş timp cel mai bogat dintre aceste sate din apropierea capitalei, Friedrichsthal, este de 9.000—10.000 de mărci, *de cinci ori* mai mare decât preţul mediu dela Baden (1938 de mărci) *şi de vreo douăzeci de ori* mai mare decât preţul pământului în localităţile îndepărtate din Prusia Orientală. Prin urmare, după proporţiile producţiei (singurul indiciu exact al proporţiilor gospodăriei), aceştia nu sunt deloc „mici" ţărani. Cât despre *tipul* gospodăriei lor, constatăm aici un grad remarcabil de înalt de dezvoltare a gospodăriei *băneşti* şi de *specializare* a agriculturii, deosebit de subliniate de Hecht. Se seamănă tutun (45% din suprafaţă în Friedrichsthal), cartofi de soi (folosiţi parte pentru seminţe, parte pentru bucătăria „domnilor de seamă" — Hecht, 17 — în Karlsruhe), vând în capitală lapte şi unt, purcei şi porci, iar ei înşişi cumpără atât cereale, cât şi fân. Agricultura a căpătat aici pe deplin un caracter comercial, şi ţăranul din preajma capitalei este un *mic-burghez* de cea mai pură speţă, astfel că, dacă d-l Cernov ar fi cercetat într'adevăr datele detaliate la care se referă, după informaţiile altora, poate că s'ar fi apropiat întrucâtva de înţele-

* In treacăt fie spus, d-l Cernov asigură pe cititorii revistei „Russcoe Bogatstvo" că în aceste sate nu există „nicio diferenţiere cât de cât vizibilă" *în ceeace priveşte mărimea proprietăţii*. Dar dacă în gura sa revendicarea detalizării nu ar fi fost o frază lipsită de conţinut, el n'ar fi putut uita că pentru aceşti ţărani din preajma oraşelor cantitatea de pământ are o însemnătate cu mult mai mică decât cantitatea de îngrăşăminte. Iar în această privinţă diferenţierea este foarte vizibilă. Cele mai bogate recolte şi cei mai bogaţi ţărani se află în satul Friedrichsthal, deşi acesta are cel mai puţin pământ; dar din cele 48.000 de mărci care se cheltuesc pentru îngrăşăminte, acestuia îi revin 28.000 de mărci, ceeace la 258 ha. de pământ înseamnă 108 mărci la 1 ha. Hagsfeld cheltueşte numai câte 30 de mărci la hectar (12.000 : 397 ha.), iar Blanckenloch numai câte 11 mărci (8.000 : 736 ha.).

gerea categoriei atât de complicate pentru el a „mic-burghezismului" (vezi „Russcoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 163) ţăranului. Este foarte curios faptul că Hertz şi d-l Cernov, declarându-se incapabili de a înţelege cum se face că ţăranul îndeplineşte funcţii de întreprinzător, cum de este el în stare să figureze când ca muncitor, când ca întreprinzător, se referă la o cercetare amănunţită, al cărei autor spune de-a-dreptul: „Ţăranul din secolul al XVIII-lea, cu ale lui 8—10 hectare de pământ, era ţăran" („*era* ţăran", d-le Cernov!) „şi om al muncii fizice; ţăranul cu gospodărie pitică din secolul al XIX-lea, cu ale lui 1—2 hectare, este om al muncii intelectuale, întreprinzător, negustor" (Hecht, S. 69, vezi pag. 12: „gospodarul rural s'a transformat în *negustor* şi *întreprinzător*". Subliniat de Hecht). Oare nu în mod voroşilovist l-au „făcut praf" Hertz şi d-l Cernov pe Kautsky pentru faptul că acesta a confundat pe ţăran cu un întreprinzător?

Cea mai pregnantă caracteristică a „întreprinzătorului" este folosirea muncii salariate. Şi este caracteristic în cel mai înalt grad faptul că niciunul dintre quasi-socialiştii care s'au referit la lucrarea lui Hecht *nu au suflat niciun cuvânt* cu privire la acest lucru. Hecht însuşi — cel mai tipic Kleinbürger *, cu cea mai conformistă orientare, care se extaziază în faţa faptului că ţăranii sunt religioşi, precum şi în faţa „grijii mişcătoare" pe care o manifestă faţă de ei autorităţile marelui duce, în general, şi în faţa unei astfel de măsuri „importante" ca organizarea de cursuri culinare, în special, — se străduește, fireşte, să muşamalizeze aceste fapte, să demonstreze că nici între bogaţi şi săraci, nici între ţăran şi muncitorul agricol, nici între ţăran şi muncitorul de fabrică nu există nicio „prăpastie socială". „Categoria *zilerilor* agricoli nu există — scrie Hecht —. Majoritatea ţăranilor sunt în stare să-şi lucreze ei singuri, cu ajutorul familiei, lotul de pământ; numai un număr mic de persoane din aceste trei sate au nevoie de braţe de muncă străine, la vremea secerişului sau pentru treierat; asemenea familii «chiamă în ajutor» („bitten"), după expresia locală, bărbaţi sau femei, cunoscuţi ai lor (care nici nu se gândesc să se numească „zileri") (31). Că din numărul total al gospodarilor din cele trei sate numai

* — mic-burghez. — *Nota Trad.*

puţini angajează zileri, nu este de mirare, deoarece foarte mulţi „gospodari" sunt, după cum vom vedea, muncitori de fabrică. Dar câţi anume dintre cei care se ocupă numai cu agricultura recurg în mod special la munca salariată, Hecht nu pomeneşte nimic, preferând să umple dizertaţia sa de candidat (de doctorat, în limba germană), consacrată numai celor trei sate (Hecht însuşi este originar din unul dintre aceste trei sate), nu cu date statistice precise cu privire la diferitele categorii de ţărani, ci cu raţionamente cu privire la rolul de înaltă valoare morală al hărniciei şi spiritului de economie. (Cu toate acestea, sau poate tocmai din cauza aceasta, Hertz şi David ridică atâta în slăvi lucrarea lui Hecht.) Aflăm numai că cel mai scăzut salariu de ziler este în satul cel mai bogat şi mai pur agricol — Friedrichsthal, care este situat la cea mai mare distanţă de Karlsruhe (14 km.). La Friedrichsthal un ziler primeşte 2 mărci, cu întreţinerea sa, la Hagsfeld (situat la 4 km. de Karlsruhe şi populat cu muncitori de fabrică) — 3 mărci. Iată una dintre condiţiile „propăşirii" „adevăraţilor mici ţărani", care încântă atâta pe critici. In aceste trei sate — ne face cunoscut Hecht — „între domni şi *servitori* (Gesinde = şi servitori şi muncitori agricoli) există relaţii încă cu totul patriarhale. «Domnul», adică ţăranul cu 3—4 ha., «tutueşte» pe muncitorul agricol şi pe muncitoarea agricolă, le zice pur şi simplu pe nume, iar ei îi zic ţăranului «nene» (Vetter), iar soţiei lui «mătuşe» (Base), adresându-li-se cu «dumneata»... Muncitorii agricoli stau la masă cu familia şi sunt socotiţi ca membri ai ei" (S. 93). Cu privire la însemnătatea muncii salariate în cultivarea tutunului, care are o atât de largă dezvoltare în această regiune şi care necesită un număr deosebit de mare de braţe de muncă, „substanţialul" Hecht păstrează tăcere, dar, dat fiind că el tot a spus măcar câteva cuvinte despre munca salariată, chiar şi acest burghezel conformist trebue să fie considerat superior voroşilovilor socialismului „critic" în ceeace priveşte priceperea de „a detaliza" cercetarea.

In al treilea rând. S'au făcut referiri la studiul lui Hecht pentru a infirma faptul muncii excesive şi al subalimentării în rândurile ţărănimii. Şi aici, însă, după cât se vede, criticii au preferat *să treacă sub tăcere* faptele de felul celor *relevate* la Hecht. De ajutor le-a fost noţiunea de ţăran „mijlociu", care constitue un mijloc foarte răspândit

pentru înfrumusețarea „țărănimii" atât la narodnicii ruși, cât și la economiștii burghezi din Europa occidentală. „In general" țărănimea din aceste trei sate este foarte înstărită, dar chiar din cea mai nesubstanțială monografie a lui Hecht rezultă limpede că în această privință trebue să se facă deosebire între trei mari grupuri. Circa un sfert (sau 30%) dintre gospodari (majoritatea din Friedrichsthal și câțiva din Blankenloch) sunt mic-burghezi înstăriți, care s'au îmbogățit datorită poziției în apropierea capitalei, care au o rentabilă gospodărie bazată pe exploatarea vitelor de lapte (vând 10—20 litri de lapte pe zi) și care cultivă tutun (un exemplu: 1,05 ha. cultivat cu tutun aduce un venit global de 1.825 de mărci), care îngrașă porci pentru vânzare (la Friedrichsthal sunt 1.140 de locuitori, dintre care 497 țin porci, la Blankenloch, la 1.684 de locuitori revin 445 care țin porci, la Hagsfeld la 1.273—220) etc. In rândurile acestei minorități (singura pentru care, în fond, sunt valabile în întregime indiciile de „propășire" care entuziasmează pe critici) folosirea muncii salariate este incontestabil un fenomen destul de frecvent. In grupa următoare, căreia îi aparține majoritatea gospodarilor din Blankenloch, nivelul stării materiale este considerabil mai scăzut; se folosesc îngrășăminte mai puține, recoltele sunt mai puțin bogate, vitele mai puține (la Friedrichsthal există în total, socotite în vite mari, 599 de capete la 258 ha., la Blankenloch — 842 la 736 ha., la Hagsfeld — 324 la 397 ha.), în case „camerele curate" sunt mai rare, carne nu se mai mănâncă nici pe departe în fiecare zi, iar la multe familii se observă fenomenul (foarte cunoscut nouă, Rușilor) că, din nevoie de bani, acestea vând toamna cereale, iar primăvara cumpără din nou *. Centrul de greutate pentru această grupă se strămută permanent *dela agricultură spre industrie*, și 103 țărani din Blankenloch lucrează în Karlsruhe ca muncitori de fabrică. Aceștia, laolaltă cu aproape întreaga populație din Hagsfeld, formează cea de a treia grupă (40 — 50% din totalul gospodăriilor). Aici agricultura constitue o ocupație auxiliară, căreia își consacră timpul mai ales femeile. Și deși nivelul de trai este mai ridicat decât la Blankenloch (datorită influenței capitalei), nevoia se face deja puternic simțită. Oamenii vând laptele, iar pentru ei cumpără „margarină, care e mai ieftină" (24). Sporește rapid numărul caprelor: dela 9 în 1855, la 93 în 1893. „Această sporire — scrie Hecht — poate fi explicată numai prin dispariția gospodăriilor țărănești propriu zise și prin descompunerea (Auflösung) păturii țărănești într'o pătură de muncitori de fabrică sătești cu o proprietate funciară foarte fărâmițată" (27). In paranteză fie spus, și în întreaga Germanie între 1882 și 1895 numărul caprelor a crescut în proporții uriașe: dela 2.400.000 la 3.100.000, ceeace arată clar reversul acelui progres al „țărănimii robuste" căruia îi înalță atâtea osanale d-nii bulgacovi și „criticii"-socialiști mic-burghezi. Majoritatea muncitorilor merg pe jos 3,5 km. până la fabrică în oraș, temându-se să cheltuiască fie și o marcă (48 de copeici) pe săptămână pentru biletul de tren. Circa 150 de muncitori din cei 300 din Hagsfeld găsesc chiar că pentru ei este scumpă și masa la „cantina populară" cu 40—50 pfenigi, și primesc mâncare de acasă. „Bietele femei — ne spune Hecht — la ora 11 fix pun mâncarea în sufertașe și o duc la fabrică" (79). In ceeace privește muncitoarele, ele lucrează în fabrică tot câte 10 ore și primesc pentru aceasta în total 1,10 — 1,50 mărci (bărbații — 2,50 — 2,70 mărci), iar la salarizarea cu bucata 1,70 — 2 mărci. „Unele muncitoare se străduesc să-și sporească câștigul mizer prin ocupații auxiliare; la Blankenloch 4 fete lucrează la Karlsruhe la fabrica de hârtie și iau hârtie acasă pentru ca seara să confecționeze din ea carnete de hârtie; într'o seară, între orele 8 și 11 (sic!), fac circa 300 de pungi, muncă pentru care primesc 45 — 50 de pfenigi, supliment la micul câștig zilnic care le servește pentru acoperirea cheltuelilor de transport pe cale ferată. La Hagsfeld, unele femei, care înainte de a se căsători au lucrat în fabrici, au un mic câștig auxiliar, poleind în serile de iarnă articole de argint" (36). „Muncitorul din Hagsfeld — se înduioșează Hecht — duce o viață așezată, nu în virtutea unei legi imperiale, ci datorită propriei sale energii, are o căsuță pe care nu trebue s'o împartă cu oameni străini, are un mic petec de pământ; dar ceeace este cu mult mai

* Intre altele, Hecht explică înapoierea economică a Blankenloch-ului prin predominarea economiei naturale și prin *existența obștei*, datorită căreia, oricăruia care a împlinit 32 de ani îi este asigurat un petec de pământ (36 de ari — Almendgut), „fie că e leneș sau harnic, că face sau nu economii" (S. 30). Dar Hecht este totuși împotriva împărțirii pământurilor aparținând obștei: aceasta, spune el, este un fel de instituție de asistență socială (Altersversorgung) pentru muncitorii de fabrică înaintați în vârstă, al căror număr crește la Blankenloch.

important decât această proprietate efectivă, este conştiinţa că toate acestea au fost dobândite prin propria lui hărnicie. Muncitorul din Hagsfeld este şi muncitor de fabrică, şi ţăran în acelaş timp. Cel care nu are pământ arendează o parcelă cât de mică pentru a-şi spori venitul prin *utilizarea orelor libere*. Dacă vara munca în fabrică începe «abia» („abia" !) la orele 7, muncitorul se scoală la 4, pentru a muşuroi cartofii de pe ogorul său sau pentru a da hrană la vite. Sau dacă seara ajunge acasă la orele 7, ce-ar putea el să facă îndeosebi în timpul verii ? Şi iată că el mai munceşte 1 oră — $1^1/_2$ oră pe ogorul său : doar el nu are nevoie de o rentă ridicată de pe pământul lui, — el nu vrea decât să-şi folosească pe deplin (sic !) forţa de muncă"... Şi Hecht mai spune încă multe asemenea dulcegării, încheindu-şi cartea cu cuvintele : „Ţăranul cu gospodărie pitică şi muncitorul de fabrică — amândoi (sic !) s'au ridicat la nivelul categoriei mijlocii, şi aceasta nu datorită unor măsuri artificiale, de constrângere, ci datorită propriei lor hărnicii, propriei lor energii, a cultivării în ei a unei morale superioare" *.

„Aceste trei sate din Hard-ul Baden reprezintă acum *o singură mare şi largă categorie mijlocie*" (subliniat de Hecht).

Că Hecht scrie astfel de lucruri nu-i de mirare, deoarece el este cel mai de duzină apologet burghez. Dar ce nume merită oamenii care mistifică pe alţii denumindu-se socialişti şi care înfrumuseţează realitatea cu şi mai multă râvnă decât orice Hecht, prezentând propăşirea minorităţii burgheze drept progres general şi cocoloşind proletarizarea majorităţii prin vechea sperietoare a „îmbinării agriculturii cu industria" ?

---

* Hecht mai vorbeşte foarte, foarte mult despre această „morală superioară", entuziasmându-se nu mai puţin decât d-l Bulgacov în faţa „politicii lucide de căsătorii", a „hărniciei perseverente", a „spiritului de economie" şi de „moderaţie", citând chiar un „cunoscut proverb ţărănesc" : „Man sieht nicht auf die Goschen (d.h. Mund), sondern auf die Groschen". În traducere liberă : „căutăm să ne pice nu atât în gură, cât în buzunar". Propunem cititorului să confrunte acest proverb cu „învăţătura" profesorului Bulgacov din Chiev, după care gospodăria ţărănească (ca una care nu are nevoie nici de rentă, nici de profit) este „pentru societate (sic!) cea mai avantajoasă organizare a agriculturii" (Bulg., I, 154).

VI

PRODUCTIVITATEA MICII GOSPODĂRII ŞI A CELEI MARI. UN EXEMPLU DIN PRUSIA ORIENTALĂ

Din îndepărtata Germanie de Sud să ne mutăm, pentru variaţie, mai aproape de Rusia, în Prusia Orientală. Cu privire la această regiune avem un studiu *de detaliu* instructiv în cel mai înalt grad, de care d-l Bulgacov, care cere detalizare, n'a ştiut să se folosească. „Compararea datelor cu privire la productivitatea reală a gospodăriei mari şi a celei mici — scrie d-l Bulgacov — nu poate rezolva problema avantajelor lor tehnice, pentrucă gospodăriile comparate se pot afla în condiţii economice diferite. Lucrul cel mai important pe care îl pot da asemenea date este confirmarea faptică a concluziei negative că marea producţie nu are avantaje tehnice faţă de cea mică nu numai în teorie, dar, în anumite condiţii, şi în realitate. In literatura economică au fost făcute multe comparaţii de acest fel, în orice caz destule pentru a submina în cititorul neprevenit şi liber de prejudecăţi credinţa în superioritatea marii producţii în general" (I, 57—58). Şi în notă sunt citate 2 exemple. Primul este aceeaşi lucrare a lui Auhagen, care compara numai 2 gospodării — una de 4,6 şi alta de 26,5 ha. — din Hanovra, şi pe care au citat-o atât Kautsky în „Agrarfrage" (S. 111), cât şi Hertz (S. 69, traducerea rusă 166). In acest caz micii gospodării îi revin recolte mai bogate, şi Auhagen a stabilit că rentabilitatea ei este superioară marii gospodării, dar Kautsky a demonstrat deja că această rentabilitate superioară rezultă din *subconsum*. Hertz a încercat să desmintă acest lucru, dar cu acelaş succes pe care-l are de obicei ; şi deoarece Hertz este în prezent tradus în limba rusă, iar răspunsul lui Kautsky către Hertz nu este cunoscut în Rusia, vom arăta în două cuvinte conţinutul acestui răspuns (din articolul citat mai sus din „Neue Zeit"). Hertz, ca deobicei, a denaturat argumentul lui Kautsky, care s'ar fi referit, chipurile, numai la faptul că proprietarul marii gospodării îşi întreţine fiul la liceu. In realitate, însă, Kautsky a ilustrat prin aceasta numai nivelul de trai, şi dacă Hertz ar fi reprodus *întregul buget* al familiilor comparate (ambele sunt compuse din 5 persoane), ar fi obţinut cifrele: pentru mica gospodărie 1.158,40

de mărci, pentru cea mare — 2.739,25. In condițiile unui nivel de trai *identic* cu nivelul marii gospodării, mica gospodărie s'ar fi dovedit *mai puțin* rentabilă; după calculul lui Auhagen, venitul micii gospodării = 1.806 mărci, adică 5,45% față de capital (33.651 de mărci), iar al celei mari — 2.720 de mărci — 1,82% față de capital (149.559 de mărci). Scădeți din venitul micii gospodării ceeace ar fi trebuit să fie consumat, și el va rămâne de *258 de mărci — 0,80%!* Și aceasta în condițiile cheltuirii unei cantități de muncă neproporțional de mari: în mica gospodărie 3 lucrători la 4,6 ha., adică câte un lucrător la 1,5 ha., în marea gospodărie — 11 (vezi Hertz, S. 75, traducerea rusă 179) la 26,5 ha, adică câte 1 lucrător la 2,4 ha. Nu mai vorbim de împrejurarea, pe drept cuvânt ridiculizată de Kautsky, că pretinsul socialist Hertz compară munca copiilor țăranului contemporan cu strângerea spicelor de către Ruht.[61] Cât privește pe d-l Bulgacov, el s'a mărginit numai la a comunica date cu privire la producția la hectar și *nu a suflat* un cuvânt despre nivelul de trai al proprietarului micii gospodării și al celei mari.

„Un alt exemplu — continuă adeptul nostru al detalizării — îl găsim în ultimul studiu al lui *Karl Klawki*: «Ueber Konkurrenzfähigkeit des landwirtschaftlichen Kleinbetriebs» (în „Thiel's Landwirtschaftliche Jahrbücher", 1899, Heft 3—4) *. Comparația lui se referă la Prusia Orientală. Autorul compară câte 4 gospodării — de proporții mari, mijlocii și mici. O particularitate a acestei comparații constă în faptul că, în primul rând, veniturile și cheltuelile sunt exprimate în bani, iar în al doilea rând că autorul socotește în bani și trece la cheltueli valoarea forței de muncă în mica gospodărie, unde aceasta nu se cumpără; pentru scopul nostru, acest procedeu nu prea este just" (sic! D-l Bulgacov uită să adauge că Klawki socotește în bani valoarea muncii în *toate* gospodăriile, evaluând din capul locului mai ieftin munca în mica gospodărie!); „totuși avem"... Urmează un tabel, din care acum reproducem numai concluzia: venitul net mijlociu de pe 1 morgen (= ¼ hectar) în marea gospodărie este de 10 mărci, în cea mijlocie — de 18, în cea mică — de 12. „Aici — conchide d-l Bulgacov — gospodăria mijlocie se deosebește

* Karl Klawki: „Despre capacitatea de concurență a micii producții agricole" (în „Anuarele agricole Thiel", 1899, partea 3—4). — *Nota Trad.*

prin cea mai mare rentabilitate, după care urmează gospodăria mică și după aceasta cea mare, care este așa dar în urma celorlalte".

Am reprodus în mod intenționat *în întregime* tot ce spune d-l Bulgacov despre comparația dintre gospodăriile mari și cele mici. Acum să vedem ce urmărește să demonstreze interesanta lucrare a lui Klawki, care descrie, de-alungul a 120 de pagini, 12 gospodării tipice aflate în condiții identice. Să reproducem mai întâi datele generale cu privire la gospodării, limitându-ne, totodată, pentru economie de spațiu și pentru ca concluziile să aibă un caracter mai concret, la datele *medii* cu privire la gospodăria mare, mijlocie și mică (întinderea mijlocie=358; 50 și 5 hectare).

Gospodării	Revine la 1 morgen (1/4 hectar) în mărci: Total venit			Venit din vânzarea produselor			Consumarea în propria gosp. a produselor			TOTAL			Cheltuelile care revin la 1 produs în valoare de o sută de mărci* (Mărci)		La 100 de morgeni	
	Din agricultură	Din creșterea vitelor	Total	Agriculturii	Creșterii vitelor	Total	Agriculturii	Creșterii vitelor	Total	Venit	Cheltueli	Profit net	a	b	Zile de muncă salariate	Total zile de muncă
Mare . . .	17	16	33	11	14	25	6	2	8	33	23	10	65	70	857	887
Mijlocie . .	18	27	45	12	17	29	6	10	16	45	27	18	35	60	744	924
Mică . . .	23	41	64	9	27	36	14	14	28	64	52	12	8	80	–	–

S'ar părea că *toate* concluziile d-lui Bulgacov sunt confirmate pe-de-a'ntregul de lucrarea lui Klawki: odată cu micșorarea proporțiilor gospodăriei, sporește și venitul global și chiar venitul provenit din vânzarea produselor care revine la 1 morgen! Să ne închipuim că folosim procedeele pe care le folosește Klawki — și aceste procedee sunt foarte răspândite și, în liniile lor generale, comune tuturor economiștilor burghezi și mic-burghezi, — în toate cazurile sau

* a = dacă nu socotim în bani valoarea forței de muncă a gospodarului și a familiei lui; b = dacă o socotim în bani.

aproape în toate se obține superioritatea micii agriculturi. Deaceea *întreaga esență a problemei*, esență pe care voroșilovii n'au observat-o câtuși de puțin, constă *în analiza acestor procedee*, fapt pentru care cercetarea parțială a lui Klawki prezintă un imens interes general.

Să începem cu recoltele. Se constată că în mod regulat recoltele uriașei majorități a plantelor cerealiere sunt într'o măsură considerabilă mai mici în gospodăriile mici decât în cele mari. Se strânge (în chintale la morgen) grâu : 8,7 — 7,3 — 6,4 ; secară : 9,9 — 8,7 — 7,7 ; orz : 9,4 — 7,1 — 6,5 ; ovăz : 8,5 — 8,7 — 8,0 ; mazăre : 8,0 — 7,7 — 9,2 * ; cartofi : 63 — 55 — 42 ; sfeclă furajeră : 190 — 156 — 117. Numai in, din care gospodăriile mari nu seamănă deloc, gospodăriile mici (3 din 4) culeg mai mult decât cele mijlocii (2 din 4), și anume 6,2 „Stein" (=18½ pfunturi) față de 5,5.

De ce depinde, așa dar, faptul că în gospodăriile mari producția la hectar este mai ridicată ? Klawki atribue o însemnătate hotărîtoare următoarelor patru cauze : 1) la micii gospodari aproape că nu există drenaj, iar când există, gospodarii înșiși așează țevile, și le așează prost ; 2) micii gospodari nu ară suficient de adânc — caii sunt slabi ; 3) în majoritatea cazurilor vitele cornute ale micilor gospodari nu au suficient nutreț ; 4) la micii gospodari producția de bălegar este mai slabă : paiele grânelor lor sunt mai scurte, iar cea mai mare parte a paielor este folosită pentru nutrețul vitelor (adică, iarăși înrăutățirea calității nutrețului), pentru așternutul vitelor întrebuințându-se mai puține paie.

Așa dar, la micii gospodari vitele sunt mai slabe, de calitate mai proastă și mai prost întreținute. Această împrejurare ne explică fenomenul ciudat și care sare cel mai mult în ochi că în gospodăriile mari, deși producția la hectar este mai bogată, venitul provenit din agricultură de pe 1 morgen este, după calculul lui Klawki, mai mic decât în gospodăriile mijlocii și mici. Problema constă în aceea că Klawki *exceptează nutrețul vitelor*, omițând să-l socotească atât la venituri, cât și la cheltueli. Așa dar, se echivalează în mod artificial și fals ceva care în realitate creează o diferență esențială între gospodăriile mari și cele mici și o

* Se seamănă numai în două gospodării din 4 ; în gospodăria mare și în cea mijlocie — câte trei gospodării din 4 seamănă mazăre.

diferență care nu este în favoarea celor din urmă. Calculând în felul acesta, marea gospodărie se dovedește a fi mai puțin rentabilă, *pentrucă* ea ocupă o mai mare parte din suprafața arabilă cu producția de nutreț pentru vite (deși pe unitatea de suprafață ea întreține un număr de vite mult mai redus decât gospodăria mică), în timp ce mica gospodărie „o scoate la capăt" folosind ca nutreț paiele. „Superioritatea" micii agriculturi constă, prin urmare, în aceea că ea *tratează cu rapacitate* și pământul (îngrășăminte mai proaste), și *vitele* (nutreț mai prost). Se înțelege dela sine că o asemenea comparare a rentabilității diferitelor gospodării este lipsită de orice însemnătate științifică *.

Apoi, dintre cauzele care fac ca în marile gospodării recolta medie la hectar să fie mai bogată, trebue menționat faptul că ele folosesc mai des (și, după cât se pare, chiar aproape în mod exclusiv) tratarea cu marnă a solului, folosesc mai multe îngrășăminte chimice (cheltuiala pe 1 morgen 0,81 mărci — 0,38 — 0,43) și Kraftfuttermittel ** (în gospodăriile mari — 2 mărci pe morgen, în celelalte — zero). „Gospodăriile noastre țărănești — spune Klawki, incluzând și gospodăriile mijlocii în gospodăriile țărănești mari — nu cheltuesc nimic pentru Kraftfuttermittel. Ele cedează cu greu progresului și se sgârcesc în mod deosebit la cheltueli în numerar" (461). Gospodăriile mari au un nivel mai ridicat și în ceeace privește sistemul de cultură a câmpului : alternarea culturilor ameliorată se practică în toate cele 4 gospodării mari, în 3 dintre cele mijlocii (în 1 — vechiul asolament trienal) și numai într'o singură gospodărie mică (în celelalte 3 — asolament trienal). In sfârșit, marile gospodării dispun și de mașini într'un număr mult mai mare. E adevărat că Klawki însuși este de părere că mașinile nu au o însemnătate prea mare. Noi însă nu ne vom mărgini la „părerea" lui, ci vom lua extrase din date. Mașinile din următoarele opt categorii : batoze cu aburi, batoze cu cai, mașini pentru curățarea se-

* Trebue să relevăm că o asemenea falsă echivalare a unor mărimi vădit neegale din gospodăria mică și din cea mare se întâlnește nu numai în diferitele monografii, dar și în datele cuprinzătoare ale statisticii agrare. Atât statistica franceză, cât și cea germană operează cu greutatea vie „mijlocie", cu prețul „mijlociu" al unei vite în diferitele gospodării. După acest procedeu, statistica germană stabilește chiar valoarea totală a tuturor vitelor în diferitele grupuri de gospodării (după mărimea suprafeței), făcându-se însă rezerva că presupunerea după care valoarea unei vite este identică în diferitele grupuri de gospodării „nu corespunde realității" (S. 35).

** — nutrețuri concentrate. — *Nota Trad.*

minţelor, trioare, semănătoare în rânduri, maşini pentru împrăştiat bălegarul, greble cu cai şi tăvălugurile sunt repartizate între gospodăriile descrise astfel: cele 4 gospodării mari au 29 (dintre care 1 cu aburi — o batoză), cele 4 gospodării mijlocii — 11 (niciuna cu aburi), cele 4 gospodării mici — 1 maşină (o batoză cu cai). Fireşte, nicio „părere" a niciunui admirator al gospodăriei ţărăneşti nu poate să ne silească să credem că maşinile pentru curăţarea seminţelor, semănătoarele în rânduri, tăvălugurile etc. pot să nu exercite o influenţă asupra producţiei medii la hectar. In treacăt fie spus, avem aici date cu privire la numărul maşinilor care se află în posesia cutăror gospodari, spre deosebire de numeroasele date ale statisticii germane, care a înregistrat numai cazurile de folosire a maşinilor, indiferent că sunt proprii sau străine. Evident că această înregistrare atenuează deasemenea precumpănirea marii gospodării şi camuflează următoarele forme, descrise de Klawki, de „împrumutare" a maşinilor: „Proprietarul marii gospodării împrumută bucuros micului gospodar tăvălugul său, grapele sale cu cai şi maşina pentru curăţarea seminţelor, dacă acesta îi promite în schimb să-i furnizeze cosaşi în perioada când munca e în toi" (443). Prin urmare, acel anumit număr de cazuri de folosire a maşinilor în mica gospodărie — cazuri care şi fără aceasta, după cum am arătat, sunt extrem de rare — reprezintă o formă transformată de procurare a forţei de muncă.

Mai departe. Un alt caz de falsă echivalare a unor mărimi vădit neegale îl constitue procedeul lui Klawki de a considera că preţul produsului la vânzare este identic în toate categoriile de gospodării. In locul unor cazuri reale de vânzare, autorul ia ca bază a calculelor sale o presupunere, al cărei caracter greşit îl subliniază el însuşi. In cea mai mare parte ţăranii desfac grânele pe loc, iar negustorii din oraşele mici scad considerabil preţurile. „Din acest punct de vedere gospodăriile mari stau mai bine, deoarece ele pot trimite dintr'odată stocuri mari în oraşul de capitală a provinciei. In felul acesta, ele obţin în mod obişnuit cu 20—30% mai mult pe chintal decât la vânzarea în oraşele mici" (373). Proprietarii de mari gospodării ştiu să-şi evalueze mai bine grânele (451) şi le vând cu cântarul, şi nu cu baniţa, aşa cum vând, în dezavantajul lor, ţăranii. Tot după greutate vând proprietarii de mari gospodării şi

vitele, în timp ce dela ţărani se cumpără apreciindu-le pur şi simplu din ochi. Proprietarii de mari gospodării stau mai bine şi în ceeace priveşte desfacerea produselor lactate, deoarece ei pot să trimită laptele la oraş şi să obţină preţuri mai mari decât proprietarii de gospodării mijlocii, care prelucrează laptele, transformându-l în unt, şi-l vând negustorilor. La rândul lor, la proprietarii de gospodării mijlocii untul este mai bun decât la proprietarii de gospodării mici (folosirea separatoarelor, prepararea zilnică etc.), cărora li se plăteşte cu 5—10 pfenigi mai puţin pe funt. Proprietarii de mici gospodării vând vitele îngrăşate pentru vânzare mai devreme (când sunt mai puţin mature) decât proprietarii de gospodării mijlocii, deoarece nu le ajunge nutreţul (444). Toate aceste avantaje, care în complexul general al lucrurilor sunt departe de a nu prezenta importanţă şi de care proprietarul de mare gospodărie beneficiază ca vânzător pe piaţă, nu sunt luate în consideraţie de Klawki în monografia sa, după cum teoreticienii admiratori ai micii gospodării lasă la o parte acest *fapt,* invocând *posibilitatea* unei îmbunătăţiri a situaţiei prin cooperaţie. Nu dorim să confundăm realitatea capitalismului cu posibilităţile paradisului cooperatist mic-burghez; mai jos vom cita *fapte* din care se va vedea cine trage în realitate cele mai mari foloase din cooperaţie.

Trebue relevat că Klawki „nu socoteşte" în gospodăriile mici şi mijlocii munca gospodarilor înşişi pentru drenarea solului, pentru reparaţii de tot felul („ţăranii muncesc ei înşişi") etc. Socialistul numeşte acest „avantaj" al ţăranului cu gospodărie mică Ueberarbeit, muncă excesivă, muncă în plus, iar economistul burghez — una dintre laturile avantajoase („pentru *societate*"!) ale gospodăriei ţărăneşti. Trebue relevat că, după cum arată Klawki, în gospodăriile mijlocii muncitorii salariaţi primesc un salariu mai bun şi hrană mai bună decât în gospodăriile mari, dar şi muncesc mai intens: „exemplul" stăpânului stimulează la „o mai mare hărnicie şi meticulozitate" (465). Care dintre aceşti doi stăpâni capitalişti, moşierul sau „fratele" — ţăran, stoarce din muncitor mai multă muncă pentru plata respectivă, Klawki nu încearcă să stabilească. Deaceea noi ne vom mărgini la a arăta că cheltuelile pentru asigurarea muncitorilor în caz de accident sau pentru bătrâneţe constitue pentru proprietarul de gospodărie mare 0,29 mărci

pe morgen, pentru proprietarul de gospodărie mijlocie — 0,13 mărci (micul agricultor se bucură şi aici de avantajul de a nu se asigura deloc, — fireşte, spre marele „avantaj al societăţii" capitaliştilor şi moşierilor), — şi apoi ne vom referi la exemplul capitalismului agricol rus. Cititorul care cunoaşte cartea lui Şahovschi „Ocupaţii agricole sezoniere" îşi aminteşte, poate, următorul fapt caracteristic: ţăranii hutoreni şi coloniştii germani (în Sud) angajează muncitori „pe alese", le plătesc cu 15—20% mai mult decât marii proprietari care angajează forţă de muncă, şi storc dela ei cu 50% mai multă muncă. Acest lucru a fost spus de d-l Şahovschi în 1896, iar anul acesta citim, de pildă, în „Torgovo-Promâşlennaia Gazeta"* următoarea ştire din Cahovca: „...Ţăranii şi hutorenii au plătit, după obicei, mai scump (decât li se plătea muncitorilor salariaţi pe moşii), deoarece ei caută muncitori mai buni şi mai rezistenţi" (nr. 109, din 16 Mai 1901). Este foarte puţin probabil ca acest fenomen să fie specific numai Rusiei.

In tabelul reprodus mai sus cititorul a putut vedea două procedee de calcul: acela de a include şi acela de a nu include valoarea forţei de muncă a gospodarului. D-l Bulgacov consideră că procedeul includerii valorii „nu prea este just". Se înţelege că un buget exact al cheltuelilor în natură şi în bani atât ale gospodarilor, cât şi ale muncitorilor agricoli ar fi mult mai just, dar din moment ce asemenea date nu există trebue în mod inevitabil ca cheltuelile în bani ale unei familii să fie stabilite *cu aproximaţie*. Şi iată, lucru extrem de interesant, *cum* face Klawki acest calcul aproximativ. Proprietarii de mari gospodării, fireşte, nu muncesc personal: ei au chiar administratori speciali, care în schimbul unei remuneraţii îndeplinesc întreaga muncă de conducere şi supraveghere (din patru domenii, trei au administratori şi unul nu; Klawki socoteşte că ar fi mai just ca acesta din urmă, care are o suprafaţă de 125 ha., să fie denumit domeniu ţărănesc mare). Proprietarilor a două mari domenii Klawki le „socoteşte" câte 2.000 de mărci pe an „pentru munci" (care constau, de pildă, la primul domeniu, în faptul că odată pe lună proprietarul se deplasează pentru câteva zile din domeniul său principal spre a controla pe administrator). Proprietarului celor 125 ha. (primul avea 513 ha.)

* — Ziarul comerţului şi industriei. — *Nota Trad.*

nu-i mai „socoteşte" decât 1.900 de mărci pentru munca depusă de el însuşi şi de cei trei fii ai săi. Căci oare nu-i „firesc" ca atunci când întinderea de pământ este mai mică „să o scoţi la capăt" cu un buget mai mic? Proprietarilor de gospodării mijlocii Klawki le socoteşte numai câte 1.200—1.716 mărci pentru întreaga muncă depusă de soţ şi soţie, iar în trei cazuri şi de copii. Proprietarilor de gospodării mici le socoteşte câte 800—1.000 de mărci pentru munca depusă de 4—5 (sic!) persoane, adică ceva mai mult (dacă e vorba de mai mult) decât primeşte un muncitor agricol, un instman, care împreună cu familia nu câştigă decât 800—900 de mărci. Aşa dar, aici se face un mare pas înainte: la început erau echivalate mărimi vădit neegale, acum se declară că nivelul de trai *trebue* să scadă mai mult în gospodăriile mici şi mai puţin în gospodăriile mari. Bine, dar aceasta înseamnă a admite din capul locului faptul că capitalismul înrăutăţeşte situaţia micului ţăran, fapt care, chipurile, este desminţit de calculele cu privire la mărimea „profitului net"!

Şi dacă, după cum *presupune* autorul, venitul bănesc scade odată cu scăderea proporţiilor gospodăriei, apoi reducerea consumului poate fi dovedită prin date concrete. Cantitatea produselor agricole consumate în cadrul gospodăriei reprezintă de fiecare persoană (socotind doi copii — un adult): la proprietarul de gospodărie mare — 227 de mărci (media din două cifre), la proprietarul de gospodărie mijlocie — 218 mărci (media din patru cifre), la proprietarul de gospodărie mică — 135 (sic!) mărci (media din patru cifre). In afară de aceasta, cu cât gospodăria este mai mare, cu atât se cumpără mai multe produse alimentare (S. 453). Klawki însuşi a observat că aici trebue să fie pusă problema acelei Unterkomsumption (subconsumaţie), pe care d-l Bulgacov a negat-o şi pe care aici el a preferat *să o treacă sub tăcere,* manifestându-se ca un apologet şi mai mare decât Klawki. Iar Klawki se strădueşte să atenueze acest fapt. „Noi nu putem afirma că ar exista o anumită subconsumaţie la proprietarii de gospodării mici — spune el —, dar socotim acest lucru probabil în ceeace priveşte mica gospodărie IV" (97 de mărci de persoană). „Fapt este că ţăranii cu gospodărie mică duc o viaţă foarte chibzuită (!) şi vând mult din ceeace rup, ca să spunem aşa, dela gură" (sich

sozusagen vom Munde absparen) *. Se face încercarea de a dovedi că acest fapt nu desminte „productivitatea" mai mare a micii gospodării: dacă consumul s'ar ridica până la 170 de mărci — sumă cu totul suficientă (pentru „fratele mai mic", dar nu pentru capitalistul-agricultor, după cum vedem), — rezultă că ar trebui să se sporească consumul și să se reducă venitul obținut din vânzare cu 6—7 mărci la morgen. Făcând această scădere, obținem (vezi tabelul de mai sus) 29—30 de mărci, adică oricum mai mult decât în marea gospodărie. (S. 453). Dar dacă am ridica consumul nu până la această cifră luată după ochi (și încă luată mai mică, fiindcă „ajunge și atât"), ci până la 218 mărci (= realitatea din gospodăria mijlocie), vom vedea că venitul din vânzarea produselor va scădea în mica gospodărie la *20 de mărci* pe morgen, față de 29 în gospodăria mijlocie și 25 în marea gospodărie. Adică: corectarea *fie și numai a acestei* inexactități (din numeroasele inexactități arătate mai sus) din comparațiile făcute de Klawki ar spulbera *orice* „avantaj" al țăranului cu gospodărie mică.

Dar Klawki este inepuizabil în a găsi avantaje. Țăranii cu gospodărie mică „îmbină agricultura cu meșteșugurile": trei țărani cu gospodărie mică (din 4) „muncesc sârguincios cu ziua, primind, în afară de plată, și hrană" (435). Dar deosebit de mari sunt avantajele micii agriculturi în timp de criză (lucru încă demult cunoscut cititorilor ruși din numeroasele exerciții narodniciste pe această temă reluate astăzi de d-nii cernovi): „In timp de criză agrară, dar și în orice altă perioadă, tocmai mica gospodărie va fi cea mai trainică, tocmai ea va fi în stare să desfacă relativ mai multe produse decât celelalte categorii de gospodării, printr'o reducere extremă a cheltuelilor casnice, reducere care treбue, ce-i drept, să ducă la un oarecare subconsum" (481 — ultimele concluzii ale lui Klawki, compară S. 464). „Multe mici gospodării sunt constrânse, din păcate, la aceasta de

* Este interesant, de exemplu, faptul că venitul obținut din vânzarea laptelui și a untului este egal cu 7 mărci pe morgen în marea gospodărie, cu 3 în cea mijlocie și cu *7 în cea mică*. Explicația constă în faptul că micii țărani în gospodăria lor „consumă foarte puțin unt și lapte integral..., iar mica gospodărie IV (în care valoarea produselor gospodăriei folosite pentru consumul propriu este egală cu numai 97 de mărci de persoană) nu consumă deloc" (450). Să compare cititorul cu acest fapt (de altfel, cunoscut demult de toată lumea, în afară de „critici") magnificele raționamente ale lui Hertz (S. 113, traducerea rusă 270): „Dar oare țăranul nu primește nimic pe lapte?". „Oare nu țăranul este cel care mănâncă porcul?" (hrănit cu lapte). Aceste maxime trebue amintite cât mai des ca un model neîntrecut al celei mai vulgare idilizări a mizeriei.

cvantumul mare al dobânzilor la datorii. Dar în felul acesta — deși foarte greu —, ele capătă posibilitatea să reziste și să o ducă de azi pe mâine. Probabil că tocmai prin puternica reducere a consumului se explică, în primul rând, sporirea micilor gospodării țărănești în localitatea noastră, sporire pe care o constată statistica imperială". Și Klawki reproduce date cu privire la Regirungsbezirk * Königsberg, în care între 1882 și 1895 numărul gospodăriilor sub 2 hectare a crescut dela 56.000 la 79.000, al celor între 2 și 5 ha. — dela 12.000 la 14.000, iar al celor între 5 și 20 ha. — dela 16.000 la 19.000. E vorba de aceeași Prusie Orientală în care d-nii bulgacovi văd „înlăturarea" marii producții de către cea mică. Și acești domni care interpretează atât de superficial cifrele statisticii, care nu se ocupă de altceva decât de suprafețe, mai fac și zarvă pe tema „detalizării"! Este pe deplin firesc faptul că Klawki consideră că „cea mai importantă sarcină a politicii agrare contemporane pentru rezolvarea problemei muncitorilor dela sate din Răsărit este aceea de a stimula așezarea celor mai activi muncitori, acordându-li-se acestora posibilitatea de a căpăta în proprietate, dacă nu în prima, măcar în a doua (sic!) generație, o bucată de pământ" (476). Nu-i nicio nenorocire dacă instmanii care își cumpără un petec de pământ din economiile lor „ajung în cea mai mare parte într'o situație mai grea din punct de vedere bănesc; acest lucru îl știu chiar și ei, dar ceeace îi atrage este situația mai liberă", — astfel că întreaga sarcină a economiei burgheze (iar în momentul de față, după cât se pare, și a „criticilor") este de a întreține aceste iluzii în partea cea mai înapoiată a proletariatului.

Astfel studiul lui Klawki desminte în toate punctele pe d-l Bulgacov, care s'a referit la el. Acest studiu dovedește superioritatea tehnică a marii gospodării în agricultură, munca excesivă și subalimentația țăranului cu gospodărie mică, transformarea lui în muncitor agricol și în ziler pentru moșier, dovedește legătura care există între creșterea numărului micilor gospodării țărănești și creșterea mizeriei și a proletarizării. Două concluzii din acest studiu au o deosebit de mare însemnătate principială. In primul rând, constatăm concret care sunt piedicile existente în calea intro-

* — district administrativ. — *Nota Trad.*

ducerii maşinilor în agricultură : aceasta este infinita apăsare a micului agricultor, gata „să nu-şi pună la socoteală" munca, şi care face ca pentru capitalist munca manuală să fie mai ieftină decât cea bazată pe folosirea maşinilor. Cu toate afirmaţiile d-lui Bulgacov, faptele demonstrează din plin *complecta analogie* dintre situaţia ţăranului cu gospodărie mică din agricultură şi a meşteşugarului din industrie în cadrul rânduelilor capitaliste. In pofida afirmaţiilor d-lui Bulgacov, constatăm în agricultură o reducere pe o scară şi mai largă a necesităţilor şi o creştere şi mai mare a intensităţii muncii, ca instrument în concurenţa cu marea producţie. In al doilea rând, în privinţa diferitelor comparaţii cu privire la rentabilitatea micilor gospodării şi a marilor gospodării în agricultură, trebue să spunem odată pentru totdeauna că considerăm ca fiind absolut lipsite de valoare şi vulgar-apologetice concluziile care ignoră următoarele trei împrejurări : 1) Cum se hrăneşte, cum trăieşte şi cum munceşte *agricultorul?* 2) Cum sunt întreţinute şi cum muncesc *vitele?* 3) Cum este îngrăşat *pământul* şi cât de raţional este exploatat ? Mica agricultură se menţine datorită unei exploatări prădalnice : irosirea muncii şi a forţelor vitale ale agricultorului, irosirea forţelor şi a calităţii vitelor, irosirea forţelor productive ale pământului, fapt pentru care orice cercetare care nu ia în consideraţie toate aceste împrejurări sub toate aspectele nu reprezintă decât o înşiruire de sofisme burgheze *.

Deaceea nu este de mirare că tocmai „teoria" muncii

* Leo Huschke, în lucrarea sa : „Landwirtschaftliche Reinertrags-Berechnungen bei Klein—, Mittel— und Grossbetrieb dargelegt an typischen Beispielen Mittelthüringens" (Jena, 1902, Gustav Fischer) (Leo Huschke : „Calcularea venitului net al producţiei agricole în gospodăriile mici, mijlocii şi mari pe baza unor exemple tipice din Turingia Centrală". Jena, 1902, Gustav Fischer. — *Nota Trad.*), arată în mod just că „este posibil ca numai prin micşorarea" valorii considerate a forţei de muncă a micului agricultor să se obţină un rezultat care să dovedească superioritatea lui faţă de gospodăria mijlocie şi cea mare şi capacitatea lui de a concura cu ele (S. 126). Din păcate, autorul nu a dus până la capăt acest raţionament, din care cauză nu a citat în cartea sa date sistematice cu privire la întreţinerea vitelor, la îngrăşarea pământului şi la nivelul de trai al agricultorilor în diferitele gospodării. Sperăm să mai revenim asupra interesantei cărţi a d-lui Huschke. Deocamdată însă vom releva numai indicatiile lui după care mica gospodărie încasează la produse preţuri mici în comparaţie cu marea gospodărie (S. S. 146, 155), şi concluzia lui : „mica gospodărie şi cea mijlocie au căutat să învingă criza care a început după 1892 (scăderea preţurilor la produsele agricole) printr'o reducere cât se poate de mare a cheltuelilor băneşti, iar marea gospodărie — prin sporirea recoltelor cu ajutorul sporirii cheltuelilor pentru gospodărie" (S. 144). Intre 1887—1891 şi 1893—1897 cheltuelile pentru seminţe, furaje şi îngrăşăminte s'au micşorat în mica gospodărie şi în cea mijlocie şi au sporit în marea gospodărie. In mica gospodărie aceste cheltueli reprezintă 17 mărci la 1 ha., în cea mare — 44 de mărci. (Nota autorului la editia din 1908. — *Nota Red.*)

excesive şi a consumului insuficient, în societatea contemporană, ale ţăranilor cu gospodărie mică a provocat atacurile deosebit de înverşunate ale d-nilor critici. D-nul Bulgacov „s'a apucat" încă în revista „Nacealo" (nr. 1, pag. 10) să reproducă cu duiumul „citate" care dovedesc contrariul celor afirmate de Kautsky. Din studiul întitulat „Bäuerliche Zustände" („Situaţia ţăranilor") al Uniunii de politică socială [62] — repetă d-nul Bulgacov în cartea sa — „Kautsky, în încercarea sa de a galvaniza cadavrul (sic !) învechitei dogme, a ales câteva fapte care dovedesc starea de asuprire, pe deplin explicabilă pentru acel moment, în care se afla gospodăria ţărănească ; n'aveţi decât să vă convingeţi că acolo se pot găsi şi mărturii cu un caracter puţintel diferit" (II, 282). Să încercăm aşa dar „să ne convingem" şi să verificăm „citatele" reproduse de severul savant, care în parte nu face decât pur şi simplu să repete citatele lui Hertz (S. 77, traducerea rusă 183).

„Din exemplul pe care-l constitue Eisenach rezultă îmbunătăţirea creşterii vitelor, a îngrăşămintelor, a folosirii maşinilor şi în general progresul producţiei agricole"... Deschidem articolul care se referă la Eisenach („Bäuerl. Zust.", I.B.). Situaţia proprietarilor care posedă mai puţin de 5 ha. (iar în regiunea descrisă numărul acestora e de 887 din 1.116) „este în general puţin favorabilă" (66). „Intrucât ei mai câştigă angajându-se la proprietarii de mari gospodării ca secerători, zileri etc., situaţia lor este relativ bună" (67)... In general, în ultimii 20 de ani a avut loc un important progres tehnic, dar „mai rămâne încă mult de făcut, în special în ceeace priveşte gospodăriile mai mici" (72)... „proprietarii de gospodării mai mici folosesc în parte pentru muncile de câmp vaci prăpădite"... Câştiguri auxiliare : munci forestiere, căratul lemnelor ; acesta din urmă „sustrage pe oameni dela agricultură", duce la „înrăutăţirea situaţiei lor materiale" (69). „Nici muncile forestiere nu aduc un câştig suficient. In unele regiuni micii proprietari de pământ (Grundstücksbesitzer) se ocupă cu ţesătoria, care este prost (leidlich) plătită. In unele cazuri izolate — producţia meşteşugărească de ţigări de foi. In general, sunt puţine câştiguri auxiliare" (73)... Şi autorul, Ökonomie-Commissar Dittenberger *, încheie cu observaţia că ţăranii, cu „viaţa

* — comisarul economic Dittenberger. — *Nota Trad.*

lor simplă" şi „trebuinţele lor modeste", sunt puternici şi sănătoşi, lucru chiar „de mirare faţă de alimentele puţin hrănitoare pe care le consumă clasa cea mai săracă, pentru care cartoful constitue principala hrană" (74)...

Iată cum desmint voroşilovii „savanţi" „învechita prejudecată marxistă după care gospodăria ţărănească n'ar fi în stare să realizeze un progres tehnic" !

„...Despre regatul Saxoniei, secretarul general Langedorf spune că în districte întregi, în special în localităţile mai fertile, între domeniile mari şi cele mici aproape că nu mai există deosebire în ceeace priveşte exploatarea intensivă a gospodăriei". Aşa desminte pe Kautsky voroşilovul austriac (Hertz, S. 77, traducerea rusă 182 — 183), iar după el repetă acelaş lucru şi voroşilovul rus (Bulgacov, II, 282, cu trimitere la „Bäuerl. Zust.", II, 222). Deschidem la pagina 222 a izvorului citat de critici şi citim, imediat în continuarea cuvintelor citate de Hertz : „Această deosebire este mai vizibilă în localităţile muntoase, unde în domeniile mai mari gospodăria se duce cu un capital circulant relativ mai mare ; dar şi aici gospodăria ţărănească nu este adesea mai prejos în ceeace priveşte cvantumul profitului net, deoarece venitul mai mic este contrabalansat de o mai mare cumpătare, care la nivelul dat, foarte scăzut, al trebuinţelor (bei der vorhandenen grossen Bedürfnisslosigkeit) ajunge adesea până la a face pe ţăranul gospodar să trăiască mai prost decât muncitorul industrial, care s'a învăţat să aibă trebuinţe mai mari" („Bäuerl. Zust.", II, 222). Şi în continuare se arată că sistemul predominant de gospodărire este sistemul alternării culturilor, care predomină chiar la proprietarii de gospodării mijlocii, iar „asolamentul trienal nu-l practică decât aproape exclusiv micii proprietari de pământuri ţărăneşti". In ceeace priveşte creşterea vitelor deasemenea se constată pretutindeni un progres. „Numai în ceeace priveşte creşterea vitelor cornute şi utilizarea produselor lactate ţăranul rămâne de obicei în urma marelui moşier" (223).

„Prof. Ranke — continuă d-l Bulgacov — vorbeşte despre progresul tehnic din gospodăriile ţărăneşti situate în împrejurimile Münchenului, care, după cuvintele lui, sunt tipice pentru întreaga Bavarie superioară". Deschidem articolul lui Ranke : trei comunităţi de *Grossbauer-i*, care îşi duc gospodăria cu ajutorul muncitorilor salariaţi ; 69 de ţărani

din 119 au peste 20 de hectare, posedând $^3/_4$ din întregul pământ, iar 38 de „ţărani" au fiecare peste 40 de hectare, în medie revenind câte 59 de hectare fiecăruia, şi ei deţin în total circa 60% din întregul pământ...

Se pare că este suficient pentru a caracteriza „citatele" domnilor Bulgacov şi Hertz.

VII

ANCHETA DIN BADEN CU PRIVIRE LA GOSPODĂRIA ŢĂRĂNEASCĂ

„Nu putem, din lipsă de spaţiu — scrie Hertz —, să reproducem amănunţitele şi interesantele aprecieri cuprinse în ancheta din Baden cu privire la cele 37 de comunităţi. In cea mai mare parte a lor, aceste aprecieri sunt analoage cu cele reproduse mai sus : alături de aprecierile favorabile găsim aprecieri nefavorabile şi indiferente, *dar nicăieri de-a-lungul celor trei volume ale anchetei amănunţitele bugete de cheltueli nu dau dreptul să se tragă concluzii cu privire la «subalimentare»* (Unterkonsumption), cu privire la «mizeria cumplită, înjositoare» etc." (S. 79, traducerea rusă 188). Cuvintele lui Hertz subliniate de noi conţin, ca de obicei, *un neadevăr direct* : tocmai ancheta din Baden, la care se referă el, *a demonstrat* în modul cel mai documentat „subconsumul" tocmai *al ţăranului cu gospodărie mică*. Denaturarea lucrurilor de către Hertz este strâns legată de procedeul cultivat îndeosebi de narodnicii ruşi şi însuşit astăzi de tot felul de „critici" în problema agrară — procedeul aprecierii în bloc a „ţărănimii". Şi deoarece în Apus noţiunea de „ţărănime" este şi mai puţin precizată decât la noi (nu există un criteriu precis după care să poată fi definită ca stare socială) şi, dat fiind că aprecierile şi concluziile „medii" ascund „bunăstarea" relativă a minorităţii (sau cel puţin faptul că ea nu flămânzeşte) şi viaţa mizeră a majorităţii, — în faţa apologeţilor de tot felul se deschide un nemărginit câmp liber. Ancheta cu privire la Baden dă însă tocmai posibilitatea de a deosebi diferitele grupuri ale ţărănimii, lucru pe care Hertz, ca partizan al „detalizării", a preferat să nu-l observe. In cele 37 de comunităţi tipice au fost alese cele mai tipice gospodării de ţărani cu gospodărie mare (Grossbauer), cu gospodărie mij-

locie și gospodărie mică, precum și gospodării de zileri, — în total 70 de gospodării țărănești (31 mari, 21 mijlocii și 18 mici) și 17 gospodării de zileri; bugetele acestor gospodării au fost supuse celei mai amănunțite cercetări. Noi n'am avut posibilitatea să prelucrăm *toate* aceste date, dar și *principalele rezultate* citate mai jos sunt suficiente pentru a obține concluzii foarte precise.

Vom cita mai întâi date cu privire la tipul economic general de gospodării țărănești mari (a), mijlocii (b) și mici (c) (din Anlage VI: „Uebersichtliche Darstellung der Ergebnisse der in den Erhebungsgemeinden angestellten Ertragsberechnungen" *, noi am rezumat datele din acest tabel, raportându-le la Grossbauer-i, Mittelbauer-i și Kleinbauer-i ** separat). Dimensiunile proprietății funciare — mediile pe grupe: (a) 33,34 hectare, (b) 13,5 și (c) 6,96 — sunt relativ ridicate pentru o regiune de mici proprietari de pământ cum este Baden-ul, dar dacă facem abstracție de 10 gospodării din comunitățile nr. 20, 22 și 30, care se disting prin dimensiuni excesiv de mari ale posesiunii de pământ (circa 43 de hectare la Kleinbauer-i până la 170 la Grossbauer-i!), vom obține cifre mai normale pentru Baden: a) 17,8 hectare, b) 10,0 hectare și c) 4,25 hectare. Mărimea familiilor: a) 6,4 persoane, b) 5,8 și c) 5,9 (aceste date, ca și toate cele care urmează, se referă, dacă nu au mențiuni speciale, la toate cele 70 de gospodării). Prin urmare, țăranii cu gospodărie mare au familii mult mai numeroase, dar cu toate acestea la ei munca salariată joacă un rol incomparabil mai mare. In general, la angajarea de muncitori salariați recurg 54 de țărani din 70, adică mai mult de trei pătrimi din numărul total, și anume 29 de țărani cu gospodărie mare (din 31), 15 țărani cu gospodărie mijlocie (din 21) și 10 țărani cu gospodărie mică (din 18). Așa dar, 93% dintre țăranii cu gospodărie mare, și 55% dintre cei cu gospodărie mică n'o pot scoate la capăt fără a angaja muncitori. Aceste cifre sunt foarte instructive pentru a controla opinia curentă (și împrumutată fără critică de „criticii") după care în gospodăria țărănească de astăzi munca salariată joacă un rol neînsemnat. La țăranii cu gospodărie mare (a căror proprietate funciară de 18 ha. intră în rubrica 5—20 ha., considerată, atunci când aprecierea se face global, ca făcând parte din gospodăria țărănească dată) putem constata gospodării pur capitaliste: 24 de gospodării cu 71 de muncitori agricoli, cu câte aproape 3 muncitori agricoli de gospodărie, și 27 de gospodari care angajează zileri în total pentru 4.347 de zile (câte 161 de zile de lucru de 1 gospodar). Comparați cu aceasta dimensiunile proprietății la țăranii cu gospodărie mare din împrejurimile Münchenului, cu al căror „progres" bravul d. Bulgacov a combătut „prejudecata marxistă" despre înrăutățirea situației țăranilor de către capitalism!

* — Anexa VI: „Scurtă trecere în revistă a rezultatelor obținute în calcularea rentabilității stabilite în districtele fiscale rurale". — *Nota Trad.*

** — țărani cu gospodărie mare, țărani cu gospodărie mijlocie și țărani cu gospodărie mică. — *Nota Trad.*

Cât privește pe țăranii cu gospodărie mijlocie constatăm: la 8 țărani — 12 muncitori agricoli, la 14 — 956 de zile de muncă prestate de zileri; la țăranii cu gospodărie mică: la 2 țărani — 2 muncitori agricoli, la 9 — 543 de zile de muncă prestate de zileri. In cursul a două luni (543 : 9 = 60 zile), adică în perioada cea mai importantă pentru agricultor, jumătate din numărul țăranilor cu *gospodărie mică* nu o pot scoate la capăt fără a folosi muncă salariată (iar acești țărani cu gospodărie mică, cu toate că dimensiunile pământului pe care-l stăpânesc sunt mai mari, au o producție incomparabil mai mică decât cei din Friedrichsthal, de care au fost atât de mișcați d-nii cernovi, davizi, hertzi).

Rezultatele obținute de aceste gospodării sunt următoarele: 31 de țărani cu gospodărie mare au 21.329 de mărci profit net și 2.113 mărci deficit, adică în total un profit de 19.216 mărci, sau 619,9 mărci de gospodărie (iar scăzând cele cinci gospodării din comunitățile nr. 20, 22 și 30 — 523,5 mărci), pentru gospodăria mijlocie suma respectivă va fi de 243,3 mărci (272,2 dacă scădem cele trei comunități), pentru cea mică — 35,3 mărci (37,1 dacă scădem cele trei comunități). Prin urmare, țăranul cu gospodărie mică literalmente *abia, abia o scoate la capăt, și aceasta numai datorită reducerii consumului.* Ancheta prezintă („Ergebnisse etc" * în volumul IV din „Erhebungen" **, S. 138) date cu privire la cantitatea celor mai importante produse consumate în fiecare gospodărie. Reproducem aceste date, calculând mediile pentru fiecare din grupurile indicate mai sus ale țărănimii:

* — „Rezultatele etc.". — *Nota Trad.*

** — „Cercetare". — *Nota Trad.*

Categorii de țărani	Consumul de 1 persoană pe o zi				Cheltuiala de 1 persoană	
	Pâine și fructe	Cartofi	Carne	Lapte	Pe zi pt. mărfuri coloniale, încălzire, iluminat etc.	Pe an pentru îmbrăcăminte
	Funți		Grame	Litri	Pfenigi	Mărci
Țărani cu gospodărie mare	1,84	1,82	138	1,05	72	66
Țărani cu gospodărie mijlocie	1,59	1,90	111	0,95	62	47
Țărani cu gospodărie mică	1,49	1,94	72	1,11	57	38
Zileri	1,69	2,14	56	0,85	51	32

Iată în ce fel de date bravul d. Hertz „n'a observat" nici subalimentație, nici mizerie! Vedem că față de țăranul cu gospodărie mare și cel cu gospodărie mijlocie, țăranul cu gospodărie mică își reduce consumul în proporții mai mult decât considerabile, hrănindu-se și îmbrăcându-se aproape tot atât de prost ca un ziler. De pildă, carne, el consumă de odată și jumătate ori mai puțin decât țăranul cu gospodărie mijlocie și de două ori mai puțin decât țăranul cu gospodărie mare. Aceste date confirmă odată mai mult cât de lipsite de valabilitate sunt aprecierile globale și cât de false sunt toate calculele cu privire la rentabilitate care ignoră deosebirile existente în nivelul de trai. Dacă am lua, de pildă, *numai* ultimele două rubrici ale tabelului nostru (ca să nu facem calcule complicate de transformare a produselor alimentare în bani), am vedea că „profitul net" nu numai al țăranului cu gospodărie mică, dar și al țăranului cu gospodărie mijlocie este o *pură ficțiune*, pe a cărei temă pot face tapaj numai niște burghezi de cea mai pură speță, de teapa lui Hecht și Klawki, sau niște voroșilovi de cea mai pură speță, de teapa criticilor noștri. Intr'adevăr, dacă admitem că țăranul cu gospodărie mică cheltuește pe produse în bani tot atât cât cheltuește și țăranul cu gospodărie mijlocie, cheltuiala lui se va ridica la *o sută* de mărci, rezultând astfel un uriaș *deficit*. Dacă țăranul cu gospodărie

mijlocie ar cheltui tot atât cât cheltuește țăranul cu gospodărie mare, cheltuiala lui s'ar ridica la 220 de mărci, și dacă el nu „s'ar restrânge" la hrană, ar avea deasemenea deficit *. Oare această înrăutățire a consumului țăranului cu gospodărie mică, înrăutățire legată, se înțelege dela sine, de înrăutățirea întreținerii vitelor și de restabilirea insuficientă (iar uneori și de exploatarea prădalnică) a forțelor productive ale pământului, nu confirmă pe-de-a'ntregul cuvintele lui Marx, cu privire la care criticii contemporani ridică cu atâta aroganță din umeri: „Fărâmițarea infinită a mijloacelor de producție și dezbinarea producătorilor înșiși. Exploatarea prădalnică, nemăsurată a forței umane. Inrăutățirea progresivă a condițiilor de producție și scumpirea mijloacelor de producție este o lege necesară a micii proprietăți funciare" („Das Kapital", III, 2, 342 **).

Tot în legătură cu ancheta cu privire la Baden vom mai releva o denaturare comisă de d-l Bulgacov (criticii se completează reciproc și dacă unul denaturează dintr'o anumită sursă o anumită latură a problemei, altul denaturează o altă latură). D-l Bulgacov citează în repetate rânduri ancheta cu privire la Baden, — prin urmare, *s'ar părea* că aceasta îi este cunoscută. Și totuși el se pretează la următoarea manoperă: „Datoria excepțional de mare și fatală care ar apăsa asupra țăranului — astfel glăsuește uvertura, II, 271, — a constituit una dintre cele mai indiscutabile dogme ale mitului creat în literatură în jurul gospodăriei țărănești"... „In studiile pe care le avem se relevă existența unor datorii mari care grevează numai cea mai mică proprietate care nu s'a consolidat încă (Tagelöhnerstellen). Astfel, Sprenger (în notă, Bulgacov se referă la anchetă)

---

* D-l Cernov „obiectează": dar oare țăranul cu gospodărie mare nu restrânge și mai mult cheltuelile de hrană și celelalte cheltueli ale zilerului său? („R. B.", 1900, nr. 8, pag. 212). Această obiecție reeditează vechiul procedeu crivencovisto-voronțovist, dacă ne putem exprima așa, de *a strecura* unui marxist o argumentare burghezo-liberală. Această obiecție ar avea sens față de unul care ar afirma că marea producție este superioară nu numai din punct de vedere tehnic, dar și pentrucă îmbunătățește (sau cel puțin face ca să fie bună în general) situația celui ce muncește. Marxiștii afirmă altceva. Ei nu fac decât să demaște procedeele false de *prezentare într'o lumină trandafirie* a situației micului agricultor prin aprecieri globale cu privire la înflorire (d-l Cernov despre Hecht), sau prin calcularea „rentabilității" *trecând sub tăcere* reducerea consumului. Burghezia nu poate să nu tindă să înfrumusețeze situația, să întrețină iluziile că muncitorul poate deveni „proprietar de pământ" și că micul „proprietar de pământ" poate obține o mai mare rentabilitate. Datoria socialiștilor este de a demasca această minciună și de a explica micilor țărani că nici pentru ei nu există salvare dacă nu se alătură mișcării revoluționare a proletariatului.

** — „Capitalul", vol. III, partea a 2-a, pag. 342 [63]. — *Nota Red.*

îşi exprimă impresia generală asupra datelor amplei anchete dela Baden în felul următor: «...numai datoriile care grevează asupra loturilor zilerilor şi ale micilor proprietăţi ţărăneşti dintr'un număr considerabil de localităţi cercetate sunt relativ mari, însă şi aici, în majoritatea cazurilor ele nu ating proporţii îngrijorătoare...»" (272). Lucru ciudat! Pe de o parte, *referiri la însăşi ancheta, pe de altă parte* numai reproducerea unei „impresii generale" a unui oarecare Sprenger, care a scris despre anchetă. Şi ca într'adins Sprenger spune un neadevăr (cel puţin în pasajul citat de d-l Bulgacov, deoarece nu cunoaştem lucrarea lui Sprenger). Autorii anchetei afirmă că în majoritatea cazurilor tocmai datoriile care grevează asupra micii proprietăţi ţărăneşti *ating* proporţii îngrijorătoare. Aceasta, în primul rând. Iar în al doilea rând — ei afirmă că în ceeace priveşte datoriile, situaţia ţăranilor cu gospodărie mică este mai proastă nu numai decât situaţia ţăranilor cu gospodărie mare şi mijlocie (ceeace Sprenger a relevat), *dar şi decât situaţia zilerilor.*

In general trebue să relevăm că autorii anchetei cu privire la Baden stabilesc faptul extrem de important că în marile gospodării *limita datoriilor admisibile* (adică admisibile fără pericol de ruinare) *este mai ridicată decât în mica gospodărie.* După datele statistice cu privire la rezultatele obţinute în gospodăria lor de către ţăranii cu gospodării mari, mijlocii şi mici, date reproduse de noi mai sus, această împrejurare nu necesită explicaţii speciale. In ceeace priveşte marea gospodărie, precum şi cea mijlocie, autorii anchetei consideră admisibilă şi nepericuloasă (unbedenklich) o datorie reprezentând 40—70% din valoarea pământului — în medie 55%. In ceeace priveşte mica gospodărie (pentru care stabilesc următoarele proporţii: 4 — 7 ha. pentru cele care se ocupă cu cultura câmpului şi 2 — 4 ha. pentru cele care se ocupă cu viticultura şi cu cultura plantelor comerciale), ei consideră că „limita datoriilor... nu trebue să depăşească 30% din suma la care este evaluat domeniul, dacă presupunem o asigurare complectă a vărsării *regulate* a dobânzilor şi a amortizării datoriilor" (S. 66, B. IV). In comunităţile cercetate (cu excepţia celor în care acţionează Anerbenrecht *, de exemplu, Unadingen şi

* — dreptul succesoral. — *Nota Trad.*

Neukirch) datoria în procente (faţă de valoarea estimativă a domeniului) creşte cu regularitate în micile gospodării, descrescând în cele mari. De exemplu în comunitatea Dittwar, în gospodăriile cu mai puţin de ¼ ha. procentul datoriei = 180,65%, în cele cu 1—2 ha. — 73,07%; în cele cu 2—5 ha. — 45,73%; în cele cu 5—10 ha. — 25,34%; în cele cu 10—20 ha. — 3,02% (S. 89—90 ibid.). Dar numai cifrele cu privire la nivelul datoriilor nu spun încă totul, şi autorii anchetei trag următoarea concluzie:

„Datele cifrice precedente au confirmat, aşa dar, părerea foarte răspândită după care proprietarii de gospodării ţărăneşti care se află la limita (la mijloc) dintre zileri şi ţăranii cu gospodărie mijlocie (la sate, proprietarii agricoli care fac parte din această categorie sunt denumiţi de obicei „starea de mijloc" — Mittelstand) se află adesea într'o situaţie mai grea decât grupele superioare şi cele inferioare (sic!) în ceeace priveşte dimensiunile proprietăţii, în măsura în care ei, făcând faţă datoriilor *moderate,* care nu depăşesc o anumită limită nu prea ridicată, numai cu greu îşi pot îndeplini obligaţiile, dat fiind că ei nu pot avea câştiguri *regulate* în afară (munca cu ziua etc.) spre a-şi spori cu ajutorul lor venitul" ...Zilerii, „întrucât au câştiguri în afară cât de cât regulate, se află adeseori într'o situaţie mult mai bună decât cei care aparţin «stării de mijloc», deoarece, după cum a arătat calculul, în foarte multe cazuri, câştigurile în afară aduc adeseori venituri nete (adică băneşti) atât de ridicate, încât dau posibilitatea de a se amortiza chiar şi datoriile *mari"* (67, l. c.) *. In cele din urmă autorii repetă din nou că, faţă de limita permisă a datoriilor, datoriile micilor gospodării ţărăneşti „întrucâtva nu sunt lipsite de pericol", şi deaceea „o prudenţă gospodărească deosebit de mare la cumpărarea pământului... este necesară în primul rând tocmai populaţiei de ţărani cu *gospodării mici* şi celei de zileri, care se află pe acelaş plan cu ea" (98).

Iată cum arată sfătuitorul burghez al micului ţăran! Pe de o parte, el întreţine în proletari şi semiproletari speranţa că „dacă nu prima, atunci a doua generaţie", va putea să-şi cumpere pământ şi, dacă vor fi sârguincioşi şi moderaţi, să obţină de pe el un foarte mare procent de „venit

* Ţăranul cu gospodărie mică — spun pe bună dreptate autorii anchetei — vinde relativ puţin pe bani peşin, or, la el, nevoia de bani este deosebit de mare, şi lipsa de capital face ca orice prăpăd al vitelor, grindină etc. la el să se resimtă în mod deosebit.

net“; pe de altă parte, el recomandă tocmai sărăcimii „o prudenţă deosebit de mare“ la cumpărarea pământului, dacă nu realizează „câştiguri regulate“, adică dacă domnii capitalişti n'au nevoie de muncitori stabili. Şi se mai găsesc prostănaci „critici“ care iau această minciună interesată şi aceste banalităţi răsuflate drept sentinţe ale ştiinţei celei mai moderne!

S'ar părea că datele amănunţite pe care le-am citat cu privire la ţăranii cu gospodărie mare, mijlocie şi mică ar putea să facă până şi pe d-l V. Cernov să înţeleagă în ce anume constă conţinutul categoriei de „mic-burghezism“ aplicate la ţărani, categorie care-i inspiră atâta groază. Evoluţia capitalistă a apropiat deja în atât de mare măsură una de alta structura economică *generală* nu numai a statelor din Europa occidentală, dar şi a Rusiei faţă de Occident, încât *trăsăturile fundamentale* ale economiei gospodăriei ţărăneşti din Germania sunt întrutotul asemănătoare celor din Rusia. Numai că procesul de descompunere a ţărănimii, demonstrat în mod amănunţit de literatura marxistă rusă, se află în Rusia într'un stadiu incipient de dezvoltare, — acolo el nu s'a cristalizat încă în forme mai mult sau mai puţin precise, acolo nu s'a diferenţiat încă, de pildă, tipul aparte de ţărani cu gospodărie mare (Grossbauer-i), pe care oricine poate să-l distingă deîndată cu uşurinţă, acolo exproprierea în massă şi dispariţia unei foarte mari părţi din ţărănime lasă încă prea mult în umbră „primii paşi“ ai burgheziei ţărăneşti. In Occident, procesul acesta, început încă înainte de desfiinţarea iobăgiei (compară Kautsky, „Agrarfrage“, S. 27), a dus încă demult, pe de o parte, la ştergerea deosebirilor sociale dintre proprietatea ţărănească şi „proprietatea privată“ (cum se zice la noi), iar pe de altă parte la formarea unei clase deja îndeajuns de închegate a muncitorilor salariaţi agricoli *. Ar fi însă profund greşit să se creadă că acest proces — din moment ce s'au creat formele mai mult sau mai puţin precise de tipuri de populaţie rurală — s'a oprit. Dimpotrivă, acest proces înaintează necontenit, înaintează, bine înţeles, când mai repede,

* „Ţărănimea — scrie d-l Bulgacov despre Franţa din secolul al XIX-lea — s'a diferenţiat în două părţi strict deosebite între ele: proletariatul şi micii proprietari“ (II, 176). Numai că degeaba îşi închipue autorul că „diferenţierea“ s'a încheiat aici; ea constitue un proces continuu.

când mai puţin repede, în funcţie de o sumedenie de împrejurări diferite, luând cele mai diverse forme, în funcţie de condiţii agronomice deosebite etc. Proletarizarea ţărănimii continuă, — acest lucru îl vom demonstra mai jos pe bază de numeroase date ale statisticii germane, dar acest lucru reiese limpede şi din datele pe care le-am reprodus mai sus cu privire la ţărănimea cu gospodărie mică. Chiar numai faptul fugii crescânde dela sate la oraş nu numai a muncitorilor agricoli, ci şi a ţăranilor este o mărturie vie a creşterii procesului de proletarizare. Dar fuga ţăranului la oraş este precedată în mod inevitabil de ruinarea lui. Iar ruinarea este precedată de lupta înverşunată pentru independenţă economică. Şi tocmai această luptă o scot în relief datele cu privire la folosirea muncii salariate, la proporţiile „veniturilor nete“, la mărimea consumului la ţăranii de diferite tipuri. Principalul mijloc de luptă este „sârguinţa fără seamăn“ şi spiritul de economie: „noi căutăm să ne pice nu atât în gură, cât în buzunar“. Rezultatul inevitabil al luptei: formarea unei minorităţi de gospodari înstăriţi, cu dare de mână (şi în mare parte a unei minorităţi infime, — şi anume, în toate cazurile de lipsă a unor condiţii deosebit de favorabile, cum sunt apropierea de capitală, construirea unei căi ferate, crearea vreunei ramuri rentabile a agriculturii comerciale etc.) — şi pauperizarea crescândă a majorităţii, care distruge prin înfometare cronică şi prin muncă nemăsurată forţele lucrătorului şi înrăutăţeşte calitatea atât a pământului, cât şi a vitelor. Rezultatul inevitabil al luptei: formarea unei minorităţi de gospodării *capitaliste*, bazate pe folosirea muncii salariate, şi necesitatea crescândă pentru majoritate de a-şi căuta „câştiguri în afară“, cu alte cuvinte, de a se transforma în muncitori salariaţi industriali şi agricoli. Datele cu privire la munca salariată învederează cum nu se poate mai limpede tendinţa interioară, imanentă şi inevitabilă în condiţiile actualei orânduiri sociale, a oricărui mic producător de a se transforma în mic capitalist.

Noi înţelegem pe deplin dece economiştii burghezi, pe de o parte, şi tot felul de oportunişti, pe de altă parte, evită şi nu pot să nu evite această latură a problemei. Descompunerea ţărănimii ne arată *cele mai adânci* contradicţii ale capitalismului în însuşi procesul *de apariţie* şi de continuă dezvoltare a lor; aprecierea deplină a acestor contradicţii

duce în mod inevitabil la recunoaşterea situaţiei fără ieşire şi desnădăjduite a ţărănimii cu gospodărie mică (desnădăjduite — în afara luptei revoluţionare a proletariatului împotriva întregii orânduiri capitaliste). Nu este de mirare că tocmai aceste contradicţii, cele mai adânci şi cele mai puţin dezvoltate, sunt trecute sub tăcere: se încearcă să se ocolească faptul muncii nemăsurate şi al consumului insuficient la ţăranii cu gospodării mici, pe care îl pot tăgădui numai oamenii de rea credinţă sau ignoranţi; este lăsată în umbră problema muncitorilor salariaţi angajaţi de burghezia ţărănească, a muncii salariate a ţărănimii sărace. D-l Bulgacov a prezentat, de pildă, un întreg „studiu al teoriei dezvoltării agricole", ocolind printr'o tăcere elocventă * amândouă problemele din urmă! „Gospodărie ţărănească — spune el — se poate socoti o gospodărie care se limitează cu totul sau în cea mai mare parte la munca familiei proprii a ţăranului; de munca străină — ajutorul vecinilor sau angajarea de muncitori pentru o scurtă durată de timp — se lipseşte foarte rar chiar şi o gospodărie ţărănească, dar aceasta nu schimbă (păi, desigur!) fizionomia ei economică" (I, 141). Hertz este ceva mai naiv, şi chiar la începutul cărţii sale face o rezervă: „Prin gospodărie mică sau ţărănească voi înţelege întotdeauna în expunerea ce urmează

* Sau prin tertipuri nu mai puţin elocvente de felul celui care urmează: „...numeroasele cazuri de îmbinare a industriei cu agricultura, când muncitorii salariaţi din industrie posedă un petec de pământ"... nu reprezintă „decât un amănunt (!?) din structura economiei naţionale; deocamdată nu există (??) niciun motiv de a considera aceasta ca o nouă manifestare a industrializării agriculturii, a faptului că aceasta nu se mai dezvoltă în mod independent, — acest fenomen este de proporţii prea neînsemnate (în Germania, de pildă, celor care au şi alte ocupaţii le revine abia 4,09% din suprafaţa agricolă)" (sic! — II, 254—255). In primul rând, *partea* infimă de pământ care aparţine la sute de mii de muncitori demonstrează nu faptul că acest „fenomen este de proporţii neînsemnate", ci asuprirea şi proletarizarea micului agricultor de către capitalism. Doar toţi agricultorii care au o întindere de pământ sub 2 ha. (deşi numărul lor este imens: 3.200.000 din 5.500.000, adică 58,2%, aproape *trei cinçimi* din numărul total) posedă „abia" 5,6% din suprafaţa agricolă! Nu va deduce oare de aici spiritualul d-l Bulgacov că întregul „fenomen" al micii proprietăţi de pământ şi al micii gospodării agricole este în general „un amănunt" şi încă „de proporţii prea neînsemnate"?? Din cei 5.500.000 de agricultori germani — 791.000, adică 14,4%, sunt muncitori salariaţi din industrie, covârşitoarea lor majoritate posedând mai puţin de 2 ha. pământ, şi anume un număr de 743.000, ceeace constitue 22,9% din numărul total al agricultorilor care posedă mai puţin de 2 ha. In al doilea rând, şi de data aceasta, aşa cum îi e obiceiul, d-l Bulgacov *a denaturat statistica pe care o citează*. Din nebăgare de seamă, el a luat din pagina anchetei germane pe care o citează („Stat. d. D. R.", 112, B., S. 49 *) cifra reprezentând suprafaţa agricolă pe care o posedă agricultorii *de sine stătători* care au şi alte ocupaţii. Insă agricultorii ocupaţi în producţia industrială care nu sunt de sine stătători (adică muncitorii salariaţi din industrie) posedă *în total* 1,84% din suprafaţa agricolă. 791.000 de muncitori salariaţi au 1,84%, iar 25.000 de moşieri — 24% din suprafaţa agricolă. Ce „amănunt" neînsemnat, nu-i aşa?

o gospodărie în care muncesc numai gospodarul, familia lui şi cel mult 1 — 2 muncitori" (S. 6, traducerea rusă 29). Când este vorba de angajarea unui „muncitoraş", atunci Kleinbürger-ii noştri uită repede de „particularităţile" agriculturii despre care vorbesc mereu, fie că este sau nu cazul. In agricultură 1—2 muncitori — chiar dacă ar munci numai vara — nu este deloc puţin. Ceeace importă însă nu este dacă aceasta reprezintă mult sau puţin, ci faptul că la angajarea muncitorilor recurg tocmai gospodarii cei mai înstăriţi, cu dare de mână, ale căror „progrese" şi „prosperitate" cavalerilor mic-burghezismului le place să le prezinte drept prosperitate a massei populaţiei. Iar pentru a da acestei mistificări o motivare mai plauzibilă, aceşti cavaleri declară majestuos: „Ţăranul este un om al muncii asemenea proletarului" (Bulgacov, II, 288). Şi autorul îşi exprimă mulţumirea pentru faptul că „partidele muncitoreşti pierd din ce în ce mai mult nuanţa antiţărănească proprie lor în trecut" (proprie în trecut!) (289). Această concepţie „din trecut", vedeţi d-v., „făcea să se piardă din vedere faptul că proprietatea ţărănească nu este un instrument de exploatare, ci o condiţie pentru aplicarea muncii". Iată cum se scrie istoria! Noi, zău, nu ne putem abţine ca să nu spunem: denaturaţi, domnilor, dar păstraţi măsura! Doar acest d-l. Bulgacov a scris un „studiu" în două volume, de opt sute de pagini, plin de „citate" (a căror exactitate am arătat-o nu odată) dintr'o sumedenie de diferite anchete, descrieri, monografii etc., dar niciodată, *literalmente nici o singură dată*, el n'a încercat măcar să examineze în ce raport se află ţăranii a căror proprietate este un instrument de exploatare faţă de ţăranii a căror proprietate este „pur şi simplu" o condiţie pentru aplicarea muncii. *Nici o singură dată* n'a prezentat date sistematice (care, după cum am văzut, se află şi în izvoarele citate de el însuşi) cu privire la tipul de gospodărie, la nivelul de trai etc. al ţăranilor care angajează muncitori, al ţăranilor care nu angajează muncitori şi nu se angajează, al ţăranilor care se angajează ca muncitori. Nu numai atât. Noi am văzut cum în sprijinul ideii „propăşirii gospodăriei ţărăneşti" (al gospodăriei ţărăneşti, *în general!*) el invocă faptele care se referă la Grossbauer-i, relatările care constată atât propăşirea unora, cât şi pauperizarea, proletarizarea altora. El constată chiar o „asanare socială" (sic!), în general, în formarea de „gospodării ţără-

nești solide" (II, 138 ; compară concluzia generală dela pag. 456), ca și cum o gospodărie țărănească solidă n'ar fi sinonimă gospodăriei țărănești burgheze cu caracter lucrativ! Singura lui încercare de a se descurca din această rețea de contradicții constă în următorul raționament, încă și mai încurcat : „Țărănimea nu reprezintă, desigur, o massă omogenă ; lucrul acesta a fost arătat mai sus (probabil, în raționamentul despre un astfel de amănunt lipsit de importanță ca munca salariată a agricultorilor în industrie ?) ; aici are loc o continuă luptă între curentele de diferențiere și de nivelare ; dar sunt oare aceste deosebiri și chiar contradicții dintre diferite interese mai mari decât cele dintre diferitele pături ale clasei muncitoare, dintre muncitorii dela orașe și cei dela sate, dintre munca calificată și cea necalificată, dintre trade-unioniști și cei din afara organizației sindicale ? Doar numai o complectă ignorare a acestor deosebiri care există în sânul stării muncitorești (deosebiri care fac pe unii cercetători să distingă deja dintr'a patra stare socială o a cincia) a permis ca clasa muncitoare, pretins omogenă, să fie opusă țărănimii eterogene" (288). Ce extraordinară profunzime de analiză ! Să confunzi deosebirile dintre profesiuni cu deosebirile dintre clase ; să confunzi deosebirile în ceeace privește modul de trai cu situația diferită a claselor în întreaga orânduire a producției sociale, — cât de concret ilustrează aceasta complecta lipsă de principialitate științifică a „criticii" * la modă și tendința practică a acesteia de a șterge însăși noțiunea de „clasă", de a înlătura însăși ideea luptei de clasă ! Muncitorul agricol câștigă 50 de copeici pe zi ; țăranul gospodar care angajează zileri — 1 rublă pe zi ; muncitorul de fabrică din capitală — 2 ruble pe zi ; micul patron al unui atelier de provincie — 1 rublă și jumătate pe zi. Orice muncitor cât de cât conștient

* Vom reaminti că referirea la *pretinsa* omogeneitate a clasei muncitoare este argumentul frecvent al lui Ed. Bernstein și al tuturor partizanilor săi. Iar cât privește „diferențierea", încă d-l Struve făcea raționamente profunde în „Note critice" : există și diferențiere, există și nivelare ; pentru un cercetător obiectiv aceste procese sunt de importanță egală (așa cum pentru istoricul obiectiv al lui Șcedrin era indiferent dacă Iziaslav a învins pe Iaroslav sau Iaroslav pe Iziaslav) [64]. Există o dezvoltare a economiei bănești, dar există și cotituri spre economie naturală. Există o dezvoltare a marii producții industriale, dar există și o dezvoltare a muncii capitaliste la domiciliu (Bulg., II, 88 : „Hausindustrie [industria casnică. — *Nota Trad.*]... n'are de gând să dispară încă în Germania"). Un om de știință „obiectiv" trebue să adune cu sârguință făptulețele, să constate „pe de o parte" și „pe de altă parte", „să treacă (asemenea lui Wagner al lui Goethe) dela o carte la alta, dela o filă la alta", fără nicio veleitate de a-și forma o concepție consecventă, de a-și forma o idee generală despre întregul proces în ansamblul lui.

va înțelege fără nicio greutate căror clase aparțin reprezentanții acestor „pături" diferite, ce anume orientare caracterizează activitatea socială a acestor „pături". Pentru un reprezentant al științei universitare sau pentru un „critic" contemporan, aceasta este o mare filozofie, pe care aceștia nu sunt nicidecum în stare s'o cuprindă.

VIII

DATE GENERALE ALE STATISTICII AGRICOLE GERMANE PE ANII 1882 ȘI 1895. PROBLEMA GOSPODĂRIILOR MIJLOCII

După ce am analizat datele amănunțite cu privire la gospodăria țărănească — de o importanță deosebită pentru noi, fiindcă tocmai în problemele gospodăriei țărănești se află centrul de greutate al problemei agrare de astăzi —, vom trece la datele generale ale statisticii agricole germane și vom verifica concluziile trase de „critici" în legătură cu aceste date. Reproducem pe scurt principalele rezultate ale recensământului din 1882 și din 1895 :

Grupuri de gospodării	Numărul gospodăriilor (mii)		Suprafața agricolă (mii ha.)		Numărul relativ al gospodăriilor %		Numărul relativ al suprafeței %		Creșterea sau scăderea absolută a numărului	
	1882	1895	1882	1895	1882	1895	1882	1895	Gosp.	Supraf.
Până la 2 ha.	3.062	3.236	1.826	1.808	58,0	58,2	5,7	5,6	+174	—18
2 — 5 „	981	1.016	3.190	3.286	18,6	18,3	10,0	10,1	+ 35	+ 96
5 — 20 „	927	999	9.158	9.722	17,6	18,0	28,7	29,9	+ 72	+564
20 — 100 „	281	282	9.908	9.870	5,3	5,1	31,1	30,3	+ 1	—38
100 și mai multe ha.	25	25	7.787	7.832	0,5	0,4	24,5	24,1	± 0	+ 45
Total	5.276	5.558	31.869	32.518	100	100	100	100	+282	+649

Trei fapte sunt de analizat în legătură cu acest tablou al schimbărilor, interpretat în mod diferit de marxiști și de „critici" : creșterea numărului gospodăriilor celor mai mici, creșterea latifundiilor, adică a gospodăriilor care numără 1.000 și mai multe hectare, și care sunt contopite, în tabelul nostru concis, cu toate gospodăriile care numără peste 100 ha., și, în sfârșit, faptul creșterii gospodăriilor țărănești mijlocii (5 — 20 ha.), care sare cel mai mult în ochi și care provoacă cele mai multe discuții.

Creşterea numerică a gospodăriilor celor mai mici denotă marea creştere a mizeriei şi a proletarizării, deoarece covârşitoarea majoritate a proprietarilor cu mai puţin de 2 hectare nu poate să existe numai din agricultură şi trăieşte din câştiguri din afară, adică din muncă salariată. Există, desigur, şi excepţii ; în condiţiile culturilor speciale, viticulturii, gospodăriei legumicole, cultivării plantelor industriale destinate comerţului, gospodăriei din preajma oraşului în general etc. este posibil să existe agricultori de sine stătători (care uneori nu sunt chiar mici) posedând şi 1 hectar şi jumătate. Dar intr'un total de 3 milioane de *gospodării* aceste excepţii sunt cu totul neînsemnate. Că foarte mulţi dintre aceşti mici „agricultori" (care constitue aproape 3/5 din numărul total al gospodarilor) sunt *muncitori salariaţi*, aceasta reiese în mod concret din datele statisticii germane cu privire la principalele ocupaţii ale agricultorilor din diferite grupuri. Iată aceste date prescurtate :

Grupuri de agricultori	Agricultori după ocupaţia lor *principală* (în %)					Dintre agricultorii de sine stătători au o ocupaţie auxiliară %
	Ocupaţie de sine stătătoare		Muncă dependentă	Alte ocupaţii	Total	
	Agricultură	Comerţ etc.				
Până la 2 ha.	17,4	22,5	50,3	9,8	100	26,1
2 — 5 „	72,2	16,3	8,6	2,9	100	25,5
5 — 20 „	90,8	7,0	1,1	1,1	100	15,5
20 — 100 „	96,2	2,5	0,2	1,1	100	8,8
100 şi mai multe ha.	93,9	1,5	0,4	4,2	100	23,5
Total	45,0	17,5	31,1	6,4	100	20,1

Putem vedea de aici că din numărul total al agricultorilor germani numai 45%, adică *mai puţin de jumătate*, sunt agricultori de sine stătători şi după ocupaţia lor *principală*. Ba şi dintre aceşti agricultori de sine stătători *a cincia parte* (20,1%) mai are şi ocupaţii auxiliare. După ocupaţia lor principală, 17,5% dintre agricultori sunt negustori, meseriaşi, grădinari etc. („de sine stătători", adică care au în cadrul îndeletnicirii respective o situaţie de pa-

tron, iar nu de muncitor). *Aproape o treime* (31,3%) sunt muncitori salariaţi („dependenţi" în diverse ramuri ale agriculturii şi industriei). 6,4% dintre agricultori sunt ocupaţi în special cu serviciul (militari, funcţionari etc.), sunt liber profesionişti etc. Dar din numărul agricultorilor care posedă până la 2 ha., *o jumătate* sunt muncitori salariaţi ; dintre aceşti 3.200.000 de „gospodari", agricultorii „de sine stătători" constitue o mică minoritate, abia 17,4% din numărul total. Dar şi dintre aceşti 17%, *a patra parte* (26,1%) au ocupaţii *auxiliare*, adică sunt tot muncitori salariaţi nu după ocupaţia lor principală (ca cei 50,3% de mai sus), ci după cea auxiliară. Până şi dintre agricultorii cu 2—5 ha., numai cu puţin mai mult de jumătate (546.000 din 1.016.000) sunt agricultori de sine stătători, neavând nicio ocupaţie auxiliară.

Din aceasta se vede cât de extraordinar de greşit prezintă lucrurile d-l Bulgacov, când, susţinând (după cum s'a arătat deja, eronat) creşterea numărului total al persoanelor care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, explică acest lucru prin „creşterea gospodăriilor ţărăneşti de sine stătătoare, — după cum ştim deja, în primul rând a gospodăriilor ţărăneşti mijlocii pe seama celor mari" (II, 133). Dacă în numărul total al gospodăriilor procentul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii a crescut cel mai mult (dela 17,6% la 18%, adică +0,4%), apoi aceasta nu înseamnă încă nicidecum că creşterea populaţiei rurale poate fi explicată în primul rând prin creşterea gospodăriilor ţărăneşti mijlocii. Pentru a răspunde la întrebarea care categorii au contribuit cel mai mult la creşterea numărului total al gospodarilor, noi dispunem de date concrete, care nu admit nicio altă interpretare : numărul total al gospodăriilor a sporit cu 282.000, printre care numărul gospodăriilor care au mai puţin de 2 ha. a sporit cu 174.000. Prin urmare, creşterea populaţiei rurale (dacă ea are loc şi în măsura în care are loc) se explică prin sporirea tocmai a gospodăriilor care nu sunt de sine stătătoare (deoarece gospodăriile care posedă o întindere de pământ de mai puţin de 2 ha. nu sunt în cea mai mare parte de sine stătătoare). Sporul se produce în cea mai mare parte pe seama gospodăriilor parcelare, a căror creştere înseamnă creşterea *proletarizării*. Nici chiar sporirea (cu 35.000) a numărului gospodăriilor cu câte 2 — 5 ha. n'avem dreptul s'o punem în întregime pe seama gospo-

dăriilor *de sine stătătoare,* deoarece şi din numărul acestor gospodari numai 546.000 din 1.016.000 sunt gospodari de sine stătători, care nu au un câştig auxiliar.

Trecând la problema gospodăriilor mari, trebue să relevăm înainte de toate următorul fapt caracteristic (şi foarte important pentru combaterea oricărei apologii) : îmbinarea agriculturii cu alte ocupaţii are o importanţă diferită şi contrarie la diferite grupuri de agricultori. Pentru cei cu gospodărie mică ea înseamnă proletarizare, restrângerea independenţei agricultorului, deoarece aici se îmbină cu agricultura ocupaţii ca munca salariată, micul meşteşug şi comerţul etc. Pentru cei cu gospodărie mare ea înseamnă fie întărirea importanţei politice a marii proprietăţi funciare prin îmbinarea cu serviciul la stat, serviciul militar etc., fie prin îmbinarea agriculturii cu silvicultura şi prelucrarea industrială a produselor agricole. Iar fenomenul din urmă, după cum se ştie, este unul dintre cei mai caracteristici indici ai progresului *capitalist* al agriculturii. Iată dece putem constata că procentul de agricultori care consideră gospodăria agricolă „de sine stătătoare" ca fiind ocupaţia lor principală (adică duc această gospodărie în calitate de gospodari, iar nu de muncitori) creşte cu repeziciune odată cu creşterea suprafeţei gospodăriilor (17 — 72 — 90 — 96%), dar scade la 93% în grupul de gospodării cu câte 100 şi mai multe hectare: în acest grup 4,2% din totalul gospodarilor consideră drept ocupaţia lor principală serviciul (categoria „altor ocupaţii"), 0,4% dintre ei consideră drept ocupaţia lor principală munca „dependentă" (aceştia nu sunt muncitori salariaţi, ci administratori, inspectori etc. ; compară „Stat. d. D.R.", 112. B., S. 49 *). Vedem deasemenea că procentul de agricultori de sine stătători care mai au ocupaţii în afară scade rapid odată cu creşterea suprafeţei gospodăriei (26 — 25 — 15 — 9%), dar creşte puternic la gospodari cu 100 şi mai multe hectare (23%).

In ceeace priveşte numărul gospodăriilor mari (de 100 şi > * ha.) şi suprafeţele lor, datele citate mai sus indică o *scădere* a procentului lor atât în numărul total al gospodăriilor, cât şi în ceeace priveşte suprafaţa totală. Se pune întrebarea dacă se poate conchide de aici că gospodăria mare este înlăturată de către gospodăria ţărănească mică şi mijlocie, cum se grăbeşte s'o facă d-l Bulgacov? Noi credem că nu, şi mai credem că prin ieşirile sale furioase împotriva lui Kautsky în legătură cu acest punct, d-l Bulgacov nu şi-a dovedit decât incapacitatea de a combate părerea acestuia în ceeace priveşte fondul problemei. In primul rând, scăderea procentului de gospodării mari este foarte neînsemnată (după numărul gospodăriilor dela 0,47% la 0,45, adică cu două sutimi de procent, iar procentul în ceeace priveşte suprafaţa dela 24,43% la 24,088%, adică cu 35 de sutimi de procent). Că în condiţiile intensificării gospodăriei *este* uneori *nevoie* să se reducă întrucâtva suprafaţa, că marii proprietari dau în arendă în loturi mici pământul situat departe de centrul moşiei pentru a-şi procura muncitori,—acestea sunt fenomene cunoscute de toată lumea. Noi am arătat mai sus cum autorul descrierii amănunţite a gospodăriilor mari şi mici din Răsăritul Prusiei recunoaşte direct că rolul micii proprietăţi de pământ este acela de a deservi interesele celei mari, şi pledează cu zel în favoarea creării unei categorii de muncitori stabili. In al doilea rând, de înlăturarea marilor gospodării de către cele mici nici vorbă nu poate să fie şi pentru faptul că numai datele cu privire la *suprafaţa* gospodăriei nu sunt încă suficiente pentru a judeca despre *proporţiile producţiei.* Iar că marile gospodării au făcut în această privinţă un foarte important pas înainte, acest lucru îl dovedesc în mod incontestabil datele cu privire la folosirea maşinilor (vezi mai sus) şi la prelucrarea industrială a produselor agricole (aceste date le vom analiza în mod special mai jos, dat fiind faptul că d-l Bulgacov interpretează uimitor de greşit datele corespunzătoare ale statisticii germane). In al treilea rând, în grupul de gospodării cu câte 100 şi mai multe ha. se disting în mod deosebit *latifundiile,* gospodării cu câte 1.000 şi > ha., al căror număr a sporit chiar cu un procent mai mare decât numărul gospodăriilor ţărăneşti mijlocii, şi anume dela 515 la 572, adică cu 11%, în vreme ce numărul gospodăriilor mijlocii a sporit dela 926.000 la 998.000, adică cu 7,8%. Suprafaţa latifundiilor *a crescut* dela 708.000 ha., la 802.000, adică cu 94.000 ha.: în 1882 ea constituia 2,22% din întreaga suprafaţă agricolă, în 1895 — deja 2,46. Neîntemeiatele sale obiecţii făcute în revista „Nacealo" asupra acestui punct împotriva lui Kautsky sunt complectate acum de d-l Bulgacov, în cartea sa, cu ur-

* — mai multe. — *Nota Trad.*

mătoarea, şi mai puţin întemeiată, generalizare: „Indiciul — scrie el — care arată decăderea marilor gospodării este... creşterea latifundiilor, deşi progresul agriculturii, creşterea intensităţii ei trebue să fie însoţite de fărâmiţare" (II, 126) — şi d-l Bulgacov, fără a mai sta mult pe gânduri, vorbeşte direct despre „degenerarea latifundiară" (!) a marii gospodării (II, 190,363). Vedeţi cu câtă logică perfectă raţionează „savantul" nostru: *deoarece* reducerea suprafeţei gospodăriei înseamnă *uneori*, în condiţiile intensificării, creşterea producţiei, *deaceea* creşterea numărului şi a suprafeţei latifundiilor trebue *în general* să însemne decădere! Dar dacă logica este atât de proastă, dece să nu apelăm la ajutorul statisticii? Doar izvorul de care se foloseşte d-l Bulgacov conţine o serie întreagă de date cu privire la gospodăria acestor latifundii. Să citâm câteva din aceste date: 572 de gospodării din cele mai mari aveau în 1895 o suprafaţă de 1.159.674 de hectare, printre care 802.000 de hectare suprafaţă agricolă, iar 298.000 — de pădure (o parte dintre aceşti posesori de latifundii sunt în special exploatatori forestieri, iar nu proprietari agricoli). Vite ţin, în general, 97,9% dintre ei; vite de muncă — 97,7%; maşini folosesc 555 de proprietari, şi la o gospodărie revine, după cum am văzut, un *număr maximal* de cazuri de folosire a diverselor maşini; plugul cu aburi era folosit de 81 de gospodării, adică de 14% din totalul latifundiilor. Ele ţin vite — cornute 148.678 de capete, cai — 55.591, oi — 703.813, porci — 53.543. Dintre aceste gospodării, 16 sunt îmbinate cu fabrici de zahăr, 228 — cu fabrici de spirt, 6 — cu fabrici de bere, 16 — cu fabrici de amidon, 64 — cu mori. Intensificarea se poate constata din faptul că 211 gospodării cultivă sfeclă (pe o suprafaţă de 26.000 ha.) şi 302 — cartofi pentru prelucrarea industrială. 21 desfac lapte la oraş (dela 1.822 de vaci, revenind câte 87 de vaci de o gospodărie), şi 204 fac parte din cooperative pentru industrializarea laptelui (cu 18.273 de vaci — revenind câte 89 de o gospodărie). Ce mult aduce aceasta a „degenerare latifundiară", nu-i aşa?

Să trecem la problema gospodăriilor ţărăneşti mijlocii (5 — 20 ha.). Procentul lor în numărul total al gospodăriilor a crescut dela 17,6% la 18,0% (+0,4%), iar în ceeace priveşte suprafaţa totală — dela 28,7% la 29,9% (+1,2%).

Şi tocmai aceste date sunt considerate, fireşte, de către tot felul de „distrugători ai marxismului" ca fiind principalul lor atu. D-l Bulgacov deduce de aici şi „înlăturarea marii gospodării de către mica gospodărie", şi „tendinţa spre descentralizare" etc. etc. Am arătat mai sus că tocmai „în ceeace priveşte ţărănimea" datele luate fără niciun discernământ sunt îndeosebi inutilizabile, pot îndeosebi să inducă în eroare: tocmai în acest domeniu procesele de formare a micilor gospodării cu caracter lucrativ şi „propăşirea" burgheziei ţărăneşti mai mult ca orice pot ascunde proletarizarea şi pauperizarea majorităţii. Şi dacă noi observăm, în general, în ceeace priveşte întreaga agricultură din Germania, pe de o parte, o neîndoielnică dezvoltare a marii gospodării capitaliste (creşterea latifundiilor, folosirea în proporţii din ce în ce mai mari a maşinilor şi dezvoltarea prelucrării industriale a produselor agricole), iar pe de altă parte intensificarea şi mai neîndoielnică a proletarizării şi pauperizării (fuga la oraşe, intensificarea fărâmiţării pământului, creşterea numărului gospodăriilor parcelare, creşterea proporţiilor folosirii muncii salariate auxiliare, înrăutăţirea alimentaţiei ţăranilor cu gospodărie mică etc.), — ar fi de-a-dreptul neverosimil şi imposibil ca aceleaşi procese să n'aibă loc în sânul „ţărănimii". Dar şi datele amănunţite arată cât se poate de precis existenţa acestor procese, confirmând ideea că în cazul de faţă numai statistica suprafeţelor este cu totul insuficientă. Deaceea Kautsky a avut perfectă dreptate când, pe baza tabloului general al dezvoltării capitaliste a agriculturii germane, a conchis că deducerea din aceste date a victoriei micii gospodării asupra celei mari este lipsită de orice temei.

Dar există şi date concrete şi totodată cuprinzătoare care dovedesc că creşterea numerică „a gospodăriilor ţărăneşti mijlocii" înseamnă *creşterea mizeriei,* iar nu creşterea propăşirii şi a buneistări. Acestea sunt tocmai datele cu privire la vitele de muncă, pe care d-l Bulgacov le-a folosit într'un mod atât de nefericit atât în revista „Nacealo", cât şi în cartea sa. „Dacă ar mai fi nevoie de demonstrat acest lucru — scria el referindu-se la afirmaţia sa cu privire la propăşirea gospodăriei mijlocii şi la decăderea gospodăriei mari —, atunci la criteriul cantităţii forţei de muncă se mai

poate adăuga criteriul existenței vitelor de muncă. Iată un tabel elocvent" * :

	Numărul întreprinderilor cu vite pentru muncile câmpului		Diferența
	1882	*1895*	
0 — 2 ha.	325.005	306.340	— 18.665
2 — 5 „	733.967	725.584	— 8.383
5 — 20 „	894.696	925.103	+ 30.407
20 — 100 „	279.284	275.220	— 4.064
100 și mai multe ha.	24.845	24.485	— 360
Total	2.257.747	2.256.732	— 1.065

„Numărul gospodăriilor care au vite de muncă a scăzut deopotrivă atât în gospodăria mare, cât și în gospodăria mică, și a sporit numai în cea mijlocie" (revista „Nacealo" nr. 1, pag. 20).

Dacă d-lui Bulgacov i-ar fi scăpat greșala care l-a făcut să deducă din datele cu privire la vitele de muncă *tocmai contrariul* celor ce indică aceste date, într'un articol de revistă, scris la repezeală, — aceasta ar mai fi fost de iertat, dar „severul" nostru „savant" repetă aceeași greșală și în „studiul" său (vol. II, pag. 127, în afară de aceasta, cifrele + 30.407 și — 360 sunt trecute pe seama numărului de vite, pe câtă vreme ele reprezintă numărul de gospodării care au folosit vite de muncă ; dar acesta este, desigur, un amănunt fără importanță).

Vom întreba pe „severul" nostru „savant", care vorbește cu atâta curaj despre „regresul gospodăriei mari" (II, 127) : ce importanță are sporirea cu 30.000 a numărului gospodăriilor țărănești mijlocii care țin vite de muncă, dacă *numărul total* al acestor gospodării a crescut cu 72.000 (II, 124) ? Oare de aici nu reiese limpede că *procentul* de gospodării țărănești mijlocii care au vite de muncă *a scăzut?* Iar din moment ce lucrurile stau așa, n'ar fi trebuit oare să stabilim *care este procentul* de gospodării din diferitele grupuri care au ținut vite de muncă în 1882 și 1895, — cu atât mai mult că aceste date sunt citate în aceeași pa-

* Reproducem în întregime tabelul dat de d-l Bulgacov, adăugând numai cifrele totalizate, care la el lipsesc.

gină și în acelaș tabel din care d-l Bulgacov a luat cifre absolute („Stat. d. D. R.", 112. B., S. 31 *) ?

Iată aceste date :

	Procentul de gospodării cu vite de muncă		Diferența
	1882	*1895*	
0 — 2 ha.	10,61	9,46	— 1,15
2 — 5 „	74,79	71,39	— 3,40
5 — 20 „	96,56	92,62	— 3,94
20 — 100 „	99,21	97,68	— 1,53
100 și mai multe ha.	99,42	97,70	— 1,72
Total	42,79	40,60	— 2,19

Așa dar, procentul de gospodării care au vite de muncă *în general* a scăzut cu peste două procente, această scădere *depășind media* în gospodăriile mici și mijlocii și coborînd *sub medie* în gospodăriile mari *. In afară de aceasta, nu trebue uitat faptul că „tocmai în gospodăriile mari, în locul forței animale este folosită adeseori forța mecanică sub forma a tot felul de mașini în general și de mașini cu aburi în special (pluguri cu aburi etc.)" („Stat. d. D. R.", 112. B., S. 32 *). Deaceea, dacă printre gospodăriile mari (cu câte 100 și mai multe ha.) numărul celor care au vite de muncă a scăzut cu 360, în vreme ce numărul gospodăriilor care au folosit pluguri cu aburi *a sporit cu 615* (710 în 1882 și 1.325 în 1895), e limpede că în general gospodăriile mari nu numai că n'au pierdut, ci au câștigat chiar. Prin urmare, ajungem la concluzia că singurul grup de agricultori din Germania care în mod neîndoielnic *a îmbunătățit* condițiile de conducere a gospodăriei (în ceeace privește folosirea vitelor pentru muncile agricole sau înlocuirea vitelor prin forța cu aburi) sunt *marii* proprietari cu câte 100 și > ha. In toate celelalte grupuri condițiile de conducere a gospodăriei s'au înrăutățit și *s'au înrăutățit cel mai mult tocmai în grupul de gospodării țărănești mijlocii,* unde scăderea pro-

* Scăderea cea mai mică se constată în gospodăriile cele mai mici dintre care o parte relativ infimă are vite de muncă : vom vedea mai departe că tocmai în aceste gospodării (și *numai* în ele) s'a îmbunătățit și componența efectivului vitelor de muncă, adică ele au început să țină relativ mai mulți cai și boi, relativ mai puține vaci. Acest lucru arată limpede, după cum au și observat pe bună dreptate autorii anchetei germane (S. 32*), că proprietarii loturilor celor mai mici țin vite de muncă nu numai pentru agricultură, ci și pentru „a munci cu ele la alții". Deaceea în problema vitelor de muncă ar fi, în genere, greșit să se țină seama de gospodării parcelare, care se află în condiții cu totul excepționale.

centului de gospodării care au vite de muncă *este cea mai mare*. Diferența dintre gospodăriile mari (100 și > ha.) și cele mijlocii (5—20 ha.) în ceeace privește mărimea procentului de gospodării care au vite de muncă înainte era de mai puțin de trei procente (99,42 — 96,56), iar acum a depășit cinci procente (97,70 — 92,62).

Această concluzie este considerabil întărită prin datele cu privire la categoriile vitelor de muncă. Cu cât gospodăria este mai mică, cu atât mai proastă este categoria vitelor de muncă : cu atât sunt folosiți relativ mai puțin pentru muncile câmpului caii și boii și cu atât sunt folosite mai mult *vacile*, care sunt mult mai slabe. Iată datele care arată cum au stat lucrurile în această privință în 1882 și 1895 :

La o sută de gospodării care aveau vite pentru muncile câmpului, erau folosite :

	Numai vaci			Vaci, precum și cai și boi		
	1882	*1895*		*1882*	*1895*	
0 — 2 ha.	83,74	82,10	— 1,64	85,21	83,95	— 1,26
2 — 5 „	68,29	69,42	+ 1,13	72,95	74,93	+ 1,98
5 — 20 „	18,49	20,30	+ 1,81	29,71	34,75	+ 5,04
20 — 100 „	0,25	0,28	+ 0,03	3,42	6,02	+ 2,60
100 și mai multe ha.	0,00	0,03	+ 0,03	0,25	1,40	+ 1,15
Total	41,61	41,82	+ 0,21	48,18	50,48	+ 2,30

Constatăm o înrăutățire generală a categoriilor de vite de muncă (gospodăriile parcelare, din cauza arătată mai sus, nu intră în socoteală) și *înrăutățirea cea mai mare* tocmai *în grupul de gospodării țărănești mijlocii*. In acest grup, din numărul gospodăriilor care au vite de muncă, *cel mai mult* a crescut procentul gospodăriilor care sunt nevoite să folosească pentru muncile câmpului *și vaci*, precum și al acelora care pot folosi pentru muncile câmpului *numai vaci*. In prezent mai bine de o treime din numărul gospodăriilor țărănești mijlocii care au vite de muncă sunt nevoite să folosească pentru muncile câmpului vaci (ceeace duce, desigur, atât la înrăutățirea arăturii, și, deci, și la scăderea recoltelor, cât și la scăderea producției de lapte a vacilor), — și mai bine de o cincime pot folosi pentru muncile câmpului numai vaci.

După numărul vitelor folosite pentru muncile câmpului, putem constata în toate grupurile (cu excepția gospodăriilor parcelare) creșterea numărului de vaci. Iar numărul de cai și boi s'a schimbat astfel :

Numărul (în mii) de cai și boi folosiți pentru muncile câmpului

	1882	*1895*	Diferența
0 — 2 ha.	62,9	69,4	+ 6,5
2 — 5 „	308,3	302,3	— 6,0
5 — 20 „	1.437,4	1.430,5	— 6,9
20 — 100 „	1.168,5	1.155,4	— 13,1
100 și mai multe ha.	650,5	695,2	+ 44,7
Total	3.627,6	3.652,8	+ 25,2

Cu excepția gospodăriilor parcelare, creșterea numărului de vite de muncă propriu zis se observă *numai* la marii proprietari.

Prin urmare, concluzia generală cu privire la schimbarea condițiilor în care se află gospodăriile în ceeace privește forța animală și mecanică folosită în muncile câmpului este următoarea : *o îmbunătățire* numai la marii proprietari, o înrăutățire la ceilalți și înrăutățirea *cea mai mare în gospodăriile țărănești mijlocii*.

Datele referitoare la anul 1895 ne permit să împărțim mai departe întregul grup de gospodării țărănești-mijlocii în două subgrupuri : cele cu câte 5—10 ha. și cele cu câte 10—20 ha. După cum era și de așteptat, în primul subgrup (mult mai numeros după numărul gospodăriilor) condițiile în care se află gospodăria în ceeace privește folosirea vitelor de muncă sunt neasemuit mai proaste. Din 606.000 de posesori a 5—10 ha., vite de muncă au 90,5% (din 393.000 cu câte 10—20 ha — 95,8%), iar dintre aceștia folosesc pentru muncile câmpului vaci — 46,3% (17,9% în grupul cu câte 10—20 ha.) ; folosesc numai vaci — 41,3% (4,2% în grupul cu câte 10—20 ha). Și iată că reiese că tocmai grupul acesta cu câte 5—10 ha., care se află în condiții deosebit de proaste în ceeace privește folosirea vitelor de muncă, *s'a mărit* în 1882—1895 *cel mai*

mult, atât după numărul gospodăriilor cât și după suprafață. Iată datele respective:

Raportul în % față de numărul total al

	gospodăriilor		întregii suprafețe		suprafeței agricole	
	1882	*1895*	*1882*	*1895*	*1882*	*1895*
5—10 ha.	10,50	10,90+0,40	11,90	12,37+0,47	12,26	13,02+0,76
10—20 „	7,06	7,07+0,01	16,70	16,59—0,11	16,48	16,88+0,40

In grupul de gospodării cu câte 10—20 ha. creșterea numerică a gospodăriilor este cu totul infimă; procentul întregii suprafețe a scăzut chiar, iar procentul suprafeței agricole a crescut într'o măsură mult mai mică decât în grupul de gospodării cu câte 5—10 ha. Prin urmare, creșterea gospodăriilor țărănești mijlocii s'a produs mai ales (în parte chiar exclusiv) pe seama grupului de gospodării cu 5—10 ha., adică a grupului în care condițiile gospodăriei în ceeace privește folosirea vitelor de muncă sunt deosebit de proaste.

Putem vedea astfel că statistica stabilește în mod incontestabil adevărata semnificație a faimoasei creșteri a gospodăriilor țărănești mijlocii: aceasta nu este o creștere a bunăstări, ci o *creștere a mizeriei,* nu este progresul micii agriculturi, ci *decăderea ei.* Dacă în grupul gospodăriilor țărănești mijlocii condițiile în care se află gospodăriile s'au înrăutățit *cel mai mult,* ele fiind nevoite să extindă mai mult ca toate celelalte folosirea vacilor pentru muncile câmpului, atunci suntem nu numai îndreptățiți, ci și obligați ca numai după acest singur aspect al gospodăriei (și acesta este unul dintre cele mai importante aspecte ale gospodăriei, în general) să tragem o concluzie asupra tuturor celorlalte aspecte. Dacă a crescut numărul gospodăriilor fără cai (ca să folosim termenul cunoscut cititorului rus și pe deplin aplicabil la cazul de față) *, dacă s'au înrăutățit categoriile de vite de muncă, apoi nu poate încăpea nicio îndoială că s'a înrăutățit și întreținerea lor în general, s'a înrăutățit lucrarea pământului, s'au înrăutățit alimentația și condițiile de trai ale agricultorului, deoarece în gospodăria țărănească, după cum știe oricine, cu cât vitele sunt întreținute mai prost și cu cât lucrează mai din greu, cu atât

* E vorba de forma adjectivală a expresiei „fără cai" — bezloșadnâe, rar folosită în limba rusă. — *Nota Trad.*

trăiește mai prost și muncește mai din greu și omul, și vice-versa. Concluziile pe care le-am tras mai sus din studiul amănunțit al lui Klawki sunt confirmate pe deplin de numeroasele date referitoare la toate micile gospodării țărănești din Germania.

IX

PRELUCRAREA INDUSTRIALĂ A LAPTELUI ȘI TOVĂRĂȘIILE AGRICOLE DIN GERMANIA. POPULAȚIA RURALĂ DIN GERMANIA DUPĂ SITUAȚIA EI ÎN GOSPODĂRIE

Am analizat atât de amănunțit datele cu privire la vitele de muncă pentru motivul că acestea sunt singurele date (în afară de cele referitoare la mașini, pe care le-am analizat mai sus) care ne permit să aruncăm o privire, ca să zicem așa, înăuntrul gospodăriei, asupra utilajului ei, a organizării ei. Toate celelalte date — cu privire la cantitatea de pământ (pe care am arătat-o deja), la numărul vitelor (pe care-l vom arăta îndată) — înfățișează gospodăria numai sub aspectul ei exterior, stabilind un raport de egalitate între ceeace în mod evident nu este egal, deoarece felul în care se lucrează pământul, și, deci, și productivitatea lui, calitatea vitelor și productivitatea lor diferă dela o gospodărie la alta. Oricât de arhicunoscut este faptul existenței acestei deosebiri, în calculele statistice generale ea este de obicei uitată, și numai datele privitoare la mașini și vitele de muncă dau o oarecare posibilitate de a se ține seama de această deosebire, arată în favoarea cui (în general) este această deosebire. Dacă gospodăriile mari folosesc într'o măsură mai mare mașinile deosebit de complexe și scumpe — singurele de care ține seama statistica —, este limpede că în gospodăriile mari și toate celelalte unelte, pe care statistica le trece sub tăcere (pluguri, grape, căruțe etc.), sunt de o calitate mai bună, sunt reprezentate mai complect în fiecare gospodărie în parte și (datorită marii întinderi a gospodăriei) folosite într'o măsură mai complectă. Acelaș lucru este valabil și în ceeace privește inventarul viu. Micul gospodar este inevitabil nevoit să opună acestor avantaje sârguința și spiritul de economie (el nu dispune de alte arme în lupta sa pentru existență), și deaceea în societatea capitalistă aceste însușiri îl caracteri-

zează pe micul țăran nu întâmplător, ci întotdeauna și în mod inevitabil. Economistul burghez (și „criticul" contemporan, care și în această problemă, ca și în toate celelalte, se târîe în coada acestuia) numește acest lucru virtute a spiritului de economie, a cumpătării etc. (compară Hecht și Bulgacov), considerându-l ca fiind un merit al țăranului. Socialistul numește acest lucru muncă excesivă (Ueberarbeit) și consum insuficient (Unterkonsumption) și învinuiește de aceasta capitalismul, căutând să deschidă ochii țăranului asupra caracterului mincinos al cuvântărilor manilovíste care ridică oropsirea socială la rangul de virtute și caută în felul acesta să eternizeze această oropsire.

Să trecem la datele referitoare la repartizarea vitelor de muncă între diferitele grupuri de agricultori germani în 1882 și în 1895. Iată care sunt principalele rezultate ale acestor date:

Cifre relative

	Total vite (după valoare)			Vite cornute			Porci		
	1882	1895	±	1882	1895	±	1882	1895	±
0 — 2 ha	9,5	9,4	+0,1	10,5	8,3	—2,2	24,7	25,6	+0,9
2 — 5 „	13,1	13,5	+0,4	16,9	16,4	—0,5	17,6	17,2	—0,4
5 — 20 „	33,3	34,2	+0,9	35,7	36,5	+0,8	31,4	31,1	—0,3
20 — 100 „	29,5	28,8	—0,7	27,0	27,3	+0,3	20,6	19,6	—1,0
100 și mai multe ha.	14,8	14,1	—0,7	9,9	11,5	+1,6	5,7	6,5	+0,8
Total	100	100	—	100	100	—	100	100	—

Așa dar, procentul numărului vitelor din gospodăriile mari a scăzut față de numărul total al vitelor, iar procentul vitelor din gospodăriile țărănești mijlocii a crescut cel mai mult. Noi vorbim de numărul total al vitelor, deși datele se referă la valoare, pentru motivul că prezumpția statisticienilor cu privire la valoarea egală a fiecărui cap de vită din diferitele grupuri este evident greșită. Datele referitoare la valoare, dând posibilitatea de a aduna diferite categorii de vite (aceste rezultate s'ar putea obține și prin socotirea tuturor vitelor în vite mari, dar acest lucru ne-ar cere o nouă muncă de calculare, fără a schimba câtuși de cât esențial concluziile), arată tocmai că întregul inventar viu este repartizat după număr, și nu după valoarea reală. Intrucât vitele sunt în gospodăriile mari de o calitate mai bună decât în gospodăriile mici, calitatea îmbunătățindu-se, probabil, mai mult decât în acestea din urmă (judecând după îmbunătățirea inventarului mort), aceste date diminuează în foarte mare măsură superioritatea reală a marii gospodării.

In ceeace privește diferitele categorii de vite, trebue relevat că scăderea lor procentuală în gospodăriile mari este în întregime rezultatul decăderii creșterii oilor în scop comercial: numărul oilor a scăzut între 1882 și 1895 dela 21.100.000 la 12.600.000, adică cu 8.500.000, 7 milioane din totalul acestei scăderi revenind gospodăriilor cu 20 și mai multe ha. In Germania, din ramura creșterii vitelor în scop comercial, ramură în plină dezvoltare, face parte, după cum se știe, în special, creșterea vitelor pentru producția de lapte și de carne. Deaceea noi am luat datele referitoare la vite cornute și porci, constatând că în ambele aceste ramuri ale creșterii vitelor *cel mai mare* pas înainte l-a făcut marea gospodărie (100 și > ha.): procentul vitelor cornute și al porcilor din aceste gospodării față de numărul total al vitelor cornute și al porcilor a crescut cel mai mult. Acest fapt atrage cu atât mai mult atenția asupra lui cu cât proporțiile gospodăriilor pentru creșterea vitelor de obicei sunt mai mici decât ale celor agricole, și deaceea era de așteptat ca nu marile gospodării capitaliste, ci gospodăriile capitaliste mijlocii să se fi dezvoltat mai rapid. Concluzia generală (în ceeace privește numărul, iar nu calitatea vitelor) trebue să fie următoarea: proprietarii marilor gospodării au pierdut cel mai mult de pe urma puternicei decăderi a creșterii oilor în scop comercial, și această pierdere n'au recuperat-o, ci doar au redus-o printr'o sporire considerabilă (față de gospodăriile mici și mijlocii) a creșterii vitelor cornute și a porcilor.

Vorbind de creșterea vitelor pentru producția de lapte, nu putem ocoli datele extrem de edificatoare, și, după câte știm, nefolosite, referitoare la această problemă de care dispune statistica germană. Dar aceasta se referă la problema generală a îmbinării agriculturii cu prelucrarea industrială a produselor agricole, și trebue să ne oprim asupra acestei probleme, dat fiind că d-l Bulgacov denaturează din nou, peste măsură, faptele. După cum se știe, îmbinarea prelucrării industriale a produselor agricole cu agricultura constitue unul dintre indiciile cele mai concrete ale progresului specific capitalist în agricultură. Incă în revista „Nacealo",

d-l Bulgacov declara: „După părerea mea, importanța acestei îmbinări este exagerată până la refuz de Kautsky: dacă vom lua datele statisticii, suprafața de pământ legată în felul acesta de industrie este cu totul infimă“ (nr. 3, pag. 32). Un argument foarte slab, deoarece d-l Bulgacov ezită să tăgăduiască caracterul progresist din punct de vedere tehnic al acestei îmbinări, iar în ceeace privește problema principală — dacă purtătoarea acestui progres este marea sau mica producție —, el o ocolește pur și simplu. Intrucât însă statistica dă un răspuns cum nu se poate mai precis la această întrebare, d-l Bulgacov recurge în cartea sa... sit venia verbo!... * la vicleșuguri. El arată procentul gospodăriilor (tuturor în general, iar nu pe grupuri!) îmbinate cu prelucrarea industrială a diferitelor produse agricole și remarcă: „Nu trebue să se creadă că ele sunt îmbinate îndeosebi cu gospodăriile mari“ (II,116). Tocmai invers, stimabile d. profesor: tocmai aceasta trebue să se creadă, și tabelul dumitale (care *nu* arată procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole față de numărul total al gospodăriilor din grupul *dat)* nu face decât să inducă în eroare pe un cititor neinițiat sau neatent. Cităm laolaltă (pentru a nu împestrița paginile cu cifre) numărul gospodăriilor îmbinate cu fabricile de zahăr, de spirt, de amidon, de bere și cu morile (această sumă exprimă, prin urmare, numărul *cazurilor* de îmbinare a gospodăriilor agricole cu prelucrarea industrială a produselor agricole), și vom obține următorul tablou:

	Numărul total al gospodăriilor	Numărul cazurilor de îmbinare cu prelucrarea industrială a produselor	%
0 — 2 ha.	3.236.367	11.364	0,01
2 — 5 „	1.016.318	13.542	1,09
5 — 20 „	998.804	25.879	2,30
20 — 100 „	281.767	8.273	2,52
100 și mai multe ha.	25.061	4.006	15,72
Total	5.558.317	63.064	1,14
Gospodăriile cu 1.000 și mai multe ha.	572	330	57,69

* — scuzați expresia! — *Nota Trad.*

Așa dar, procentul gospodăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole este infim în mica gospodărie și crește considerabil numai în marea gospodărie (atingând un procent uriaș la latifundii, dintre care *mai bine de jumătate* se folosesc de avantajele acestei îmbinări). Legând acest fapt de datele de mai sus referitoare la mașini și la vitele de muncă, cititorul își va da seama de întreaga absurditate pretențioasă a afirmațiilor sentențioase ale d-lui Bulgacov cu privire la „iluzia“ marxiștilor „conservatori“ cum că „marea gospodărie este purtătoarea progresului economic, iar cea mică — a regresului“ (II,260).

„Covârșitoarea cantitate (de sfeclă de zahăr și de cartofi pentru fabricarea spirtului) se producea — continuă d-l Bulgacov — în micile gospodării“.

Exact invers: *tocmai în cele mari:*

	Numărul gospodăriilor care seamănă sfeclă de zahăr	% față de numărul total al gospodăriilor	Suprafața cultivată cu sfeclă în hectare	%	Numărul gospodăriilor care au semănat cartofi în vederea prelucrării industriale	% față de numărul total al gospodăriilor
0 — 2 ha.	10.781	0,33	3.781	1,0	565	0,01
2 — 5 „	21.413	2,10	12.693	3,2	947	0,09
5 — 20 „	47.145	4,72	48.213	12,1	3.023	0,30
20 — 100 „	26.643	9,45	97.782	24,7	4.293	1,52
100 și mai multe ha.	7.262	28,98	233.820	59,0	5.195	20,72
Total	113.244	2,03	396.289	100	14.023	0,25
Gospodării cu 1.000 și mai multe ha.	211	36,88	26.127	—	302	52,79

Cu alte cuvinte, iarăși procentul gospodăriilor care seamănă sfeclă și cartofi în scopul prelucrării industriale este cu totul infim în micile gospodării, considerabil în cele mari și foarte ridicat în latifundii. Covârșitoarea cantitate de sfeclă — 83,7%, judecând după suprafața cultivată cu sfeclă, se produce în gospodăriile mari *.

* Deplinul... eșec al afirmațiilor d-lui Bulgacov cu privire la prelucrarea industrială a produselor este atât de ciudat încât ne întrebăm fără să vrem: nu se datorește oare acest eșec faptului că d-l Bulgacov a folosit tabelele care figurează în ancheta germană, *fără să observe* că în aceste tabele procentul gospo-

D-l Bulgacov nu s'a edificat deasemenea deloc nici asupra „procentului" gospodăriilor producătoare de produse lactate „din gospodăriile mari" (II, 117), iar această ramură a creşterii vitelor în scop comercial face parte din cele care se dezvoltă deosebit de rapid în întreaga Europă şi constitue totodată unul dintre indicii progresului agriculturii. Iată datele referitoare la gospodăriile care vând lapte şi produse lactate la oraş :

	Numărul gospodăriilor de acest fel	% faţă de total *	% faţă de numărul gospodăriilor din grupă	Numărul vacilor de care dispun	% faţă de total	La 1 gospodărie revin vaci
0 — 2 ha.	8.998	21,46	0,3	25.028	11,59	2,8
2 — 5 „	11.049	26,35	1,1	30.275	14,03	2,7
5 — 20 „	15.344	36,59	1,5	70.916	32,85	4,6
20 — 100 „	5.676	13,54	2,0	58.439	27,07	10,3
100 şi mai multe ha.	863	2,06	3,4	31.213	14,46	36,1
Total	41.930	100,0	0,8	215.871	100	5,1
Gospodării cu 1.000 şi mai multe ha. . .	21	—	3,7	1.822	—	87,0

Aşa dar, gospodăriile mari sunt şi aici în frunte : procentul gospodăriilor agricole care se ocupă cu comerţul de lapte şi produse lactate este cu atât mai ridicat cu cât gospodăria este mai mare, iar în latifundii el este cel mai ridicat („degenerarea latifundiară"). De pildă, în comparaţie cu gospodăriile ţărăneşti mijlocii (5—20 ha), gospodăriile mari (100 şi >ha.) desfac de două ori şi ceva mai mult (3,4% şi 1,5%) lapte la oraşe.

Că gospodăriile mari (după suprafaţa pământului) se ocupă deasemenea şi de producţia în proporţii mari a laptelui şi a produselor lactate, aceasta se vede din datele referitoare la numărul vacilor care revin la 1 proprietar ; numărul vacilor atinge cifra de 36 în gospodăriile cu 100 şi > ha., şi chiar de 87 în latifundii. In general, gospodăriile vădit

dăriilor îmbinate cu prelucrarea industrială a produselor agricole *nu este raportat nicidecum la numărul total al gospodăriilor din grupul dat?* Pe de o parte, e greu să admitem într'un „studiu" al unui sever savant atât de multe scăpări (cu o serie de concluzii pompoase). Pe de altă parte, identitatea tabelelor d-lui Bulgacov cu cele ale anchetei (S. 40 * şi 41 *) este neîndoielnică... Ah, aceşti „severi savanţi" !

* Reproducem această coloană pentru ca cititorul să-şi formeze o idee clară de procedeele d-lui Bulgacov, care în sprijinul concluziilor sale se referă numai la această coloană (luată din anchetă) !

capitaliste (20 şi > ha.) concentrează 41,5% din numărul total al vacilor al căror lapte este desfăcut la oraşe, deşi aceste gospodării constitue un procent infim faţă de totalul gospodăriilor (5,52%) şi un procent mic (15,6%) faţă de numărul gospodăriilor care desfac lapte la oraşe. Prin urmare, progresul tocmai al gospodăriei capitaliste şi concentrarea capitalistă în ramura respectivă a creşterii vitelor în scop comercial nu pot fi puse la îndoială.

Dar concentrarea producţiei de lapte şi de produse lactate nu este caracterizată câtuşi de puţin complect prin datele cu privire la grupurile de gospodării după mărimea suprafeţelor. Se înţelege deja şi a priori că pot şi trebue să existe gospodării cu o suprafaţă egală, dar cu un număr diferit de vite în general, şi de vite de lapte în special. Să comparăm în primul rând repartizarea pe gospodării a *tuturor* vitelor cornute şi a întregului număr de vaci al căror lapte este desfăcut la oraşe.

	Procentul tuturor vitelor cornute	Procentul numărului de vaci al căror lapte este desfăcut la oraşe	Diferenţa
0 — 2 ha.	8,3	11,6	+ 3,3
2 — 5 „	16,4	14,0	— 2,4
5 — 20 „	36,5	32,8	— 3,7
20 — 100 „	27,3	27,1	— 0,2
100 şi mai multe ha.	11,5	14,5	+ 3,0
Total	100,0	100	

Astfel putem constata încă odată că situaţia *cea mai proastă* o au tocmai gospodăriile *ţărăneşti mijlocii* : din totalul vitelor cornute de care dispune, acest grup foloseşte cel mai mic procent pentru desfacerea laptelui la oraşe (adică pentru ramura cea mai rentabilă — producţia de lapte şi de produse lactate). Dimpotrivă, gospodăriile mari se află într'o situaţie foarte avantajoasă, folosind pentru desfacerea laptelui la oraşe un procent relativ mare din totalul vitelor cornute de care dispune *. Şi mai avantajoasă

* Această diferenţă nu poate fi explicată prin faptul că procentul boilor în numărul total al vitelor cornute este inegal, deoarece într'o gospodărie mare procentul boilor (cel puţin al celor folosiţi pentru muncile câmpului) faţă de numărul total al vitelor cornute este mai ridicat decât într'o gospodărie ţărănească mijlocie.

însă este situația gospodăriilor celor mai mici, care folosesc *cea mai mare* parte din totalul vitelor cornute de care dispun pentru desfacerea laptelui la orașe. Prin urmare, în aceste gospodării iau o dezvoltare fermele speciale „de produse lactate" în care agricultura este împinsă pe al doilea plan sau în care lipsește cu totul (în acest grup, din 8.998 de gospodării care desfac lapte la orașe, 471 nu dispun deloc de suprafețe agricole, aceste gospodării având 5.344 de vaci, revenind câte 11,3 vaci de 1 gospodărie). Obținem date interesante cu privire la concentrarea producției de produse lactate în cadrul unuia și aceluiaș grup după mărimea suprafeței agricole, dacă vom desprinde, cu ajutorul datelor statisticii germane, gospodăriile cu 1 și 2 vaci.

Gospodăriile care desfac produse lactate la orașe

	Numărul gospodăriilor	Printre care: cu 1 vacă,	cu 2 vaci	Cu 3 și mai multe vaci	La aceștia din urmă vaci	Sau de 1 gospodărie	Total vaci
0 – 50 ari	1.944	722	372	850	9.789	11,5	11.255
50 ari–2 ha.	7.054	3.302	2.552	1.200	5.367	4,5	13.773
0 – 2 ha.	8.998	4.024	2.924	2.050	15.156	7,4	25.028
2 – 5 „	11.049	1.862	4.497	4.690	19.419	4,5	30.275

In cadrul gospodăriilor cu o suprafață agricolă cu totul infimă (0—$^1/_2$ ha.) constatăm o foarte mare concentrare a producției de lapte și de produse lactate: mai puțin de jumătate din numărul acestor gospodării (850 din 1.944) concentrează aproape $^9/_{10}$ din numărul total al vacilor din acest grup (9.789 din 11.255), având în medie câte 11,5 vaci. Aceștia nu mai sunt deloc „mici" gospodari, ci sunt proprietari cu un rulaj care atinge, probabil (mai ales în preajma marilor orașe), câteva mii de mărci anual și este prea puțin probabil că se lipsesc de muncitori salariați. Creșterea rapidă a orașelor face să crească necontenit numărul acestor „fermieri producători de produse lactate", și întotdeauna se vor găsi, desigur, alde Hecht, David, Hertz și Cernov, care să consoleze pe micii țărani striviți de mizerie, al căror număr este foarte mare, cu exemplul unora dintre confrații lor care „au ajuns în rând cu oamenii" datorită producției de lapte și de produse lactate, a cultivării tutunului etc.

In grupul de gospodării cu $^1/_2$—2 ha. constatăm că mai puțin de a cincia parte din totalul gospodăriilor (1.200 din

7.054) concentrează peste două cincimi din numărul total al vacilor (5.367 din 13.773); în grupul de gospodării cu 2—5 ha. mai puțin de jumătate din numărul de gospodării (4.690 din 11.049) concentrează peste trei cincimi din numărul total al vacilor (19.419 din 30.275) etc. Din păcate, statistica germană nu ne dă posibilitatea să desprindem grupurile cu un număr mai mare de vaci *. Dar și datele citate confirmă pe deplin concluzia generală că *concentrarea agriculturii capitaliste în realitate este mult mai puternică* decât s'ar putea crede după datele numai ale statisticii suprafețelor. Această statistică grupează gospodăriile mici atât în ceeace privește suprafața, cât și în ceeace privește proporțiile producției de cereale, laolaltă cu gospodăriile mari după proporțiile creșterii vitelor în scopul producției de lapte sau carne, ale viticulturii, ale cultivării tutunului, ale legumiculturii etc. Desigur, față de producția de cereale toate aceste ramuri rămân cu totul pe al doilea plan, și anumite concluzii trase pe baza a *numeroase* cazuri sunt valabile, chiar dacă se întemeiază pe date referitoare la suprafață. Dar, în primul rând, unele dintre ramurile speciale ale agriculturii cu caracter comercial se dezvoltă deosebit de rapid tocmai în Europa și ele sunt deosebit de caracteristice pentru procesul de evoluție *capitalistă* a acesteia, iar în al doilea rând, împrejurarea pe care am arătat-o este mereu uitată atunci când se fac referiri la

---

* Mai exact, *prelucrarea* datelor statisticii germane nu dă această posibilitate, deoarece autorii anchetei au dispus de date cu privire la fiecare gospodărie în parte (după răspunsurile agricultorilor la chestionarele ce le-au fost trimise). De altfel, această culegere de date referitoare la fiecare gospodărie în parte deosebește în mod avantajos statistica agricolă germană de cea franceză, și, după cum se vede, și de cea engleză etc. Un asemenea sistem permite a se grupa gospodăriile de tipuri diferite nu numai după întinderea suprafeței, ci și după gradul de dezvoltare, de pildă, a producției de lapte și de produse lactate, după folosirea mașinilor, după gradul de dezvoltare a prelucrării industriale a produselor agricole etc. Pentru aceasta e nevoie numai de o prelucrare mai minuțioasă a datelor statisticii, și anume: în primul rând, gruparea gospodăriilor nu după un singur criteriu (suprafața cultivată), ci după mai multe criterii (numărul mașinilor, al vitelor, suprafața culturilor speciale etc.), iar în al doilea rând, combinarea diverselor grupări, adică divizarea fiecărui grup, de pildă, după suprafață, în subgrupuri, după numărul vitelor etc. Ca model ar putea și ar trebui să servească în această privință statistica gospodăriilor țărănești făcută de zemstvele ruse. Pe cât de superioară este statistica guvernamentală germană celei *guvernamentale* rusești prin amploarea și plenitudinea, uniformitatea și exactitatea datelor, prin repeziciunea cu care au fost prelucrate și publicate, — pe atât de superioară este statistica *zemstvelor* noastre față de anchetele și cercetările parțiale europene, prin remarcabila amplitudine a diferitelor date și prin prelucrarea lor detaliată. Statistica zemstvelor ruse a introdus încă de multă vreme atât cercetarea după gospodării, cât și diversele tabele pe grupuri, tabelele combinate pe care le-am menționat. Cunoașterea mai îndeaproape de către europeni a statisticii zemstvelor noastre ar da, probabil, un puternic impuls progresului statisticii sociale în general.

exemple sau regiuni izolate, şi aici se deschide un câmp larg pentru apologia mic-burgheză ale cărei modele ne-au fost date de Hecht, David, Hertz şi Cernov. Ei se refereau la cultivatorii de tutun, care, judecând după suprafaţa totală a gospodăriei, sunt „echte und rechte Kleinbauern“ *; dar după proporţiile culturilor de tutun ei nu sunt deloc „mici“ gospodari, şi dacă vom lua datele care se referă în mod special la cultivarea tutunului, putem constata şi aici o concentrare capitalistă. De pildă, în 1898, în întreaga Germanie erau înregistraţi 139.000 de cultivatori de tutun, dispunând de o suprafaţă de 17.600 ha. cultivată cu tutun, dar dintre aceşti 139.000—88.000, adică 63%, posedă laolaltă nu mai mult de 3.300 ha., adică abia o cincime din totalul culturilor de tutun; celelalte patru cincimi se află în mâinile a 37% de gospodari **.

La fel stau lucrurile şi cu viticultura. In genere, suprafaţa „medie“ a viilor, de pildă în Germania este foarte redusă: 0,36 ha. (344.850 de gospodari şi 126.109 ha. de vie). Repartizarea suprafeţei însă la viticultori este de aşa natură încât 49% (până la 20 ari de vie) posedă numai 13% din totalul viilor, 30% de gospodari „mijlocii“ (20—50 ari) — 26% şi viticultori cu vii mari — 20% (½ ha. şi mai mult) deţin 61% din totalul viilor, adică mai mult de trei cincimi ***. Incomparabil mai puternică este concentrarea legumiculturii cu caracter comercial (Kunst- und Handelsgärtnerei), care se dezvoltă atât de rapid în toate ţă-

* — „adevăraţi mici ţărani“. — *Nota Trad.*

** „Die deutsche Volkswirtschaft am Schlusse des 19. Jrhd.“. Brl. 1900, S. 60 („Economia naţională germană dela sfârşitul secolului al XIX-lea“. Berlin, 1900, pag. 60. — *Nota Trad.*); aceasta potrivit datelor foarte brute ale statisticii fiscale. Pentru Rusia noi dispunem de asemenea date cu privire la repartizarea culturii tutunului pe trei judeţe din gubernia Poltava: din totalul de 25.089 de gospodării ţărăneşti cu plantaţii de tutun, 3.015 gospodării (adică mai puţin de ⅛) deţin 74.565 desiatine de culturi de cereale din 146.774 desiatine, adică mai mult de jumătate, şi 3.239 desiatine de culturi de tutun din 6.844 desiatine, adică aproape jumătate. Dar gruparea acestor gospodării după întinderea plantaţiilor de tutun arată că 324 de gospodării (din 25.089) au câte 2 şi mai multe desiatine de culturi de tutun, în total 2.360 desiatine din 6.844. Aceştia sunt marii cultivatori de tutun — capitalişti cu privire la care apar atât de des ştiri cum că exploatează în mod barbar pe muncitori. Numai 2.773 de gospodării (ceva mai mult de 1/10 deţineau mai mult decât o jumătate de desiatină de culturi de tutun, însumând 4.145 desiatine de culturi de tutun din totalul de 6.844 desiatine. Vezi „Eseu asupra cultivării tutunului în Rusia“, partea a II-a şi a III-a, Petersburg, 1894.

*** Este interesant de relevat faptul că în Franţa, unde viticultura are o dezvoltare incomparabil mai mare (1.800,5 mii ha.), concentrarea viilor este mult mai considerabilă. Dar pentru a ne putea face o părere despre ea suntem nevoiţi să ne limităm la datele statisticii generale a suprafeţelor, deoarece în Franţa nu se culeg date pe fiecare gospodărie şi numărul proprietarilor de vii nu este cunoscut. In mâinile gospodarilor care posedă în total 10 şi mai multe hectare sunt concentrate în Germania 12,83% din totalul viilor, iar în Franţa — 57,02%.

rile capitaliste, în funcţie directă de dezvoltarea marilor oraşe, a marilor staţii de cale ferată, a aşezărilor industriale etc. In 1895 Germania număra 32.540 de gospodării cu grădini de legume şi zarzavat în scop comercial, a căror suprafaţă se ridica la 23.570 ha., — în medie mai puţin de un hectar. Insă mai mult de jumătate din această suprafaţă (51,39%) era concentrată în mâinile a 1.932 de gospodari, adică 5,94% din totalul cultivatorilor de legume. Intinderea grădinilor de zarzavat şi a celorlalte terenuri folosite pentru agricultură pe care le posedă aceşti proprietari de gospodării mari reiese din următoarele cifre: 1.441 de cultivatori de legume cu grădini de câte 2—5 ha. posedă în medie o suprafaţă de câte 2,76 ha. cu culturi de legume, iar pământ în general — câte 109,6 ha.; 491 de cultivatori de legume cu câte 5 şi mai multe ha. de grădină posedă în medie câte 16,54 ha. cu culturi de legume, şi pământ în general — câte 134,7 ha.

Să revenim la producţia de lapte şi de produse lactate; datele cu privire la această producţie ne ajută să lămurim problema importanţei cooperaţiei transformată de Hertz într'un panaceu împotriva capitalismului. Hertz vede „principala sarcină a socialismului“ în susţinerea ei (S. 21, trad. rusă 62; S. 89, trad. rusă 214), iar d-l Cernov, care-şi sparge, cum se obişnueşte în asemenea cazuri, fruntea închinându-se cu atâta ardoare la noii idoli, a şi născocit o „evoluţie necapitalistă a agriculturii“ prin cooperaţie. Despre semnificaţia teoretică a unei asemenea descoperiri extraordinare va trebui, în general, să spunem mai jos câteva cuvinte. Acum vom remarca că admiratorilor cooperaţiei le place să se refere la ceeace „se poate“ obţine cu ajutorul acesteia (vezi exemplul de mai sus). Noi însă vom arăta mai bine ceeace se obţine în realitate cu ajutorul cooperaţiei în actuala orânduire capitalistă. Cu prilejul recensământului gospodăriilor şi îndeletnicirilor făcut în 1895, statistica germană a înregistrat toate gospodăriile agricole care fac parte din tovărăşiile pentru desfacerea produselor lactate (Molkereigenossenschaften und Sammelmolkereien), precum şi numărul vacilor pe care fiecare dintre aceşti gospodari îl foloseşte pentru producţia laptelui şi a produselor lactate. După câte ştim, acestea sunt, poate, singurele date *cuprinzătoare* care stabilesc în mod precis nu numai gradul de participare a gospodarilor de diferite categorii la tovă-

răşii, ci şi — ceeace este deosebit de important — proporţiile, ca să zicem aşa, economice ale acestei participări, adică proporţiile acelei ramuri anume a gospodăriei pe a cărei bază intră fiecare în tovărăşie (numărul vacilor care dau produsul a cărui desfacere a fost organizată de tovărăşie). Citām mai jos aceste date, repartizate pe cinci grupuri principale după mărimea suprafeţei gospodăriilor:

Gospodăriile care fac parte din tovărăşii de desfacere a laptelui şi produselor lactate

	Numărul acestor gospodării	% faţă de numărul total al gospodăriilor	% faţă de total *	Numărul vacilor în aceste gospodării	% faţă de total		La 1 gospodărie revin vaci
0— 2 ha.	10.300	0,3	6,95	18.556	1,71		1,8
2— 5 „	31.819	3,1	21,49	73.156	6,76		2,3
5— 20 „	53.597	5,4	36,19	211.236	19,51		3,9
20—100 „	43.551	15,4	29,42	418.563	38,65	72,02	9,6
100 şi mai multe ha	8.805	35,1	5,95	361.435	33,37		41,0
Total	148.082	2,7	100,00	1.082.946	100,00		7,3
Gospodării cu 1.000 şi mai multe ha	204	33,6	—	18.273	—		89,0

Aşa dar, dintre micii cultivatori de pământ din tovărăşii face parte o minoritate cu totul infimă — 3—5%, adică un procent care, probabil, este chiar mai mic decât cel al gospodăriilor capitaliste şi al grupurilor inferioare. Dimpotrivă, dintre marile gospodării, vădit capitaliste, din tovărăşii face parte un procent de trei-şapte ori mai mare chiar decât dintre gospodăriile ţărăneşti mijlocii. Iar latifundiile participă la tovărăşii în cea mai mare măsură. Acum ne putem da seama de nemărginita naivitate a lui Hertz, Voroşilovul austriac, care, obiectând lui Kautsky că în „uniunea agricolă germană pentru achiziţii, (Bezugsvereinigung), din care fac parte tovărăşiile cele mai mari, sunt reprezentaţi *1.050.000 de proprietari agricoli* (S. 112, trad. rusă 267, subliniat de Hertz), conchide că, *prin urmare,* nu numai proprietarii marilor gospodării (cu peste 20 ha.

* D-l Bulgacov a declarat: „Procentul marii gospodării se va vedea aici din următoarele cifre" (II, 117), şi a citat *numai* aceste cifre care nu arată „procentul marii gospodării", ci, mai curând (fără o comparaţie cu alte cifre), îl *camuflează*

sunt numai 306.000 de gospodari), ci şi ţăranii fac parte din tovărăşii. Dacă Hertz s'ar fi gândit puţin chiar la propria sa prezumpţie (participarea *tuturor* proprietarilor marilor gospodării în tovărăşii), ar fi văzut că dacă toţi proprietarii marilor gospodării fac parte din tovărăşii, atunci, *prin urmare,* dintre ceilalţi *un procent mai mic* face parte din tovărăşii, — prin urmare se confirmă pe deplin concluzia lui Kautsky *cu privire la superioritatea marii gospodării faţă de cea mică şi în ceeace priveşte organizarea în tovărăşii.*

Dar şi mai interesante sunt datele referitoare la numărul vacilor, desfacerea produselor cărora este organizată de tovărăşii: *covârşitoarea majoritate* a acestor vaci, *aproape trei sferturi* (72%), aparţin proprietarilor marilor gospodării *capitaliste* producătoare de produse lactate şi care au câte zece, patruzeci, chiar optzeci (în latifundii) de vaci de gospodărie. Şi acum ascultaţi-l pe Hertz: „Noi afirmăm că *tovărăşiile aduc cel mai mare folos tocmai micilor şi celor mai mici proprietari*"... (S. 112, trad. rusă 269, subliniat de Hertz). Voroşilovii sunt la fel pretutindeni: atât în Rusia, cât şi în Austria; când un Voroşilov, bătându-se cu pumnul în piept, spune şi accentuează: „Noi afirmăm", — poţi fi sigur că el afirmă tocmai ceeace nu este.

In încheierea studiului nostru asupra datelor statisticii agrare germane să aruncăm o privire asupra tabloului general al repartizării populaţiei care se îndeletniceşte cu agricultura, după situaţia în gospodăria agricolă. Noi luăm, desigur, numai agricultura propriu zisă (A 1, iar nu A 1—6, după notaţia germană, adică nu socotim laolaltă cu agricultorii pe pescari, pe exploatatorii forestieri şi pe vânători), iar apoi luăm datele privitoare la persoanele pentru care agricultura este *ocupaţia principală.* Statistica germană împarte această populaţie în trei grupuri principale: a) de sine stătători (adică gospodari-proprietari, arendaşi etc.); b) slujbaşi (administratori, vechili, supraveghetori, funcţionari de birou etc.) şi c) muncitori, acest din urmă grup divizându-se în următoarele patru subgrupuri: c^1) „membri de familie care muncesc în gospodăria capului familiei, a tatălui, a fratelui etc.". Cu alte cuvinte, aceştia sunt lucrători-membri de familie, spre deosebire de muncitorii salariaţi care fac parte din celelalte subgrupuri din grupul *c.* Deaceea este limpede că pentru studiul compoziţiei socia-

le a populaţiei (şi al evoluţiei ei capitaliste) aceşti lucrători-membri de familie trebue grupaţi nu în acelaş grup cu muncitorii salariaţi, cum se face de obicei, ci cu proprietarii *(a)*, deoarece aceşti lucrători-membri de familie sunt, în fond, tot coproprietari, membri ai familiei proprietarului, având dreptul de succesiune etc. Apoi subgrupul c^2) argaţi şi argate (Knechte und Mägde); c^3) „zilerii şi alţi muncitori (ciobani, păstori) având pământ propriu sau arendat". Prin urmare, acesta este grupul de persoane care sunt în acelaş timp şi proprietari şi muncitori salariaţi, adică un grup intermediar, care trebue categorisit aparte. In sfârşit, c^4) „deasemenea — fără pământ propriu şi fără pământ arendat". Obţinem în felul acesta trei grupuri principale: I. Proprietari — posesori de pământ şi membrii de familie ai proprietarilor. II. Proprietari — posesori de pământ şi în acelaş timp şi muncitori salariaţi. III. Muncitori salariaţi care nu posedă pământ (slujbaşi, muncitori agricoli şi zileri). Iată cum se repartiza populaţia rurală * din Germania între aceste grupuri în 1882 şi 1895:

	Populaţia activă (cu diverse ocupaţii) a cărei ocupaţie principală este agricultura (în mii)			
	1882	*1895*		
a) gospodari — posesori de pământ	2.253	2.522	+ 269	
c^1) membri ai familiei gospodarului	1.935	1.899	— 36	
I	4.188	4.421	+ 233	+ 5,6%
c^2) muncitori cu pământ (II)	866	383	— 483	—55,8%
I + II	5.054	4.804	— 250	
b) slujbaşi	47	77	+ 30	
c^3) muncitori agricoli	1.589	1.719	+ 130	
c^4) muncitori fără pământ	1.374	1.445	+ 71	
III	3.010	3.241	+ 231	+ 7,7%
Total	8.064	8.045	— 19	— 0,2%

* Noi ne referim numai la populaţia „activă" (după terminologia franceză; „erwerbsthätige" — după cea germană), adică la populaţia care se ocupă în mod efectiv cu agricultura, fără a socoti personalul de serviciu şi membrii de familie care nu iau parte în mod regulat şi permanent la muncile agricole. Statistica socială rusă este atât de puţin dezvoltată încât nici măcar n'a elaborat un termen special pentru această noţiune de „active", „erwerbsthätig", „occupied". In prelucrarea datelor referitoare la îndeletnicirile populaţiei din Petersburg („Petersburgul potrivit recensământului din 1890"). Ianson întrebuinţează termenul „de sine stătător", acest termen însă este nepotrivit, deoarece prin expresia „de sine stătător" se înţeleg de obicei patronii, şi în felul acesta împăr-

Aşa dar, întreaga populaţie activă a scăzut, deşi într'o măsură neînsemnată. In rândurile acesteia constatăm o scădere a numărului populaţiei care posedă pământ (I+II) şi o creştere a numărului populaţiei fără pământ (III). Acest lucru arată limpede că *exproprierea populaţiei rurale progresează* şi totodată tocmai a micilor proprietari de pământ, deoarece ştim că muncitorii salariaţi care au câte un petec de pământ fac parte din rândurile celor mai mici gospodari. Mai departe, din numărul persoanelor care posedă pământ scade numărul gospodarilor-muncitori, creşte cel al gospodarilor. Constatăm, prin urmare, *dispariţia grupurilor mijlocii şi accentuarea celor extreme*: grupul intermediar dispare, se produce *o ascuţire a contradicţiilor capitaliste.* Dintre muncitorii salariaţi cresc numeric cei care au fost deja cu totul expropriaţi, se micşorează numărul posesorilor de pământ; dintre proprietari cresc numeric proprietarii nemijlociţi ai întreprinderilor şi scade numărul celor care lucrează în întreprinderea capului de familie. (Aceastâ din urmă împrejurare este, probabil, în legătură cu faptul că lucrătorii-membri ai familiei ţăranului nu primesc în cea mai mare parte nicio plată dela capii de familie, fapt pentru care sunt deosebit de înclinaţi să fugă la oraşe).

Dacă vom lua datele referitoare la populaţia pentru care agricultura constitue o ocupaţie *auxiliară,* vom constata că întreaga această populaţie (activă sau cu diverse alte ocupaţii) a crescut dela 3.144.000 la 3.578.000, adică cu 434.000, această creştere producându-se aproape în întregime pe seama grupului de lucrători-membri de familie, grup care creşte cu 397.000 (dela 664.000 la 1.061.000). Numărul proprietarilor a crescut cu 40.000 (dela 2.120.000 la 2.160.000); numărul muncitorilor cu pământ a crescut cu 51.000 (dela 9.000 la 60.000); numărul muncitorilor fără pământ a scăzut cu 54.000 (dela 351.000 la 297.000). Această creştere enormă — în decurs de 13 ani dela 664.000 la 1.061.000, adică cu 59,8% — învederează, iarăşi, creşterea proletarizării; creşterea numărului *ţăranilor,* membri de fa-

ţirea după ocupaţii (în înţelesul larg al cuvântului) se confundă cu împărţirea după situaţia persoanelor în cadrul ocupaţiei respective (patron sau muncitor care lucrează de unul singur). Ar merge termenul: „populaţia producătoare", însă nici el nu este exact, deoarece, de exemplu, militarii, rentierii etc. sunt clase care nu sunt de fel „producătoare". Poate că ar fi mai potrivit termenul: populaţia „cu diverse ocupaţii", adică aceea care participă la tot felul de activităţi în cadrul vreunei „ocupaţii" (= care aduce venit), spre deosebire de cei care trăiesc pe socoteala celor care au vreo „ocupaţie".

milie care consideră agricultura drept numai ocupaţia lor *auxiliară*. Noi ştim că principala ocupaţie în aceste cazuri este, în primul rând, munca salariată (iar apoi micul negoţ, meşteşugul etc.). Dacă vom grupa laolaltă pe toţi lucrătorii-membri de familie, atât pe cei pentru care agricultura constitue ocupaţia principală, cât şi pe cei pentru care ea este numai o ocupaţie auxiliară, vom obţine: în 1882—2.559.000; în 1895 — 2.960.000. Această creştere poate să dea uşor loc la o interpretare greşită şi la concluzii apologetice, mai ales dacă este comparată cu descreşterea, în general, a numărului muncitorilor salariaţi. In realitate însă această creştere generală provine din *scăderea* numărului membrilor de familie pentru care agricultura constitue ocupaţia principală şi din *creşterea* numărului acelora pentru care ea este o ocupaţie auxiliară, aşa încât aceştia din urmă constituiau în 1882 doar 21,7% din numărul total al lucrătorilor-membri de familie, iar în 1895 — deja 35,8%. Aşa dar, statistica *întregii* populaţii agricole ne înfăţişează cum nu se poate mai concret tocmai cele două procese de proletarizare asupra cărora întotdeauna atrăgea atenţia marxismul ortodox şi dela care prin astfel de fraze stereotipe caută să se eschiveze criticii oportunişti, — pe de o parte, crescânda deposedare a ţărănimii de pământ, exproprierea populaţiei rurale, care se refugiază la oraşe sau care se transformă din muncitori cu pământ în muncitori fără pământ; — pe de altă parte, dezvoltarea „câştigurilor auxiliare" ale ţărănimii, adică a acelei îmbinări a agriculturii cu industria care înseamnă prima treaptă a proletarizării şi duce totdeauna la o intensă creştere a mizeriei (lungirea zilei de muncă, înrăutăţirea alimentaţiei etc.). Judecând numai după aparenţe, ambele aceste procese sunt direct contrarii: creşterea numerică a muncitorilor fără pământ — şi creşterea numărului de lucrători-membri ai familiilor de ţărani — proprietari de pământ. Deaceea, confundând aceste procese sau ignorând unul dintre ele, e foarte uşor să comiţi cele mai grosolane greşeli, de ale căror numeroase exemple abundă cartea lui Bulgacov [65]. In sfârşit, statistica ocupaţiilor mai indică o considerabilă creştere a numărului slujbaşilor *: dela

* In legătură cu acest fapt d-l Bulgacov face în „Nacealo" un spirit cum nu se poate mai plat: „creşterea numărului ofiţerilor odată cu scăderea efectivului armatei". O concepţie simplistă despre organizarea muncii în marea producţie!

47.000 la 77.000, adică cu 63,8%. Paralel cu creşterea proletarizării are loc dezvoltarea marii producţii capitaliste, care are nevoie de funcţionari de birou, şi aceasta într'o măsură cu atât mai mare cu cât sunt folosite mai mult maşinile şi cu cât se dezvoltă prelucrarea industrială a produselor.

Aşa dar, cu toate că se laudă cu „detalizarea", d-l Bulgacov n'a ştiut deloc să se descurce în datele statisticii germane. In statistica ocupaţiilor el a relevat doar creşterea numărului muncitorilor fără pământ şi scăderea numărului muncitorilor care posedă pământ, ca fiind un indice „al schimbărilor care au avut loc în organizarea muncii agricole" (II, 106). Dar această schimbare a organizării muncii în întreaga agricultură germană a rămas pentru el un fapt cu totul întâmplător şi de neînţeles, fără nicio legătură cu orânduirea generală şi cu evoluţia generală a capitalismului în agricultură. In realitate însă aceasta este numai una dintre laturi în procesul dezvoltării capitalismului. Contrar părerii d-lui Bulgacov, progresul tehnic al agriculturii germane înseamnă mai ales progresul marii producţii, fapt dovedit incontestabil prin date referitoare la folosirea maşinilor, la procentul întreprinderilor cu vite de muncă, la dezvoltarea prelucrării industriale a produselor agricole, la dezvoltarea gospodăriilor producătoare de lapte şi de produse lactate etc. Intr'o indisolubilă legătură cu acest progres al marii producţii se află creşterea proletarizării şi exproprierii populaţiei rurale, sporirea numărului gospodăriilor parcelare şi a numărului ţăranilor pentru care principala sursă de existenţă sunt câştigurile auxiliare, creşterea mizeriei în rândurile ţărănimii mijlocaşe, a cărei gospodărie se află în condiţii care s'au înrăutăţit cel mai mult (cea mai mare creştere a procentului celor fără cai şi a procentului celor care folosesc pentru muncile câmpului vacile) şi la care, deci, s'au înrăutăţit şi condiţiile întregii lor vieţi, precum şi calitatea îngrijirii solului.

CONGRESUL „DE UNIFICARE" AL ORGANIZAŢIILOR DIN STRĂINĂTATE ALE P.M.S.D.R.

21—22 SEPTEMBRIE (4—5 OCTOMBRIE) 1901 [66]

1
CUVÂNTARE ROSTITĂ LA 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE)

(EXTRAS DIN PROCESUL-VERBAL)

Tovarăşi!

Vom începe cu punctul de care depinde succesul congresului.

Ca reprezentant al „Iscrei", socotesc necesar să mă ocup de istoria relaţiilor noastre cu celelalte organizaţii. Chiar dela bun început „Iscra" s'a manifestat în mod cu totul de sine stătător, recunoscând numai legătura ideologică cu social-democraţia din Rusia, şi a acţionat din însărcinarea a numeroşi tovarăşi din Rusia. Chiar în primul ei număr „Iscra" a declarat că nu se va ocupa de divergenţele de ordin organizatoric care au avut loc în „Uniunea social-democraţilor ruşi" [67] şi că socoteşte ca fiind de foarte mare importanţă poziţia ei principială *.

O parte din membrii „Uniunii" ne-au propus convocarea unei conferinţe în vederea unei înţelegeri cu organizaţiile din străinătate. Noi am înţeles această propunere în sensul că în „Uniune" există un grup care împărtăşeşte principiile formulate de noi şi că se poate, deci, spera că şi „Uniunea" le va admite. Cu toate că există divergenţe de ordin organizatoric pe lângă cele de ordin principial, organizaţia revoluţionară „Soţial-Democrat" [68] a acceptat propunerea. Din păcate, „Uniunea" a refuzat să intre în tratative. Odată cu apariţia unui nou grup de iniţiativă, „Uniunea" a acceptat să intre în tratative. Dat fiind că fizionomia „Uniunii" era foarte imprecisă, dat fiind că în „Uniune" a apărut un nou curent care trăgea spre marxismul revoluţionar, se putea spera că este posibilă o

* Vezi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 355—356. — *Nota Trad.*

înţelegere principială. „Iscra" şi „Soţial-Democrat" şi-au dat din nou consimţimântul, în urma cărui fapt a avut loc conferinţa dela Geneva. La începutul şedinţei noastre tovarăşul Cruglov a dat citire rezoluţiei ei, fără să facă vreo observaţie pe marginea acesteia. Nimeni dintre membrii „Uniunii" n'a luat cuvântul pentru a se pronunţa împotriva rezoluţiei.

Noi constatăm că în nr. 10 „Rabocee Delo" a rupt categoric cu tradiţiile marxismului revoluţionar şi s'a pronunţat împotriva înţelegerii principiale elaborate la conferinţa dela Geneva, cu ale cărei tendinţe „Uniunea" este, pe cât se vede, de acord.

Date fiind toate acestea, critica mea va fi îndreptată împotriva redacţiei revistei „R.D.", iar nu împotriva întregii „Uniuni".

Să punem faţă în faţă rezoluţia dela Geneva cu articolele din nr. 10 al revistei „R.D.".

Rezoluţia dela Geneva te uimeşte prin faptul că este extrem de detaliată şi că subliniază punctele care sunt considerate ca fiind îndeobşte cunoscute.

La punctul 1 al înţelegerii principiale se spune: „Admiţând principiile fundamentale ale socialismului ştiinţific şi acţionând solidar cu social-democraţia revoluţionară internaţională, noi respingem orice încercări de a introduce oportunismul în lupta de clasă a proletariatului, — încercări care şi-au găsit expresia în aşa numitul economism, bernsteinism, millerandism etc.". Pe semne că se face aluzie la ceva, pe semne că a avut loc o luptă între oportunism şi marxismul revoluţionar. Oricare ar fi fost conţinutul nr. 10 al revistei „R.D.", el nu poate în niciun caz să spulbere faptul istoric că conferinţa dela Geneva a avut loc şi că rezoluţia adoptată de aceasta poate servi drept bază pentru unificare. In punctul al 3-lea, de pildă, al rezoluţiei dela Geneva se spune că social-democraţia trebue să-şi asume hegemonia în lupta pentru democraţie. Pe semne că şi asupra acestui punct existau înainte divergenţe. In tendinţa ei de a se depărta de oportunism, rezoluţia ajunge aproape la caraghioslâcuri (vezi punctul „e" al paragrafului 5). Deci au existat divergenţe până şi în chestiuni atât de elementare. Să punem acum faţă în faţă această rezoluţie cu articolele din nr. 10 al revistei „R.D.". Din păcate, am avut la dispoziţie numai 3 zile pentru o fugitivă consultare a lor.

Aceste articole clarifică pe larg deosebirea dintre concepţiile noastre; ele conţin unele indicaţii juste date publicaţiilor „Zaria" şi „Iscra", pe care noi le vom folosi chiar, dar nu asta ne interesează acum. Pe noi ne interesează principiile care sunt puse la baza acestor articole. Poziţia principială a nr. 10 al revistei „R.D." răstoarnă poziţia pe care s'au situat la conferinţa dela Geneva delegaţii „Uniunii". Aceste poziţii nu se pot împăca. Trebue să dezvăluim divergenţele pe care ele le conţin pentru a şti pe ce poziţie se situează „Uniunea", pentru a şti dacă este posibilă unificarea ideologică, fără de care n'are niciun rost unificarea organizatorică; noi n'am căutat şi nu puteam să căutăm o asemenea unificare. La paginile 32 şi 33 din nr. 10 al revistei „R.D." autorul articolului se arată nemulţumit de contrapunerea Muntelui şi Girondei în cadrul social-democraţiei internaţionale [69]. Priviţi conferinţa dela Geneva, nu reprezintă ea oare o ciocnire între Munte şi Girondă? Oare „Iscra" nu reprezintă Muntele? Oare nu spune „Iscra", încă în prima sa declaraţie din partea redacţiei, că nu doreşte nicio unificare organizatorică înainte de a se face o delimitare ideologică? In nr. 10 al revistei „R.D." se spune că până şi bernsteinienii cei mai declaraţi se situează pe poziţia intereselor de clasă. Rezoluţia vorbeşte în mod special despre bernsteinism; pentru combaterea lui, membrii conferinţei au depus o muncă colosală, şi iată că acum, în articolele din nr. 10 al revistei „R.D.", se repetă lucrurile vechi. Ce înseamnă asta, sfidare sau bătaie de joc? Ce rost avea să batem apa în piuă?! Oamenii parcă râd de munca pe care am depus-o pentru elaborarea bazei teoretice. Nu trebue să uităm că fără o bază ideologică comună nu se poate pune problema unificării. Apoi în acelaş articol găsim promisiunea de a lărgi şi mai mult cadrul divergenţelor noastre. Aşa, de pildă, la pag. 33 autorul spune: „Poate că divergenţele noastre rezultă din **interpretarea** diferită a marxismului". Repet, ce rost avea să batem apa în piuă?!

Punctul „c" al paragrafului 4 al rezoluţiei dela Geneva vorbeşte despre necesitatea de a lupta împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluţionar, iar aici ni se

spune că poate concepem, în general, în mod diferit marxismul.

Subliniez deasemenea şi faptul că toate acestea sunt însoţite de raţionamente despre caracterul dăunător al încătuşării gândirii etc., adică tocmai despre ceeace vorbesc toţi bernsteinienii. Despre aceasta s'a vorbit încă la parteitag-ul dela Lübeck [70], tot despre aceasta vorbesc întruna şi jaurèsiştii; dar punctele înţelegerii tocmai despre asta nu vorbesc, deoarece înţelegerea s'a făcut tocmai pe baza marxismului revoluţionar. Până şi manifestări cât de slabe ale criticismului ar fi dus la o ruptură totală. Noi ne-am întrunit ca să vorbim despre conţinutul opiniilor, iar nu despre libertatea de opinii. Referirile la exemplele din Franţa şi Germania nu sunt câtuşi de puţin reuşite. Germanii au şi obţinut lucruri pentru care noi luptăm încă. La ei există o social-democraţie unică, care deţine hegemonia în lupta politică. La noi însă social-democraţia nu este încă conducătorul grupurilor revoluţionare, dimpotrivă, la noi se observă o înviorare a altor tendinţe revoluţionare. In articolele din nr. 10 al revistei „R.D." nu numai că nu se observă o totală ruptură principială cu oportunismul, dar există chiar ceva şi mai rău: preamărirea predominării mişcării spontane. Eu nu mă leg de cuvinte. Noi toţi — tovarăşii dela „Iscra" şi dela „Soţial-Democrat" şi cu mine — ne fixăm atenţia numai asupra principalelor tendinţe ale articolelor, dar aceste cuvinte, cum spun Germanii, ins Gesicht schlagen *. Or, în ceeace priveşte aceste puncte, rezoluţia dela Geneva este, doar, cât se poate de clară. „Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei" [71], apărut de curând, manifestă aceleaşi tendinţe ca şi aceste publicaţii.

Fixaţi-vă atenţia în acest articol asupra celebrei deosebiri dintre tactica-plan şi tactica-proces. Autorul spune că tactica-plan contrazice spiritul fundamental al marxismului revoluţionar şi crede că se poate vorbi de o tactică-proces", prin care înţelege creşterea sarcinilor de partid care cresc odată cu creşterea partidului. După mine, aceasta înseamnă pur şi simplu că nu doreşte să stea de vorbă. Noi am cheltuit atâta timp şi muncă pentru formularea unor sarcini politice precise, la conferinţa dela Geneva s'a vorbit atât de mult despre ele. Şi deodată ni se vorbeşte

* — Sar în ochi. — *Nota Trad.*

acum despre „tactica-plan" şi „tactica-proces". Aceasta înseamnă, după mine, o reîntoarcere la produsul specific îngust al bernsteinismului promovat de „Raboceaia Mâsli", care susţinea că trebue dusă numai lupta care este posibilă, iar posibilă este aceea care şi este în fapt. Noi însă susţinem că creşte numai denaturarea marxismului. Rezoluţia dela Geneva spune că nu este nevoie de niciun fel de stadii pentru trecerea la agitaţia politică, şi deodată apare după aceasta un articol în care „literatura de demascare" este contrapusă „luptei proletare". Martânov scrie despre studenţi şi liberali că ei singuri pot, cică, să se preocupe de revendicări democratice. Noi însă credem că tot specificul social-democraţiei ruse constă în faptul că democraţia liberală nu şi-a asumat iniţiativa luptei politice. Dacă liberalii ştiu singuri mai bine ce au de făcut şi pot singuri s'o facă, atunci nouă nu ne mai rămâne nimic de făcut. Autorul merge până acolo încât presupune că guvernul va lua el singur măsuri concrete şi administrative.

In problema teroarei, după cum este îndeobşte cunoscut, au apărut la conferinţa dela Geneva unele divergenţe. După conferinţă, la congresul ei, o parte a „Uniunii", Bundul [72], s'a pronunţat hotărît împotriva teroarei. La pagina 23, însă, autorul scrie că noi „nu vrem să ne opunem tendinţelor teroriste". Aceasta este cea mai categorică declaraţie oportunistă *.

Se publică pentru prima oară *Se tipăreşte după textul procesului-verbal*

* — Aici procesul-verbal se întrerupe. — *Nota Red.*

2

ÎNTREBĂRILE PUSE „UNIUNII SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI“ LA CONGRESUL „DE UNIFICARE“ 21 SEPTEMBRIE (4 OCTOMBRIE) 1901

1. Recunosc, în principiu, toate cele trei organizaţii rezoluţia conferinţei din Iunie ?

2. Are intenţia şi poate „Uniunea social-democraţilor ruşi“ să asigure o astfel de organizare a activităţii publicistice care să facă cu neputinţă abaterile neprincipiale şi oportuniste dela marxismul revoluţionar, abateri care seamănă confuzie în mintea oamenilor, atât de periculoasă pentru mişcarea noastră, — care să pună capăt cochetării cu bernsteinismul ascuns şi făţiş şi prosternării în faţa formelor elementare şi a spontaneităţii mişcării, care duc inevitabil la transformarea mişcării muncitoreşti într'o unealtă a democraţiei burgheze ?

Publicat pentru prima oară în Decembrie 1901, în broşura „Documentele congresului «de unificare»“

Se tipăreşte după textul broşurii

LUPTA ÎMPOTRIVA ÎNFOMETAŢILOR

Ce uimitoare grijă faţă de înfometaţi manifestă guvernul nostru ! Ce circulară lungă (din 17 August) a emis ministrul afacerilor interne către guvernatorii guberniilor lovite de foamete ! Ea este o întreagă operă literară care, ca mărime, depăşeşte o coală de tipar şi în care, prin gura d-lui Sipiaghin, se expune întreaga politică a guvernului în domeniul aprovizionării. Prin publicarea acestei opere, s'a urmărit, pe cât se vede, impresionarea „opiniei publice“ : uite, chipurile, cât de grijulii suntem noi, cum ne grăbim noi să luăm măsuri de ajutorare, cum prevedem noi din timp atât organizarea instituţiilor de aprovizionare, cât şi toate formele şi aspectele activităţii lor. Şi nu se poate să nu recunoşti că circulara Ministerului afacerilor interne produce într'adevăr impresie, şi nu numai prin mărimea ei, ci şi (dacă ai răbdare s'o citeşti până la capăt) prin conţinutul ei. Expunerea deschisă a programului guvernului îţi pune întotdeauna la îndemână un foarte bun instrument pentru agitaţia împotriva guvernului ţarist, şi, aducând mulţumirile noastre cele mai respectuoase d-lui Sipiaghin, îndrăsnim să recomandăm şi celorlalţi domni miniştri să vorbească cât mai des despre programul lor în circularele publicate spre cunoştinţa generală.

Am spus : dacă ai răbdare să citeşti circulara d-lui Sipiaghin până la capăt. Pentru aceasta e nevoie de multă răbdare, deoarece în proporţie de trei sferturi... — aş ! de nouă zecimi — circulara este plină de obişnuita vorbărie oficială. Rumegarea unor lucruri arhicunoscute şi de sute de ori repetate până şi în „Codul de legi“, învârtirea în jurul problemei, zugrăvirea amănuntelor ceremonialului

chinez al relaţiilor dintre mandarini, un splendid stil de cancelarie cu perioade de câte 36 de rânduri şi într'un „limbaj" care face să te doară inima pentru graiul nostru rusesc, — când citeşti cu atenţie această capodoperă, te simţi parcă într'o secţie poliţienească rusă, în care pereţii duhnesc a mucegai, totul răspândeşte o duhoare specifică, slujbaşii chiar numai prin aspectul şi comportarea lor sunt personificarea celui mai nesuferit birocratism, iar clădirile care se zăresc prin geam îţi amintesc viu o cameră de tortură.

Trei puncte principale îţi atrag îndeosebi atenţia în noul program al guvernului: în primul rând, sporirea puterii unipersonale a slujbaşilor, grija ca spiritul birocratismului şi al disciplinei în servici să fie întărit şi ferit de orice suflu de aer proaspăt; în al doilea rând, stabilirea unor norme de ajutorare a înfometaţilor, adică indicarea proporţiilor şi modului de calculare a cantităţii de grâne pentru fiecare familie „care are nevoie de ajutor"; în al treilea rând, exprimarea unei cumplite groaze cu privire la faptul că în ajutorul celor înfometaţi aleargă nişte oameni „suspecţi", capabili să aţâţe poporul împotriva guvernului, şi luarea de măsuri imediate împotriva acestei „agitaţii". Să analizăm mai pe larg fiecare din aceste puncte.

N'a trecut decât un an de când guvernul a luat zemstvelor conducerea aprovizionării, încredinţând-o zemschi nacialnicilor şi congreselor judeţene (legea din 12 Iunie 1900). Şi iată că, încă înainte ca această lege să fi apucat să intre în vigoare, ea este abrogată printr'o simplă circulară. Au fost deajuns câteva rapoarte ale guvernatorilor pentru ca guvernul să-şi dea seama că legea nu este bună! Aceasta arată cât se poate de bine ce importanţă au legile, care în departamentele din Petersburg se fac ca plăcintele, fără să fie discutate de oameni cu adevărat competenţi şi capabili să exprime o părere proprie, fără o serioasă intenţie de a crea o ordine care să corespundă mai bine scopului ei, numai din vanitatea vreunui ministru-şnapan, care urmăreşte să se evidenţieze şi să-şi etaleze bunele sale intenţii. Zemstvele sunt suspecte— să li se ia conducerea aprovizionării! Dar n'au apucat încă bine să le-o ia, şi iată că se dovedeşte că zemschi nacialnicii, ba chiar şi congresele judeţene, alcătuite numai din slujbaşi, mai discută încă prea mult: printre zemschi nacialnici s'au găsit, probabil, oameni care au făcut prostia de a spune foametei pe nume,

care au avut naivitatea să creadă că trebue să lupţi împotriva foametei, şi nu împotriva acelora care vor într'adevăr să ajute pe cei înfometaţi; în congresele judeţene unii slujbaşi care nu ţin de departamentul afacerilor interne au dat dovadă, probabil, de aceeaşi neînţelegere a adevăratelor sarcini ale „politicii interne". Şi iată că printr'o simplă circulară a ministrului — se creează o nouă „direcţie centrală judeţeană"... da, da, nu este o greşală de tipar: o „direcţie centrală judeţeană a aprovizionării", a cărei întreagă menire este de a nu lăsa să pătrundă oameni suspecţi, idei suspecte şi acţiuni imprudente în domeniul aprovizionării. De pildă, ministrul găseşte că nu e raţional, şi deaceea interzice să se întocmească „înainte de vreme" (adică înainte de ajunul distribuirii grânelor) liste ale celor care au nevoie de ajutor: aceasta provoacă în rândurile populaţiei „speranţe exagerate"! „Direcţia centrală judeţeană a aprovizionării" se concentrează în mâinile *unei singure persoane,* iar ministerul recomandă pentru acest post pe *mareşalul nobilimii judeţene.* Şi într'adevăr: el este atât de strâns legat de guvernator, el îndeplineşte atât de multe funcţii poliţieneşti, încât el va fi fără doar şi poate capabil să înţeleagă adevăratul spirit al politicii de aprovizionare. In plus, el este un mare proprietar funciar din partea locului, învestit cu încrederea tuturor moşierilor. Fără îndoială că un astfel de om va înţelege mai bine decât oricare altul ideea profundă a ministrului cu privire la efectul „demoralizator" al ajutoarelor care se dau unor oameni care „pot s'o scoată la capăt" şi fără ele. In ceeace priveşte împuternicirile guvernatorilor, ministrul pomeneşte de ele chiar dela bun început şi repetă în mai multe rânduri că guvernatorul răspunde pentru toate, că de guvernator trebue să asculte toată lumea, că guvernatorul trebue să ştie să ia măsuri „speciale" etc. Dacă şi până acum guvernatorul unei provincii ruse era un adevărat satrap, de a cărui bunăvoinţă depindea existenţa oricărei instituţii şi chiar a oricărei persoane din gubernia „încredinţată", acum se creează o adevărată „stare de război" în această privinţă. Măsuri de o neobişnuită severitate în legătură cu ajutorarea celor înfometaţi! Manieră curat rusească!

Dar înăsprirea măsurilor, intensificarea supravegherii, toate acestea necesită o sporire a cheltuelilor pentru maşina birocratică. Şi ministrul n'a uitat nici acest lucru: dom-

nilor mareşali ai nobilimii judeţene sau celorlalte persoane care conduc „direcţia centrală judeţeană a aprovizionării" li se va da drept despăgubire a cheltuelilor lor „o sumă specială", „în privinţa mărimii căreia — adaugă circulara în limbajul ei „special" — excelenţa voastră are a-mi prezenta cuvenitul raport în scris". Apoi pentru „cheltueli de cancelarie" ale consiliilor judeţene — o sumă forfetară de câte 1.000 de ruble, pentru rechizite de cancelarie pentru direcţiile guberniale câte 1.000—1.500 de ruble. Cancelariile vor lucra cel mai mult, întreaga muncă va consta tocmai în lucrări de cancelarie — cum să nu te îngrijeşti atunci de rechizite de cancelarie? Inainte de toate pentru cancelarii, iar ceeace rămâne, pentru înfometaţi.

D-l Sipiaghin dă dovadă de o uimitoare perseverenţă şi spirit inventiv în găsirea de mijloace de *reducere* a ajutorului pentru cei înfometaţi. In primul rând, el cere ca guvernatorii să examineze care dintre judeţe „nu stau bine cu recolta" (în mod definitiv această chestiune va fi hotărîtă de minister: nu poţi avea încredere nici în guvernatori în ceeace priveşte evitarea „exagerărilor"!). Şi iată că se dau indicaţii în care cazuri anume un judeţ *nu trebue* considerat ca ne stând bine: 1) când au avut de suferit nu mai mult de o treime din totalul plăşilor; 2) când lipsa de grâne este un lucru obişnuit şi grânele se cumpără din an în an în urma unor câştiguri în afară; 3) când nu ajung fondurile locale pentru acordarea de ajutoare. Chiar aici vedem o mostră unică de rezolvare birocratică a problemelor de aprovizionare: una şi aceeaşi măsură pentru toţi! Cât de numeroasă e populaţia dintr'o treime din numărul total al plăşilor, cât de mult au avut ele de suferit, n'au scăzut cumva obişnuitele „câştiguri" într'un an de acută criză industrială, — după ce ministerul a dat „dispoziţii" categorice, toate acestea sunt întrebări deşarte! Dar asta nu e decât floare la ureche în comparaţie cu ceeace urmează mai departe. Esenţialul este pe cine să consideri ca având nevoie de ajutor şi de cât ajutor anume. D-l Sipiaghin recomandă următorul „calcul aproximativ", care „în rare cazuri se dovedeşte a fi cât de cât considerabil exagerat" (cel mai mult ne temem de exagerări; ne temem de speranţe exagerate, ne temem de ajutoare exagerate! Şi foametea şi şomajul — toate nu sunt decât „exagerări": acesta este sensul clar al tuturor raţionamentelor ministeriale). In primul rând, printr'un treieriş de probă se stabileşte „recolta *medie* la desiatină în fiecare sat" şi după aceea întreaga suprafaţă cultivată la fiecare ţăran. Dece să nu se stabilească şi mărimea recoltei la ţăranii cu o stare materială diferită? La ţăranii săraci recoltele sunt mai scăzute, astfel încât stabilirea recoltei „medii" este tocmai în dezavantajul celor care au nevoie de ajutor. In al doilea rând, se consideră că nu are nevoie de ajutor acela căruia îi revin anual cel puţin 48 de puduri de grâne de familie (socotind câte 12 puduri la trei adulţi şi câte 6 puduri la doi copii). Iată un calcul pe care nu-l poate face decât cel mai hapsân chiabur: într'un an obişnuit, după cum se ştie din studiile asupra gospodăriei ţărăneşti, până şi ţăranii cei mai săraci consumă anual nu câte 48, ci câte 80 puduri de grâne la o familie compusă din 6 sau 5 suflete, iar ţăranul mijlociu consumă într'un an obişnuit 110 puduri de grâne la o familie compusă din 5 suflete. Prin urmare guvernul ţarist reduce *la jumătate* cantitatea de grâne realmente necesară pentru hrană. In al treilea rând, „această cantitate" (adică 48 de puduri de familie) — se spune în circulară — „se reduce la jumătate, dat fiind că elementul muncitoresc reprezintă circa 50% din populaţie". Guvernul insistă cu fermitate asupra regulei sale că populaţia muncitorească nu trebue să primească ajutor, deoarece ea are posibilitatea, vedeţi dumneavoastră, să câştige. Dar ministrul a dispus doar odată să nu fie considerate ca ne stând bine judeţele în care există câştigurile obişnuite. Dece să fie atunci exclusă *pentru a doua oară* populaţia muncitorească dela ajutoare? Toată lumea ştie doar că în anul acesta nu numai că nu există câştiguri speciale, dar şi cele obişnuite au scăzut din cauza crizei. Doar însuşi guvernul a trimis la urmă din oraşe la ţară zeci de mii de muncitori şomeri! Şi experienţa anilor de foamete din trecut a arătat doar că excluderea populaţiei muncitoreşti nu duce decât la împărţirea unui ajutor neîndestulător între copii şi adulţi! Da, proverbul „de pe un singur bou nu se scot două piei" ar fi încă prea măgulitor pentru Ministerul afacerilor interne, care în două reprize exclude din numărul celor care au nevoie de ajutor pe toţi cei apţi de muncă! In al patrulea rând, şi această cantitate de ajutor absolut neîndestulător, micşorată de două ori, *se* mai *micşorează* încă cu $^1/_3$—$^1/_5$—$^1/_{10}$ „prin faptul că se are în vedere numărul aproximativ

de gospodari avuţi care au rezerve din anul trecut sau vreo îndestulare materială“!! Asta e a treia piele de pe acelaş bou! Ce „îndestulare“ sau „rezervă“ poate exista la un ţăran care a strâns cel mult 48 puduri de grâne de familie? Orice alte câştiguri sunt socotite de două ori, şi, în afară de aceasta, numai cu pâine nu poate trăi doar nici chiar ţăranul rus, cu toată mizeria la care l-a adus politica guvernului, jugul capitalului şi al moşierilor. In afară de pâine mai este nevoie de cheltuială şi pentru combustibil, şi pentru reparaţia casei, şi pentru îmbrăcăminte, şi pentru alimente. Intr'un an obişnuit, până şi ţăranii săraci, după cum este ştiut din studiile ştiinţifice asupra gospodăriei ţărăneşti, cheltuesc *mai mult de jumătate* din venitul lor pentru alte nevoi decât pâine. Dacă ţinem seama de toate acestea, va reieşi că ministrul stabileşte nevoia de ajutor *de patru sau de cinci ori mai puţin* decât cea reală. Aceasta nu înseamnă luptă împotriva foametei, ci luptă împotriva acelora care vor într'adevăr să ajute pe înfometaţi.

Şi circulara se termină de-a-dreptul printr'o cruciadă împotriva filantropilor particulari. Nu arareori s'a constatat — tună şi fulgeră d-l Sipiaghin — că unii filantropi caută să aţâţe în rândurile populaţiei „nemulţumirea faţă de ordinea existentă şi pretenţii cu nimic justificate faţă de guvern“, că fac „agitaţie antiguvernamentală“ etc. Acestea sunt acuzaţii, în fond, de-a-dreptul *mincinoase*. Este ştiut că în 1891 au fost difuzate proclamaţii ale unor „binevoitori faţă de ţărani“ [73], proclamaţii care arătau pe drept cuvânt poporului cine este adevăratul lui duşman; pe semne, au avut loc şi alte încercări de a face agitaţie pe tema foametei! Insă n'a existat un singur caz în care, sub paravanul unor acţiuni de binefacere, revoluţionarii să facă agitaţie. Massa de filantropi — acesta este un fapt cert — era formată *numai* din filantropi, şi dacă d-l Sipiaghin se referă la faptul că mulţi dintre ei sunt „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproşabil“, apoi cine este astăzi la noi cu „un trecut ireproşabil“? Până şi „persoane suspuse“ îşi dădeau foarte des în tinereţe tributul lor mişcării democratice generale! Noi nu vrem, desigur, să spunem că agitaţia împotriva guvernului pe tema foametei ar fi nepermisă sau măcar de nedorit. Dimpotrivă, agitaţia este necesară întotdeauna şi mai cu seamă în timpul foametei. Vrem să spunem însă că d-l Sipiaghin *născoceşte năzbâtii* căutând să prezinte frica şi temerile sale ca un rezultat al experienţei. Vrem să spunem că cele spuse de d-l Sipiaghin dovedesc doar un vechi adevăr: guvernul poliţist se teme de orice contact al intelectualilor cât de cât independenţi şi cinstiţi cu poporul, se teme de orice cuvânt plin de adevăr şi de curaj adresat direct poporului, bănueşte — şi bănueşte absolut pe bună dreptate — că chiar numai grija pentru satisfacerea reală (şi nu fictivă) a nevoilor va echivala cu o agitaţie împotriva guvernului, pentrucă poporul vede că filantropii particulari vor sincer să-l ajute, în vreme ce slujbaşii ţarului îi împiedică s'o facă, ciuntesc ajutorul, diminuează proporţiile mizeriei, stânjenesc organizarea de cantine etc. Acum o nouă circulară cere ca toate donaţiile şi apelurile pentru donaţii, orice organizare de cantine să fie direct „supuse controlului autorităţilor“; cere ca toţi noii sosiţi „să se prezinte“ guvernatorului, să-şi aleagă ajutorii exclusiv cu permisiunea lui, să-i dea tot lui socoteală de activitatea lor!! Cine vrea să ajute, să se supună slujbaşilor poliţieneşti şi sistemului poliţienesc de ciuntire în fel şi chip a ajutorului şi de reducere neruşinată a alocaţiilor! Cine nu vrea să se supună acestei mârşăvii, — acela n'are voie să ajute: aceasta este toată esenţa politicii guvernului. D-l Sipiaghin ţipă că de foamete „se folosesc bucuros în vederea realizării scopurilor lor criminale, sub masca ajutorării aproapelui, persoane suspecte din punct de vedere politic“, iar întreaga presă reacţionară repetă după el acest ţipăt (de pildă, „Moscovschie Vedomosti“). Ce grozăvie! Să te foloseşti de mizeria poporului pentru „politică“! In realitate, este îngrozitor faptul că în Rusia orice activitate, *până şi* cea filantropică (de binefacere), care este atât de departe de politică, duce inevitabil la o ciocnire între oamenii independenţi şi samavolnicia poliţienească, măsurile de „curmare“, „interzicere“, „îngrădire“ etc. etc. E îngrozitor faptul că guvernul camuflează prin considerente de înaltă politică tendinţa sa de Iudă — aceea de a lua bucata din gura unui înfometat, de a reduce de cinci ori mărimea ajutorului, de a interzice tuturor, în afară de slujbaşii poliţieneşti, să se apropie de cei care mor de foame! Şi noi repetăm încă odată chemarea lansată deja de „Iscra“: să pornim o campanie de demascare împotriva campaniei de aprovizionare întreprinsă de

guvernul polițist, să demascăm în presa liberă, necontrolată de cenzură, toate mârșăviile satrapilor locali, întreaga tactică interesată de ciuntire a ajutoarelor, întregul caracter mizer și neîndestulător al ajutorului, lamentabila diminuare a proporțiilor foametei și lupta rușinoasă împotriva acelora care vor să ajute pe înfometați! Sfătuim pe toți cei care au măcar un pic de compasiune sinceră față de nenorocirea poporului să aibă grijă să aducă la cunoștința poporului înțelesul și semnificația adevărată a circularei ministeriale. Numai prin ignoranța fără margini a poporului se poate explica faptul că *asemenea* circulare nu provoacă îndată o revoltă generală, și muncitorii conștienți, care sunt cei mai aproape atât de țărănime, cât și de massele înapoiate dela orașe, au datoria să-și asume inițiativa în acțiunea de demascare a guvernului!

„Iscra" nr. 9, Octombrie 1901 — *Se tipărește după textul ziarului „Iscra"*

RĂSPUNS COMITETULUI DIN S.-PETERSBURG

Comitetul (Uniunea de luptă) din S.-Petersburg a publicat în numărul 12 al ziarului „Raboceaia Mâsli" o întâmpinare împotriva notiței din nr. 1 al ziarului „Iscra" cu privire la sciziunea care s'a produs în „Uniunea social-democraților ruși" din străinătate. Din păcate, această întâmpinare *ocolește* însuși fondul problemei controversate: un sistem de polemică ca acesta nu duce niciodată la clarificarea lucrurilor. Noi am insistat și insistăm asupra faptului că în „Uniunea social-democraților ruși" din străinătate s'a produs tocmai *o sciziune,* că „Uniunea" *s'a scindat* în două părți după ce congresul din 1900 a fost părăsit de o însemnată minoritate de membri, inclusiv grupul „Eliberarea muncii", care a întemeiat „Uniunea" și care a redactat în trecut toate publicațiile ei. După sciziune niciuna din părți nu poate să ocupe locul pe care îl ocupa vechea „Uniune" în întregul ei. Comitetul din S.-Petersburg *nu încearcă* să combată această părere, vorbind (nu se știe dece) numai de Plehanov, și nu de organizația „Soțial-Democrat", și dând doar în mod indirect cititorului să înțeleagă că Uniunea de luptă din S.-Petersburg neagă, pe cât se vede, *faptul sciziunii* și continuă să considere una din părțile fostei „Uniuni" drept Uniunea în întregul ei.

La ce bun să pornești o polemică dacă nu vrei să examinezi în fond părerea adversarului și să-ți spui fără ocol propria ta părere?

Mai departe. Noi am insistat și insistăm asupra faptului că principala cauză (nu pretext, ci cauză) a sciziunii a fost o divergență principială, și anume: dezacordul dintre social-democrația revoluționară și cea oportunistă. De alt-

fel, fie chiar şi numai din această cauză, cele întâmplate în „Uniunea social-democraţilor ruşi" din străinătate nu pot fi privite altfel decât ca o sciziune a vechii „Uniuni". Se pune întrebarea: cum priveşte această chestiune Comitetul din S.-Petersburg? Are el oare curajul să nege existenţa unui adânc dezacord principial între ambele părţi ale fostei „Uniuni"? Nu se ştie, deoarece Comitetul din S.-Petersburg a reuşit să scrie „întâmpinarea" fără să sufle *măcar o vorbă* despre această problemă fundamentală. Şi întrebăm încă odată pe tovarăşii din Petersburg, şi nu numai pe cei din Petersburg: o polemică care ocoleşte fondul problemei nu ameninţă oare să degenereze într'o ciorovăială dintre cele mai neplăcute? Merită oare, în general, să te angajezi într'o polemică dacă nu vrei sau dacă consideri prematur să examinezi problema în fondul ei şi să-ţi spui părerea cât mai precis şi fără nicio reticenţă?

„Iscra" nr. 9, Octombrie 1901 — *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

TREBURILE DIN STRĂINĂTATE

Secţia din străinătate a „Iscrei" s'a unit cu organizaţia revoluţionară din străinătate „Soţial-Democrat" într'o singură organizaţie: „Liga din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse" [74]. După cum se poate vedea din declaraţia pe care a publicat-o, noua organizaţie îşi propune să înceapă editarea unei serii de broşuri cu caracter propagandistic şi agitatoric. Liga este reprezentantul din străinătate al „Iscrei". Aşa dar, organizaţia din străinătate a social-democraţilor revoluţionari, condusă de grupul „Eliberarea muncii", s'a unit definitiv cu organizaţia grupată în jurul ziarului nostru. Ca şi până acum, grupul „Eliberarea muncii" colaborează activ la redactarea şi conducerea publicaţiilor noastre.

Unificarea organizaţiilor social-democrate revoluţionare ruse din străinătate a fost înfăptuită după eşuarea încercării acestor organizaţii de a se uni cu „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate" (care scoate revista „Rabocee Delo"). La începutul verii conferinţa reprezentanţilor tuturor celor trei organizaţii a elaborat un proiect de înţelegere. La baza înţelegerii au fost puse o serie de rezoluţii principiale prin care „Uniunea" renunţa complect la a cocheta cu economismul şi bernsteinismul şi recunoştea principiile social-democraţiei revoluţionare. Se putea spera într'o unificare deoarece până acum numai nestatornicia principială a „Uniunii" şi a organului ei — „Rabocee Delo" — împiedicau această apropiere. Această speranţă s'a dovedit a fi neîntemeiată: numărul 10 al revistei „Rabocee Delo", apărut recent, conţine articole redacţionale îndreptate făţiş împotriva rezoluţiilor elaborate

cu participarea delegaţilor din partea „Uniunii" la conferinţă. Se vede că „Uniunea" a cotit din nou spre aripa dreaptă a mişcării noastre. Intr'adevăr, la congresul tuturor celor trei organizaţii, „Uniunea" a propus „amendamente" la rezoluţiile menţionate care arătau limpede că ea revine la vechile ei greşeli. Celelalte organizaţii s'au văzut nevoite să părăsească congresul, ceeace au şi făcut. Se vede că tovarăşii noştri din „Uniune" continuă să nu vadă destul de clar cât de primejdioasă este poziţia intermediară, ocupată de organizaţia lor, între socialismul revoluţionar şi oportunismul care face jocul liberalilor. Noi sperăm că timpul şi experienţa amară îi vor convinge cât de greşită este tactica lor. Tendinţa, care se observă pretutindeni în partid, de a munci nu numai la dezvoltarea mişcării noastre în lărgime, ci şi la ridicarea ei calitativă constitue pentru noi cea mai bună chezăşie că atât de mult dorita unificare a tuturor forţelor noastre se va înfăptui sub acel steag al social-democraţiei revoluţionare în slujba cărora stă ziarul nostru.

„Iscra" nr. 9, Octombrie 1901 — *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

UN REGULAMENT DRACONIC ŞI O SENTINŢĂ DRACONICĂ

Incă un „regulament provizoriu" !

Numai că de data aceasta este vorba nu de studenţii care s'au făcut vinovaţi de nesupunere, ci de ţăranii vinovaţi de faptul că flămânzesc.

La 15 Septembrie a primit înalta sancţiune — şi a fost publicat imediat după aceea — „Regulamentul provizoriu cu privire la participarea populaţiei din regiunile care au avut de suferit de pe urma recoltelor proaste la lucrările efectuate în urma dispoziţiilor departamentului căilor de comunicaţie şi ale departamentului agriculturii şi domeniilor statului". După ce va cunoaşte acest regulament (desigur, nu din publicaţiile din ziare, ci prin propria-i experienţă), ţăranul rus va vedea o nouă confirmare a adevărului pe care i l-a băgat bine în cap subjugarea lui seculară de către moşieri şi slujbaşi: când stăpânirea declară solemn că ţăranului i „se acordă participarea" la o treabă importantă sau mai puţin importantă, la răscumpărarea pământului moşieresc sau la lucrări publice în legătură cu foametea, — trebue să te aştepţi la vreo nouă plagă egipteană.

Şi într'adevăr, prin întregul lui conţinut, regulamentul provizoriu din 15 Septembrie face impresia unei noi legi represive, a unui regulament suplimentar la codul penal. In primul rând, însăşi organizarea şi efectuarea lucrărilor este însoţită de o „precauţie" deosebită şi de birocratism, ca şi cum ar fi vorba de rebeli sau de ocnaşi-deportaţi, şi nu de înfometaţi. S'ar părea că nimic nu poate fi mai simplu decât organizarea unor lucrări: zemstvele şi alte instituţii capătă fonduri şi angajează muncitori pentru a

construi şosele, a defrişa păduri etc. De obicei lucrările de acest fel aşa se şi fac. Acum însă se creează o rânduială specială: zemschi nacialnicul indică lucrările, guvernatorul pune concluzii, care iau calea Petersburgului, la o consfătuire specială, anume „consfătuirea pentru chestiunile aprovizionării", compusă din reprezentanţi a diferite ministere, sub preşedinţia ministrului-adjunct al afacerilor interne. In afară de aceasta, cu conducerea generală este însărcinat ministrul, care poate să numească şi împuterniciţi speciali. Consfătuirea dela Petersburg va fixa chiar şi limitele maximale de retribuire a muncitorilor — adică va urmări, probabil, ca ţăranul să nu fie „pervertit" printr'o plată prea mare! Se vede că regulamentul provizoriu din 15 Septembrie are ca scop *să îngreuneze* efectuarea pe scară largă a unor lucrări publice, tot aşa cum circulara lui Sipiaghin din 17 August *a îngreunat* distribuirea de ajutoare celor înfometaţi.

Dar mult mai importante şi mult mai dăunătoare sunt hotărîrile speciale cu privire la modul de angajare a ţăranilor la aceste lucrări.

Dacă lucrările se efectuează „în afara zonei domiciliern lor" (aşa va fi, fireşte, în marea majoritate a cazurilor), muncitorii formează arteluri speciale *sub supravegherea zemschi nacialnicului,* care confirmă şi pe starostele care va veghia la păstrarea ordinei. Să-şi aleagă singuri un staroste, aşa cum fac de obicei muncitorii, ţăranii înfometaţi nu au voie. Ei sunt puşi sub ordinele „zemschi"-ului, înarmat cu vergi! Se întocmeşte o listă specială a membrilor artelului, care *înlocueşte* pentru ei *buletinele de identitate* prevăzute de lege... In locul buletinelor de identitate separate vor fi, prin urmare, liste ale membrilor artelului. Pentru ce această înlocuire? Pentru a-l *stânjeni* pe ţăran, care, având un buletin de identitate separat, s'ar putea aranja mai liber, după cum îi este mai comod, în noua localitate, ar putea mai uşor să părăsească lucrul în caz de nemulţumire.

Mai departe. „Grija pentru menţinerea ordinei cuvenite pe drum şi predarea loturilor de muncitori aduse conducătorilor de lucrări este încredinţată unor funcţionari delegaţi în mod special de Ministerul afacerilor interne". Muncitorilor liberi li se dau aconturi pentru drum, iar iobagii sunt „aduşi" în *„loturi"*, după listă, şi „predaţi" unor funcţionari speciali. Nu au oare dreptate ţăranii când privesc lucrările „publice" şi cele ale statului ca o nouă iobăgie?

Şi într'adevăr, legea din 15 Septembrie apropie de iobagi pe ţăranii înfometaţi nu numai în sensul că le ia acestora libertatea de deplasare. Legea dă funcţionarilor dreptul *de a reţine o parte din salariu* pentru a o trimite familiilor muncitorilor, dacă acest lucru îl găsesc necesar „autorităţile guberniale din localităţile în care au rămas familiile". Se va dispune de banii câştigaţi, fără consimţimântul muncitorilor înşişi! Ţăranul e prost: el nu ştie să se îngrijească singur de familia lui. Autorităţile o vor face mult mai bine: cine n'a auzit, de bună seamă, ce bine s'au îngrijit ele de familiile ţăranilor în aşezările militare?

Dar uite ce belea: ţăranii, vedeţi d-v., nu mai sunt acum atât de supuşi ca pe vremea aşezărilor militare. Ei ar putea doar să ceară chiar să li se elibereze buletine de identitate obişnuite, să ceară ca nimeni să nu îndrăsnească să reţină, fără consimţimântul lor, banii câştigaţi? Pentru această eventualitate trebue luate măsuri şi mai aspre, şi legea stabileşte într'un articol special că „cu supravegherea menţinerii de către muncitori a ordinei cuvenite în locurile unde se execută lucrările sunt însărcinaţi, în urma unor dispoziţii ale ministrului afacerilor interne, zemschi nacialnicii locali, ofiţeri ai corpului special de jandarmi, funcţionari de poliţie sau persoane special numite pentru aceasta". După cum se vede, guvernul consideră *anticipat* pe ţăranii înfometaţi ca „rebeli", stabilind, pe lângă supravegherea generală a tuturor muncitorilor ruşi de către întreaga poliţie din Rusia şi o supraveghere specială foarte severă. S'a luat *dinainte* hotărîrea de a strânge pe ţăran în chingi pentru faptul că se încumetă „să exagereze" proporţiile foametei şi să manifeste (după cum s'a exprimat Sipiaghin în circulara sa) „pretenţii cu nimic justificate faţă de guvern".

Iar pentru a nu-şi bate capul cu judecăţile în caz de nemulţumiri din partea muncitorilor, regulamentul provizoriu dă funcţionarilor dreptul de a pune pe muncitori sub stare de arest pe un termen *până la trei* zile, *fără vreo procedură judiciară specială,* pentru turburarea liniştei, necon-

ştiinciozitate în muncă sau neexecutarea dispoziţiilor!! Muncitorul liber trebue tradus în faţa judecătorului de pace, înaintea căruia să se poată apăra şi să facă apel împotriva hotărîrilor, — ţăranul înfometat, însă, poate fi băgat la răcoare fără nicio judecată! Pentru lipsa de dorinţă de a lucra muncitorul liber poate să fie numai concediat, — dar în privinţa ţăranului înfometat noua lege dispune că, „pentru eschivare îndărătnică dela lucru", *el să fie trimis la urmă din post în post,* asemenea hoţilor şi tâlharilor!

Noul regulament provizoriu este un adevărat regulament draconic pentru cei înfometaţi, regulament de trimitere a lor la muncă, cu privarea de drepturi, pentru faptul că au îndrăsnit să deranjeze autorităţile cu cereri de ajutor. Guvernul nu s'a mărginit numai la a lua zemstvelor conducerea aprovizionării, la a interzice persoanelor particulare să organizeze fără aprobarea poliţiei cantine, la a dispune să se micşoreze de cinci ori adevăratele proporţii ale nevoii de ajutor, — el mai declară pe ţărani fără drepturi depline şi ordonă reprimarea lor fără judecată. Ocnei permanente a unui trai de veşnică foame i se adaugă acum ameninţarea cu ocna lucrărilor de stat.

Acestea sunt măsurile guvernului faţă de ţărani. In ceeace priveşte muncitorii, reprimarea acestora este foarte viu caracterizată de „Actul de acuzare" în procesul turburărilor din Mai dela uzina Obuhov, publicat în numărul precedent al ziarului nostru. „Iscra" a scris deja despre acest eveniment în numerele din Iunie şi Iulie. Despre proces presa noastră legală a tăcut, ţinând pe semne seama de faptul că până şi ziarul cel mai loial faţă de stăpânire, „Novoe Vremia" „a avut de suferit" pentru încercarea de a scrie pe aceste teme. In ziare au apărut vreo două rânduri prin care se relata că procesul a avut loc la sfârşitul lui Septembrie, şi apoi într'unul din ziarele din Sud s'a anunţat, în mod întâmplător, sentinţa: pentru doi — *muncă silnică,* pentru opt — achitarea, iar pentru restul — condamnare la detenţiune şi închisoare corecţională pe termene dela 2 până la 3 ani şi jumătate.

Aşa dar, în articolul „Un nou măcel" (nr. 5 al „Iscrei")* noi n'am apreciat încă îndeajuns caracterul răzbunător al guvernului rus. Noi am crezut că el a recurs la represiuni

* Vezi volumul de faţă, pag. 13—18. — *Nota Trad.*

militare ca la ultimul mijloc de luptă, temându-se să se adreseze justiţiei. Când colo, însă, au ştiut să îmbine una cu alta: după maltratarea mulţimii şi asasinarea a trei muncitori, au fost ridicaţi 37 de oameni din câteva mii şi condamnaţi la pedepse draconice.

Cum au fost ridicaţi şi cum au fost judecaţi, — despre aceasta îţi dă oarecare idee actul de acuzare. In fruntea instigatorilor au fost puşi An. Iv. Ermacov, Efr. Step. Dahin şi An. Iv. Gavrilov. Actul de acuzare arată că Ermacov a avut manifeste la locuinţa sa (după spusele unei oarecare Mihailova, ajutoare de vânzător la un debit de băuturi spirtoase, care *n'a fost citată la proces* ca martoră), că el a vorbit despre lupta pentru libertăţi politice şi că a mers la 22 Aprilie pe Nevschi Prospect, luând cu el un steag roşu. In continuare se subliniază că şi Gavrilov a avut şi a difuzat manifeste care chemau la demonstraţia din 22 Aprilie. Şi despre acuzata Iacovleva se spune deasemenea că a luat parte la nişte întruniri secrete. Aşa dar nu încape îndoială că procurorul a căutat să prezinte drept instigatori tocmai nişte oameni bănuiţi de poliţia secretă a fi activişti politici. Caracterul politic al procesului se vede deasemenea şi din faptul că mulţimea striga: „vrem libertate!", se vede şi din legătura care se face cu 1 Mai. In paranteză fie zis, tocmai concedierea unui număr de 26 de oameni pentru „lipsă nemotivată dela lucru" în ziua de 1 Mai a aprins tot incendiul, dar procurorul, bine înţeles, n'a scăpat nicio vorbă despre *caracterul nelegal* al acestor concedieri.

Chestiunea e clară. Pentru proces au fost ridicaţi cei bănuiţi a fi duşmani politici. Poliţia secretă a furnizat liste. Iar poliţiştii, bine înţeles, „au atestat" că aceste persoane se aflau în mulţime şi au aruncat cu pietre, remarcându-se printre ceilalţi.

Prin proces au disimulat cel de al doilea act (de după măcel) de răzbunare politică. Şi au disimulat mişeleşte: despre politică au pomenit pentru agravarea vinei, dar n'au permis a se lămuri condiţiile politice ale întregii întâmplări. Oamenii au fost judecaţi ca inculpaţi de drept comun după art. 263 din codul penal, adică pentru „o răscoală vădită împotriva autorităţilor puse de guvern" şi în plus o răscoală făcută de oameni înarmaţi (?). Acuzarea a fost *tru-*

cată: poliţia a ordonat judecătorilor să judece numai un singur aspect al cazului.

Notăm că, după articolele 263—265 din codul penal, se poate pedepsi cu muncă silnică pentru *orice* manifestaţie: „o răscoală vădită cu intenţia de a împiedica executarea dispoziţiilor şi a măsurilor trasate de guvern" chiar dacă „răsculaţii" nu erau înarmaţi şi nici nu s'au dedat la acţiuni vădite de violenţă! Legile ruseşti sunt darnice când e vorba de muncă silnică! Şi e timpul să avem grijă ca fiecare dintre aceste procese *să fie transformat* într'un proces politic de către înşişi acuzaţii, ca guvernul să nu îndrăsnească să-şi camufleze răzbunarea politică prin comedia unui proces de drept comun!

Şi ce „progres" în ceeace priveşte însăşi procedura judiciară în comparaţie, de pildă, cu 1885! Atunci ţesătorii dela fabrica Morozov au fost judecaţi de juraţi, ziarele au publicat dări de seamă complecte, la proces martorii din rândurile muncitorilor au dezvăluit toate fărădelegile fabricantului. Pe câtă vreme astăzi — un complet de judecători de carieră având alături reprezentanţi necuvântători din partea stărilor sociale, judecarea cu uşile închise, muţenia totală a presei, martori falsi: personalul de conducere a uzinei, paznici dela uzină, poliţişti care au maltratat poporul, soldaţi care au tras în muncitori. Ce comedie mârşavă!

Comparaţi acest „progres" al reprimării din 1885 şi 1901 a muncitorilor cu „progresul" luptei din 1891 şi 1901 împotriva celor înfometaţi — şi veţi căpăta o oarecare idee asupra repeziciunii cu care creşte atât în adâncime, cât şi în lărgime revolta în popor şi în societate, cu câtă furie începe să dea din colţ în colţ guvernul, „strunind" şi pe filantropii particulari şi pe ţărani, căutând să intimideze pe muncitori cu condamnări la muncă silnică. Nu, munca silnică nu va intimida pe muncitori, ai căror conducători nu s'au temut să moară în lupta directă de stradă cu opricinicii ţarului. Amintirea tovarăşilor-eroi asasinaţi şi torturaţi până la moarte în închisori va înzeci puterile noilor luptători şi va atrage în ajutorul lor mii de ajutoare, care, asemenea Marfei Iacovleva, în vârstă de 18 ani, vor spune deschis: „noi suntem alături de fraţii noştri!". Pe lângă reprimarea poliţienească şi militară a demonstranţilor, guvernul are

de gând să-i judece şi pentru răscoală; — noi vom răspunde la aceasta prin unirea tuturor forţelor revoluţionare, prin atragerea de partea noastră a tuturor celor asupriţi de samavolnicia ţaristă şi printr'o sistematică pregătire a unei răscoale generale a poporului!

„Iscra" nr. 10, Noembrie 1901

Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"

CRONICA INTERNĂ

Scris în Octombrie 1901

Apărut pentru prima oară în Decembrie 1901 în revista „Zaria" nr. 2—3
Semnat: T. H.

Se tipărește după textul revistei „Zaria"

I. FOAMETEA [75]

Iarăşi foamete! In ultimul deceniu are loc cu o repeziciune uimitoare nu numai ruinarea, ci de-a-dreptul stingerea ţărănimii ruse, şi pesemne că niciun război, oricât de îndelungat şi de crâncen ar fi el, n'ar face atâtea victime. Impotriva ţăranului s'au unit toate forţele cele mai puternice ale epocii actuale: şi capitalismul mondial, care se dezvoltă tot mai rapid şi care a creat concurenţa de peste Ocean şi a înzestrat o mică minoritate a agricultorilor în stare să reziste în lupta înverşunată pentru existenţă cu cele mai perfecţionate metode de producţie şi unelte, şi statul militarist, care duce o politică aventuristă în posesiunile sale coloniale, în Extremul Orient şi în Asia Centrală şi care aruncă toată povara nemăsurat de grea a acestei politici, care costă o groază de bani, pe umerii masselor muncitoare şi, în plus, organizează cu banii poporului noi şi noi mijloace de „curmare" şi „înfrânare" poliţienească a nemulţumirii şi revoltei crescânde a acestor masse.

După ce foametea a devenit la noi un fenomen obişnuit, era firesc să ne aşteptăm ca guvernul să caute să fixeze şi să consfinţească obişnuita sa politică în domeniul aprovizionării. Dacă în 1891—1892 guvernul a fost luat prin surprindere şi, la început, şi-a pierdut de-a-binelea cumpătul, acuma, în schimb, el are o experienţă bogată şi ştie bine încotro (şi cum) să meargă. „In momentul de faţă — scria „Iscra" în Iulie (nr. 6) — deasupra ţării pluteşte norul negru al unei nenorociri a poporului, şi guvernul se pregăteşte din nou să joace rolul său ticălos de forţă lipsită de suflet, care ia dela gura populaţiei înfometate bucata de pâine şi care pedepseşte orice «manifestare» de grijă pentru

înfometaţi dacă aceasta nu este pe linia intenţiilor autorităţilor".

Pregătirile făcute de guvern au fost foarte rapide şi foarte hotărîte. In ce spirit s'au făcut aceste pregătiri, aceasta au arătat-o cu prisosinţă cele întâmplate la Elisavetgrad. Prinţul Obolenschi, şeful guberniei Herson, a declarat de îndată război tuturor acelora care au avut îndrăsneala să scrie şi să vorbească despre foametea din judeţul Elisavetgrad, să cheme opinia publică la ajutorarea înfometaţilor, să organizeze cercuri particulare şi să invite persoane particulare la organizarea acestui ajutor. Medicii zemstvelor au scris în ziare că în judeţ e foamete, că oamenii se îmbolnăvesc şi mor, că „pâinea" cu care se hrăneşte populaţia este ceva de neînchipuit, care nici nu merită denumirea de pâine. Guvernatorul angajează o polemică cu medicii zemstvelor, publică desminţiri oficiale. Cine cunoaşte cât de cât condiţiile generale în care funcţionează presa noastră, cine îşi va da osteneala să-şi amintească înverşunata prigoană deslănţuită în ultimul timp împotriva unor organe foarte moderate şi împotriva unor publicişti incomparabil mai moderaţi, va înţelege ce a însemnat această „polemică" a şefului guberniei cu nişte medici ai zemstvelor, care nu sunt nici măcar slujbaşi ai statului! Aceasta a însemnat pur şi simplu a astupa gura, a fost o declaraţie cât se poate de făţişă şi lipsită de orice jenă cu privire la faptul că guvernul nu va tolera adevărul despre foamete. Şi nu e vorba numai de o declaraţie! Desigur că guvernului rus nu i se poate reproşa că se mărgineşte la declaraţii atunci când există posibilitatea „de a face uz de putere". Şi prinţul Obolenschi n'a întârziat să facă uz de putere, prezentându-se în persoană pe teatrul de război — război împotriva celor înfometaţi şi împotriva acelora care, fără a figura în rândurile personalului vreunui departament, au vrut să dea un ajutor *real* celor înfometaţi — şi *interzicând organizarea de cantine* câtorva persoane particulare (printre care şi d-na Uspenscaia) sosite deja în regiunea în care bântuia foametea. Asemenea lui Iulius Caesar, prinţul Obolenschi a venit, a văzut, a învins — iar telegramele au înştiinţat pe loc întreaga Rusie cititoare despre această victorie. Un singur lucru este de mirare: că această victorie, această sfidare neruşinată la adresa tuturor Ruşilor în care a mai rămas măcar un pic de onestitate, măcar un pic de curaj civic, n'a

primit nicio ripostă din rândurile persoanelor celor mai interesate, dacă ne putem exprima astfel. In gubernia Herson, foarte mulţi au cunoscut şi cunosc fără îndoială întreg substratul acestei treceri sub tăcere a foametei şi a luptei împotriva ajutorării celor înfometaţi, însă nimeni n'a publicat nicio expunere a acestui caz plin de învăţăminte, nici documente referitoare la el, nici măcar o simplă chemare de a protesta împotriva monstruoasei interziceri de a organiza cantine. Muncitorii organizează greve când guvernul îşi duce la îndeplinire ameninţarea de a concedia pe cei care „au lipsit nemotivat dela lucru" în ziua de 1 Mai; opinia publică intelectuală păstrează tăcere atunci când reprezentanţilor ei li se interzice... să ajute pe cei înfometaţi.

Incurajat parcă de succesul acestei prime ciocniri cu „turburătorii de ordine" care îndrăsnesc să ajute pe înfometaţi, guvernul a trecut curând la un atac pe toată linia. Isprava vitejească a prinţului Obolenschi este ridicată la rangul de principiu călăuzitor, de lege care reglementează de aci înainte relaţiile dintre toţi administratorii şi toate persoanele implicate în chestiunea aprovizionării (cuvântul „implicat" este, la drept vorbind, un termen de drept penal, aparţinând în mod special codului nostru penal, dar am putut vedea până acum şi vom mai vedea mai jos că în momentul de faţă ajutorarea interzisă a celor înfometaţi intră pe-de-a'ntregul în noţiunea de delict). O astfel de lege n'a întârziat să urmeze — de data aceasta sub forma simplificată a unei „circulare a ministrului afacerilor interne către şefii guberniilor care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste în 1901" (nr. 20 din 17 August 1901).

Este de presupus că această circulară va rămâne pentru mult timp un monument arătând cum frica poliţiei nu cunoaşte margini în faţa îngrozitoarei nenorociri abătute asupra poporului, în faţa apropierii dintre cei înfometaţi şi „intelectualii" care-i ajută, alături de hotărîrea fermă de a înnăbuşi orice „larmă" în jurul foametei şi de a limita acţiunea de ajutorare la proporţii infime. E de regretat numai faptul că mărimea excesivă a acestei circulare şi stilul greoi de cancelarie în care este scrisă vor împiedica, poate, s'o cunoască un public cât mai larg.

Se ştie că legea din 12 Iunie 1900 a scos chestiunea aprovizionării din competinţa zemstvelor, predând-o în mâinile zemschi nacialnicilor şi congreselor judeţene. S'ar zice,

ce poate fi mai sigur: elementul ales a fost înlăturat, oamenii câtuşi de puţin independenţi faţă de autorităţi nu vor mai dispune în această chestiune şi, deci, acum nu se va mai face larmă. Dar după campania deslănţuită de prinţul Obolenschi toate acestea păreau neîndestulătoare: întreaga chestiune trebue subordonată mai strict ministerului şi slujbaşilor care execută direct dispoziţiile lui, trebue înlăturată definitiv posibilitatea oricăror exagerări. Deaceea asupra chestiunii care judeţe „nu stau bine cu recolta" *va hotărî* de azi înainte in mod exclusiv ministerul însuşi *, în care va fi organizat, pe cât se vede, cartierul general al operaţiunilor militare împotriva celor înfometaţi. Şi prin mijlocirea d-lor guvernatori acest cartier general va îndruma activitatea persoanelor (în primul rând a mareşalilor nobilimii judeţene) în ale căror mâini este concentrată „direcţia centrală judeţeană a aprovizionării". Iniţiatorul operaţiunilor militare împotriva celor înfometaţi, prinţul Obolenschi, a trebuit să se deplaseze în persoană la faţa locului, pentru a curma, a pune frâu şi a reduce. Acum toate acestea sunt „puse la punct" şi va fi deajuns un simplu schimb de telegrame (bine că pentru cheltuelile de cancelarie s'a alocat de pe acum câte o miişoară de fiecare judeţ) între direcţia „centrală judeţeană" şi direcţia centrală din Petersburg pentru „a se lua măsurile de rigoare". Moşierul civilizat al lui Turgheniev nu numai că nu se ducea el singur la grajd, dar se mărginea la o remarcă făcută cu jumătate de glas printr'un lacheu în frac şi cu mănuşi albe: „Cu privire la Feodor... se vor lua măsuri!" Iată că şi la noi „se vor lua acum măsuri" fără „larmă", frumuşel şi liniştit pentru stăvilirea poftelor excesive ale populaţiei înfometate.

Iar că d-l Sipiaghin este convins de caracterul excesiv al poftelor ţăranului înfometat, aceasta se vede din perseverenţa cu care circulara nu numai că pune în gardă împotriva

---

* Cum hotărăşte ministerul asupra acestei chestiuni se poate vedea din exemplul guberniei Perm. După cum relatează ultimele ziare, această gubernie continuă să fie considerată o gubernie care „stă bine cu recolta", deşi (după informaţiile adunării guberniale extraordinare a zemstvelor care a avut loc la 10 Octombrie) în această gubernie recolta este *mult mai* proastă decât cea din 1898, când a fost deasemenea o recoltă proastă. Recolta cerealelor reprezintă numai 58% din recolta mijlocie, iar pe judeţele Şadrinsc şi Irbit — numai 36% şi 34%. In 1898 guvernul a dat (fără a socoti mijloacele locale) 1.500.000 de puduri cereale şi peste 250.000 de ruble în bani. Acum însă zemstvele nu dispun de mijloace, ele sunt îngrădite în drepturi, recolta este mult mai proastă decât în 1898, preţurile la cereale au început să se urce *încă dela 1 Iulie*, ţăranii îşi *vând vitele*, iar guvernul consideră totuşi cu încăpăţânare că această gubernie „stă bine cu recolta"!!

„exagerărilor", dar creează de-a-dreptul noi şi noi reguli care înlătură însăşi posibilitatea exagerărilor. Cu alcătuirea listelor celor înfometaţi să nu vă grăbiţi: aceasta provoacă în rândurile populaţiei „speranţe exagerate" — spune fără ocol ministrul şi dispune ca listele să fie alcătuite chiar în ajunul distribuirii grânelor. Apoi, despre criteriile după care un judeţ *trebue* considerat ca stând bine cu recolta circulara nu găseşte de cuviinţă să vorbească, în schimb însă stabileşte cu precizie când un judeţ *nu trebue* considerat ca ne stând bine (de pildă, când au avut de suferit nu mai mult de o treime din totalul plăşilor, când există câştiguri obişnuite etc.). In sfârşit, cu privire la normele de ajutorare a celor înfometaţi, ministrul stabileşte reguli care arată cât se poate mai clar că guvernul vrea *cu orice preţ* să ciuntească până la maximum aceste ajutoare şi să se mărginească la pomeni care nu pun deloc populaţia la adăpost de pieire de pe urma foametei. Intr'adevăr: norma este de 48 puduri de grâne de familie (socotind după mărimea recoltei medii din satul respectiv); cine nu are mai puţin decât atâta, nu are nevoie de ajutor. Pe ce cale s'a ajuns la această cifră, asta nu se ştie. Se ştie numai că într'un an *fără* foamete până şi ţăranii cei mai săraci consumă de două ori mai multe grâne (vezi studii statistice asupra bugetelor ţărăneşti întocmite de zemstve). Subalimentaţia este considerată deci, pe baza dispoziţiei d-lui ministru, un fenomen normal. Dar şi această normă se micşorează, în primul rând, de două ori, ca să nu poată primi ajutor elementul muncitoresc, care reprezintă aproape jumătate din populaţie, iar în al doilea rând, cu *încă* $^1/_3$—$^1/_5$—$^1/_{10}$ „prin faptul că se are în vedere numărul aproximativ de gospodari avuţi care au rezerve din anul trecut sau vreo (exact aşa: „sau vreo"!!) îndestulare materială". După toate acestea se poate vedea prin ce fracţie infimă va trebui să fie exprimată acea parte de grâne care lipseşte realmente populaţiei şi pe care are de gând s'o dea cu titlu de împrumut guvernul! Şi, parcă admirându-şi neobrăzarea, d-l Sipiaghin, după ce a expus acest neverosimil sistem de ciuntire a ajutoarelor, declară că un astfel de calcul aproximativ „în rare cazuri se dovedeşte a fi cât de cât considerabil exagerat". Comentariile sunt, cred, de prisos.

Declaraţiile oficiale ale guvernului rus, atunci când există în ele, în afară de dispoziţii goale, măcar oarecare încercări de a lămuri aceste dispoziţii, conţin aproape în-

totdeauna — aceasta este un fel de lege mult mai stabilă decât majoritatea legilor noastre — două motive principale sau două tipuri principale de motive. Pe de o parte, veți întâlni neapărat câteva fraze comune care într'o formă pompoasă vorbesc despre grija de care dau dovadă autoritățile, despre dorința lor de a ține seama de cerințele vremii și de doleanțele opiniei publice. Se vorbește, de pildă, despre „acțiunea importantă de preîntâmpinare a crizei alimentare în rândurile populației“, despre „răspunderea morală pentru bunăstarea populației locale“ etc. Se înțelege dela sine că aceste locuri comune nu înseamnă, în fond, nimic și nu obligă la nimic pozitiv; în schimb ele seamănă ca două picături de apă cu nemuritoarele perorări ale nemuritorului Iudușca Golovliov, care făcea morală țăranilor pe care-i jecmănea. In paranteză fie zis, aceste locuri comune sunt întotdeauna exploatate (în parte din naivitate, în parte din „oficiu“) de presa liberală supusă cenzurii spre a se construi o solidaritate principială a guvernului cu punctul ei de vedere.

Dar dacă veți privi mai atent celelalte motive, nu atât de comune și care nu sunt atât de vădit vorbe goale, ale poruncilor guvernamentale, veți găsi întotdeauna lămuriri concrete care *repetă în întregime* argumentele statornicite ale celor mai reacționare organe ale presei noastre (de pildă, „Moscovschie Vedomosti“). A urmări și a semnala de fiecare dată această solidaritate a guvernului cu „Moscovschie Vedomosti“ n'ar fi, după părerea noastră, o muncă inutilă (și nu cu totul inaccesibilă nici chiar militanților legali). In circulara de care ne ocupăm întâlnim, de pildă, repetarea unor acuzații dintre cele mai abjecte, emanate dela cei mai „barbari moșieri“, că întocmirea înainte de vreme a listelor celor care au nevoie de ajutor dă naștere unei „tendințe din partea unor gospodari înstăriți de a da gospodăriei un aspect de gospodărie sărăcită, prin vânzarea rezervelor, a surplusului și a inventarului“. Ministrul spune că aceasta „a dovedit-o experiența campaniilor precedente de aprovizionare“. Prin urmare? Prin urmare ministrul soarbe experiența sa politică din povețele iobăgiștilor celor mai înveterați, care făceau atâta larmă în anii de foamete din trecut și fac larmă și astăzi pe tema înșelăciunii practicate de țărani și care sunt atât de revol-

tați de „larma“ care se face în legătură cu epidemiile de tifos.

Dela aceiași iobăgiști a învățat d-l Sipiaghin să vorbească despre demoralizare: „este foarte important — scrie el — ca... instituțiile locale... să contribue la economisirea mijloacelor alocate, și ceeace este principal (sic!!) — să preîntâmpine cazurile de acordare neîntemeiată de ajutor guvernamental — cazuri care au o dăunătoare influență demoralizatoare — unor persoane asigurate din punct de vedere material“. Și această dispoziție nerușinată de a contribui la economisirea mijloacelor este întărită cu următoarea povață principială: „...distribuirea pe scară largă de ajutoare alimentare familiilor care pot s'o scoată la capăt și fără ele“ (care pot s'o scoată la capăt cu 24 de puduri de grâne pe an de familie?) „pe lângă caracterul neproductiv (!) al cheltuelilor statului în aceste cazuri, are pentru viitor, prin urmările nefaste ale acestui sistem, o influență nu mai puțin dăunătoare din punctul de vedere al foloaselor și nevoilor statului decât lăsarea fără ajutorul cuvenit a celor care au într'adevăr nevoie de ajutor“. In vremurile de demult monarhii înduioșați spuneau: „mai bine să achiți zece vinovați decât să condamni un singur nevinovat“. Iar astăzi, unul dintre cei mai apropiați ajutori ai țarului declară: nu e mai puțin dăunător să dai ajutor unei familii care poate s'o scoată la capăt și cu 24 de puduri de grâne pe an decât să lași fără ajutor o familie care are „într'adevăr“ nevoie de ajutor. Ce păcat că acest „punct de vedere“ — splendid prin francheța lui — asupra „foloaselor și nevoilor statului“ este ascuns de ochii marelui public printr'o foarte lungă și foarte plictisitoare circulară! O singură speranță mai există: poate că presa social-democrată și agitația social-democrată prin viu grai vor face ca poporul să cunoască mai îndeaproape conținutul circularei ministeriale.

* * *

Dar cu o deosebită hotărîre „atacă“ circulara pe filantropii particulari: se poate vedea cât de colo că administratorii, care duc un război împotriva celor înfometați, consideră drept cea mai importantă poziție a „inamicului“ cercurile particulare de ajutorare, cantinele particulare etc.

Cu o franchețǎ care merită toată recunoștința, d-l Sipiaghin explică dece această filantropie particulară demult nu lăsa Ministerul afacerilor interne să doarmă. „Incepând dela recoltele proaste din 1891 și 1892 și ulterior la toate nenorocirile asemănătoare — glăsuește circulara — nu arareori s'a constatat că, paralel cu acordarea de ajutor material locuitorilor din localitățile care au avut de suferit, unii filantropi caută să ațâțe în rândurile lor nemulțumirea față de ordinea existentă și pretenții prin nimic justificate față de guvern. Totodată, nevoile satisfăcute nu în deplină măsură, bolile și destrămarea gospodăriei, inevitabile în asemenea cazuri, creează un teren foarte propice agitației antiguvernamentale, și acest teren este folosit cu plăcere, sub masca ajutorării aproapelui, de persoane suspecte din punct de vedere politic în scopurile lor criminale. De obicei, la primele știri despre o recoltă considerabil compromisă, în localitatea care a avut de suferit dau năvală de peste tot persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil, caută să intre în relații cu împuterniciții societăților și instituțiilor de binefacere veniți din capitale, fiind primiți de aceștia, în necunoștință de cauză, ca colaboratori în localitățile respective, ceeace creează dificultăți foarte mari intereselor ordinei și administrației".

Se vede treaba că guvernul rus începe să devină strâmtorat pe pământul rusesc. A fost o vreme când numai tineretul studios era considerat un mediu care trebue păzit în mod special: el era pus sub o severă supraveghere, legăturile cu el a persoanelor cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil erau calificate drept o vină gravă, orice cercuri și asociații, fie chiar urmărind doar scopuri de ajutorare materială, erau bănuite că urmăresc scopuri antiguvernamentale și altele. In vremea aceea — vreme, de altfel, foarte recentă — n'a existat o altă *pătură*, cu atât mai mult o clasă a populației, care să reprezinte în ochii guvernului „un teren foarte propice agitației antiguvernamentale". Dar începând din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, veți întâlni deja în comunicatele guvernamentale oficiale indicații asupra unei alte clase, nemăsurat mai numeroasă, a populației care necesita o supraveghere specială: muncitorii din fabrici și uzine. Creșterea mișcării muncitorești a făcut să se creeze întregi sisteme de instituții pentru supravegherea noului element turbulent; pe lista

localităților interzise pentru stabilirea persoanelor dubioase din punct de vedere politic a început să apară, pe lângă capitale și orașele universitare, centre, orășele industriale, județe și gubernii întregi *. Deosebit de păzite împotriva suspecților sunt două treimi din Rusia europeană, iar restul de o treime este atât de plină de o puzderie de „persoane cu un trecut politic nu tocmai ireproșabil", încât până și cel mai pierdut colț de provincie devine neliniștit **. Rezultă acum că, după părerea competentă a unei persoane atât de competente ca d-l ministru al afacerilor interne, „un teren propice" agitației antiguvernamentale reprezintă și *satul* cel mai pierdut, în măsura în care există acolo cazuri de nevoi nesatisfăcute pe deplin, de boli și de destrămare a gospodăriilor. Dar există oare multe sate rusești în care „cazurile" de acest fel nu sunt un fenomen permanent? Iar noi, social-democrații ruși, nu trebue oare să ne folosim imediat de această indicație instructivă a d-lui Sipiaghin în privința terenului „propice"? Tocmai acum, pe de o parte, satul se interesează de zvonurile, care ajungeau acolo numai uneori și cu greu, despre ciocnirile din Februarie și Martie ale proletariatului orășenesc și ale tineretului intelectual cu opricinicii guvernului, iar, pe de altă parte, oare orice frază de acest fel cu privire la „pretențiile prin nimic justificate" ale țăranului etc. nu ne oferă un foarte bogat program pentru cea mai largă și atotcuprinzătoare agitație?

Indicația utilă a d-lui Sipiaghin trebue s'o folosim, iar de naivitatea lui merită să facem haz. Este, într'adevăr, o naivitate amuzantă aceea de a-ți închipui că punerea filantropiei particulare sub supravegherea și controlul guvernatorului va îngreuna persoanelor „suspecte" posibilitatea de a exercita o influență asupra satelor. Adevărații filantropi nu-și propuneau niciodată scopuri politice, așa încât noile măsuri de curmare și înfrânare vor cădea mai mult asupra acelora care prezintă cel mai mic pericol pentru guvern. Acei, însă, care vor voi să deschidă țăranilor ochii asupra

* Compară, de pildă, circulara secretă publicată în nr. 6 al „Iscrei" cu privire la persoanele expulzate din S.-Petersburg. În cea mai mare parte publiciști, dintre care mulți n'au fost niciodată implicați în niciun fel de afaceri politice în general și în niciun fel de afaceri „muncitorești" în special. Cu toate acestea, le-au fost interzise pentru domiciliere nu numai orașele universitare, ci și „localitățile industriale", iar unora *numai* localitățile industriale.

** Vezi, de pildă, corespondențele din „Iscra" nr. 6 și 7, din care se vede cum frământările sociale și „inițiativele" antiguvernamentale au pătruns până și în fericite urbe ca Penza, Simferopol, Cursc etc.

semnificației noilor măsuri și asupra atitudinii guvernului față de foamete în general, este cert că nu vor avea nevoie să ia contact cu împuterniciții Crucii roșii sau să se prezinte d-lor guvernatori. Iată, de pildă, din moment ce s'a dovedit că mediul din fabrici și uzine este „un teren propice", — cei care au ținut să se apropie de acest mediu n'au luat contact cu administratorii fabricilor pentru a se informa asupra rânduelilor din fabrici și nu s'au prezentat d-lor inspectori de fabrică pentru a obține autorizația de a organiza adunări cu muncitorii. Nu uităm, firește, câtuși de puțin că agitația politică în rândurile țăranilor prezintă greutăți enorme, cu atât mai mult cu cât nu este posibil și nici rațional de a sustrage pentru aceasta forțe revoluționare din orașe, dar nu trebue deasemenea să scăpăm din vedere nici faptul că astfel de isprăvi ale guvernului ca stingherirea filantropiei particulare înlătură o bună parte din aceste greutăți și ne scutesc de jumătate din muncă.

*
* *

Noi nu ne vom opri asupra unui asemenea „fleac" — in comparație cu circulara pe care am analizat-o — ca circulara aceluiaș ministru cu privire la intensificarea supravegherii concertelor, spectacolelor etc. date în scopuri de binefacere. (Vezi „Iscra" nr. 9, „Piedici noi".)

Să încercăm să vedem acum care este raportul dintre ajutorul dat de guvern populației, ajutor fixat și distribuit după noul regulament, și adevăratele proporții ale nevoii de ajutor. Ce-i drept, datele cu privire la aceasta sunt extrem de sărăcăcioase. Presei i s'a pus acum frâu cum nici nu s'ar putea mai mult, vocile organizatorilor particulari de cantine au amuțit odată cu „interzicerea" activității lor, iar pentru informarea publicului din Rusia, înmărmurit de noile măsuri severe, nu servesc decât relatările oficiale polițienești despre bunul mers al campaniei de aprovizionare, articole în acelaș spirit din „Moscovschie Vedomosti", precum și publicarea din când în când a convorbirilor vreunui reporter fără treabă cu vreun pompadur sau altul, care-și expune foarte grav „părerile despre unitatea de idei a polițmaiștrilor, precum și despre atotputernicia polițmaiștrilor și despre altele"[76]. De pildă, „Novoe Vremia" relatează în nr. 9.195 că guvernatorul guberniei Saratov (fost

al guberniei Arhanghelsc), A. P. Engelhardt, a primit pe un colaborator al ziarului local și i-a comunicat, printre altele, că el, guvernatorul, a organizat personal la fața locului o consfătuire a mareșalilor nobilimii, a reprezentanților consiliilor zemstvelor, a zemschi nacialnicilor și a reprezentanților Crucii roșii și „a repartizat sarcinile".

„Scorbut — a spus A. P. Engelhardt — sub forma în care l-am constatat în gubernia Arhanghelsc nu există aici: acolo nu te poți apropia la cinci pași de un bolnav; acolo această boală este, într'adevăr, «putredă», — aici însă constatăm mai ales urmări ale unei anemii foarte pronunțate, care se dezvoltă datorită condițiilor îngrozitoare ale vieții casnice. Aici aproape singurele simptome de îmbolnăvire de scorbut îl constitue buzele albe, gingiile albe... Un astfel de bolnav dacă are o alimentație regulată se face bine în decurs de o săptămână. In prezent se și desfășoară această alimentație suplimentară. Se eliberează în total 1.000 de porții pe zi, deși au fost înregistrate nu mai mult de 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor.

In afară de îmbolnăviri de scorbut, în întreaga regiune au fost înregistrate numai trei cazuri de tifos. Trebue să sperăm că lucrurile nu vor merge mai departe, dat fiind că peste tot au fost începute lucrări publice, astfel încât populației îi sunt asigurate câștiguri".

Uite cât de bine stau lucrurile: pe întreg județul Hvalânsc (despre care vorbește d-l pompadur) nu sunt decât 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor (ceilalți, probabil, „o pot scoate la capăt", după părerea d-lor Sipiaghin și Engelhardt, și cu 24 de puduri de grâne de familie pe an!), iar populația este deja asigurată, și bolnavii se vindecă în decurs de o săptămână. Cum dar să nu dai crezare după toate acestea ziarului „Moscovschie Vedomosti", care într'un articol de fond special (nr. 258) ne încredințează că „după ultimele știri primite din cele 12 gubernii care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste, *în ele clocotește munca activă a administrației pentru organizarea ajutorului.* Multe dintre județe au și fost cercetate pentru a se vedea dacă nu stau bine în ceeace privește aprovizionarea cu alimente, *se numesc directori județeni* ai serviciului de aprovizionare etc. Pe cât se vede, demnitarii fac tot posibilul pentru a da ajutor la timp și în măsură suficientă".

„Clocoteşte munca activă" şi... „au fost înregistrate nu mai mult de 400 de familii care au o extremă nevoie de ajutor"... In judeţul Hvalânsc se numără 165.000 de locuitori rurali, iar porţii nu se eliberează decât o mie. In întreaga zonă de Sud-Est (inclusiv gubernia Saratov) s'a strâns anul acesta cu 34% mai puţină secară. In gubernia Saratov, din suprafaţa totală cultivată de ţărani (1.500.000 de desiatine), 15% (după datele consiliului gubernial al zemstvei) n'au rodit deloc, iar 75% au dat o recoltă proastă; judeţul Hvalânsc, împreună cu judeţul Camâşin, face parte din judeţele guberniei Saratov care au avut de suferit cel mai mult. Prin urmare ţăranii din judeţul Hvalânsc au strâns cel puţin cu 30% mai puţine grâne. Să presupunem că jumătate din această cifră cade asupra ţărănimii înstărite, care n'a fost încă pusă prin aceasta în situaţia de a flămânzi (deşi este mai mult decât riscant să presupunem acest lucru, deoarece ţărănimea înstărită dispune de pământurile cele mai bune şi le lucrează mai bine, încât ea suferă întotdeauna mai puţin de pe urma unei recolte proaste decât sărăcimea). Chiar dacă facem o asemenea presupunere, va reieşi că cei înfometaţi trebue să reprezinte vreo 15%, adică aproximativ 25.000. Iar pe noi vor să ne consoleze cu aceea că scorbutul din Hvalânsc e departe încă de cel din Arhanghelsc, că s'ar fi înregistrat numai trei cazuri de tifos (barem dacă ar minţi mai abil!) şi că se eliberează o mie de porţii (calculate şi măsurate, probabil, după sistemul lui Sipiaghin de combatere a... exagerărilor).

Cât despre „câştigurile" pe care d-l Sipiaghin a căutat să le ia de *trei* ori în consideraţie în circulara sa, pentru a evita exagerările (odată — dispunând ca judeţele în care în mod obişnuit câştigurile sunt dezvoltate să nu fie considerate ca judeţe care nu stau bine, a doua oară — dispunând să fie redusă la jumătate norma de 48 de puduri, pentrucă 50% din populaţia muncitorească „trebue" să aibă un câştig, şi a treia oară — dispunând ca şi această cifră din urmă să fie micşorată cu $^{1}/_{3}$—$^{1}/_{10}$, după condiţiile locale), — cât despre câştiguri, în gubernia Saratov au scăzut nu numai câştigurile agricole, ci şi cele neagricole. „Urmările recoltei proaste — se spune în raportul sus menţionat al consiliului gubernial al zemstvei — au avut repercusiuni şi asupra meşteşugarilor datorită micşorării desfacerii produselor lor. Din cauza acestor împrejurări, în judeţele în care meşteşugurile sunt dezvoltate cel mai mult *se constată crize*". Iar din aceste judeţe face parte şi judeţul Camâşin, care a avut de suferit cel mai mult şi în care, în treacăt fie zis, multe şi multe mii ale sărăcimii se îndeletnicesc cu renumitul meşteşug al ţesutului aţicăi. Şi în anii obişnuiţi rânduelile în acest meşteşug cu care se îndeletnicesc cei din satele pierdute de provincie erau dintre cele mai revoltătoare: erau puşi să muncească, de pildă, copii în vârstă de 6—7 ani, căpătând 7—8 copeici pe zi. Ne putem închipui ce se petrece acolo într'un an de recoltă extrem de proastă şi de criză acută în domeniul meşteşugurilor.

Proasta recoltă de cereale este însoţită în gubernia Saratov (ca şi în toate guberniile, bine înţeles, cu o recoltă proastă) de o lipsă de nutreţuri. In ultimele luni (adică încă în a doua jumătate a verii!) s'a putut constata o foarte mare dezvoltare a diferitelor epizootii, care fac să crească mortalitatea vitelor. „După cum comunică un medic veterinar din judeţul Hvalânsc (reproducem această ştire din acelaş ziar în care e expus cuprinsul sus menţionatului raport al consiliului gubernial al zemstvei), la autopsia vitelor căzute, în stomacurile acestora nu se găsea nimic în afară de pământ".

In „comunicatul secţiei zemstvelor din Ministerul afacerilor interne" cu privire la continuarea campaniei de aprovizionare se spune printre altele că, dintre judeţele declarate ca judeţe care nu stau bine în ceeace priveşte aprovizionarea cu alimente, „numai în judeţul Hvalânsc a fost înregistrată, începând din luna Iulie, în două sate, o serie de îmbolnăviri epidemice de scorbut; în direcţia curmării acestei boli sunt îndreptate eforturile personalului medical local; totodată în ajutorul forţelor locale au fost trimise două echipe ale societăţii de Cruce roşie, care acţionează, după cum arată raportul guvernatorului (al aceluiaş A. P. Engelhardt pe care l-am cunoscut deja), cu mult succes; însă în celelalte judeţe care au fost declarate ca judeţe ce nu stau bine în ceeace priveşte aprovizionarea cu alimente, după informaţiile de care dispune ministerul până în ziua de 12 Septembrie a.c., n'au existat cazuri de nevoie acută şi nesatisfăcută de alimente şi nu se observă dezvoltarea bolilor cauzate de subalimentare".

Pentru a arăta câtă încredere poate să merite această afirmaţie că n'ar fi existat cazuri de nevoie *acută* şi nesatisfăcută (dar nevoie *cronică* a existat ?) şi că nu s'ar observa o dezvoltare a bolilor, ne vom mărgini la confruntarea datelor privind încă două gubernii.

In gubernia Ufa au fost declarate ca judeţe care nu stau bine judeţele Menzelinsc şi Belebei, şi secţia zemstvelor din Ministerul afacerilor interne comunică că, „potrivit declaraţiei guvernatorului", va fi nevoie ca guvernul să pună la dispoziţie „propriu zis pentru alimentare" 800.000 de puduri. Or, adunarea extraordinară a zemstvei din gubernia Ufa, convocată pentru ziua de 27 August pentru a discuta problema ajutorării celor care au avut de suferit de pe urma recoltei proaste, a evaluat nevoia acestor judeţe în alimente la 2.200.000 puduri de grâne, plus 1.000.000 de puduri pentru celelalte judeţe, fără a socoti grânele necesare pentru însămânţări (3.200.000 de puduri pentru întreaga gubernie) şi pentru hrana vitelor (600.000 de puduri). Deci ajutorul alimentar stabilit de minister reprezintă *a patra parte* din cifra stabilită de zemstvă.

Alt exemplu. In momentul când secţia zemstvelor îşi publica comunicatul, în gubernia Viatca n'au existat judeţe declarate ca ne stând bine în ceeace priveşte aprovizionarea cu alimente, iar mărimea ajutorului în alimente a fost fixat de aceeaşi secţie la 782.000 de puduri. Este aceeaşi cantitate pe care a calculat-o, după relatările ziarelor, încă Comisia gubernială pentru aprovizionarea din Viatca în şedinţa ei din 28 August (a calculat potrivit cu hotărîrile congreselor judeţene dintre 18 şi 25 August). *Aceleaşi* congrese stabiliseră, *cam în jurul lui 12* August, mărimea ajutorului altfel, şi anume: 1.100.000 de puduri pentru alimente şi 1.400.000 de puduri pentru însămânţări. De unde provine diferenţa? Ce schimbări au survenit între 12 şi 28 August? A survenit circulara d-lui Sipiaghin din 17 August cu privire la lupta împotriva celor înfometaţi. Va să zică circulara şi-a făcut efectul imediat, şi cantitatea neglijabilă de 230.000 de puduri de grâne a fost ştearsă din calculul făcut — notaţi bine — de congresele judeţene, adică de instituţii care înlocuiseră (potrivit legii din 12 Iunie 1900) zemstvele suspecte, de instituţii formate din slujbaşi, în general, şi din zemschi nacialnici în special... Oare vom ajunge, într'adevăr, vremuri când până şi zemschi nacialnicii vor fi acuzaţi de liberalism? Mai ştii! Cel puţin, în „Moscovschie Vedomosti" am citit recent următoarea admonestare la adresa unui oarecare domn Om., care a îndrăsnit să propună în „Priazovschii Crai" ca ziarele să publice procesele-verbale ale şedinţelor comisiilor guberniale pentru treburile municipale (din moment ce nu pot fi admişi la aceste şedinţe reprezentanţii presei):

„Ţelul este prea străveziu: *slujbaşul rus suferă adesea de teama de a nu părea neliberal,* şi publicitatea poate să-l facă, uneori chiar împotriva conştiinţei, să susţină vreun plan liberal-fantezist al oraşului sau al zemstvei. Socoteala nu e tocmai greşită".

Nu e oare cazul să fie puşi sub o supraveghere specială zemschi nacialnicii din Viatca, care — pesemne, din teama de a nu părea neliberali — au dat dovadă de o uşurinţă de neiertat în „exagerarea" nevoii de alimente?*

De altfel „planul liberal-fantezist" al zemstvei din Viatca (dacă înţeleptul guvern rus n'ar fi înlăturat-o dela conducerea aprovizionării) ajungea la stabilirea nevoii chiar în proporţii mult mai mari. Cel puţin, adunarea gubernială extraordinară care s'a ţinut între 30 August şi 2 Septembrie a evaluat că faţă de cantitatea necesară s'au strâns cu 17% mai puţine grâne şi cu 15% mai puţine nutreţuri. Iar această cantitate necesară se cifrează la 105 milioane de puduri (recolta obişnuită e de 134 milioane de puduri, iar cea din anul acesta e de 84 milioane de puduri). Lipsesc, deci, *21 milioane de puduri.* „Numărul total al plăşilor din gubernie care nu sunt asigurate cu recolta anului în curs se ridică la 158 din 310. Populaţia lor este de 1.566.000 de suflete, indiferent de sex". Da, nimic de zis, „clocoteşte munca activă a administraţiei" — de micşorare a adevăratelor proporţii ale nevoii de ajutor şi de

* Şi iată încă o mostră de luptă împotriva exagerărilor dusă de guvernatorul din Viatca:

„Printr'o «înştiinţare» trimisă administraţiilor de plasă, guvernatorul din Viatca constată o atitudine foarte circumspectă din partea ţăranilor faţă de împrumutul în grâne acordat de guvern sau de zemstve. «Cu prilejul inspectării guberniei — spune d-l Klingenberg — m'am putut convinge ce atitudine chibzuită şi circumspectă iau ţăranii faţă de împrejurările de astăzi, cât se tem să ia asupra lor datorii care nu sunt determinate de o nevoie extremă şi cât de ferm hotărîţi sunt să aştepte cu răbdare ajutorul lui dumnezeu în anul viitor, străduindu-se să iasă cu propriile lor forţe din impas». Aceasta îi dă şefului guberniei convingerea că «niciun fel de zvonuri despre un ajutor gratuit din partea guvernului şi a zemstvelor şi despre posibilitatea unei scutiri de datorii şi de

reducere a întregii opere de ajutorare a celor înfometați la un fel de acrobație filantropică de o para.

De altfel, „acrobați ai filantropiei" ar fi o denumire încă prea măgulitoare pentru administratorii grupați sub steagul circularei lui Sipiaghin. Comun între ei și acrobații filantropiei este ajutorul lor mizer și tendința de a umfla proporțiile lui. Dar acrobații filantropiei privesc pe oamenii pe care-i fericesc cu binefacerile lor, în cel mai rău caz, ca pe o jucărie care le gâdilă plăcut orgoliul personal, iar administrația sipiaghinistă îi privește ca pe inamici, ca pe niște oameni care vor să-și însușească ceva în mod nelegal („pretenții prin nimic justificate față de guvern") și cărora trebue din acest motiv să li se pună frâu. Această concepție și-a găsit o expresie cât se poate de sugestivă în „minunatul" „Regulament provizoriu", care a căpătat înalta sancțiune la 15 Septembrie 1901.

Acesta este o întreagă lege, alcătuită din 20 de articole, conținând atât de multe lucruri minunate încât n'am ezita să o numărăm printre cele mai importante acte legislative dela începutul secolului al XX-lea. E deajuns să începem cu titlul: „regulamentul provizoriu cu privire la *participarea* populației din regiunile care au avut de suferit de pe urma unei recolte proaste la lucrările efectuate în urma dispozițiilor departamentului căilor de comunicație și ale departamentului agriculturii și domeniilor statului". Probabil că aceste lucrări reprezintă ceva care oferă atât de multe privilegii încât „participarea" la ele constitue o favoare deosebită? Probabil, pentrucă dacă n'ar fi așa nici articolul întâi al noii legi n'ar repeta: „locuitorilor rurali din regiunile care au avut de suferit de pe urma unei re-

---

restanțe, precum și despre proporțiile exagerate a recoltei proaste nu vor tulbura populația liniștită și așezată a guberniei Viatca». Guvernatorul socotește necesar să avertizeze populația țărănească «că, dacă la verificarea hotărîrilor obștilor se va dovedi că vreun gospodar, deși n'are niciun fel de rezerve, dar a strâns în anul acesta cereale într'o cantitate suficientă pentru hrana familiei și pentru însămânțarea ogoarelor, dar a vândut aceste cereale, și banii realizați i-a întrebuințat pentru alte nevoi, acesta nu mai poate conta să capete un împrumut. Potrivit noii legi, împrumuturile acordate vor trebui să fie plătite fără să existe o răspundere solidară, după aceleași reguli ca și la perceperea impozitelor directe. Deaceea gospodarul care a cerut și a primit un împrumut trebue să țină minte că tot el singur va trebui și să-l restitue, că nimeni nu-l va ajuta și că la perceperea împrumutului se va proceda cu toată severitatea, așa că în caz de acumulare de restanțe întreaga avere mobilă poate fi vândută, iar cea imobilă confiscată»".

După o astfel de înștiințare a guvernatorului, ne putem închipui cum tratează zbirii plășilor pe înfometații care au de plătit restanțe și care cer un împrumut!

colte proaste *li se acordă participarea* la efectuarea lucrărilor" etc.

Dar despre aceste „privilegii" legea vorbește abia în a doua jumătate a ei, după ce mai întâi se stabilește *organizarea* întregii acțiuni. Direcțiile respective „fixează lucrările cele mai adecvate" (art. 2), „conformându-se rânduelii stabilite de lege" (art. 3, care, potrivit titlurilor unor capitole din romanele lui Dickens, ar putea fi întitulat: „capitolul din noua lege în care se vorbește despre necesitatea de a te conforma legilor vechi"). Lucrările se deschid fie cu fondurile bugetare, fie prin credite speciale, conducerea generală a organizării lucrărilor aparținând ministrului afacerilor interne, care poate numi împuterniciți speciali și pe lângă care se institue, sub președinția adjunctului său, o „consfătuire" specială „pentru problemele aprovizionării", formată din reprezentanți ai diferitelor ministere. Sarcinile acestei consfătuiri sunt: a) aprobarea derogărilor dela rânduiala stabilită, b) discutarea proiectelor de alocare de fonduri, c) „fixarea limitei de retribuire a muncitorilor, precum și stabilirea altor condiții în care se acordă populației participarea la lucrările menționate, d) repartizarea loturilor de muncitori pe raioane de lucrări și e) dirijarea deplasării acestor loturi la locurile de efectuare a lucrărilor". Hotărîrile consfătuirii sunt supuse aprobării ministrului afacerilor interne, precum și, „în cazurile respective", miniștrilor celorlalte departamente. Mai departe, indicarea lucrărilor și stabilirea numărului de locuitori care au nevoie de ele cade în sarcina zemschi nacialnicilor, care comunică toate aceste date guvernatorilor, iar guvernatorii, după ce își dau avizul — Ministerului afacerilor interne „și, după indicația acestuia, dau dispoziții prin zemschi nacialnici în ceeace privește trimiterea muncitorilor la locurile de efectuare a lucrărilor"...

Uf! In sfârșit am reușit să înșirăm întreaga „organizare" a noilor lucrări! Se pune acum întrebarea: de câtă unsoare va fi nevoie pentru a pune în mișcare toate roțile acestei mașini administrative greoaie, pur rusești? Incercați numai să vă închipuiți toate acestea în mod concret: în legătură directă cu înfometații este numai zemschi nacialnic. Prin urmare, lui îi aparține inițiativa. El scrie o hârtie — cui? Guvernatorului, se spune într'un articol al regulamentului provizoriu din 15 Septembrie. Dar pe baza

circularei din 17 August doar s'a creat o „direcţie centrală judeţeană a aprovizionării", a cărei menire este „de a concentra conducerea *întregii* aprovizionări pe judeţ în mâinile unui singur demnitar" (circulara din 17 August — în acest post trebue să fie numit cu precădere mareşalul nobilimii judeţene). Se naşte o „controversă" care se aplanează, fireşte, repede pe baza „principiilor" minunat de clare şi simple expuse în cele 6 puncte ale articolului 175 al „legii pentru înfiinţarea guberniilor", care stabileşte „modul de aplanare a controverselor... dintre instituţii şi demnitari". In cele din urmă hârtia ajunge totuşi la cancelaria guvernatorului, unde se şi procedează la întocmirea „avizului". Totul se trimite apoi la Petersburg pentru a fi examinat de consfătuirea specială. Dar reprezentantul Ministerului căilor de comunicaţie care participă la consfătuire nu e în stare să hotărască asupra utilităţii unei lucrări ca repararea drumurilor din judeţul Buguruslan, — şi iată că o nouă hârtie călătoreşte dela Petersburg în provincie şi de acolo înapoi. Şi când, în sfârşit, chestiunea utilităţii lucrării etc. etc. va fi în mod principial hotărîtă, atunci consfătuirea dela Petersburg va proceda la „repartizarea loturilor de muncitori" între judeţele Buzuluc şi Buguruslan.

Şi pentru ce a fost creată această maşină? Fiindcă era vorba de o chestiune nouă? Aş! de unde! Până la regulamentul provizoriu din 15 Septembrie lucrările publice se puteau organiza mult mai simplu „pe baza legilor în vigoare", şi aceeaşi circulară din 17 August, vorbind despre lucrările publice întreprinse de zemstve şi de societăţile filantropice pentru plasare la lucru şi de autorităţile guberniale, nu prevede necesitatea niciunei organizări speciale. După cum vedeţi, „campania de aprovizionare" a guvernului constă în aceea că timp de o lună (dela 17 August până la 15 Septembrie) departamentele din Petersburg s'au străduit să născocească şi au şi născocit în cele din urmă o complicare fără capăt a birocratismului. In schimb, este mai mult ca sigur că consfătuirea dela Petersburg nu va ceda în faţa pericolului de a cădea în exagerări, la care sunt atât de expuşi slujbaşii locali, „care se tem să nu pară neliberali"...

Dar miezul noului „regulament provizoriu" sunt dispoziţiile cu privire la „locuitorii rurali" angajaţi la lucrări.

Când lucrările se efectuează „în afara zonei domicilierii lor", muncitorii se constitue, în primul rând, în arteluri speciale, „sub supravegherea zemschi nacialnicului", care confirmă şi pe starostele însărcinat cu supravegherea ordinei; în al doilea rând, pentru muncitorii intraţi într'un astfel de artel se întocmeşte o listă specială, care *„înlocueşte* — în timpul deplasării şi în perioada participării la lucrări — pentru muncitorii trecuţi în ea (în „numita" după cum se exprimă legea) buletinele de identitate prevăzute de lege, care sunt păstrate până la sosirea la destinaţie de slujbaşul care însoţeşte pe muncitori în drum sau, în lipsa lui, de starostele artelului, iar apoi de persoana care conduce lucrările".

Pentru ce a fost nevoie de această înlocuire printr'o listă specială a buletinelor de identitate obişnuite, pe care orice ţăran care vrea să plece pentru un timp are dreptul să le capete fără plată? Pentru un muncitor aceasta constitue, fără îndoială, o stânjenire, deoarece, având un buletin de identitate propriu, el are mult mai multă libertate şi în alegerea unei locuinţe, şi în împărţirea timpului său şi în schimbarea unei munci cu alta mai convenabilă sau mai potrivită. Vom vedea mai jos că aceasta s'a făcut, fără îndoială, în mod intenţionat şi nu numai de dragul birocratismului, ci tocmai pentru a stânjeni pe muncitori şi a-i apropia de loturile de iobagi, care sunt transportaţi „după inventar", după un fel de „tablou de deţinuţi". Vedem, de pildă, că grija „pentru menţinerea ordinei cuvenite pe drum şi predarea (sic!) loturilor de muncitori aduse conducătorilor de lucrări este încredinţată unor funcţionari, delegaţi în mod special de Ministerul afacerilor interne". Cu cât te afunzi mai mult în pădure, dai de mai multe lemne. Inlocuirea buletinelor de identitate prin liste atrage după sine înlocuirea libertăţii de deplasare prin „aducerea şi predarea loturilor". Ce-i asta, nu cumva este vorba despre loturi de ocnaşi deportaţi? N'au fost cumva abrogate (poate, drept pedeapsă pentru „exagerarea" proporţiilor foametei?) toate legile după care un ţăran care şi-a procurat un buletin de identitate este liber să meargă unde doreşte şi cum doreşte? Oare faptul că statul a luat asupra lui cheltuelile de transport constitue un temei suficient pentru lipsirea de drepturi civile?

Mai departe. Vedem că cei însărcinaţi cu repartizarea muncitorilor, plata salariilor şi ceilalţi slujbaşi care conduc lucrările departamentului respectiv, „pe baza celor comunicate de autorităţile guberniale din regiunile în care au rămas familiile muncitorilor, reţin, în caz că este cu putinţă, o parte din salariu, pe care o trimit la destinaţie pentru susţinerea acestor familii". O nouă lipsire de drepturi. Cum îşi permit slujbaşii să reţină banii câştigaţi? Cum îşi permit ei să se amestece în chestiunile familiare ale muncitorilor şi să hotărască pentru ei, de parcă aceştia ar fi nişte iobagi, pe cine şi în ce măsură vor ei să susţină? Şi mai rămâne de văzut dacă muncitorii vor permite să se reţină fără consimţimântul lor banii câştigaţi de ei? Această întrebare şi-au pus-o probabil şi autorii noului „regulament draconic", căci în articolul imediat următor celui citat mai sus se spune: „Cu supravegherea menţinerii de către muncitori a ordinei cuvenite în locurile în care se execută lucrările sunt însărcinaţi, în urma unei dispoziţii a Ministerului afacerilor interne, zemschi nacialnicii, ofiţeri ai corpului special de jandarmi, funcţionari de poliţie sau persoane special numite pentru aceasta". Categoric, este vorba de *pedepsirea* ţăranilor cu lipsire de drepturi pentru „exagerarea" proporţiilor foametei şi pentru „pretenţiile prin nimic justificate faţă de guvern"! Nu e destul că pe toţi muncitorii ruşi, în general, îi ţin sub supraveghere şi poliţia generală, şi poliţia din fabrici, şi poliţia secretă, — aici se mai dispune stabilirea şi a unei supravegheri *speciale*. Pare-se că de frică faţă de aceste loturi de ţărani înfometaţi, expediate, aduse şi predate cu o mie de precauţiuni, guvernul şi-a pierdut cu totul capul?

Mai departe. „In cazurile de turburare a liniştei publice, de atitudine vădit neconştiincioasă faţă de muncă sau de neexecutare a dispoziţiilor legale ale personalului care conduce efectuarea lucrărilor sau este însărcinat cu supravegherea ordinei, muncitorii care se fac vinovaţi de aceasta pot fi puşi, *fără vreo procedură judiciară specială*, din ordinul slujbaşilor menţionaţi în art. 16 (citat adineaori de noi), sub stare de arest pe un termen până la *trei* zile; iar pentru eschivare îndărătnică dela lucru, din ordinul aceloraşi slujbaşi, ei pot fi *trimişi la urmă din post în post* la locul de domiciliere permanentă".

După toate acestea poate fi calificat regulamentul provizoriu din 15 Septembrie altfel decât regulament provizoriu draconic? Reprimare fără judecată, — trimitere la urmă din post în post... Mare, foarte mare este înapoierea şi abrutizarea ţăranului rus, însă toate au o măsură. Dar şi foametea permanentă şi neîncetatele expulzări ale muncitorilor din oraşe nu pot să treacă fără urmă. Şi până la urmă guvernul nostru, căruia îi place atât să conducă prin „regulamente provizorii" *, va cunoaşte o vreme când se va găsi ac de cojocul lui.

Să ne servească deci „Regulamentul provizoriu" din 15 Septembrie drept prilej pentru cea mai largă agitaţie în cercurile muncitoreşti şi în rândurile ţărănimii; *să răspândim* textul însuşi al acestui regulament şi foi volante cu explicarea lui, să organizăm întruniri în care să se citească această lege şi să se explice conţinutul ei în legătură cu întreaga politică „de aprovizionare" practicată de guvern. Să facem în aşa fel încât fiecare muncitor cât de cât conştient, ajungând dintr'o cauză sau alta la ţară, să aibă o idee precisă despre „regulamentul provizoriu draconic" şi să fie în stare să povestească oricui ce anume se urmăreşte în acest caz şi ce trebue făcut pentru izbăvirea de ocna foametei, samavolniciei şi a lipsei de drepturi.

Iar mărinimoşilor intelectuali din Rusia care preconizează tot felul de arteluri şi alte asociaţii legale de acest fel, permise sau încurajate de guvern, acest regulament provizoriu cu privire la *artelurile de muncă* să le servească drept permanent reproş şi serios avertisment: drept reproş pentru naivitatea de a fi crezut în sinceritatea permisiunilor sau încurajărilor guvernamentale fără să vadă în dosul firmei „dezvoltării muncii poporului" etc. cea mai mârşavă esenţă iobăgistă. Drept avertisment ca pe viitor, vorbind despre arteluri şi alte asociaţii permise de d-nii sipiaghini, să nu uite niciodată să spună, şi să spună întregul adevăr despre artelurile de muncă după regulamentul provizoriu din 15 Septembrie, sau dacă ei nu pot vorbi despre *asemenea* arteluri, apoi mai bine să tacă complect.

* S'a spus demult că cu ajutorul stării de asediu orice prost poate să conducă. De stare de asediu are nevoie Europa, la noi însă starea de asediu este o stare generală pe care o complectează ba ici, ba colo regulamentele provizorii. Doar toate treburile politice din Rusia sunt duse pe baza unor regulamente provizorii.

II. ATITUDINEA FAŢĂ DE CRIZĂ ŞI FAŢĂ DE FOAMETE

Paralel cu noua foamete mai continuă şi vechea criză comercialo-industrială, care a devenit o criză de lungă durată şi care a aruncat în stradă zeci de mii de muncitori, care nu găsesc de lucru. In rândurile lor nevoia de ajutor este foarte mare, şi cu atât mai mult sare în ochi atitudinea cu totul diferită atât a guvernului, cât şi a „societăţii" culte faţă de această mizerie şi faţă de nevoia ţăranilor. Nicio încercare fie din partea instituţiilor publice, fie din partea presei de a stabili numărul muncitorilor care au nevoie de ajutor şi în ce măsură, chiar, cel puţin, cu aceeaşi aproximaţie cu care se stabileşte nevoia de ajutor a ţăranilor. Niciun fel de măsuri sistematice pentru organizarea ajutorării muncitorilor înfometaţi.

De ce anume depinde această diferenţă? Noi credem că mai puţin decât de orice ea depinde de faptul că nevoia de ajutor a muncitorilor ar ieşi mai puţin în evidenţă, s'ar manifesta sub forme mai puţin pronunţate. Este adevărat că locuitorii dela oraşe care nu fac parte din clasa muncitoare nu ştiu prea multe despre felul în care se chinuesc muncitorii de fabrică, înghesuindu-se şi mai mult în subsoluri, mansarde şi cocioabe, flămânzind şi mai mult ca de obicei, vânzând cămătarilor ultimele resturi de vechituri din casă; este adevărat că creşterea numărului de vagabonzi şi cerşetori, de clienţi ai azilurilor de noapte, închisorilor şi spitalelor nu prea atrage o atenţie deosebită, fiindcă „toată lumea" s'a obişnuit doar atât de mult cu faptul că într'un mare oraş azilurile de noapte şi speluncile de tot felul trebue să fie pline de cea mai neagră mizerie; este adevărat că muncitorii şomeri nu sunt deloc legaţi de un anumit loc ca ţăranii, şi fie că se împrăştie singuri în diferite colţuri ale statului în căutare de ocupaţie, fie că sunt trimişi la urmă „la locul de baştină" de administraţie, care se teme de îngrămădiri de şomeri. Dar, cu toate acestea, oricine vine în contact cu viaţa industrială vede cu ochii lui, şi oricine urmăreşte viaţa publică ştie din ziare că şomajul e în continuă creştere.

Nu, cauzele diferenţei sus arătate au rădăcini mai adânci: ele trebue căutate în faptul că foametea dela ţară şi şomajul dela oraşe ţin de formaţii cu totul diferite ale vieţii economice a ţării, sunt determinate de relaţii cu totul

diferite între clasa exploatatorilor şi clasa celor exploataţi. La ţară relaţiile dintre aceste două clase sunt în general extrem de încurcate şi complicate de o sumedenie de forme de trecere, când gospodăria agricolă este îmbinată ba cu cămătăria, ba cu munca salariată etc. etc. Şi de flămânzit flămânzesc de altfel nu muncitorii salariaţi agricoli — contradicţia dintre interesele acestora şi cele ale moşierilor şi ale ţăranilor înstăriţi este clară pentru toată lumea, şi în bună măsură pentru muncitorii înşişi —, ci flămânzesc micii ţărani, care de obicei sunt socotiţi (şi care singuri se socotesc) gospodari de sine stătători, care numai întâmplător cad uneori într'o dependenţă „vremelnică" sau alta. Cauza nemijlocită a foametei — recolta proastă — este în ochii massei o pură calamitate naturală, o pedeapsă a lui dumnezeu. Şi dat fiind că recolte proaste însoţite de foamete se produc din timpuri imemorabile, şi legislaţia este de multă vreme nevoită să ţină seama de ele. Există de multă vreme (mai ales pe hârtie) regulamente întregi cu privire la aprovizionarea poporului, care prevăd un sistem întreg de „măsuri". Şi oricât de puţin corespund nevoilor epocii actuale aceste măsuri, împrumutate în cea mai mare parte din vremurile iobăgiei şi ale predominării economiei naturale patriarhale, cu toate acestea fiecare perioadă de foamete pune în mişcare un întreg mecanism administrativ şi de zemstvă. Iar acestui mecanism, oricât de mult ar dori-o cei care deţin puterea, îi este greu, îi este aproape imposibil să se lipsească de ajutorul multilateral din partea acestor odioase „terţe persoane", din partea intelectualilor, care caută să facă „larmă". Pe de altă parte, legătura foametei cu recolta proastă şi starea de abrutizare a ţăranului — care nu-şi dă seama (sau îşi dă seama extrem de vag) că numai jugul tot mai accentuat al capitalului, legat de politica de jaf a guvernului şi a moşierilor, l-a adus la o astfel de stare de ruină — fac ca cei înfometaţi să se simtă cu totul neputincioşi şi să nu manifeste nu numai „pretenţii" excesive, dar chiar niciuna.

Şi cu cât mai coborît este într'o clasă asuprită nivelul de conştiinţă a asupririi ei şi al pretenţiilor faţă de asupritori, cu atât apar în rândurile claselor avute mai multe persoane cu înclinaţii filantropice, cu atât este relativ mai mică împotrivirea faţă de această filantropie din partea moşierilor locali, direct interesaţi în mizeria ţăranului. Dacă

luăm în consideraţie acest fapt neîndoielnic, va reieşi că creşterea împotrivirii din partea moşierilor, înteţirea ţipetelor despre „demoralizarea" ţăranului şi, în sfârşit, luarea de către guvernul „împănat" de acest spirit a unor măsuri pur militare împotriva celor înfometaţi şi împotriva filantropilor, — toate acestea dovedesc limpede complecta decădere şi descompunere a străvechiului mod patriarhal de viaţă dela ţară, consfinţit de veacuri, şi de o trăinicie, chipurile, de nezdruncinat, admirat de cei mai înveteraţi slavofili, cei mai conştienţi reacţionari şi cei mai naivi dintre „narodnicii" de tip vechi. Noi, social-democraţii, am fost întotdeauna învinuiţi — de narodnici că am transpune în mod artificial noţiunea luptei de clasă pe un teren pe care nu poate fi câtuşi de puţin aplicată; — de reacţionari că am aţâţa ura de clasă şi că am asmuţi „o parte a populaţiei împotriva celeilalte". Fără a repeta răspunsul la aceste învinuiri, care a fost până acum dat de zeci de ori, vom remarca numai că guvernul rus *ne lasă pe toţi în urmă* în ceeace priveşte aprecierea adâncimii luptei de clasă şi în ceeace priveşte caracterul energic al măsurilor care decurg din această apreciere. Oricine a avut într'un fel sau altul vreun contact cu cei care în anii de foamete merg să „hrănească" pe ţărani — şi cine dintre noi n'a luat contact cu ei? — ştie că ei au fost îndemnaţi la aceasta de un simplu sentiment de compătimire şi milă omenească, că le-au fost străine orice planuri „politice", că propagarea ideilor luptei de clasă nu interesa deloc pe aceşti oameni, că argumentele marxiştilor în războiul lor înverşunat împotriva concepţiilor narodniciste despre sat n'au convins pe aceşti oameni. Ce caută aici lupta de clasă? — spuneau ei. Pur şi simplu ţăranii flămânzesc şi trebue ajutaţi.

Dar pe cine nu l-au convins argumentele marxiştilor îl vor convinge, poate, „argumentele" d-lui ministru al afacerilor interne. Nu, nu „pur şi simplu flămânzesc" — spune el sentenţios filantropilor —, şi fără aprobarea autorităţilor nu se poate veni „pur şi simplu" în ajutor pentrucă aceasta dezvoltă demoralizarea şi provoacă pretenţii prin nimic justificate. A te amesteca în campania de aprovizionare înseamnă a te amesteca în dispoziţiile dumnezeeşti şi poliţieneşti care asigură domnilor moşieri muncitori care vor accepta să lucreze aproape fără plată, iar statului îi asigură încasarea birurilor, care se strâng prin stoarcere. Şi

cine se va gândi atent la circulara lui Sipiaghin va trebui să-şi spună: da, în satele noastre se desfăşoară un război social şi, ca şi în orice război, nu se poate tăgădui dreptul părţilor beligerante de a inspecta încărcătura vaselor care se îndreaptă spre porturile inamice chiar sub pavilion neutru: singura deosebire de celelalte războaie este că aici o parte, obligată să muncească veşnic şi să flămânzească veşnic, nu se bate deloc, ci este doar bătută... deocamdată.

In industria de fabrică şi uzină, existenţa acestui război nu mai este demult pusă la îndoială, şi nu este nevoie să se explice prin circulare filantropului „neutru" că fără să întrebi pe unde-i vadul (adică să ceri permisiunea autorităţilor şi a domnilor fabricanţi) nu trebue să te bagi în apă. Incă în 1885, când despre vreo agitaţie socialistă cât de cât vizibilă în rândurile muncitorilor nici vorbă nu putea fi, nici chiar în regiunile centrale, unde muncitorii sunt mai apropiaţi de ţărani decât în capitală, criza industrială a încărcat atât de puternic atmosfera din fabrici cu electricitate, încât mereu s'au produs explozii ba ici, ba colo. In asemenea condiţii, filantropia este de mai înainte condamnată la neputinţă, şi deaceea rămâne o treabă întâmplătoare şi pur individuală a unor persoane sau altele şi nu capătă nici măcar urmă de importanţă socială.

Să mai subliniem încă o particularitate în atitudinea opiniei publice faţă de foamete. Până în ultimul timp, se poate spune fără exagerare, a domnit la noi părerea că întreaga orânduire economică rusă, şi chiar cea de stat, se sprijină pe *massa* ţărănimii care posedă pământ şi-şi duce în mod de sine stătător gospodăria pe acest pământ. In ce măsură a pătruns această concepţie până şi în cercurile progresiste ale oamenilor care gândesc şi care înclină mai puţin decât oricine altul să se lase prinşi în mrejele osanalelor oficiale, acest lucru l-a arătat tuturor deosebit de limpede memorabila carte a lui Nicolai—on, apărută după foametea din 1891 — 1892 [77]. Ruinarea unui număr imens de gospodării ţărăneşti părea tuturor o absurditate atât de mare, un salt atât de imposibil în neant încât necesitatea unui ajutor cât mai larg, în măsură într'adevăr „să vindece rănile", a devenit aproape o lozincă generală. Şi iarăşi nu altcineva decât domnul Sipiaghin a luat asupra sa osteneala de a spulbera ultimele iluzii. Pe ce se sprijină „Rusia", din ce trăiesc clasele agricole şi comercialo-industriale dacă

nu din ruinarea şi mizeria poporului? A încerca să vindeci *această* „rană" nu numai pe hârtie — dar aceasta-i o crimă de stat!

D-l Sipiaghin va contribui fără îndoială la răspândirea şi întărirea adevărului că, în afară de lupta de clasă a proletariatului revoluţionar împotriva întregii orânduiri capitaliste, nu există şi nu poate să existe vreun alt mijloc nici împotriva şomajului şi a crizelor, nici împotriva acelor forme sălbatice şi crude, asiatice de expropriere a micului producător pe care le-a luat acest proces la noi. Stăpânilor statului capitalist le pasă tot atât de puţin de victimele în massă ale foametei şi crizelor cât de puţin îi pasă unei locomotive de cei pe care-i striveşte în drumul ei. Cadavrele frânează roţile, trenul se opreşte, el poate chiar (dacă mecanicii sunt prea energici) să deraieze, dar în orice caz, după o întârziere mai mare sau mai mică, locomotiva îşi continuă drumul. Auziţi despre moartea de pe urma foametei şi despre ruinarea a zeci şi sute de mii de mici agricultori, dar în acelaş timp auziţi şi despre progresele agriculturii ţării, despre cucerirea cu succes a unei pieţe străine de către moşierii din Rusia, care au trimis o expediţie de agricultori ruşi în Anglia, despre lărgirea desfacerii uneltelor perfecţionate şi despre răspândirea culturii ierburilor şi altele. Pentru stăpânii agriculturii ruse (ca şi pentru toţi patronii capitalişti) înteţirea ruinării şi a foametei nu este decât o mică întârziere vremelnică, căreia aproape că nici nu-i vor da vreo atenţie dacă cei înfometaţi nu-i *vor sili* să-i dea atenţie. Totul îşi urmează cursul, — până şi specula cu vânzarea pământurilor la care se dedă acea parte dintre *gospodari* constituită din ţăranii înstăriţi.

Iată, de pildă, judeţul Buguruslan, gubernia Samara, a fost declarat judeţ „care nu stă bine cu recolta". Vra să zică ruinarea în *massă* a ţărănimii şi foametea au ajuns aici la maximum. Dar nenorocirea massei nu numai că nu împiedică, ci parcă contribue chiar la întărirea poziţiei economice a minorităţii burgheze a ţărănimii. Iată ce citim despre acelaş judeţ într'o corespondenţă din Septembrie a ziarului „Russchie Vedomosti"[78] (nr. 244):

„Judeţul Buguruslan, gubernia Samara. Senzaţia zilei este la noi faptul că peste tot cresc rapid preţurile la pământ şi, provocată de această creştere, o intensă speculă cu pământul. Numai cu vreo 15—20 de ani în urmă minunatele

pământuri de şes se vindeau aici *cu 10—15 ruble* desiatina: în unele locuri situate departe de calea ferată, numai cu trei ani în urmă preţul de 35 de ruble desiatina era considerat un preţ ridicat, şi numai pentru cel mai bun pământ cu o minunată casă şi acareturi şi cu o piaţă s'a plătit odată 60 de ruble desiatina. Astăzi însă pentru un pământ mai prost se plăteşte *50—60 de ruble,* iar pentru pământuri mai bune până la 80 şi chiar până la 100 de ruble desiatina. Specula provocată de această creştere a preţurilor la pământ este de două feluri: în primul rând, este cumpărarea de pământ pentru revânzarea lui imediată (sunt cazuri când pământul s'a cumpărat cu 40 de ruble, şi după un an s'a revândut *ţăranilor* din partea locului *cu 55 de ruble)*; vând de obicei moşierii care n'au chef sau nu mai au timp să-şi bată capul cu tergiversările şi formalităţile vânzării pământului la ţărani prin intermediul Băncii Ţărăneşti; de cumpărat îl cumpără negustorii-capitalişti, *revânzându-l acelo-raşi ţărani din partea locului.* In al doilea rând, numeroşi intermediari de tot felul se ocupă cu păcălirea ţăranilor din gubernii îndepărtate (în cea mai mare parte ucraineni) făcându-i să cumpere tot felul de pământuri improprii, pentru care lucru primesc dela proprietarii de moşii *procente* frumoase *(dela 1 la 2 ruble* la desiatină). Din cele spuse se vede că obiectul principal al speculei cu pământ este *ţăranul,* şi pe setea lui de pământ se bazează toată această urcare de neînchipuit a preţurilor la pământ, care nu poate fi explicată prin simple cauze economice; desigur că au jucat un rol şi căile ferate, dar nu atât de mare, deoarece la noi principalul cumpărător de pământ rămâne ţărănimea, pentru care calea ferată este departe de a fi un factor primordial".

Aceşti „buni gospodari" îndârjiţi, care îşi investesc cu atâta lăcomie „economiile" (şi ceeace au jefuit) în cumpărarea de pământ, vor aduce în mod inevitabil la sapă de lemn şi pe aceia dintre ţăranii neavuţi care au mai rezistat foametei de azi.

Dacă pentru societatea burgheză drept mijloc împotriva ruinării şi înfometării ţăranilor neavuţi serveşte cumpărarea pământului de către ţăranii înstăriţi, — apoi drept mijloc împotriva crizei, a suprasaturării pieţei cu produse industriale serveşte căutarea de noi pieţe. Presa slugarnică („Novoe Vremia", nr. 9.188) se extaziază de succesele

comerţului nou cu Persia, discută cu însufleţire perspectivele comerţului cu Asia Centrală şi mai ales cu Manciuria. Magnaţii industriei fierului şi alţi magnaţi ai industriei îşi freacă plini de bucurie mâinile auzind despre înviorarea construcţiei de căi ferate. S'a hotărît construirea de linii mari: Petersburg — Viatca, Bologoe — Sedleţ, Orenburg — Taşchent, au fost garantate de către guvern împrumuturi pentru căi ferate însumând 37 milioane de ruble (societăţilor feroviare Moscova-Cazan, Lodz şi de Sud-Est), se proiectează construirea liniilor ferate: Moscova — Câştâm, Camâşin — Astrahan şi a liniei ferate Marea Neagră. Ţăranii înfometaţi şi muncitorii şomeri se pot consola: bănişorii statului (dacă vistieria va mai procura bani) nu vor fi, bine înţeles, cheltuiţi „în mod neproductiv" pe ajutoare (compară circulara lui Sipiaghin), nu, ei vor curge în buzunarele inginerilor şi antreprenorilor de felul acelor virtuozi în materie de jefuire a vistieriei statului care ani de-a-rândul au tot furat la Nijni, la construirea digului dela Sormovo şi care abia acum au fost condamnaţi (ca o excepţie) la Nijni-Novgorod de sesiunea Curţii de justiţie din *Moscova* *.

---

* Din păcate, lipsa de spaţiu nu ne permite să ne oprim mai pe larg asupra acestui proces care a arătat odată în plus cum gospodăresc atât inginerii, cât şi antreprenorii. Pentru noi, Ruşii, aceasta este tocmai acea poveste veche care rămâne veşnic nouă. Inginerul Alexandrov, în companie cu Schnackenburg, şeful secţiei orăşeneşti a circumscripţiei Cazan din Ministerul căilor de comunicaţie, „a construit" împreună cu şase antreprenori atraşi în această afacere, *timp de trei ani* (1893—1895), pentru sine şi pentru ceilalţi, capitaluri de mii şi mii de ruble, prezentând vistieriei conturi, situaţii, acte de recepţie etc. pentru lucrări şi livrări care n'au existat niciodată. Fictive au fost nu numai lucrările, ci chiar şi antreprenorii: un simplu conţopist semna ca antreprenor! Ce sumă a băgat în buzunar toată banda se poate vedea din următorul fapt. Inginerul Alexandrov a prezentat conturi (dela „antreprenorii" ajunşi pe banca acuzaţilor) pentru o sumă de *peste două sute de mii* de ruble, iar în aceste conturi, de pildă, în loc de 400 de ruble, cât erau cheltuelile reale, se trecea 4.400 de ruble. După depoziţia unui martor, inginerul Alexandrov chefuia când cu femei, când cu şefii lui direcţi, inginerii dela căile ferate, cheltuind câte 50—80 de ruble la o singură masă.

Dar lucrul cel mai interesant este felul în care s'a desfăşurat şi s'a terminat acest proces. Şeful poliţiei, căruia i-a raportat cazul un agent al serviciului de urmărire al poliţiei, „n'a vrut să dea curs chestiunii" (!). „Chestiunea — a spus el — nu ne priveşte pe noi, ci Ministerul căilor de comunicaţie", şi agentul a trebuit să se adreseze procurorului. Apoi, totul s'a descoperit numai datorită faptului că hoţii s'au certat între ei: Alexandrov „nu i-a dat partea" unuia dintre conţopiştii-antreprenori. Procesul a durat *şase ani*, aşa că mulţi dintre martori au murit între timp, şi aproape toţi martorii au uitat între timp esenţialul. Până şi un martor ca Lohtin, fostul şef al circumscripţiei Cazan a căilor ferate, *n'a fost găsit* (sic!): ba că e la Cazan, ba în oraşul Eniseisc în delegaţie! Să nu creadă cititorul că este o glumă, totul e reprodus din darea de seamă asupra dezbaterilor la proces.

Că în această afacere sunt amestecaţi nu numai acuzaţii, aceasta se poate vedea fie şi din următoarele 2 fapte: în primul rând, acelaş virtuos agent de poliţie care a descoperit afacerea nu mai este astăzi în serviciul poliţiei, ci şi-a cumpărat o casă şi trăieşte din veniturile ce i le aduce aceasta. In al doilea rând, inginerul Macarov, *şeful circumscripţiei Cazan a căilor ferate* (care atunci când se construia digul dela Sormovo era sub-şef), se străduia din răsputeri la

III. AL TREILEA ELEMENT

Expresia „al treilea element" sau „terţe persoane" a fost pusă în circulaţie, dacă nu ne înşelăm, de vice-guvernatorul din Samara, d-l Condoidi, în discursul pe care l-a ţinut în 1900, la deschiderea adunării guberniale a zemstvei din Samara, denumind astfel pe aceia „care nu fac parte nici din administraţie, nici din rândul reprezentanţilor stărilor sociale". Creşterea numărului şi a influenţei acestor persoane, care sunt în serviciul zemstvelor în calitate de medici, tehnicieni, statisticieni, agronomi, învăţători etc., atrage de mult timp atenţia reacţionarilor noştri, care au dat acestor odioase „terţe persoane" şi denumirea de „birocraţia zemstvelor".

In genere trebue spus că reacţionarii noştri — şi printre ei, desigur, şi întreaga birocraţie de sus — dau dovadă de un ascuţit simţ politic. Ei au acumulat o experienţă atât de mare şi felurită în lupta cu opoziţia, cu „răzmeriţele" populare, cu sectanţii, cu răscoalele şi cu revoluţionarii, încât ei sunt întotdeauna „cu ochii în patru" şi înţeleg mai bine decât tot felul de prostănaci naivi şi de „slăbănogi cinstiţi" că absolutismul nu se împacă cu *niciun fel* de spirit independent, cinste, independenţă în convingeri, mândrie a adevăratelor cunoştinţe. Pătrunzându-se în cel mai înalt grad de acel spirit de slugărnicie şi de atitudine formală faţă de orice lucru, spirit care domneşte în întreaga ierarhie a slujbaşilor din Rusia, ei privesc cu suspiciune pe toţi aceia care nu seamănă cu Acachii Acachievici al lui Gogol sau, ca să folosim o comparaţie mai potrivită vremurilor noastre, cu omul din cutie.

Şi într'adevăr: dacă oamenii care îndeplinesc o funcţie publică sau alta vor fi apreciaţi nu după funcţia pe care o ocupă, ci după cunoştinţele şi calităţile lor, — oare aceasta nu duce, în mod logic, inevitabil la libertatea opiniei publice şi a controlului public, care judecă aceste cunoştinţe şi aceste calităţi? Oare aceasta nu sapă la rădăcină privile-

---

proces să scoată pe Alexandrov basma curată; el a declarat chiar — textual! — că, dacă în primăvara anului 1894 digul a fost distrus de apă, apoi *„aşa şi se cuvenea"*. Reviziile făcute de el, Macarov, au arătat că la Alexandrov totul a fost în regulă şi că Alexandrov a dat dovadă de experienţă, zel şi punctualitate!

Rezultatul: lui Alexandrov — un an închisoare; lui Schnackenburg — o aspră admonestare (care n'a fost aplicată, în virtutea manifestului din 1896!); ceilalţi au fost achitaţi. Cererea de despăgubiri civile a statului a fost respinsă. Imi închipui ce mulţumiţi trebue să fie şi lohtinii care n'au fost găsiţi şi macarovii care deţin slujbe.

giile stărilor sociale și ale rangurilor, pe care tocmai se și sprijină Rusia absolutistă? Ascultați cum și-a motivat nemulțumirea acelaș domn Condoidi:

„Se întâmplă — spune el — ca fără motive îndeajuns de verificate reprezentanții stărilor sociale să-și plece urechea la cuvântul intelectualilor, chiar dacă nu sunt decât niște simbriași ai zemstvei, numai ca urmare a unei referiri la știință sau la povețele scriitorilor dela ziare și reviste". Auzi d-ta! Niște simpli „simbriași", și se apucă să învețe pe „reprezentanții stărilor sociale"! In treacăt fie zis: membrii zemstvelor despre care vorbește d-l vice-guvernator sunt, de fapt, membri ai unei instituții în afara stărilor sociale; întrucât, însă, la noi totul este pătruns de spirit de castă, întrucât și zemstvele, prin noul lor regulament, și-au pierdut o mare parte din întregul lor caracter de instituție în afara stărilor sociale, apoi, pe scurt, se poate într'adevăr spune că în Rusia există două „clase" cârmuitoare: 1. administrația și 2. reprezentanții stărilor sociale. Pentru al treilea element nu este loc într'o monarhie bazată pe stări sociale. Și dacă îndărătnica dezvoltare economică subminează tot mai mult, prin însăși creșterea capitalismului, temeliile împărțirii în stări sociale, creând nevoia de „intelectuali", al căror număr crește întruna, trebue să ne așteptăm ca în mod inevitabil al treilea element să caute să lărgească cadrul, care îi este îngust.

„Visurile celor care nu fac parte nici din administrație, nici din rândul reprezentanților stărilor sociale în zemstve — spunea acelaș domn Condoidi — nu au decât un caracter fantezist, dar, presupunând că la bază ar avea tendințe politice, aceste visuri pot avea și o latură dăunătoare".

Presupunerea unor „tendințe politice" nu este decât expresia diplomatică a convingerii că ele există. Iar „visuri" sunt denumite aici, dacă vreți, toate considerațiile care decurg pentru medic din interesele practicării medicinii, pentru statistician din interesele statisticii, și care nu țin cont de interesele stărilor sociale cârmuitoare. Aceste visuri în sine sunt fanteziste, dar ele, vedeți d-v., alimentează nemulțumirile pe plan politic.

Dar iată încercarea unui alt administrator, șeful uneia dintre guberniile centrale, de a motiva altfel nemulțumirea față de cel de al treilea element. După spusele lui, activitatea zemstvei din gubernia *care i-a fost încredințată*, „pe an ce trece, se îndepărtează tot mai mult de principiile fundamentale care stau la baza Regulamentului zemstvelor". Potrivit acestui regulament, treburile privind foloasele și nevoile locale urmează să fie conduse de populația locală; or, ca urmare a atitudinii indiferente a majorității proprietarilor funciari față de dreptul ce le-a fost acordat, „adunările zemstvelor au căpătat un caracter de simplă *formalitate*, iar treburile sunt conduse de consiliile zemstvelor, al căror caracter lasă foarte mult de dorit". Aceasta „a dus la formarea pe lângă consiliile zemstvelor a unor vaste cancelarii și la angajarea în slujba zemstvelor *a unor specialiști* — statisticieni, agronomi, învățători, medici sanitari etc. — care, simțindu-și *superioritatea în ceeace privește nivelul cultural,* iar uneori *și intelectual* asupra zemților, au început să manifeste *o independență din ce în ce mai mare,* ceeace se realizează în special prin organizarea a tot felul de *congrese* în gubernie, și de colegii pe lângă consiliile zemstvelor. Urmarea a fost că întreaga gospodărie a zemstvelor a ajuns pe mâna unor persoane *care n'au nimic comun cu populația locală*". Deși „printre acești oameni sunt foarte multe persoane întru totul bine intenționate și care merită toată stima, ei nu-și pot privi altfel slujba decât ca un mijloc de existență, iar foloasele și nevoile locale nu-i pot preocupa decât în măsura în care de ele depinde binele lor personal". — „In zemstve — după părerea șefului guberniei — *simbriașul nu poate înlocui pe proprietar*". Această motivare poate fi denumită și mai vicleană, și mai deschisă, depinde după cum o iei. Ea este mai vicleană pentrucă trece sub tăcere tendințele politice și încearcă să reducă bazele raționamentului ei exclusiv la interesul foloaselor și nevoilor locale. Ea este mai deschisă pentrucă contrapune fără ocol pe „simbriași" *proprietarului.* Acesta este punctul de vedere dintotdeauna al Chit Chitâcilor din Rusia, care atunci când angajează vreun „învățătoraș" se conduc înainte de toate și cel mai mult după prețul de pe piață al acestui fel de servicii profesionale. Adevărații stăpâni asupra orice sunt proprietarii, iată ce spune reprezentantul aceleiași tabere din care mereu se ridică glasuri de proslăvire a Rusiei și a puterii ei ferme, care nu depinde de nimeni și stă mai presus de clase și care a fost, slavă domnului, izbăvită de acea dominație a intereselor egoiste asu-

pra vieții poporului pe care o constatăm în țările din occident, pervertite de parlamentarism. Și din moment ce stăpân este proprietarul, el trebue să fie stăpân și al „operei" sanitare, și al celei statistice și al celei școlare : pompadurul nostru nu se jenează să tragă această concluzie, care exprimă o recunoaștere directă a dominației politice a claselor avute. Mai mult : el nu se jenează — și aceasta este deosebit de amuzant — să recunoască faptul că acești „specialiști" simt superioritatea lor în ceeace privește nivelul cultural și uneori și a celui intelectual asupra zemților. Apoi de, împotriva superiorității intelectuale nu există, firește, niciun fel de mijloace în afară de măsuri foarte severe...

Și iată că presei noastre reacționare i s'a ivit recent un prilej deosebit de prielnic de a repeta îndemnul de a lua aceste măsuri severe. Faptul că intelectualii nu vor să permită să fie tratați ca simpli simbriași, ca vânzători ai forței de muncă (ci ca cetățeni care îndeplinesc anumite funcții publice), a dus întotdeauna, din timp în timp, la conflicte ale trăgătorilor de sfori din zemstve, când cu medicii care demisionau în bloc, când cu tehnicienii etc. In ultimul timp conflictele dintre consiliile zemstvelor și statisticieni au luat un caracter cu adevărat epidemic.

„Iscra" a semnalat încă în luna Mai (nr. 4) faptul că autoritățile locale (din Iaroslavl) se uitau de mai demult chiorâș la statistică, și după evenimentele din Martie dela S.-Petersburg au procedat chiar la „epurarea" biroului și au recomandat șefului biroului ca „pe viitor să facă, la angajarea studenților, cea mai strictă selecție, în așa fel încât nici prin gând să nu poată trece cuiva că ei ar putea să se dovedească odată și odată ca fiind elemente suspecte". In corespondența „Răsmerița din Vladimir pe Cliazma" („Iscra" nr. 5, Iunie) a fost înfățișată situația generală a statisticii puse sub suspiciune și motivele pentru care ea nu este pe placul guvernatorului, fabricanților și moșierilor. Concedierea statisticienilor din Vladimir pentru faptul că au expediat o telegramă în care au exprimat lui Annenschi (maltratat în piața Cazan la 4 Martie) simpatia lor a dus la închiderea în fapt a biroului, și dat fiind că statisticienii din alte orașe au refuzat să se angajeze la o zemstvă care nu știe să apere interesele funcționarilor ei, jandarmeria locală a trebuit să-și asume rolul de intermediar între statisticienii concediați și guvernator. „Jandarmii s'au prezentat la locuințele unora dintre statisticieni, propunându-le să facă din nou o cerere de intrare în serviciul biroului", însă misiunea lor a suferit un eșec total. In sfârșit, în numărul din August (nr. 7) al „Iscrei" a fost redat „incidentul dela zemstva din Ecaterinoslav", în care „pașa" d-l Rodzianco (președintele consiliului gubernial al zemstvei) a concediat pe statisticieni pentru neexecutarea „dispoziției" de a ține un jurnal zilnic, provocând prin această concediere demisionarea tuturor celorlalți funcționari ai biroului, precum și scrisori de protest din partea statisticienilor din Harcov (reproduse în acelaș număr al „Iscrei"). Cu cât te afunzi în pădure, dai de mai multe lemne. A intervenit atunci pașa din Harcov, d-l Gordeenco (și el președinte al consiliului gubernial al zemstvei), declarând statisticienilor zemstvei „sale" că nu va tolera „între zidurile consiliului zemstvei niciun fel de consfătuiri ale funcționarilor asupra unor probleme care nu privesc obligațiile de serviciu". N'au apucat, apoi, statisticienii din Harcov să-și pună în aplicare intenția de a cere concedierea unui spion aflat între ei (Antonovici), că consiliul zemstvei a concediat pe șeful biroului de statistică, provocând astfel și el demisionarea tuturor statisticienilor.

In ce măsură au răscolit aceste evenimente întreaga massă a funcționarilor din birourile de statistică ale zemstvelor se poate vedea, de pildă, din scrisoarea statisticienilor din Viatca, care au încercat să-și motiveze cât mai temeinic refuzul de a adera la mișcare, pentru care fapt au fost denumiți, pe bună dreptate, în „Iscra" (nr. 9) „spărgătorii de grevă dela Viatca".

Dar „Iscra" a semnalat, desigur, doar câteva cazuri, și nici pe departe toate conflictele care s'au produs, după relatările ziarelor legale, și în guberniile Petersburg, Oloneț, Nijni-Novgorod, Taurida, Samara (considerăm aici drept conflicte și cazurile de concediere simultană a mai multi statisticieni, dat fiind că aceste cazuri provocau mari nemulțumiri și frământări). Până unde ajungea, în general, suspiciunea din partea autorităților guberniale și nerușinarea lor se poate vedea, de pildă, din următoarele :

„In «Darea de seamă despre cercetările făcute în întregul județ Dneprovsc în cursul lunilor Mai și Iunie 1901», dare de seamă prezentată consiliului zemstvei, *șeful biroului statistic din Taurida, S. M. Bleclov,* relatează faptul că lucrările efectuate în acest județ au fost însoțite de condi-

ţii nemaipomenite înainte vreme: cu toate că dispuneau de o autorizaţie a guvernatorului de a-şi exercita funcţiile, că posedau toate actele necesare şi cu toate că aveau, pe baza dispoziţiei autorităţilor guberniale, dreptul să primească concursul autorităţilor locale, cercetătorii *au fost înconjuraţi cu o extremă suspiciune* din partea poliţiei judeţene, care i-a urmărit *pas cu pas* şi care îşi manifesta neîncrederea în *modul* cel mai *grosolan*, mergând până acolo încât, după spusele unui ţăran, în urma statisticienilor venea uriadnicul, care întreba pe ţărani «dacă statisticienii nu propagă cumva idei împotriva statului şi patriei». După spusele d-lui Bleclov, statisticienii «se loveau de diverse piedici şi dificultăţi, care nu numai că împiedicau munca, dar şi lezau adânc *sentimentul propriei demnităţi*... Adeseori statisticienii se vedeau în situaţia unor *persoane puse sub urmărire*, în privinţa cărora se făcea o anchetă secretă, de altfel cunoscută bine tuturor, şi împotriva cărora se considera necesar de a se pune oamenii în gardă. De aici oricine poate să înţeleagă prin ce stare morală insuportabil de grea au trebuit să treacă adeseori aceştia»".

Frumoasă ilustraţie la istoria conflictelor dintre zemstve şi statisticieni şi la caracterizarea supravegherii „celui de al treilea element" în general!

Nu e de mirare că presa reacţionară s'a năpustit asupra noilor „rebeli". „Moscovschie Vedomosti" a publicat un nimicitor articol de fond, „Greva statisticienilor zemstvelor" (nr. 263 din 24 Septembrie) şi un articol special „Al treilea element" de N. A. Znamenschi (nr. 279 din 10 Octombrie). „Al treilea element" „s'a înfumurat" — scria ziarul —, el răspunde „prin grevă şi opoziţie sistematică" la încercările de a se introduce „disciplina indispensabilă în serviciu". De vină pentru toate acestea sunt liberalii zemstvelor, care au dat frâu liber funcţionarilor.

„Nu încape nicio îndoială că o oarecare punere la punct a lucrărilor de evaluare şi de statistică ale zemstvelor a fost întreprinsă de zemţii cei mai lucizi şi mai chibzuiţi, care n'au vrut să îngădue lipsa de disciplină *în serviciile* de sub ordinele lor, *nici chiar sub* steagul *liberalo*-opoziţionist. Atât opoziţia, cât şi *grevele* trebue, în sfârşit, să le deschidă ochii pentru ca ei să vadă cu cine au de-a-face în persoana *acelui proletariat intelectual care, hoinărind dintr'o gubernie în alta*, se îndeletnicea nu se ştie dacă cu cercetări statistice *sau cu educarea adolescenţilor din localitate în spirit social-democrat*.

In orice caz, sub forma «conflictelor dintre zemstve şi statisticieni» partea prudentă a zemţilor capătă o lecţie folositoare. Credem că ea va vedea acum cu totul limpede ce şarpe au încălzit la pieptul lor zemstvele în persoana celui de *«al treilea element»*" *.

Nici noi, la rândul nostru, nu ne îndoim că aceste ţipete şi urlete ale credinciosului câine de pază al absolutismului (este ştiut că aşa şi-a zis „însuşi" Catcov, care a ştiut „să încarce" pentru un timp atât de îndelungat „M. Ved" cu spiritul său) „vor deschide ochii" multora care nu înţelegeau încă îndeajuns că absolutismul nu se împacă cu interesele dezvoltării sociale, cu interesele intelectualităţii în general, cu interesele oricărei adevărate opere sociale care nu constă în a jefui vistieria statului şi în trădare.

Pentru noi, social-democraţii, acest mic tablou al campaniei pornite împotriva „celui de al treilea element" şi a „conflictelor dintre zemstve şi statisticieni" trebue să servească ca lecţie importantă. Faptul că fierberea care are loc în rândurile clasei revoluţionare înaintate se transmite şi altor clase şi pături ale societăţii, că ea a şi dus nu numai la un nemaivăzut avânt al spiritului revoluţionar în sânul studenţimii **, dar şi la începerea trezirii satului, precum şi la întărirea încrederii în sine şi la hotărîrea de a lupta a unor grupuri sociale care (ca atare) rămâneau până acum oarecum apatice, trebue să ne insufle o nouă încredere în atotputernicia mişcării muncitoreşti, pe care noi o conducem.

Frământările sociale cresc în Rusia în întreg poporul, în toate clasele lui, şi este de datoria noastră, de social-democraţi revoluţionari, să nu precupeţim niciun efort pentru a şti să le folosim, pentru a explica intelectualităţii muncitoreşti înaintate ce aliat are ea atât în ţărănime, cât şi în studenţime şi în intelectuali în general, pentru a o învăţa să folosească scânteile protestului social care se

---

* „M. V." nr. 263.

** In clipa când scriem aceste rânduri, sosesc de pretutindeni ştiri despre o nouă înteţire a frământărilor în sânul studenţimii, despre întruniri la Chiev, Petersburg şi în alte oraşe, despre formarea de grupuri studenţeşti revoluţionare la Odesa etc. Poate că istoria va da studenţimii rolul de iniţiator în bătălia hotărîtoare? Oricum ar fi, pentru victoria în această bătălie este nevoie de avântul masselor proletariatului, şi noi trebue să ne preocupăm cât mai rapid de ridicarea conştiinţei, a însufleţirii şi a organizării lor.

aprind ba ici, ba colo. Vom fi în stare să îndeplinim rolul de luptător de avangardă pentru libertate numai atunci când, condusă de partidul revoluționar de luptă, clasa muncitoare, fără a uita nicio singură clipă nici situația specială pe care ea o are în societatea de astăzi, nici sarcinile ei istorico-mondiale de eliberare a omenirii din robia economică, va ridica steagul de luptă al întregului popor pentru *libertate* și va atrage în acelaș timp sub acest steag pe toți cei pe care astăzi d-nii sipiaghini, condoidi și întreaga lor bandă îi împing atât de stăruitor în rândurile nemulțumiților din cele mai diferite pături ale societății.

Pentru aceasta nu este nevoie decât ca mișcarea noastră să-și însușească nu numai teoria consecvent revoluționară, elaborată de dezvoltarea seculară a gândirii europene, ci și energia revoluționară și experiența revoluționară pe care ni le-au lăsat moștenire predecesorii noștri din Europa occidentală și din Rusia, și nu să împrumutăm servil tot felul de forme de oportunism, de care încep deja să se dezbare tovarășii noștri occidentali — care au avut relativ puțin de suferit de pe urma lor — și care întârzie atât de mult drumul nostru spre victorie.

In fața proletariatului rus stă acum o sarcină revoluționară dintre cele mai grele, dar și dintre cele mai nobile: aceea de a strivi pe dușmanul pe care nu l-au putut birui intelectualii martiri ruși și de a-și ocupa locul care-i revine în rândurile armatei internaționale a socialismului.

IV. DOUĂ CUVÂNTĂRI ALE UNOR MAREȘALI AI NOBILIMII

„Un fapt de tristă semnificație, fără precedent până astăzi, și multe nenorociri nemaipomenite rezervă Rusiei asemenea fapte, posibile numai în condiții când demoralizarea noastră socială a ajuns deja foarte departe"... Așa scria „Moscovschie Vedomosti" în articolul de fond din nr. 268 (29 Septembrie) în legătură cu cuvântarea rostită de mareșalul nobilimii din gubernia Oriol, M. A. Stahovici, la congresul misionarilor din gubernia Oriol (acest congres și-a terminat lucrările la 24 Septembrie)... Ei bine, dacă până și în mediul mareșalilor nobilimii, dintre care fiecare este prima figură în județ și a doua în gubernie, a pătruns „demoralizarea socială", atunci unde, într'adevăr, se sfârșește „ciuma morală care cuprinde Rusia"?

Despre ce este, așa dar, vorba? Este vorba de faptul că acest domn Stahovici (acelaș care a vrut să dea nobililor din gubernia Oriol posturi de agenți încasatori în cadrul monopolului de băuturi spirtoase: vezi nr. 1 al revistei „Zaria", „Note ocazionale" *) a ținut o cuvântare înflăcărată în apărarea libertății de conștiință, „mergând", totodată, „atât de departe cu lipsa lui de tact, ca să nu spunem cu cinismul lui, încât a făcut următoarea propunere" **:

„Nimănui din Rusia nu-i revine mai mult decât congresului misionarilor datoria de a proclama necesitatea libertății de conștiință, necesitatea de a abroga orice pedeapsă penală pentru lepădare de ortodoxie și pentru adoptarea și profesarea unei alte credințe. *Eu propun congresului misionarilor din gubernia Oriol să se pronunțe deschis în acest sens și să solicite aceasta pe calea cuvenită!..."*

Bine înțeles, pe cât de naiv a fost din partea ziarului „Moscovschie Vedomosti" să proclame pe d-l Stahovici un Robespierre (auzi, jovialul M. A. Stahovici, pe care îl cunosc de atâta amar de timp, un Robespierre! — scria în „Novoe Vremia" d-l Suvorin, și-ți era greu să citești „pledoaria" lui fără să râzi), — pe atât de naiv a fost, în felul său, d-l Stahovici atunci când a propus popilor să solicite „pe calea cuvenită" libertatea conștiinței. Aceasta aduce de minune cu a propune la un congres al comisarilor de poliție să se solicite libertăți politice!

E de prisos, cred, să mai spunem cititorului că „soborul în frunte cu arhipăstorul" au respins propunerea d-lui Sta-

* Vezi Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 361—390.— *Nota Trad.*

** „Moscovschie Vedomosti", ibid. Cer cititorilor iertare pentru simpatia mea față de „Moscovschie Vedomosti". Ce să-i faci! După mine, acesta este totuși cel mai interesant, cel mai consecvent *și cel mai priceput* ziar politic din Rusia. Doar nu se poate numi „politică" în înțelesul propriu al cuvântului o publicistică care în cel mai bun caz culege oarecari mărunte fapte brute și interesante și care oftează în loc de „a filozofa" în fel și chip. Nu zic ba, aceasta poate fi foarte folositor, dar aceasta nu înseamnă politică. Tot așa, nici publicistica de teapa aceleia care se face la „Novoe Vremia" nu poate fi denumită în adevăratul înțeles al cuvântului o publicistică politică, în ciuda (sau mai bine ca urmare) a faptului că e prea diplomatică. Ea nu are niciun program politic precis și niciun fel de convingeri, ci există la acest ziar numai priceperea de a se adapta tonului și atmosferei momentului, de a se prosterna în fața celor care dețin puterea, indiferent de ceeace ar ordona aceștia, și de a cocheta cu un simulacru de opinie publică. Pe când ziarul „Moscovschie Vedomosti" aplică linia sa proprie și nu se teme (el nici nu are de ce să se teamă!) să meargă înaintea guvernului, nu se teme să atingă — și uneori foarte deschis — punctele cele mai delicate. Este un ziar folositor, un colaborator de neînlocuit al agitației revoluționare!

hovici „şi din motive de fond, şi din cauza nepotrivirii cu sarcinile congresului local al misionarilor", după ce au ascultat „serioasele obiecţii" făcute de preasfinţitul episcop al Oriolului, Nicanor, de N. I. Ivanovschi, profesor la Academia de teologie din Cazan, de V. M. Scvorţov, redactor-editor al revistei „Missionerscoe Obozrenie" *, de cutare şi cutare preoţi-misionari şi de V. A. Ternavţev şi M. A. Novoselov, aspiranţi universitari. Se poate spune: o alianţă între „ştiinţă" şi biserică!

Dar d-l Stahovici prezintă interes pentru noi, bine înţeles, nu ca model de om cu o gândire politică clară şi consecventă, ci ca un model de nobilaş rus dintre cei mai „joviali", gata oricând să se înfrupte din caşcavalul bugetului. Şi până unde a trebuit să ajungă „demoralizarea" introdusă în viaţa rusească, în general, şi în viaţa satului nostru, în special, de samavolnicia poliţienească şi de prigoana inchizitorială a sectarismului, ca până şi pietrele să prindă glas! Ca mareşalii nobilimii să ajungă să vorbească cu înflăcărare despre libertatea de conştiinţă!

Iată din cuvântarea d-lui Stahovici mici exemple de rânduieli şi fenomene scandaloase care revoltă în cele din urmă şi pe cei mai „joviali".

„Da luaţi acum — spune oratorul — din biblioteca frăţiei misionarilor un îndreptar judiciar şi veţi citi în unul şi acelaş articol 783, vol. II, partea I, că pe lângă preocupările comisarului de poliţie în ceeace priveşte stârpirea duelurilor, pamfletelor, beţiei, braconajului, promiscuităţii din băile publice, îi revine şi supravegherea discuţiilor împotriva dogmelor religiei ortodoxe şi a convertirii ortodocşilor la o altă credinţă sau la vreo schismă!" Şi există doar, într'adevăr, un astfel de articol de lege în virtutea căruia, pe lângă obligaţiile enumerate de orator, îi revin comisarului de poliţie încă multe alte obligaţii de acelaş fel. Celei mai mari părţi dintre locuitorii dela oraşe, acest articol îi va părea pur şi simplu un lucru curios, după cum l-a calificat şi d-l Stahovici. Dar pentru ţăran, îndărătul acestui lucru curios, se ascunde un bitterer Ernst — adevărul amar despre samavolnicia gradelor inferioare de poliţie, care ţine prea bine minte că dumnezeu e prea sus, iar ţarul prea departe.

* — „Cronica Misionarilor". — *Nota Trad.*

Dar iată exemple concrete, pe care le reproducem odată cu desminţirea oficială a „preşedintelui consiliului frăţiei ortodoxe Petru şi Pavel din Oriol şi al congresului eparhial al misionarilor din gubernia Oriol, protoiereul Piotr Rojdestvenschi" („M. V." nr. 269, din *„Orlovschii Vestnic"* * nr. 257):

„a) In referatul (ţinut de d-l Stahovici) se vorbeşte despre un sat din judeţul Trubciovschi:

*«Cu consimţimântul şi cu ştirea atât a preotului, cât şi a autorităţilor, cei bănuiţi de a fi ştundişti ** au fost închişi în biserică,* apoi s'a adus o masă pe care s'a pus o faţă de masă curată şi o icoană, după care au început să fie aduşi unul câte unul. — Sărută!

— Nu vreau să sărut idoli... — Aşa! *daţi-i pe loc o bătaie cu vergi.* Cei mai slabi de înger reveneau la ortodoxie chiar după prima bătaie. Dar unii *au rezistat* chiar la *4 bătăi».*

Or, după datele oficiale publicate în darea de seamă a frăţiei ortodoxe Petru şi Pavel din Oriol încă în 1896, precum şi după comunicarea verbală făcută de preotul D. Pereverzev la congres, menţionata răfuială a populaţiei ortodoxe cu sectanţii din satul Liubeţ, judeţul Trubciovschi, a avut loc *pe baza hotărîrii luate de adunarea sătenilor undeva în sat, şi nicidecum cu consimţimântul preotului local de atunci şi în niciun caz în biserică;* şi acest regretabil incident a avut loc *acum 18—19 ani,* când în eparhia Oriol nici pomeneală nu era de vreo organizaţie de misionari".

Reproducând toate acestea, ziarul „Moscovschie Vedomosti" spune că d-l Stahovici a citat în cuvântarea sa *numai două fapte.* Se poate. In schimb, ce fapte! Desminţirea, bazată pe „datele oficiale" (dela comisarul de poliţie!) ale dării de seamă a frăţiei ortodoxe, *nu face decât să confirme* în toată amploarea lor fărădelegile care au revoltat până şi pe nobilul nostru jovial. Dacă bătaia cu vergi a avut loc în biserică sau „undeva în sat", acum o jumătate de an sau cu 18 ani în urmă, — aceasta nu schimbă întru nimic lucrurile (doar, poate, într'o singură privinţă: este îndeobşte cunoscut că în ultimul timp prigonirea sectanţilor a devenit şi mai sălbatică, iar formarea de organi-

* — „Monitorul Oriolului". — *Nota Trad.*
** — Sectă religioasă. — *Nota Trad.*

zaţii de misionari este direct legată cu acest lucru!). Iar ca preotul local *să poată* să se ţină departe de aceşti *inchizitori în sumane*, — despre aceasta, părinte protoiereu, mai bine n'ai vorbi în presă *. Va râde lumea de dumneata! „Preotul local" nu şi-a dat, desigur, „consimţimântul" pentru torturare, pedepsită de lege, după cum nici sfânta inchiziţie nu pedepsea niciodată ea singură, ci lăsa acest lucru pe seama puterii laice, şi niciodată nu vărsa sânge, ci ardea numai pe rug.

Al doilea fapt:

„b) In referat se spune:

«Numai atunci unui preot-misionar nu-i va scăpa un răspuns ca acela auzit de noi tot aici: — *Dumneata spui, părinte, că la început erau 40 de familii, iar acum 4.* Ce s'au făcut celelalte? — Păi, au fost, prin mila lui dumnezeu, *deportate în Transcaucazia şi Siberia*».

In realitate însă, în satul Glâbocica, judeţul Trubciovschi, despre care este vorba în cazul de faţă, au fost în *1898*, după datele frăţiei, nu *40 de familii* de ştundişti, *ci 40 de suflete*, bărbaţi şi femei, inclusiv 21 de copii; iar în Transcaucazia au fost deportaţi, prin hotărîrea tribunalului districtual, în acelaş an numai 7 inşi, pentru faptul de a fi convertit alte persoane la ştundism. Cât despre fraza preotului local: *«au fost, prin mila lui dumnezeu, deportaţi», ea a fost aruncată de el în mod întâmplător într'o şedinţă închisă a congresului, cu prilejul unui schimb liber de păreri între membrii* acestuia, cu atât mai mult cu cât susmenţionatul preot era de mai înainte cunoscut de toată lumea, iar la congres s'a dovedit a fi unul dintre *cei mai destoinici* păstori-misionari".

Această desminţire este într'adevăr superbă! A spus în mod întâmplător cu prilejul unui schimb liber de păreri! Tocmai aceasta şi este interesant, pentrucă ştim cu toţii prea bine cât valorează vorbele persoanelor oficiale rostite oficial. Iar dacă părintele care a spus aceste cuvinte „simţite" este „unul dintre cei mai destoinici păstori-misionari", atunci cu atât mai mare este importanţa lor. „Au

* In întâmpinarea sa în legătură cu desminţirea oficială, d-l Stahovici scria: „Nu ştiu ce cuprinde darea de seamă oficială a frăţiei, dar afirm că preotul Pereverzev, după ce a povestit la congres toate amănuntele şi a menţionat că autorităţile civile aveau cunoştinţă (sic!!!) de hotărîrea adunării sătenilor, la întrebarea pusă de mine personal: Dar părintele ştia?, a răspuns: — Da, ştia şi el". Comentariile sunt de prisos.

fost, prin mila lui dumnezeu, deportaţi în Transcaucazia şi Siberia" — aceste splendide cuvinte trebue să devină nu mai puţin celebre în felul lor decât apărarea de către mitropolitul Filaret a iobăgiei, pe baza sfintei scripturi.

A propos, din moment ce a trebuit să-l pomenim pe Filaret, ar fi nedrept să trecem sub tăcere scrisoarea publicată în revista „Vera i Razum" * din 1901 ** a unui „savant liberal" către preasfinţitul Ambrosie, arhiepiscop al Harcovului. Autorul a semnat: „Un cetăţean onorabil, fost slujitor al bisericii Ieronim Preobrajenschi", iar porecla de „savant (!) liberal" i-a dat-o redacţia, căreia i s'a impus, probabil, prin „vastele sale cunoştinţe". Ne vom mărgini la reproducerea câtorva pasaje din această scrisoare, care ne arată odată în plus că gândirea politică şi protestul politic pătrund pe căi nevăzute în cercuri nemăsurat mai largi decât pare uneori.

„Sunt deja bătrân, am aproape 60 de ani; în decursul vieţii mele am avut prilejul să văd destule abateri dela îndeplinirea îndatoririlor bisericeşti şi pot să spun cu cuget curat că în toate cazurile cauza acestui fapt a fost clerul nostru. Iar pentru *«ultimele evenimente»* trebue chiar să aducem multe mulţumiri clerului nostru de astăzi, el deschide multora ochii. Astăzi nu numai secretarii de plasă, ci bătrâni şi tineri, oamenii cu carte, cei cu puţină carte şi cei ce abia ştiu să citească, toţi se străduesc să citească pe marele scriitor al pământului rusesc. Ei îşi procură la un preţ mare operele lui (apărute în editura din străinătate „Svobodnoe Slovo" [79] şi care circulă liber în popor în toate ţările din lume, în afară de Rusia), citesc, discută, şi concluziile la care ajung nu sunt, desigur, în favoarea clerului. Mulţimea începe acum să înţeleagă unde e minciuna şi unde e adevărul, şi vede că clerul nostru spune una şi face alta, şi chiar în spusele sale se contrazice singur destul de des. Mult adevăr ar putea fi spus, dar cu clerul doar nu poţi vorbi deschis, căci de îndată se va grăbi să te denunţe, pentru ca să fii pedepsit şi executat... Or, Hristos atrăgea doar oamenii nu prin forţă şi execuţie, ci prin adevăr şi iubire...

...In încheierea cuvântării, d-v. scrieţi: «noi dispunem de o mare forţă pentru luptă — aceasta este puterea absolută a cucernicilor noştri suverani». Iarăşi umblaţi cu trucuri şi iarăşi nu vă dăm crezare. Deşi d-v., clerul *luminat*, căutaţi să ne convingeţi că «aţi supt devotamentul faţă de puterea absolută odată cu laptele mamei» (din cuvântarea actualului vicar pe când era uns episcop,

* — „Credinţă şi Raţiune". — *Nota Trad.*

** Profităm de ocazie pentru a aduce mulţumiri corespondentului care ne-a trimis un exemplar din această revistă. Clasele noastre conducătoare nu se jenează foarte adeseori să apară *au naturel* (în toată goliciunea lor. — *Nota Trad.*) în publicaţiile speciale ale închisorilor, cele bisericeşti şi altele de acelaş fel. E demult timpul ca noi, revoluţionarii, să ne apucăm să utilizăm în mod sistematic acest „bogat tezaur" al educaţiei politice.

noi însă, *cei neluminați,* nu credem ca un copil de un an (fie chiar și un viitor episcop) să poată raționa deja despre forma de guvernământ și să dea întâietate absolutismului. După încercarea nereușită a patriarhului Nicon de a-și asuma în Rusia rolul pe care-l dețin papii la Roma, care cumulau în Occident puterea bisericească cu supremația laică, — biserica noastră, în persoana înalților ei reprezentanți — mitropoliții, s'a supus în întregime și pentru totdeauna puterii monarhilor, care uneori, așa cum a fost pe vremea lui Petru cel Mare, îi dictau despotic ucazurile lor. (Presiunea lui Petru cel Mare asupra clerului în chestiunea condamnării țareviciului Alexei.) In secolul al XIX-lea constatăm deja în Rusia o armonie deplină între puterea laică și cea bisericească. In cumplita epocă a lui Nicolae I, când conștiința socială, care începuse să se trezească sub influența marilor mișcări sociale din Occident, a ridicat și la noi luptători izolați împotriva înrobirii revoltătoare a poporului simplu, biserica noastră a rămas cu totul indiferentă față de suferințele lui, și, contrar marii porunci a lui Hristos cu privire la frăția dintre oameni și la milosârdie față de aproapele tău, din rândurile clerului n'a răsunat niciun glas în apărarea poporului năpăstuit de sălbatica samavolnicie moșierească, și aceasta numai pentrucă guvernul ezita încă să se atingă de iobăgie, a cărei existență Filaret al Moscovei o justifica fățiș cu texte din sf. scriptură a vechiului testament. Dar iată că a căzut un trăsnet: Rusia a fost zdrobită și umilită politicește la Sevastopol. Infrângerea a scos limpede la iveală toate lipsurile orânduirii noastre dinainte de reformă, și înainte de toate tânărul, umanitarul suveran (care datorește educația spiritului și voinței sale poetului Jucovschi) a sfărâmat lanțurile seculare ale robiei, și, prin răutăcioasa ironie a soartei, textul mărețului act din 19 Februarie a fost dat spre redactare din punct de vedere creștinesc aceluiaș Filaret, care s'a grăbit, pe semne, să-și schimbe, potrivit spiritului vremii, părerea despre iobăgie. Epoca marilor reforme n'a trecut fără urmă nici pentru clerul nostru, stârnind în sânul lui, pe vremea lui Macarie (mai târziu mitropolit), o rodnică activitate de reorganizare a instituțiilor noastre bisericești, în care el a deschis o fereastră, deși mică, pentru a face să pătrundă publicitate și lumină. Reacțiunea produsă după 1 Martie 1881 a adus cu sine și în cler un element corespunzător de personalități pe placul lui Pobedonoștev și Catcov, și în timp ce oamenii progresiști ai țării din zemstve și societate înaintează petiții, cerând desființarea rămășițelor pedepselor corporale, biserica tace molcom, fără să sufle o vorbă de înfierare a apărătorilor vergii, — acest instrument de revoltătoare umilire a omului, plăsmuit după chipul și asemănarea lui dumnezeu. Date fiind cele spuse, ar fi oare nedrept să presupunem că, *dacă regimul va fi schimbat de sus,* întregul nostru cler, prin reprezentanții săi, va proslăvi la fel pe monarhul constituțional cum îl preamărește astăzi pe cel absolut. Așa dar, să lăsăm fățărnicia, doar aici nu este vorba de absolutism, ci de monarh. Petru I a fost și el autocrat prin grația lui dumnezeu, totuși clerul nici până astăzi nu-l prea are la inimă, și Petru al III-lea a fost și el un autocrat de acelaș fel, intenționând să tundă și să instruiască clerul nostru, — păcat că n'a fost lăsat să domnească vreo doi-trei ani. Și dacă autocratul Nicolae al II-lea, care domnește astăzi, ar binevoi să-și arate bunăvoința

slăvitului Lev Nicolaevici — unde v'ați ascunde cu uneltirile, frica și amenințările voastre?

In zadar citați textul rugăciunilor pe care clerul le înalță pentru țar, — această colecție de cuvinte într'o limbă păsărească nu convinge pe nimeni de nimic. La noi e doar absolutism: vi se va ordona, și veți scrie rugăciuni de trei ori mai lungi și mai expresive".

* * *

A doua cuvântare rostită de un mareșal al nobilimii, după câte știm, n'a fost publicată în presa noastră. Ne-a trimis-o un corespondent necunoscut redacției încă în August, într'un exemplar hectografiat, purtând următoarea inscripție făcută cu creionul: „Cuvântarea unuia dintre mareșalii de județ ai nobilimii ținută la o adunare particulară a mareșalilor nobilimii în legătură cu treburile studențești". Reproducem această cuvântare în întregime:

„Timpul fiind limitat, voi expune considerentele mele cu privire la adunarea noastră, a mareșalilor nobilimii, sub formă de teze:

Ce anume a determinat actualele dezordini, asta aproximativ se știe: ele sunt provocate, în primul rând, de lipsa de rânduială generală care domnește în întreaga orânduire de stat, de administrația oligarhică a corporației slujbașilor, adică de dictatura birocrației.

Această lipsă de rânduială a dictaturii stăpânirii birocratice se manifestă în întreaga societate rusă, de sus până jos, ca o nemulțumire generală, care în aparență își găsește expresia într'un politicianism general, dar nu un politicianism temporar, superficial, ci profund, cronic.

Acest politicianism, ca boală generală a întregii societăți, are repercusiuni asupra tuturor manifestărilor ei, asupra întregii ei activități și asupra tuturor instituțiilor ei, fapt pentru care el are în mod necesar repercusiuni și asupra instituțiilor de învățământ, cu populația lor mai tânără, și deaceea mai perceptivă, care se află sub acelaș regim apăsător al dictaturii birocratice.

Văzând rădăcina răului dezordinilor studențești în lipsa generală de rânduială în stat și în starea bolnăvicioasă generală provocată de această lipsă de rânduială, totuși — și dintr'un sentiment firesc, și din necesitatea de a opri acestor dezordini și să nu căutăm fie nu putem să nu dăm atenție acestor dezordini și să nu căutăm fie și în ceeace privește această latură să reducem manifestarea extrem de distrugătoare a răului general, după cum în cazul când e atacat de o boală întregul organism, urmărindu-se vindecarea lui radicală lentă, se iau măsuri rapide de combatere a complicațiilor locale, acute, distrugătoare ale acestei boli.

In școlile medii și superioare răul regimului birocratic își găsește expresia, în special, în înlocuirea dezvoltării și instruirii oamenilor (a tineretului) printr'o muștruluire birocratică, însoțită de înnăbușirea sistematică a personalității și a demnității omenești.

Neîncrederea, indignarea şi întărâtarea împotriva autorităţilor şi a profesorilor provocate de toate acestea în rândurile tineretului sunt aduse din licee în universităţi, unde, din nenorocire, dată fiind situaţia de astăzi a universităţilor, tineretul se loveşte de acelaş rău, de aceeaşi înnăbuşire a personalităţii şi a demnităţii omeneşti.

Intr'un cuvânt, tineretul găseşte în universităţi nu un templu al ştiinţei, ci o fabrică care confecţionează din massa studenţească depersonalizată o marfă birocratică, aşa cum are nevoie statul.

Această înnăbuşire a personalităţii (în condiţiile transformării studenţimii într'o massă indiferentă, prelucrată), manifestându-se printr'o sistematică şi cronică oprimare şi prigonire a tot ceeace este personal şi destoinic, iar adeseori şi printr'o brutală violenţă, stă la baza tuturor turburărilor studenţeşti, care durează de câteva decenii şi care ameninţă, intensificându-se întruna, să continue şi în viitor, răpind cele mai bune forţe ale tineretului rus.

Toate acestea le ştim, dar ce trebue să facem în această situaţie? Cum să venim în ajutorul acestei situaţii acute a zilei, cu toate frământările ei, cu toată nenorocirea şi durerea ei? Să lăsăm totul baltă, fără a încerca să facem ceva? Să lăsăm tineretul nostru fără niciun ajutor, în voia soartei, la discreţia birocraţiei şi a poliţiei şi, spălându-ne pe mâini, să ne dăm înlături? Iată care este, după mine, problema principală, adică cum să venim în ajutor acestei manifestări acute a bolii, recunoscând caracterul ei general?

Şedinţa noastră mi-a amintit o mulţime de oameni bine intenţionaţi care au intrat în taigaua sălbatică cu scopul de a o curăţi şi care, în loc de a se concentra asupra vreunui singur punct, s'au oprit complect nedumeriţi în faţa imensităţii muncii totale, care depăşea puterile lor.

Profesorul C. T. ne-a prezentat un strălucit tablou general al situaţiei actuale şi reale a universităţii şi a studenţimii, arătând influenţa pe care o exercită în rândurile studenţimii dezorientate diferite acţiuni funeste din afară, nu numai politice, dar chiar şi poliţieneşti; — toate acestea noi le ştiam mai mult sau mai puţin şi înainte, deşi nu atât de clar.

Ca unică măsură posibilă, el ne-a indicat distrugerea întregii rânduieli actuale a tuturor instituţiilor de învăţământ în general şi înlocuirea ei printr'una nouă, mai bună; totodată însă, profesorul a observat că acest lucru va cere, probabil, o perioadă de timp foarte îndelungată; şi dacă ţinem seama de faptul că orice orânduială particulară în statul rusesc, ca şi în orice alt stat, este legată în mod organic de orânduirea generală, atunci se poate spune că sfârşitul acestei perioade nici nu se întrevede.

Atunci ce trebue făcut acum, pentru a atenua, cel puţin, durerea de nesuportat pe care o pricinueşte boala în momentul de faţă? Ce paleativ? Doar şi paleativele, care calmează pe moment durerea bolnavului, sunt considerate adeseori necesare! La această întrebare însă noi n'am răspuns; iar în loc de răspuns, s'au făcut în privinţa tineretului studios în general consideraţii, să spunem vagi, dezordonate, care încurcau şi mai mult problema; e greu a restabili aceste consideraţii până şi în memorie, dar voi încerca să o fac.

S'a spus despre studente că noi, cică, le-am oferit şi instituţii speciale de învăţământ superior, şi lecţii, în vreme ce ele iată cu ce ne mulţumesc: cu participarea lor la dezordinele studenţeşti!

Dacă ar fi vorba de buchete de flori sau de podoabe scumpe pe care să le fi oferit reprezentantelor sexului frumos, atunci un asemenea reproş ar avea o raţiune; dar organizarea de instituţii de învăţământ superior pentru fete nu este o amabilitate, ci satisfacerea unei nevoi sociale; aşa încât instituţiile de învăţământ superior pentru fete nu sunt un capriciu, ci instituţii de învăţământ superior tot atât de necesare societăţii ca şi universităţile etc. pentru dezvoltarea superioară a tineretului, fără deosebire de sex, — şi deaceea între instituţiile de învăţământ pentru fete şi cele pentru băieţi există o deplină solidaritate atât socială, cât şi tovărăşească.

Prin această solidaritate se explică pe deplin, după mine, şi faptul că frământările tineretului cuprind şi pe studentele din instituţiile de învăţământ pentru fete; se agită în general tineretul studios, indiferent de hainele pe care le poartă, bărbăteşti sau femeieşti.

S'a trecut apoi din nou la turburările studenţeşti şi s'a spus că studenţii nu trebue încurajaţi, că scandaloasele excese studenţeşti trebue reprimate prin forţă; la aceasta s'a obiectat, după mine, foarte rezonabil, că chiar dacă acestea sunt excese scandaloase, în orice caz ele nu sunt întâmplătoare, ci cronice, determinate de cauze profunde, şi că deaceea ele nu vor putea fi potolite numai prin măsuri represive, fapt dovedit şi de experienţa din trecut. După părerea mea personală, e încă o mare întrebare unde trebue căutată principala cauză scandaloasă a acestor dezordini scandaloase, care agită şi distrug instituţiile noastre de învăţământ; eu nu dau crezare comunicatelor guvernamentale.

Dar tocmai asta e — cealaltă parte nu este ascultată la noi şi nici nu poate fi ascultată; gura îi este astupată (dar nu s'a confirmat pe-de-a'ntregul justeţea spuselor mele, şi anume că administraţia minte în comunicatele ei şi că toată comportarea scandaloasă se datoreşte îndeosebi ei, scandaloaselor ei măsuri de influenţare).

S'a vorbit despre influenţa din afară a diverselor forţe revoluţionare asupra tineretului studios.

Da, această influenţă există, dar i se atribue o prea mare importanţă: fabricanţii, de pildă, în ale căror fabrici se manifestă mai ales această influenţă aruncă toată vina tot asupra ei, spunând că, dacă n'ar fi ea, la ei ar fi numai linişte şi pace, un raiu pământesc, uitând şi trecând sub tăcere exploatarea legală şi ilegală în fel şi chip a muncitorilor, exploatare care, nenorocind pe aceştia, provoacă în rândurile lor nemulţumiri, iar după aceea şi dezordini; dacă n'ar exista această exploatare, nici elementele revoluţionare din afară n'ar dispune de numeroasele prilejuri şi cauze care îi ajută să se bage atât de uşor în treburile fabricilor, — toate acestea se pot spune, după mine, şi despre instituţiile noastre de învăţământ, transformate din temple ale ştiinţei în fabrici care pregătesc material birocratic.

In conştiinţa instinctivă generală a jugului care apasă asupra întregului tineret studios, în apăsătoarea stare sufletească generală pe care o provoacă acest jug în rândurile tineretului din toate instituţiile de învăţământ, — în aceasta constă tocmai acea forţă a mănunchiului de tineri, puţini la număr, dar conştienţi, despre care a vorbit d-l profesor şi care sunt în stare să hipnotizeze şi să dirijeze în orice direcţie, spre greve, spre tot felul de dezordini, masse întregi de tineri, care, pe cât se vede, nu înclină deloc spre dezordini. — Astfel se întâmplă în toate fabricile!

S'a spus apoi, după cât îmi amintesc, că studenţii nu trebue tămâiaţi, nu trebue să se manifeste simpatie faţă de ei atunci când provoacă dezordinile lor; această manifestare de simpatie îi îndemna la noi dezordini, fapt ilustrat şi cu exemple, adică cu diferite cazuri; — în legătură cu aceasta ţin, în primul rând, să observ că, în vălmăşagul şi mozaicul acestor cazuri de tot felul produse în timpul dezordinilor, niciunul nu poate fi socotit concludent, deoarece pentru fiecare caz se vor găsi o puzderie de altele care să le contrazică, — dar ne putem opri numai asupra caracteristicilor generale, pe care voi căuta tocmai să le analizez pe scurt.

Studenţimea, după cum ştim cu toţii, nu este câtuşi de puţin răsfăţată; ea nu numai că n'a fost tămâiată (nu vorbesc de deceniul al cincilea al secolului trecut), dar nici nu s'a prea bucurat de cine ştie ce simpatie din partea opiniei publice; iar în perioada dezordinilor ei, opinia publică avea faţă de studenţi o atitudine fie cu totul indiferentă, fie chiar mai mult decât negativă, învinuindu-i numai pe ei, fără să cunoască şi fără chiar să vrea să cunoască cauzele care au provocat aceste dezordini (nu se dădea crezare decât comunicatelor guvernamentale, ostile studenţimii, fără a pune la îndoială veridicitatea lor; pentru prima oară, pare-se, opinia publică s'a îndoit de aceasta), — aşa încât nici vorbă nu poate fi despre vreo tămâiere.

Neaşteptând să găsească sprijin nici în rândurile societăţii culte în general, nici în rândurile profesorilor şi ale autorităţilor universitare, studenţimea a început în sfârşit să caute să câştige simpatia a diferite elemente populare, şi vedem că în cele din urmă studenţimea a reuşit mai mult sau mai puţin în această direcţie; ea a început să câştige încetul cu încetul simpatie în rândurile mulţimii.

Pentru a ne convinge de acest lucru, e deajuns să ne aducem aminte de deosebirea dintre atitudinea mulţimii faţă de studenţi cu prilejul bătăilor organizate de membrii sutelor negre şi cea de astăzi. Şi aici se ascunde o mare nenorocire: nenorocire nu în simpatie în general, ci în caracterul unilateral al acestei simpatii, în nuanţa demagogică pe care o capătă.

Lipsa oricărei simpatii pentru tineretul studios şi a oricărui sprijin din partea intelectualităţii cu greutate, şi neîncrederea care s'a creat din această cauză aruncă, vrând-nevrând, tineretul nostru în braţele demagogilor şi ale revoluţionarilor; el devine o unealtă a acestora, şi chiar în sânul lui, tot vrând-nevrând, se dezvoltă din ce în ce mai mult elemente demagogice, care îl îndepărtează de dezvoltarea culturală paşnică şi de ordinea existentă (dacă numai aceasta se poate numi ordine), aducându-l în tabăra duşmană.

Noi singuri vom fi de vină dacă tineretul va pierde încrederea în noi; noi n'am meritat cu nimic încrederea lui!

Acestea sunt, pare-se, principalele puncte de vedere exprimate de cei întruniţi; pe celelalte (şi acestea deasemenea au fost destule) cred că nici nu face să le reamintim.

Aşa dar, închei. Intrunindu-ne, ne-am propus să facem ceva pentru a atenua frământările de astăzi; pentru a uşura soarta grea a tineretului nostru — astăzi, şi nu cândva mai târziu, şi am fost înfrânţi, — şi iarăşi tineretul va avea dreptul să spună şi va spune că şi astăzi, ca şi înainte, intelectualitatea rusă paşnică, cu autoritate nu poate, şi nici nu vrea, să-i dea vreun ajutor, să-i ia apărarea, să-l înţeleagă şi să uşureze soarta lui amară. — Ruptura dintre noi şi tineret se va adânci şi mai mult, şi el se va cufunda şi mai mult în rândurile a tot felul de demagogi, care întind mâinile spre el.

Faptul că măsura propusă de noi, şi anume de a ne adresa ţarului, n'a fost acceptată nu înseamnă că noi am fost înfrânţi; se prea poate ca această măsură să nu fie într'adevăr practică (deşi, după mine, ea nici n'a fost examinată), — ci am fost înfrânţi prin faptul că am anihilat în rândurile noastre orice posibilitate de a lua vreo măsură în favoarea tineretului nostru care suferă, am recunoscut că suntem neputincioşi şi am rămas iarăşi ca şi până acum în întuneric.

Dar ce-i de făcut atunci?

Să ne dăm înlături, spălându-ne pe mâini?

Tocmai în acest întuneric constă tragismul cumplit şi sumbru al vieţii ruse".

Această cuvântare n'are nevoie de multe comentarii. Şi ea aparţine, pe cât se vede, tot unui nobil rus încă destul de „jovial" care fie din motive de pedanterie, fie egoiste venerează „dezvoltarea culturală paşnică" a „ordinei existente" şi-şi manifestă indignarea împotriva „revoluţionarilor", confundându-i cu „demagogii". Dar dacă privim mai îndeaproape această indignare, constatăm că ea nu este departe de bombănitul unui om bătrân (nu prin vârstă, ci prin concepţii) gata, poate, să vadă şi ceva bun în lucrurile împotriva cărora bombăneşte. Vorbind despre „ordinea existentă", el nu poate să nu facă o rezervă: „dacă numai aceasta se poate numi ordine". Lipsa de rânduială a „dictaturii birocraţiei", „prigonirea sistematică şi cronică a tot ce este personal şi destoinic" i-au umplut demult sufletul de indignare, şi el nu poate să nu vadă că tot răul vine în primul rând din partea administraţiei, el e destul de franc ca să-şi recunoască neputinţa, ca să recunoască că nu se cade „să te speli pe mâini" în faţa nenorocirii abătute asupra întregii ţări. Ce-i drept, îl mai sperie „caracterul unilateral" al simpatiei „mulţimii" faţă de studenţi; minţii lui răzgâiate de aristocrat i se năzare pericolul „demagogiei", poate chiar pericolul socialismului (pentru franchetă să-l răsplătim cu franchetă!). Nu are însă sens să încercăm cu o hârtie de turnesol socialistă concepţiile şi sentimentele unui mareşal al nobilimii care s'a săturat până peste cap de odioasa birocraţie rusă. Noi n'avem dece să umblăm cu şiretlicuri nici cu el, nici cu oricare altul; când moşierul rus, de pildă, va tuna şi fulgera împotriva faptului că muncitorii *din fabrici* sunt exploataţi şi oropsiţi, noi nu vom

întârzia să-i spunem în paranteză: „n'ar fi rău, cumătră, să te uiţi la tine însăţi!" *. Nu-i vom ascunde nici pentru o singură clipă faptul că noi ne situăm şi vom continua să ne situăm pe poziţia luptei de clasă intransigente împotriva „stăpânilor" societăţii contemporane. Dar gruparea politică este determinată nu numai de ţelurile finale, ci şi de cele imediate, nu numai de concepţiile generale, ci şi de presiunea necesităţii practice directe. Oricine va ajunge să vadă limpede contradicţia dintre „dezvoltarea culturală" a ţării şi „regimul apăsător al dictaturii birocratice", mai devreme sau mai târziu va fi adus de însăşi viaţa la concluzia că această contradicţie nu poate fi înlăturată fără înlăturarea absolutismului. Trăgând această concluzie, el va ajuta neapărat — va bombăni, dar va ajuta — partidul care va şti să ridice împotriva absolutismului o forţă de temut (nu numai în ochii acelui partid, ci în ochii oricui). Pentru a deveni un asemenea partid, social-democraţia trebue, repetăm, să se cureţe de orice pacoste oportunistă şi, sub steagul teoriei revoluţionare, sprijinindu-se pe clasa cea mai revoluţionară, să-şi desfăşoare activitatea agitatorică şi organizatorică în toate clasele populaţiei!

Iar mareşalilor nobilimii, luându-ne rămas bun dela ei, le vom spune: la revedere, domnilor aliaţi ai noştri de mâine!

---

* — vers dintr'o fabulă de Crâlov. — *Nota Trad.*

PREFAŢĂ LA BROŞURA „DOCUMENTELE CONGRESULUI «DE UNIFICARE»"

In „Iscra" nr. 9 (Octombrie 1901) * a fost redată încercarea nereuşită de unificare a secţiei din străinătate a organizaţiei „Zaria" şi „Iscra", a organizaţiei revoluţionare „Soţial-Democrat" şi a „Uniunii social-democraţilor ruşi" din străinătate. Pentru ca toţi social-democraţii să-şi poată face singuri o părere asupra cauzelor eşecului pe care l-a suferit încercarea de unificare a organizaţiilor din străinătate, am hotărît să dăm publicităţii procesele-verbale ale congresului „de unificare". Din păcate, secretarul congresului, ales de „Uniune", a refuzat să ia parte la redactarea proceselor-verbale ale congresului (după cum se poate vedea din scrisoarea sa de răspuns la invitaţia secretarilor celorlalte două organizaţii, scrisoare pe care o reproducem mai jos, pag. 10—11).

Acest răspuns este cu atât mai ciudat, cu cât în momentul de faţă „Uniunea" a publicat ea însăşi o descriere a congresului „de unificare" („Două congrese", Geneva, 1901). Va să zică, „Uniunea", vrând să informeze pe tovarăşii ruşi despre rezultatele congresului, *n'a dorit* ca ei să cunoască dezbaterile care au avut loc la congres **. Lăsăm

---

* Vezi volumul de faţă, pag. 227—228. — *Nota Trad.*

** După regulamentul congresului, procesele-verbale trebuiau confirmate de congresul însuşi, şi anume fiecare şedinţă trebuia să înceapă cu confirmarea proceselor-verbale ale şedinţei precedente. Dar în a doua zi a congresului, când preşedintele a propus chiar la începutul şedinţei să se procedeze la confirmarea proceselor-verbale ale celor două şedinţe din prima zi, cei trei secretari au declarat în unanimitate că nu pot prezenta procesele-verbale. Pentrucă nu exista stenograf, dezbaterile au fost înregistrate într'o formă cu totul nesatisfăcătoare. Se înţelege, deaceea, că dacă în noaptea dintre prima şi a doua zi a congresului secretarii n'au putut să întocmească procesul-verbal, în seara celei de a doua zile, când noi am părăsit congresul, nici vorbă nu putea fi de procesul-verbal. Toată lumea ştia foarte bine că procesele-verbale nu sunt gata. Prin urmare, indignarea „Uniunii" că preşedintele nostru „a dezertat" „fără să aştepte confirmarea proceselor-verbale ale congresului" (pag. 29 a broşurii „Două

pe cititori să-şi facă singuri o părere despre cauzele posibile şi probabile ale acestei nedorinţe.

Noi, la rândul nostru, am socotit că după refuzul „Uniunii" nu e oportun să edităm o expunere a dezbaterilor care să nu fi fost redactată de toţi secretarii, şi deaceea suntem nevoiţi să ne mărginim la publicarea *tuturor* documentelor şi declaraţiilor *depuse la biroul* congresului. Din biroul congresului au făcut parte preşedinţi şi secretari din partea tuturor celor trei organizaţii, şi toate declaraţiile erau depuse la birou numai în scris, aşa încât nepărtinirea descrierii congresului alcătuită din documente şi declaraţii nu poate fi pusă la îndoială.

Pe de altă parte, editarea *tuturor* documentelor şi declaraţiilor depuse la birou se impune astăzi cu atât mai mult cu cât „Uniunea" a încununat ciudatul ei refuz de a participa la redactarea proceselor-verbale cu un mod şi mai ciudat de a întocmi o dare de seamă asupra congresului. Astfel, „Uniunea" *n'a reprodus* în întregime întrebările depuse de reprezentantul „Iscrei" (Frei) *la biroul* congresului în numele secţiei din străinătate a „Iscrei" şi al organizaţiei „Soţial-Democrat" *, în schimb a reprodus răspunsul care a fost doar „elaborat" de „Uniune", fără să fi fost depus la birou şi nici măcar citit la congres (pag. 26 a broşurii „Două congrese"). „Uniunea" greşeşte spunând că „întrebarea" a fost retrasă. Aceasta din urmă a conţinut două puncte şi a fost pusă de Frei „Uniunii" în numele celor două organizaţii (vezi mai jos pag. 6). Nici una din aceste întrebări *n'a fost retrasă,* ci forma întrebării a fost doar schimbată, schimbată în aşa fel încât întrebările au luat o formă de rezoluţie care putea fi pusă la vot (în loc de „recunoaşte în principiu «Uniunea» rezoluţia conferinţei din Iunie?" s'a spus: „cele trei organizaţii recunosc în principiu rezoluţia conferinţei din Iunie" etc), apoi, „Uniunea" n'a reprodus declaraţia *depusă la birou* de grupul „Borba" (vezi mai jos pag. 6—7).

„Uniunea" nu numai că n'a redat cuprinsul, dar nici

congrese") nu este decât un subterfugiu. In lipsa unor procese-verbale stenografiate, nu rămânea aliceva de făcut decât ca cei trei secretari să se întrunească şi să întocmească măcar o scurtă expunere a mersului dezbaterilor. Noi am şi făcut o propunere în acest sens, dar „Uniunea" s'a eschivat dela aceasta. Este clar că răspunderea pentru lipsa unor procese-verbale dacă nu complecte, atunci cel puţin prescurtate cade asupra „Uniunii".

* Vezi volumul de faţă, pag. 216. — *Nota Trad.*

n'a pomenit * despre cuvântarea unuia dintre membrii grupului „Borba" pe care acesta a ţinut-o după ce „Uniunea" a propus amendamente la rezoluţiile din Iunie. In această cuvântare, acest membru al grupului „Borba", care a participat şi la conferinţa din Iunie, s'a pronunţat împotriva amendamentelor propuse de „Uniune". In schimb „Uniunea" a publicat „motivele" amendamentelor, care fuseseră expuse la congres în cuvântarea lui B. Cricevschi, fără a fi depuse la birou. Intr'un cuvânt, respingând propunerea noastră de a redacta împreună o expunere a tuturor dezbaterilor, „Uniunea" a preferat să expună numai ceeace ea a considerat că-i convine ei, şi să treacă sub tăcere câte ceva până şi din ceeace a fost depus la birou.

Noi nu avem de gând să urmăm acest exemplu. Noi ne vom mărgini la reproducerea tuturor declaraţiilor şi documentelor depuse la birou şi să indicăm pur şi simplu în ce sens au vorbit oratorii *tuturor* organizaţiilor care au luat parte la congres. Să judece cititorii singuri dacă articolul din nr. 10 al revistei „Rabocee Delo" şi *amendamentele* propuse de „Uniune" au încălcat sau nu baza principială a înţelegerii elaborate la conferinţa din Iunie. Tot astfel noi lăsăm, bine înţeles, fără răspuns şi toate cuvintele grele care împodobesc din belşug broşura „Uniunii", inclusiv acuzaţiile de „calomnie" sau de faptul că prin plecarea noastră congresul a fost „zădărnicit". O atare acuzaţie nu poate stârni decât zâmbet: trei organizaţii s'au întrunit pentru a discuta problema unificării; două organizaţii s'au convins că nu se pot uni cu cea de a treia. Fireşte că nu le rămânea decât să-şi expună părerea şi să plece. Numai oamenii care se supără tocmai pentrucă n'au dreptate pot califica acest procedeu drept „zădărnicire" a congresului, iar părerea despre inconsecvenţa principială a „Uniunii" drept „calomnie".

In ceeace priveşte părerea noastră despre problemele controversate ale social-democraţiei ruse, noi preferăm să nu o amestecăm cu expunerea obiectivă a datelor despre

* Pagina 28 din broşura „Două congrese".

congres. In afară de articolele care au fost şi vor mai fi publicate în „Iscra" şi „Zaria", noi pregătim şi vom face să apară în scurt timp o broşură consacrată special problemelor nevralgice ale mişcării noastre.

Scris în Noembrie 1901

Publicat pentru prima oară în Decembrie 1901 într'o broşură editată de „Liga social-democraţiei revoluţionare ruse"

Se tipăreşte după textul broşurii

PROTESTUL POPORULUI FINLANDEZ

Reproducem în întregime noua adresă de massă prin care poporul finlandez îşi exprimă protestul hotărît împotriva politicii guvernului, care a atentat şi continuă să atenteze la Constituţia Finlandei, încălcând *jurământul* făcut solemn de toţi ţarii, începând cu Alexandru I şi terminând cu Nicolae al II-lea.

Această adresă a fost înmânată la 17 (30) Septembrie 1901 senatului finlandez spre a fi înaintată ţarului. Ea a fost semnată de un număr de 473.363 de Finlandezi, bărbaţi şi femei, din toate păturile societăţii, adică de aproape *o jumătate de milion* de cetăţeni. Intreaga populaţie a Finlandei numără 2.500.000 de suflete, aşa încât noua adresă reprezintă cu adevărat *vocea întregului popor*.

Iată textul complect al acestei adrese:

„Preaputernice şi preamilostive stăpâne împărate şi mare duce! Modificarea de către majestatea voastră imperială a legii serviciului militar obligatoriu din Finlanda a stârnit pretutindeni în ţinut o nelinişte generală şi o adâncă durere.

Decretele, manifestul şi legea privitoare la serviciul militar obligatoriu, sancţionate de majestatea voastră imperială la 12 Iulie (29 Iunie) anul curent, constitue o încălcare flagrantă a legilor fundamentale ale marelui ducat şi a celor mai scumpe drepturi care revin în virtutea legilor ducatului poporului finlandez şi tuturor cetăţenilor ţinutului.

In conformitate cu legile fundamentale, regulamentul cu privire la îndatoririle cetăţenilor în ceeace priveşte apărarea ţinutului nu poate fi promulgat în alt mod decât cu consimţimântul membrilor seimului. In acest mod a şi fost promulgată, printr'o hotărîre a împăratului Alexandru al II-lea, luată de comun acord cu membrii seimului, legea din 1878 cu privire la serviciul militar. Sub domnia lui Alexandru al III-lea au urmat mai multe modificări izolate ale acestei legi, dar de fiecare dată numai cu consimţimântul membrilor sei-

mului. Cu toate acestea, astăzi se anunţă fără consimţimântul membrilor seimului că legea din 1878 se abrogă, noile hotărîri promulgate în locul ei fiind în total dezacord cu hotărîrea membrilor Seimului extraordinar din 1899.

Unul dintre cele mai importante drepturi ale oricărui cetăţean finlandez este de a trăi şi de a acţiona sub ocrotirea legilor finlandeze. Astăzi, de acest drept au fost privaţi mii şi mii de cetăţeni finlandezi, deoarece noua lege a serviciului militar obligatoriu îi obligă să presteze serviciul militar în armata rusă, transformând serviciul militar într'un chin pentru fiii ţinutului, care vor fi încorporaţi cu forţa într'o armată străină lor în ceeace priveşte limba, religia, moravurile şi obiceiurile.

Noile hotărîri anulează orice limitare a contingentului anual stabilită prin lege. In plus, ele nu conţin nicio recunoaştere a dreptului membrilor seimului de a participa la stabilirea bugetului militar, după cum prevăd legile fundamentale.

Până şi miliţiile, contrar dispoziţiei fundamentale a legii din 1878, sunt puse cu totul la dispoziţia ministerului de război.

Impresia produsă de aceste hotărîri nu este atenuată de înlesnirile, anunţate în manifest, în decursul perioadei de tranziţie, deocamdată încă neprecizate, deoarece reducerea vremelnică a numărului celor recrutaţi va fi urmată de recrutări nelimitate în armata rusă.

Poporul finlandez n'a cerut nicio înlesnire în ceeace priveşte sarcina militară care-i revine astăzi. Membrii seimului, care au exprimat părerea poporului, au dovedit că Finlanda este gata să sporească pe măsura puterilor partea ei de participare la apărarea statului, în condiţiile menţinerii regimului juridic al trupelor finlandeze ca instituţii finlandeze.

In opoziţie cu toate acestea, prin noile hotărîri se stabileşte că trupele finlandeze vor fi în cea mai mare parte desfiinţate, că ofiţerii ruşi pot face serviciul în puţinele unităţi care mai rămân; că până şi subofiţerii din aceste unităţi trebue să posede limba rusă, ceeace face ca băştinaşii finlandezi, mai ales cei care provin din pătura ţărănească, să fie înlăturaţi dela ocuparea funcţiilor menţionate, că aceste trupe vor fi puse sub conducerea autorităţilor militare ruse, că şi chiar în timp de pace ele pot fi cantonate în afara graniţelor Finlandei.

Aceste decrete, care nu constitue vreo reformă, ci urmăresc doar desfiinţarea trupelor naţionale ale Finlandei, dovedesc o lipsă de încredere pe care poporul finlandez n'a prilejuit-o cu nimic în cei aproape o sută de ani de când e unit cu Rusia.

In noile hotărîri cu privire la serviciul militar obligator se întâlnesc expresii conţinând negarea existenţei unei patrii aparte a poporului finlandez şi a drepturilor de cetăţenie finlandeză a băştinaşilor ţinutului. In aceste expresii se întrevăd scopuri incompatibile cu dreptul indiscutabil al poporului finlandez de a păstra în unirea lui cu Rusia situaţia politică care pentru Finlanda a fost statornicită odată pentru totdeauna în 1809.

In ultimii ani, asupra ţinutului nostru s'au abătut dureri mari. In repetate rânduri ne-am putut convinge că dispoziţiile legilor fundamentale erau ignorate în parte prin măsuri de ordin legislativ, în parte prin numirea unor originari din Rusia în posturi importante. Administraţia ţinutului a fost îndrumată în aşa fel ca şi cum sarcina ei ar fi fost să turbure liniştea şi ordinea, să pună piedici în calea tendinţelor de utilitate generală şi să provoace vrăjmăşie între Ruşi şi Finlandezi.

Cea mai grea nenorocire abătută asupra ţinutului este însă aplicarea noilor hotărîri cu privire la serviciul militar obligator.

In preasupusa adresă de răspuns din 27 Mai 1899, membrii seimului au arătat în mod amănunţit procedura care, după legile fundamentale ale Finlandei, trebue respectată la promulgarea legii serviciului militar obligator. Ei au arătat totodată că, dacă noua lege a serviciului militar obligator va fi promulgată într'un alt mod, atunci această lege, chiar dacă va intra în vigoare sub presiunea forţei, nu poate fi considerată o lege conformă cu dreptul existent, iar în ochii poporului finlandez va apărea doar ca ceva impus prin forţă.

Toate cele arătate de membrii seimului continuă să constitue în mod nestrămutat conştiinţa poporului finlandez despre drepturile sale, care nu poate fi schimbată prin violenţă.

Se poate presupune că decretele care n'au fost puse în concordanţă cu legile ţinutului vor avea urmări foarte grave. Pentru slujbaşi şi instituţiile de stat apare un dureros conflict cu simţul datoriei, deoarece conştiinţa îi îndeamnă să nu se călăuzească după astfel de decrete. Numărul emigranţilor apţi pentru muncă, care şi în trecut se vedeau nevoiţi să emigreze de teama schimbărilor care ameninţă să survină, va spori şi mai mult odată cu intrarea în vigoare a hotărîrilor anunţate.

Noile hotărîri cu privire la serviciul militar obligator, ca şi celelalte măsuri îndreptate împotriva dreptului poporului finlandez la o existenţă politică şi naţională aparte vor trebui în mod inevitabil să zdruncine încrederea reciprocă dintre monarh şi popor, precum şi să provoace o nemulţumire mereu crescândă, sentimentul unei asupriri generale, nesiguranţă şi enorme dificultăţi pentru societate şi pentru membrii ei în munca pentru binele ţinutului. Alte mijloace decât a înlocui decretele de mai sus printr'o lege cu privire la serviciul militar obligator făcută cu participarea membrilor seimului, şi a face ca autorităţile guvernamentale ale ţinutului în general să se călăuzească întocmai după prevederile legilor fundamentale, — alte mijloace nu există.

Poporul finlandez nu poate să înceteze de a fi un popor aparte. Cimentat prin destinele istorice comune, concepţiile juridice şi munca culturală comună, poporul nostru va rămâne credincios dragostei sale faţă de patria finlandeză şi faţă de libertatea sa legitimă. Poporul nu se va abate dela dorinţa sa de a-şi ocupa cu demnitate în rândul popoarelor modestul loc pe care i l-a rezervat soarta.

După cum credem ferm în dreptul nostru şi respectăm legile noastre, care ne servesc ca reazim în viaţa noastră socială, tot atât de ferm suntem convinşi că unităţii puternicei Rusii nu i se poate aduce vreun prejudiciu dacă Finlanda va fi administrată şi pe viitor în concordanţă cu principiile fundamentale stabilite în 1809, având să se simtă astfel fericită şi liniştită în unirea ei cu Rusia.

Sentimentul datoriei faţă de patrie determină pe locuitorii tuturor comunităţilor şi păturilor sociale să se adreseze majestăţii voastre imperiale cu o expunere veridică şi neînfrumuseţată a stării de lucruri. Am arătat mai sus că hotărîrile recent publicate cu privire

la serviciul militar obligator, hotărîri care contrazic legile fundamentale ale marelui ducat sancționate în mod solemn, nu pot fi considerate ca o lege conformă cu dreptul existent. Socotim de datoria noastră să adăugăm la aceasta că sarcina militară în sine nu are pentru poporul finlandez o asemenea importanță ca pierderea drepturilor ferm stabilite și liniștea asigurată prin lege în privința acestei probleme atât de importante. Deaceea venim cu preasupusa rugăminte ca majestatea voastră imperială să binevoiască a supune problemele atinse în această adresă unei preamilostive examinări cerute de seriozitatea naturii lor. Rămânem etc.".

Ne rămâne puțin de adăugat la această adresă care reprezintă o adevărată judecată de către popor a bandei de slujbași ruși care încalcă legile fundamentale.

Să reamintim datele principale în legătură cu „problema finlandeză".

Finlanda a fost alipită Rusiei în 1809, în timpul războiului cu Suedia. Vrând să atragă de partea sa pe Finlandezi, foști supuși ai regelui Suediei, Alexandru I a hotărît să recunoască și să sancționeze vechea constituție finlandeză. In conformitate cu această constituție, nicio lege fundamentală nu poate fi promulgată, modificată, interpretată sau abrogată *altfel decât cu consimțimântul seimului, adică al adunării reprezentanților tuturor stărilor sociale.* Și Alexandru I a confirmat „în mod solemn", în mai multe manifeste, *„promisiunea de a păstra cu sfințenie constituția aparte a ținutului"*.

Acest legământ a fost confirmat apoi de toți suveranii ruși, inclusiv de Nicolae al II-lea, prin manifestul din 25 Octombrie (6 Noembrie) 1894 : „... făgăduind să menținem acestea (legile fundamentale) în întreaga lor tărie și vigoare de nezdruncinat și de nestrămutat".

Și iată că n'au trecut nici cinci ani, și țarul rus s'a dovedit a fi *un sperjur.* După ce presa vândută și servilă a dus timp îndelungat o campanie de ațâțare împotriva Finlandei, a fost publicat „manifestul" din 3 (15) Februarie 1899, care stabilea o nouă rânduială : legile pot fi promulgate *fără consimțimântul seimului* „dacă ele privesc nevoile generale de stat sau sunt în legătură cu legislația imperiului".

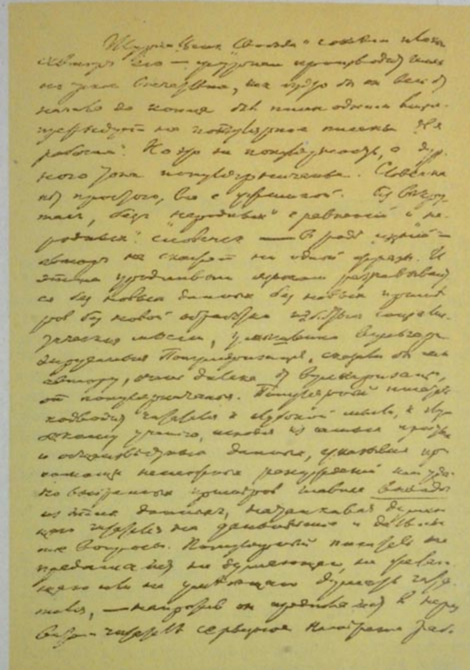
Aceasta a fost o strigătoare încălcare a constituției, o adevărată *lovitură de stat,* căci despre orice lege se poate doar spune că ea privește nevoile generale de stat !

Și această lovitură de stat a fost săvârșită *prin violență :* guvernatorul general Bobricov a amenințat că va introduce trupe în Finlanda dacă senatul va refuza să publice manifestul. Trupelor rusești cantonate în Finlanda li s'au distribuit muniții de război (după spusele chiar ale ofițerilor ruși), caii au stat înșeuați etc.

Prima violență a fost urmată de nenumărate altele : au fost interzise unul după altul ziarele finlandeze, a fost desființată libertatea întrunirilor, Finlanda a fost invadată de haite de spioni și de mârșavi provocatori ruși, care ațâțau la răscoală etc. etc. In sfârșit, *fără consimțimântul seimului,* a fost promulgată legea din 29 Iunie (12 Iulie) cu privire la serviciul militar obligator, lege analizată îndeajuns în adresă.

Atât manifestul din 3 Februarie 1899, cât și legea din 29 Iunie 1901 sunt *ilegale,* ele reprezentând acte de violență din partea unui sperjur înconjurat de o bandă de bașibuzuci, numită guvern țarist. Cei 2.500.000 de Finlandezi nici nu se pot gândi, desigur, la răscoală, noi toți însă, cetățenii ruși, trebue să ne gândim la rușinea care cade asupra noastră. Noi continuăm încă să fim până într'atâta robi, încât suntem folosiți pentru înrobirea altor neamuri. Noi continuăm încă să tolerăm în țara noastră un guvern care nu numai că înnăbușă cu o cruzime de călău orice năzuință spre libertate în Rusia, dar și folosește, în afară de aceasta, trupe rusești pentru a atenta prin violență la libertatea altora !

„Iscra" nr. 11 din 20 Noembrie 1901 — *Se tipărește după textul ziarului „Iscra"*

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Despre revista «Svoboda»". — 1901

Micşorat

DESPRE REVISTA „SVOBODA"

Revista „Svoboda" este cât se poate de proastă. Autorul ei — revista face impresia a fi scrisă toată, dela început până la sfârşit, de o singură persoană — are pretenţii de a scrie popular „pentru muncitori". Dar asta nu e popularizare, ci vulgarizare de cel mai prost gust. Un cuvânt simplu nu găseşti, totul e afectat... O frază nu va spune autorul, fără vorbe meşteşugite, fără comparaţii „populare" şi expresii „populare" — de felul „ălora". Şi în acest limbaj monstruos sunt rumegate fără date noi, fără exemple noi, fără o nouă prelucrare idei socialiste răsuflate, intenţionat vulgarizate. Popularizarea, am spune noi autorului, e foarte departe de vulgarizare, de banalizare. Scriitorul popularizator apropie pe cititor de o idee profundă, de o învăţătură profundă, plecând dela datele cele mai simple şi îndeobşte cunoscute, arătând cu ajutorul unor raţionamente simple sau al unor exemple bine alese *concluziile* principale care se pot trage din aceste date, pune mereu pe cititorul care gândeşte în faţa a noi şi noi probleme. Scriitorul popularizator nu presupune un cititor care nu gândeşte, care nu vrea sau nu ştie să gândească, — dimpotrivă, el presupune la cititorul nedezvoltat o serioasă intenţie de a lucra cu capul şi-l *ajută* să facă această muncă serioasă şi grea, îl conduce, ajutându-l să facă primii paşi şi *învăţându-l* să meargă mai departe singur. Scriitorul vulgar presupune un cititor care nu gândeşte şi nici nu este capabil să gândească, el nu-l pune în faţa principiilor de bază ale unei ştiinţe serioase, ci într'o formă monstruos de simplistă, presărată cu glume şi bufonerii, îi serveşte „de-a-

gata“ *toate* concluziile unei anumite teorii, aşa încât cititorul nici nu trebue măcar să mestece, ci numai să înghită acest terci.

Scris în toamna anului 1901

Publicat pentru prima oară în 1936, în revista „Bolşevic“ nr. 2

Se tipăreşte după manuscris

DE VORBĂ CU APĂRĂTORII ECONOMISMULUI

Reproducem în întregime scrisoarea care ne-a fost trimisă de unul dintre reprezentanţii noştri :

„Scrisoare către organele social-democrate ruse.

Ca răspuns la propunerea tovarăşilor noştri de deportare de a ne pronunţa asupra «Iscrei», am hotărît să arătăm motivele pentru care nu suntem de acord cu acest organ.

Considerând absolut oportună apariţia unui organ social-democrat aparte consacrat în mod special problemelor luptei politice, suntem de părere că «Iscra», care şi-a asumat această sarcină, nu o îndeplineşte în mod satisfăcător. Lipsa principală, care trece ca un fir roşu prin toate coloanele ei, determinându-i toate celelalte lipsuri mari şi mici, constă în faptul că «Iscra» atribue un rol de seamă ideologilor mişcării în sensul influenţei lor asupra unei sau altei orientări a acesteia. In acelaş timp, «Iscra» nu prea ţine seamă de elementele materiale ale mişcării şi de mediul material, din a căror interacţiune se creează un anumit tip de mişcare muncitorească şi este determinată calea ei, dela care nu o pot abate, oricâte eforturi ar depune, ideologii, chiar dacă aceştia sunt inspiraţi de cele mai bune teorii şi programe.

Această lipsă a «Iscrei» sare îndeosebi în ochi atunci când o comparăm cu «Iujnâi Rabocii» [80], care, ridicând, ca şi «Iscra», steagul luptei politice, o pune în legătură cu faza precedentă a mişcării muncitoreşti din Sudul Rusiei. Acest mod de a pune problema este cu totul străin «Iscrei». Propunându-şi să creeze «din scânteie un mare incendiu», ea uită că pentru aceasta e nevoie de un material inflamabil adecvat şi de condiţii exterioare prielnice. Lepădându-se de «economişti» ca de satană, «Iscra» scapă din vedere faptul că activitatea lor a pregătit acea participare a muncitorilor la evenimentele din Februarie şi Martie pe care ea o subliniază în mod deosebit de stăruitor şi, după cum se pare, o exagerează într'o însemnată măsură. Având o atitudine negativă faţă de activitatea social-democraţilor din ultimul deceniu al secolului trecut, «Iscra» ignorează lipsa în acea vreme a condiţiilor pentru o altă muncă în afară de lupta pentru revendicări mici, precum şi marea importanţă educativă pe care a avut-o această luptă. Apreciind într'un mod cu totul neiust şi

neistoric această perioadă şi această orientare a activităţii social-democraţilor ruşi, «Iscra» identifică tactica lor cu tactica lui Zubatov, fără să vadă deosebirea dintre «lupta pentru revendicări mici», care lărgeşte şi adânceşte mişcarea muncitorească, şi «micile concesii», care au ca scop paralizarea oricărei lupte şi a oricărei mişcări.

Pătrunsă dela un capăt la celălalt de o intoleranţă sectaristă, atât de caracteristică ideologilor din perioada de copilărie a mişcărilor sociale, «Iscra» este gata să înfiereze orice divergenţă cu ea nu numai ca o abatere dela principiile social-democrate, ci chiar ca o trecere în tabăra vrăjmaşă. De acest fel este ieşirea ei, extrem de necuviincioasă şi meritând cea mai severă şi necruţătoare condamnare, împotriva ziarului «Raboceaia Mâsli», căruia i-a dedicat un articol despre Zubatov şi influenţei căruia ea a atribuit succesele acestuia în rândurile unei părţi a muncitorimii. Având o atitudine negativă faţă de celelalte organizaţii social-democrate, care privesc altfel decât ea mersul şi sarcinile mişcării muncitoreşti ruse, «Iscra», în focul polemicii cu ele, uită uneori adevărul şi, legându-se de unele expresii într'adevăr nefericite, atribue adversarilor ei concepţii care nu le aparţin, subliniază puncte de divergenţă adeseori neesenţiale şi trece cu încăpăţânare sub tăcere multiplele puncte de contact în concepţii: avem în vedere atitudinea «Iscrei» faţă de «Rabocee Delo».

Această înclinare excesivă a ei spre polemică decurge în primul rând din faptul că ea supraapreciază rolul «ideologiei» (al programelor, teoriilor...) în mişcare, iar în parte însă este ecoul luptei intestine care s'a aprins în Apus în mijlocul emigranţilor ruşi şi pe care ei s'au grăbit s'o aducă la cunoştinţă lumii într'o serie de broşuri şi articolaşe polemice. După părerea noastră, toate divergenţele acestea ale lor nu exercită aproape nicio influenţă asupra mersului real al mişcării social-democrate ruse; doar că îi dăunează numai, provocând o sciziune nedorită în rândurile tovarăşilor care activează în Rusia, şi deaceea noi nu putem să nu privim negativ ardoarea polemică a «Iscrei», mai ales când ea depăşeşte cadrul permis de buna cuviinţă.

Aceeaşi lipsă principală a «Iscrei» constitue cauza inconsecvenţei ei în problema atitudinii social-democraţiei faţă de diferite clase şi curente sociale. Rezolvând cu ajutorul unor consideraţii teoretice problema trecerii imediate la luptă împotriva absolutismului şi simţind, probabil, cât de grea este această sarcină pentru muncitori în situaţia de astăzi, dar neavând răbdare să aştepte ca aceştia să acumuleze în viitor forţe pentru această luptă, «Iscra» începe să caute aliaţi în rândurile liberalilor şi ale intelectualilor, şi în căutările ei abandonează adeseori punctul de vedere de clasă, cocoloşind contradicţiile de clasă şi punând pe primul plan nemulţumirea comună faţă de guvern, deşi cauzele acestei nemulţumiri şi gradul ei sunt foarte diferite la «aliaţi». Aşa este, de pildă, atitudinea «Iscrei» faţă de zemstvă. Ieşirile frondiste ale acesteia, provocate adeseori de apărarea insuficientă, în comparaţie cu industria, de către guvern a poftelor agrare ale d-lor zemţi, «Iscra» caută să le aţâţe într'un foc de luptă politică şi promite nobililor nesatisfăcuţi de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle o vorbă despre contradicţiile de clasă dintre aceste pături ale populaţiei. Noi putem admite că se poate vorbi despre trezirea zemstvei şi că aceasta poate fi indicată ca un element care luptă împotriva guvernului, dar aceasta numai într'o formă clară şi precisă, care să nu lase loc la îndoieli cu privire la caracterul inte-

legerii noastre eventuale cu aceste elemente. «Iscra» pune însă problema atitudinii faţă de zemstvă în aşa fel încât aceasta, după părerea noastră, nu poate decât să întunece conştiinţa de clasă, deoarece aici, deopotrivă cu propovăduitorii liberalismului şi ai diverselor iniţiative culturale, ea pune o sarcină opusă sarcinii fundamentale a literaturii social-democrate, sarcină care constă în criticarea orânduirii burgheze şi a intereselor de clasă, şi nu în cocoloşirea antagonismului dintre ele. Aceeaşi atitudine o are «Iscra» şi faţă de mişcarea studenţească. Or, în alte articole, «Iscra» condamnă cu asprime orice «compromisuri» şi ia, de pildă, apărarea atitudinii intolerante a guesdiştilor.

Fără a ne opri asupra altor lipsuri şi greşeli mai puţin importante ale «Iscrei», socotim de datoria noastră să arătăm în încheiere că prin critica noastră nu vrem câtuşi de puţin să micşorăm importanţa pe care o are «Iscra» şi nu închidem ochii asupra calităţilor ei. Noi o salutăm ca pe un ziar social-democrat politic în Rusia. Noi socotim drept un mare merit al ei lămurirea reuşită a problemei teroarei, căreia i-a consacrat la timpul oportun câteva articole. În sfârşit, nu putem să nu relevăm limba literară exemplară a «Iscrei», atât de rară în publicaţiile ilegale, regularitatea apariţiei ei şi abundenţa de material proaspăt şi interesant.

Septembrie 1901

Tovarăşi.

Referitor la această scrisoare, vom observa înainte de toate că noi salutăm din tot sufletul francheţa şi sinceritatea autorilor ei. Demult e timpul să se înceteze cu jocul de-a-v'aţi-ascunselea, disimulându-şi „credo"-ul * economic (cum face o parte a Comitetului din Odesa, de care s'au despărţit „politicii") sau declarând, ca o batjocorire, parcă, a adevărului, că în momentul de faţă „absolut nicio organizaţie social-democrată nu se face vinovată de economism" (broşura „Două congrese", editată de „Rabocee Delo", pag. 32). — Şi acum să trecem la chestiunea care ne interesează.

Greşala fundamentală a autorilor scrisorii este aceeaşi în care cade şi „Rabocee Delo" (vezi mai ales nr. 10). Ei se încurcă în problema raportului dintre elementele „materiale" (spontane, după expresia revistei „Rabocee Delo") ale mişcării şi cele ideologice (conştiente, care acţionează „după plan"). Ei nu înţeleg că „ideologul" numai atunci îşi merită numele de ideolog când merge *înaintea* mişcării spontane, arătându-i drumul, când ştie să rezolve mai înainte decât alţii toate problemele teoretice, politice, tactice şi organizatorice de care se lovesc în mod spontan „elementele materiale". Pentru „a ţine" într'adevăr „seamă de ele-

* — crez, program, expunere a concepţiei despre lume. — *Nota Trad.*

mentele materiale ale mişcării", trebue să le priveşti în mod critic, trebue să ştii să arăţi primejdiile şi lipsurile mişcării spontane, trebue să ştii *să ridici* spontaneitatea până la nivelul conştiinţei. A spune însă că ideologii (adică conducătorii conştienţi) nu pot abate mişcarea din calea determinată de interacţiunea dintre mediu şi elemente, — înseamnă a uita adevărul elementar că conştiinţa *participă* la această interacţiune şi la această determinare. Sindicatele muncitoreşti catolice şi monarhiste din Europa sunt şi ele un rezultat necesar al interacţiunii dintre mediu şi elemente, numai că la această interacţiune a participat conştiinţa popilor şi a zubatovilor, şi nu conştiinţa socialiştilor. Concepţiile teoretice ale autorilor scrisorii (ca şi ale revistei „Rabocee Delo") sunt nu marxism, ci acea parodie de marxism pe care au îndrăgit-o „criticii" şi bernsteinienii noştri, care nu înţeleg cum să lege evoluţia spontană cu activitatea revoluţionară conştientă.

In momentul prin care trecem, această profundă eroare teoretică duce în mod necesar la o foarte mare greşală tactică, care a şi pricinuit şi continuă să pricinuiască un rău nemăsurat social-democraţiei ruse. Fapt este că în ultimii ani avântul spontan atât al massei muncitoare, cât şi (datorită influenţei ei) al altor pături sociale are loc cu o repeziciune uimitoare. „Elementele materiale" ale mişcării au crescut enorm chiar faţă de 1898, *conducătorii conştienţi* însă (social-democraţii) *rămân în urma acestei creşteri.* In aceasta rezidă principala cauză a crizei prin care trece social-democraţia rusă. Mişcarea (spontană) de massă duce lipsă de „ideologi" atât de pregătiţi teoreticeşte, încât să fie asiguraţi împotriva oricăror oscilări, duce lipsă de conducători care să aibă un orizont politic atât de larg, o energie revoluţionară atât de mare, un asemenea talent organizatoric încât să creeze pe baza noii mişcări un partid politic de luptă.

Toate acestea n'ar constitui totuşi o nenorocire prea mare. Şi cunoştinţele teoretice, şi experienţa politică, şi îndemânarea organizatorică, — toate acestea sunt lucruri care se pot dobândi. Numai să existe dorinţa de a învăţa şi de a-ţi forma însuşirile necesare. Dar iată că dela sfârşitul anului 1897 şi mai ales din toamna anului 1898, în sânul social-democraţiei ruse au ridicat capul oameni şi organe care nu numai că au închis ochii asupra acestei lipse, dar

au şi declarat-o virtute deosebită, care au ridicat la rangul de teorie ploconirea şi prosternarea în faţa spontaneităţii, care au început să propovăduiască ideea că social-democraţii nu trebue să meargă înaintea mişcării, ci să se târască *în coada* ei. (Din aceste organe a făcut parte nu numai „Rabocaia Mâsli", ci şi „Rabocee Delo", care a început cu „teoria stadiilor" şi a terminat cu apărarea principială a spontaneităţii, a „drepturilor depline ale mişcării în prezent", a „tacticii-proces" etc.)

Tocmai aceasta a constituit o adevărată nenorocire. Aceasta a însemnat formarea *unui curent deosebit,* căruia se obişnuieşte a i se zice economism (în înţelesul larg al cuvântului) şi a cărui trăsătură principală constă în neînţelegerea şi chiar *apărarea rămânerii în urmă,* adică, după cum am mai explicat, a rămânerii conducătorilor conştienţi în urma avântului spontan al masselor. Acest curent se caracterizează : din punct de vedere principial — prin vulgarizarea marxismului şi prin neputinţă în faţa „criticii" contemporane, această varietate cea mai nouă a oportunismului ; din punct de vedere politic — prin tendinţa de a îngusta sau bagateliza agitaţia politică şi lupta politică, prin neînţelegerea faptului că, fără a lua în mâinile *ei* conducerea mişcării democratice generale, social-democraţia nu va putea să doboare absolutismul ; din punct de vedere tactic — printr'o totală lipsă de statornicie (în primăvara aceasta, „Rabocee Delo" s'a oprit nedumerită în faţa „noii" probleme a teroarei şi abia o jumătate de an mai târziu, după o serie de şovăeli, s'a pronunţat printr'o rezoluţie foarte echivocă împotriva ei, târîndu-se, ca întotdeauna, în coada mişcării) ; din punct de vedere organizatoric — prin neînţelegerea faptului că caracterul de massă al mişcării nu numai că nu slăbeşte, ci, dimpotrivă, accentuează datoria noastră de a crea o organizaţie de revoluţionari puternică şi centralizată, capabilă să conducă atât lupta pregătitoare, cât şi orice explozie neaşteptată, şi, în sfârşit, ultimul asalt decisiv.

Impotriva acestui curent am dus şi vom duce o luptă neîmpăcată. Iar autorii scrisorii, după cum se vede, aparţin ei înşişi acestui curent. Ei ne atrag atenţia că lupta economică a pregătit participarea muncitorilor la demonstraţii. Da, şi tocmai noi am fost aceia care înaintea tuturor şi mai profund decât oricine am apreciat această pregătire când

ne-am pronunţat încă în Decembrie 1900 (nr. 1) împotriva teoriei stadiilor *, când în Februarie (nr. 2), îndată după încorporarea studenţilor în armată şi încă înainte de a fi început demonstraţiile, am chemat pe muncitori să vină în ajutorul studenţilor **. Evenimentele din Februarie şi Martie n'au „desminţit frica şi temerile" „Iscrei" (cum o crede — „Rabocee Delo" nr. 10, pag. 53 — Martânov, dând dovadă prin aceasta de o totală neînţelegere a problemei), ci le-au confirmat întru totul, căci conducătorii s'au dovedit a fi rămas *în urma* avântului spontan al masselor, s'au dovedit a fi nepregătiţi pentru îndeplinirea îndatoririlor lor de conducători. Această pregătire mai lasă încă şi în momentul de faţă foarte mult de dorit, şi deaceea orice vorbărie despre „supraaprecierea rolului ideologiei" sau a rolului elementului conştient în comparaţie cu cel spontan etc. continuă să exercite o influenţă practică cât se poate de dăunătoare asupra partidului nostru.

O influenţă tot atât de dăunătoare o exercită vorbăria după care în numele, chipurile, al punctului de vedere de clasă trebue subliniată cât mai puţin comunitatea nemulţumirii faţă de guvern a diferitelor pături ale populaţiei. Dimpotrivă, suntem mândri de faptul că „Iscra" trezeşte nemulţumirea politică în *toate* păturile populaţiei şi regretăm doar că nu reuşim s'o facem într'o măsură şi mai mare. Nu este adevărat că noi cocoloşim cu acest prilej punctul de vedere de clasă: autorii scrisorii n'au arătat şi nici nu vor putea să arate niciun exemplu concret al unei astfel de cocoloşiri. Dar ca luptător de avangardă pentru democraţie, social-democraţia trebue — contrar părerii lui „Rabocee Delo" nr. 10, pag. 41 — să conducă activitatea intensă a diferitelor pături opoziţioniste, să le lămurească însemnătatea politică generală a ciocnirilor lor particulare şi profesionale cu guvernul, să le facă să sprijine partidul revoluţionar, ea trebue să formeze în mediul ei conducători care să ştie să exercite o influenţă politică asupra oricărui fel de pătură opoziţionistă. Orice renunţare la acest rol, oricare ar fi frazele pompoase despre legătura organică cu lupta proletară etc. în care această renunţare ar fi îmbrăcată, echivalează cu o nouă „apărare a rămânerii în urmă"

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 343—348. — *Nota Trad.*

** Vezi op. cit., pag. 391—396.

a social-democraţilor, a rămânerii în urma avântului mişcării democratice a întregului popor, echivalează cu predarea rolului conducător în mâinile democraţiei burgheze. Să se gândească bine autorii scrisorii dece evenimentele din primăvară au determinat o asemenea înviorare a curentelor revoluţionare *ne*social-democrate, în loc să determine o creştere a autorităţii şi a prestigiului social-democraţiei!

Noi nu putem să nu ne ridicăm deasemenea şi împotriva uimitoarei miopii de care dau dovadă autorii scrisorii în problema polemicii şi a luptei intestine din rândurile emigranţilor. Ei repetă fleacuri vechi despre „necuviinţa" dedicării articolului despre Zubatov ziarului „Raboceaia Mâsli". Nu cumva le va trece prin gând să nege faptul că răspândirea economismului înlesneşte sarcina d-lor zubatovi? Numai aceasta şi afirmăm noi, fără „a identifica" câtuşi de puţin tactica economiştilor cu cea a lui Zubatov. Iar în ceeace priveşte „emigranţii" (dacă autorii scrisorii n'ar da dovadă de atâta nepăsare de neiertat faţă de continuitatea ideilor în social-democraţia rusă, ar şti că avertismentele „ emigranţilor", şi anume ale grupului „Eliberarea muncii", cu privire la economism s'au adeverit într'un mod cum nu se poate mai strălucit!), ascultaţi raţionamentele despre controversele din sânul emigranţilor din Londra ale lui Lassalle, care activa în 1852 în rândurile muncitorilor renani:

„E puţin probabil — scria el lui Marx — ca editarea operei tale împotriva «oamenilor mari», Kinkel, Ruge etc., să întâmpine dificultăţi din partea poliţiei... Guvernul, cred eu, chiar se bucură de apariţia unor asemenea opere, deoarece el crede că «revoluţionarii se vor sfâşia ei singuri unul pe altul». Că lupta dinăuntrul partidului dă partidului putere şi vitalitate, că cea mai mare dovadă de slăbiciune a unui partid o constitue deslânarea şi tocirea graniţelor precis conturate, că partidul se întăreşte prin curăţirea rândurilor sale, — acest lucru logica birocratică nu-l bănueşte şi nu se teme de el" (din scrisoarea lui Lassalle către Marx din 24 Iunie 1852) [81].

Aviz tuturor adversarilor sentimentali, astăzi atât de numeroşi, ai vorbelor tăioase, ai intransigenţei, ai ardoarei polemice etc.!

Notăm, în încheiere, că n'am putut atinge aici proble-

mele controversate decât fugitiv. Analizei lor amănunţite îi vom consacra o broşură specială, care va apărea, sperăm, peste vreo lună şi jumătate.

„Iscra" nr. 12 din 6 Decembrie 1901 *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

CU PRILEJUL CELEI DE A 25-a ANIVERSĂRI A ACTIVITĂŢII REVOLUŢIONARE A LUI G. V. PLEHANOV

Redacţia „Iscrei" se alătură din tot sufletul la sărbătorirea jubileului de 25 de ani de activitate revoluţionară a lui G. V. Plehanov. Fie ca această sărbătorire să contribue la întărirea marxismului revoluţionar, singurul în stare să conducă lupta mondială de eliberare a proletariatului şi să ţină piept asaltului veşnic vechiului oportunism, care acţionează atât de zgomotos sub felurite etichete noi. Fie ca această sărbătoare să contribue la strângerea legăturii dintre miile de tineri social-democraţi ruşi, care consacră toate forţele lor grelei munci practice, şi grupul „Eliberarea muncii", care dă mişcării ceeace îi este atât de necesar: un imens bagaj de cunoştinţe teoretice, un larg orizont politic, o bogată experienţă revoluţionară.

Trăiască social-democraţia revoluţionară rusă, trăiască social-democraţia internaţională!

Scris la începutul lunii Decembrie 1901

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarscaia Revoliuţia" nr. 7 (30) *Se tipăreşte după manuscris*

ÎNCEPUTUL DEMONSTRAŢIILOR

Acum două săptămâni am marcat cea de a 25-a aniversare a primei demonstraţii social-revoluţionare din Rusia, care a avut loc la 6 Decembrie 1876, în piaţa Cazan din Petersburg [82], subliniind marele avânt pe care l-au luat demonstraţiile la începutul acestui an care se apropie de sfârşit. Am spus că demonstranţii trebue să formuleze o lozincă politică mai precisă decât „pământ şi libertate" (1876) — o revendicare mai largă decât „abrogarea Regulamentului provizoriu" (1901). O asemenea lozincă trebue să fie *libertăţile politice,* o asemenea revendicare a întregului popor trebue să fie *revendicarea convocării reprezentanţilor poporului.*

Şi iată, constatăm că în legătură cu diferite chestiuni au din nou loc demonstraţii şi la Nijni, şi la Moscova, şi la Harcov. Fierberea creşte pretutindeni, şi necesitatea de a o canaliza într'un singur şuvoi *împotriva absolutismului,* care seamănă peste tot samavolnicie, asuprire şi silnicie, devine tot mai imperioasă. Mica, dar reuşita demonstraţie care a avut loc la 7 Noembrie la Nijni a fost provocată de expulzarea lui Maxim Gorchi. Un scriitor cu renume european, a cărui singură armă este — după cum s'a exprimat pe drept cuvânt cel care a luat cuvântul la demonstraţia din Nijni-Novgorod — cuvântul liber, este izgonit de guvernul absolutist din oraşul său natal, fără judecată şi fără anchetă. Başibuzucii îl învinuesc că exercită asupra noastră o influenţă nefastă — a spus vorbitorul în numele tuturor oamenilor ruşi în care există măcar o picătură de tendinţă spre lumină şi libertate —, noi declarăm însă că este o influenţă bună. Opricinicii se dedau în taină la excese

scandaloase, iar noi vom face ca excesele lor să devină publice, cunoscute de toată lumea. La noi, muncitorii care îşi apără drepturile la o viaţă mai bună sunt bătuţi, la noi sunt bătuţi studenţii care protestează împotriva samavolniciei, iar orice cuvânt cinstit şi curajos este sugrumat! — Demonstraţia, la care au participat şi muncitori, s'a încheiat cu declaraţia solemnă a unui student: „se va prăbuşi samavolnicia şi se va ridica poporul: puternic, liber şi viguros!".

La Moscova, sute de studenţi şi elevi l-au aşteptat pe Gorchi în gară, iar poliţia speriată l-*a arestat* la mijlocul drumului, în vagon, şi i-a interzis (cu toată permisiunea specială acordată înainte) intrarea în Moscova, silindu-l să treacă direct din trenul cu care venea dela Nijni-Novgorod în altul, care mergea spre Cursc. Demonstraţia în legătură cu expulzarea lui Gorchi nu a reuşit, dar în ziua de 18 a avut loc, fără nicio pregătire, o mică demonstraţie a studenţilor şi a unor „persoane străine" (după cum se exprimă miniştrii noştri) în faţa casei guvernatorului general în legătură cu interzicerea unei reuniuni serale în amintirea lui N. A. Dobroliubov, dela moartea căruia s'au împlinit, la 17 Noembrie, 40 de ani. Reprezentantul puterii absolutiste din Moscova a fost fluerat de oamenii cărora — ca şi întregii Rusii culte şi care gândeşte — le e scump scriitorul care urăşte cu patimă samavolnicia şi care aşteaptă cu ardoare o răscoală a poporului împotriva „Turcilor dinăuntru", împotriva guvernului absolutist. Comitetul executiv al organizaţiei studenţeşti din Moscova a arătat pe bună dreptate, în buletinul său din 23 Noembrie, că această demonstraţie nepregătită e un semn clar al nemulţumirii şi al protestului general.

La Harcov, demonstraţia provocată de treburile studenţeşti s'a transformat într'o adevărată încăierare de stradă, la care au participat nu numai studenţii. Experienţa anului trecut n'a rămas fără folos pentru studenţi. Ei au văzut că numai sprijinul poporului şi mai ales sprijinul muncitorilor le poate asigura succesul, iar pentru a se bucura de acest sprijin, ei trebue să pornească la luptă nu numai pentru libertatea academică (studenţească), ci pentru *libertatea întregului popor, pentru libertăţi politice.* Consiliul unit al organizaţiilor studenţeşti din Harcov a şi exprimat direct acest lucru în proclamaţia sa din Octom-

brie. Dar după cum se poate vedea din foile volante și proclamațiile lor, și studenții din Petersburg, Moscova, Chiev, Riga și Odesa au început să înțeleagă toată „absurditatea visurilor" despre libertatea academică în condițiile robiei negre a poporului. Mârșava cuvântare ținută la Moscova de generalul Vannovschi, care a desmințit „zvonurile" că el ar fi promis cândva ceva; insolența nemaipomenită a agentului secret din Petersburg (care a înșfăcat pe un student la Institutul electrotehnic pentru a-i lua o scrisoare pe care acesta o primise printr'un comisionar); barbara maltratare de către poliție în stradă și la secție a studenților din Iaroslavl, — toate aceste fapte și mii de alte fapte chemau la luptă, luptă și iar luptă împotriva întregului regim absolutist. Paharul răbdării l-a umplut cazul studenților veterinari din Harcov. Studenții din anul I au înaintat o petiție prin care au cerut îndepărtarea profesorului Laghermarc, plângându-se împotriva atitudinii sale birocratice, a brutalității insuportabile, care ajungea până la a asvârli programul în obrazul studenților! Fără să ancheteze cazul, guvernul a răspuns prin eliminarea din institut a întreg anului I, și pe deasupra a mai și calomniat pe studenți în comunicatul său, declarând că ei ar fi cerut dreptul de a numi pe profesori. Atunci s'a ridicat întreaga studențime din Harcov, s'a hotărît organizarea unei greve și a unei demonstrații. Intre 28 Noembrie și 2 Decembrie, Harcovul s'a transformat, pentru a doua oară în acest an, într'un câmp de bătaie între „Turcii dinăuntru" și poporul care protesta împotriva samavolniciei absolutiste. Strigăte: „jos absolutismul! trăiască libertatea!", de o parte. Lovituri de sabie, bătaie cu cravașele, o șarjă asupra mulțimii, strivirea ei sub copitele cailor — de cealaltă parte. Poliția și cazacii, care au bătut fără cruțare pe oricine au nimerit, fără să țină seama nici de sex, nici de vârstă, au repurtat o victorie asupra unor oameni neînarmați, și jubilează...

Oare îi vom lăsa să jubileze?

Muncitori! Vă este prea bine cunoscută forța vrăjmașă care își bate joc de poporul rus. Această forță vrăjmașă vă leagă de mâini și de picioare în lupta voastră de zi cu zi împotriva patronilor pentru o viață mai bună și pentru demnitatea omenească. Această forță vrăjmașă smulge sute și mii dintre tovarășii voștri cei mai buni, aruncându-i în închisori, deportându-i și, ca în bătaie de

joc, parcă, declarându-i „persoane cu o purtare imorală". Această forță vrăjmașă a tras la 7 Mai în muncitorii dela uzina Obuhov din Petersburg, care se ridicaseră cu strigătul: „vrem libertate!", — iar apoi a înscenat și un simulacru de proces, pentru a trimite la muncă silnică pe eroii pe care gloanțele nu-i doborîseră. Această forță vrăjmașă, care schingiuește astăzi pe studenți, mâine se va arunca cu o și mai mare bestialitate să vă schingiuiască pe voi, muncitorii. Nu pierdeți timpul! Țineți minte că trebue să susțineți orice protest și orice luptă împotriva bașibuzucilor guvernului absolutist! Căutați prin toate mijloacele să ajungeți la înțelegere cu studenții-demonstranți, organizați cercuri pentru transmiterea rapidă a informațiilor și pentru răspândirea proclamațiilor; explicați tuturor și fiecăruia în parte că vă ridicați la lupta pentru libertatea întregului popor.

Atunci când ba ici, ba colo încep să se aprindă scântei ale revoltei populare și ale luptei deschise, — înainte de toate și mai mult ca de orice este nevoie de un curent de aer proaspăt, pentru ca aceste scântei să poată crește într'o flacără puternică!

„Iscra" nr. 13 din 20 Decembrie 1901 — *Se tipărește după textul ziarului „Iscra"*

DESPRE SCRISOAREA „MUNCITORILOR DIN SUD"

Am primit o scrisoare din partea „Muncitorilor din Sud", care salută intensificarea curentului revoluţionar în rândurile social-democraţiei ruse şi ne însărcinează să transmitem salutul lor „Ligii din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse". Din păcate, lipsa de spaţiu nu ne permite să publicăm această scrisoare în întregime. Suntem în totul de acord cu autorii scrisorii că „metoda proclamaţiilor, care se practică la noi, în Rusia, pentru propagarea ideilor revoluţionare în massa largă, nu este în stare să cultive în această massă conştiinţa politică", că „trebue creată o literatură specială pentru educarea politică a proletariatului rus". Nu credem că e practic proiectul autorilor scrisorii de a edita în acest scop broşuri de popularizare de câte 3—4 pagini şi de a le difuza „simultan în întreg cuprinsul Rusiei". Noi suntem de părere că proletariatul rus este pe deplin copt şi pentru genul de literatură pe care-l folosesc toate celelalte clase, adică pentru ziar. Numai un ziar politic poate să cultive cu adevărat în massă conştiinţa politică şi să pună în lumină, după cum se exprimă autorii scrisorii, „întreaga noastră viaţă socială, începând cu starea a patra şi terminând cu marea burghezie". Numai un ziar pe întreaga Rusie poate, cu condiţia să fie sprijinit în mod activ de toate comitetele şi toate cercurile locale, să fie difuzat mai mult sau mai puţin „simultan în întreg cuprinsul Rusiei" şi să apară atât de des încât să merite numele de ziar. Şi numai o temeinică organizare a unui asemenea organ revoluţionar va marca trecerea de-

finitivă a mişcării noastre „dela lupta economică grevistă la o largă luptă revoluţionară împotriva guvernului absolutist rus".

„Iscra" nr. 13 din 20 Decembrie 1901 — *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

ANARHISM ŞI SOCIALISM

Teze :

1) In cei 35—40 de ani (Bacunin şi *Internaţionala* din 1866 —) de existenţă a sa (iar dela Stirner mult mai mulţi ani), anarhismul n'a dat nimic în afară de fraze comune împotriva *exploatării*.

Aceste fraze sunt în circulaţie de 2.000 de ani şi mai bine. Lipseşte (α) înţelegerea *cauzelor* exploatării ; (β) înţelegerea *dezvoltării* — care duce la socialism — a societăţii ; (γ) înţelegerea *luptei de clasă* ca forţă creatoare de înfăptuire a socialismului.

2) Inţelegerea *cauzelor* exploatării. Proprietatea *privată* ca temelie a economiei bazate pe producţia *de mărfuri*. Proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie. Nil * la anarhism.

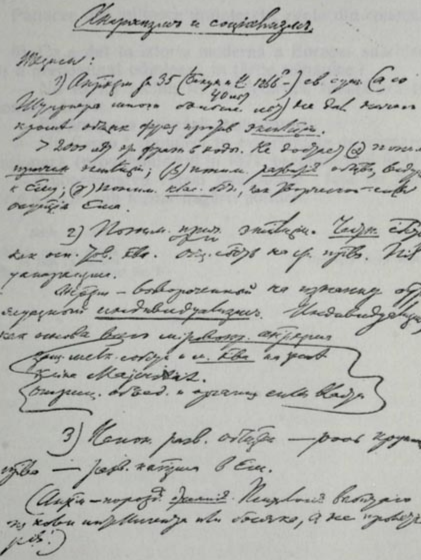
Anarhismul este *individualism* burghez pe dos. Individualismul ca bază a întregii concepţii despre lume a anarhismului.

{ Apărarea micii proprietăţi şi a *micii gospodării* pe pământ.
Keine Majorität **.
Negarea forţei coordonatoare şi organizatoare a puterii de stat. }

3) Neînţelegerea dezvoltării societăţii — rolul marii producţii — a dezvoltării capitalismului în socialism.

(Anarhismul — rod al *disperării*. O mentalitate de intelectual scos din făgaşul lui sau de lumpenproletar — şi nu de proletar).

* — Nihil — nimic. — *Nota Trad.*
** — Nicio majoritate (adică negarea de către anarhişti a supunerii minorităţii faţă de majoritate). — *Nota Red.*

Prima pagină a manuscrisului lui V. I. Lenin „Anarhism şi socialism". — 1901
Micşorat

4) Neînţelegerea luptei *de clasă* a proletariatului.
Negarea absurdă a politicii în societatea burgheză.
Neînţelegerea rolului organizării şi educării muncitorilor.
Panacee din mijloace unilaterale, rupte din conexiunea lor.
5) Ce a dat în istoria modernă a Europei anarhismul, care a predominat odinioară în ţările romanice?
— Nu există niciun fel de doctrină, învăţătură revoluţionară, teorie.
— Fărâmiţarea mişcării muncitoreşti.
— Un fiasco * complect în experienţele de mişcare revoluţionară (proudhonismul în 1871, bacuninismul în 1873).
— Subordonarea clasei muncitoare faţă de politica *burgheză* sub forma negării politicii.

Scris în 1901

Publicat pentru prima oară în 1936 în revista „Proletarscaia Revoliuţia" nr. 7

Se tipăreşte după manuscris

* — eşec, faliment. — *Nota Trad.*

CU PRIVIRE LA BUGETUL DE STAT

Ca întotdeauna, ziarele noastre au publicat preasupusul raport asupra bugetului de stat pe anul 1902, prezentat ţarului de ministrul de finanţe. Ca întotdeauna, reiese — după asigurările ministrului — că totul e în regulă: „finanţele sunt într'o stare cu totul favorabilă", bugetul „e complect echilibrat", „construcţia de căi ferate continuă să se dezvolte cu succes", şi chiar „are loc o continuă creştere a buneistări a poporului"! Nu e de mirare că la noi lumea se interesează atât de puţin de problemele gospodăriei de stat, cu toată importanţa pe care o prezintă aceste probleme: interesul e slăbit de proslăvirea oficială obligatorie, — oricine ştie că hârtia rabdă orice, că publicului „oricum" „îi este interzis accesul" în culisele scamatoriei financiare oficiale.

De data aceasta însă sare îndeosebi în ochi următoarea împrejurare. Cu obişnuita-i dibăcie, scamatorul arată publicului mâinile goale şi, făcând o mişcare cu ele, prezintă una după alta monezi de aur. Publicul aplaudă. Dar cu toate acestea, scamatorul începe el singur să se apere cu mult zel şi asigură aproape cu lacrimi în ochi că nu face potlogării, că nu există deficit, că are mai puţine datorii decât avere. Publicul rus este atât de bine muştruluit în ceeace priveşte comportarea cuviincioasă în instituţiile de stat, încât, deşi îi este un om străin, se simte oarecum jenat pentru el, şi numai câte unii mormăe zicala franceză: „cine se scuză, se acuză".

Să vedem cum „se scuză" Witte al nostru. Enormele cheltueli de aproape două miliarde de ruble (1.946 milioane) sunt acoperite în întregime numai datorită faptului că o sumă de 144 milioane a fost luată din faimosul „disponibil în numerar" al vistieriei statului, iar disponibilul în numerar a fost complectat cu împrumutul din anul trecut de 127 milioane de ruble cu dobânda de 4% (întreg împrumutul se ridică la 148 milioane de ruble, dar 21 milioane n'au fost încă primite). Va să zică, un deficit acoperit cu un împrumut? — Nici vorbă de aşa ceva, ne asigură magul, „contractarea împrumutului a fost determinată nu de necesitatea de a acoperi cheltuelile neprevăzute în buget", deoarece după acoperirea lor mai rămânea „absolut disponibilă" o sumă de 114 milioane de ruble, ci de dorinţa de a construi noi linii ferate. — Foarte bine, d-le Witte! Dar, în primul rând, prin aceasta nu desminţi existenţa unui deficit, pentrucă chiar cu cele 114 milioane de ruble „absolut disponibile" nu poţi acoperi o cheltuială de 144 milioane de ruble. In al doilea rând, în disponibilul în numerar (114 milioane de ruble) au intrat cele 63 milioane de ruble reprezentând o depăşire faţă de prevederile bugetului a încasărilor veniturilor ordinare pe 1901, iar presa noastră semnalează de multă vreme faptul că d-ta *micşorezi în mod artificial* prevederile veniturilor bugetului, pentru a umfla în mod fictiv „disponibilul în numerar" şi a majora necontenit impozitele. Astfel, anul trecut au fost majorate taxele de timbru (noul regulament al taxelor de timbru), a fost urcat preţul rachiului de monopol: dela 7 ruble până la 7 ruble şi 60 de copeici vadra, a fost prelungită urcarea taxelor vamale (efectuată în 1900, chipurile, „temporar", în legătură cu războiul chinez) şi altele. In al treilea rând, ridicând în slăvi „rolul civilizator" al căilor ferate, treci cu modestie sub tăcere obiceiul pur rusesc şi cu totul necivilizat *de a jefui vistieria statului* cu prilejul construirii de căi ferate (fără a mai vorbi de exploatarea scandaloasă a muncitorilor şi a ţăranilor înfometaţi de către antreprenorii construcţiei de căi ferate!). Aşa, de pildă, un ziar rusesc relata recent că costul construcţiei Căii ferate transsiberiene fusese stabilit iniţial la 350 milioane de ruble; în realitate însă s'au cheltuit 780 milioane de ruble, iar totalul cheltuelilor va depăşi, probabil, *un miliard* (despre jaful care se făcea la construirea Căii ferate transsiberiene, „Iscra" a mai scris câte ceva: vezi nr. 2). Veniturile, d-le Witte, le calculezi bine, fără nicio omisiune, dar încearcă să dai socoteala de *mărimea reală a cheltuelilor!*

Apoi nu trebue să scăpăm din vedere faptul că construcţia de căi ferate în 1902 este determinată în parte de scopurile militare ale guvernului nostru „iubitor de pace" (marea linie Bologoe-Sedleţ, cu o lungime de peste 1.000 de verste), în parte de necesitatea absolută de „a ajuta" măcar cu ceva industria aflată în depresiune şi în ale cărei afaceri Banca de stat este interesată în mod direct. Banca de stat nu numai că a acordat cu dărnicie împrumuturi diverselor întreprinderi care se clătinau, dar a şi luat în mod efectiv multe din ele sub deplina ei conducere. Falimentul întreprinderilor industriale ameninţa să ducă la falimentul statului! In sfârşit, să nu uităm nici faptul că continua sporire a sumei împrumuturilor şi a sumei impozitelor are loc, sub conducerea „genialului" Witte, cu toate că capitalurile casselor de economii sunt folosite în întregime pentru susţinerea creditului de stat. Or aceste capitaluri au şi trecut de 800 milioane de ruble. Luaţi în consideraţie toate acestea, — şi veţi înţelege că Witte duce o gospodărie de jaf, că absolutismul merge încet, dar sigur spre faliment, căci doar nu poţi majora impozitele până la infinit, şi doar nu întotdeauna burghezia franceză va salva pe ţarul rus.

Witte se apără de învinuirea de a fi făcut să crească datoria statului cu argumente de care merită să faci haz. El compară datoria şi „averea", compară suma împrumuturilor de stat din 1892 şi din 1902 cu valoarea căilor ferate ale statului pentru aceiaşi ani şi deduce o reducere a datoriei „nete". Dar noi mai avem doar şi altă avere: „fortăreţe şi vase de război" (zău, chiar aşa se şi spune în raport!), porturi şi uzine de stat, venituri provenite din darea în arendă a terenurilor statului, păduri. — Minunat, d-le Witte! Dar nu-ţi dai oare seama că semeni cu negustorul care, fiind chemat în faţa justiţiei pentru a se fi declarat în stare de faliment, începe să se dezvinovăţească în faţa oamenilor care sunt gata să-i pună sechestru pe avere? Doar atâta timp cât întreprinderea stă, într'adevăr, solid pe picioare, — nimănui nici prin cap nu-i va trece să ceară o asigurare specială a împrumuturilor. Doar nimeni nu se îndoieşte că poporul rus are multă „avere", dar cu cât această avere este mai mare, cu atât este mai mare vina acelora care, cu toată abundenţa de avere, gospodăresc numai prin sporirea împrumuturilor şi majorarea impozitelor. Doar d-ta nu demonstrezi altceva decât că poporul

trebue să izgonească cât mai repede pe rechinii care dispun de averea lui. Intr'adevăr, dintre toate ţările europene, referiri la bunurile speciale ale statului drept asigurare a împrumuturilor de stat nu a făcut până acuma decât Turcia. Şi aceste referiri au dus în mod firesc la aceea că *creditorii străini puneau sub controlul lor* gestionarea bunurilor care trebue să asigure rambursarea banilor împrumutaţi. Economia „marelui stat al Rusiei" sub controlul vătafilor lui Rothschild şi Bleichröder: ce strălucită perspectivă ne deschizi, d-le Witte! *

Nu mai vorbim de faptul că fortăreţele şi vasele de război nu vor fi acceptate de niciun bancher ca garanţie, că acestea nu constitue un plus, ci un minus în economia noastră naţională. Dar şi căile ferate pot servi drept garanţie numai atunci când aduc venit. Or, din acelaş raport al lui Witte aflăm că până în ultima vreme toate căile ferate ruse au lucrat, în general, în pierdere. Numai în 1900 deficitul dela căile ferate siberiene a fost acoperit şi s'a realizat „un mic profit net", atât de mic încât Witte trece cu modestie mărimea lui sub tăcere. El trece sub tăcere şi faptul că în primele două treimi ale anului 1901 încasările căilor ferate din Rusia europeană au scăzut din cauza crizei. Care ar fi bilanţul căilor noastre ferate, dacă s'ar socoti nu numai sumele alocate în mod oficial de stat pentru lucrările de construcţie, ci şi sumele reale ale banilor furaţi la lucrările de construcţie? Nu e oare, într'adevăr, timpul ca aceste bunuri cu adevărat preţioase să fie predate în mâini mai sigure?

Despre criza industrială Witte vorbeşte, bine înţeles, pe un ton cât se poate de liniştitor: „O dificultate vremelnică", care, „fără îndoială, nu va atinge succesele industriale generale, iar după trecerea unui oarecare interval de timp va începe, probabil (!!), o nouă perioadă de înviorare industrială". Frumoasă consolare pentru milioanele de muncitori care suferă de pe urma şomajului şi a scăderii câştigului! In zadar aţi încerca să căutaţi în lista cheltuelilor statului vreo indicaţie din care să se poată vedea câte

* Witte şi-a dat el singur seama de stângăcia raţionamentelor sale cu privire la „bunuri", şi deaceea, în altă parte a raportului său, caută „să se corecteze", declarând că creşterea valorii bunurilor statului „nu are vreo importanţă deosebită în ceeace priveşte obligaţiile vistieriei statului rus, deoarece creditul Rusiei n'are nevoie de garanţii speciale". Fireşte! Dar o listă amănunţită cu enumerarea acestor garanţii speciale a fost totuşi lăsată pentru orice eventualitate!

milioane şi zeci de milioane a aruncat vistieria statului pentru sprijinirea directă şi indirectă a întreprinderilor industriale care „suferă" de pe urma crizei. Şi că nu s'au oprit nici în fața unor sume fabuloase, se vede din faptul relatat de ziare că suma totală a creditelor acordate de Banca de stat între 1 Ianuarie 1899 şi 1 Ianuarie 1901 a sporit dela 250 milioane de ruble la 449 milioane de ruble, iar totalul creditelor industriale dela 8.700.000 la 38.800.000 de ruble. Nici chiar pierderea a 4 milioane de ruble suferită la creditele industriale n'a creat câtuşi de puţin greutăţi vistieriei statului. Insă pe muncitorii care aduceau pe altarul „succeselor industriale" nu conţinutul pungii lor, ci viaţa lor şi viaţa milioanelor de oameni care trăiesc din câştigul lor, — pe muncitori statul i-a ajutat cu aceea că i-a trimis „în mod gratuit" la urmă, cu miile, din oraşele industriale în satele înfometate!

Cuvântul „foamete" Witte îl evită cu totul, dând asigurări în raportul său că „efectele nefaste ale recoltei proaste... vor fi atenuate prin acordarea unui generos ajutor celor care au nevoie de el". Acest generos ajutor este, chiar după spusele lui, de **20** milioane de ruble, în timp ce valoarea deficitului de recoltă se evaluează la **250** milioane de ruble (socotind la un preţ foarte scăzut, la 50 de copeici pudul, în schimb însă făcând comparaţie cu anii recoltelor favorabile). Nu-i aşa că este într'adevăr „generos"? Să presupunem chiar că numai o jumătate din acest deficit de recoltă a lovit ţărănimea săracă, şi încă va reieşi că noi n'am ştiut să apreciem îndeajuns zgârcenia guvernului rus atunci când am scris (în legătură cu circulara lui Sipiaghin, vezi nr. 9 al „Iscrei") * că guvernul reduce ajutorul *de cinci ori*. Generos e ţarul rus nu atunci când e vorba de ajutorarea ţăranului, ci când e vorba de măsuri poliţieneşti împotriva acelora care au vrut, într'adevăr, să ajute pe înfometaţi. Generos este el şi atunci când e vorba de a arunca milioane spre a înşfăca o bucată mai grasă dela China. In doi ani — comunică Witte — pentru războiul chinez s'au cheltuit, din cheltuelile extraordinare, **80** *milioane de ruble*, şi, *„în plus, sume foarte importante au fost cheltuite din bugetul ordinar"*. In total, deci, probabil, circa *o sută milioane de ruble*, dacă nu mai mult! Muncitorul şomer şi ţăranul înfometat se pot consola că în schimb Manciuria va fi cu siguranţă a noastră...

* Vezi volumul de faţă, pag. 217—224. — *Nota Trad.*

Lipsa de spaţiu ne sileşte să atingem numai pe scurt celelalte părţi ale raportului. Witte se apără deasemenea şi împotriva învinuirii că guvernul cheltueşte foarte puţin pentru învăţământul public: la cele 36 milioane de ruble din bugetul acestui minister el adaugă cheltuelile pentru învăţământ în cadrul tuturor celorlalte departamente şi „umflă" cifra până la 75 milioane de ruble. Dar chiar şi această cifră (de o exactitate îndoielnică) este cu totul mizeră pentru întreaga Rusie, ea nereprezentând nici 5% din întregul buget. — Faptul că „bugetul nostru de stat este bazat mai ales pe sistemul impunerii indirecte", Witte îl consideră un avantaj, repetând argumentele burgheze răsuflate cu privire la posibilitatea „de a proporţiona consumul obiectelor impuse cu gradul de bunăstare". In realitate însă, după cum se ştie, impunerea indirectă, căzând pe obiectele de consum ale masselor, constitue o nedreptate dintre cele mai mari. Tot greul lor cade pe umerii sărăcimii, creând un privilegiu pentru cei bogaţi. Cu cât omul este mai sărac, cu atât partea din venitul său pe care o dă statului sub forma de impozite indirecte este mai mare. Massa celor neavuţi şi săraci reprezintă $^{9}/_{10}$ din întreaga populaţie, consumă $^{9}/_{10}$ din totalul produselor impuse şi plăteşte $^{9}/_{10}$ din întreaga sumă a impozitelor indirecte, în timp ce din întregul venit naţional ea capătă vreo două-trei zecimi.

In încheiere — un „amănunt" interesant. La care articole au crescut cel mai mult cheltuelile între 1901 şi 1902? Suma totală a cheltuelilor a crescut dela 1.788.000.000 de ruble la 1.946.000.000 de ruble, adică mai puţin decât cu o zecime. Or, cheltuelile au crescut *aproape cu un sfert* la *două* articole: „pentru întreţinerea persoanelor familiei imperiale" — dela 9.800.000 de ruble la 12.800.000 de ruble şi... „pentru întreţinerea corpului special de jandarmi" — dela 3.960.000 de ruble la 4.940.000 de ruble. Iată răspunsul la întrebarea: care dintre „nevoile poporului rus" sunt cele mai imperioase? Şi ce „unitate" mişcătoare între ţar şi jandarmi!

„Iscra" nr. 15 din 15 Ianuarie 1902 — *Se tipăreşte după textul ziarului „Iscra"*

AGITAŢIA POLITICĂ ŞI „PUNCTUL DE VEDERE DE CLASĂ"

Să începem cu un exemplu.

Cititorii ţin minte, probabil, câtă zarvă a provocat referatul ţinut de mareşalul nobilimii din gubernia Oriol M. A. Stahovici la congresul misionarilor cu privire la necesitatea de a se recunoaşte prin lege *libertatea de conştiinţă*. Presa conservatoare, în frunte cu „Moscovschie Vedomosti", tună şi fulgeră împotriva d-lui Stahovici, neştiind cum să-l ocărască mai abitir şi acuzând mai mai de înaltă trădare pe toţi nobilii din gubernia Oriol pentru faptul că l-au ales din nou pe d-l Stahovici mareşal al lor. Iar această alegere este, într'adevăr, un fenomen instructiv, care capătă într'o oarecare măsură un caracter de demonstraţie a nobilimii împotriva samavolniciei şi exceselor poliţieneşti.

Stahovici — susţine ziarul „Moscovschie Vedomosti" — „nu este atât mareşal al nobilimii, cât Mişa Stahovici, chefliu, sufletul societăţii, limbut..." (1901, nr. 348). Cu atât mai rău pentru voi, domnilor apărători ai bâtei. Dacă până şi moşierii — cheflii au început să vorbească despre libertatea de conştiinţă, aceasta înseamnă că într'adevăr sunt fără număr mârşăviile la care se dedau popii noştri şi poliţia noastră. — ...„Ce-i pasă uşuratecei noastre gloate «intelectuale», care generează de alde d-nii stahovici şi îi aplaudă, de cele sfinte ale noastre, de credinţa noastră pravoslavnică şi de cele mai intime legături ale noastre cu ea ?"... Iarăşi : cu atât mai rău pentru voi, domnilor apărători ai absolutismului, ai pravoslaviei, ai naţiunii. Bune trebue să fie orânduelile absolutismului nostru poliţist, dacă

până şi religia el a îmbibat-o până într'atât de spirit de puşcărie încât „stahovicii" (care n'au niciun fel de convingeri ferme în problemele religioase, dar care sunt interesaţi, după cum vom vedea mai jos, în trăinicia religiei) se pătrund de o totală indiferenţă (dacă nu ură) faţă de această faimoasă sfântă credinţă „populară" ! — ...„Ei numesc credinţa noastră o rătăcire ! ! Ei îşi bat joc de noi pentru faptul că datorită acestei «rătăciri» noi ne temem şi fugim de păcat, ne îndeplinim fără murmur obligaţiile, oricât de grele ar fi ele, pentru faptul că noi găsim tărie şi curaj pentru a suporta durerea şi lipsurile şi că nu ne lăsăm stăpâniţi de mândrie când obţinem succese şi în fericire"... Iată miezul ! Deaceea le e scumpă sfânta credinţă pravoslavnică, pentrucă ea te învaţă să suporţi „fără murmur" durerea ! De bună seamă, ce credinţă convenabilă claselor dominante ! Când o societate este organizată în aşa fel încât o minoritate infimă se lăfăeşte în bogăţie şi putere, iar massa îndură mereu „lipsuri" şi are de îndeplinit „obligaţii grele", este cu totul firească simpatia exploatatorilor pentru religie, care învaţă pe oameni să suporte „fără murmur" iadul pe pământ cu gândul la raiul, chipurile, din ceruri. In marele lui zel, ziarul „Moscovschie Vedomosti" lasă să-l ia gura pe dinainte, şi l-a luat în aşa măsură gura pe dinainte încât, *fără să vrea, a spus adevărul*. Ascultaţi mai departe: ...„Ei nici nu bănuesc că, datorită aceleiaşi «rătăciri», ei, d-nii stahovici, mănâncă bine, dorm liniştit şi duc o viaţă veselă".

Sfântul adevăr ! Chiar aşa, chiar datorită imensei răspândiri în massele populare a „rătăcirilor" religioase „dorm liniştit" şi stahovicii, şi oblomovii, şi toţi capitaliştii noştri, care trăiesc de pe urma muncii acestor masse, şi chiar însuşi ziarul „Moscovschie Vedomosti". Şi cu cât mai mult se va răspândi cultura în popor, cu cât mai mult prejudecăţile religioase vor fi înlăturate de conştiinţa socialistă, cu atât mai aproape va fi ziua victoriei proletariatului, care va izbăvi toate clasele asuprite de înrobire în societatea contemporană.

Dar luându-l gura pe dinainte într'un punct, „Moscovschie Vedomosti" s'a descotorosit prea uşor de o altă problemă interesantă. Ziarul face vădit o greşală crezând că stahovicii „nu bănuesc" importanţa sus arătată a religiei

şi cer reforme liberale dintr'o simplă „uşurinţă". O asemenea explicaţie a unui curent politic ostil este de o naivitate într'adevăr puerilă! Şi că d-l Stahovici este în cazul de faţă tocmai un exponent al unui întreg curent liberal, — lucrul acesta l-a dovedit cel mai bine însuşi ziarul „Moscovschie Vedomosti": altfel dece era nevoie să pornească o întreagă campanie împotriva unui singur referat? dece era nevoie să vorbească nu despre Stahovici, ci despre toţi stahovicii, despre „gloata intelectuală"?

Această greşală a ziarului „Moscovschie Vedomosti" este, desigur, o greşală interesată. Ziarul „Moscovschie Vedomosti", desigur, mai mult nu vrea decât nu se pricepe să aplice punctul de vedere de clasă la analiza liberalismului urît de el. Despre lipsă de dorinţă nici nu mai e nevoie să vorbim. Nepriceperea însă reprezintă pentru noi un mare interes general, deoarece de acest păcat suferă foarte mulţi revoluţionari şi socialişti. Suferă de acest păcat şi autorii scrisorii din nr. 12 al „Iscrei", care ne învinuesc că am abandonat „punctul de vedere de clasă", căutând să urmărim în ziarul nostru toate manifestările de nemulţumire şi de protest ale liberalilor; — şi autorii culegerii „Lupta proletară" [83], şi ai unor broşuri din „Biblioteca social-democrată" [84], care îşi închipue că absolutismul nostru este dominaţia absolută a burgheziei; — şi martânovii, care ne îndeamnă să trecem dela campania multilaterală de demascări (adică dela cea mai largă agitaţie politică) împotriva absolutismului la lupta cu precădere pentru reforme economice (să dăm „ceva pozitiv" clasei muncitoare, să formulăm în numele ei „revendicări concrete" ale unor măsuri legislative şi administrative, „care să promită anumite rezultate palpabile"); — şi nadejdinii, care se întreabă cu nedumerire în privinţa corespondenţelor noastre despre conflictele cu statisticienii: „doamne, dumnezeule, nu este oare acesta un organ pentru zemţi?".

Toţi aceşti socialişti uită că interesele absolutismului coincid numai în anumite împrejurări şi numai cu anumite interese ale claselor avute şi, în plus, adeseori nu cu interesele tuturor acestor clase în general, ci cu interesele diferitelor pături ale acestora. Interesele celorlalte pături ale burgheziei, precum şi interesele înţelese mai larg ale *întregii* burghezii, ale întregii dezvoltări a capitalismului

în general, generează în mod necesar o opoziţie liberală faţă de absolutism. Dacă, de pildă, absolutismul garantează, pe de o parte, burgheziei posibilitatea de a folosi formele cele mai brutale de exploatare, pe de altă parte, el pune mii de piedici în calea unei largi dezvoltări a forţelor de producţie şi a răspândirii culturii, aţâţând prin aceasta împotriva sa nu numai mica burghezie, ci uneori şi marea burghezie; dacă absolutismul garantează (?) burgheziei apărarea împotriva socialismului, pe de altă parte, această apărare, în condiţiile lipsei de drepturi a populaţiei, se transformă în mod necesar într'o samavolnicie poliţienească, care revoltă pe toţi şi pe fiecare în parte. Care este rezultatul acestor tendinţe opuse, care este raportul dintre tendinţa sau orientarea conservatoare şi cea liberală în sânul burgheziei în momentul de faţă, — aceasta nu se poate deduce din două-trei teze generale; aceasta depinde de toate particularităţile situaţiei social-politice a momentului respectiv. Pentru a stabili aceasta trebue să cunoşti această situaţie în toate amănuntele ei, să urmăreşti cu atenţie toate ciocnirile de orice fel dintre guvern şi indiferent care pătură socială. Tocmai în virtutea „punctului de vedere de clasă" *nu e permis* unui social-democrat să rămână indiferent faţă de nemulţumirea şi protestele „stahovicilor".

Or, socialiştii menţionaţi, atât prin raţionamentele lor, cât şi prin activitatea lor, dau dovadă de indiferenţă faţă de liberalism, arătând prin aceasta că nu înţeleg tezele fundamentale ale „Manifestului Comunist", ale acestei „evanghelii" a social-democraţiei internaţionale. Amintiţi-vă, de pildă, pasajul în care se spune că însăşi burghezia oferă material pentru educarea politică a proletariatului prin lupta ei pentru putere, prin ciocnirea dintre diferite pături şi grupuri din sânul ei etc. [85]. Numai în ţările libere din punct de vedere politic, proletariatul ajunge să capete dela sine acest material (şi aceasta numai în parte). Însă în Rusia înrobită, noi, social-democraţii, trebue să muncim activ pentru a furniza clasei muncitoare acest „material", cu alte cuvinte trebue *să ne asumăm* sarcina unei atotcuprinzătoare agitaţii politice, a unei campanii naţionale de demascare a absolutismului. Şi această sarcină este deosebit de imperioasă în perioadele de frământări politice. Trebue să ţinem minte că într'un an de înviorare

politică proletariatul poate să învețe, în sensul educației revoluționare, mai multe decât în câțiva ani de acalmie. Iată dece este deosebit de dăunătoare tendința socialiștilor menționați *de a îngusta*, conștient sau inconștient, amploarea și conținutul agitației politice.

Mai departe, amintiți-vă cuvintele cu privire la sprijinirea de către comuniști a *oricărei* mișcări revoluționare împotriva regimului existent. Aceste cuvinte sunt înțelese adeseori prea îngust, fără a fi extinse la sprijinirea opoziției liberale. Nu trebue să uităm însă că sunt epoci în care orice ciocnire cu guvernul în jurul unor interese sociale-progresiste, oricât de mică ar fi ea, în anumite condiții *(iar sprijinul nostru constitue una dintre aceste condiții)* poate să se transforme într'un incendiu general. E deajuns să reamintim în ce mare mișcare socială s'a transformat în Rusia ciocnirea studenților cu guvernul în jurul revendicărilor academice [86], sau în Franța ciocnirea tuturor elementelor progresiste cu clica militară din cauza unui proces [87] în care s'a dat o sentință bazată pe falsuri. Iată dece este de datoria noastră directă să lămurim proletariatul, să lărgim și, prin participarea activă a muncitorilor, să sprijinim orice protest liberal și democratic, indiferent dacă va rezulta dintr'o ciocnire între zemți și Ministerul afacerilor interne, sau între nobili și departamentul pravoslaviei polițiste, sau între statisticieni și pompaduri, între țărani și „zemschi“, între sectanți și uriadnici etc. etc. Cine strâmbă disprețuitor din nas cu privire la caracterul neînsemnat al unora dintre aceste ciocniri sau la „zădărnicia“ încercărilor de a le transforma într'un incendiu general, socotindu-le „lipsite de orice speranță“, acela nu înțelege că o agitație politică atotcuprinzătoare este tocmai focarul în care se întâlnesc interesele educației politice a proletariatului cu interesele vitale ale întregii dezvoltări sociale și ale întregului popor în sensul tuturor elementelor sale democratice. Este o datorie directă a noastră să ne amestecăm în orice problemă liberală, să ne fixăm atitudinea noastră proprie, social-democrată, față de ea, să luăm măsuri ca proletariatul să participe activ la rezolvarea acestei probleme și să impună rezolvarea ei în sensul dorit de el. Cine se ferește de acest amestec (oricare ar fi intențiile lui), acela capitulează în fața liberalismului, dând pe mâna acestuia opera de educare politică a muncitorilor, cedând hegemonia luptei politice unor elemente care în ultimă instanță sunt conducătorii democrației burgheze.

Caracterul de clasă al mișcării social-democrate trebue să-și găsească expresia nu în îngustarea sarcinilor noastre până la nevoile directe și imediate ale unei mișcări „pur muncitorești“, ci în conducerea tuturor laturilor și a tuturor manifestărilor marii lupte de eliberare a proletariatului, această unică clasă cu adevărat revoluționară a societății contemporane. Social-democrația trebue să lărgească întotdeauna și neîncetat influența mișcării muncitorești asupra tuturor sferelor vieții sociale și politice a societății contemporane. Ea trebue să conducă nu numai lupta economică a muncitorilor, dar și lupta politică a proletariatului, ea trebue să nu piardă nici pentru o clipă din vedere țelul nostru final, trebue întotdeauna să propage, să ferească de denaturări și să dezvolte mai departe ideologia proletară — teoria socialismului științific, adică marxismul. Trebue să luptăm neîncetat împotriva oricărei ideologii burgheze, oricât de strălucită și la modă ar fi haina pe care ar îmbrăca-o. Socialiștii pe care i-am menționat mai sus se abat deasemenea dela punctul de vedere „de clasă“ și pentrucă sunt indiferenți și în măsura în care sunt indiferenți față de sarcina luptei împotriva „criticii marxismului“. Numai orbii pot să nu vadă că această „critică“ a prins cel mai repede rădăcini în Rusia și a fost îmbrățișată în modul cel mai solemn de publicistica liberală rusă tocmai pentrucă ea este unul dintre elementele democrației burgheze (astăzi conștient burgheze), care în Rusia se află într'un proces de formare.

In ceeace privește în special lupta politică, tocmai „punctul de vedere de clasă“ cere ca proletariatul *să împingă* înainte orice mișcare democratică. Prin revendicările ei politice, democrația muncitorească se deosebește de democrația burgheză nu principial, ci numai prin gradul lor. In lupta pentru eliberare economică, pentru revoluție socialistă, proletariatul stă pe o bază diferită din punct de vedere principial și este singur (micul producător îi va veni în ajutor numai în măsura în care el trece sau se pregătește să treacă în rândurile proletariatului). In lupta pentru eliberarea politică însă avem mulți aliați față de care nu ne este permis să avem o atitudine de indiferență.

Dar în timp ce aliații noștri din rândurile democrației burgheze, luptând pentru reforme liberale, vor privi întotdeauna înapoi, căutând să aranjeze lucrurile în așa fel ca să poată, ca și înainte, „să mănânce bine, să doarmă liniștit și să ducă o viață veselă" pe socoteala altora, — proletariatul va merge înainte, fără a privi înapoi până la capăt. Când anumiți domni R. N. S. (autorul prefeței la memoriul lui Witte) se vor tocmi cu guvernul pentru drepturile unor zemstve învestite cu putere sau pentru constituție, noi vom lupta pentru o republică democratică. Să nu uităm numai că pentru a împinge pe cineva, trebue întotdeauna să ții mâna pe umărul lui. Partidul proletariatului trebue să se priceapă să prindă pe orice liberal tocmai în clipa când e gata să înainteze cu un centimetru, și să-l facă să înainteze cu un metru. Iar dacă acesta se va încăpățâna, vom merge înainte fără el și peste el.

„Iscra" nr. 16 din 1 Februarie 1902 *Se tipărește după textul ziarului „Iscra"*

RĂSPUNS „UNUI CITITOR"

Am primit următoarea scrisoare adresată redacției:

„Referindu-se la problema agitației (dacă nu mă înșel, în nr. 13), «Iscra» se pronunță împotriva literaturii volante de agitație (broșurele de două-trei foi) pe teme politice. O asemenea literatură, după părerea redacției, o înlocuesc cu succes ziarele. Ziarele sunt, desigur, un lucru bun. Aceasta e în afară de orice discuție. Dar pot oare înlocui ele foile-volante, a căror destinație specială este de a fi difuzate pe scară largă în masse? Redacția a mai primit o scrisoare din Rusia în care un grup de muncitori-agitatori se pronunță asupra acestei chestiuni. Răspunsul «Iscrei» la această scrisoare vădește o neînțelegere evidentă. Problema agitației este acum tot atât de importantă ca și problema demonstrațiilor. Deaceea ar fi de dorit ca redacția s'o ridice din nou și să-i dea, de data aceasta, mai multă atenție.

Un cititor".

Cine își va da osteneală să recitească cu atenție, odată cu această scrisoare, răspunsul nostru „Muncitorilor din Sud" din nr. 13 al „Iscrei" *, se va convinge ușor că autorul scrisorii este acela care a vădit o neînțelegere evidentă. Ca „Iscra" să se pronunțe „împotriva literaturii volante de agitație" nici vorbă n'a fost; „înlocuirea" prin ziar a „foilor volante" n'a trecut nimănui nici prin gând. Autorului i-a scăpat faptul că foile volante sunt tocmai proclamații. Că un gen de literatură ca proclamațiile *nu poate fi înlocuit prin nimic* și că întotdeauna va fi *absolută nevoie de el,* — în această privință atât „Muncitorii din Sud", cât și „Iscra" au fost în totul de acord. Dar ei au fost de acord și asupra faptului că acest gen de literatură *nu e suficient.* Dacă vorbim despre o bună locuință pentru muncitori,

* Vezi volumul de față, pag. 312—313. — *Nota Trad.*

fiind de acord că ei n'au hrană bună, în cantitate suficientă, aceasta, de bună seamă, nu înseamnă că suntem „împotriva“ hranei bune. Se pune întrebarea care este așa dar forma mai înaltă de literatură de *agitație?* Punând această întrebare, „Muncitorii din Sud“ *n'au pomenit niciun cuvânt* despre ziar. Această trecere sub tăcere putea, desigur, să depindă de condițiile locale, și, fără a ne gândi câtuși de puțin, „să combatem“ pe corespondenții noștri, noi nu puteam, firește, să nu le amintim că și proletariatul trebue deasemenea să organizeze un ziar propriu, cum au făcut deja alte clase ale populației ; — că nu e deajuns numai o muncă fărâmițată, ci se cere o muncă regulată, activă și comună a tuturor elementelor locale pentru editarea unui organ revoluționar.

In ceeace privește însă „broșurile de 3 — 4 pagini“, *noi nu ne-am pronunțat deloc* „împotriva“ lor, dar am pus doar la îndoială caracterul practic al planului de a crea din ele o literatură *regulată,* care să fie răspândită „simultan în întreaga Rusie“. Având 3—4 pagini, ele vor fi, în fond, tot niște proclamații. Avem în toate colțurile Rusiei multe proclamații, foarte bune și fără a fi câtuși de puțin voluminoase, și studențești, și muncitorești, care echivalează chiar cu 6 — 8 pagini format mic. Iar o broșură cu adevărat de *popularizare,* în stare *să lămurească* până și unui muncitor cu totul nepregătit măcar o singură problemă oarecare, va fi, probabil, de un volum mai mare și nu va fi nici posibil și nici necesar (dat fiind faptul că importanța ei nu este vremelnică) să fie răspândită „simultan în întreaga Rusie“. Admițând pe deplin toate formele de literatură politică, oricare ar fi ele, vechi și noi, cu condiția, numai, să fie într'adevăr o bună literatură politică, noi, în ce ne privește, am sfătui să se lucreze nu la născocirea unui tip intermediar foilor volante și broșurii de popularizare, ci la un organ revoluționar care să merite *in fapt* numele de periodic (care să apară, adică, nu odată pe lună, ci cel puțin de 2 — 4 ori pe lună) și *pe întreaga* Rusie.

„Iscra“ nr. 16 din 1 Februarie 1902

Se tipărește după textul ziarului „Iscra“

CE-I DE FĂCUT?

PROBLEMELE ACUTE ALE MIȘCĂRII NOASTRE[55]

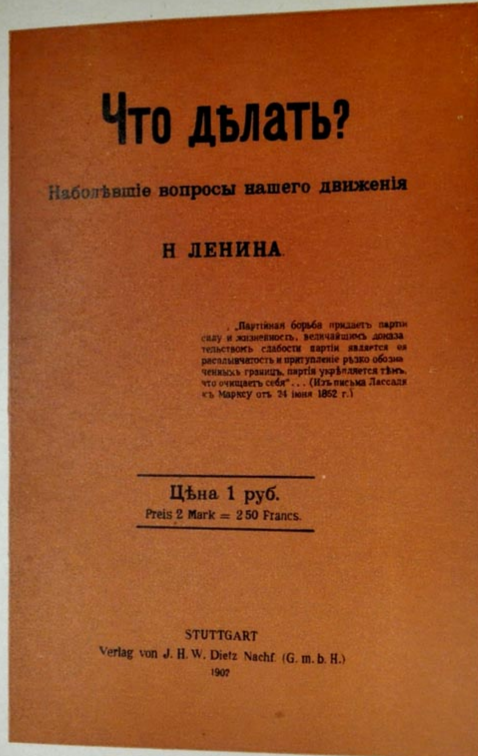
„...Lupta dinăuntrul partidului dă partidului putere și vitalitate. Cea mai mare dovadă de slăbiciune a unui partid este deslânarea și tocirea granițelor precis conturate. Partidul se întărește prin curățirea rândurilor sale...“

(Din scrisoarea lui Lassalle către Marx din 24 Iunie 1852)

Scris în toamna anului 1901 — Februarie 1902

Publicat pentru prima oară în volum separat în Martie 1902

Se tipărește după textul cărții, confruntat cu textul culegerii: Vl. Ilin. „In 12 ani“, 1907

Что дѣлать?

Наболѣвшіе вопросы нашего движенія

Н. ЛЕНИНА

„Партійная борьба придаетъ партіи силу и жизненность, величайшимъ доказательствомъ слабости партіи является ея расплывчатость и притупленіе рѣзко обозначенныхъ границъ, партія укрѣпляется тѣмъ, что очищаетъ себя"... (Изъ письма Лассаля къ Марксу отъ 24 іюня 1852 г.)

Цѣна 1 руб.
Preis 2 Mark = 2.50 Francs.

STUTTGART
Verlag von J. H. W. Dietz Nachf. (G. m. b. H.)
1902

Coperta cărţii lui V. I. Lenin „Ce-i de făcut?". — 1902
Micşorat

PREFAȚA

După planul inițial al autorului, în broșura de față urmau să fie dezvoltate în mod amănunțit ideile expuse în articolul „Cu ce să începem?" („Iscra" nr. 4, Mai 1901)*. Și trebue, înainte de toate, să cerem iertare cititorului pentru îndeplinirea târzie a făgăduelii date în acel articol (și repetată ca răspuns la numeroase întrebări și scrisori particulare). Una din cauzele acestei întârzieri a fost încercarea de a unifica toate organizațiile social-democrate din străinătate, întreprinsă în Iunie anul trecut (1901). Era firesc să așteptăm rezultatele acestei încercări, fiindcă, în cazul reușitei ei, ar fi trebuit, poate, să expunem vederile organizatorice ale „Iscrei" sub un unghi de vedere întrucâtva diferit; în orice caz, o asemenea reușită promitea să pună capăt foarte repede existenței a două curente în sânul social-democrației ruse. După cum știe cititorul, încercarea aceasta a dat greș, și, după cum vom căuta să dovedim mai jos, ea nu putea să se sfârșească altfel după noua cotitură spre economism din nr. 10 al lui „Rabocee Delo". Era absolut necesar să pornim o luptă hotărîtă împotriva acestui curent confuz și puțin precizat, dar, în schimb, cu atât mai rezistent și capabil să renască în diferite forme. Potrivit cu aceasta, și planul inițial al broșurii a fost schimbat și foarte mult lărgit.

Principala ei temă trebuia s'o constitue cele trei probleme ridicate în articolul „Cu ce să începem?". Anume: problema caracterului și conținutului principal al agitației noastre politice; problema sarcinilor noastre organizatorice; problema planului construirii simultane și din diferite

* Vezi volumul de față, pag. 1—12. — *Nota Trad.*

părţi a unei organizaţii de luptă pe întreaga Rusie. Problemele acestea îl interesează demult pe autor, care a încercat să le ridice încă în „Raboceaia Gazeta“, cu prilejul uneia din încercările nereuşite de reapariţie a acesteia (vezi cap. V). Dar gândul iniţial al autorului de a se mărgini în broşură numai la analiza acestor trei probleme şi de a-şi expune vederile, în măsura posibilităţii, într'o formă pozitivă, fără a recurge sau aproape fără a recurge la polemică, s'a dovedit cu totul irealizabil din două motive. Pe de o parte, economismul s'a dovedit a fi mult mai viabil decât ne-am închipuit (întrebuinţăm cuvântul economism în înţelesul lui larg, aşa cum a fost explicat în nr. 12 al „Iscrei“ (Decembrie 1901) în articolul „De vorbă cu apărătorii economismului“, în care a fost schiţat, ca să zicem aşa, conspectul broşurii de faţă *). A devenit neîndoios că punctele de vedere diferite referitoare la rezolvarea acestor trei probleme se explică într'o măsură mult mai mare prin opoziţia fundamentală dintre cele două curente din sânul social-democraţiei ruse, decât prin divergenţe în chestiuni de amănunt. Pe de altă parte, nedumerirea economiştilor faţă de promovarea concretă a vederilor noastre în „Iscra“ dovedea până la evidenţă că noi adeseori vorbim limbi literalmente deosebite, că din această cauză *nu vom putea* să ajungem la nicio înţelegere dacă nu vom începe ab ovo **, că trebue să încercăm *„o explicaţie“ sistematică,* într'o formă cât mai populară, ilustrată cu exemple cât mai numeroase şi mai concrete, cu *toţi* economiştii, asupra *tuturor* punctelor esenţiale ale divergenţelor noastre. Şi eu am hotărît să fac o asemenea încercare de „explicaţie“; mi-am dat bine seama că aceasta va mări foarte mult dimensiunile broşurii şi va întârzia apariţia ei, dar în acelaş timp nu vedeam nicio posibilitate de a-mi îndeplini *altfel* făgăduiala dată în articolul „Cu ce să începem ?“. La scuza în legătură cu întârzierea trebue aşa dar să mai adaug şi o alta, privitoare la neajunsurile enorme ale formei literare a broşurii: a trebuit să lucrez *cu o grabă extremă,* fiind, pe lângă aceasta, mereu întrerupt de tot felul de alte munci.

Analiza celor trei probleme arătate mai sus rămâne tema principală a broşurii. Dar a trebuit să încep cu două probleme mai generale: dece o lozincă atât de „nevinovată“

* Vezi volumul de faţă, pag. 299—306. — *Nota Trad.*

** — dela început. — *Nota Trad.*

şi de „firească“, cum e „libertatea de critică“, constitue pentru noi un adevărat semnal de luptă ? dece nu putem să ne înţelegem nici măcar în chestiunea fundamentală a rolului social-democraţiei faţă de mişcarea spontană de massă ? Apoi, expunerea părerilor asupra caracterului şi conţinutului agitaţiei politice s'a transformat într'o explicare a deosebirii dintre politica trade-unionistă şi cea social-democrată, iar expunerea părerilor asupra sarcinilor organizatorice s'a transformat într'o explicare a deosebirii dintre metodele primitive, care satisfac pe economişti, şi organizaţia de revoluţionari necesară, după părerea noastră. Apoi, asupra „planului“ unui ziar politic pe întreaga Rusie stărui cu atât mai mult cu cât mai neîntemeiate au fost obiecţiile făcute împotriva lui şi cu cât mai puţin mi s'a răspuns, în fond, la întrebarea pusă în articolul meu „Cu ce să începem ?“: cum am putea să păşim simultan din toate părţile la construirea organizaţiei de care avem nevoie ? In sfârşit, în partea finală a broşurii nădăjduesc să arăt că am făcut tot ce depindea de noi pentru a preveni o ruptură hotărîtă cu economiştii, ruptură care s'a dovedit totuşi inevitabilă; — că „Rabocee Delo“ a dobândit o însemnătate deosebită, „istorică“, dacă vreţi, prin faptul că a exprimat în modul cel mai complect şi mai sugestiv nu economismul consecvent, ci confuzia şi oscilările care au constituit trăsătura specifică a unei *întregi perioade* din istoria social-democraţiei ruse; — că deaceea capătă însemnătate şi polemica, prea amănunţită la prima vedere, cu „Rabocee Delo“; căci nu putem merge înainte dacă nu lichidăm definitiv această perioadă.

N. Lenin

Februarie 1902

I

DOGMATISM ŞI „LIBERTATE DE CRITICĂ"

a) CE INSEAMNA „LIBERTATE DE CRITICĂ" ?

„Libertate de critică" — aceasta e, fără îndoială, lozinca cea mai la modă în momentul de față, cea mai des întrebuințată în discuțiile dintre socialiștii și democrații din toate țările. La prima vedere e greu de închipuit ceva mai ciudat decât aceste referiri solemne la libertatea de critică ale uneia din părțile oponente. E posibil oare ca din mijlocul partidelor de avangardă să se fi ridicat glasuri împotriva acelei legi constituționale care în majoritatea țărilor europene garantează libertatea științei și a cercetării științifice ? „Aici ceva nu-i în regulă !" — va trebui să-și spună orice om care, stând de o parte și auzind lozinca la modă repetată la toate răspântiile, n'a pătruns încă fondul divergențelor dintre oponenți. „Această lozincă este, evident, una din acele expresii convenționale care, ca și poreclele, sunt consfințite prin întrebuințare și devin aproape nume comune".

Intr'adevăr, nu-i pentru nimeni o taină că în sânul social-democrației internaționale de astăzi * s'au format două curente și că lupta dintre ele ba se ințețește și izbucnește cu putere, ba se domolește și mocnește sub cenușa unor im-

* In treacăt fie zis, în istoria socialismului modern există un fenomen aproape unic și în felul lui foarte consolator : pentru prima oară, lupta dintre diferitele curente din sânul socialismului a ieșit din cadrul național și a devenit o controversă internațională. Odinioară discuțiile dintre lassalleeni și eisenachieni [89], dintre guesdiști și posibiliști [90], dintre fabieni [91] și social-democrați, dintre narodovolți și social-democrați rămâneau discuții pe plan pur național, oglindeau particularități pur naționale, se desfășurau, ca să spunem așa, pe planuri diferite. Astăzi (aceasta se vede acum lămurit) fabienii englezi, ministerialiștii francezi, bernsteinienii germani, criticii ruși alcătuesc cu toții o singură familie, se laudă cu toții unii pe alții, învață unii dela alții și se ridică laolaltă împotriva marxismului „dogmatic". Poate că în această primă ciocnire cu adevărat internațională cu oportunismul socialist, social-democrația revoluționară internațională se va întări îndeajuns pentru a pune capăt reacțiunii politice care domnește demult în Europa.

presionante „rezoluţii de armistiţiu". In ce constă „noul" curent care priveşte în mod „critic" „vechiul" marxism „dogmatic", — aceasta a *spus-o* cu destulă precizie Bernstein şi a *arătat-o* Millerand.

Social-democraţia trebue să se transforme dintr'un partid al revoluţiei sociale într'un partid democratic de reforme sociale. Bernstein a sprijinit această cerinţă politică cu un arsenal întreg de argumente şi considerente „noi", destul de sistematic închegate. El a negat posibilitatea de a fundamenta ştiinţific socialismul şi de a dovedi, din punctul de vedere al concepţiei materialiste a istoriei, necesitatea şi inevitabilitatea lui; a tăgăduit faptul creşterii mizeriei, faptul proletarizării şi al ascuţirii contradicţiilor capitaliste; a declarat inconsistentă însăşi noţiunea de *„scop final"* şi a respins în mod absolut ideea dictaturii proletariatului; a tăgăduit opoziţia principială dintre liberalism şi socialism; a negat *teoria luptei de clasă,* care, chipurile, ar fi inaplicabilă la o societate strict democratică, condusă potrivit voinţei majorităţii etc.

Astfel, cerinţa unei cotituri hotărîte dela social-democraţia revoluţionară la social-reformismul burghez a fost însoţită de o cotitură nu mai puţin hotărîtă spre critica burgheză a tuturor ideilor fundamentale ale marxismului. Şi dat fiind că această critică împotriva marxismului se desfăşoară demult, atât dela tribuna politică cât şi dela catedra universitară, atât printr'o mulţime de broşuri cât şi printr'un şir de tratate savante, dat fiind că întregul tineret al claselor culte a fost educat sistematic, timp de decenii, în spiritul acestei critici, nu e de mirare că „noul" curent „critic" în sânul social-democraţiei a apărut ca ceva desăvârşit oarecum dela bun început, întocmai ca Minerva din capul lui Jupiter. In ce priveşte conţinutul său, acest curent n'avea nevoie să se dezvolte şi să se formeze; el a fost de-a-dreptul strămutat din literatura burgheză în cea socialistă.

Mai departe. Dacă critica teoretică făcută de Bernstein şi tentativele sale politice au rămas încă neclare pentru unii, apoi Francezii au avut grija să demonstreze în mod concret „noua metodă", Franţa şi-a justificat şi de data aceasta vechea reputaţie de „ţară în istoria căreia lupta de clasă a fost dusă mai mult ca oriunde până la sfârşitul decisiv" (Engels, în prefaţa la lucrarea lui Marx: „Der 18 Brumaire" *). Socialiştii francezi nu s'au apucat să teoretizeze, ci au trecut de-a-dreptul la acţiune; condiţiile politice din Franţa, mai dezvoltate din punct de vedere democratic, le-au permis să treacă deodată la „bernsteinismul practic" cu toate consecinţele lui. Millerand a oferit un minunat model al acestui bernsteinism practic, — nu degeaba şi Bernstein şi Vollmar au sărit cu atâta zel să-l apere şi să-l laude pe Millerand! Intr'adevăr: dacă social-democraţia este în fond pur şi simplu un partid de reforme şi trebue să aibă curajul de a recunoaşte aceasta pe faţă — atunci socialiştii nu numai că sunt în drept să intre într'un guvern burghez, dar trebue chiar să tindă totdeauna spre aceasta. Dacă democraţia înseamnă în fond desfiinţarea dominaţiei de clasă, dece să nu farmece un ministru socialist întreaga lume burgheză prin cuvântări despre colaborarea între clase? Dece să nu rămână el în guvern chiar şi după ce uciderea muncitorilor de către jandarmi a arătat pentru a suta şi a mia oară adevăratul caracter al colaborării democratice între clase? Dece să nu participe personal la primirea ţarului, pe care socialiştii francezi nu-l numesc acum altfel decât erou al cnutului, al spânzurătorii şi al deportării (knouteur, pendeur et déportateur)? Şi răsplata pentru această nespusă înjosire a socialismului care se scuipă singur în obraz în faţa întregii lumi, pentru această pervertire a conştiinţei socialiste a masselor muncitoare — unica bază care ne poate chezăşui izbânda —, răsplata pentru aceasta o constitue nişte *proiecte* bombastice de reforme mizere, atât de mizere încât chiar dela guvernele burgheze s'a putut obţine mai mult!

Cine nu închide dinadins ochii nu poate să nu vadă că noul curent „critic" din sânul socialismului nu este altceva decât o nouă varietate a *oportunismului.* Şi dacă judecăm oamenii nu după uniforma strălucitoare pe care şi-au pus-o singuri, nu după titlul răsunător pe care şi l-au dat ei înşişi, ci după ceeace fac şi după ceeace propagă ei, — atunci devine limpede că „libertate de critică" înseamnă libertatea curentului oportunist în sânul social-democraţiei, libertatea de a transforma social-democraţia într'un partid democratic de reforme, libertatea de a infiltra în socialism idei burgheze şi elemente burgheze.

* — „18 Brumar" [20]. — *Nota Trad.*

Libertatea e un cuvânt măreț, dar sub steagul libertății industriei au fost duse războaiele cele mai prădalnice, sub steagul libertății muncii a fost jefuit poporul muncitor. Aceeași falsitate lăuntrică se găsește și în întrebuințarea actuală a cuvântului „libertate de critică". Niște oameni cu adevărat convinși că au dus știința înainte ar cere nu libertatea noilor concepții alături de a celor vechi, ci înlocuirea acestora din urmă prin cele dintâi. Dar strigătul de azi: „trăiască libertatea de critică!" amintește prea mult basmul cu butoiul gol.

Noi mergem în grup compact pe un drum râpos și anevoios, ținându-ne strâns de mână. Suntem înconjurați din toate părțile de dușmani și suntem nevoiți să mergem mai totdeauna sub focul lor. Ne-am unit de bunăvoie, tocmai ca să luptăm împotriva dușmanilor și să nu alunecăm în mocirla vecină, ai cărei locuitori chiar dela început ne-au reproșat că ne-am unit într'un grup deosebit și că am ales calea luptei și nu calea împăciuirii. Și iată că unii dintre noi încep să strige: să mergem în această mocirlă! Iar când încep să fie dojeniți, ei răspund: ce oameni înapoiați sunteți! Și cum vă rabdă inima să ne contestați libertatea de a vă chema pe un drum mai bun! — O, da, domnilor, sunteți liberi nu numai să ne chemați, dar și să vă duceți unde vă place, chiar și în mocirlă; noi găsim chiar că adevăratul vostru loc e tocmai în mocirlă, și suntem gata să vă ajutăm, pe cât putem, să *vă* mutați în ea. Dar atunci dați drumul mâinilor noastre, nu vă agățați de noi și nu întinați măreţul cuvânt de libertate, fiindcă și noi suntem „liberi" să mergem unde vrem, suntem liberi să luptăm nu numai împotriva mocirlei, ci și împotriva acelora care cotesc spre mocirlă!

b) NOII APARATORI AI „LIBERTAȚII DE CRITICA"

Și iată că tocmai lozinca aceasta („libertatea de critică") este solemn proclamată în ultima vreme de către „Rabocee Delo" (nr. 10), organul „Uniunii social-democraților ruși" din străinătate, și nu ca un postulat teoretic, ci ca o cerință politică, ca răspuns la întrebarea: „e oare cu putință unificarea organizațiilor social-democrate care activează în străinătate?" — „Pentru o unificare trainică este necesară libertatea de critică" (pag. 36).

Din această declarație decurg două concluzii absolut precise: 1. „Rabocee Delo" ia apărarea curentului oportunist din sânul social-democrației internaționale în general; 2. „Rabocee Delo" cere libertatea oportunismului în sânul social-democrației ruse. Să examinăm aceste concluzii.

Revistei „Rabocee Delo" nu-i place „mai ales" „înclinarea ziarelor «Iscra» și «Zaria» de a prooroci o ruptură între *Muntele* și *Gironda* social-democrației internaționale" *.

„In general — scrie B. Cricevschi, redactor al revistei „Rabocee Delo" — credem că a vorbi despre un *Munte* și o *Girondă* în rândurile social-democrației înseamnă a face o analogie istorică superficială, stranie sub pana unui marxist: *Muntele* și *Gironda* nu reprezentau temperamente sau curente de gândire diferite, cum ar putea să le pară istoricilor-ideologi, ci clase sau pături diferite — burghezia de mijloc pe de o parte și mica burghezie și proletariatul pe de altă parte. Or, in mișcarea socialistă contemporană nu există o ciocnire de interese de clasă; mișcarea în întregul ei, în *toate* (subliniat de B. Cr.) varietățile ei, inclusiv bernsteinienii cei mai declarați, se situează pe terenul intereselor de clasă ale proletariatului, al luptei lui de clasă pentru eliberarea politică și economică" (pag. 32—33).

Indrăzneață afirmație! N'a auzit oare B. Cricevschi despre faptul demult observat că tocmai larga participare din ultimii ani a *păturii* „titraților" la mișcarea socialistă a asigurat o atât de rapidă răspândire a bernsteinismului? Și principalul: pe ce își întemeiază autorul nostru părerea că și „bernsteinienii cei mai declarați" se situează pe terenul luptei de clasă pentru eliberarea politică și economică a proletariatului? Nu se știe. Apărarea fără rezerve a bernsteinienilor celor mai declarați nu se sprijină pe niciun argument sau considerent. Autorul socoate, după cum se vede, că din moment ce repetă ceeace spun despre ei înșiși bernsteinienii cei mai declarați, afirmația lui nu mai are nevoie de dovezi. Dar se poate oare închipui ceva mai „superficial" decât felul acesta de a judeca un întreg curent pe baza celor ce spun despre ei înșiși reprezentanții acestui curent? Se

* Comparația între cele două curente din sânul proletariatului revoluționar (curentul revoluționar și cel oportunist) și cele două curente din sânul burgheziei revoluționare din secolul al XVIII-lea (curentul iacobin — „Muntele" — și curentul girondin) a fost făcută în articolul de fond din nr. 2 al „Iscrei" (Februarie 1901). Autorul acestui articol este Plehanov. Și cadeților, și „bezzaglavților" [33], și menșevicilor le place foarte mult, până în ziua de azi, să vorbească despre „iacobinismul" din sânul social-democrației ruse. In ce privește însă felul cum Plehanov, cel dintâi, a îndreptat noțiunea aceasta împotriva aripii drepte a social-democrației — despre aceasta ei preferă acum să tacă sau să... uite. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.)*

poate oare închipui ceva mai superficial decât „morala", pe care o întâlnim mai departe, despre două tipuri sau căi diferite şi chiar diametral opuse ale dezvoltării partidului (pag. 34—35 din „Rabocee Delo") ? Social-democraţii germani, vedeţi d-v., admit deplina libertate de critică, Francezii însă nu, — şi tocmai exemplul lor arată tot „răul intoleranţei".

Tocmai exemplul lui B. Cricevschi — răspundem noi la aceasta — arată că uneori îşi zic marxişti nişte oameni care privesc istoria literalmente „à la Ilovaischi" [94]. Pentru a explica unitatea partidului socialist german şi fărâmiţarea celui francez, nu e deloc nevoie să răscoleşti particularităţile istoriei celor două ţări, să confrunţi condiţiile semi-absolutismului militar cu cele ale parlamentarismului republican, să analizezi urmările Comunei şi ale legii excepţionale împotriva socialiştilor, să compari viaţa economică şi dezvoltarea economică, să aminteşti cum „creşterea fără seamăn a social-democraţiei germane" a fost însoţită de o luptă energică, fără pereche în istoria socialismului, nu numai împotriva rătăcirilor teoretice (Mühlberger, Dühring *, socialiştii de catedră [95]), ci şi împotriva celor tactice (Lassalle) etc. etc. Toate acestea sunt de prisos ! Francezii se ceartă fiindcă sunt intoleranţi, Germanii sunt uniţi fiindcă sunt băieţi cuminţi.

Şi observaţi că prin această incomparabilă profunzime de gândire „se înlătură" faptul care răstoarnă cu totul apărarea bernsteinienilor. *Se situează* ei oare pe terenul luptei de clasă a proletariatului ? Această chestiune poate fi deslegată definitiv şi irevocabil numai de experienţa istorică. Prin urmare, cea mai mare însemnătate o are, în privinţa aceasta, tocmai exemplul Franţei, singura ţară în care bernsteinienii au încercat *să stea* pe propriile lor picioare, cu

* In momentul când Engels l-a atacat pe Dühring, un număr destul de mare de reprezentanţi ai social-democraţiei germane înclinau spre vederile acestuia din urmă, şi lui Engels i s'au aruncat acuzaţii de vehemenţă, de intoleranţă, de polemică netovărăşească etc. chiar şi în mod public, la congresul partidului. Most şi tovarăşii săi au propus (la congresul din 1877) să fie înlăturate din „Vorwärts" („Inainte". — *Nota Trad.*) articolele lui Engels, ca „neprezentând interes pentru imensa majoritate a cititorilor", iar Vahlteich a declarat că publicarea acestor articole a făcut un mare rău partidului, că şi Dühring a adus servicii social-democraţiei : „noi trebue să-i folosim pe toţi în interesul partidului, iar dacă profesorii polemizează între ei, nu «Vorwärts» este locul pentru asemenea polemici" („Vorwärts" nr. 65 din 6 Iunie 1877). După cum vedeţi, şi acesta e un exemplu de apărare a „libertăţii de critică". Şi n'ar strica deloc ca criticii noştri legali şi oportuniştii noştri ilegali, cărora le place atât de mult să se refere la Germani, să reflecteze puţin asupra acestui exemplu !

aprobarea călduroasă a colegilor lor germani (şi în parte şi a oportuniştilor ruşi : vezi „Rabocee Delo" nr. 2—3, pag. 83—84). Referirea la „intoleranţa" Francezilor — în afară de însemnătatea ei „istorică" (în sens nozdrevian) — se dovedeşte a fi pur şi simplu o încercare de a cocoloşi cu ajutorul unor vorbe mânioase nişte fapte foarte neplăcute.

Dar nici pe Germani n'avem de gând să-i dăruim lui B. Cricevschi şi celorlalţi numeroşi apărători ai „libertăţii de critică". Dacă „bernsteinienii cei mai declaraţi" mai sunt încă toleraţi în rândurile partidului german, ei sunt toleraţi numai în măsura în care *se supun* rezoluţiei dela Hanovra [96], care a respins categoric „corectările" lui Bernstein, şi rezoluţiei dela Lübeck [70], care (cu toată diplomaţia ei) conţine un avertisment direct la adresa lui Bernstein. Se poate discuta, din punctul de vedere al intereselor partidului german, în ce măsură diplomaţia aceasta a fost la locul ei, dacă în cazul de faţă o pace strâmbă e preferabilă unei certe drepte ; într'un cuvânt, pot fi deosebiri de păreri în aprecierea justeţei cutărui sau cutărui *mod* de a respinge bernsteinismul ; dar nu se poate trece cu vederea faptul că partidul german *a respins* de două ori bernsteinismul. Deaceea a socoti că exemplul Germanilor confirmă teza potrivit căreia „bernsteinienii cei mai declaraţi se situează pe terenul luptei de clasă a proletariatului pentru eliberarea sa economică şi politică", înseamnă a nu înţelege deloc ceeace se petrece în văzul tuturor *.

Mai mult. După cum am arătat, „Rabocee Delo" vine în faţa social-democraţiei *ruse* cu cerinţa „libertăţii de critică" şi pentru a apăra bernsteinismul. Se vede că ea a ajuns la convingerea că „criticii" şi bernsteinienii noştri au fost jigniţi pe nedrept. Dar care anume ? De către cine ? Unde ? Când ? Şi în ce a constat această nedreptăţire ?

* Trebue să remarcăm că, în problema bernsteinismului din partidul german, „Rabocee Delo" s'a mărginit totdeauna la o simplă înşirare a faptelor, „abţinându-se" cu desăvârşire să-şi exprime propria ei apreciere. Vezi, de pildă, în nr. 2—3, pag. 66, cele scrise despre Congresul dela Stuttgart [97] ; toate divergenţele sunt reduse la „tactică", făcându-se doar constatarea că imensa majoritate este fidelă vechii tactici revoluţionare. Sau în nr. 4—5, pag. 25 şi urm. : o simplă expunere a cuvântărilor rostite la Congresul dela Hanovra, însoţită de rezoluţia lui Bebel ; expunerea şi critica vederilor lui Bernstein sunt amânate şi de astă dată (ca şi în nr. 2—3) „sine die". Curios lucru, la pag. 33 din nr. 4—5 putem citi : „....vederile expuse de Bebel au de partea lor imensa majoritate a congresului", iar puţin mai jos : „....David a apărat vederile lui Bernstein... Inainte de toate, el a căutat să dovedească că... Bernstein şi prietenii lui se situează totuşi (sic !) pe terenul luptei de clasă"... Aceste cuvinte au fost scrise în Decembrie 1899 ; iar în Septembrie 1901 „Rabocee Delo" nu mai crede, probabil, în justeţea vederilor lui Bebel şi repetă părerea lui David ca propria ei părere !

Asupra acestei chestiuni „Rabocee Delo" păstrează tăcere, nepomenind nici măcar o singură dată de vreun critic sau bernsteinian rus! Nu ne rămâne decât să facem una din aceste două presupuneri posibile. *Ori* partea jignită pe nedrept nu e altcineva decât însăşi „Rabocee Delo" (ceeace se confirmă prin faptul că în amândouă articolele din nr. 10 e vorba numai de jignirile pe care „Zaria" şi „Iscra" le-au adus revistei „Rabocee Delo"). Dar atunci cum se explică faptul straniu că „Rabocee Delo", care s'a lepădat totdeauna cu atâta îndârjire de orice solidaritate cu bernsteinismul, nu s'a putut apăra altfel decât spunând un cuvânt în favoarea „bernsteinienilor celor mai declaraţi" şi a libertăţii de critică? *Ori* au fost jignite pe nedrept alte persoane. Atunci care pot fi motivele trecerii lor sub tăcere?

Vedem deci că „Rabocee Delo" continuă acelaş joc de-a-v'aţi ascunselea pe care l-a practicat (cum vom arăta mai jos) din momentul apariţiei ei. Şi apoi observaţi această *primă* întrebuinţare în fapt a mult trâmbiţatei „libertăţi de critică". In realitate ea s'a redus imediat nu numai la lipsa oricărei critici, dar şi la lipsa oricărei judecăţi independente în general. Aceeaşi „Rabocee Delo" care trece sub tăcere bernsteinismul rus ca pe o boală secretă (după expresia nimerită a lui Starover [98]) propune pentru lecuirea acestei boli *să se copieze pur şi simplu* ultima reţetă germană împotriva varietăţii germane a bolii! In locul libertăţii de critică, o imitare servilă... ba mai rău încă: maimuţărească! Oportunismul internaţional de azi, care are pretutindeni acelaş conţinut social-politic, se manifestă ca o varietate sau alta, potrivit particularităţilor naţionale. Intr'o ţară, grupul oportuniştilor acţionează demult sub un steag propriu; în altă ţară, oportuniştii, dispreţuind teoria, au dus în practică politica radical-socialiştilor; într'o a treia ţară, câţiva membri ai partidului revoluţionar au dezertat în lagărul oportunismului şi caută să-şi atingă scopurile nu printr'o luptă făţişă pentru principii şi pentru o tactică nouă, ci pe nesimţite, printr'o corupere treptată şi, dacă putem să ne exprimăm astfel, nepedepsită a partidului lor; într'o a patra ţară, transfugi de acelaş soi întrebuinţează aceleaşi procedee în bezna sclaviei politice, combinând în chip cu totul original activitatea „legală" cu cea „ilegală" etc. Să te apuci să vorbeşti de libertatea criticii şi a bernsteinismului ca de o condiţie a unirii social-democraţilor *ruşi* şi, în acelaş timp, să nu cercetezi prin ce anume s'a manifestat şi ce roade specifice a dat bernsteinismul *rus*, — aceasta înseamnă să te apuci să vorbeşti pentru a nu spune nimic.

Să încercăm deci noi să spunem, fie şi numai în câteva cuvinte, ceeace „Rabocee Delo" n'a voit să spună (sau poate n'a putut măcar să înţeleagă).

c) CRITICA IN RUSIA

Din acest punct de vedere, particularitatea principală a Rusiei constă în faptul că, pe de o parte, *însuşi începutul* mişcării muncitoreşti spontane şi, pe de altă parte, cotitura spre marxism a opiniei publice înaintate au fost marcate prin unirea unor elemente vădit diferite sub un steag comun, pentru a lupta împotriva duşmanului comun (concepţia social-politică învechită). Vorbim de luna de miere a „marxismului legal". Acesta a fost în general un fenomen extrem de original, în a cărui posibilitate n'ar fi putut să creadă nimeni în deceniul al nouălea sau la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Intr'o ţară absolutistă, cu o presă pe deplin încătuşată, în epoca unei reacţiuni politice feroce, care prigonea până şi cele mai slabe manifestări de nemulţumire politică şi de protest, îşi croieşte deodată drum, într'o literatură *supusă cenzurii*, teoria marxismului revoluţionar, expusă într'o limbă esopică, dar înţeleasă de toţi cei „interesaţi". Guvernul era deprins să socotească primejdioasă numai teoria curentului „Narodnaia Volia" (revoluţionar), fără să observe, cum se întâmplă de obicei, evoluţia ei lăuntrică şi bucurându-se de *orice* critică îndreptată împotriva acestei teorii. Până să-şi dea seama guvernul, până ce armata greoaie a cenzorilor şi a jandarmilor să descopere pe noul duşman şi să se năpustească asupra lui, — a trecut nu puţină vreme (după socoteala noastră rusească). Şi în timpul acesta apăreau una după alta cărţi marxiste, se întemeiau reviste şi ziare marxiste, toată lumea, pe capete, devenea marxistă, marxiştii erau tămâiaţi, marxiştilor li se făcea curte, editorii erau încântaţi de cererea neobişnuit de mare de cărţi marxiste. E dela sine înţeles că printre marxiştii începători înconjuraţi de această atmosferă ameţitoare s'a găsit nu un singur „scriitor care s'a îngâmfat"... [99]

Despre această perioadă se poate vorbi astăzi calm, ca de una care aparține trecutului. Pentru nimeni nu e un secret că înflorirea de scurtă durată a marxismului la suprafața literaturii noastre a fost determinată de alianța unor elemente extremiste cu elemente foarte moderate. In fond, aceștia din urmă erau democrați burghezi (lucru dovedit până la evidență de evoluția lor „critică" ulterioară), și concluzia aceasta s'a impus unora încă de pe vremea când „alianța" era intactă *.

Dar dacă este așa, nu cade oare răspunderea cea mai mare pentru „confuzia" de mai târziu tocmai asupra social-democraților revoluționari care au intrat în această alianță cu viitorii „critici" ? Această întrebare, împreună cu răspunsul afirmativ, o auzim câteodată dela oameni care privesc chestiunea într'un mod peste măsură de simplist. Oamenii aceștia n'au deloc dreptate. Teamă de alianțe vremelnice, fie chiar și cu oameni nesiguri, poate să aibă numai acela care nu se bizue pe sine însuși ; niciun partid politic n'ar putea exista fără asemenea alianțe. Iar unirea cu marxiștii legali a fost, în felul ei, prima alianță într'adevăr politică a social-democrației ruse. Mulțumită acestei alianțe s'a ajuns uimitor de repede la victoria asupra narodnicismului și la o foarte mare răspândire în lărgime a ideilor marxiste (deși într'o formă vulgarizată). De altfel alianța n'a fost încheiată fără niciun fel de „condiții". Dovadă : culegerea marxistă „Materiale cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei" [100], arsă de cenzură în 1895. Dacă acordul pe tărâm publicistic cu marxiștii legali se poate compara cu o alianță politică, această carte poate fi comparată cu o convenție politică.

Ruptura a fost provocată, se'nțelege, nu de faptul că „aliații" s'au dovedit a fi democrați burghezi. Dimpotrivă, reprezentanții acestui curent sunt aliați firești și doriți ai social-democrației, în măsura în care e vorba de sarcinile ei democratice, puse pe primul plan de situația actuală a Rusiei. Dar condiția necesară a unei asemenea alianțe este ca socialiștii să aibă deplina posibilitate de a dezvălui în fața clasei muncitoare antagonismul dintre interesele ei și

* Aluzie la articolul lui C. Tulin (vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 1, ed. P.M.R. 1950, pag. 329—503. — *Nota Trad.*) contra lui Struve, articol alcătuit dintr'un referat intitulat : „Oglindirea marxismului în literatura burgheză". (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.*)

interesele burgheziei. Or, bernsteinismul și curentul „critic", la care au aderat grămadă majoritatea marxiștilor legali, au răpit această posibilitate și au pervertit conștiința socialistă, trivializând marxismul, propovăduind teoria slăbirii contradicțiilor sociale, declarând că ideea revoluției sociale și a dictaturii proletariatului este o absurditate, reducând mișcarea muncitorească și lupta de clasă la un trade-unionism îngust și la o luptă „realistă" pentru reforme mărunte și treptate. Aceasta echivala pe deplin cu negarea, din partea democrației burgheze, a dreptului socialismului la independență, și, prin urmare, a dreptului său la existență ; aceasta însemna în practică tendința de a transforma mișcarea muncitorească, care începuse să se înfiripe, într'o coadă a liberalilor.

Se'nțelege că în asemenea condiții ruptura era necesară. Dar particularitatea „originală" a Rusiei și-a găsit expresia în faptul că această ruptură a însemnat pur și simplu îndepărtarea social-democraților din publicistica „legală", cea mai accesibilă tuturor și cea mai răspândită. In această publicistică s'au cuibărit „foștii marxiști", care porniseră la atac „sub semnul criticii" și dobândiseră aproape monopolul „executării" marxismului. Strigătele de „jos ortodoxia" și „trăiască libertatea de critică" (reluate acum de „Rabocee Delo") au ajuns deodată la modă. Și că acestei mode nu i-au rezistat nici cenzorii, nici jandarmii, aceasta se vede din fapte ca apariția a *trei* ediții rusești a cărții vestitului Bernstein (vestit în felul lui Erostrat), sau ca recomandarea de către Zubatov a cărților lui Bernstein, Procopovici etc. („Iscra" nr. 10). Social-democraților le revenea acum sarcina luptei împotriva noului curent, sarcină prin sine însăși destul de grea și pe deasupra îngreuiată nespus de mult de piedici pur exterioare. Curentul acesta însă nu se limita la domeniul publicisticii. Cotitura spre „critică" a fost însoțită de înclinarea spre „economism" a social-democraților practicieni.

Cum a apărut și a crescut legătura și interdependența dintre critica legală și economismul ilegal, această chestiune interesantă ar putea forma obiectul unui articol deosebit. Aci e deajuns să menționăm existența neîndoielnică a acestei legături. Vestitul „Credo" * a dobândit o faimă

* Simbol al credinței, program, expunerea concepției asupra lumii. — *Nota Trad.*

atât de mare şi de binemeritată, tocmai pentrucă a formulat făţiş această legătură şi a divulgat tendinţa politică fundamentală a „economismului“ : muncitorii să ducă lupta economică (mai exact ar fi să se spună : lupta trade-unionistă, deoarece aceasta cuprinde şi politica specific muncitorească), iar intelectualii marxişti să se contopească cu liberalii în vederea „luptei“ politice. Activitatea trade-unionistă „în popor“ a însemnat îndeplinirea celei dintâi jumătăţi, iar critica legală îndeplinirea celei de a doua jumătăţi a acestei sarcini. Această declaraţie a fost o atât de minunată armă împotriva economismului, încât, dacă „Credo“ n'ar fi existat, el ar fi trebuit inventat.

„Credo“ n'a fost născocit, dar a fost publicat fără voinţa, ba poate chiar împotriva voinţei autorilor lui. In orice caz, scriitorul acestor rânduri, care a luat parte la scoaterea la lumina zilei a noului „program“ *, a avut ocazia să audă plângeri şi reproşuri în legătură cu faptul că rezumatul părerilor oratorilor, făcut de ei, a fost răspândit în copie, că i s'a dat eticheta de „Credo“ şi că a apărut chiar în presă împreună cu un protest ! Amintim de acest episod pentrucă el dezvălue o trăsătură extrem de curioasă a economismului nostru : frica de publicitate. Aceasta e trăsătura caracteristică a economismului în general şi nu numai a autorilor „Credo“-ului ; ea a fost manifestată atât de „Raboceaia Mâsli“, partizanul cel mai făţiş şi cel mai cinstit al economismului, cât şi de „Rabocee Delo“ (care s'a indignat din pricina publicării documentelor „economiste“ în „Vademecum“ **) şi de comitetul din Chiev, care n'a voit acum doi ani să încuviinţeze publicarea a „Profession de foi“ *** a lui împreună cu desminţirea scrisă împotriva acesteia ****, şi încă de mulţi, mulţi reprezentanţi ai economismului.

Această teamă de critică, pe care o manifestă adepţii libertăţii de critică, nu poate fi explicată numai prin şiretenie

---

* E vorba de protestul celor 17 împotriva „Credo“-ului. Scriitorul acestor rânduri a luat parte la întocmirea acestui protest (la sfârşitul anului 1899) [101]. Protestul a fost tipărit împreună cu „Credo“ în primăvara anului 1900 în străinătate. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 149—163. — *Nota Trad.*) Actualmente, din articolul doamnei Cuscova (publicat, se pare, în revista *„Bâloe“* [102]) s'a aflat că ea a fost autoarea „Credo“-ului şi că dintre „economiştii“ din străinătate din acea vreme d-l Procopovici a jucat un rol foarte important. (Nota autorului la ediţia din 1907. — *Nota Red.*)

** Indrumător, călăuză [103]. — *Nota Trad.*

*** Simbol al credinţei, program, expunerea concepţiei asupra lumii [104]. — *Nota Trad.*

**** După câte ştim, compoziţia comitetului din Chiev s'a schimbat de atunci încoace.

(deşi pe ici pe colo, fără îndoială, nu lipseşte nici şiretenia : nu e bine să descoperi mlădiţele încă fragede ale noului curent şi să le expui unui atac al adversarilor !). Nu ! Cei mai mulţi economişti privesc absolut sincer cu ostilitate (aşa cum şi trebue să privească, dată fiind esenţa economismului) orice dispute teoretice, divergenţe fracţioniste, probleme politice ample, proiecte de organizare a revoluţionarilor etc. „Ar trebui să se lase toate acestea pe seama străinătăţii !“ — îmi spunea odată un economist destul de consecvent, exprimând prin aceasta o părere foarte răspândită (şi deasemeni pur trade-unionistă) : treaba noastră e mişcarea muncitorească, organizaţiile muncitoreşti de aici, dela noi ; toate celelalte sunt plăsmuiri ale doctrinarilor, o „supraapreciere a ideologiei“, cum s'au exprimat autorii scrisorii din nr. 12 al „Iscrei“ în unison cu nr. 10 al revistei „Rabocee Delo“.

Acum se pune întrebarea : date fiind aceste particularităţi ale „criticii“ ruse şi ale bernsteinismului rus, care ar trebui să fie sarcina acelora care în fapt, şi nu numai în vorbe, ar voi să fie adversari ai oportunismului ? In primul rând, ei ar trebui să se îngrijească de reluarea acelei munci teoretice care, abia începută în epoca marxismului legal, a căzut acum din nou în sarcina militanţilor ilegali ; fără o asemenea muncă ar fi cu neputinţă dezvoltarea cu succes a mişcării. In al doilea rând, ar trebui să pornească o luptă activă împotriva „criticii“ legale, care corupe profund minţile. In al treilea rând, ar trebui să pornească o luptă activă împotriva haosului şi şovăelilor în mişcarea practică, demascând şi respingând toate încercările de a diminua, conştient sau inconştient, programul nostru şi tactica noastră.

Că „Rabocee Delo“ n'a făcut nimic din toate acestea, asta se ştie, — şi, mai jos, noi vom trebui să lămurim amănunţit, sub cele mai diferite aspecte, acest adevăr cunoscut. Acum vrem numai să arătăm în ce contradicţie flagrantă se află cerinţa „libertăţii de critică“ cu particularităţile criticii dela noi şi ale economismului rus. Intr'adevăr, aruncaţi o privire asupra textului rezoluţiei prin care „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate“ a aprobat punctul de vedere al revistei „Rabocee Delo“ :

„In vederea dezvoltării ideologice continue a social-democraţiei, considerăm ca absolut necesară libertatea de a critica teoria social-

democrată în literatura de partid, în măsura în care această critică nu vine în contradicție cu caracterul de clasă și caracterul revoluționar al acestei teorii!" (Două congrese, pag. 10).

Apoi motivarea: rezoluția „în prima ei parte coincide cu rezoluția congresului de partid dela Lübeck în legătură cu Bernstein"... In simplitatea lor, „aliații" nici nu-și dau seama ce testimonium paupertatis (certificat de paupertate) își dau ei singuri prin această imitație!... „dar... în a doua parte a ei îngrădește libertatea de critică mai strict decât a făcut-o congresul dela Lübeck".

Așa dar, rezoluția „Uniunii" e îndreptată împotriva bernsteinienilor ruși? Altfel ar fi cu desăvârșire absurd să se refere la Lübeck! Dar nu este adevărat că ea „îngrădește strict libertatea de critică". Germanii, prin rezoluția lor dela Hanovra, au respins punct cu punct *tocmai acele* corectări pe care le propusese Bernstein, iar prin rezoluția dela Lübeck i-au dat lui *Bernstein* un avertisment *personal*, menționându-i numele în rezoluție. Or, „liberii" noștri imitatori, dimpotrivă, nu fac *nici cea mai mică aluzie la niciuna* din manifestările specifice ale „criticii" ruse și ale economismului rus; dată fiind această omisiune, simpla referire la caracterul de clasă și revoluționar al teoriei lasă mult mai mult loc interpretărilor false, mai ales dacă „Uniunea" refuză să claseze „așa zisul economism" la rubrica oportunismului („Două congrese", pag. 8, punctul 1). Dar aceasta numai în treacăt. Principalul este că pozițiile oportuniștilor față de social-democrații revoluționari sunt, în Germania și în Rusia, diametral opuse. In Germania, social-democrații revoluționari sunt, după cum se știe, pentru menținerea a ceeace există: pentru vechiul program și pentru vechea tactică, cunoscute de toți și lămurite în toate amănuntele în urma unei experiențe de câteva decenii. „Criticii" însă vor să introducă schimbări, și cum ei alcătuesc o minoritate neînsemnată, iar tendințele lor revizioniste sunt foarte timide, putem înțelege motivele pentru care majoritatea se mărginește la o simplă respingere a „inovației". Pe când la noi, în Rusia, criticii și economiștii sunt aceia care cer să se mențină ceeace există: „criticii" vor să fie considerați și mai departe marxiști și să li se asigure acea „libertate de critică" de care s'au folosit până acum în toate felurile (căci n'au recunoscut, în fond, niciodată niciun fel de legătură *de partid* *, și nici n'a existat la noi un organ de partid recunoscut de toți care să fi putut „să îngrădească" măcar cu sfatul libertatea de critică); economiștii vor ca „revoluționarii să recunoască legitimitatea mișcării de azi" („Rabocee Delo" nr. 10, pag. 25), adică „legitimitatea" existenței a ceeace există; ei vor ca „ideologii" să nu încerce „să abată" mișcarea de pe drumul care „e determinat de influența reciprocă dintre elementele materiale și mediul material" („scrisoarea" din nr. 12 al „Iscrei"); ei vor să se admită că-i de dorit să se ducă „singura" luptă „pe care muncitorii au posibilitatea s'o ducă în împrejurările date" și că posibilă este acea luptă „pe care dânșii o duc în realitate în momentul de față" („Suplimentul special al ziarului «Rabočeaia Mâsli»", pag. 14). Dimpotrivă, noi, social-democrații revoluționari, suntem nemulțumiți de această ploconeală în fața spontaneității, adică în fața a ceeace există „în momentul de față"; noi cerem schimbarea tacticii dominante în ultimii ani; declarăm că „înainte de a ne uni și pentru a ne uni, trebue mai întâi să ne delimităm în mod hotărît și precis" (din declarația cu privire la editarea „Iscrei") **. Intr'un cuvânt, Germanii rămân la ceeace există și resping orice schimbare, pe când noi cerem schimbarea celor existente, respingând ploconeala și resemnarea în fața lor.

„Liberii" noștri copiști de rezoluții nemțești au scăpat din vedere această „mică" diferență!

d) ENGELS DESPRE INSEMNATATEA LUPTEI TEORETICE

„Dogmatismul, doctrinarismul", „anchilozarea partidului — pedeapsă inevitabilă pentru încătușarea gândirii" — iată dușmanii cu care se luptă ca niște cavaleri campionii

* Simpla lipsă a unei legături de partid legale și a unei tradiții de partid reprezintă o deosebire cardinală între Rusia și Germania, o deosebire care ar trebui să pună în gardă pe orice socialist cu bun simț împotriva unei imitări oarbe. Iată o pildă care arată până unde poate ajunge „libertatea de critică" în Rusia. Criticul rus d-l Bulgacov face următorul reproș criticului austriac Hertz: „Cu toată independența concluziilor sale, în punctul acesta (cu privire la cooperație), Hertz rămâne totuși, evident, prea legat de părerile partidului său, și, fiind în dezacord pe chestiuni de amănunt, nu se hotărăște să se despartă de principiul comun" („Capitalism și agricultură", vol. II, pag. 287). Supusul unei țări înrobite politicește, în care 999/1000 din populație e coruptă până în măduva oaselor de servilism politic și de o absolută lipsă de înțelegere a onoarei de partid și a legăturii de partid, reproșează cu îngâmfare cetățeanului unui stat constituțional că e prea „legat de părerile partidului"! Nu le rămâne organizațiilor noastre ilegale decât să se apuce să întocmească rezoluții asupra libertății de critică...

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 331. — *Nota Trad.*

„libertății de critică" în „Rabocee Delo". Ne bucură foarte mult faptul că această chestiune a fost pusă la ordinea zilei și am propune doar să fie complectată cu o altă chestiune:

Dar cine sunt judecătorii ?

Avem în față două declarații cu privire la activitatea publicistică. Prima este „programul organului periodic al Uniunii social-democraților ruși «Rabocee Delo»" (extras din nr. 1 al lui „Rabocee Delo"). Cealaltă este „declarația cu privire la reluarea activității publicistice a grupului «Eliberarea muncii»". Ambele datează din anul 1899, când „criza marxismului" era demult la ordinea zilei. Și ce se constată? In zadar ați căuta în prima declarație vreo indicație asupra acestei crize și o expunere precisă a atitudinii pe care noul organ are de gând s'o adopte în această chestiune. Despre activitatea teoretică și sarcinile ei esențiale în momentul de față, nu găsim niciun cuvânt, nici în programul acesta, nici în complectările lui pe care le-a adoptat congresul al treilea al „Uniunii" în 1901 („Două congrese", pag. 15—18). In tot răstimpul acesta redacția revistei „Rabocee Delo" a lăsat la o parte problemele teoretice, cu toate că ele frământau pe toți social-democrații din lumea întreagă.

Cealaltă declarație, dimpotrivă, vorbește înainte de toate despre slăbirea interesului pentru teorie în ultimii ani, cerând insistent să se dea „toată atenția laturii teoretice a mișcării revoluționare a proletariatului" și să se supună unei „critici necruțătoare tendințele bernsteiniste și celelalte tendințe antirevoluționare" din mișcarea noastră. Numerele apărute ale publicației „Zaria" arată cum s'a îndeplinit acest program.

Vedem, prin urmare, că frazele răsunătoare împotriva anchilozării gândirii etc. ascund indiferența și neputința în ce privește dezvoltarea gândirii teoretice. Exemplul social-democraților ruși ilustrează deosebit de limpede un fenomen european general (demult semnalat și de către marxiștii germani), și anume că faimoasa libertate de critică înseamnă nu înlocuirea unei teorii prin alta, ci o renunțare la orice teorie unitară și bine chibzuită, înseamnă eclectism și lipsă de principii. Cine cunoaște cât de cât starea de fapt a mișcării noastre nu poate să nu vadă că larga răspândire a marxismului a fost însoțită de o oarecare scădere a nivelului teoretic. Având în vedere însemnătatea ei practică și succesele ei practice, au aderat la mișcare mulți oameni

foarte puțin sau chiar deloc pregătiți teoreticește. De aici se poate vedea de ce lipsă de tact dă dovadă „Rabocee Delo" atunci când invocă cu un aer triumfător cuvintele lui Marx: „fiecare pas al mișcării reale este mai important decât o duzină de programe" [105]. A repeta aceste cuvinte într'o epocă de confuzie teoretică este ca și cum, văzând un cortegiu funebru, ai striga: „azi unul, mâine zece!". De altfel cuvintele de mai sus sunt luate din scrisoarea lui Marx despre programul dela Gotha, în care el *condamnă cu asprime* eclectismul în formularea principiilor: dacă trebue să vă uniți — scria Marx fruntașilor partidului — atunci încheiați acorduri în vederea atingerii scopurilor practice ale mișcării, dar nu vă pretați la o târguială cu principiile, nu faceți „concesii" teoretice. Iată care a fost ideea lui Marx; iar la noi se găsesc oameni care, în numele lui, caută să diminueze însemnătatea teoriei!

Fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară. Nu s'ar putea insista îndeajuns asupra acestei idei într'o vreme când moda propovăduirii oportunismului merge mână în mână cu atracția pentru formele cele mai înguste ale activității practice. Pentru social-democrația rusă însemnătatea teoriei este și mai mare, datorită următoarelor trei împrejurări, adeseori uitate: în primul rând, partidul nostru abia se închiagă, abia își formează fizionomia și e departe încă de a fi încheiat socotelile cu celelalte curente ale gândirii revoluționare care amenință să abată mișcarea dela calea cea dreaptă. Dimpotrivă, tocmai timpul din urmă a fost marcat (după cum încă demult a prezis-o Axelrod economiștilor) de o înviorare a curentelor revoluționare ne-social-democrate. In astfel de condiții, o greșală, la prima vedere „neînsemnată", poate provoca urmările cele mai triste, și numai niște miopi pot socoti ca inoportune sau de prisos discuțiile dintre fracțiuni și delimitarea strictă a nuanțelor. De consolidarea uneia sau alteia din „nuanțe" poate să depindă viitorul social-democrației pentru ani și ani de zile.

In al doilea rând, mișcarea social-democrată este internațională prin însăși natura ei. Aceasta înseamnă nu numai că trebue să luptăm împotriva șovinismului național. Aceasta mai înseamnă că mișcarea care începe într'o țară tânără poate avea succes numai cu condiția ca ea să folosească experiența celorlalte țări. Pentru acest lucru însă n'ajunge nu-

mai simpla cunoaştere a acestei experienţe sau simpla copiere a ultimelor rezoluţii. Pentru aceasta e nevoie să ştii să apreciezi critic această experienţă şi să ştii s'o verifici tu însuţi. Numai cine işi dă seama cât de uriaş a crescut şi s'a ramificat mişcarea muncitorească contemporană, numai acela poate înţelege ce rezerve de forţe teoretice şi de experienţă politică (precum şi revoluţionară) sunt necesare pentru îndeplinirea acestei sarcini.

In al treilea rând, în faţa social-democraţiei ruse stau sarcini naţionale cum n'au mai stat în faţa niciunui alt partid socialist din lume. Vom avea prilejul să vorbim mai jos despre obligaţiile politice şi organizatorice pe care ni le impune sarcina aceasta de a desrobi întregul popor de sub jugul absolutismului. Acum însă voim numai să arătăm că *rolul de luptător de avangardă poate să-l îndeplinească numai un partid călăuzit de o teorie înaintată.* Iar pentru ca cititorul să-şi dea seama cât de cât concret ce înseamnă aceasta, să-şi amintească de premergătorii social-democraţiei ruse, cum au fost Herţen, Bielinschi, Cernâşevschi şi strălucita pleiadă de revoluţionari din deceniul al optulea al secolului trecut; să se gândească la însemnătatea mondială pe care o dobândeşte acum literatura rusă, să... dar e destul şi aceasta!

Vom cita observaţiile făcute în 1874 de Engels asupra însemnătăţii teoriei în mişcarea social-democrată. Engels distinge *nu două* forme ale marii lupte a social-democraţiei (lupta politică şi cea economică) — cum e obiceiul să se facă la noi — *ci trei, punând alături de ele şi lupta teoretică.* Sfaturile pe care le dă mişcării muncitoreşti germane, care se întărise sub raport practic şi politic, sunt atât de instructive din punctul de vedere al problemelor şi discuţiilor actuale, încât nădăjduim că cititorul nu ne va lua în nume de rău acest lung extras din prefaţa broşurii „Der deutsche Bauernkrieg" *, care a devenit demult o mare raritate bibliografică:

„Muncitorii germani au două avantaje esenţiale faţă de muncitorii din restul Europei. In primul rând ei aparţin poporului cu cel mai dezvoltat spirit teoretic din Europa şi au păstrat acest spirit teoretic, pe care aşa numitele clase

* Dritter Abdruck. Leipzig. 1875. Verlag der Genossenschaftsbuchdrukkerei („Războiul ţărănesc german". Ediţia a treia, Lipsca 1875. Editura cooperativă. — *Nota Trad.*).

«culte» din Germania l-au pierdut aproape cu desăvârşire. Dacă n'ar fi fost precedat de filozofia germană, în special de cea a lui Hegel, socialismul ştiinţific german, singurul socialism ştiinţific care a existat vreodată, nu s'ar fi născut niciodată. Fără spiritul teoretic al muncitorilor, acest socialism ştiinţific nu le-ar fi intrat niciodată în sânge atât de mult cum vedem acum. Ce avantaj imens reprezintă acest fapt, se vede, pe de o parte, din indiferenţa faţă de orice teorie, care este una din cauzele principale pentru care mişcarea muncitorească engleză progresează atât de încet, cu toată organizarea excelentă a diverselor branşe, şi, pe de altă parte, din confuzia şi şovăelile pe care le-a semănat proudhonismul, în forma lui iniţială, printre Francezi şi Belgieni, şi în forma caricaturizată de Bacunin — printre Spanioli şi Italieni.

Al doilea avantaj este că Germanii au început să participe aproape ultimii la mişcarea muncitorească. După cum socialismul teoretic german nu va uita niciodată că se sprijină pe umerii lui Saint-Simon, Fourier şi Owen — trei gânditori care, cu toate fanteziile şi cu tot utopismul doctrinelor lor, se numără printre minţile cele mai de seamă ale tuturor timpurilor şi care au anticipat în mod genial nenumărate adevăruri a căror justeţe noi o dovedim acum în mod ştiinţific — tot astfel mişcarea muncitorească germană practică nu trebue să uite niciodată că s'a dezvoltat sprijinindu-se pe mişcarea engleză şi franceză, că a putut să-şi însuşească pur şi simplu experienţa pe care acestea au plătit-o atât de scump, să evite greşelile acestora, care, în majoritatea lor, fuseseră inevitabile pe atunci. Unde am fi acum fără modelul trade-unionurilor engleze şi al luptelor politice ale muncitorilor francezi, fără giganticul impuls pe care l-a dat în special Comuna din Paris?

Trebue să recunoaştem că muncitorii germani au ştiut să folosească cu o rară pricepere avantajele situaţiei lor. Pentru prima oară de când există o mişcare muncitorească, lupta se duce în mod unitar, coherent şi sistematic în cele trei direcţii ale ei: cea teoretică, cea politică şi cea practic-economică (rezistenţa faţă de capitalişti). In acest atac, ca să zicem aşa, concentric stă forţa şi invincibilitatea mişcării germane.

Pe de o parte datorită situaţiei lor avantajoase, pe de altă parte ca urmare a particularităţilor insulare ale mişcării

engleze şi înnăbuşirii prin violenţă a celei franceze, muncitorii germani au ajuns în momentul de faţă în fruntea luptei proletare. Nu putem prevedea cât timp le vor permite evenimentele să ocupe acest post de onoare. Sperăm însă că, atâta timp cât îl vor ocupa, îşi vor îndeplini cum se cuvine obligaţiile impuse de acesta. Pentru aceasta este necesar un efort dublu în toate domeniile luptei şi agitaţiei. Va fi mai ales de datoria conducătorilor să se clarifice din ce în ce mai mult asupra tuturor problemelor teoretice; să se elibereze din ce în ce mai mult de influenţa frazelor tradiţionale, care aparţin vechii concepţii despre lume, şi să aibă întotdeauna în vedere că socialismul, de când a devenit o ştiinţă, cere să şi fie tratat ca o ştiinţă, adică să fie studiat. Conştiinţa astfel dobândită şi mereu mai luminată va trebui să fie răspândită în massa muncitorilor cu tot mai mult zel, iar partidul, ca şi sindicatele, vor trebui să fie închegate tot mai mult...

...Dacă muncitorii germani vor continua să înainteze în acelaş fel, ei nu că vor păşi în fruntea mişcării — nu e deloc în interesul mişcării ca să păşească în fruntea ei muncitorii unei singure naţiuni —, dar vor ocupa totuşi un loc de cinste în rândul luptătorilor; şi dacă încercări neaşteptat de grele sau mari evenimente le vor cere mai mult curaj, mai multă hotărîre şi energie, ei vor fi pe deplin pregătiţi pentru aceasta" [106].

Cuvintele lui Engels s'au dovedit a fi profetice. Câţiva ani mai târziu s'au abătut asupra muncitorilor germani încercări neaşteptat de grele sub forma legii excepţionale împotriva socialiştilor. Şi muncitorii germani le-au întâmpinat într'adevăr pe deplin pregătiţi şi au ştiut să iasă învingători din ele.

Proletariatul rus va avea de înfruntat încercări incomparabil mai grele. El va trebui să lupte împotriva unui monstru, pe lângă care legea excepţională dintr'o ţară constituţională pare un adevărat pigmeu. Istoria a pus acum în faţa noastră o sarcină imediată, care este *cea mai revoluţionară* dintre toate sarcinile *imediate* ale proletariatului din oricare altă ţară. Indeplinirea acestei sarcini, doborîrea celui mai puternic reazim al reacţiunii nu numai europene, dar (putem spune acum) şi asiatice, ar face din proletariatul rus avangarda proletariatului revoluţionar internaţional. Şi suntem în drept să credem că vom dobândi acest titlu de onoare, meritat deja de către înaintaşii noştri, de către revoluţionarii din deceniul al 8-lea, dacă vom şti să insuflăm mişcării noastre, care e de o mie de ori mai largă şi mai adâncă, aceeaşi nestrămutată hotărîre şi energie.

II
SPONTANEITATEA MASSELOR ŞI CONŞTIINŢA SOCIAL-DEMOCRAŢIEI

Am spus că trebue să insuflăm mişcării noastre, care e cu mult mai largă şi mai adâncă decât mişcarea din deceniul al 8-lea, aceeaşi nestrămutată hotărîre şi energie pe care a avut-o aceea de atunci. Intr'adevăr, se pare că până acum nimeni încă nu s'a îndoit de faptul că forţa mişcării de azi constă în deşteptarea masselor (şi, în primul rând, a proletariatului industrial), iar slăbiciunea ei — în neîndestulătoarea conştiinţă şi iniţiativă a conducătorilor revoluţionari.

Totuşi, în ultima vreme s'a făcut o descoperire uluitoare, care ameninţă să răstoarne toate părerile dominante până acum în această chestiune. Această descoperire a fost făcută de „Rabocee Delo", care, polemizând cu „Iscra" şi cu „Zaria", nu s'a mărginit numai la obiecţii de amănunt, ci a încercat să găsească „divergenţei generale" o rădăcină mai adâncă, şi anume „aprecierea diferită a însemnătăţii *relative* a elementului spontan şi a celui conştient «dirijat»". Capul de acuzare al revistei „Rabocee Delo" sună astfel: „*subaprecierea însemnătăţii elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*" *. La aceasta avem de răspuns următoarele: dacă polemica cu „Iscra" şi „Zaria" n'ar avea absolut niciun alt rezultat decât acela de a fi îmboldit pe „Rabocee Delo" să facă descoperirea cu privire la această „divergenţă generală", acest singur rezultat ne-ar da o mare satisfacţie: atât de semnificativă este această teză şi atât de viu luminează ea întreaga esenţă a actualelor divergenţe teoretice şi politice dintre social-democraţii ruşi.

Iată dece chestiunea raportului dintre conştiinţă şi spontaneitate prezintă un imens interes general, iată dece trebue să ne oprim în modul cel mai amănunţit asupra acestei chestiuni.

---

* „Rabocee Delo" nr. 10, Septembrie 1901, pag. 17 şi 18. Sublinierea e a revistei „Rabocee Delo".

a) INCEPUTUL AVANTULUI SPONTAN

Am arătat în capitolul precedent că pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut atracţia pentru teoria marxistă devenise un fenomen *general* în rândurile tineretului rus cult. Un caracter tot atât de general au luat, cam în aceeaşi vreme, şi grevele muncitoreşti după vestitul războ industrial din Petersburg din anul 1896. Răspândirea lor pe întinsul întregii Rusii dovedea limpede adâncimea mişcării populare, care lua din nou avânt. Şi dacă e să vorbim de „elementul spontan", desigur că tocmai această mişcare grevistă trebue în primul rând considerată ca spontană. Dar există spontaneitate şi spontaneitate. Greve au fost în Rusia şi în deceniul al optulea, şi în al şaptelea (ba chiar şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea), însoţite de distrugeri „spontane" de maşini etc. In comparaţie cu aceste „răscoale", grevele din anii 1890—1900 pot fi considerate chiar „conştiente", atât de mare e pasul înainte pe care l-a făcut în acest timp mişcarea muncitorească. Aceasta ne arată că „elementul spontan" nu este în fond altceva decât *forma embrionară* a conştiinţei. Şi răscoalele primitive exprimau deja o oarecare deşteptare a conştiinţei: muncitorii începeau să piardă credinţa străveche în imuabilitatea rânduelilor care-i striveau, începeau... nu zic să înţeleagă, dar să simtă necesitatea unei împotriviri colective şi rupeau hotărît cu supunerea de rob faţă de autorităţi. Totuşi, asta era mai mult o manifestare de desnădejde şi de răzbunare decât *o luptă*. Grevele din anii 1890—1900 prezintă mult mai multe licăriri de conştiinţă: se formulează anumite revendicări, se chibzueşte dinainte care-i momentul mai prielnic, se discută cazuri şi exemple cunoscute din alte părţi etc. Dacă răscoalele însemnau numai răzvrătirea unor oameni asupriţi, grevele sistematice exprimau germeni ai luptei de clasă, dar numai germeni. Aceste greve, privite ca atare, erau o luptă trade-unionistă, dar nu încă social-democrată; ele marcau deşteptarea antagonismului dintre muncitori şi patroni, dar muncitorii nu aveau şi nici nu puteau să aibă conştiinţa contradicţiilor de neîmpăcat dintre interesele lor şi întreaga orânduire politică şi socială actuală, adică o conştiinţă social-democrată. Din acest punct de vedere, grevele din anii 1890—1900, cu toate că însemnau un progres uriaş în comparaţie cu „răscoalele", rămâneau o mişcare pur spontană.

Am spus că muncitorii *nici nu puteau să aibă* o conştiinţă social-democrată. Ea nu le putea fi adusă decât din afară. Istoria tuturor ţărilor arată că numai prin propriile ei forţe clasa muncitoare poate să-şi formeze doar o conştiinţă trade-unionistă, adică convingerea necesităţii de a se uni în sindicate, de a lupta împotriva patronilor, de a lupta pentru a obţine dela guvern cutare sau cutare lege necesară muncitorilor etc. *. Învăţătura socialistă însă s'a dezvoltat din teoriile filozofice, istorice şi economice pe care le-au elaborat reprezentanţii culţi ai claselor avute, intelectualii. Intemeietorii socialismului ştiinţific modern, Marx şi Engels, au aparţinut şi ei, prin situaţia lor socială, intelectualităţii burgheze. La fel şi în Rusia, învăţătura teoretică a social-democraţiei a apărut cu totul independent de creşterea spontană a mişcării muncitoreşti, a apărut ca un rezultat firesc şi inevitabil al dezvoltării gândirii intelectualităţii revoluţionare socialiste. Pe vremea de care e vorba aici, adică pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut, această învăţătură nu numai că devenise programul pe deplin închegat al grupului „Eliberarea muncii", dar şi câştigase de partea ei majoritatea tineretului revoluţionar din Rusia.

Aşa dar, existau atât o deşteptare spontană a masselor muncitoare, o deşteptare la o viaţă conştientă şi la o luptă conştientă, cât şi un tineret revoluţionar înarmat cu teoria social-democrată şi care tindea să se apropie de muncitori. In legătură cu aceasta e deosebit de important să relevăm faptul, adesea uitat (şi relativ puţin cunoscut), că *primii* social-democraţi din această perioadă, *care se ocupau cu multă râvnă cu agitaţia economică* (şi care în această privinţă ţineau în totul seama de sfaturile cu adevărat folositoare din broşura „Despre agitaţie", care pe atunci era abia în manuscris), nu numai că nu considerau această agitaţie ca unica lor sarcină, ci, dimpotrivă, *chiar dela început* au formulat şi sarcinile istorice cele mai largi ale social-democraţiei ruse în general şi sarcina răsturnării absolutismului în special. Aşa, de pildă, grupul de social-democraţi din Petersburg care a întemeiat „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" a întocmit încă pe la sfârşitul anului 1895 primul număr al unui ziar numit „Rabocee

* Trade-unionismul nu exclude nicidecum orice „politică", cum se crede uneori. Trade-unionurile au dus totdeauna o anumită agitaţie politică şi luptă politică (dar nu social-democrată). Despre deosebirea dintre politica trade-unionistă şi cea social-democrată vom vorbi în capitolul următor.

Delo". Acest număr, pe deplin gata de tipar, a fost confiscat de jandarmi în timpul percheziției făcute în noaptea de 8 spre 9 Decembrie 1895 la unul din membrii grupului, Anatolii Alexandrovici Vaneev *, și publicației „Rabocee Delo" în prima sa formă nu i-a fost dat să vadă lumina zilei. Articolul de fond al acestui ziar (pe care, poate, peste vreo 30 de ani vreo „Russcaia Starina" [107] îl va dezgropa din arhivele departamentului poliției) expunea sarcinile istorice ale clasei muncitoare din Rusia, punând în fruntea acestor sarcini cucerirea libertății politice. Ziarul mai conținea articolul „La ce se gândesc miniștrii noștri" **, în care se vorbea despre devastarea de către poliție a Comitetelor de alfabetizare, și un șir de corespondențe nu numai din Petersburg, dar și din alte părți ale Rusiei (de pildă, asupra măcelăririi muncitorilor din gubernia Iaroslavl). Așa dar, această, dacă nu ne înșelăm, „primă încercare" a social-democraților ruși din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea nu însemna un ziar cu caracter îngust local, și cu atât mai puțin cu caracter „economic", ci un ziar care căuta să unească lupta grevistă cu mișcarea revoluționară îndreptată împotriva absolutismului și să câștige social-democrației sprijinul tuturor celor asupriți de politica obscurantismului reacționar. Și oricine cunoaște cât de puțin starea mișcării din acea vreme nu se îndoiește că un astfel de ziar ar fi fost primit cu toată simpatia atât de muncitorii din capitală, cât și de intelectualitatea revoluționară, și ar fi avut cea mai largă răspândire. Iar insuccesul acestei inițiative a arătat numai că social-democrații de atunci nu erau în stare să satisfacă cerința imperioasă a momentului, din cauză că nu aveau destulă experiență revoluționară și pregătire practică. Acelaș lucru trebue spus și despre „S.-PB Rabocii Listoc" [108] și îndeosebi despre „Raboceaia Gazeta" [109] și despre „Manifestul" Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, întemeiat în primăvara anului 1898. Se înțelege dela sine că nici nu ne trece prin minte să facem din această lipsă de pregătire o vină militanților de atunci. Dar pentru a putea folosi experiența mișcării și pentru a trage din această ex-

* A. A. Vaneev a murit în 1899, în Siberia răsăriteană, de tuberculoză, pe care a contractat-o în cursul unei detențiuni în celulă, fiind arestat preventiv. Deaceea am și socotit că putem să publicăm informațiile conținute în text, de autenticitatea cărora garantăm, deoarece le deținem dela persoane care l-au cunoscut pe A. A. Vaneev direct și îndeaproape.

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 75—80. — *Nota Trad.*

periență învățăminte practice, trebue să ne dăm pe deplin seama de cauzele și de însemnătatea cutărui sau cutărui neajuns. Deaceea e extrem de important de stabilit că o parte (poate chiar majoritatea) a social-democraților care au activat în anii 1895—1898 socoteau cu drept cuvânt că e cu putință chiar atunci, chiar la începutul mișcării „spontane", să formuleze un program foarte larg și o tactică de luptă *. Dar lipsa de pregătire a majorității revoluționarilor, care era un fenomen absolut firesc, nu putea trezi prea multă îngrijorare. Din moment ce sarcinile erau just formulate, din moment ce exista energia de a repeta încercările de a îndeplini aceste sarcini, insuccesele trecătoare nu erau o mare nenorocire. Experiența revoluționară și îndemânarea organizatorică sunt însușiri care se dobândesc. Numai să ai dorința de a-ți forma însușirile necesare! Numai să ai conștiința lipsurilor, conștiință care pe tărâm revoluționar înseamnă mai mult decât jumătate de îndreptare!

Dar ceeace nu era o mare nenorocire a devenit o adevărată nenorocire atunci când această conștiință a început să se întunece (și ea fusese foarte vie la militanții grupurilor amintite mai sus), atunci când s'au ivit oameni, ba chiar și organe social-democrate, care erau gata să facă din cusururi virtuți, care încercau chiar să fundamenteze *teoreticește servilismul și ploconirea* lor *în fața spontaneității.* E timpul să facem bilanțul acestui curent, al cărui conținut e foarte inexact caracterizat prin termenul de „economism", un termen prea îngust pentru definirea lui.

b) PLOCONIREA IN FAȚA SPONTANEITĂȚII. „RABOCEAIA MÂSLI"

Inainte de a trece la manifestările publicistice ale acestei ploconiri, să notăm următorul fapt caracteristic (ce ne-a

* „Nefiind de acord cu activitatea social-democraților dela sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut, «Iscra» ignorează faptul că în acea vreme lipseau condițiile necesare pentru o altă muncă decât lupta pentru revendicări mărunte" — declară economiștii în a lor „Scrisoare către organele social-democrate ruse" („Iscra" nr. 12). Faptele citate în text dovedesc că această afirmatie asupra „lipsei de condiții" *e diametral opusă adevărului.* Nu numai la sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut, ci și pe la mijlocul acestui deceniu existau toate condițiile necesare pentru *o altă* muncă decât lupta pentru revendicări mărunte, — toate condițiile, în afară de o pregătire îndestulătoare a conducătorilor. Și în loc de a recunoaște fățiș această neîndestulătoare pregătire a noastră, a ideologilor, a conducătorilor, „economiștii" vor să arunce totul pe seama „lipsei de condiții", pe seama înrâuririi mediului material, care determină drumul dela care niciun ideolog n'ar putea abate mișcarea. Ce este aceasta dacă nu servilism în fața spontaneității, dacă nu o îndrăgostire a „ideologilor" de propriile lor lipsuri ?

fost comunicat din sursa amintită mai sus), fapt care aruncă o oarecare lumină asupra felului cum s'a ivit și a crescut în rândurile tovarășilor militanți din Petersburg dezacordul între cele două curente de mai târziu ale social-democrației ruse. La începutul anului 1897 A. A. Vaneev și unii din tovarășii săi au participat, înainte de a fi trimiși în deportare, la o adunare particulară [110], unde s'au întrunit membrii „bătrâni" și „tineri" ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare". Discuția s'a învârtit mai ales în jurul chestiunii organizării, precum și în jurul „statutului cassei muncitorești", care a fost publicat în formă definitivă în nr. 9—10 al publicației „Listoc «Rabotnica»" (pag. 46) [111]. Intre cei „bătrâni" („decembriștii", cum erau numiți atunci în glumă de către social-democrații din Petersburg) și unii dintre „tineri" (care mai târziu au colaborat activ la „Raboceaia Mâsli") s'au ivit dela început divergențe pronunțate și s'a încins o polemică aprinsă. „Tinerii" susțineau principiile de bază ale statutului în forma în care fusese publicat. „Bătrânii" susțineau că nu aceasta ne trebue în primul rând, ci transformarea „Uniunii de luptă" într'o organizație de revoluționari căreia să-i fie subordonate diferitele casse muncitorești, cercurile de propagandă în rândurile tineretului studios etc. Se înțelege dela sine că oponenții erau departe de gândul de a vedea în aceste divergențe începutul unui dezacord. Ei le socoteau, dimpotrivă, ca ceva izolat și întâmplător. Dar acest fapt arată că apariția și răspândirea „economismului" n'a avut loc nici în Rusia fără o luptă cu „vechii" social-democrați (ceeace uită adesea economiștii de azi). Și dacă această luptă, în cea mai mare parte, n'a lăsat urme „documentare", *singura* cauză e că compoziția cercurilor care activau se schimba neînchipuit de des și nu se stabilea nicio continuitate; deaceea nici divergențele nu se fixau în niciun fel de documente.

Apariția ziarului „Raboceaia Mâsli" a scos economismul la lumina zilei, dar nu dintr'odată. Trebue să-ți închipui concret condițiile de muncă și existența de scurtă durată a nenumăratelor cercuri din Rusia (și concret și-o poate închipui numai acela care a trăit aceste lucruri), pentru a înțelege cât de mult se datorau întâmplării succesele sau insuccesele noului curent în diferitele orașe și cât de mult timp nici adepții și nici adversarii acestui „nou" n'au putut stabili, literalmente n'au avut posibilitatea să stabilească, dacă

era vorba într'adevăr de un curent deosebit sau pur și simplu de o expresie a lipsei de pregătire a unora. De pildă, cele dintâi numere șapirografiate ale ziarului „Raboceaia Mâsli" au rămas cu desăvârșire necunoscute imensei majorități a social-democraților; și dacă astăzi ne putem referi la articolul de fond din primul lui număr, e numai mulțumită faptului că a fost reprodus în articolul lui V. I. [112] („Listoc «Rabotnica»" nr. 9—10, pag. 47 și urm.), care, se'nțelege, n'a pregetat să laude cu mult zel — cu excesiv zel — noul ziar, care se deosebea într'un chip atât de izbitor de ziarele și de proiectele de ziare amintite de noi mai sus *. Și atât de sugestiv a exprimat acest articol de fond *întregul spirit* al ziarului „Raboceaia Mâsli" și al economismului în general, încât merită să ne oprim asupra lui.

După ce arată că pumnul jandarmului nu va putea să oprească în loc dezvoltarea mișcării muncitorești, articolul de fond continuă: „...Mișcarea muncitorească își datorează această vitalitate faptului că muncitorul își ia, în sfârșit, soarta în propriile sale mâini, smulgând-o din mâinile conducătorilor", — și această teză fundamentală este amănunțit dezvoltată mai departe. De fapt conducătorii (adică social-democrații, organizatorii „Uniunii de luptă") au fost smulși de poliție, s'ar putea spune, din mâinile muncitorilor **; și lucrurile sunt prezentate în așa fel ca și cum muncitorii ar fi luptat împotriva acestor conducători și s'ar fi eliberat de sub jugul lor! In loc de îndemnul de a merge înainte, spre întărirea organizației revoluționare și spre lărgirea activității politice, a început să se audă îndemnul de a merge *înapoi*, spre o luptă exclusiv trade-unionistă. S'a proclamat că „baza economică a mișcării este pusă în umbră de tendința de a nu uita nicio clipă idealul politic", că deviza mișcării muncitorești trebue să fie: „lupta pentru situația economică" (!) sau, și mai bine, „muncitorii pentru muncitori"; s'a declarat că cassele pentru ajutorarea gre-

* Dealtminteri, această lăudare a ziarului „Raboceaia Mâsli" în Noembrie 1898, când economismul se precizase pe deplin, mai ales în străinătate, este opera aceluiaș V. I., care a devenit curând unul din redactorii revistei „Rabocee Delo". Și „Rabocee Delo" mai tăgăduia existența a două curente în sânul social-democrației ruse, după cum continuă s'o tăgăduiască și astăzi!

** Că această comparație e întemeiată, se poate vedea din următorul fapt caracteristic. Când după arestarea „decembriștilor" s'a răspândit printre muncitorii din șoseaua Schlüsselburgului știrea că la cădere contribuise agentul provocator N. N. Mihailov (dentist), care fusese în legătură cu un grup care era în contact cu „decembriștii", muncitorii au fost atât de revoltați încât au hotărît să-l ucidă pe Mihailov.

viștilor „valorează mai mult pentru mișcare decât o sută de alte organizații“ (comparați această afirmație, făcută în Octombrie 1897, cu discuția dintre „decembriști“ și tineri dela începutul lui 1897) etc. Cuvinte ca acestea că pe planul întâi nu trebue pusă „crema“ muncitorilor, ci muncitorul „mijlociu“, muncitorul din massă, că „politicul urmează totdeauna cu supunere economicul“ * etc. etc., au ajuns la modă și au dobândit o înrâurire irezistibilă asupra massei tineretului atras spre mișcare, tineret care în majoritatea cazurilor cunoștea numai frânturi ale marxismului în expunerea lui în publicațiile legale.

Aceasta însemna o totală înnăbușire a conștiinței de către spontaneitate — spontaneitatea „social-democraților“ care repetau „ideile“ domnului V. V., spontaneitatea muncitorilor care au fost orbiți de argumentul că un spor de o copeică la o rublă valorează mai mult decât orice socialism și orice politică, că ei trebue să ducă „lupta știind că luptă nu pentru cine știe ce generații viitoare, ci pentru ei înșiși și pentru copiii lor“ (articolul de fond din „Raboceaia Mâsli“ nr. 1). Asemenea fraze au fost totdeauna arma preferată a burghezilor din Apusul Europei, care, urînd socialismul, lucrau ei înșiși (cum e cazul cu „social-politicul“ german Hirsch) la transplantarea trade-unionismului englez în propria țară, spunând muncitorilor că lupta numai-sindicală ** este tocmai lupta pentru ei înșiși și pentru copiii lor, și nu pentru cine știe ce generații viitoare sau cine știe ce socialism viitor. Și „V. V.-ii social-democrației ruse“ s'au apucat acum să repete aceste fraze burgheze. E important să notăm aici trei împrejurări care ne vor înlesni foarte mult analiza divergențelor *actuale* ***.

In primul rând, înnăbușirea conștiinței de către spontaneitate, de care am vorbit mai sus, s'a produs tot *în mod spontan*. Pare a fi un calambur, dar, din păcate, e amarul

---

* Din acelaș articol de fond al primului număr al ziarului „Raboceaia Mâsli“. De aci se poate vedea care era pregătirea teoretică a acestor „V. V. ai social-democrației ruse“ [113], care repetau trivializarea grosolană a „materialismului economic“ tocmai în timpul când marxiștii se războiau în literatură cu autenticul domn V. V., care demult fusese supranumit „meșter în materie de reacționarism“ pentru *acelaș fel* de a înțelege raportul dintre politică și economie!

** Germanii au chiar un cuvânt special: „Nur-Gewerkschaftler“, care desemnează pe partizanii luptei „numai-sindicale“.

*** Subliniem cuvântul *actuale* având în vedere pe cei care ridică fariseic din umeri, spunând: acum este ușor să cerți „Raboceaia Mâsli“, dar asta-i arhaism! Mutato nomine de te fabula narratur (sub alt nume, de tine este vorba. — *Nota Trad.*), răspundem noi acestor farisei de astăzi, a căror totală servilitate față de ideile ziarului „Raboceaia Mâsli“ o vom *dovedi* mai jos.

adevăr! Această înnăbușire s'a produs nu pe calea unei lupte pe față între două concepții diametral opuse și a victoriei uneia asupra celeilalte, ci prin „smulgerea“ de către jandarmi a unui număr tot mai mare de revoluționari „bătrâni“ și prin apariția pe scenă a unui număr tot mai mare de „tineri“ „V. V. ai social-democrației ruse“. Orice om — nu spun care să fi luat parte la mișcarea muncitorească *actuală*, dar care să fi respirat doar atmosfera acesteia — știe foarte bine că lucrurile stau tocmai așa. Și dacă, cu toate acestea, insistăm îndeosebi ca cititorul să-și lămurească pe deplin acest fapt îndeobște cunoscut, dacă pentru ilustrare, ca să zicem așa, prezentăm date cu privire la „Rabocee Delo“ în prima sa formă și cu privire la divergențele dintre „bătrâni“ și „tineri“ dela începutul anului 1897, — o facem pentrucă oamenii care se fălesc cu „democratismul“ lor speculează faptul că marele public (sau cei care sunt foarte tineri) nu știu acest lucru. Asupra acestei chestiuni vom reveni mai jos.

In al doilea rând, chiar dela prima manifestare publicistică a economismului putem observa fenomenul — în cel mai înalt grad specific și extrem de caracteristic pentru înțelegerea tuturor divergențelor din rândurile social-democraților de astăzi — că partizanii „mișcării pur muncitorești“, adepții înflăcărați ai unei legături cât se poate de strânse și de „organice“ (expresia revistei „Rabocee Delo“) cu lupta proletară, adversarii oricărei intelectualități nemuncitorești (fie chiar și intelectualitate socialistă), sunt nevoiți, spre a-și apăra poziția lor, să recurgă la argumentele „numai ale trade-unioniști“-lor *burghezi*. Aceasta ne arată că „Raboceaia Mâsli“, încă dela începutul existenței ei, a pornit — fără să-și dea seama de acest lucru — să înfăptuiască programul „Credo“-ului. Aceasta arată (lucru pe care „Rabocee Delo“ nu poate să-l înțeleagă cu niciun chip) că *orice* ploconire în fața spontaneității mișcării muncitorești, orice diminuare a rolului „elementului conștient“, a rolului social-democrației *înseamnă* implicit — *cu totul independent de faptul dacă cel care diminuează acest rol dorește sau nu aceasta — o întărire a influenței ideologiei burgheze asupra muncitorilor*. Toți cei care vorbesc despre „supraaprecierea ideologiei“ *, despre exagerarea rolului elementului con-

---

* Scrisoarea „economiștilor“, în nr. 12 al „Iscrei“.

ştient * etc. îşi închipue că mişcarea pur-muncitorească ar putea ea însăşi să-şi formeze şi îşi va forma o ideologie proprie, cu singura condiţie ca muncitorii „să-şi smulgă soarta din mâinile conducătorilor". Dar aceasta e o profundă eroare. In complectarea celor spuse mai sus, vom mai cita şi cuvintele foarte juste şi de mare însemnătate spuse de K. Kautsky cu privire la proiectul noului program al partidului social-democrat austriac ** :

„Mulţi dintre criticii noştri revizionişti îşi închipue că Marx ar fi susţinut că dezvoltarea economică şi lupta de clasă creează nu numai condiţiile pentru producţia socialistă, ci generează şi *conştiinţa* (subliniat de K.K.) necesităţii ei. Ei bine, aceşti critici obiectează că Anglia, ţara cu cea mai înaltă dezvoltare capitalistă, este cea mai străină de această conştiinţă. Examinând proiectul, s'ar putea crede că şi comisia care a elaborat programul austriac împărtăşeşte acest punct de vedere pretins ortodox marxist şi respins în modul arătat mai sus. In proiect se spune: «Cu cât dezvoltarea capitalismului sporeşte rândurile proletariatului, cu atât mai mult proletariatul este nevoit şi capătă posibilitatea să ducă lupta împotriva capitalismului. El ajunge la conştiinţa» posibilităţii şi necesităţii socialismului. Aşa dar, conştiinţa socialistă e prezentată aci ca o urmare necesară şi directă a luptei de clasă proletare. Această părere este însă absolut greşită. Fireşte că socialismul, ca teorie, îşi are rădăcinile în relaţiile economice moderne, la fel ca şi lupta de clasă a proletariatului, că decurge, la fel ca şi aceasta, din lupta împotriva sărăciei şi mizeriei masselor, generate de capitalism; dar socialismul şi lupta de clasă iau naştere una alături de alta şi nu una din alta, iau naştere pe baza unor premize diferite Conştiinţa socialistă modernă nu poate lua naştere decât pe baza unor profunde cunoştinţe ştiinţifice. Intr'adevăr, ştiinţa economică modernă este o condiţie a producţiei socialiste tot aşa ca şi, să zicem, tehnica modernă; dar proletariatul, cu toată dorinţa lui, nu poate crea nici una, nici alta; amândouă se nasc din procesul social modern. Purtătorul ştiinţei nu e proletariatul, ci *intelectualitatea* burgheză (subliniat de K. K.): în mintea unora dintre membrii acestei pături s'a şi născut socialismul modern, şi abia ei l-au transmis proletarilor celor mai ridicaţi din punct de vedere intelectual, care l-au introdus apoi în lupta de clasă a proletariatului, acolo unde împrejurările o permiteau. Conştiinţa socialistă este aşa dar ceva introdus din afară (von Aussen Hineingetragenes) în lupta de clasă a proletariatului, iar nu ceva care se naşte spontan (urwüchsig) din ea. Potrivit cu aceasta, vechiul program dela Hainfeld spunea pe bună dreptate că sarcina social-democraţiei este de a introduce în sânul proletariatului (textual: a umple proletariatul) *conştiinţa* situaţiei sale şi conştiinţa sarcinilor sale. N'ar fi nevoie de acest lucru dacă conştiinţa ar izvorî dela sine din lupta

* „Rabocee Delo" nr. 10.

** „Neue Zeit" („Timpuri noi". — *Nota Trad.*). 1901—1902, XX, I, nr. 3, pag. 79. Proiectul comisiei, despre care vorbeşte K. Kautsky, a fost adoptat de Congresul dela Viena (la sfârşitul anului trecut) într'o formă întrucâtva schimbată.

de clasă. Or, noul proiect de program şi-a însuşit această teză din vechiul program şi a lipit-o de teza citată mai sus. Prin aceasta însă s'a rupt cu desăvârşire firul ideii..."

Dacă nici vorbă nu poate fi de o ideologie de sine stătătoare elaborată de înseşi massele muncitoreşti în cursul mişcării lor *, atunci chestiunea se poate pune *numai aşa*: ideologie burgheză ori ideologie socialistă. Aici nu există cale de mijloc (pentrucă omenirea n'a elaborat nicio „a treia" ideologie; şi, în general, într'o societate sfâşiată de contradicţii de clasă nu poate exista niciodată o ideologie în afară de clase sau deasupra claselor). Iată dece *orice* diminuare a ideologiei socialiste, *orice îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze. Se vorbeşte de spontaneitate. Dar dezvoltarea *spontană* a mişcării muncitoreşti duce tocmai la subordonarea acesteia faţă de ideologia burgheză, *are loc tocmai după programul* „Credo"-ului, pentrucă mişcarea muncitorească spontană este trade-unionism, este Nur-Gewerkschaftlerei, iar trade-unionism înseamnă tocmai înrobirea ideologică a muncitorilor de către burghezie. Deaceea sarcina noastră, sarcina social-democraţiei, este *de a lupta împotriva spontaneităţii*, este *de a abate* mişcarea muncitorească dela tendinţa ei spontană trade-unionistă de a fi sub aripa burgheziei şi a o atrage sub aripa social-democraţiei revoluţionare. Deaceea afirmaţia autorilor scrisorii „economiste" din nr. 12 al „Iscrei", că nicio sforţare a ideologilor celor mai inspiraţi nu poate să abată mişcarea muncitorească de pe calea determinată de influenţa reciprocă dintre elementele materiale şi mediul material, *echivalează în totul cu o renunţare la socialism*. Şi dacă autorii acestei scrisori ar fi în stare să gândească până la capăt, fără teamă şi consecvent ceeace afirmă, aşa cum trebue să-şi gândească gândurile oricine păşeşte în arena activităţii publicistice şi sociale, nu le-ar rămâne alt-

* Asta nu înseamnă, bine înţeles, că muncitorii nu participă la această elaborare. Dar ei participă nu ca muncitori, ci ca teoreticieni ai socialismului, în felul lui Proudhon şi Weitling, cu alte cuvinte participă numai atunci când şi numai întrucât reuşesc să-şi însuşească într'o măsură mai mare sau mai mică ştiinţa veacului lor şi s'o ducă mai departe. Dar pentru ca muncitorilor *să le reuşească mai des aceasta*, trebue să ne îngrijim cât mai mult de ridicarea nivelului conştiinţei muncitorilor în general, trebue ca muncitorii să nu se închidă în cadrul artificial îngustat al *„literaturii pentru muncitori"*, ci să înveţe să-şi însuşească din ce în ce mai mult *literatura generală*. Ar fi chiar mai just să spunem, în loc de „să nu se închidă", să nu fie închişi, pentrucă muncitorii înşişi citesc şi vor să citească totul, şi ceeace se scrie pentru intelectuali; şi numai unii (proşti) intelectuali îşi închipue că „pentru muncitori" e deajuns să poveşteşti despre rânduelile din fabrică şi să rumegi lucruri demult cunoscute.

ceva de făcut decât „să-și încrucișeze pe piept brațele nefolositoare" și... și să cedeze câmpul de acțiune celor de teapa d-lor Struve și Procopovici, care trag mișcarea muncitorească „pe linia minimei rezistențe", adică pe linia trade-unionismului burghez, sau celor de teapa d-lui Zubatov, care o trag pe linia „ideologiei" jandarmo-popești.

Amintiți-vă exemplul Germaniei. In ce constă meritul istoric al lui Lassalle față de mișcarea muncitorească din Germania? In faptul că *a abătut* această mișcare de pe calea trade-unionismului și a cooperativismului progresist, pe care ea se îndruma spontan *(cu participarea binevoitoare a lui Schulze-Delitzsch și a celor de o seamă cu el)*. Pentru îndeplinirea acestei sarcini a fost nevoie de ceva care nu seamănă deloc cu vorbăria despre subaprecierea elementului spontan, despre tactica-proces, despre influența reciprocă dintre elemente și mediu etc. Pentru aceasta a fost nevoie de *o luptă înverșunată împotriva spontaneității*, — și numai în urma acestei lupte, care s'a desfășurat ani și ani de zile, s'a ajuns, de pildă, acolo ca populația muncitorească din Berlin să devină, dintr'un reazim al partidului progresist, una din cele mai puternice fortărețe ale social-democrației. Și lupta aceasta n'a încetat nici până azi (cum ar putea să le pară acelora care studiază istoria mișcării muncitorești germane după Procopovici, iar filozofia ei după Struve). Și acum clasa muncitoare germană este, dacă se poate spune astfel, împărțită între câteva ideologii: o parte din muncitori sunt grupați în sindicatele catolice și monarhiste, o alta în cele hirsch-dunkeriste [114], întemeiate de admiratorii burghezi ai trade-unionismului englez, iar a treia parte — în sindicatele social-democrate. Această ultimă parte e incomparabil mai numeroasă decât toate celelalte; dar ideologia social-democrată a putut să dobândească și va putea să păstreze această întâietate numai printr'o luptă neobosită împotriva tuturor celorlalte ideologii.

Dar pentruce — va întreba cititorul — mișcarea spontană, mișcarea pe linia minimei rezistențe, duce tocmai la dominația ideologiei burgheze? Pentru simplul motiv că ideologia burgheză, prin origina ei, e cu mult mai veche decât cea socialistă, că ea e elaborată mai multilateral și dispune de *infinit* mai multe mijloace de răspândire *. Și

* Se spune adesea: clasa muncitoare e atrasă *spontan* spre socialism. Asta e perfect adevărat în sensul că teoria socialistă stabilește mai adânc și

deaceea, cu cât e mai tânără mișcarea socialistă dintr'o țară oarecare, cu atât mai energică trebue să fie lupta împotriva tuturor încercărilor de a întări ideologia nesocialistă, cu atât mai hotărît trebue să fie puși în gardă muncitorii contra răilor sfătuitori care țipă împotriva „supraaprecierii elementului conștient" etc. Autorii scrisorii economiste tună și fulgeră, în unison cu „Rabocee Delo", împotriva intoleranței caracteristice perioadei de copilărie a mișcării. La aceasta noi răspundem: da, mișcarea noastră se găsește într'adevăr în starea de copilărie, și, pentru ca să se maturizeze mai repede, ea trebue tocmai să se molipsească de intoleranță față de aceia care îi frânează creșterea prin ploconirea lor în fața spontaneității. Nimic nu e mai ridicol și mai dăunător decât să faci pe bătrânul care a trecut deja prin toate fazele hotărîtoare ale luptei!

In al treilea rând, primul număr al ziarului „Raboceaia Mâsli" ne arată că denumirea de „economism" (la care nu vrem, bine înțeles, să renunțăm, căci într'un fel sau altul acest supranume s'a statornicit deja) nu redă destul de exact esența noului curent. „Raboceaia Mâsli" nu neagă cu totul lupta politică: în statutul cassei muncitorești, care e publicat în nr. 1 al ziarului „Raboceaia Mâsli", se vorbește de luptă împotriva guvernului. Atât doar că „Raboceaia Mâsli" consideră că „politicul urmează totdeauna cu supunere economicul" (iar „Rabocee Delo" dă o variantă a acestei teze, susținând în programul ei că „în Rusia, mai mult ca în oricare altă țară, lupta economică *e indisolubil legată* de lupta politică"). Aceste teze ale publicațiilor „Raboceaia Mâsli" și „Rabocee Delo" sunt absolut false *dacă prin politică se înțelege politica social-democrată*. Foarte des lupta economică a muncitorilor e legată (deși nu în mod indisolubil) de politica burgheză, clericală etc., după cum am văzut mai înainte. Teza lui „Rabocee Delo" este justă dacă prin politică se înțelege politica trade-unionistă, adică năzuința comună tuturor muncitorilor de a obține dela stat anumite măsuri îndreptate împotriva suferințelor

mai just decât oricare alta cauzele suferințelor clasei muncitoare, și tocmai deaceea și-o însușesc muncitorii așa de ușor, numai *dacă* această teorie însăși nu capitulează în fața spontaneității, numai *dacă* ea își subordonează spontaneitatea. Acest lucru se înțelege de obicei dela sine. Dar *„Rabocee Delo"* uită și denaturează tocmai acest lucru dela sine înțeles. Clasa muncitoare este atrasă spontan spre socialism; totuși ideologia burgheză, care este mai răspândită (și renaște mereu în formele cele mai variate), se impune spontan în mult mai mare măsură muncitorului.

inerente situației lor, dar care nu înlătură această situație, adică nu desființează subordonarea muncii față de capital. Această năzuință e într'adevăr comună și trade-unionurilor engleze, care sunt ostile socialismului, și muncitorilor catolici, și muncitorilor „zubatoviști" etc. Există politică și politică. Vedem deci că și în privința luptei politice se constată la „Raboceaia Mâsli" nu atât o negare a acestei lupte, cât o ploconire în fața *spontaneității* ei, în fața lipsei ei de conștiință. Recunoscând pe deplin lupta politică născută în mod spontan din însăși mișcarea muncitorească (mai bine zis : dezideratele și cerințele politice ale muncitorilor), „Raboceaia Mâsli" renunță cu desăvârșire la *elaborarea de sine stătătoare a unei politici* specific *social-democrate* care să corespundă sarcinilor generale ale socialismului și condițiilor actuale din Rusia. Vom arăta mai jos că aceeași greșală o face și „Rabocee Delo".

c) „GRUPUL AUTOELIBERARII" ȘI „RABOCEE DELO"

Am analizat atât de amănunțit articolul de fond puțin cunoscut și azi aproape uitat din primul număr al ziarului „Raboceaia Mâsli", pentrucă el a exprimat, cel dintâi și în modul cel mai sugestiv, acel torent general care a apărut apoi la suprafață sub formă de nenumărate pârâiașe. V. I. a avut perfectă dreptate atunci când, lăudând primul număr și articolul de fond al ziarului „Raboceaia Mâsli", a spus că acesta e scris „tăios și cu patimă" („Listoc «Rabotnica»" nr. 9—10, pag. 49). Orice om convins de justețea părerii sale și care crede că dă ceva nou, scrie „cu patimă" și scrie în așa fel încât își exprimă sugestiv vederile sale. Numai oamenii deprinși să stea în două luntri sunt lipsiți de orice „patimă", numai asemenea oameni sunt în stare ca, după ce au lăudat ieri patima ziarului „Raboceaia Mâsli", să-l atace azi pentrucă „polemizează cu patimă" împotriva adversarilor lui.

Fără să ne oprim la „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mâsli»" (vom avea prilejul să ne ocupăm mai jos, în legătură cu diferite chestiuni, de această scriere, care exprimă în modul cel mai consecvent ideile economiștilor), vom vorbi pe scurt despre „Apelul grupului autoeliberării muncitorilor" (Martie 1899, reprodus în nr. 7 din Iulie 1899 al revistei „Nacanune" [115] din Londra). Autorii acestui apel afirmă cu drept cuvânt că „Rusia muncitorească *abia se deșteaptă*, abia privește în jur și *se agață instinctiv de primele* mijloace de luptă întâlnite în cale". Ei trag însă de aci aceeași concluzie greșită ca și „Raboceaia Mâsli", uitând că instinctivitatea înseamnă tocmai lipsa de conștiință (spontaneitatea) căreia trebue să-i vie în ajutor socialiștii, că „primele mijloace de luptă întâlnite în cale" vor fi totdeauna, în societatea de azi, mijloacele trade-unioniste de luptă și că „prima" ideologie „întâlnită în cale" va fi ideologia burgheză (trade-unionistă). Tot astfel autorii aceștia nu „neagă" nici politica ; ei afirmă numai (numai !), ca și V. V., că politica este o suprastructură și că deaceea „agitația politică trebue să fie o suprastructură a agitației în folosul luptei economice, trebue să se dezvolte pe terenul acestei lupte și s'o urmeze".

Cât despre „Rabocee Delo", ea și-a început activitatea de-a-dreptul cu „apărarea" economiștilor. După ce a spus chiar în primul ei număr (nr. 1, pag. 141—142) *neadevărul sfruntat* că ea, vedeți d-v., „nu știe despre care tovarăși tineri a vorbit Axelrod" când a prevenit pe economiști în cunoscuta sa broșură *, „Rabocee Delo" a trebuit să recunoască, în polemica ce s'a încins între ea și Axelrod și Plehanov în jurul acestui neadevăr, că „sub forma de nedumerire a vrut *să apere* pe toți social-democrații mai tineri din străinătate de această învinuire nedreaptă" (învinuirea de îngustime adusă de Axelrod economiștilor). In realitate, învinuirea aceasta era pe deplin îndreptățită, și „Rabocee Delo" știa foarte bine că ea viza între alții și pe V. I., membru al redacției lui „Rabocee Delo". Notez în treacăt că în polemica amintită Axelrod a avut perfectă dreptate și că „Rabocee Delo" a interpretat cu totul greșit broșura mea „Sarcinile social-democraților ruși" **. Broșura aceasta a fost scrisă în 1897, încă înainte de apariția ziarului „Raboceaia Mâsli", când eu socoteam și eram în drept să socotesc ca dominantă orientarea *inițială* a „Uniunii de luptă" din Petersburg, caracterizată de mine mai sus. Și cel puțin până la jumătatea anului 1898 această orientare a fost într'adevăr dominantă. Deaceea „Rabocee Delo" n'avea niciun temei să se refere, pentru a nega existența și primejdia

* „Despre sarcinile actuale și despre tactica social-democraților ruși". Geneva, 1898. Două scrisori către „Raboceaia Gazeta" scrise în 1897.

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 313—341. — *Nota Trad.*

economismului, la o broşură care expune concepţii ce fuseseră *înlăturate* la Petersburg în 1897—1898 de concepţiile „economiste" *.

Dar „Rabocee Delo" nu numai că „a apărat" pe economişti, dar ea însăşi a alunecat mereu pe panta greşelilor fundamentale ale acestora. Cauza acestei alunecări stă în înţelegerea echivocă a următoarei teze din programul lui „Rabocee Delo": „noi socotim că fenomenul cel mai însemnat din viaţa rusă, fenomenul care în primul rând *va determina sarcinile* (subliniat de noi) şi caracterul activităţii publicistice a Uniunii, este *mişcarea muncitorească de massă* (subliniat de „Rabocee Delo") care a apărut în ultimii ani". Că mişcarea de massă este un fenomen extrem de însemnat, despre aceasta nu poate fi nicio discuţie. Dar toată chestiunea este cum trebue să înţelegem „determinarea sarcinilor" de către această mişcare de massă. Ea poate fi înţeleasă în două feluri: *ori* în sensul ploconirii în faţa spontaneităţii acestei mişcări, cu alte cuvinte în sensul de a reduce rolul social-democraţiei la acela de simplu instrument al mişcării muncitoreşti ca atare (concepţia ziarului „Raboceaia Mâsli", a „Grupului autoeliberării" şi a celorlalţi economişti); *ori* în sensul că mişcarea de massă pune în faţa noastră *noi* sarcini teoretice, politice şi organizatorice, mult mai complexe decât acelea cu care ne puteam mulţumi în perioada dinaintea apariţiei mişcării de massă. „Rabocee Delo" a înclinat şi înclină tocmai spre prima concepţie, deoarece ea n'a spus niciodată nimic precis despre vreo sarcină nouă, ci tot timpul a prezentat lucrurile în aşa fel ca şi cum această „mişcare de massă" ne-ar *scuti* de necesitatea de a cunoaşte clar şi de a aduce la îndeplinire sarcinile pe care ea ni le pune în faţă. E deajuns să amintim că „Rabocee Delo" a socotit că nu e cu putinţă să se pună mişcării muncitoreşti de massă ca *primă* sarcină doborîrea

* „Rabocee Delo", apărându-se, a complectat primul neadevăr spus de ea („noi nu ştim despre care tovarăşi tineri a vorbit P. B. Axelrod") printr'un al doilea neadevăr, scriind în „Răspuns": „De când a fost scrisă recenzia asupra «Sarcinilor», la unii social-democraţi ruşi a apărut sau s'a precizat mai mult sau mai puţin clar tendinţa spre unilateralitatea economistă, care înseamnă un pas înapoi în comparaţie cu acea stare a mişcării noastre care e înfăţişată în «Sarcini»" (pag. 9). Asta o spune „Răspunsul", care a apărut *în 1900*. Iar primul număr al revistei „Rabocee Delo" (cel cu recenzia) a apărut *în Aprilie 1899*. Să fi apărut oare economismul abia în 1899? Nu, în 1899 a răsunat pentru prima oară protestul social democraţilor *ruşi* împotriva economismului (protestul împotriva „Credo"-ului). Economismul însă a apărut în 1897, cum ştie foarte bine „Rabocee Delo", întrucât *V. I.* a lăudat ziarul „Raboceaia Mâsli" încă *în Noembrie 1898* („Listoc «Rabotnica»" nr. 9—10).

absolutismului şi că a coborît această sarcină (în numele mişcării de massă) la nivelul unei sarcini a luptei pentru revendicări politice imediate („Răspuns", pag. 25).

Lăsând la o parte articolul din „Rabocee Delo" nr. 7 al redactorului B. Cricevschi — „Lupta economică şi politică în mişcarea rusă", articol în care găsim aceleaşi greşeli * — să trecem de-a-dreptul la nr. 10 al revistei „Rabocee Delo". Nu ne vom apuca, fireşte, să analizăm una câte una obiecţiile ridicate de B. Cricevschi şi de Martânov împotriva publicaţiilor „Zaria" şi „Iscra". Aici ne interesează numai poziţia principială pe care s'a situat în nr. 10 „Rabocee Delo". Nu vom examina, de pildă, părerea stranie a lui „Rabocee Delo", care găseşte că este o „totală contradicţie" între teza:

> „Social-democraţia nu-şi leagă mâinile, nu-şi îngustează activitatea, mărginindu-se la un singur plan sau la o metodă oarecare de luptă politică născocite dinainte, — ea admite toate mijloacele de luptă, cu condiţia numai ca ele să corespundă forţelor existente ale partidului" etc. (nr. 1 al „Iscrei") **.

şi teza:

> „Dacă nu există o organizaţie puternică, încercată în lupta politică dusă în orice situaţie şi în orice perioadă, atunci nici vorbă nu poate fi de un plan sistematic de activitate, stabilit în lumina unor principii ferme şi aplicat fără şovăire, singurul care merită numele de tactică" (nr. 4 al „Iscrei") ***.

* „Teoria stadiilor" sau teoria „zig-zagului timid" în lupta politică este formulată, de pildă, în acest articol astfel: „Revendicările politice, aceleaşi prin caracterul lor pentru toată Rusia, trebue totuşi la început" (aceste cuvinte au fost scrise în August 1900!) „să corespundă experienţei dobândite din lupta economică de pătura (sic!) dată a muncitorilor. Numai (!) pe baza acestei experienţe se poate trece şi trebue să se treacă la agitaţie politică" etc. (pag. 11). La pag. 4 autorul, ridicându-se împotriva învinuirilor de erezie economică, cu totul neîntemeiate după părerea lui, exclamă patetic: „Care social-democrat nu ştie că, potrivit doctrinei lui Marx şi Engels, interesele economice ale diferitelor clase joacă un rol hotărîtor în istorie şi că, *prin urmare*, lupta proletariatului pentru interesele sale economice trebue să aibă o însemnătate primordială pentru dezvoltarea lui de clasă şi pentru lupta lui de eliberare?" (subliniat de noi). Acest „prin urmare" este cu totul ne la locul său. Din faptul că interesele economice joacă un rol hotărîtor *nu decurge nicidecum* vreo concluzie în privinţa însemnătăţii primordiale a luptei economice (=sindicale), deoarece interesele de clasă cele mai esenţiale şi mai „hotărîtoare" pot fi satisfăcute *numai* prin prefaceri *politice* radicale în general; îndeosebi interesul economic fundamental al proletariatului poate fi satisfăcut numai printr'o revoluţie politică, care să înlocuiască dictatura burgheziei prin dictatura proletariatului. B. Cricevschi reia raţionamentul „V.V.-ilor social-democraţiei ruse" (—politica urmează economia etc.) şi al bernsteinienilor social-democraţiei germane (de pildă, Woltmann căuta să dovedească tocmai prin astfel de raţionamente că, înainte de a se gândi la revoluţia politică, muncitorii trebue să dobândească mai întâi „puterea economică").

** Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 347. — *Nota Trad.*

*** Vezi volumul de faţă, pag. 6. — *Nota Trad.*

A confunda admiterea *principială* a oricăror mijloace de luptă, a oricăror planuri și metode, atunci când ele sunt oportune, — cu cerința ca *într'un anumit moment politic* să te conduci după un plan aplicat fără șovăire, dacă vrei să vorbești de tactică, ar însemna acelaș lucru ca și când ai confunda admiterea de către știința medicală a diferite sisteme de tratament cu cerința de a urma un anumit sistem de tratament atunci când e vorba de o anumită boală. Dar tocmai asta e, că „Rabocee Delo", care ea însăși suferă de boala pe care am numit-o ploconire în fața spontaneității, nu vrea să admită niciun „sistem de tratament" pentru *această* boală. Deaceea a făcut interesanta descoperire că „tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului" (nr. 10, pag. 18), că tactica este *„un proces de creștere a sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul"* (pag. 11, subliniat de „Rabocee Delo"). Această profundă cugetare are toate șansele să devină o cugetare celebră, un monument nepieritor al „orientării" lui „Rabocee Delo". La întrebarea: *„încotro să mergem?"* — acest organ de îndrumare răspunde: mișcarea este un proces de modificare a distanței dintre punctul de plecare și punctele următoare ale mișcării. Această cugetare, de o profunzime incomparabilă, nu e însă numai o simplă curiozitate (dacă ar fi așa, n'ar merita să ne ocupăm prea mult de ea), dar este și *programul unei întregi orientări,* anume programul pe care R. M. (în „Suplimentul special al ziarului «Raboceaia Mâsli»") l-a formulat astfel: e de dorit lupta care este posibilă, și posibilă este aceea care se dă în momentul de față. Aceasta e tocmai orientarea oportunismului nețărmurit, care se adaptează pasiv la spontaneitate.

„Tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului!" A spune acest lucru înseamnă a calomnia marxismul, a face din el acea caricatură pe care ne-o opuneau narodnicii în lupta dintre noi și ei, înseamnă a minimaliza importanța inițiativei și energiei militanților conștienți, pe câtă vreme marxismul, dimpotrivă, dă un uriaș impuls inițiativei și energiei social-democratului, deschizându-i perspectivele cele mai largi, punându-i (dacă ne putem exprima astfel) la dispoziție forțele viguroase ale milioanelor și milioanelor de muncitori care se ridică „spontan" la luptă! Toată istoria social-democrației internaționale mișună de planuri preconizate de un conducător politic sau altul, planuri care confirmă clarviziunea și temeinicia vederilor politice și organizatorice ale unuia sau care dau la iveală miopia și greșelile politice ale altuia. Când Germania a cunoscut una dintre cele mai importante cotituri istorice — formarea imperiului, înființarea Reichstagului, acordarea dreptului de vot universal — Liebknecht a avut un plan al său de politică social-democrată și de muncă în general, iar Schweitzer un altul. Când asupra socialiștilor germani s'a abătut legea excepțională, Most și Hasselmann au avut un plan — ei erau gata să îndemne pur și simplu la acte de violență și de teroare — și un alt plan au avut Höchberg, Schramm și (în parte) Bernștein, care au început să predice social-democraților că prin dârzenia și revoluționarismul lor nechibzuit au provocat această lege și că acum trebue să se învrednicească de iertare printr'o purtare exemplară; un al treilea plan au avut cei care pregăteau și înfăptuiau scoaterea unui organ ilegal. Privind înapoi acum, după ce au trecut mulți ani de când lupta pentru alegerea drumului s'a încheiat și după ce istoria și-a spus ultimul cuvânt asupra justeței drumului ales, e ușor, desigur, să-ți arăți înțelepciunea prin cugetări adânci despre creșterea sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul. Dar într'un moment de confuzie*, când „criticii" și economiștii ruși vor să coboare social-democrația la nivelul trade-unionismului și când teroriștii propovăduesc cu zel adoptarea unei „tactici-plan" care repetă vechile greșeli, — a te mărgini într'un astfel de moment la asemenea înțelepciune înseamnă a-ți da singur un „certificat de paupertate". Într'un moment când mulți dintre social-democrații ruși sufăr tocmai de lipsă de inițiativă și energie, de lipsă de „amploare a propagandei, agitației și organizării politice"**, de lipsa unor „planuri" de organizare mai largă a muncii revoluționare, — a spune într'un asemenea moment că „tactica-plan e în contradicție cu spiritul fundamental al marxismului", înseamnă nu numai să vulgarizezi din punct de vedere teoretic marxismul, dar și *să târăști* în practică *partidul înapoi.*

* Ein Jahr der Verwirrung (Un an de confuzie), așa a intitulat Mehring paragraful din opera sa „Istoria social-democrației germane", în care descrie șovăelile și nehotărîrea de care au dat dovadă la început socialiștii în alegerea unei „tactici-plan" corespunzătoare noilor împrejurări.

** Din articolul de fond din nr. 1 al „Iscrei". (Vezi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 346. — *Nota Trad.)*

„Sarcina revoluţionarului social-democrat — ne învaţă mai departe „Rabocee Delo" — este numai să grăbească prin activitatea sa conştientă dezvoltarea obiectivă, şi nu s'o suprime sau s'o înlocuiască prin planuri subiective. In teorie «Iscra» ştie toate acestea. Dar însemnătatea uriaşă pe care marxismul o acordă pe bună dreptate muncii revoluţionare conştiente o împinge în practică, datorită punctului ei de vedere doctrinar asupra tacticii, *să subaprecieze însemnătatea elementului obiectiv sau spontan al dezvoltării*" (pag. 18).

Iarăşi o imensă confuzie teoretică, demnă de V. V. & Co. Am întreba pe filozoful nostru: în ce poate să se exprime „subaprecierea" dezvoltării obiective din partea unui făuritor de planuri subiective? Evident, în faptul că el scapă din vedere că această dezvoltare obiectivă creează sau întăreşte, suprimă sau slăbeşte anumite clase, pături, grupuri, anumite naţiuni, grupuri de naţiuni etc., determinând astfel cutare sau cutare grupare politică a forţelor pe plan internaţional, determinând cutare sau cutare poziţie a partidelor revoluţionare etc. Dar vina unui atare făuritor va consta atunci nu în subaprecierea elementului spontan, ci, dimpotrivă, în subaprecierea elementului *conştient*, pentrucă el nu posedă în suficientă măsură „conştiinţa" necesară pentru înţelegerea justă a dezvoltării obiective. Deaceea însuşi faptul de a vorbi despre „aprecierea însemnătăţii *relative*" (subliniat de „Rabocee Delo") a spontaneităţii şi a conştiinţei dovedeşte o totală lipsă de „conştiinţă". Dacă anumite „elemente spontane ale dezvoltării" sunt în general accesibile conştiinţei omeneşti, greşita apreciere a acestora va echivala cu o „subapreciere a elementului conştient". Iar dacă nu sunt accesibile conştiinţei, atunci nu le cunoaştem şi nu putem vorbi de ele. Despre ce vorbeşte, deci, B. Cricevschi? Dacă consideră că „planurile subiective"ale „Iscrei" sunt greşite (şi el le declară greşite), atunci ar trebui să arate care anume fapte obiective sunt ignorate de aceste planuri şi să învinovăţească „Iscra", pentru această ignorare, de *insuficientă conştiinţă*, de „subaprecierea elementului conştient", ca să vorbim în limbajul lui. Dacă însă, nemulţumit fiind de planurile subiective, n'are alte argumente decât referirea la „subaprecierea elementului spontan"(!!), prin aceasta el dovedeşte numai: (1) că teoreticeşte înţelege marxismul à la Careev şi Mihailovschi, destul de ridiculizaţi de către Beltov [116], şi (2) că practic e pe deplin mulţumit cu „elementele spontane ale dezvoltării" care au atras pe marxiştii noştri legali spre bernsteinism, iar pe social-democraţii noştri spre economism şi că

e „supărat foc" pe cei care s'au hotărît *să abată* cu orice preţ social-democraţia rusă de pe drumul dezvoltării „spontane".

Urmează apoi lucruri şi mai amuzante. „Aşa cum, cu toate progresele ştiinţelor naturale, oamenii vor continua să se înmulţească aşa cum au apucat din bătrâni, — tot aşa şi apariţia unei noi ordini sociale va fi şi în viitor rezultatul *mai ales* al unor explozii spontane, cu toate progresele ştiinţelor sociale şi cu toată creşterea numărului luptătorilor conştienţi" (19). Aşa cum înţelepciunea din bătrâni spune: ca să faci copii, nu e nevoie de prea multă minte, — tot aşa şi înţelepciunea „socialiştilor moderni" (à la Narcis Tuporâlov [117]) spune: ca să participi la apariţia spontană a unei ordini sociale noi, nu e nevoie de prea multă minte. Şi noi credem că pentru aceasta nu e nevoie de prea multă minte. Pentru aceasta e deajuns *să cedezi* economismului atunci când domneşte economismul, sau terorismului atunci când apare terorismul. Astfel în primăvara acestui an, când era atât de necesar de a pune în gardă împotriva înclinării către terorism, „Rabocee Delo" a stat nedumerită în faţa acestei probleme, „nouă" pentru ea. Iar acum, după şase luni, când chestiunea nu mai este atât de actuală, ea ne serveşte în acelaş timp şi declaraţia: „credem că nu poate şi nu trebue să fie o sarcină a social-democraţiei aceea de a se opune accentuării tendinţelor teroriste" („Rabocee Delo" nr. 10, pag. 23), şi rezoluţia congresului: „Congresul consideră inoportună teroarea ofensivă sistematică" („Două congrese", pag. 18). Câtă claritate şi câtă coherenţă! Nu ne opunem, dar declarăm că este inoportun, şi declarăm în aşa fel ca „rezoluţia" să nu cuprindă teroarea nesistematică şi defensivă. Trebue să recunoaştem că o asemenea rezoluţie nu este deloc periculoasă şi că e cu totul ferită de erori, aşa cum e ferit de erori un om care a vorbit pentru a nu spune nimic! Şi pentru a întocmi o asemenea rezoluţie e nevoie de un singur lucru: să ştii să te ţii *de coada* mişcării. Atunci când „Iscra" şi-a bătut joc de faptul că „Rabocee Delo" a declarat că chestiunea teroarei este o chestiune nouă *, „Rabocee Delo" i-a reproşat „Iscrei" pe un ton mânios că „are pretenţia de necrezut de a impune partidului o rezolvare a problemelor de tactică, dată cu mai bine de 15 ani în urmă de

---

* Vezi volumul de faţă, pag. 6—8. — *Nota Trad.*

un grup de scriitori emigraţi" (pag. 24). Intr'adevăr, ce pretenţie şi ce exagerare a elementului conştient : să rezolvi mai întâi o chestiune în mod teoretic, pentru a convinge apoi şi organizaţiile, şi partidul, şi massele de justeţea acestei soluţii !* Altceva e să repeţi pur şi simplu locuri comune şi, fără „să impui" nimănui nimic, să te supui oricărei „cotituri" atât spre economism, cât şi spre terorism. „Rabocee Delo" generalizează chiar această mare poruncă a înţelepciunii practice, reproşând publicaţiilor „Iscra" şi „Zaria" că „contrapun mişcării programul lor ca un spirit care pluteşte deasupra haosului inform" (pag. 29). Dar care este rolul social-democraţiei dacă nu de a fi un „spirit" care nu numai să plutească deasupra mişcării spontane, dar s'o *şi ridice* pe aceasta *până la înălţimea „programului său"?* Rolul ei nu este acela de a se târî *în coada* mişcării : în cazul cel mai bun acest lucru este nefolositor pentru mişcare, iar în cazul cel mai rău este foarte, foarte dăunător. „Rabocee Delo" însă nu numai că urmează această „tactică-proces", dar o şi ridică la rangul de principiu, aşa că şi orientarea ei ar fi mai just să fie numită nu oportunism, ci *codism* (dela cuvântul coadă). Şi nu putem să nu recunoaştem că aceia care sunt ferm hotărîţi să meargă totdeauna în urma mişcării, ca coadă a ei, vor fi totdeauna şi în mod absolut la adăpost de orice „subapreciere a elementului spontan al dezvoltării".

*

* *

Aşa dar, am putut să ne convingem că greşala fundamentală a „noului curent" din social-democraţia rusă constă în ploconirea în faţa spontaneităţii, în neînţelegerea faptului că spontaneitatea massei cere dela noi, social-democraţii, o adâncă conştiinţă. Cu cât e mai mare avântul spontan al masselor, cu cât devine mai largă mişcarea, cu atât mai multă conştiinţă, şi într'o proporţie incomparabil mai mare, se cere atât în activitatea teoretică, cât şi în cea politică şi organizatorică a social-democraţiei.

Avântul spontan al masselor din Rusia a crescut (şi continuă să crească) cu asemenea repeziciune, încât tineretul social-democrat s'a dovedit nepregătit pentru îndeplinirea

* Deasemenea nu trebue să uităm că grupul „Eliberarea muncii", rezolvând „în mod teoretic" chestiunea teroarei, a sintetizat experienţa mişcării revoluţionare premergătoare.

acestor sarcini uriaşe. Această lipsă de pregătire este păcatul nostru comun, păcatul *tuturor* social-democraţilor ruşi. Avântul masselor a crescut şi s'a lărgit mereu, continuu ; el nu numai că nu s'a oprit acolo de unde a pornit, ci a cuprins noi regiuni şi noi pături ale populaţiei (sub înrâurirea mişcării muncitoreşti s'a înviorat frământarea în rândurile tineretului studios, ale intelectualilor în general şi chiar şi în rândurile ţărănimii). Revoluţionarii însă *au rămas în urma* acestui avânt şi în „teoriile" lor, şi în activitatea lor ; ei n'au izbutit să creeze o organizaţie permanentă şi activând continuu, în stare *să conducă* întreaga mişcare.

In primul capitol am constatat subaprecierea de către „Rabocee Delo" a sarcinilor noastre teoretice şi repetarea „spontană" de către aceasta a lozincii astăzi la modă a „libertăţii de critică" ; celor care o repetau le lipsea „conştiinţa" necesară pentru a înţelege poziţiile diametral opuse ale „criticilor" oportunişti şi ale revoluţionarilor din Germania şi din Rusia.

In capitolele următoare vom cerceta cum s'a manifestat această ploconire în faţa spontaneităţii în domeniul sarcinilor politice şi în munca organizatorică a social-democraţiei.

III

POLITICA TRADE-UNIONISTĂ ŞI POLITICA SOCIAL-DEMOCRATĂ

Să începem iar cu lauda revistei „Rabocee Delo". „ Literatura de demascare şi lupta proletară" — astfel îşi intitulează Martânov articolul din nr. 10 al lui „Rabocee Delo" asupra divergenţelor cu „Iscra". „Nu ne putem mărgini numai la demascarea rânduelilor care stau în calea dezvoltării lui (a partidului muncitoresc). Trebue să răspundem şi la interesele imediate şi curente ale proletariatului" (pag. 63) — astfel formulează el esenţa acestor divergenţe. „...«Iscra»... este de fapt un organ de opoziţie revoluţionară care demască rânduelile dela noi, şi mai ales rânduelile politice... Noi însă lucrăm şi vom lucra pentru cauza muncitorească în strânsă legătură organică cu lupta proletară" (ibid.). Nu se poate să nu fim recunoscători lui Martânov pentru această formulare. Ea prezintă un mare interes general, fiindcă îmbrăţişează în fond nu numai divergenţele dintre noi şi „Rabocee

Delo“, ci toate divergențele în general dintre noi și „economiști“ în chestiunea luptei politice. Am arătat mai înainte că „economiștii“ nu neagă „politica“ în mod absolut, ci doar alunecă permanent dela înțelegerea social-democrată a politicii la cea trade-unionistă. Exact la fel alunecă și Martânov, și deaceea suntem de acord să-l luăm tocmai pe el ca *exemplu* în ceeace privește erorile economiste în această chestiune. Impotriva acestei alegeri — ne vom strădui s'o dovedim — nu vor fi în drept să ridice vreo obiecție nici autorii „Suplimentului special al ziarului «Raboceaia Mâsli»“, nici autorii manifestului „Grupului autoeliberării“, nici autorii scrisorii economiste din nr. 12 al „Iscrei“.

a) AGITAȚIA POLITICĂ ȘI INGUSTAREA EI DE CĂTRE ECONOMIȘTI

Toată lumea știe că larga răspândire și întărire a luptei economice * a muncitorilor ruși a mers mână în mână cu crearea unei „literaturi“ de demascare economică (care demască rânduelile din fabrici și arată adevărul despre situația muncitorilor). Conținutul principal al „manifestelor“ îl forma demascarea rânduelilor din fabrici; în scurtă vreme muncitorii au fost cuprinși de o adevărată pasiune pentru această demascare. Indată ce muncitorii au văzut că cercurile social-democrate vor și pot să le dea un nou fel de manifeste, care spun tot adevărul despre viața lor mizeră, despre munca lor peste măsură de grea și despre lipsa lor de drepturi, ei au început să trimită, se poate spune, un șuvoi de corespondențe din fabrici și uzine. Această „literatură de demascare“ făcea o enormă senzație nu numai în fabrica ale cărei rândueli erau biciuite în manifestul respectiv, ci și în toate fabricile în care se auzise ceva despre faptele denunțate. Și fiindcă suferințele și nevoile muncitorilor din diferitele întreprinderi și profesiuni au multe trăsături comune, „adevărul despre viața muncitorului“ stârnea entuziasmul *tuturor*. O adevărată pasiune de „a se vedea publicat“, o nobilă pasiune pentru această formă embrionară de război împotriva întregii orânduiri sociale de azi, bazată pe jaf și asuprire, a cuprins până și pe muncitorii cei mai înapoiați.

* Pentru a evita orice neînțelegere, precizăm că în expunerea ce urmează înțelegem totdeauna prin luptă economică (potrivit cu întrebuințarea obișnuită a acestui cuvânt la noi) acea „luptă economică-practică“ pe care Engels, în pasajul citat mai sus, o numește „rezistență împotriva capitaliștilor“ și care în țările libere este denumită luptă profesională, sindicală sau trade-unionistă.

Și de cele mai multe ori „manifestele“ însemnau, într'adevăr, o declarație de război, pentrucă demascările stârneau o fierbere grozavă printre muncitori, făcându-i să ceară cu toții înlăturarea blestemățiilor celor mai scandaloase și insuflându-le hotărîrea de a susține prin greve aceste cerințe. Fabricanții înșiși au fost nevoiți în cele din urmă să recunoască într'o asemenea măsură însemnătatea acestor manifeste ca declarații de război, încât de cele mai multe ori ei nu voiau să mai aștepte războiul însuși. Demascările, ca întotdeauna, au devenit o forță prin simplul fapt al apariției lor, dobândind însemnătatea unei puternice presiuni morale. De multe ori se întâmpla ca în urma simplei apariții a unui manifest revendicările muncitorilor să fie satisfăcute toate sau o parte din ele. Intr'un cuvânt, demascarea economică (demascarea rânduelilor din fabrici) a fost și rămâne o pârghie însemnată în lupta economică. Și ea își va păstra această însemnătate atâta timp cât va exista capitalismul, care generează în mod necesar autoapărarea muncitorilor. In țările europene cele mai înaintate se mai poate vedea încă și astăzi cum demascarea blestemățiilor din vreun „meșteșug“ dintr'un fund de provincie sau a celor dintr'o ramură de muncă la domiciliu, uitată de toată lumea, servește ca punct de plecare pentru deșteptarea conștiinței de clasă, pentru începerea luptei sindicale și pentru răspândirea socialismului *.

Marea majoritate a social-democraților ruși din ultima vreme a fost aproape în întregime absorbită de această muncă de organizare a demascării rânduelilor din fabrici. E deajuns să ne amintim de „Raboceaia Mâsli“, pentru a vedea la ce grad a ajuns această absorbire și cum se uită că această activitate *ca atare* încă nu este, în fond, social-democrată, ci numai trade-unionistă. Demascările cuprin-

* In acest capitol vorbim numai de lupta *politică*, de înțelesul ei mai larg sau mai îngust. Deaceea nu vom pomeni decât în treacăt, cu titlu de curiozitate, de acuzația de „abținere excesivă“ în ce privește lupta economică, pe care „Rabocee Delo“ o aruncă „Iscrei“ („Două congrese“, pag. 27 — acuzație rumegată apoi de Martânov în broșura sa „Social-democrația și clasa muncitoare“). Dacă domnii acuzatori ar măsura fie chiar în puduri sau în coli de tipar (cum le place să facă) materialul publicat de „Iscra“ într'un an la rubrica luptei economice și l-ar compara cu materialul publicat în rubrica corespunzătoare din „Rabocee Delo“ și „Raboceaia Mâsli“ luate împreună, ar putea să constate cu ușurință că ele rămân în urmă până și în această privință. După cât se vede, conștiința acestui adevăr simplu îi face să recurgă la argumente care dovedesc limpede încurcătura în care se găsesc. „De voie sau de nevoie (!) — scriu ei — «Iscra» trebue (!) să țină seamă de cerințele imperioase ale vieții și să publice cel puțin (!!) corespondențe asupra mișcării muncitorești“ („Două congrese“, pag. 27). Iată un argument într'adevăr zdrobitor împotriva noastră!

deau, în fond, numai relaţiile dintre muncitorii *din o anumită profesiune* şi patronii lor şi aveau doar rezultatul că vânzătorii forţei de muncă învăţau să vândă în condiţii mai avantajoase această „marfă" şi să lupte cu cumpărătorul pe terenul unei afaceri pur comerciale. Aceste demascări (cu condiţia unei anumite folosiri a lor de către organizaţia revoluţionarilor) puteau să devină punctul de plecare şi o parte integrantă a activităţii social-democrate, dar puteau deasemeni să ducă (iar în condiţii de ploconire în faţa spontaneităţii trebuiau să ducă) la lupta „numai sindicală" şi la o mişcare muncitorească ne-social-democrată. Social-democraţia conduce lupta clasei muncitoare nu numai în vederea unor condiţii avantajoase de vânzare a forţei de muncă, ci şi în vederea desfiinţării orânduirii sociale care sileşte pe cei neavuţi să se vândă bogaţilor. Social-democraţia reprezintă clasa muncitoare nu numai în relaţiile ei cu un anumit grup de întreprinzători, ci şi în relaţiile ei cu toate clasele societăţii moderne şi cu statul ca forţă politică organizată. Se înţelege deci că social-democraţii nu numai că nu se pot mărgini la lupta economică, dar nici nu pot măcar să admită ca organizarea demascărilor economice să constitue activitatea lor precumpănitoare. Noi trebue să ne ocupăm în mod activ de educarea politică a clasei muncitoare, de dezvoltarea conştiinţei ei politice. *Acum,* după primul atac dat de „Zaria" şi de „Iscra" împotriva economismului, „sunt toţi de acord" cu aceasta (cu toate că unii numai în vorbe, cum vom vedea îndată).

Se pune întrebarea : în ce trebue să constea, deci, educaţia politică? Ne putem oare mărgini numai la propagarea ideii de duşmănie a clasei muncitoare împotriva absolutismului? Desigur că nu! Nu e deajuns *să explicăm* muncitorilor că ei sunt asupriţi politiceşte (după cum n'a fost deajuns să le *explicăm* antagonismul dintre interesele lor şi interesele patronilor). Trebue să facem agitaţie în jurul fiecărei manifestări concrete a acestei asupriri (după cum am făcut agitaţie în jurul manifestărilor concrete ale asupririi economice). Şi cum această asuprire se răsfrânge asupra celor mai diferite clase ale societăţii, cum această asuprire se manifestă în cele mai diferite domenii ale vieţii şi activităţii, în domeniul profesional, civic, al vieţii private, al vieţii de familie, în domeniul religios, ştiinţific etc. etc., nu este vădit că *nu ne putem îndeplini sarcina noastră* de a

dezvolta conştiinţa politică a muncitorilor dacă nu *luăm asupra noastră* organizarea *demascării politice* a absolutismului *din toate punctele de vedere?* Căci pentru a face agitaţie în jurul manifestărilor concrete ale asupririi, trebue să demascăm aceste manifestări (aşa cum a fost nevoie să demascăm abuzurile din fabrici pentru a face agitaţie economică).

S'ar părea că-i clar. Dar tocmai aici se dovedeşte că în privinţa necesităţii de a dezvolta *sub toate aspectele* conştiinţa politică sunt de acord „toţi" numai în vorbe. Tocmai aici se dovedeşte că, de pildă, „Rabocee Delo" nu numai că nu şi-a luat sarcina organizării (sau cel puţin iniţiativa organizării) demascării politice din toate punctele de vedere, dar caută chiar *să tragă înapoi* şi „Iscra", care s'a apucat de acest lucru. Ascultaţi : „Lupta politică a clasei muncitoare este numai" (de fapt, nu este numai) „forma cea mai dezvoltată, mai largă şi mai reală a luptei economice" (programul lui „Rabocee Delo", „R. D." nr. 1, pag. 3). „Actualmente social-democraţii au sarcina să imprime luptei economice însăşi, pe cât e cu putinţă, un caracter politic" (Martânov în nr. 10, pag. 42). „Lupta economică este mijlocul cel mai larg utilizabil pentru atragerea massei în lupta politică activă" (rezoluţia congresului Uniunii şi „amendamentele" în „Două congrese", pag. 11 şi 17). Toate aceste teze, după cum poate vedea cititorul, străbat „Rabocee Delo" chiar dela apariţia ei şi până la ultimele „instrucţiuni ale redacţiei" — şi este evident că toate exprimă una şi aceeaşi concepţie asupra agitaţiei politice şi a luptei politice. Să privim această concepţie din punctul de vedere al părerii dominante la toţi economiştii, anume că agitaţia politică trebue *să urmeze* agitaţia economică. Să fie oare adevărat că lupta economică este în general * „mijlocul cel mai larg utilizabil" pentru atragerea massei în lupta politică? Nu e deloc adevărat. *Toate* mani-

* Spunem „în general" fiindcă în „Rabocee Delo" este vorba tocmai de principiile generale şi de sarcinile generale ale întregului partid. Fără îndoială că în practică sunt cazuri în care politicul *trebue* într'adevăr să urmeze economicul; dar numai economiştii sunt în stare să vorbească despre aceasta într'o rezoluţie care-i destinată întregii Rusii. E ştiut că sunt şi cazuri când „din capul locului" o agitaţie politică *se poate* duce „numai pe teren economic", şi totuşi „Rabocee Delo" a ajuns în cele din urmă la concluzia că „nu-i deloc nevoie" de aşa ceva („Două congrese", pag. 11). În capitolul următor vom arăta că tactica „politicilor" şi a revoluţionarilor nu numai că nu ignorează sarcinile trade-unioniste ale social-democraţiei, dar, dimpotrivă, numai ea *asigură* îndeplinirea lor consecventă.

festările, *de orice fel*, ale prigoanei poliţieneşti şi ale arbitrarului absolutist, şi nu numai manifestările legate cu lupta economică, sunt un mijloc nu mai puţin „larg utilizabil" pentru această atragere. Zemschi nacealnicii şi pedepsele corporale aplicate ţăranilor, venalitatea funcţionarilor şi comportarea poliţiei faţă de „poporul simplu" delà oraşe, lupta împotriva înfometaţilor şi înnăbuşirea năzuinţei poporului spre lumină şi ştiinţă, stoarcerea birurilor şi prigonirea sectelor religioase, muştruluirea soldaţilor şi tratarea cazonă a studenţilor şi a intelectualilor liberali, — pentruce oare toate acestea şi mii de alte manifestări de acelaş fel ale asupririi, care nu sunt de-a-dreptul legate cu lupta „economică", reprezintă în general mijloace şi prilejuri *mai puţin* „larg utilizabile" de agitaţie politică, de atragere a massei în lupta politică? Dimpotrivă: în totalitatea cazurilor curente în care muncitorul suferă (el însuşi sau pentru cei care îi sunt aproape) din pricina lipsei de drepturi, a arbitrarului şi violenţei, cazurile de prigoană poliţienească în lupta sindicală constitue, fără îndoială, numai o mică minoritate. Atunci dece *să restrângem* dinainte amploarea agitaţiei politice, proclamând ca „cel mai larg utilizabil" numai *unul* din mijloace, alături de care social-democratul trebue să găsească şi alte mijloace, în general vorbind, nu mai puţin „larg utilizabile"?

In timpuri demult, demult apuse (e un an de atunci!...), „Rabocee Delo" scria: „Revendicările politice imediate devin accesibile masselor după o grevă sau, în orice caz, după câteva greve", „îndată ce guvernul a pus în acţiune poliţia şi jandarmeria" (nr. 7, pag. 15, *August* 1900). Această teorie oportunistă a stadiilor este actualmente respinsă de Uniune, care ne face o concesie, declarând: „nu e deloc nevoie de a se duce din capul locului agitaţia politică numai pe teren economic" („Două congrese", pag. 11). Din simplul fapt că „Uniunea" reneagă o parte a vechilor ei erori, istoricul viitor al social-democraţiei ruse va vedea mai bine decât din orice lungi raţionamente cât de mult au înjosit economiştii noştri socialismul! Dar ce naivitate din partea Uniunii să-şi închipue că, renunţând la o formă de îngustare a politicii, ar putea să ne facă să consimţim la o altă formă de îngustare a ei! Nu ar fi fost oare mai logic să se spună şi aici că lupta economică trebue dusă pe o scară cât mai largă, că ea trebue folosită totdeauna

pentru agitaţia politică, dar că „nu este deloc nevoie" ca lupta economică să fie considerată ca mijlocul *cel mai larg* utilizabil pentru atragerea masselor în lupta politică activă?

Uniunea dă importanţă faptului că ea a înlocuit expresia „cel mai bun mijloc", care figura în rezoluţia corespunzătoare a congresului al 4-lea al Ligii muncitoreşti evreeşti (Bund), prin expresia „mijlocul cel mai larg utilizabil". Mărturisim că ne-ar fi greu să spunem care din aceste două rezoluţii este mai bună: după părerea noastră, *una este mai rea decât alta*. Atât Uniunea cât şi Bundul (poate, în parte, chiar inconştient, sub influenţa tradiţiei) alunecă spre interpretarea economistă, trade-unionistă a politicii. Că aceasta se face cu ajutorul expresiei: „cel mai bun" sau al expresiei: „cel mai larg utilizabil", asta nu schimbă, în fond, cu nimic chestiunea. Dacă Uniunea ar spune că „agitaţia politică pe teren economic" este mijlocul cel mai larg utilizat (şi nu „utilizabil"), ea ar avea dreptate în privinţa unei anumite perioade a dezvoltării mişcării noastre social-democrate. Anume, ar avea dreptate în privinţa *economiştilor*, în privinţa multor practicieni (dacă nu în privinţa majorităţii lor) din anii 1898—1901, pentrucă aceşti practicieni-economişti *au utilizat* într'adevăr agitaţia politică (în măsura în care în general au utilizat-o!) *aproape exclusiv pe teren economic. O asemenea* agitaţie politică au admis-o şi chiar au recomandat-o, după cum am văzut, şi „Raboceaia Mâsli" şi „Grupul autoeliberării"! „Rabocee Delo" ar fi trebuit *să condamne categoric* faptul că agitaţia economică, folositoare, era însoţită de restrângerea dăunătoare a luptei politice. In loc de aceasta însă ea declară mijlocul cel mai larg utiliz*at (de către economişti)* drept mijlocul cel mai larg utiliz*abil*. Nu-i de mirare că, atunci când numim pe aceşti oameni economişti, nu le rămâne altceva decât să ne înjure de mama focului, să ne facă şi „mistificatori", şi „dezorganizatori", şi „nunţi papali" şi „calomniatori" *; să se plângă în faţa lumii întregi că li s'a adus o ofensă gravă şi aproape să se jure că „absolut nicio organizaţie social-democrată nu păcătueşte astăzi prin economism" **. Ah, ce calomniatori sunt politicii ăştia răi! Nu cumva au inventat într'adins economismul pentru ca din simplă răutate să aducă oamenilor ofense grave?

* Expresii din broşura „Două congrese", pag. 31, 32, 28 şi 30.
** „Două congrese", pag. 32.

Ce înțeles concret, real are în gura lui Martânov acest mod de a formula sarcina social-democrației : „să imprime luptei economice însăși un caracter politic“ ? Lupta economică este lupta colectivă a muncitorilor împotriva patronilor pentru condiții mai avantajoase *de vânzare a forței de muncă,* pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale muncitorilor. Această luptă este în mod necesar o luptă profesională, fiindcă condițiile de muncă sunt extrem de felurite în diferitele profesiuni, și, prin urmare, lupta pentru *îmbunătățirea* acestor condiții nu poate să fie dusă altfel decât pe profesiuni (de către sindicatele profesionale în Apus, de către asociații profesionale vremelnice și prin manifeste în Rusia etc.). A imprima „luptei economice însăși un caracter politic“, înseamnă, prin urmare, a urmări înfăptuirea acelorași revendicări profesionale și aceleași îmbunătățiri ale condițiilor profesionale de muncă cu ajutorul „măsurilor legislative și administrative“ (cum se exprimă Martânov în pagina următoare, 43, a articolului său). Tocmai aceasta o fac și au făcut-o totdeauna toate sindicatele muncitorești. Răsfoiți lucrarea învățaților serioși (și oportuniștilor „serioși“) soții Webb, și veți vedea că sindicatele muncitorești din Anglia au înțeles și înfăptuesc demult sarcina de „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, că ele luptă demult pentru libertatea de grevă, pentru înlăturarea tuturor piedicilor juridice puse mișcării cooperatiste și sindicale, pentru legi de ocrotire a femeilor și copiilor, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă prin legiferarea sanitară și industrială etc.

Așa dar, în dosul frazei pompoase : „a imprima luptei economice *însăși* un caracter politic“, care sună a ceva „grozav“ de adânc și de revoluționar, se ascunde în fond tendința tradițională *de a coborî* politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste ! Sub aparența îndreptării unilateralității „Iscrei“, care pune, vedeți d-v., „revoluționarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții“ *, ni se servește ca ceva nou *lupta pentru reforme economice.* In realitate, fraza : „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“ nu conține nimic altceva decât lupta pentru reforme economice. Martânov însuși ar fi putut ajunge la această concluzie simplă, dacă s'ar fi gândit mai bine la înțelesul propriilor sale cuvinte. „Partidul nostru — spune el, ridicând arma sa cea mai grozavă împotriva „Iscrei“ — ar putea și ar trebui să prezinte guvernului revendicări concrete de măsuri administrative și legislative împotriva exploatării economice, împotriva șomajului, împotriva foametei etc.“ („Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 42—43). Revendicări concrete de măsuri — nu înseamnă oare aceasta a cere reforme sociale ? Și noi întrebăm încă odată pe cititorii nepărtinitori : calomniem noi oare pe rabocedelți — să mi se ierte această greoaie expresie curentă — numindu-i bernsteinieni deghizați atunci când ei prezintă ca o *divergență* a lor cu „Iscra“ teza asupra necesității luptei pentru reforme economice ?

* „Rabocee Delo“ nr. 10, pag. 60. Aceasta este varianta martânovistă de aplicare, la starea actuală haotică a mișcării noastre, a tezei : „fiecare pas al mișcării reale este mai important decât o duzină de programe“, aplicare pe care am caracterizat-o mai sus. In fond aceasta nu este decât traducerea în rusește a faimoasei fraze a lui Bernstein : „mișcarea este totul, scopul final nu-i nimic“.

Social-democrația revoluționară a inclus și include întotdeauna în activitatea sa lupta pentru reforme. Dar ea se folosește de agitația „economică“ nu numai pentru a cere guvernului diferite măsuri, ci deasemeni (și înainte de toate) pentru a-i cere să înceteze să fie un guvern absolutist. Afară de aceasta, ea socotește de datoria sa să ceară guvernului acest lucru *nu numai* pe tărâmul luptei economice, ci și pe tărâmul tuturor manifestărilor vieții social-politice în general. Intr'un cuvânt, ea subordonează lupta pentru reforme, ca o parte întregului, luptei revoluționare pentru libertate și pentru socialism. Martânov însă reînvie într'o altă formă teoria stadiilor, căutând să prescrie o cale de dezvoltare neapărat economică, ca să zicem așa, luptei politice. Formulând într'un moment de creștere a valului revoluționar „sarcina“ pretins deosebită a luptei pentru reforme, el trage prin aceasta partidul înapoi și dă apă la moară atât oportunismului „economist“, cât și celui liberal.

Mai departe. Ascunzând cu pudicitate lupta pentru reforme sub teza pompoasă : „a imprima luptei economice însăși un caracter politic“, Martânov cere, ca ceva deosebit, *numai reforme economice* (ba chiar numai reforme de fabrică). Dece a făcut el aceasta, nu știm. Poate dintr'o simplă scăpare din vedere ? Dar dacă el ar avea în vedere nu numai reformele „de fabrică“, atunci întreaga sa teză, citată mai sus, și-ar pierde orice sens. Poate fiindcă el socotește

posibile și probabile din partea guvernului numai „concesii" în domeniul economic ? * Dacă-i așa, avem de-a-face aci cu o ciudată eroare : concesiile sunt posibile și se fac în domeniul legiferării și atunci când este vorba de pedepsele corporale, de acte de identitate, de plăți de răscumpărare, de secte religioase, de cenzură etc. etc. Concesiile (sau pseudo-concesiile) „economice" sunt, firește, cele mai ieftine și mai avantajoase pentru guvern, fiindcă prin aceasta el nădăjduește să inspire încredere masselor muncitorești. Dar tocmai deaceea noi, social-democrații, *nu trebue* să prilejuim în niciun chip și absolut prin nimic părerea (sau impresia rezultată din neînțelegere) că am pune mai mult preț pe reformele economice și că tocmai ele ar fi socotite de noi ca deosebit de însemnate etc. „Aceste revendicări — spune Martânov, vorbind de revendicările concrete de măsuri legislative și administrative pe care le-a formulat mai sus — n'ar fi o vorbă goală, deoarece, promițând anumite rezultate palpabile, ele ar putea fi susținute în mod activ de massa muncitorească"... Noi nu suntem economiști, o nu ! Noi numai ne târîm în fața „palpabilității" rezultatelor concrete tot atât de slugarnic ca și domnii Bernstein, Procopovici, Struve, R. M. e tutti quanti **. Noi lăsăm numai să se înțeleagă (împreună cu Narcis Tuporâlov) că tot ce nu „promite rezultate palpabile" este „o vorbă goală"! Noi numai ne exprimăm astfel, ca și cum massa muncitorească nu ar fi capabilă (și n'ar fi dovedit capacitatea ei, în ciuda acelora care vor să-i atribue propriul lor filistinism) să susțină în mod activ *orice* protest împotriva absolutismului, chiar și atunci când aceasta *nu-i promite absolut niciun rezultat palpabil !*

Să luăm, de pildă, aceleași exemple date de însuși Martânov cu privire la „măsurile" împotriva șomajului și foametei. In timp ce „Rabocee Delo" se ocupă, judecând după promisiunea ei, de elaborarea și formularea unor „revendicări concrete (în formă de proiecte de lege ?) de măsuri legislative și administrative" „care să promită rezultate palpabile", în acelaș timp „Iscra", „care pune în mod invariabil revoluționarea dogmei mai presus de revoluționarea vieții", caută să explice legătura indisolubilă dintre șomaj și întreaga orânduire capitalistă, avertizează că „vine foametea", demască „lupta" polițistă „împotriva înfometaților" și revoltătorul „regulament provizoriu al regimului de ocnă"; în acelaș timp „Zaria" publică sub formă de broșură de agitație acea parte din „Cronica internă" * care se ocupă de foamete. Dar, doamne, cât de „unilaterali" s'au dovedit a fi ortodocșii, cu incorigibila lor îngustime de vederi, acești dogmatici surzi la poruncile „vieții însăși". In niciunul din articolele lor nu se găsea — ce oroare ! — *nicio* „revendicare concretă" — închipuiți-vă, absolut niciuna — „care să promită rezultate palpabile" ! Nenorociții de dogmatici ! Ar trebui dați la învățătură la Cricevschi și la Martânov, pentru ca să se convingă că tactica este un proces de creștere, a ceeace crește etc. și că trebue să se imprime un caracter politic luptei economice *însăși !*

„In afară de însemnătatea ei direct revoluționară, lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului („luptă *economică* împotriva guvernului" !!) mai are și însemnătatea că face pe muncitori să se ciocnească mereu de problema lipsei lor de drepturi politice" (Martânov, pag. 44). Nu cităm această frază pentru a repeta a suta și a mia oară ceeace am spus mai sus, ci pentru a mulțumi în chip deosebit lui Martânov pentru această nouă și excelentă formulare : „Lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului". Admirabil ! Cu ce talent inegalabil, cu ce măiastră eliminare a tuturor divergențelor parțiale și deosebirilor de nuanță dintre economiști este exprimată aici, într'o propoziție scurtă și clară, *toată esența* economismului, începând cu chemarea muncitorilor la „lupta politică pe care ei o duc în interesul general, în vederea îmbunătățirii situației tuturor muncitorilor" **, continuând cu teoria stadiilor și sfârșind cu rezoluția congresului asupra „mijlocului celui mai larg utilizabil" etc. „Lupta economică împotriva guvernului" este tocmai politica trade-unionistă, dela care e încă foarte, foarte departe până la politica social-democrată.

* Pag. 43 : „Firește, dacă noi recomandăm muncitorilor să prezinte guvernului anumite revendicări economice, o facem fiindcă în domeniul *economic* guvernul absolutist este dispus, de nevoie, să facă oarecare concesii".

** — și toți de o seamă cu ei. — *Nota Trad.*

* Vezi volumul de față, pag. 239—259. — *Nota Trad.*

** „Rabocaia Mâsli", „Suplimentul special", pag. 14.

b) POVESTEA DESPRE FELUL CUM A ADÂNCIT MARTÂNOV PE PLEHANOV

„Ce mulţi lomonosovi social-democraţi au apărut la noi în ultimul timp!“ a remarcat odată un tovarăş, făcând aluzie la uimitoarea înclinare a multora din cei care înclină spre economism, de a căuta să ajungă neapărat „cu propria lor minte“ la adevăruri mari (de felul aceluia că lupta economică face pe muncitori să se ciocnească de problema lipsei lor de drepturi) şi de a ignora în acelaş timp, cu superba indiferenţă a unui geniu înnăscut, tot ce a dat dezvoltarea anterioară a gândirii revoluţionare şi a mişcării revoluţionare. Un asemenea geniu înnăscut este Lomonosov-Martânov. Aruncaţi o privire asupra articolului său „Probleme la ordinea zilei“ şi veţi vedea cum *se apropie* „cu propria lui minte“ de lucruri demult spuse de Axelrod (pe care Lomonosov al nostru îl trece bine înţeles cu totul sub tăcere); cum, de exemplu, *începe* să înţeleagă că nu putem ignora atitudinea de opoziţie a uneia sau alteia din păturile burgheziei („Rabocee Delo“ nr. 9, pag. 61, 62, 71; compară cu „Răspunsul“ redacţiei lui „Rabocee Delo“ către Axelrod, pag. 22, 23-24) etc. Dar — vai! — el „se apropie“ numai, „începe“ numai, atât şi nimic mai mult, căci e totuşi atât de departe de a fi înţeles ideile lui Axelrod, încât vorbeşte de „lupta economică împotriva patronilor şi guvernului“. Trei ani de zile (1898—1901) s'a căsnit „Rabocee Delo“ să-l înţeleagă pe Axelrod, — şi totuşi nu l-a înţeles! Poate că şi aceasta se explică prin faptul că social-democraţia, „ca şi omenirea“, îşi pune totdeauna numai sarcini pe care le poate realiza?

Dar lomonosovii nu se disting numai prin faptul că sunt multe lucruri pe care nu le cunosc (aceasta încă n'ar fi o nenorocire aşa de mare!), dar şi prin faptul că nu-şi dau seama de ignoranţa lor. Aceasta este o adevărată nenorocire, care îi face să se apuce „să adâncească“ pe Plehanov.

„De când a scris Plehanov cartea menţionată („Despre sarcinile socialiştilor în lupta împotriva foametei în Rusia“), a curs multă apă pe gârlă — povesteşte Lomonosov-Martânov. — Social-democraţii care au condus timp de 10 ani lupta economică a clasei muncitoare... n'au reuşit încă să dea o fundamentare teoretică largă tacticii partidului. Acum această chestiune este coaptă. Şi dacă am voi să dăm o asemenea fundamentare teoretică, ar trebui neapărat să aprofundăm într'o măsură însemnată principiile de tactică pe care le-a dezvoltat cândva Plehanov... Acum ar trebui să definim deosebirea dintre propagandă şi agitaţie altfel decât a făcut-o Plehanov“ (Martânov citase puţin mai înainte cuvintele lui Plehanov: „propagandistul transmite multe idei unuia sau mai multor oameni, pe când agitatorul nu transmite decât o singură idee sau numai câteva idei, dar unei masse întregi de oameni“). „Prin propagandă noi am înţelege explicarea revoluţionară a întregii orânduiri sociale de astăzi sau a unora din manifestările ei, indiferent dacă aceasta se face într'o formă accesibilă numai câtorva sau accesibilă massei largi. Prin agitaţie, în înţelesul strict al cuvântului (sic!), am înţelege chemarea massei la anumite acţiuni concrete, înlesnirea intervenţiei revoluţionare directe a proletariatului în viaţa publică“.

Felicităm social-democraţia rusă, ba şi pe cea internaţională, pentru această terminologie nouă, martânovistă, mai riguroasă şi mai profundă. Până acum credeam (împreună cu Plehanov şi cu toţi conducătorii mişcării muncitoreşti internaţionale) că propagandistul, când tratează, de pildă, tot chestiunea şomajului, trebue să explice natura capitalistă a crizelor, să arate cauza pentru care ele sunt inevitabile în societatea modernă, să arate necesitatea transformării ei într'o societate socialistă etc. Intr'un cuvânt, el trebue să dea „multe idei“, atât de multe, încât numai un număr (relativ) mic de persoane vor putea să-şi însuşească dintr'odată toate aceste idei în totalitatea lor. Agitatorul însă, vorbind despre aceeaşi chestiune, va alege exemplul cel mai izbitor şi mai cunoscut tuturor celor care-l ascultă — de pildă, moartea unei familii de şomeri din pricina foamei, creşterea mizeriei etc. — şi, folosind acest fapt cunoscut fiecăruia, îşi va concentra toate eforturile pentru a transmite „massei“ *o singură idee,* şi anume: cât de absurdă este contradicţia dintre creşterea bogăţiei şi creşterea mizeriei, căutând *să trezească* nemulţumirea şi revolta massei împotriva acestei nedreptăţi strigătoare la cer şi lăsând pe seama propagandistului explicarea completă a acestei contradicţii. Deaceea propagandistul acţionează mai ales prin cuvântul *tipărit,* iar agitatorul prin *viu* grai. Propagandistului i se cer alte calităţi decât agitatorului. Pe Kautsky şi pe Lafargue, de pildă, îi considerăm propagandişti, iar pe Bebel şi pe Guesde agitatori. A admite însă un al treilea domeniu sau o a treia funcţie a activităţii practice, funcţia de „a chema massele la anumite acţiuni concrete“, este cea mai mare absurditate, fiindcă „chemarea“, ca act singular, ori întregeşte în chip firesc şi necesar şi tratatul teoretic, şi broşura de propagandă, şi cuvântarea agitatorică, ori reprezintă o funcţie pur executivă. Intr'adevăr, să luăm, de

pildă, lupta actuală a social-democraţilor germani împotriva taxelor vamale pe cereale. Teoreticienii scriu studii asupra politicii vamale şi „chiamă“, să zicem, la luptă pentru tratate comerciale şi pentru libertatea comerţului; propagandistul face acelaş lucru în revistă, iar agitatorul în cuvântări publice. „Acţiunile concrete“ ale massei constau în acest moment în semnarea de petiţii adresate Reichstagului, prin care se cere să nu fie mărite taxele vamale pe cereale. Chemarea la aceste acţiuni porneşte indirect dela teoreticieni, propagandişti şi agitatori, iar direct dela muncitorii care adună iscălituri în fabrici şi locuinţe. După „terminologia martânovistă“ ar reieşi — nu-i aşa? — că Kautsky şi Bebel sunt amândoi propagandişti, iar cei care adună iscălituri sunt agitatori.

Exemplul Germanilor mi-a amintit cuvântul german Verballhornung, adică balhornizare. Johann Ballhorn a fost un editor din Leipzig care a trăit în secolul al XVI-lea. El a scos un abecedar care, după obicei, conţinea şi un desen înfăţişând un cocoş. Numai că, în locul chipului obişnuit al unui cocoş cu pinteni la picioare, desenul înfăţişa un cocoş fără pinteni, dar cu două ouă alături de el. Pe coperta abecedarului era adăugat: „ediţie *îndreptată* de Johann Ballhorn“. De atunci Germanii numesc Verballhornung o astfel de „îndreptare“ care în realitate este o înrăutăţire. Şi fără să vrei îţi aminteşti de Ballhorn, când vezi cum „adâncesc“ martânovii pe Plehanov...

Pentruce „a născocit“ Lomonosov al nostru acest talmeş-balmeş? Pentru a ilustra că „Iscra“ „acordă atenţie numai unei laturi a chestiunii, cum a făcut şi Plehanov încă acum cincisprezece ani“ (39). „In «Iscra», cel puţin în momentul de faţă, sarcinile propagandei împing pe planul al doilea sarcinile agitaţiei“ (52). Dacă traducem această ultimă frază din limba lui Martânov în limba pe care o vorbeşte toată lumea (căci omenirea n'a apucat încă să-şi însuşească terminologia nou descoperită), atunci ajungem la următoarele: în „Iscra“ sarcinile propagandei politice şi agitaţiei politice împing pe planul al doilea sarcina „de a prezenta guvernului revendicări concrete de măsuri legislative şi administrative“ „care să promită anumite rezultate palpabile“ (sau revendicări de reforme sociale, dacă ne este permis să mai întrebuinţăm odată, o singură dată, vechea terminologie a vechii omeniri, care încă n'a ajuns la nivelul

lui Martânov). Propunem cititorului să compare cu această teză următoarea tiradă:

„In aceste programe“ (programele social-democraţilor revoluţionari) „ne izbeşte şi faptul că ele pun mereu pe primul plan avantajele activităţii muncitorilor în parlament (care nu există la noi), ignorând cu desăvârşire (din cauza nihilismului lor revoluţionar) însemnătatea participării muncitorilor la adunările fabricanţilor pentru reglementarea muncii în fabrici, adunări care există la noi... sau fie şi a participării muncitorilor la administraţia comunală“...

Autorul acestei tirade exprimă ceva mai de-a-dreptul, mai limpede şi mai deschis decât Martânov aceeaşi idee la care Lomonosov-Martânov a ajuns cu propria sa minte. Acest autor este R. M., care a scris această tiradă în „Suplimentul special“ al ziarului „Raboceaia Mâsli“ (pag. 15).

c) DEMASCARILE POLITICE ŞI „CULTIVAREA COMBATIVITAŢII REVOLUŢIONARE“

Indreptând împotriva „Iscrei“ „teoria“ sa a „sporirii combativităţii massei muncitoreşti“, Martânov a dat de fapt la iveală tendinţa *de a subaprecia* această combativitate, deoarece el a declarat drept mijloc preferabil, extrem de important şi „cel mai larg utilizabil“ pentru trezirea acestei combativităţi şi drept teren al acestei combativităţi aceeaşi luptă economică în faţa căreia se târau pe brânci şi toţi economiştii. Această eroare este caracteristică tocmai pentrucă ea nu este proprie numai lui Martânov. In realitate, „sporirea combativităţii massei muncitoreşti“ poate fi dobândită numai dacă *nu ne vom mărgini* la „agitaţia politică pe teren economic“. Şi una din condiţiile principale pentru lărgirea necesară a agitaţiei politice este organizarea demascării politice *din toate punctele de vedere.* Altfel decât prin aceste demascări *nu se poate* cultiva conştiinţa politică şi combativitatea revoluţionară a masselor. Deaceea această activitate constitue una din funcţiile cele mai importante ale întregii social-democraţii internaţionale; căci nici libertatea politică nu înlătură câtuşi de puţin necesitatea activităţii de demascare, ci schimbă doar întrucâtva direcţia acesteia. De pildă, partidul german îşi întăreşte îndeosebi poziţiile şi îşi lărgeşte influenţa tocmai mulţumită energiei neobosite a campaniei lui de demascare politică. Conştiinţa clasei muncitoare nu poate fi o conştiinţă cu adevărat po-

litică dacă muncitorii nu sunt deprinşi să reacţioneze la *toate* cazurile de arbitrar şi asuprire, violenţă şi abuz, *oricare ar fi clasele* atinse de aceste cazuri ; — şi anume, să reacţioneze tocmai din punctul de vedere social-democrat, şi nu din vreun alt punct de vedere. Conştiinţa masselor muncitoreşti nu poate fi o conştiinţă cu adevărat de clasă dacă muncitorii nu vor învăţa, pe baza faptelor şi evenimentelor politice concrete, şi anume a celor la ordinea zilei (actuale), să observe pe *fiecare* dintre celelalte clase sociale în *toate* manifestările vieţii lor intelectuale, morale şi politice, dacă nu vor învăţa să aplice în practică analiza materialistă şi aprecierea materialistă a *tuturor* laturilor activităţii şi vieţii *tuturor* claselor, păturilor şi grupurilor populaţiei. Cine îndreaptă atenţia, spiritul de observaţie şi conştiinţa clasei muncitoare exclusiv sau chiar numai cu precădere asupra ei însăşi, acela nu este social-democrat, deoarece conştiinţa clasei muncitoare este indisolubil legată de limpezimea deplină nu numai a reprezentărilor teoretice... mai bine zis nu atât a reprezentărilor teoretice asupra relaţiilor dintre *toate* clasele societăţii de astăzi, cât a reprezentărilor dobândite în această privinţă din experienţa vieţii politice. Iată dece este atât de adânc dăunătoare şi atât de adânc reacţionară prin semnificaţia ei practică teoria economiştilor noştri că lupta economică ar fi mijlocul cel mai larg utilizabil pentru a atrage massele în mişcarea politică. Pentru a deveni social-democrat, muncitorul trebue să vadă clar natura economică şi fizionomia social-politică a moşierului şi a popii, a înaltului dregător şi a ţăranului, a studentului şi a vagabondului, să cunoască părţile lor tari şi slabe, să ştie să se orienteze în frazele curente şi în felurite sofisme sub care fiecare clasă şi fiecare pătură îşi *ascunde* năzuinţele ei egoiste şi adevărata ei „fire", să ştie să-şi dea seama care instituţii şi care legi oglindesc şi cum anume oglindesc cutare sau cutare interese. Dar această „reprezentare limpede" nu poate fi dobândită din nicio carte. Ea poate fi dată numai de tablouri vii şi de demascarea promptă a celor ce se petrec în momentul respectiv în jurul nostru, a lucrurilor despre care vorbesc sau chiar numai şoptesc toţi şi fiecare în felul lui, a ceeace îşi găseşte expresia în cutare sau cutare evenimente, cifre, sentinţe judecătoreşti etc. etc. Această demascare politică multilaterală

este condiţia necesară şi *principală* a cultivării combativităţii revoluţionare a masselor.

Dece muncitorul rus îşi manifestă încă prea puţin combativitatea revoluţionară în ceeace priveşte sălbatica comportare a poliţiei faţă de popor, prigonirea sectanţilor, maltratarea ţăranilor, blestemăţiile cenzurii, schingiuirea soldaţilor, înnăbuşirea năzuinţelor culturale celor mai nevinovate etc. ? Nu cumva pentrucă „lupta economică" nu-l „face să se lovească" de aceste lucruri, pentrucă aceste lucruri nu-i prea „promit" „rezultate palpabile", „pozitive" ? Nu, această părere nu înseamnă, repetăm, nimic altceva decât o încercare de a arunca propria ta vină asupra altuia, de a arunca propriul său filistinism (şi bernsteinism) asupra massei muncitoreşti. Trebue să ne învinuim pe noi înşine, propria noastră rămânere în urmă faţă de mişcarea masselor, să ne învinuim că n'am fost încă în stare să organizăm demascări destul de ample, de vii şi de prompte ale tuturor acestor infamii. Dacă am face aceasta (şi noi trebue şi putem s'o facem), atunci şi cel mai simplu muncitor va înţelege *sau va simţi* că studentul şi sectantul, ţăranul şi scriitorul sunt batjocoriţi şi maltrataţi de aceeaşi forţă a întunericului care-l asupreşte şi pe el şi-l striveşte în viaţă pas cu pas. Şi simţind aceasta, va fi cuprins de dorinţa irezistibilă de a reacţiona şi el, va fi în stare să huiduiască astăzi pe cenzori, mâine să demonstreze în faţa locuinţei guvernatorului care a înnăbuşit o răscoală ţărănească, poimâine să dea o lecţie jandarmilor în sutană care au rolul de sfântă inchiziţie etc. Am făcut încă foarte puţin, aproape nimic din ceeace se cere pentru *a arunca* în massele muncitoreşti demascări prompte şi multilaterale. Mulţi dintre noi nici nu sunt încă conştienţi de această *datorie* a lor ; ei se târăsc spontan în coada „luptei mărunte de zi cu zi", dusă în cadrul strâmt al vieţii de fabrică. A spune, când aşa stau lucrurile, că „«Iscra» are tendinţe să diminueze importanţa pe care progresul luptei mărunte de zi cu zi o are în comparaţie cu importanţa propagării ideilor strălucite şi desăvârşite" (Martânov pag. 61), înseamnă a trage partidul înapoi, înseamnă a apăra şi a proslăvi lipsa noastră de pregătire şi starea noastră de înapoiere.

Cât priveşte chemarea masselor la acţiune, ea va veni dela sine de îndată ce va exista o agitaţie politică energică şi demascări vii şi izbitoare. A prinde pe cineva asupra fap-

tului și a-l înfiera numaidecât în fața tuturor și peste tot locul, acest lucru în sine are mai mult efect decât orice „chemare“; efectul lui este adesea de așa natură încât după aceea devine cu neputință să stabilești cine anume „a chemat“ mulțimea și cine anume a propus cutare sau cutare plan de demonstrație etc. Să chemi — nu în înțelesul general, ci în înțelesul concret al cuvântului — acest lucru se poate face numai la locul acțiunii; să cheme poate numai acela care dă el însuși și imediat exemplu. Iar datoria noastră, a publiciștilor social-democrați, este să adâncim, să lărgim și să intensificăm demascarea politică și agitația politică.

Vorbind despre „chemări“, vom releva că *„Iscra“ a fost singurul organ* care *înainte* de evenimentele din primăvară *a chemat* pe muncitori să intervină activ în chestiunea încorporării forțate a studenților, chestiune care nu *promitea* absolut niciun *rezultat palpabil*. Indată după publicarea ordonanței din 11 Ianuarie cu privire la „încorporarea a 183 de studenți“, „Iscra“ a publicat un articol asupra acestei chestiuni (nr. 2, Februarie) * și, *înaintea* oricărui început de demonstrație, *a chemat* de-a-dreptul „pe muncitor să vină în ajutorul studentului“, a chemat „poporul“ să răspundă deschis la nerușinata provocare a guvernului. Intrebăm pe toți și pe fiecare: cum și prin ce se explică faptul interesant că Martânov, care vorbește atât de mult de „chemări“, care consideră „chemările“ chiar ca un gen deosebit de activitate, n'a suflat niciun cuvânt despre *această* chemare? Și dacă așa stau lucrurile, nu este o dovadă de filistinism faptul că Martânov declară că „Iscra“ este *unilaterală*, pentrucă nu „chiamă“ îndeajuns la lupta pentru revendicări „care să promită rezultate palpabile“?

Economiștii noștri, inclusiv „Rabocee Delo“, au avut succes mulțumită faptului că s'au adaptat muncitorilor înapoiați. Dar muncitorul social-democrat, muncitorul revoluționar (și numărul acestor muncitori crește mereu) va respinge cu indignare toate aceste raționamente asupra luptei pentru revendicări care „să promită rezultate palpabile“ etc., fiindcă va înțelege că toate acestea sunt simple variante ale vechiului cântec al sporului de o copeică la rublă. Un astfel de muncitor va spune sfătuitorilor săi dela „Raboceaia

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 391—396. — *Nota Trad.*

Mâsli“ și „Rabocee Delo“: degeaba vă agitați, domnilor, amestecându-vă cu atâta zel în treburi pe care noi singuri suntem în stare să le ducem la capăt și sustrăgându-vă dela îndeplinirea adevăratelor voastre îndatoriri. Nu e deloc rațional să spuneți că sarcina social-democraților e să imprime luptei economice însăși un caracter politic; asta e numai un început și nu în aceasta constă sarcina principală a social-democraților, căci în lumea întreagă, la fel ca și în Rusia, *poliția însăși începe adesea să imprime* luptei economice un caracter politic, muncitorii învață singuri să înțeleagă de partea cui este guvernul *. Căci „lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor și guvernului“, de care faceți atâta caz de parcă ați fi descoperit America, este dusă de muncitorii din colțurile cele mai îndepărtate ale Rusiei, care au auzit de greve, dar n'au auzit aproape nimic de socialism. Căci acea „combativitate“ a noastră, a muncitorilor, pe care voi voiți cu toții s'o sprijiniți formulând revendicări concrete care promit rezultate palpabile, noi o avem deja și noi înșine formulăm în munca noastră zilnică, măruntă, sindicală aceste revendicări concrete, de multe ori fără niciun fel de ajutor din partea intelectualilor. Dar o *asemenea* combativitate nu ne ajunge. Nu suntem copii care pot fi hrăniți cu terciul unei politici numai „economice“. Noi vrem să știm tot ceeace știu și ceilalți, vrem să cunoaștem în amănunțime *toate* laturile vieții politice și să luăm parte *activă* la fiecare eveniment politic. Pentru aceasta se cere ca intelectualii să ne repete mai puțin ceeace știm și singuri ** și să ne dea

* Cerința „de a imprima luptei economice însăși un caracter politic“ exprimă în chipul cel mai izbitor *ploconirea în fața spontaneității* în domeniul activității politice. De cele mai multe ori lupta economică ia un caracter politic *în mod spontan*, adică fără amestecul „bacilului revoluționar al intelectualilor“, fără amestecul social-democraților conștienți. De pildă, lupta economică a muncitorilor din Anglia a luat un caracter politic fără nicio participare a socialiștilor. Sarcina social-democraților nu se limitează însă la agitația politică pe teren economic; sarcina lor este *de a transforma* această politică trade-unionistă într'o luptă politică social-democrată, *de a folosi* licăririle de conștiință politică pe care lupta economică le trezește în muncitori, pentru *a-i ridica* la nivelul conștiinței politice *social-democrate*. Iar martânovii, în loc de a ridica și de a imbolдi conștiința politică deșteptată spontan, *se prosternează în fața spontaneității*, susținând și repetând până ți se face silă că lupta economică îi face pe muncitori „să se lovească“ de problema lipsei lor de drepturi politice. Partea proastă, domnilor, e că această deșteptare spontană a conștiinței politice trade-unioniste nu vă face pe voi *„să vă loviți“* de problema sarcinilor voastre social-democrate!

** Pentru a dovedi că toată această cuvântare a muncitorilor către economiști n'am scornit-o din capul nostru, ne referim la doi martori care, fără îndoială, cunosc în mod direct mișcarea muncitorească și care nu sunt deloc înclinați a fi părtinitori față de noi, „dogmaticii“, — căci unul dintre ei este un economist (care consideră până și pe „Rabocee Delo“ un organ politic), iar celălalt un terorist. Primul martor este autorul unui articol remarcabil prin veracitatea și violciunea lui: „Mișcarea muncitorească din Petersburg și sarcinile practice

mai mult din ceeace nu știm încă, din ceeace noi singuri nu putem dobândi niciodată din experiența noastră de fabrică și din experiența noastră „economică" — și anume : cunoștințe politice. Aceste cunoștințe voi, intelectualii, le puteți dobândi și sunteți *datori* să ni le împărtășiți într'o măsură de o sută și de o mie de ori mai mare decât ați făcut-o până acum, și să ni le împărtășiți nu numai sub formă de raționamente, broșuri și articole (care sunt adesea — iertați-mi sinceritatea ! — cam plictisitoare), ci neapărat sub forma unei *demascări* vii a tot ceeace guvernul și clasele noastre stăpânitoare fac acum în toate domeniile vieții. Indepliniți-vă cu mai multă râvnă această datorie a voastră și *vorbiți mai puțin de „sporirea combativității massei muncitorești"*. Noi suntem cu mult mai activi decât vă închipuiți și știm să susținem prin lupte de stradă deschise chiar și revendicările care nu promit niciun „rezultat palpabil" ! Și nu voi aveți căderea să „sporiți" combativitatea noastră, fiindcă *vouă înșivă vă lipsește tocmai combativitatea.* Ploconiți-vă mai puțin, domnilor, în fața spontaneității și preocupați-vă mai mult de sporirea *propriei voastre* combativități !

d) CE ARE COMUN ECONOMISMUL CU TERORISMUL?

Mai sus, în notă, am pus față în față un economist și un terorist ne-social-democrat, care întâmplător au fost solidari între ei. Intre unii și alții există totuși, în general vorbind, o legătură nu întâmplătoare, ci o legătură lăuntrică necesară, asupra căreia vom reveni mai jos și despre care trebue să vorbim aici tocmai în legătură cu chestiunea cultivării combativității revoluționare. Teroriștii de astăzi și economiștii au o rădăcină comună : *ploconirea în fața spontaneității,* despre care am vorbit în capitolul precedent ca de

ale social-democrației", publicat în „Rabocee Delo" nr. 6. El împarte pe muncitori în 1) revoluționari conștienți, 2) o pătură intermediară și 3) restul massei. Pătura intermediară, spune el, „de multe ori se interesează mai mult de problemele vieții politice decât de interesele sale economice imediate, a căror legătură cu condițiile sociale generale e demult înțeleasă"... „Raboceaia Mâsli" „este aspru criticată" : „mereu aceleași lucruri demult cunoscute, demult citite", „nici în cronica politică nu găsești nimic" (pag. 30 și 31). Dar chiar și al treilea strat: „massa muncitorească mai receptivă, mai tânără și mai puțin pervertită de cârciumă și de biserică, și care n'are aproape niciodată posibilitatea să-și procure o carte cu conținut politic, discută alandala despre fenomenele vieții politice, reflectând, pe baza unor informații fragmentare, asupra turburărilor studențești" etc. Iar teroristul scrie : „...Ei citesc odată, de două ori cele scrise despre faptele mărunte din viața de fabrică din diferite orașe, altele decât ale lor, și apoi o lasă baltă... E plictisitor... Să nu vorbești despre stat într'un ziar muncitoresc... înseamnă să-l privești pe muncitor ca pe un copil mic... Muncitorul nu-i un copilaș" („Svoboda", publicația grupului revoluționar-socialist, pag. 69 și 70).

un fenomen general și pe care o examinăm acum din punctul de vedere al înrâuririi ce o are în domeniul activității politice și al luptei politice. La prima vedere, afirmația noastră ar putea să pară paradoxală : atât de mare pare să fie deosebirea dintre cei care subliniază „lupta măruntă de zi cu zi" și cei care chiamă la o luptă individuală plină de abnegație. Dar aceasta nu este un paradox. Economiștii și teroriștii se ploconesc în fața celor doi poli diferiți ai aceluiaș curent al spontaneității : economiștii se ploconesc în fața spontaneității „mișcării pur muncitorești", teroriștii în fața spontaneității înflăcăratei indignări a intelectualilor care nu știu sau nu au posibilitatea să lege activitatea revoluționară într'un singur tot cu mișcarea muncitorească. Aceluia care nu mai crede acum sau nu a crezut niciodată în această posibilitate, îi este într'adevăr greu să găsească pentru sentimentul său de indignare și pentru energia sa revoluționară o altă ieșire decât teroarea. Așa dar, ploconirea în fața spontaneității în ambele direcții arătate mai sus, nu-i altceva decât *inceputul înfăptuirii* faimosului program al „Credo"-ului : muncitorii duc „lupta lor economică împotriva patronilor și guvernului" (să ne ierte autorul „Credo"-ului că exprimăm ideea lui cu cuvintele lui Martânov ! Socotim că suntem în drept s'o facem, deoarece și în „Credo" se spune că, în lupta lor economică, „muncitorii se lovesc de regimul politic"), iar intelectualii duc cu propriile lor forțe lupta politică, firește, cu ajutorul teroarei ! Aceasta-i o *concluzie* absolut logică și inevitabilă, asupra căreia nu se poate să nu insistăm, *deși aceia* care încep să înfăptuiască acest program *nu și-au dat seama ei înșiși* de inevitabilitatea ei. Activitatea politică își are logica ei, care nu depinde de conștiința acelora care, cu cele mai bune intenții, fie că chiamă la teroare, fie că cer să se dea luptei economice însăși un caracter politic. Iadul e pavat cu bune intenții, și în cazul de față bunele intenții nu salvează încă de atracția spontană de a merge pe „linia minimei rezistențe", pe linia programului *pur burghez* al „Credo"-ului. Și nu este întâmplător nici faptul că mulți liberali ruși — atât liberali pe față, cât și liberali care poartă o mască marxistă — simpatizează din toată inima cu teroarea și se străduesc să sprijine accentuarea tendințelor teroriste din momentul de față.

Și când a luat naștere „Grupul revoluționar-socialist Svoboda", care își pusese tocmai sarcina de a sprijini în

toate privințele mișcarea muncitorească, incluzând însă *in program* teroarea și tinzând să se emancipeze, ca să zicem așa, de social-democrație, — acest fapt a confirmat odată mai mult o remarcabilă perspicacitate a lui P. B. Axelrod, care *literalmente a prevestit, încă la sfârșitul anului 1897,* aceste rezultate ale oscilărilor social-democrate („Despre sarcinile actuale și despre tactică") și a schițat renumitele sale „două perspective". Toate discuțiile și divergențele de mai târziu dintre social-democrații ruși sunt deja cuprinse, ca planta în sămânță, în aceste două perspective *.

Din punctul de vedere arătat mai sus, este explicabil și faptul că „Rabocee Delo", care n'a ținut piept spontaneității economismului, n'a ținut piept nici spontaneității terorismului. E foarte interesant să menționăm aici o argumentare specială în favoarea teroarei, argumentare la care recurge grupul „Svoboda". El „neagă cu desăvârșire" rolul teroarei ca mijloc de înfricoșare („Renașterea revoluționarismului", pag. 64) ; dar, în schimb, pune pe planul întâi „însemnătatea ei ca mijloc de excitare (îmboldire)". Asta este caracteristic, în primul rând, ca unul din stadiile de descompunere și de declin ale acelui cerc de idei tradiționale (anterioare ideilor social-democrate) care a făcut să se rămână pe poziția teroarei. A recunoaște că guvernul nu poate fi acum „înfricoșat" — și prin urmare nici dezorganizat — prin teroare, înseamnă în fond a condamna cu desăvârșire teroarea ca sistem de luptă, ca sferă de activitate consfințită de program. In al doilea rând, asta e și mai caracteristic ca model de neînțelegere a sarcinilor noastre arzătoare pe tărâmul „cultivării combativității revoluționare a masselor". „Svoboda" propagă teroarea ca mijloc de „excitare" a mișcării muncitorești, ca mijloc de a-i da un „puternic impuls". E greu de închipuit o argumentare care să se nege mai vădit

* Martânov „își închipue o altă dilemă, mai reală" (?) („Social-democrația și clasa muncitoare", 19) : „Sau social-democrația ia asupra ei conducerea directă a luptei economice a proletariatului și o transformă prin aceasta (!) în luptă revoluționară de clasă"... „Prin aceasta", adică, evident, prin conducerea directă a luptei economice. Să ne arate Martânov unde s'a mai văzut ca *numai* prin conducerea luptei sindicale să se fi izbutit a transforma o mișcare trade-unionistă într'o mișcare revoluționară de clasă. Cum de nu înțelege el că pentru această „transformare" trebue să începem în mod activ „să conducem direct" agitația politică *în toate direcțiile?*... „Sau perspectiva cealaltă : social-democrația se dă înlături dela conducerea luptei economice a muncitorilor și prin aceasta... își taie aripile"... După părerea menționată mai sus a lui „Rabocee Delo", „se dă înlături" „Iscra". Noi am văzut însă că „Iscra" face *mult mai mult* pentru conducerea luptei economice *decât „Rabocee Delo"*, fără a se mărgini însă la acest lucru și *fără a-și îngusta,* de dragul ei, sarcinile politice.

pe sine însăși ! Se pune întrebarea : să fie oare în viața rusă atât de puține infamii, încât trebue să se mai născocească mijloace speciale de „excitare" ? Și, pe de altă parte, nu este evident că acela pe care nu-l revoltă și nu-l poate revolta nici măcar samavolnicia din Rusia, va privi liniștit, „scobindu-se în nas", și la lupta de unu contra unu dintre guvern și o mână de teroriști ? Adevărul e că massele muncitorești sunt foarte revoltate de ticăloșiile vieții ruse, dar noi nu știm să strângem, ca să zicem așa, și să concentrăm toate acele picături și pârâiașe ale revoltei populare pe care viața rusă le produce în măsură infinit mai mare decât ne închipuim și credem noi, dar care trebue adunate *într'un singur* șuvoi uriaș. Că această sarcină este realizabilă, aceasta o dovedește fără putință de tăgadă creșterea uriașă a mișcării muncitorești și setea muncitorilor pentru literatură politică, despre care am vorbit mai sus. Iar chemarea la teroare, ca și cerința de a da luptei economice însăși un caracter politic, reprezintă forme diferite *de sustragere* dela datoria cea mai imperioasă a revoluționarilor ruși : organizarea unei agitații politice multilaterale. „Svoboda" vrea *să înlocuiască* agitația prin teroare, declarând pe față că, „de îndată ce va începe în masse o agitație intensă, energică, teroarea își va îndeplini rolul ei de mijloc de excitare (îmboldire)" („Renașterea revoluționarismului", pag. 68). Aceasta arată tocmai că atât teroriștii cât și economiștii *subapreciază* combativitatea revoluționară a masselor, în ciuda mărturiei vădite a evenimentelor din primăvară *, — unii pornind în căutarea unor „excitanți" artificiali, ceilalți vorbind de „revendicări concrete". Nici unii nici ceilalți nu dau destulă atenție dezvoltării *propriei lor combativități* în domeniul agitației politice și al organizării demascării politice. Și acest lucru nu poate fi *înlocuit* cu nimic altceva, nici acum nici altădată.

e) CLASA MUNCITOARE, LUPTATOR DE AVANGARDA PENTRU DEMOCRAȚIE

Am văzut că desfășurarea unei agitații politice foarte ample, prin urmare și organizarea unor demascări politice multilaterale, constitue o sarcină absolut necesară, sarcina *cea mai imperioasă* a activității, dacă această activitate este

* E vorba de primăvara anului 1901, când au început mari demonstrații de stradă. (Nota autorului la ediția din 1907. — *Nota Red.)*

cu adevărat social-democrată. Dar noi am ajuns la această concluzie pornind *numai* dela nevoile cele mai arzătoare ale clasei muncitoare pe tărâmul cunoştinţelor politice şi al educaţiei politice. Or, acesta ar fi un mod prea îngust de a pune chestiunea, deoarece ar ignora sarcinile generaldemocratice ale oricărei social-democraţii în general şi ale social-democraţiei ruse de astăzi în special. Pentru a explica cât mai concret această teză, vom încerca să examinăm chestiunea sub aspectul cel mai „apropiat" pentru un economist, adică sub aspectul practic. „Toţi sunt de acord" că trebue să dezvoltăm conştiinţa politică a clasei muncitoare. Se pune întrebarea : *cum* să facem aceasta şi ce se cere pentru aceasta ? Lupta economică face pe muncitori „să se lovească" numai de chestiunile privitoare la relaţiile dintre guvern şi clasa muncitoare, şi deaceea, *oricât ne-am trudi* cu sarcina „de a da un caracter politic luptei economice însăşi", *nu vom reuşi niciodată* să ridicăm conştiinţa politică a muncitorilor (până la nivelul conştiinţei politice social-democrate) în cadrul acestei sarcini, deoarece *acest cadru însuşi este prea îngust.* Formula lui Martânov e interesantă pentru noi nu pentrucă ilustrează talentul lui Martânov de a încurca lucrurile, ci pentrucă exprimă plastic greşala fundamentală a tuturor economiştilor, anume convingerea că am putea dezvolta conştiinţa politică de clasă a muncitorilor, ca să zicem aşa, *dinăuntrul* luptei lor economice, adică pornind numai (sau mai ales) dela această luptă, bazându-ne numai (sau mai ales) pe această luptă. Această părere este fundamental greşită ; şi tocmai pentrucă economiştii, supărându-se pe noi din pricina polemicii noastre împotriva lor, nu vor să chibzuiască cum se cuvine asupra sursei divergenţelor, se ajunge la rezultatul că literalmente nu ne mai înţelegem unii pe alţii, că vorbim limbi diferite.

Conştiinţa politică de clasă nu poate fi adusă muncitorului *decât din afară*, adică din afara luptei economice, din afara sferei relaţiilor dintre muncitori şi patroni. Singurul domeniu din care se poate sorbi această cunoaştere este domeniul relaţiilor *tuturor* claselor şi păturilor cu statul şi cu guvernul, domeniul relaţiilor dintre *toate* clasele. Deaceea, la întrebarea : ce-i de făcut pentru a da muncitorilor cunoştinţe politice ? nu se poate da numai răspunsul cu care se mulţumesc, în majoritatea cazurilor, practicienii

— fără să mai vorbim de practicienii care înclină spre economism — şi anume răspunsul că „trebue să mergem la muncitori". Pentru a da *muncitorilor* cunoştinţe politice, social-democraţii trebue *să meargă în toate clasele populaţiei,* trebue să trimită *în toate părţile* detaşamente ale armatei lor.

Alegem dinadins o formulare atât de colţuroasă, ne exprimăm dinadins într'un mod simplist şi atât de tăios, nu din dorinţa de a spune paradoxe, ci pentru a-i face pe economişti „să se lovească" de sarcinile pe care, lucru de neiertat, ei le desconsideră, pentru a-i face „să se lovească" de deosebirea dintre politica trade-unionistă şi cea social-democrată, deosebire pe care ei nu vor s'o înţeleagă. Deaceea rugăm pe cititor să-şi păstreze calmul şi să ne asculte cu atenţie până la capăt.

Să luăm tipul de cerc social-democrat cel mai răspândit în anii din urmă şi să examinăm activitatea lui. El are „legături cu muncitorii" şi se mulţumeşte cu aceasta, publicând manifeste în care înfierează abuzurile din fabrici, comportarea părtinitoare a guvernului faţă de capitalişti şi samavolnicia poliţiei. La adunările cu muncitorii discuţia de obicei nu depăşeşte sau aproape nu depăşeşte cadrul aceloraşi teme ; referatele şi conferinţele tratând despre istoria mişcării revoluţionare, despre politica internă şi externă a guvernului nostru, despre dezvoltarea economică a Rusiei şi a Europei şi despre situaţia diferitelor clase în societatea de astăzi etc. sunt o mare raritate. La stabilirea sistematică de legături cu celelalte clase sociale şi la lărgirea acestor legături nu se gândeşte nimeni. In fond, în majoritatea cazurilor, pentru membrii unui astfel de cerc apare ca ideal de militant un om care seamănă mai curând cu un secretar de trade-union decât cu un conducător politic socialist. Căci orice secretar de trade-union englez, de pildă, ajută totdeauna pe muncitori să ducă lupta economică, organizează demascări ale rânduelilor din fabrici, arată cât de nedrepte sunt legile şi măsurile care restrâng libertatea de grevă, libertatea de a pune pichete de grevă (pentru a preveni pe toţi că la fabrica respectivă e grevă), arată că arbitrii, care aparţin claselor burgheze ale poporului, sunt părtinitori etc. etc. Intr'un cuvânt, orice secretar de trade-union duce şi sprijină „lupta economică împotriva patronilor şi guvernului".

Şi n'am putea insista îndeajuns asupra adevărului că *asta nu este încă* social-democratism, că un ideal de social-democrat nu trebue să fie un secretar de trade-union, ci un *tribun al poporului*, care ştie să reacţioneze la toate manifestările de samavolnicie şi de asuprire, oriunde s'ar produce, orice pătură sau clasă ar lovi, care ştie să concentreze toate aceste manifestări într'un singur tablou al samavolniciei poliţieneşti şi al exploatării capitaliste, care ştie să se folosească de orice fapt mărunt, pentru a expune *în faţa tuturor* convingerile sale socialiste şi revendicările sale democratice, pentru a arăta *tuturor* şi fiecăruia însemnătatea istorică mondială a luptei de eliberare a proletariatului. Comparaţi, de pildă, pe un militant ca Robert Knight (cunoscutul secretar şi conducător al uniunii cazangiilor, unul din cele mai puternice trade-unionuri engleze) cu un militant ca Wilhelm Liebknecht şi încercaţi să aplicaţi aci contrapunerile în care Martânov îşi încadrează divergenţele lui cu „Iscra". Veţi vedea — încep să răsfoiesc articolul lui Martânov — că Robert Knight mai mult „chema massele la anumite acţiuni concrete" (39), pe când Wilhelm Liebknecht se îndeletnicea mai mult „cu explicarea revoluţionară a întregii orânduiri actuale sau a unora din manifestările ei" (38-39) ; că Knight „formula revendicările imediate ale proletariatului şi arăta mijloacele pentru înfăptuirea lor" (41), pe când Liebknecht, făcând şi aceasta, nu renunţa totuşi „să conducă în acelaş timp activitatea energică a diferitelor pături opoziţioniste" şi „să le dicteze un program de acţiune pozitiv" * (41) ; că R. Knight se străduia „să dea, pe cât posibil, luptei economice însăşi un caracter politic" (42) şi se pricepea de minune „să prezinte guvernului revendicări concrete, care promit anumite rezultate palpabile" (43), pe când Liebknecht se îndeletnicea mai mult cu „demascări" „unilaterale" (40) ; că Knight dădea mai multă însemnătate „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi" (61), pe când Liebknecht dădea mai multă însemnătate „propagării ideilor strălucite şi desăvârşite" (61) ; că Liebknecht a făcut din ziarul condus de el tocmai un „organ de opoziţie revoluţionară care demască rânduelile dela noi, şi în special rânduelile politice, în măsura în care ele se ciocnesc cu interesele celor mai felurite pături ale populaţiei" (63), pe când Knight „lucra pentru cauza muncitorilor, în strânsă legătură organică cu lupta proletară" (63) — dacă „strânsa legătură organică" e înţeleasă în sensul acelei ploconiri în faţa spontaneităţii pe care am cercetat-o mai sus în lumina exemplului lui Cricevschi şi Martânov — şi „îşi îngusta sfera sa de influenţă", convins fiind, fireşte, ca şi Martânov, că „prin asta face influenţa însăşi mai complexă" (63). Intr'un cuvânt, veţi vedea că, de facto, Martânov coboară social-democraţia la nivelul trade-unionismului, deşi o face, fireşte, nu pentrucă n'ar dori binele social-democraţiei, ci pur şi simplu pentrucă s'a cam grăbit să adâncească pe Plehanov, în loc să-şi dea osteneală să-l înţeleagă.

* De pildă, în timpul războiului franco-german, Liebknecht a dictat programul de acţiune *întregii democraţii*, — şi în şi mai mare măsură au făcut-o Marx şi Engels în 1848.

Dar să ne întoarcem la expunerea noastră. Am spus că un social-democrat, dacă nu e numai în vorbe pentru dezvoltarea sub toate aspectele a conştiinţei politice a proletariatului, trebue „să meargă la toate clasele populaţiei". Se pune întrebarea : cum s'o facem ? avem destule forţe pentru aceasta ? există teren pentru o astfel de muncă în toate celelalte clase ? nu va însemna aceasta o dare înapoi sau nu va duce aceasta la o dare înapoi dela punctul de vedere de clasă ? Să ne oprim asupra acestor chestiuni.

Trebue „să mergem în toate clasele populaţiei" şi ca teoreticieni, şi ca propagandişti, şi ca agitatori, şi ca organizatori. Că social-democraţii trebue să-şi îndrepte activitatea teoretică spre studierea tuturor particularităţilor situaţiei sociale şi politice a diferitelor clase, — despre aceasta nu se îndoieşte nimeni. Totuşi, în această privinţă se face foarte puţin, mult prea puţin, în comparaţie cu munca îndreptată spre studierea particularităţilor vieţii de fabrică. In comitete şi în cercuri veţi întâlni oameni care se adâncesc chiar şi în studiul special al unei ramuri oarecare a industriei fierului, dar nu veţi găsi aproape niciun caz în care membrii organizaţiilor (nevoiţi, cum se întâmplă adesea, să părăsească, dintr'un motiv sau altul, activitatea practică) să se ocupe în mod special cu adunarea de material asupra unei chestiuni actuale din viaţa noastră socială şi politică, chestiune care ar putea să dea prilej pentru activitate social-democrată în celelalte pături ale populaţiei. Vorbind despre slaba pregătire a majorităţii conducătorilor de astăzi ai mişcării muncitoreşti, nu se poate să

nu pomenim şi de o pregătire în această privinţă, deoarece şi ea este legată de înţelegerea „economistă" a „strânsei legături organice cu lupta proletară". Principalul însă este, bine înţeles, *propaganda şi agitaţia* în toate păturile poporului. Social-democratului din Europa occidentală îi înlesnesc această sarcină adunările şi întrunirile populare, la care poate să vină *oricine* vrea, — i-o înlesneşte parlamentul, unde vorbeşte în faţa deputaţilor *tuturor* claselor. La noi nu există nici parlament, nici libertate de întrunire, dar noi ştim totuşi să organizăm adunări cu muncitorii care vor să asculte pe un *social-democrat*. Noi trebue deasemeni să ştim să organizăm adunări cu reprezentanţii tuturor claselor populaţiei care vor să asculte pe un *democrat*. Căci nu este social-democrat acela care în practică uită că „comuniştii sprijină orice mişcare revoluţionară", că deaceea suntem datori să explicăm şi să expunem *în faţa întregului popor sarcinile general-democratice*, fără să ascundem nici o singură clipă convingerile noastre socialiste. Nu este social-democrat acela care în practică uită datoria sa *de a fi în fruntea tuturora* în ceeace priveşte formularea, ascuţirea şi rezolvarea *oricărei* probleme general-democratice.

„Cu aceasta suntem cu toţii de acord!" — ne va întrerupe cititorul nerăbdător — iar în noile instrucţiuni pentru redacţia revistei „Rabocee Delo", adoptate de ultimul congres al uniunii, se spune răspicat: „Propaganda şi agitaţia politică trebue să fie duse în legătură cu toate fenomenele şi evenimentele din viaţa socială şi politică care privesc proletariatul fie direct ca clasă deosebită, fie *ca avangardă a tuturor forţelor revoluţionare în lupta pentru libertate*" („Două congrese", pag. 17, subliniat de noi). Da, acestea sunt cuvinte foarte juste şi foarte bune, şi noi am fi pe deplin mulţumiţi dacă „Rabocee Delo" le-ar *înţelege, dacă pe lângă aceste cuvinte n'ar spune şi lucruri care le contrazic*. Nu este suficient să ne numim „avangardă", detaşamentul cel mai înaintat; trebue să şi acţionăm în aşa fel ca *toate* celelalte detaşamente să vadă şi să fie nevoite a recunoaşte că noi mergem în frunte. Şi întrebăm pe cititor: oare reprezentanţii celorlalte „detaşamente" sunt atât de proşti ca să ne creadă pe cuvânt că noi suntem „avangarda"? Inchipuiţi-vă concret următorul tablou. In „detaşamentul" radicalilor ruşi culţi sau al constituţionaliştilor liberali îşi face apariţia un social-democrat care de-

clară: noi suntem avangarda; „în prezent avem în faţa noastră sarcina de a da, pe cât e cu putinţă, luptei economice însăşi un caracter politic". Orice radical sau constituţionalist mai mult sau mai puţin inteligent (şi printre radicalii şi constituţionaliştii ruşi sunt mulţi oameni inteligenţi) va zâmbi auzind aceste cuvinte şi va spune (bine înţeles în sinea lui, pentrucă, în cele mai multe cazuri, ei sunt diplomaţi experimentaţi): „ce naivă e «avangarda» aceasta! Nu înţelege nici măcar atâta lucru că e sarcina noastră, a reprezentanţilor celor mai avansaţi ai democraţiei burgheze, să dăm luptei economice *însăşi* a muncitorilor un caracter politic. Căci şi noi, ca şi toţi burghezii din Europa occidentală, vrem să-i antrenăm pe muncitori în politică, *dar numai în politica trade-unionistă, şi nu în politica social-democrată*. Politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai *politica burgheză* a clasei muncitoare. Iar formularea pe care «avangarda» o dă sarcinilor sale este tocmai formularea politicii trade-unioniste! Aşa că n'au decât să-şi spună social-democraţi cât le place. Doar nu sunt copil să fac caz de etichete! Numai să nu cadă sub influenţa acestor periculoşi dogmatici ortodocşi, să lase «libertatea de critică» acelora care în mod inconştient împing social-democraţia spre albia trade-unionistă!"

Dar zâmbetul imperceptibil al constituţionalistului nostru se va transforma într'un râs homeric când va afla că, în perioada actuală de dominaţie aproape absolută a spontaneităţii în mişcarea noastră, social-democraţii care vorbesc de caracterul de avangardă al social-democraţiei nu se tem de nimic mai mult decât de „subaprecierea elementului spontan", că se tem „să nu diminueze importanţa mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparaţie cu propagarea ideilor strălucite şi desăvârşite" etc. etc.! Un detaşament „de avangardă" care se teme ca elementul conştient să n'o ia înainte elementului spontan, care se teme să propună un „plan" îndrăsneţ pe care ar trebui să-l recunoască în mod unanim şi cei care au alte vederi! Nu cumva confundă ei cuvântul avangardă cu cuvântul ariergardă?

Intr'adevăr, să aprofundăm următorul raţionament al lui Martânov. El spune la pag. 40 că tactica de demascare pe care o urmează „Iscra" ar fi unilaterală, că „oricâtă neîncredere şi ură am semăna împotriva guvernului nu ne

vom atinge ţelul atâta timp cât nu vom reuşi să dezvoltăm o energie socială îndeajuns de activă pentru doborîrea lui". Aceasta e, în paranteză fie zis, grija, pe care o cunoaştem deja, de a spori combativitatea masselor, însoţită de tendinţa de a-ţi diminua propria combativitate. Dar acum nu e vorba de aceasta. Martânov vorbeşte aici, prin urmare, de energia *revoluţionară* („pentru doborîre"). Şi la ce concluzie ajunge? Deoarece în timpuri obişnuite diferitele pături sociale urmează inevitabil căi diferite, „este limpede că noi, social-democraţii, nu putem să conducem în acelaş timp activitatea energică a diferitelor pături opoziţioniste, nu putem să le dictăm un program de acţiune pozitiv, nu putem să le arătăm prin ce mijloace trebue să lupte zi de zi pentru interesele lor... Păturile liberale vor avea singure grijă de lupta activă pentru interesele lor imediate, care le va face să se lovească de regimul nostru politic" (41). Aşa dar, începând prin a vorbi despre energia revoluţionară, despre lupta activă pentru doborîrea absolutismului, Martânov alunecă imediat spre energia luptei profesionale, spre lupta activă pentru interesele imediate! E dela sine înţeles că noi nu putem să conducem lupta studenţilor, a liberalilor etc. pentru „interesele" lor „imediate"; dar nu despre aceasta era vorba, onorabile economist! Era vorba de participarea posibilă şi necesară a diferitelor pături sociale la doborîrea absolutismului; or, *această* „activitate energică a diferitelor pături opoziţioniste" nu numai că *putem*, dar trebue neapărat s'o conducem, dacă voim să fim o „avangardă". Ca studenţii noştri, liberalii noştri etc. „să se lovească de regimul nostru politic", — de aceasta vor avea grijă nu numai ei, de aceasta vor avea grijă în primul rând şi mai ales însăşi poliţia şi funcţionarii guvernului absolutist. Dar „noi", dacă vrem să fim democraţi de avangardă, trebue să avem grijă să-i facem pe oamenii care, la drept vorbind, sunt nemulţumiţi numai de starea de lucruri din universităţi sau din zemstve etc., *să se pătrundă* de ideea nemerniciei întregului regim politic. *Noi* trebue să luăm asupra noastră sarcina de a organiza o asemenea luptă politică multilaterală sub conducerea partidului *nostru*, încât toate păturile opoziţioniste să poată sprijini şi chiar să sprijine, în limita puterilor lor, această luptă şi acest partid. *Noi* trebue să formăm, dintre practicienii social-democraţi, conducători politici care să ştie să conducă această luptă multilaterală în toate manifestările ei, care să ştie „să dicteze" în momentul oportun „un program pozitiv de acţiune" şi studenţilor în fierbere, şi membrilor nemulţumiţi ai zemstvelor, şi sectanţilor revoltaţi, şi învăţătorilor prigoniţi etc. etc. Deaceea este *cu desăvârşire falsă* afirmaţia lui Martânov că, „faţă de aceştia, noi nu putem juca *decât* rolul *negativ* de demascatori ai rânduelilor... Noi nu putem *decât* să spulberăm nădejdile pe care şi le pun în diferitele comisii guvernamentale" (subliniat de noi). Această afirmaţie arată că Martânov *nu înţelege absolut nimic* din chestiunea adevăratului rol al „avangărzii" revoluţionare. Şi dacă cititorul va lua în consideraţie acest lucru, el va înţelege limpede *sensul adevărat* al următoarelor cuvinte de încheiere ale lui Martânov: „«Iscra» e un organ de opoziţie revoluţionară care demască rânduelile dela noi, şi în special rânduelile politice, în măsura în care ele se ciocnesc cu interesele diferitelor pături ale populaţiei. Noi însă lucrăm şi vom lucra pentru cauza muncitorească în strânsă legătură organică cu lupta proletară. Ingustând sfera influenţei noastre, noi facem prin asta influenţa însăşi mai complexă" (63). Sensul adevărat al acestei concluzii e următorul: „Iscra" vrea *să ridice* politica trade-unionistă a clasei muncitoare (la care, din lipsă de înţelegere, de pregătire sau din convingere, se mărginesc la noi atât de des practicienii) la nivelul unei politici social-democrate. Iar „Rabocee Delo" vrea *să coboare* politica social-democrată la nivelul politicii trade-unioniste. Şi, după toate acestea, ea mai încredinţează pe cine vreţi şi pe cine nu vreţi că avem aci „poziţii absolut compatibile în cauza comună" (63). O, sancta simplicitas!*

Să mergem mai departe. Avem noi oare destule forţe pentru a desfăşura propaganda şi agitaţia noastră în *toate* clasele populaţiei? De bună seamă că da. Economiştii noştri înclină adesea să tăgăduiască aceasta, scăpând din vedere uriaşul pas înainte pe care mişcarea noastră l-a făcut din 1894 (aproximativ) până în 1901. Ca adevăraţi „codişti" ce sunt, ei trăiesc mai mult cu amintirea perioadei demult apuse a începutului mişcării. Pe atunci aveam într'adevăr extrem de puţine forţe, pe atunci era firească şi legitimă hotărîrea de a ne consacra pe de-a'ntregul muncii

* — O, sfântă simplicitate! — *Nota Trad.*

în rândurile muncitorilor şi de a condamna cu asprime orice îndepărtare dela ea, pe atunci întreaga noastră sarcină era să ne întărim în clasa muncitoare. Acum este atrasă în mişcare o massă uriaşă de forţe, acum vin la noi toţi reprezentanţii cei mai buni ai generaţiei tinere a claselor culte; pretutindeni în provincie se află oameni, nevoiţi să stea acolo, care au participat deja sau care doresc să participe la mişcare, oameni care se simt atraşi de social-democraţie (pe când în 1894 social-democraţii ruşi puteau fi număraţi pe degete). Unul din principalele neajunsuri politice şi organizatorice ale mişcării noastre este că *nu ştim* să întrebuinţăm toate aceste forţe, să dăm fiecăruia o muncă potrivită (vom vorbi mai amănunţit despre aceasta în capitolul următor). In imensa lor majoritate, aceste forţe sunt cu totul lipsite de posibilitatea „de a merge la muncitori", aşa că nici vorbă nu poate fi de primejdia abaterii forţelor dela munca noastră principală. Iar pentru a pune la îndemâna muncitorilor cunoştinţe politice reale, vii şi multilaterale, trebue neapărat să avem „oameni de-ai noştri", social-democraţi, peste tot, în toate păturile sociale, în toate poziţiile care permit cunoaşterea resorturilor lăuntrice ale mecanismului nostru de stat. Şi de asemenea oameni avem nevoie nu numai din punct de vedere propagandistic şi agitatoric, dar, şi mai mult încă, din punct de vedere organizatoric.

Există oare teren pentru o activitate în toate clasele populaţiei? Cine nu vede aceasta, acela rămâne iarăşi cu conştiinţa sa în urma avântului spontan al masselor. Mişcarea muncitorească a trezit şi continuă să trezească la unii nemulţumiri, la alţii nădejdea într'un sprijin din partea opoziţiei, la alţii conştiinţa intolerabilităţii absolutismului şi a inevitabilităţii prăbuşirii lui. Am fi „oameni politici" şi social-democraţi numai în vorbe (cum este foarte des cazul în realitate), dacă nu ne-am da seama că sarcina noastră este să folosim toate manifestările de nemulţumire de orice fel, să adunăm şi să prelucrăm până şi toate fărâmele fie chiar şi ale unui protest în faşă. Nu mai spunem că întreaga massă de milioane şi milioane de ţărani muncitori, meşteşugari, mici meseriaşi etc. ar asculta totdeauna cu însetare propaganda unui social-democrat cât de cât dibaci. Dar se poate oare găsi măcar o singură clasă a populaţiei în care să nu existe grupuri, cercuri şi oameni

nemulţumiţi de samavolnicie şi de lipsa de drepturi, şi deci accesibili propagandei unui social-democrat care dă glas celor mai arzătoare cerinţe general-democratice? Iar acela care vrea să-şi facă o idee concretă despre felul cum trebue să ducă un social-democrat această agitaţie politică în sânul *tuturor* claselor şi păturilor populaţiei, îi vom indica *demascările politice*, în sensul larg al cuvântului, ca mijloc principal (dar, se înţelege, nu unic) al acestei agitaţii.

„Trebue — scriam eu în articolul „Cu ce să începem?" („Iscra" nr. 4, Mai 1901), despre care vom vorbi amănunţit mai jos — să trezim în toate păturile cât de cât conştiente ale poporului ardoarea demascării *politice*. Nu trebue să ne turbure faptul că în momentul de faţă sunt atât de puţini aceia care demască politiceşte, că glasul lor răsună atât de slab şi de timid. Cauza acestui fapt nu constă deloc într'o resemnare generală în faţa samavolniciei poliţieneşti. Cauza este că oamenii în stare şi gata să demaşte n'au o tribună dela care să poată vorbi — nu există un auditoriu care să asculte cu ardoare şi să încurajeze pe oratori —, că ei nu văd nicăieri în popor forţa în faţa căreia ar avea rost să se plângă de «atotputernicul» guvern rus... Acum suntem în stare şi suntem datori să creăm o tribună pentru demascarea guvernului ţarist în faţa întregului popor; — o astfel de tribună trebue să fie ziarul social-democrat"*.

Tocmai un astfel de auditoriu ideal pentru demascările politice este clasa muncitoare, care, înainte de toate şi cel mai mult, are nevoie de cunoştinţe politice vii şi multilaterale, care este cea mai capabilă să transforme aceste cunoştinţe într'o luptă activă, chiar dacă această luptă n'ar promite niciun fel de „rezultate palpabile". Iar o tribună de demascare *în faţa întregului popor* poate fi numai un ziar pe întreaga Rusie. „Fără un organ politic e de neconceput în Europa de astăzi o mişcare care să merite numele de mişcare politică", iar în această privinţă Rusia face şi ea parte, fără îndoială, din Europa de astăzi. Presa a devenit la noi demult o forţă, altminteri guvernul n'ar cheltui zeci de mii de ruble pentru coruperea ei şi pentru subvenţionarea diverşilor catcovi şi meşcerschi. Şi nu e ceva nou în Rusia absolutistă ca presa ilegală să rupă zăgazurile cenzurii şi *să silească* organele legale şi conservatoare să vorbească deschis despre ea. Aşa a fost în deceniul al 8-lea, ba chiar şi în deceniul al 6-lea al secolului trecut. Iar astăzi sunt mult mai largi şi mai adânci acele pături populare care sunt gata să citească presa ilegală şi să înveţe din ea „cum

* Vezi volumul de faţă, pag. 10. — *Nota Trad.*

trebue să trăiască şi să moară", după expresia unui muncitor, autor al unei scrisori publicate în „Iscra" (nr. 7) [118]. Demascările politice constitue declaraţii de război împotriva *guvernului* exact la fel cum demascările economice constitue declaraţii de război împotriva fabricantului. Şi aceste declaraţii de război au o însemnătate morală cu atât mai mare, cu cât mai largă şi mai puternică este această campanie de demascare, cu cât mai numeroasă şi mai hotărîtă este *clasa* socială care *declară război pentru a porni la război*. Deaceea demascările politice constitue chiar prin ele însele un mijloc puternic pentru *a descompune* rândurile duşmanului, pentru a desprinde de duşman pe aliaţii lui întâmplători sau vremelnici, pentru a semăna duşmănia şi neîncrederea între participanţii permanenţi la puterea absolutistă.

In vremea noastră numai partidul care *va organiza* demascări cu adevărat *în faţa întregului popor* va putea să devină avangarda forţelor revoluţionare. Iar aceste cuvinte: „în faţa întregului popor" au un conţinut foarte important. Demascatorii din afara clasei muncitoare (şi pentru a deveni avangardă trebue neapărat să atragem celelalte clase) sunt, în imensa lor majoritate, oameni politici lucizi şi oameni practici cu sânge rece. Ei ştiu foarte bine cât e de primejdios „să te plângi" chiar şi împotriva unui funcţionar inferior, dar mi-te împotriva „atotputernicului" guvern rus. Şi ei ne vor adresa *nouă* plângerile lor numai dacă vor vedea că aceste plângeri pot într'adevăr să aibă efect, că noi suntem *o forţă politică*. Ca să apărem ca atare în ochii altora, trebue să lucrăm mult şi cu râvnă la *ridicarea* conştiinţei, a iniţiativei şi a energiei noastre; pentru aceasta nu ajunge să lipeşti eticheta de „avangardă" pe o teorie şi pe o practică de ariergardă.

Dar dacă trebue să luăm asupra noastră organizarea demascării guvernului într'adevăr în faţa întregului popor, atunci prin ce se va exprima caracterul de clasă al mişcării noastre? — ne va întreba şi ne întreabă adeptul excesiv de zelos al „unei strânse legături organice cu lupta proletară". — Ei bine, se va exprima tocmai prin faptul că demascările în faţa întregului popor vor fi organizate de noi, social-democraţii; — că luminarea tuturor problemelor ridicate de agitaţie se va face într'un spirit consecvent social-democrat fără niciun fel de îngăduinţă faţă de orice

denaturare, intenţionată sau neintenţionată, a marxismului; — că această agitaţie politică multilaterală va fi dusă de un partid care uneşte într'un tot indisolubil şi atacul dat împotriva guvernului în numele întregului popor, şi educaţia revoluţionară a proletariatului, paralel cu păzirea independenţei sale politice, şi conducerea luptei economice a clasei muncitoare, şi utilizarea ciocnirilor spontane dintre aceasta şi exploatatorii ei, ciocniri care ridică şi atrag în lagărul nostru mereu noi şi noi straturi ale proletariatului!

Dar una din trăsăturile cele mai caracteristice ale economismului este tocmai neînţelegerea acestei legături — mai mult: acestei coincidenţe dintre nevoia cea mai vitală a proletariatului (educarea politică multilaterală prin agitaţie şi demascare politică) şi nevoile mişcării general-democratice. Această neînţelegere se vădeşte nu numai în frazele „martânoviste", dar şi în referirile la un pretins punct de vedere de clasă, referiri identice ca sens cu aceste fraze. Iată, de pildă, cum se exprimă asupra acestui lucru autorii scrisorii „economiste" din nr. 12 al „Iscrei" *: „Acelaş neajuns fundamental al «Iscrei» (supraprecierea ideologiei) constitue cauza inconsecvenţei ei în problema atitudinii social-democraţiei faţă de diferitele clase şi curente sociale. Rezolvând cu ajutorul unor consideraţii teoretice..." (şi nu cu ajutorul „creşterii sarcinilor partidului care cresc împreună cu partidul...") „problema trecerii imediate la lupta împotriva absolutismului şi simţind cât de grea este această sarcină pentru muncitori în actuala stare de lucruri..." (şi nu numai simţind, ci ştiind perfect de bine că această sarcină li se pare mai puţin grea muncitorilor decât intelectualilor „economişti" — care se îngrijesc de muncitori ca de nişte copii mici — deoarece muncitorii sunt gata să lupte chiar şi pentru revendicări care, ca să întrebuinţăm limbajul incomparabilului Martânov, nu le promit niciun fel de „rezultate palpabile")..., „dar neavând răbdare să aştepte până ce muncitorii vor acumula forţele necesare pentru această luptă, «Iscra» începe să caute aliaţi în rândurile liberalilor şi ale intelectualilor"...

* Din lipsă de spaţiu n'am putut să răspundem pe larg în „Iscra" la această scrisoare foarte caracteristică pentru economişti. Am fost foarte bucuroşi de publicarea ei, fiindcă vorbăria despre inconsecvenţa „Iscrei" în ceeace priveşte punctul de vedere de clasă ne ajunsese la ureche de multă vreme şi din diferite părţi, şi n'am aşteptat decât prilejul potrivit sau o formulare netă a acestei învinuiri curente pentru a răspunde. Iar la atacuri noi suntem obişnuiţi să răspundem nu apărându-ne, ci contraatacând.

Da, da, noi ne-am pierdut într'adevăr „răbdarea“ tot „așteptând“ timpul fericit pe care ni l-au promis demult, demult tot felul de „împăciuitori“, timpul acela în care economiștii noștri vor înceta să mai atribue *propria lor* stare de înapoiere muncitorilor, să mai justifice lipsa lor de energie prin pretinsa lipsă de forțe a muncitorilor. Intrebăm pe economiștii noștri : în ce trebue să constea „această acumulare de forțe pentru luptă de către muncitori“ ? Oare nu este evident că ea trebue să constea în educarea politică a muncitorilor, în demascarea în fața lor a *tuturor* aspectelor abjectului nostru absolutism ? Și oare nu este limpede că *tocmai pentru această muncă* avem nevoie de „aliați din rândurile liberalilor și ale intelectualilor“, care să fie gata să participe alături de noi la demascarea campaniei politice duse împotriva membrilor zemstvelor, împotriva învățătorilor, statisticienilor, studenților etc. ? Este oare într'adevăr atât de greu să înțelegi această grozav de „complicată chestie“ ? Oare P. B. Axelrod nu v'a spus mereu, începând din anul 1897 : „Indeplinirea sarcinii social-democraților ruși de a dobândi adepți și aliați direcți sau indirecți în rândurile claselor neproletare depinde în primul rând și mai ales de caracterul activității propagandistice duse în rândurile proletariatului însuși“ ? Iar martânovii și ceilalți economiști continuă totuși să-și închipue lucrurile așa ca și cum muncitorii ar trebui *mai întâi* să acumuleze forțe (pentru politica trade-unionistă) „prin lupta economică împotriva patronilor și guvernului“, și abia *apoi* „să treacă“, probabil, dela „cultivarea combativității“ în spirit trade-unionist la combativitatea social-democrată !

„...In căutările ei — continuă economiștii — «Iscra» se abate adeseori dela punctul de vedere de clasă, estompând contradicțiile de clasă și punând pe primul plan nemulțumirea comună împotriva guvernului, deși cauzele și gradul acestei nemulțumiri diferă foarte mult la «aliați». Așa este, de pildă, atitudinea «Iscrei» față de zemstve“... „Iscra“ pare „să promită nobililor nemulțumiți de pomenile guvernului ajutorul clasei muncitoare, fără să sufle un singur cuvânt despre antagonismul de clasă dintre aceste pături ale populației“. Dacă cititorul va citi articolele „Absolutismul și zemstvele“ (nr. 2 și 4 din „Iscra“), la care, *probabil,* se referă autorii scrisorii, el va vedea că

aceste articole * se ocupă de atitudinea *guvernului* față de „agitația molatică a zemstvelor corporativo-birocratice“, față de „activitatea chiar și a claselor avute“. In aceste articole se spune că muncitorul nu poate privi cu indiferență lupta guvernului împotriva zemstvelor, iar membrii zemstvelor sunt îndemnați să înceteze cu discursurile molatice și să spună un cuvânt ferm și tăios atunci când în fața guvernului se va ridica, în toată puterea ei, social-democrația revoluționară. Cu ce nu sunt aici de acord autorii scrisorii — nu se știe. Cred ei oare că muncitorul „nu va înțelege“ cuvintele : „clasele avute“ și „zemstvele corporativo-birocratice“ ? — că *a imboldi* zemstvele să treacă dela cuvinte molatice la cuvinte tăioase înseamnă o „supraapreciere a ideologiei“ ? Iși închipue ei oare că muncitorii vor putea „acumula forțe“ pentru lupta împotriva absolutismului dacă nu vor cunoaște atitudinea absolutismului *și* față de zemstve ? Nici asta nu se știe. Clar este un singur lucru : că autorii scrisorii au o idee foarte vagă despre sarcinile politice ale social-democrației. Aceasta reiese și mai clar din fraza lor : „Aceeași este“ (adică la fel „estompează contradicțiile de clasă“) „atitudinea «Iscrei» și față de mișcarea studențească“. In loc să îndemnăm pe muncitori să declare printr'o demonstrație publică că adevăratul focar al samavolniciei, al exceselor și al desmățului nu este studențimea, ci guvernul rus (nr. 2 al „Iscrei“ **), noi ar fi trebuit, probabil, să facem reflecții în spiritul ziarului „Raboceaia Mâsli“ ! Și astfel de idei sunt exprimate de social-democrați în toamna anului 1901, după evenimentele din Februarie și Martie, în ajunul unui nou avânt al mișcării studențești, care arată că și în acest domeniu „spontaneitatea“ protestului împotriva absolutismului *depășește* conducerea conștientă a mișcării de către social-democrație. Pornirea spontană a muncitorilor de a lua apărarea studenților schingiuiți de poliție și de cazaci depășește activitatea conștientă a organizației social-democrate !

„Or, în alte articole — continuă autorii scrisorii — «Iscra» condamnă cu asprime orice compromis, și apără,

* Iar *între* aceste articole s'a publicat (nr. 3 al „Iscrei“) un articol care trata în mod special despre antagonismul de clasă la țară. (Vezi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 397—405. — *Nota Trad.*)

** Vezi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 391—396. — *Nota Trad.*

de pildă, atitudinea intransigentă a guesdiştilor". Sfătuim pe oamenii care, atunci când e vorba de divergenţele din rândurile social-democraţilor de astăzi, declară de obicei, cu atâta încredere în sine şi cu atâta uşurinţă, că aceste divergenţe n'ar fi esenţiale şi n'ar îndreptăţi o sciziune, — să se gândească bine la aceste cuvinte. Este oare cu putinţă ca oameni care susţin că am făcut extrem de puţin în direcţia explicării ostilităţii absolutismului faţă de cele mai diferite clase, în direcţia informării muncitorilor asupra atitudinii de opoziţie a celor mai diferite pături faţă de absolutism, — şi oameni care văd în acest lucru un „compromis", evident un compromis cu teoria „luptei economice împotriva patronilor şi guvernului", să ducă o activitate încununată de succes în cadrul aceleiaşi organizaţii?

Noi am vorbit, cu prilejul împlinirii a 40 de ani dela desrobirea ţăranilor, despre necesitatea de a introduce lupta de clasă la ţară (nr. 3 *) ; iar în legătură cu memoriul secret al lui Witte am vorbit despre incompatibilitatea dintre autonomia administrativă şi absolutism (nr. 4) ; am atacat, în legătură cu noua lege, mentalitatea iobăgistă a moşierilor şi a guvernului care stă în slujba lor (nr. 8 **) şi am salutat congresul ilegal al zemstvelor, îndemnând pe membrii zemstvelor să treacă dela demersurile umile la luptă (nr. 8 ***) ; — am îmbărbătat pe studenţii care începeau să înţeleagă necesitatea luptei politice şi să treacă la această luptă (nr. 3), şi în acelaş timp am biciuit „neînţelegerea stupidă" manifestată de adepţii mişcării „numai studenţeşti", care îndemnau pe studenţi să nu participe la demonstraţiile de stradă (nr. 3, în legătură cu apelul Comitetului executiv al studenţimii din Moscova din 25 Februarie) ; — am demascat „iluziile absurde" şi „făţărnicia mincinoasă" a vicleniior liberali dela ziarul „Rossia" [119] (nr. 5) şi în acelaş timp am înfierat desmăţul poliţienesc al guvernului care „reprimă publicişti paşnici, profesori şi savanţi bătrâni, liberali cunoscuţi din zemstve" (nr. 5 : „Atacul poliţienesc împotriva publicisticii") ; am demascat adevăratul sens al programului „de preocupare a statului de bunăstarea muncitorilor" şi am salutat „mărturisirea preţioasă" că „e mai bine să previi prin reforme

* Op. cit., pag. 397—405.
** Vezi volumul de faţă, pag. 81—86. — *Nota Trad.*
*** Vezi op. cit., pag. 87—88.

de sus revendicări venite de jos, decât să le aştepţi pe acestea din urmă" (nr. 6 *) ; — am îmbărbătat pe statisticienii protestatari (nr.7) şi am blamat pe statisticienii-spărgători de grevă (nr. 9). Cine vede în această tactică o întunecare a conştiinţei de clasă a proletariatului şi *un compromis cu liberalismul,* acela dovedeşte că nu înţelege deloc sensul adevărat al programului „Credo"-ului şi că de facto *aplică tocmai acest program,* oricât s'ar lepăda de el ! Pentrucă *prin aceasta* el împinge social-democraţia spre „lupta economică împotriva patronilor şi guvernului" şi *capitulează în faţa liberalismului,* renunţând la sarcina de a interveni activ în *fiecare* chestiune „liberală" şi de a formula hotărît atitudinea *sa proprie,* social-democrată faţă de această chestiune.

f) INCA ODATA „CALOMNIATORI", INCA ODATA „MISTIFICATORI"

Aceste cuvinte amabile aparţin, după cum îşi aminteşte cititorul, revistei „Rabocee Delo", care răspunde astfel la învinuirea noastră că „pregăteşte indirect terenul pentru transformarea mişcării muncitoreşti într'o unealtă a democraţiei burgheze". In simplitatea sa, „Rabocee Delo" a hotărît că această învinuire nu este altceva decât o ieşire polemică, că dogmaticii aceştia haini au hotărît, vedeţi d-v., să ne spună tot felul de lucruri neplăcute ; şi ce poate fi mai neplăcut decât să fii o unealtă a democraţiei burgheze ? Şi iată că „Rabocee Delo" publică cu caractere grase o „desminţire" ; „calomnie crasă" („Două congrese", pag. 30), „mistificare" (31), „mascaradă" (33). „Rabocee Delo", la fel cu Jupiter (deşi seamănă foarte puţin cu Jupiter), se supără tocmai pentrucă n'are dreptate, dovedind prin înjurăturile sale pripite că nu este în stare să aprofundeze înlănţuirea de idei a adversarilor săi. Or, ajunge să te gândeşti puţin ca să înţelegi dece *orice* ploconire în faţa spontaneităţii mişcării de massă, *orice* coborîre a politicii social-democrate la nivelul politicii trade-unioniste înseamnă tocmai pregătirea terenului pentru transformarea mişcării muncitoreşti într'o unealtă a democraţiei burgheze. Mişcarea muncitorească spontană ca atare e în stare să creeze (şi creează inevitabil) numai trade-unio

* Vezi op. cit., pag. 73—74.

nism, iar politica trade-unionistă a clasei muncitoare este tocmai o politică burgheză a clasei muncitoare. Participarea clasei muncitoare la lupta politică şi chiar la revoluţia politică nu face încă deloc din politica ei o politică social-democrată. Nu cumva are de gând „Rabocee Delo" să conteste acest lucru? Nu se gândeşte ea, în sfârşit, să expună deschis şi fără subterfugii, în faţa tuturor, punctul său de vedere în problemele acute ale social-democraţiei internaţionale şi ruse? O nu, ea nu va face niciodată aşa ceva, pentrucă ea practică constant metoda care poate fi numită metoda „de a străluci prin absenţă". Eu nu sunt eu, calul nu-i al meu şi nici nu sunt birjar. Noi nu suntem economişti, „Raboceaia Mâsli" nu este economism, în Rusia nu există în general economism. Este o metodă foarte abilă şi „politică", care are numai micul cusur că organele care o practică primesc de obicei porecla: „ce poftiţi ?".

„Rabocee Delo" crede că democraţia burgheză este în general o „fantomă" în Rusia („Două congrese", pag. 32) *. Fericiţi oameni! Ca şi struţul, ei îşi ascund capul sub aripă şi îşi închipue că prin aceasta dispare tot ce există în jurul lor. Şirul de publicişti liberali care proclamă în fiecare lună triumful lor în legătură cu descompunerea, ba chiar cu dispariţia marxismului; şirul de ziare liberale („S.-PB. Vedomosti", „Russchie Vedomosti" [120] şi multe altele) care încurajează pe liberalii ce aduc muncitorilor concepţia brentanistă a luptei de clasă şi concepţia trade-unionistă a politicii; — pleiada de critici ai marxismului, ale căror tendinţe adevărate le-a dezvăluit atât de bine „Credo" şi ale căror mărfuri literare sunt singurele care circulă fără taxe şi fără vămi în toată Rusia; — înviorarea curentelor revoluţionare *ne*-social-democrate, îndeosebi după evenimentele din Februarie şi Martie, — toate acestea nu sunt, probabil, decât o fantomă! Toate acestea n'au nici în clin, nici în mânecă cu democraţia burgheză!

„Rabocee Delo", ca şi autorii scrisorii economiste din nr. 12 al „Iscrei", ar trebui „să reflecteze asupra cauzelor

* In legătura cu aceasta, se invocă „condiţiile concrete din Rusia care împing fatalmente mişcarea muncitorească pe calea revoluţionară". Nu vor oamenii să înţeleagă că calea revoluţionară a mişcării muncitoreşti mai poate să fie şi o cale ne-social-democrată. Căci întreaga burghezie din Europa occidentală în timpul absolutismului „împingea", împingea în mod conştient pe muncitori pe calea revoluţionară. Noi însă, social-democraţii, nu ne putem mulţumi cu aceasta. Şi dacă coborîm prin ceva politica social-democrată la nivelul unei politici spontane, trade-unioniste, prin aceasta nu facem decât să dăm apă la moară democraţiei burgheze.

pentru care evenimentele din primăvară au provocat o asemenea înviorare a curentelor revoluţionare ne-social-democrate, în loc să aibă drept urmare o sporire a autorităţii şi a prestigiului social-democraţiei". — Cauza stă în faptul că n'am fost la înălţimea sarcinii noastre, că massele muncitoreşti s'au dovedit a fi mai active decât noi, că n'am avut conducători şi organizatori revoluţionari destul de pregătiţi care să fi cunoscut perfect starea de spirit a tuturor păturilor opoziţioniste şi să fi ştiut să se pună în fruntea mişcării şi să transforme demonstraţia spontană într'o demonstraţie politică, să lărgească caracterul ei politic etc. In asemenea condiţii rămânerea noastră în urmă va fi folosită în mod inevitabil de revoluţionarii ne-social-democraţi mai activi, mai energici; iar muncitorii — cu oricâtă abnegaţie şi energie ar lupta împotriva poliţiei şi armatei, oricât de revoluţionar ar acţiona — vor fi numai o forţă care sprijină pe aceşti revoluţionari ne-social-democraţi, vor fi o ariergardă a democraţiei burgheze şi nu o avangardă social-democrată. Luaţi social-democraţia germană, dela care economiştii noştri nu vor să împrumute decât părţile slabe. Dece în Germania nu are loc *niciun* eveniment politic care să nu influenţeze tot mai mult şi mai mult în sensul sporirii autorităţii şi prestigiului social-democraţiei? Pentrucă social-democraţia este totdeauna în fruntea tuturor în ceeace priveşte aprecierea revoluţionară a fiecărui eveniment şi susţinerea oricărui protest împotriva samavolniciei. Ea nu se lasă îmbătată de raţionamentul că lupta economică îi va face pe muncitori să se lovească de problema lipsei lor de drepturi şi că condiţiile concrete împing fatalmente mişcarea muncitorească pe calea revoluţionară. Ea intervine în toate domeniile şi în toate problemele vieţii sociale şi politice; ea intervine şi atunci când Wilhelm nu vrea să admită ca primar pe un progresist burghez (economiştii noştri n'au reuşit încă să lămurească pe Germani că aceasta înseamnă în fond un compromis cu liberalismul!), şi atunci când e vorba de promulgarea unei legi împotriva scrierilor şi tablourilor „imorale" sau de ingerinţele guvernamentale în alegerile de profesori etc. etc. Pretutindeni social-democraţii sunt în fruntea tuturor, trezind nemulţumirea politică a tuturor claselor, scuturând pe somnoroşi, îmboldind pe cei rămaşi în urmă, furnizând tot felul de material pentru dezvoltarea

conştiinţei politice şi a combativităţii politice a proletariatului. Şi rezultatul este că până şi duşmanii conştienţi ai socialismului încep să respecte pe acest luptător politic de avangardă, şi nu rareori se întâmplă ca un document important, emanând nu numai din sferele burgheze, dar chiar şi din cele ale birocraţiei sau din cele ale curţii, să nimerească, ca prin minune, în redacţia lui „Vorwärts".

Iată care este secretul acelei „contradicţii" aparente care întrece în aşa măsură puterea de înţelegere a revistei „Rabocee Delo", încât ea nu poate decât să ridice braţele la cer şi să strige: „mascaradă"! Inchipuiţi-vă într'adevăr: noi, „Rabocee Delo", punem *pe primul plan* mişcarea muncitorească *de masă* (şi scriem aceasta cu caractere grase!), prevenim pe toată lumea să nu diminueze însemnătatea elementului spontan, vrem să imprimăm luptei economice însăşi, *însăşi, însăşi* un caracter politic, vrem să rămânem în strânsă legătură organică cu lupta proletară! Şi după toate ni se spune că pregătim terenul pentru transformarea mişcării muncitoreşti într'o unealtă a democraţiei burgheze. Şi cine spune asta? Oameni care fac un „compromis" cu liberalismul, care se amestecă în orice chestiune „liberală" (ce neînţelegere a „legăturii organice cu lupta proletară"!), care dau atâta atenţie studenţilor şi (ce oroare!) membrilor zemstvelor! Oameni care în genere vor să consacre o mai mare parte (în comparaţie cu economiştii) din forţele lor activităţii în rândurile claselor neproletare ale populaţiei! Nu este aceasta o „mascaradă"??

Sărmana „Rabocee Delo"! Va ajunge ea vreodată să înţeleagă această complicată chestiune?

IV

METODELE PRIMITIVE ALE ECONOMIŞTILOR ŞI ORGANIZAŢIA DE REVOLUŢIONARI

Afirmaţiile lui „Rabocee Delo" analizate de noi mai sus, şi anume că lupta economică este mijlocul de agitaţie politică cel mai larg utilizabil, că sarcina noastră este astăzi să imprimăm luptei economice însăşi un caracter politic etc., vădesc o înţelegere îngustă nu numai a sarcinilor noastre politice, ci şi a sarcinilor noastre *organizatorice*. Pentru „a duce lupta economică împotriva patronilor şi guvernului" nu e deloc necesară — şi deaceea într'o astfel de luptă nici nu se poate forma — o organizaţie centralizată, pe întreaga Rusie, care să unească într'un singur atac comun toate manifestările de opoziţie politică, de protest şi de revoltă, o organizaţie alcătuită din revoluţionari de profesie şi care să fie condusă de adevăraţi conducători politici ai întregului popor. E şi lesne de înţeles. Caracterul organizării oricărei instituţii este determinat în chip firesc şi inevitabil de conţinutul activităţii acelei instituţii. Deaceea, prin afirmaţiile sale analizate mai sus, „Rabocee Delo" consfinţeşte şi legitimează nu numai îngustimea activităţii politice, ci şi îngustimea muncii organizatorice. Şi în cazul de faţă, ca întotdeauna, „Rabocee Delo" apare ca un organ a cărui conştiinţă capitulează în faţa spontaneităţii. Or, ploconirea în faţa formelor organizatorice care se dezvoltă spontan, lipsa conştiinţei faptului că munca noastră organizatorică este atât de îngustă şi de primitivă, că suntem încă atât de „primitivi" în acest domeniu important, lipsa acestei conştiinţe, spun, constitue o adevărată boală a mişcării noastre. Nu este o boală a declinului, ci o boală a creşterii, asta se înţelege dela sine. Dar tocmai acum, când valul revoltei spontane ne copleşeşte, am putea spune, pe noi, conducătorii şi organizatorii mişcării, tocmai acum este deosebit de necesară o luptă neîmpăcată împotriva oricărei apărări a stării noastre de înapoiere, împotriva oricărei legitimări a îngustimii în acest domeniu; tocmai acum este deosebit de necesar de a trezi în fiecare dintre cei care participă sau care au de gând să participe la munca practică nemulţumirea faţă de *metodele primitive* care domnesc la noi şi hotărîrea nestrămutată de a scăpa de ele.

a) CE SUNT METODELE PRIMITIVE?

Vom încerca să răspundem la această întrebare zugrăvind un mic tablou al activităţii unui cerc tipic social-democrat de prin anii 1894—1901. Am semnalat deja faptul că tineretul studios din acea perioadă era atras în massă de marxism. Bine înţeles că el era atras de marxism nu numai, ba chiar nu atât ca teorie, cât ca răspuns la întrebarea: „ce-i de făcut?", ca o chemare la luptă împotriva duşmanului. Şi noii luptători porneau la luptă cu o

pregătire şi cu un armament uimitor de primitiv. De foarte multe ori nu aveau aproape niciun fel de armament şi absolut nicio pregătire. Porneau la război cum ar porni ţăranul dela plug, luând cu el numai ciomagul. Un cerc de studenţi fără nicio legătură cu vechii militanţi ai mişcării, fără nicio legătură cu cercurile din alte localităţi sau măcăr din alte părţi ale oraşului (sau din alte instituţii de învăţământ), fără să fi organizat câtuşi de puţin diferitele părţi ale muncii revoluţionare, fără niciun plan sistematic de activitate pentru o perioadă de timp cât de cât îndelungată, intră în legătură cu muncitorii şi se apucă de lucru. Cercul desfăşoară treptat o propagandă şi o agitaţie din ce în ce mai largă, îşi atrage, prin simplul fapt că acţionează, simpatia unor straturi muncitoreşti destul de largi, simpatia unei oarecare părţi din societatea cultă, care procură bani şi pune la dispoziţie „Comitetului" noi şi noi grupuri de tineri. Creşte puterea de atracţie a comitetului (sau a uniunii de luptă), creşte amploarea activităţii lui, şi el îşi lărgeşte această activitate în mod absolut spontan: aceiaşi oameni care cu un an sau cu câteva luni în urmă discutau în cercurile studenţeşti problema: „încotro să mergem?", care intrau în legături şi întreţineau legături cu muncitorii, care întocmeau şi lansau manifeste, încep să intre în legături cu alte grupuri de revoluţionari, procură literatură, se apucă să scoată un ziar local, încep să vorbească de organizarea unei demonstraţii, trec în sfârşit la operaţiuni făţişe de luptă (şi o astfel de operaţiune făţişă de luptă poate fi, după împrejurări, şi primul manifest agitatoric, şi primul număr de ziar, şi prima demonstraţie). Şi, de obicei, chiar începutul acestor operaţiuni atrage după sine o cădere imediată şi complectă. O cădere imediată şi complectă tocmai pentrucă aceste operaţiuni de luptă nu erau rezultatul unui plan sistematic de luptă îndelungată şi perseverentă, unui plan chibzuit de mai înainte şi pregătit pe îndelete, ci erau pur şi simplu rezultatul creşterii spontane a muncii tradiţionale de cerc; pentrucă poliţia cunoştea, fireşte, aproape totdeauna pe militanţii principali ai mişcării locale, care „se recomandaseră" ca atare încă de pe băncile universităţii, şi nu aştepta decât momentul potrivit pentru săvârşirea arestărilor în massă, lăsând intenţionat cercul să crească şi să se lărgească pentru ca ea să poată avea un corpus delicti palpabil; deasemenea avea grijă totdeauna să lase „de sămânţă" (după expresia tehnică întrebuinţată, după câte ştiu, atât de către ai noştri cât şi de către jandarmi), câteva persoane cunoscute de ea. Un astfel de război poate fi asemănat cu un atac al unor cete de ţărani înarmaţi cu ciomege împotriva unei armate moderne. Şi nu putem decât să ne mirăm de vitalitatea acestei mişcări, care se întindea, creştea şi repurta victorii în ciuda acestei totale lipse de pregătire a luptătorilor. Ce-i drept, din punct de vedere istoric primitivitatea armamentului era la început nu numai inevitabilă, ci *chiar legitimă,* ca o condiţie de largă atragere a luptătorilor. Dar de îndată ce au început operaţiuni de luptă serioase (şi ele au început, de fapt, odată cu grevele din vara anului 1896), lipsurile organizaţiei noastre de luptă au început să se facă simţite din ce în ce mai mult. Guvernul, care se zăpăcise la început şi făcuse o serie de greşeli (de pildă, apelurile către opinia publică în care se descriau fărădelegile socialiştilor, sau expulzările de muncitori din capitale în centrele industriale din provincie), s'a adaptat repede la noile condiţii de luptă şi a ştiut să plaseze la locurile cuvenite detaşamentele sale de provocatori, spioni şi jandarmi, înarmate cu toate mijloacele perfecţionate. Acţiunile represive au început să se repete atât de des şi să lovească atât de multe persoane, să mături în aşa măsură cercurile locale, încât massa muncitorească şi-a pierdut absolut toţi conducătorii, mişcarea a căpătat un caracter extrem de discontinuu, neputându-se stabili nicio continuitate şi legătură în muncă. Răzleţirea extraordinară a militanţilor locali, compoziţia întâmplătoare a cercurilor, lipsa de pregătire şi îngustimea de orizont în domeniul problemelor teoretice, politice şi organizatorice, — toate acestea erau urmarea inevitabilă a împrejurărilor descrise mai sus. Lucrurile au ajuns atât de departe, încât în unele locuri, din cauză că nu suntem îndeajuns de fermi şi de conspirativi, muncitorii devin neîncrezători faţă de intelectuali şi încep să-i ocolească: intelectualii, zic ei, ne duc prin nechibzuinţa lor la căderi!

Că folosirea acestor metode primitive a început să fie în sfârşit resimţită ca o boală de către orice social-democrat care gândeşte, aceasta o ştie oricine cunoaşte cât de cât mişcarea. Şi pentru ca cititorul care n'o cunoaşte să nu creadă că noi „construim" în mod artificial un stadiu

deosebit sau o boală deosebită a mișcării, ne vom referi iarăși la martorul pomenit mai sus. Cititorul să nu ne ia în nume de rău acest lung citat.

„Dacă trecerea treptată la o activitate practică mai largă — scrie B—v în „Rabocee Delo" nr. 6 —, trecere care este în funcție directă de perioada generală de tranziție pe care o trăiește mișcarea muncitorească rusă, constitue o trăsătură caracteristică... apoi mai există și o altă trăsătură, nu mai puțin interesantă, a mecanismului general al revoluției muncitorești ruse. Avem în vedere *lipsa generală de forțe revoluționare capabile de acțiune* *, care se resimte nu numai la Petersburg, ci și în toată Rusia. Odată cu înviorarea generală a mișcării muncitorești, cu dezvoltarea generală a massei muncitorești, cu cazurile de grevă din ce în ce mai dese, cu lupta de massă din ce în ce mai fățișă a muncitorilor, care duce la întețirea prigoanei guvernamentale, la întețirea arestărilor, expulzărilor și deportărilor, această *lipsă de forțe revoluționare calificate devine din ce în ce mai vizibilă* și, indiscutabil, *nu* rămâne *fără influență asupra adâncimii și a caracterului general al mișcării*. Multe greve se desfășoară fără o influență puternică și directă din partea organizațiilor revoluționare... se resimte lipsa de manifeste agitatorice și de literatură ilegală... cercurile muncitorești rămân fără agitatori... Alături de aceasta se observă și lipsa permanentă de mijloace bănești. Intr'un cuvânt, *creșterea mișcării muncitorești depășește creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare*. Efectivul de revoluționari militanți este prea neînsemnat pentru a concentra în mâinile sale influența asupra întregii masse muncitorești care se agită și pentru a da tuturor frământărilor măcar o aparență de coordonare și de organizare... Diferitele cercuri, diferiții revoluționari nu sunt grupați, nu sunt uniți, nu alcătuesc o organizație unitară, puternică și disciplinată, cu unități dezvoltate în mod sistematic"... Și după ce arată că apariția imediată a unor cercuri noi în locul celor distruse „dovedește doar vitalitatea mișcării... dar încă nu dovedește existența unui număr îndestulător de militanți revoluționari pe deplin apți", autorul conchide: „Lipsa de pregătire practică a revoluționarilor din Petersburg se vădește și în rezultatele muncii lor. Ultimele procese, îndeosebi procesul grupului «Autoeliberarea» și cel al grupului «Lupta muncii împotriva capitalului» [121], au arătat clar că un agitator tânăr, care nu cunoaște amănunțit condițiile de muncă și, prin urmare, nici cele de agitație dela o fabrică dată, care nu cunoaște principiile conspirației și și-a însușit numai concepțiile generale ale social-democrației" (și le-a însușit oare?) „poate să lucreze vreo 4, 5, 6 luni. Apoi vine arestarea, care atrage deseori după sine distrugerea întregii organizații sau cel puțin a unei părți din ea. Se pune întrebarea: e cu putință ca un grup care nu ființează decât câteva luni să aibă o activitate rodnică și încununată de succes?... Evident că lipsurile organizațiilor existente nu pot fi puse în întregime în seama perioadei de trecere... evident că efectivul numeric și, mai ales, compoziția calitativă a organizațiilor care activează joacă aici un rol însemnat, și prima sarcină a social-democraților noștri... trebue să fie *unirea reală a organizațiilor și selecționarea riguroasă a membrilor lor*".

* Subliniat peste tot de noi.

b) METODELE PRIMITIVE ȘI ECONOMISMUL

Trebue să ne oprim acum asupra unei chestiuni care se impune, desigur, fiecărui cititor. Pot fi oare puse în legătură aceste metode primitive, ca boală de creștere proprie *întregii* mișcări, cu economismul, ca *unul* dintre curentele din sânul social-democrației ruse? Credem că da. Lipsa de pregătire practică, lipsa de pricepere în munca organizatorică ne sunt într'adevăr comune *nouă tuturor*, inclusiv acelora care dela început s'au situat ferm pe punctul de vedere al marxismului revoluționar. Și bine înțeles că nimeni n'ar putea să facă practicienilor o vină din această lipsă de pregătire. Dar, pe lângă lipsa de pregătire, în noțiunea de „metode primitive" mai intră și altceva: îngustimea muncii revoluționare în general, neînțelegerea faptului că această muncă îngustă nu permite formarea unei bune organizații de revoluționari, în sfârșit — și asta-i principalul — încercările de a justifica această îngustime și de a o ridica la rangul unei „teorii" speciale, adică ploconirea în fața spontaneității și în acest domeniu. Din moment ce s'au ivit aceste încercări, a devenit neîndoios că metodele primitive sunt legate de economism și că nu vom scăpa de îngustimea activității noastre organizatorice dacă nu vom scăpa de economism în general (adică de înțelegerea strâmtă atât a teoriei marxismului, cât și a rolului social-democrației și a sarcinilor politice ale acesteia). Și aceste încercări s'au manifestat în două direcții. Unii au început să spună: massa muncitorească n'a formulat încă ea însăși sarcini politice atât de ample și de combative ca acelea pe care i le „impun" revoluționarii; ea mai trebue să lupte pentru revendicări politice *imediate*, să ducă „lupta economică împotriva patronilor și guvernului" * (și acestei lupte „accesibile" mișcării de massă îi corespunde, firește, și o organizație „accesibilă" chiar și tineretului celui mai nepregătit). Alții, care nu admit niciun fel de „dezvoltare treptată", au început să spună: „înfăptuirea revoluției politice" este posibilă și necesară, dar pentru aceasta nu e deloc nevoie de crearea unei organizații puternice de revoluționari care să educe proletariatul printr'o luptă fermă și persistentă; pentru aceasta este

* „Raboceaia Mâsli" și „Rabocee Delo" în special în „Răspunsul" dat lui Plehanov.

deajuns să punem mâna cu toții pe bâta „accesibilă" și bine cunoscută. Vorbind fără alegorii — să facem o grevă generală* sau să îmboldim mersul „molatic" al mișcării muncitorești cu ajutorul „teroarei ca mijloc de excitație"**. Amândouă aceste curente — și oportuniștii și „revoluționiștii" — capitulează în fața metodelor primitive dominante, nu cred că e cu putință să scăpăm de ele, nu înțeleg care e prima și cea mai arzătoare sarcină practică a noastră: să creăm o *organizație de revoluționari,* capabilă să asigure luptei politice energie, stabilitate și continuitate.

Am citat mai sus cuvintele lui B—v: „creșterea mișcării muncitorești depășește creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare". Această „comunicare prețioasă a unui observator direct" (aprecierea redacției revistei „Rabocee Delo" asupra articolului lui B—v) are pentru noi o îndoită valoare. Ea arată că am avut dreptate văzând cauza principală a actualei crize din sânul social-democrației ruse în *rămânerea în urmă a conducătorilor* (a „ideologilor", a revoluționarilor, a social-democraților) *față de avântul spontan al masselor*. Ea arată că toate aceste raționamente ale autorilor scrisorii economiste (din nr. 12 al „Iscrei"), ale lui B. Cricevschi și Martânov, cu privire la primejdia diminuării însemnătății elementului spontan, a luptei mărunte de zi cu zi, cu privire la tactica-proces etc., înseamnă tocmai proslăvirea și apărarea metodelor primitive. Oamenii aceștia, care nu pot rosti cuvântul „teoretician" fără o strâmbătură disprețuitoare, care numesc „simț al realității" îngenuncherea lor în fața lipsei de pregătire practică și a înapoierii, dovedesc în realitate că nu înțeleg cele mai imperioase sarcini *practice* ale noastre. Unor oameni rămași în urmă ei le strigă: țineți pasul! n'o luați înainte! Unor oameni care suferă de lipsă de energie și inițiativă în munca organizatorică, de lipsa unor „planuri" de organizare amplă și îndrăzneață, ei le strigă: „tactica e un proces!". Păcatul nostru cel mai mare constă în *coborîrea* sarcinilor noastre politice *și organizatorice* la nivelul intereselor imediate, „palpabile", „concrete" ale luptei economice de fiecare zi, iar ei ne cântă întruna: trebue să dăm luptei economice însăși un caracter politic! Încă

* Broșura: „Cine va săvârși revoluția politică?" publicată în Rusia în culegerea „Proletarscaia Borba" și reeditată de comitetul din Chiev.

** „Reînvierea revoluționarismului" și „Svoboda".

odată: este exact acelaș „simț al realității" de care a dat dovadă un erou dintr'o epopee populară care, văzând un cortegiu funebru, a strigat: „azi unul, mâine zece!".

Amintiți-vă cu ce aroganță incomparabilă, într'adevăr „narcisiană", îl învățau înțelepții aceștia pe Plehanov: „*cercurilor* muncitorești le sunt în general (sic!) inaccesibile sarcinile politice în sensul real, *practic* al acestui cuvânt, adică în sensul unei lupte *practice* adecvate și efective pentru revendicări politice" („Răspunsul redacției revistei «Rabocee Delo»", pag. 24). Există cercuri și cercuri, domnilor! Unui cerc de „meșteșugari", care folosesc metode primitive, îi sunt, desigur, inaccesibile sarcinile politice atâta vreme cât acești meșteșugari nu și-au dat seama că folosesc metode primitive și nu s'au dezbărat de ele. Iar dacă acești meșteșugari mai sunt și îndrăgostiți de metodele lor primitive, dacă scriu neapărat cu caractere cursive cuvântul „practic" și își închipue că a fi practic înseamnă a coborî sarcinile noastre la nivelul de înțelegere al păturilor celor mai înapoiate ale massei, — atunci se înțelege că pentru acești meșteșugari nu mai există nicio speranță de îndreptare și că *le sunt în general inaccesibile sarcinile politice*. Dar unui cerc de corifei ca Alexeev și Mâșchin, Halturin și Jeliabov îi sunt accesibile sarcinile politice în sensul cel mai real, în sensul cel mai practic al acestui cuvânt, îi sunt accesibile tocmai din cauză și în măsura în care propaganda lor fierbinte găsește ecou în massa care se trezește spontan, în măsura în care energia lor clocotitoare este însușită de clasa revoluționară și este sprijinită de energia acesteia. Plehanov a avut de o mie de ori dreptate atunci când nu numai că a arătat care e această clasă revoluționară, nu numai că a dovedit necesitatea și inevitabilitatea trezirii ei spontane, ci a și pus în fața „cercurilor muncitorești" o sarcină politică înaltă și măreață. Voi însă vă referiți la mișcarea de massă apărută de atunci încoace, pentru *a diminua* această sarcină, pentru *a restrânge* energia și amploarea activității „cercurilor muncitorești". Ce este aceasta dacă nu îndrăgostirea unui meșteșugar de metodele sale primitive? Vă făliți cu practicismul vostru și nu vedeți faptul cunoscut oricărui practician rus: ce minuni poate să facă pe tărâm revoluționar energia nu numai a unui cerc, ci chiar și a unei persoane răzlețe. Sau credeți că în mișcarea noastră nu pot exista corifei ca aceia

din deceniul al 8-lea? Dece? Pentrucă suntem prea puţin pregătiţi? Dar noi ne pregătim, ne vom pregăti şi vom fi pregătiţi! E adevărat, apele stătătoare ale „luptei economice împotriva patronilor şi guvernului" au prins la noi, din nenorocire, mucegai: au apărut oameni care îngenunchiază şi se închină în faţa spontaneităţii, contemplând cu veneraţie (după expresia lui Plehanov) „posteriorul" proletariatului rus. Dar vom şti să scăpăm de acest mucegai. Tocmai acum revoluţionarul rus, călăuzindu-se de o teorie cu adevărat revoluţionară, sprijinindu-se pe o clasă cu adevărat revoluţionară şi care se deşteaptă spontan, poate în sfârşit — în sfârşit! — să se ridice în toată puterea lui, să-şi desfăşoare toate forţele sale de uriaş. Pentru aceasta se cere numai ca massa practicienilor, ca massa şi mai mare de oameni care visează la o activitate practică încă de pe băncile şcolii să întâmpine cu batjocură şi dispreţ orice tentativă de a diminua sarcinile noastre politice şi amploarea muncii noastre organizatorice. Şi fiţi siguri, domnilor, că aşa va fi!

In articolul „Cu ce să începem?" am scris împotriva lui „Rabocee Delo": „In 24 de ore poţi să schimbi tactica agitaţiei într'o chestiune specială oarecare, poţi să schimbi tactica într'o chestiune de detaliu a organizaţiei de partid: a-ţi schimba însă nu numai în 24 de ore, ci fie chiar şi în 24 de luni, părerea în problema dacă sunt necesare în general, totdeauna şi necondiţionat o organizaţie de luptă şi agitaţia politică în masse, aceasta o pot face numai nişte oameni lipsiţi de orice principii" *. „Rabocee Delo" răspunde: „Această învinuire a «Iscrei», singura învinuire cu pretenţii de caracter concret este cu totul neîntemeiată. Cititorii lui «Rabocee Delo» ştiu foarte bine că dela început, fără să aşteptăm apariţia «Iscrei», nu numai că am chemat la agitaţia politică..." (spunând în acelaş timp că nu numai cercurile muncitoreşti, ci „şi mişcarea muncitorească de massă nu poate să-şi fixeze ca primă sarcină politică răsturnarea absolutismului", ci numai lupta pentru revendicările politice imediate, şi că „revendicările politice imediate devin accesibile masselor după o grevă sau, în orice caz, după mai multe greve")... „dar prin publicaţiile noastre din străinătate am pus la îndemâna tovarăşilor care

* Vezi volumul de faţă, pag. 6. — *Nota Trad.*

activau în Rusia *singurul* material de agitaţie politică social-democrată..." (iar în acest singur material nu numai că aţi utilizat pe scară largă agitaţia politică numai pe terenul luptei economice, dar aţi şi ajuns să susţineţi că această agitaţie îngustă este „cea mai larg utilizabilă". Şi nu observaţi, domnilor, că argumentarea voastră dovedeşte tocmai necesitatea apariţiei „Iscrei" — de vreme ce acest *singur* material se prezenta în acest fel — şi necesitatea luptei „Iscrei" împotriva lui „Rabocee Delo"?)... „Pe de altă parte, activitatea noastră publicistică pregătea în fapt unitatea tactică a partidului" ...(unitatea în convingerea că tactica este un proces de creştere a sarcinilor partidului care cresc odată cu partidul? Ce preţioasă unitate!)... „şi, implicit, posibilitatea unei «organizaţii de luptă», pentru crearea căreia Uniunea a făcut tot ce o organizaţie din străinătate putea să facă" („Rabocee Delo" nr. 10, pag. 15). Zadarnică încercare de a ieşi din încurcătură! Că aţi făcut tot ce v'a fost posibil, — acest lucru nu mi-a trecut nicicând prin gând să-l tăgăduesc. Am susţinut şi susţin că *limitele* a ceeace este „posibil" pentru voi sunt îngustate de miopia concepţiilor voastre. E ridicol să vorbeşti de o „organizaţie de luptă" în vederea luptei pentru „revendicări politice imediate" sau în vederea „luptei economice împotriva patronilor şi guvernului".

Dar dacă cititorul vrea să vadă perle de îndrăgostire „economistă" de metodele primitive, se înţelege că el trebue să treacă dela eclectica şi nestatornica „Rabocee Delo" la consecventa şi hotărîta „Raboceaia Mâsli". „Şi acum două cuvinte despre însăşi aşa-zisa intelectualitate revoluţionară — scria R.M. în „Suplimentul special", pag. 13. — Ea, ce-i drept, a dovedit în fapt în repetate rânduri că e pe deplin gata să «se angajeze într'o luptă hotărîtă cu ţarismul». Toată nenorocirea este că, fiind prigonită fără cruţare de poliţia politică, intelectualitatea noastră revoluţionară ia lupta împotriva acestei poliţii politice drept o luptă politică împotriva absolutismului. Tocmai deaceea problema «de unde să luăm forţe pentru lupta împotriva absolutismului?» a rămas nelămurită pentru ea până în ziua de azi".

Ce spuneţi de acest dispreţ suveran faţă de lupta împotriva poliţiei din partea unui admirator (în sensul peiorativ al cuvântului) al mişcării *spontane*? El este gata *să justifice*

lipsa noastră de pricepere conspirativă prin aceea că pentru noi, în condiţiile mişcării spontane de massă, n'ar prezenta, în fond, importanţă lupta împotriva poliţiei politice ! ! Puţini, foarte puţini vor subscrie la această concluzie monstruoasă: atât de acută a ajuns pentru toată lumea problema neajunsurilor organizaţiilor noastre revoluţionare. Dar dacă la această concluzie nu va subscrie, de pildă, Martânov, e numai pentrucă el nu poate sau n'are curajul să-şi gândească ideile până la capăt. Intr'adevăr, oare „sarcina" ca massele să formuleze revendicări concrete care să promită rezultate palpabile reclamă o grijă specială pentru crearea unei organizaţii de revoluţionari trainice, centralizate şi combative ? Oare „sarcina" aceasta nu poate fi adusă la îndeplinire şi de o massă care deloc nu „luptă împotriva poliţiei politice" ? Mai mult: oare sarcina aceasta ar fi realizabilă dacă în afară de un mic număr de conducători n'ar pune umărul (în imensă majoritate) şi muncitori cu totul *incapabili* „să lupte împotriva poliţiei politice" ? Asemenea muncitori, oameni de rând din massă, sunt în stare să dea dovadă de o uriaşă energie şi abnegaţie în cursul unei greve, într'o luptă de stradă cu poliţia şi armata, sunt în stare (şi numai ei pot) *să hotărască* rezultatul întregii noastre mişcări, — însă lupta împotriva poliţiei *politice* cere însuşiri speciale, cere revoluţionari *de profesie*. Şi noi trebue să avem grijă nu numai ca massa „să ridice" revendicări concrete, dar şi ca massa muncitorilor „să ridice" un număr tot mai mare de astfel de revoluţionari de profesie. Am ajuns astfel la problema raporturilor dintre organizaţia de revoluţionari de profesie şi mişcarea pur muncitorească. Această problemă, care s'a oglindit puţin în literatură, ne-a preocupat mult pe noi, „politicii", în convorbirile şi discuţiile cu tovarăşii care înclină mai mult sau mai puţin spre economism. Asupra ei merită să ne oprim în chip special. Dar mai întâi să încheiem cu încă un citat ilustrarea tezei noastre despre legătura dintre metodele primitive şi economism.

„Grupul «Eliberarea muncii» — scria d-l N.N. [122] în „Răspunsul" său — cere o luptă directă împotriva guvernului, fără să se întrebe de unde să luăm forţa materială pentru această luptă şi fără să arate *care sunt căile pentru această luptă*". Şi subliniind ultimele cuvinte, autorul face următoarea notă la cuvântul „căile": „Această împrejurare nu poate fi explicată prin scopuri conspirative, întrucât în program nu e vorba de un complot, ci de o *mişcare de massă*. Massa însă nu poate să meargă pe căi secrete. E oare cu putinţă o grevă secretă ? E oare cu putinţă o manifestaţie sau o petiţie secretă ?" („Vademecum", pag. 59.) Autorul vorbeşte direct şi despre această „forţă materială" (organizatorii de greve şi de manifestaţii) şi despre „căile" de luptă, şi totuşi rămâne dezorientat şi nedumerit, deoarece el „se ploconeşte" în faţa mişcării de massă, adică o priveşte ca ceva care ne *scuteşte* de activitatea noastră revoluţionară, şi nu ca ceva care trebue să încurajeze şi *să îmboldească* activitatea noastră revoluţionară. O grevă secretă este cu neputinţă pentru cei care participă la ea şi pentru persoanele care vin în atingere directă cu ea. Dar pentru massa muncitorilor ruşi această grevă poate să rămână (şi de cele mai multe ori rămâne) „secretă", căci guvernul are grijă să taie orice comunicaţie cu greviştii, are grijă să facă imposibilă orice răspândire de ştiri asupra grevei. Şi iată, aici e nevoie de o „luptă" specială „împotriva poliţiei politice", de o luptă pe care niciodată n'o va putea duce în mod activ o massă atât de largă ca aceea care ia parte la grevă. Această luptă trebue să fie organizată „după toate regulile artei" de către oameni care se ocupă cu activitatea revoluţionară ca revoluţionari de profesie. Organizarea acestei lupte n'a devenit *mai puţin necesară* prin faptul că în mişcare sunt atrase în chip spontan massele. Dimpotrivă, ca urmare a acestui fapt, organizarea devine *şi mai necesară*, deoarece noi, socialiştii, nu ne-am îndeplini îndatoririle noastre directe faţă de masse dacă n'am şti să împiedicăm poliţia de a face secretă orice grevă şi orice manifestaţie (şi dacă uneori noi înşine nu le-am pregăti în mod secret). Şi suntem în stare *să facem* aceasta tocmai pentrucă massa care se trezeşte în chip spontan *va ridica deasemenea din mijlocul ei* un număr din ce în ce mai mare de „revoluţionari de profesie" (dacă nu ne vom apuca să îndemnăm în fel şi chip pe muncitori să bată pasul pe loc).

c) ORGANIZAŢIE DE MUNCITORI ŞI ORGANIZAŢIE DE REVOLUŢIONARI

Dacă pentru un social-democrat noţiunea de luptă politică coincide cu noţiunea de „luptă economică împotriva patronilor şi guvernului", apoi este firesc să ne aşteptăm ca

pentru el noţiunea: „organizaţie de revoluţionari" să coincidă mai mult sau mai puţin cu noţiunea: „organizaţie de muncitori". Şi aşa se şi întâmplă într'adevăr, aşa încât, vorbind despre organizare, ne pomenim literalmente vorbind limbi deosebite. Mi-aduc bine aminte, de pildă, de o convorbire cu un economist destul de consecvent, pe care nu avusesem prilejul să-l cunosc mai înainte. Am început să discutăm despre broşura: „Cine va săvârşi revoluţia politică ?" şi am căzut de acord îndată că principalul neajuns al broşurii este că ignorează problema organizării. Ne închipuiam la un moment dat că suntem solidari unul cu altul, dar... convorbirea a continuat şi am constatat că vorbim despre lucruri diferite. Interlocutorul meu îl acuza pe autor de faptul că ignorează cassele de ajutor pentru caz de grevă, asociaţiile de ajutor reciproc etc., pe când eu aveam în vedere organizaţia de revoluţionari, necesară pentru „săvârşirea" revoluţiei politice. Şi de îndată ce a ieşit la iveală această divergenţă, nu-mi amintesc să se mai fi întâmplat în general să fiu de acord cu acest economist în vreo chestiune principială oarecare!

Care era deci izvorul divergenţelor noastre? Tocmai faptul că economiştii se abat mereu dela social-democratism la trade-unionism, atât în ceeace priveşte sarcinile organizatorice, cât şi cele politice. Lupta politică a social-democraţiei este mult mai largă şi mai complexă decât lupta economică a muncitorilor împotriva patronilor şi guvernului. Exact la fel (şi din această cauză) organizaţia partidului social-democrat revoluţionar trebue să fie inevitabil de *alt gen* decât organizaţia muncitorilor pentru această luptă. In primul rând, organizaţia muncitorilor trebue să fie o organizaţie profesională; în al doilea rând, ea trebue să fie pe cât posibil mai largă; în al treilea rând, ea trebue să fie pe cât posibil mai puţin conspirativă (mă refer, bine înţeles, aici şi mai jos numai la Rusia absolutistă). Dimpotrivă, organizaţia de revoluţionari trebue să cuprindă în primul rând şi mai ales oameni a căror profesie este activitatea revoluţionară (deaceea şi vorbesc despre organizaţia *de revoluţionari,* având în vedere revoluţionari social-democraţi). In faţa acestei trăsături caracteristice generale a membrilor acestei organizaţii *trebue să se şteargă cu desăvârşire orice deosebire între muncitori şi intelectuali,* fără a mai vorbi despre deosebirea dintre diferitele profesii ale unora şi altora. Această organizaţie trebue în mod necesar să fie nu prea largă şi cât mai conspirativă cu putinţă. Să ne oprim asupra acestei triple deosebiri.

In ţările în care există libertate politică, deosebirea dintre organizaţia sindicală şi organizaţia politică este absolut clară, după cum clară este şi deosebirea dintre trade-unionuri şi social-democraţie. Bine înţeles, relaţiile dintre aceasta din urmă şi cele dintâi variază inevitabil în diferite ţări în funcţie de condiţiile istorice, juridice şi de alte condiţii; aceste relaţii pot fi mai mult sau mai puţin strânse, mai mult sau mai puţin complicate etc. (ele trebue să fie, după părerea noastră, pe cât posibil mai strânse şi mai puţin complicate); dar în ţările libere nici vorbă nu poate fi despre o identificare a organizaţiei sindicatelor profesionale cu organizaţia partidului social-democrat. In Rusia, însă, jugul absolutismului şterge, la prima vedere, orice deosebire între organizaţia social-democrată şi asociaţia muncitorească, fiindcă sunt interzise *orice* asociaţii muncitoreşti şi *orice* cercuri, fiindcă principala manifestare şi principalul instrument al luptei economice a muncitorilor — greva — este în general o infracţiune (şi adesea chiar o infracţiune politică!). In felul acesta condiţiile dela noi, pe de o parte, „împing" foarte puternic pe muncitorii care duc lupta economică să se lovească de problemele politice, iar pe de altă parte „împing" pe social-democraţi să confunde trade-unionismul cu social-democratismul (iar alde cricevschi, martânovi & co., vorbind cu mult zel despre „împingerea" de primul fel, nu observă „împingerea" de felul al doilea). Intr'adevăr, închipuiţi-vă nişte oameni care sunt în proporţie de 99 la sută absorbiţi de „lupta economică împotriva patronilor şi guvernului". Unii dintr'înşii în decursul *întregii* lor perioade de activitate (4-6 luni) nu se vor lovi niciodată de problema necesităţii unei organizaţii de revoluţionari mai complexe; alţii se vor „lovi", probabil, de literatura bernsteiniană, relativ răspândită, din care vor sorbi convingerea că „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi" este de o extremă importanţă. Alţii, în sfârşit, se vor lăsa tentaţi, poate, de ideea ademenitoare de a arăta lumii o nouă mostră de „legătură strânsă şi organică cu lupta proletară", de legătură între mişcarea sindicală şi mişcarea social-democrată. Cu cât mai târziu păşeşte o ţară în arena capitalismului, şi, deci, şi a mişcării muncitoreşti, — îşi pot zice aceşti oameni — cu atât mai mult pot socia-

liştii să participe la mişcarea sindicală şi s'o sprijine, cu atât mai puţine organizaţii sindicale nesocial-democrate pot şi trebue să existe. Până aici acest raţionament este pe deplin just. Nenorocirea este însă că se merge mai departe şi că se visează la contopirea deplină a social-democratismului cu trade-unionismul. Vom vedea îndată, din exemplul „Statutului Uniunii de luptă din Petersburg", ce efecte dăunătoare au aceste visuri asupra planurilor noastre organizatorice.

Organizaţiile muncitorilor pentru lupta economică trebue să fie organizaţii sindicale. Orice muncitor social-democrat este dator ca în măsura posibilului să sprijine aceste organizaţii şi să lucreze activ în cadrul lor. Aceasta este adevărat. Dar nu este câtuşi de puţin în interesul nostru să cerem ca numai social-democraţii să poată fi membri ai uniunilor „de breaslă": aceasta ar restrânge întinderea influenţei noastre asupra massei. Trebue ca din uniunile de breaslă să facă parte orice muncitor care înţelege necesitatea unirii în vederea luptei împotriva patronilor şi guvernului. Insuşi scopul uniunilor de breaslă nu ar putea fi atins dacă acestea nu ar îngloba pe toţi aceia care sunt în stare să se ridice fie chiar numai până la această treaptă elementară de înţelegere, dacă aceste uniuni de breaslă n'ar fi organizaţii foarte *largi*. Şi cu cât mai largi sunt aceste organizaţii, cu atât mai largă va fi şi influenţa noastră asupra lor, influenţă exercitată nu numai prin dezvoltarea „spontană" a luptei economice, dar şi prin înrâurirea directă, conştientă a membrilor socialişti ai uniunii asupra tovarăşilor lor. Dar într'o organizaţie cu un număr mare de membri nu este cu putinţă o conspiraţie strictă (care cere o pregătire mult mai mare decât pregătirea necesară pentru a participa la lupta economică). Cum se poate împăca această contradicţie dintre necesitatea unei organizaţii largi şi necesitatea unei conspiraţii stricte ? Cum se poate obţine ca organizaţiile de breaslă să fie pe cât posibil mai puţin conspirative ? Pentru aceasta nu pot exista, în general vorbind, decât două căi : ori legalizarea uniunilor de breaslă (care în unele ţări a precedat legalizarea uniunilor socialiste şi politice), ori menţinerea organizaţiei ca organizaţie secretă, dar într'atât de „liberă", slab închegată, lose, cum spun Germanii, încât pentru massa membrilor conspiraţia să fie redusă aproape la zero.

Legalizarea uniunilor muncitoreşti nesocialiste şi nepolitice din Rusia a şi început, şi nu încape nicio îndoială că fiecare pas al mişcării noastre muncitoreşti social-democrate, care creşte rapid, va înmulţi şi încuraja încercările de legalizare de acest fel, încercări care pornesc mai ales dela adepţii orânduirii existente, dar în parte şi dela muncitorii înşişi, şi dela intelectualii liberali. Steagul legalizării a şi fost arborat de alde Vasiliev şi Zubatov; au făgăduit şi i-au şi dat concurs cei de teapa d-lor Ozerov şi Vorms; printre muncitori există deja adepţi ai noului curent. Şi de aci înainte nu putem să nu ţinem seamă de acest curent. Cum să ţinem seamă de el, — în această privinţă nici nu pot exista printre social-democraţi două păreri. Suntem datori să demascăm neîncetat orice participare a zubatovilor şi vasilievilor, a jandarmilor şi popilor la acest curent şi să arătăm muncitorilor adevăratele intenţii ale acestor participanţi. Suntem datori să demascăm deasemenea orice note împăciuitoare, de „armonie", care ar transpira din cuvântările politicienilor liberali la adunările deschise ale muncitorilor, indiferent dacă aceste note se datorează convingerii lor sincere că este de dorit o colaborare paşnică între clase, dorinţei de a se pune bine cu autorităţile sau, în sfârşit, pur şi simplu stângăciei. Suntem datori, în sfârşit, să-i prevenim pe muncitori asupra cursei pe care le-o întinde adeseori poliţia, ochind la aceste adunări deschise şi în asociaţiile autorizate pe „cei mai îndrăciţi" şi încercând ca prin intermediul organizaţiilor legale să strecoare provocatori şi în organizaţiile ilegale.

Dar a face toate acestea nu înseamnă nicidecum să uităm că *în cele din urmă* legalizarea mişcării muncitoreşti ne va aduce foloase tocmai nouă, şi nicidecum celor de teapa lui Zubatov. Dimpotrivă, tocmai prin campania noastră de demascare noi separăm neghina de grâu. Neghina am arătat-o. Grâul este că atragem atenţia unor pături muncitoreşti şi mai largi, că atragem atenţia şi celor mai înapoiate pături muncitoreşti asupra problemelor sociale şi politice; grâul este eliberarea noastră, a revoluţionarilor, de funcţiuni care sunt în fond legale (răspândirea cărţilor legale, ajutorul reciproc etc.) şi a căror dezvoltare ne va da inevitabil nouă tuturora din ce în ce mai mult material pentru agitaţie. In acest sens putem şi trebue să spunem zubatovilor şi ozerovilor: daţi-i înainte, domnilor ! In măsura în care întindeţi muncitorilor o cursă (fie în sens de provocare directă, fie în sens de pervertire „cinstită" a muncitorilor

prin „struvism"), vom avea noi grijă să vă demascăm. In măsura în care faceți un pas real înainte — fie și sub forma celui mai „timid zig-zag", dar un pas înainte — vom spune: poftiți, poftiți! Un pas real înainte îl poate constitui numai o reală, fie și minusculă lărgire a câmpului de activitate al muncitorilor. Orice lărgire de acest fel va fi în folosul nostru și va grăbi apariția unor asociații legale în care nu provocatorii vor vâna pe socialiști, ci, dimpotrivă, socialiștii vor recruta adepți. Intr'un cuvânt, treaba noastră este acum să luptăm împotriva neghinei. Nu este treaba noastră să creștem grâul în ghivece de casă. Stârpind neghina, noi curățim terenul pentru eventuala încolțire a sămânței de grâu. Și în timp ce alde Afanasie Ivanovici și Pulheria Ivanovna se îndeletnicesc cu cultivarea plantelor în casă, noi trebue să pregătim secerători, care să știe și să stârpească neghina de astăzi și să secere grâul de mâine *.

Așa dar, prin legalizare *noi* nu putem *rezolva* problema creării unei organizații sindicale pe cât posibil mai puțin conspirativă și mai largă (am fi însă foarte bucuroși dacă zubatovii și ozerovii ne-ar deschide măcar o posibilitate parțială pentru o astfel de rezolvare, — în care scop noi trebue să luptăm în modul cel mai energic împotriva lor!). Rămâne calea organizațiilor sindicale secrete, și *noi trebue* să dăm tot sprijinul muncitorilor care pornesc deja (după cum știm cu certitudine) pe această cale. Organizațiile sindicale nu numai că pot aduce un mare folos în ceeace privește dezvoltarea și întărirea luptei economice, dar pot să și devină un foarte important ajutor pentru agitația politică și pentru organizația revoluționară. Pentru a putea dobândi acest rezultat, pentru a putea îndruma pe făgașul dorit de social-democrație mișcarea sindicală care începe, trebue înainte de toate să înțelegem limpede absurditatea planului de organizare pe care timp de aproape cinci ani îl tot preconizează economiștii din Petersburg. Planul acesta este expus și în

* Lupta „Iscrei" împotriva neghinei i-a atras următoarea ieșire furibundă din partea revistei „Rabocee Delo": „Pentru «Iscra», însă, nu atât aceste mari evenimente (din primăvară) constitue un semn al timpului, cât încercările lamentabile ale agenților lui Zubatov de a «legaliza» mișcarea muncitorească. Ea nu vede că tocmai aceste fapte vorbesc împotriva ei: tocmai ele dovedesc că în ochii guvernului mișcarea muncitorească a luat o amploare periculoasă" (*„Două congrese"*, pag. 27). De vină în toate acestea este „dogmatismul" acestor ortodocși „surzi la poruncile imperative ale vieții". Ei se încăpățânează să nu vadă grâul crescut până la brâu și se luptă cu neghina pitică! Nu este aceasta, oare, o „deformare a simțului perspectivei în ceeace privește mișcarea muncitorească rusă" (op. cit., pag. 27)?

„Statutul cassei muncitorești" din Iulie 1897 („Listoc «Rabotnica»" nr. 9—10, pag. 46, din *„Raboceaia Mâsli"* nr. 1), și în „Statutul organizației sindicale muncitorești" din Octombrie 1900 (foaie specială, tipărită la Petersburg și pomenită în nr. 1 al „Iscrei"). Principala lipsă a ambelor statute este că ele descriu amănunțit un tip de organizație muncitorească largă și o confundă pe aceasta cu organizația de revoluționari. Să luăm Statutul al doilea, care este mai amănunțit elaborat. El se compune din *cincizeci și două* de paragrafe: 23 de paragrafe expun organizarea, normele de funcționare și limitele atribuțiilor „cercurilor muncitorești", care se organizează în fiecare fabrică („cel mult 10 oameni") și care aleg „grupe centrale (de fabrică)". „Grupa centrală — glăsuește § 2 — urmărește tot ce se întâmplă în fabrica sau uzina ei și ține cronica întâmplărilor de acolo". „Grupa centrală face lunar în fața tuturor cotizanților o dare de seamă despre situația cassei" (§ 17) etc. 10 paragrafe sunt închinate „organizației raionale" și 19 — unei extrem de complicate împletiri între „Comitetul organizației muncitorești" și „Comitetul Uniunii de luptă din Petersburg" (delegați din partea fiecărui raion și din partea „grupurilor executive" — „grupuri de propagandiști, grupuri pentru legături cu provincia, pentru legături cu străinătatea, pentru administrarea depozitelor, pentru editură și pentru cassă").

Social-democrația = „grupuri executive" în ceeace privește lupta economică a muncitorilor! Ar fi greu să se arate într'un chip mai izbitor cum se abate gândul economistului dela social-democratism la trade-unionism, cât de străină îi este ideea că un social-democrat trebue să se gândească înainte de toate la o organizație de revoluționari capabili să conducă *întreaga* luptă de eliberare a proletariatului. Să vorbești despre „eliberarea politică a clasei muncitoare", despre lupta împotriva „samavolniciei țariste" — și să întocmești asemenea statute de organizare, înseamnă să nu ai absolut nicio idee despre adevăratele sarcini politice ale social-democrației. Niciunul din cele cincizeci de paragrafe nu vădește nici măcar o urmă de înțelegere a faptului că este nevoie de cea mai largă agitație politică în masse, care să pună în lumină toate laturile absolutismului rus, întreaga înfățișare a diverselor clase sociale din Rusia. Și nu numai scopurile politice, dar nici cele trade-unioniste nu sunt rea-

lizabile cu un astfel de statut, căci ele cer organizarea *pe profesii*, despre care nici nu se pomeneşte.

Dar ceeace-i mai izbitor este caracterul extrem de greoi al acestui întreg „sistem", care încearcă să lege fiecare fabrică în parte cu „comitetul" printr'un fir permanent de reguli uniforme şi ridicol de mărunte, în cadrul unui sistem de alegeri cu trei grade. Strivită de orizontul îngust al economismului, gândirea se pierde aici în amănunte care au un puternic iz de birocratism şi conţopism. In realitate, fireşte, trei sferturi din aceste paragrafe nu se aplică niciodată; în schimb, însă, o astfel de organizaţie „conspirativă", cu un grup central în fiecare fabrică, înlesneşte jandarmilor provocarea unor căderi de proporţii extraordinar de largi. Tovarăşii polonezi au trecut deja printr'o astfel de fază a mişcării, când toţi aveau pasiunea înfiinţării de casse muncitoreşti pe scară largă, dar ei au renunţat foarte curând la această idee, încredinţându-se că nu fac decât să furnizeze jandarmilor o recoltă bogată. Dacă vrem organizaţii muncitoreşti largi, şi nu vrem căderi de largi proporţii, dacă nu vrem deci să facem pe placul jandarmilor, trebue să tindem ca aceste organizaţii să nu fie deloc constituite în mod formal. Va fi oare posibilă în acest caz funcţionarea lor? — Dar priviţi aceste funcţii: „...a urmări tot ce se întâmplă în fabrică şi a ţine cronica întâmplărilor de acolo" (§ 2 din statut). Necesită oare aceasta neapărat o constituire formală? Oare acelaş rezultat nu poate fi obţinut în condiţii şi mai bune prin corespondenţe trimise ziarelor ilegale, fără a se forma în acest scop grupe speciale? „...A conduce lupta muncitorilor pentru îmbunătăţirea situaţiei lor în fabrică" (§ 3 din statut). Nici pentru aceasta nu este nevoie de constituire formală. Ce anume revendicări vor să formuleze muncitorii, aceasta poate s'o afle detaliat, dintr'o simplă convorbire, orice agitator cât de cât priceput, iar după ce o va fi aflat, el va şti s'o transmită organizaţiei de revoluţionari, care nu este o organizaţie largă, ci una restrânsă, pentru ca aceasta să procure manifestul corespunzător. „...A organiza o cassă... cu o cotizaţie de 2 copeici la rublă" (§ 9) — şi a face apoi lunar o dare de seamă asupra situaţiei cassei (§17), a exclude pe membrii care nu-şi plătesc cotizaţiile (§ 10) etc. Curat rai pentru poliţie, căci nimic nu este mai uşor decât a pătrunde în toată această conspiraţie a „cassei centrale de fabrică", a confisca banii şi a pune mâna pe oamenii cei mai buni. Nu este mai simplu să se emită timbre de o copeică sau două, cu stampila unei anumite organizaţii (foarte înguste şi foarte conspirative), sau să se facă — fără niciun fel de timbre — colecte de bani, urmând ca dările de seamă asupra acestor colecte să fie publicate, sub o anumită parolă convenţională, în ziarul ilegal? Se va atinge acelaş scop, dar jandarmilor le va fi de o sută de ori mai greu să dea de firul organizaţiei.

Aş putea continua această analiză cu titlu de exemplificare a statutului, dar cred că şi cele spuse sunt suficiente. Un nucleu mic, strâns închegat, format din muncitorii cei mai de nădejde, cei mai cu experienţă şi cei mai căliţi, având oamenii săi de încredere în raioanele principale şi fiind legat, după toate regulele celei mai stricte conspiraţii, cu organizaţia de revoluţionari, va putea foarte bine să îndeplinească, cu concursul cel mai larg al massei şi fără nicio constituire formală, *toate* funcţiile care revin organizaţiei sindicale şi, în plus, să le îndeplinească tocmai aşa cum o doreşte social-democraţia. Numai pe această cale se poate dobândi *consolidarea* şi dezvoltarea mişcării sindicale *social-democrate*, în pofida tuturor jandarmilor.

Mi se va obiecta: o organizaţie atât de lose * că nu este măcar constituită formal, că nu are măcar membri cunoscuţi şi înregistraţi, nici nu se poate numi organizaţie. — Se poate. Nu alerg după nume. Dar această „organizaţie fără membri" va face tot ce trebue şi va asigura chiar dela început o legătură trainică între viitoarele noastre trade-unionuri şi socialism. Iar cine vrea, în condiţiile absolutismului, o organizaţie muncitorească *largă*, cu alegeri, dări de seamă, vot universal etc., acela este pur şi simplu un utopist incorigibil.

Morala care decurge de aici e foarte simplă: dacă vom începe cu zidirea temeinică a unei puternice organizaţii de revoluţionari, atunci vom putea asigura stabilitatea mişcării în întregul ei, vom putea înfăptui atât scopurile social-democrate, cât şi cele trade-unioniste propriu zise. Dacă însă vom începe cu o organizaţie muncitorească largă, chipurile, mai „accesibilă" masselor (dar care în fapt e mai accesibilă jandarmilor şi face ca şi revoluţionarii să fie mai accesibili poliţiei), atunci nu vom înfăptui nici primele scopuri, nici

* — liberă, largă. — *Nota Trad.*

celelalte, nu vom scăpa de metodele primitive de muncă şi, prin fărâmiţarea noastră, prin căderile noastre nesfârşite, vom face doar mai accesibile massei trade-unionurile de tip zubatovist sau ozerovist.

Care trebue să fie propriu zis funcţiile acestei organizaţii de revoluţionari? — Despre aceasta vom vorbi îndată amănunţit. Mai întâi, însă, să examinăm încă un raţionament foarte caracteristic al teroristului nostru, care se dovedeşte a fi iarăşi (ce jalnică soartă!) în vecinătatea imediată a economistului. In revista „Svoboda" (nr. 1), revistă pentru muncitori, găsim un articol întitulat „Organizaţia", al cărui autor vrea să apere pe cunoscuţii săi, pe muncitorii-economişti din Ivanovo-Voznesensc.

„E rău — scrie el — când mulţimea e mută, inconştientă, când mişcarea nu porneşte de jos. Uitaţi-vă: studenţii din oraşul universitar pleacă acasă de sărbători sau în timpul verii şi mişcarea muncitorească se opreşte pe loc... Poate oare o astfel de mişcare muncitorească, care este îmboldită din afară, să fie o forţă reală? Da de unde!... Ea n'a învăţat încă să umble pe picioarele ei proprii, ci trebue să fie sprijinită şi condusă de alţii. Şi aşa-i în toate privinţele: au plecat studenţii — totul se opreşte; au fost ridicaţi cei mai capabili, crema, — laptele se acreşte; a fost arestat „comitetul" — apoi până se organizează altul iar e acalmie; şi nici nu se ştie încă ce fel de comitet se va organiza — poate unul care nu va semăna deloc cu cel vechi; acela spunea una, iar acesta va spune contrariul. Legătura dintre ziua de ieri şi cea de mâine se pierde, experienţa trecutului nu serveşte ca învăţătură pentru viitor. Şi toate vin de acolo că nu există rădăcini în adâncime, în mulţime; lucrează nu o sută de proşti, ci zece deştepţi. Zece oameni pot fi prinşi foarte uşor; când însă organizaţia cuprinde mulţimea, când totul porneşte din mulţime, atunci zelul nimănui nu va fi în stare să paralizeze munca" (pag. 63).

Faptele sunt descrise exact. Tabloul metodelor noastre primitive de muncă e redat destul de bine. Dar concluziile sunt demne de „Raboceaia Mâsli", atât prin lipsa lor de logică, cât şi prin lipsa lor de tact politic. Ele reprezintă o culme a lipsei de logică, deoarece autorul confundă problema filozofică şi social-istorică a „rădăcinilor" mişcării în „adâncime", cu problema tehnico-organizatorică a unei lupte mai eficace împotriva jandarmilor. Ele reprezintă o culme a lipsei de tact politic, pentrucă autorul, în loc de a cere înlocuirea conducătorilor răi prin conducători buni, cere înlocuirea conducătorilor în general prin „mulţime". Avem de-a-face cu aceeaşi încercare de a fi traşi înapoi sub raport organizatoric, la fel cum sub raport politic ne trage înapoi

ideea înlocuirii agitaţiei politice prin teroare ca mijloc de excitaţie. Drept să spun, încerc un adevărat embarras de richesses *, neştiind cu ce să încep examinarea confuziei pe care ne-o oferă „Svoboda". Voi încerca să încep, pentru mai multă claritate, cu un exemplu. Să-i luăm pe Germani. Sper că nu veţi nega că la ei organizaţia cuprinde mulţimea, că totul porneşte din mulţime, că mişcarea muncitorească a învăţat să umble pe picioarele ei proprii. Şi totuşi cât de mult ştie această mulţime de milioane de oameni să preţuiască pe cei „zece" conducători politici încercaţi ai ei, cât de fidel urmează ea pe conducătorii săi! In parlament s'a întâmplat nu odată ca deputaţii partidelor duşmane să încerce să-i provoace pe socialişti: „halal de aşa democraţi! numai în vorbe aveţi voi o mişcare a clasei muncitoare, — în fapt însă se agită mereu acelaş grup de şefi. Mereu acelaş Bebel, mereu acelaş Liebknecht, din an în an, din deceniu în deceniu. Şi apoi delegaţii voştri, aşa zişi aleşi ai muncitorilor, sunt mai inamovibili chiar decât funcţionarii numiţi de Kaiser!". Germanii, însă, au întâmpinat doar cu un zâmbet de dispreţ aceste încercări demagogice de a opune pe „şefi" „mulţimii", de a aţâţa în mulţime instincte josnice şi vanitoase, de a răpi mişcării trăinicia şi stabilitatea ei, prin subminarea încrederii massei în „cei zece deştepţi". La Germani gândirea politică e destul de dezvoltată, ei au acumulat destulă experienţă politică pentru a înţelege că fără aceşti „zece" conducători talentaţi (iar talentele nu se nasc cu sutele), încercaţi, pregătiţi ca profesionişti, trecuţi printr'o şcoală îndelungată şi care se înţeleg perfect între ei, nu este cu putinţă în societatea modernă o luptă perseverentă din partea niciunei clase. Germanii au avut şi în rândurile lor demagogi care linguşeau „sutele de proşti", preamărindu-i şi punându-i mai presus de „zecile de deştepţi", linguşeau „pumnul viguros" al massei, aţâţând-o (asemenea lui Most sau Hasselmann) la acţiuni „revoluţionare" necugetate şi semănând neîncredere faţă de conducătorii încercaţi şi dârji. Şi numai datorită luptei neîncetate şi neîmpăcate împotriva tuturor elementelor demagogice din sânul socialismului, a crescut şi s'a întărit atât de mult socialismul german. Iar înţelepţii dela noi, într'o perioadă când întreaga criză a social-democraţiei ruse se explică prin

* — dificultatea de a alege din prea multe. — *Nota Trad.*

faptul că massele, trezite spontan, n'au conducători destul de pregătiţi, destul de ridicaţi şi de experimentaţi, — proclamă sentenţios: „E rău când mişcarea nu porneşte de jos"!

„Un comitet format din studenţi nu e bun, e lipsit de stabilitate". — Foarte just. Dar concluzia care urmează de aici este că e nevoie de un comitet format din *revoluţionari* de profesie, indiferent de împrejurarea dacă acela care va şti să se formeze ca revoluţionar de profesie este student sau muncitor. Voi însă trageţi concluzia că mişcarea muncitorească nu trebue să primească niciun imbold din afară! Din pricina naivităţii voastre politice, nici nu observaţi că în acest fel faceţi jocul economiştilor şi încurajaţi metodele noastre primitive de muncă. Prin ce s'a exprimat, daţi-mi voie să întreb, „îmboldirea" muncitorilor noştri de către studenţii noştri? *Exclusiv* prin aceea că studentul aducea muncitorului frânturile de cunoştinţe politice pe care le avea el, fărâmiturile de idei socialiste din care putuse să se înfrupte (deoarece principala hrană intelectuală a studentului de azi, marxismul legal, nici nu putea da mai mult decât lucruri elementare, mai mult decât fărâmituri). *Asemenea* „îmboldire din afară" n'a fost prea multă în mişcarea noastră, ci, dimpotrivă, prea puţină, îngrozitor şi ruşinos de puţină, deoarece noi am fiert cu prea mult zel în propria noastră zeamă, ne-am ploconit prea supuşi în faţa elementarei „lupte economice a muncitorilor împotriva patronilor şi guvernului". Cu *asemenea* „îmboldire" trebue să ne îndeletnicim şi ne vom îndeletnici de o sută de ori mai mult, noi, revoluţionarii de profesie. Dar tocmai prin faptul că d-v. alegeţi un cuvânt atât de odios ca „îmboldire din afară" — care inevitabil stârneşte la muncitori (în orice caz la un muncitor care este tot atât de înapoiat ca şi voi) neîncredere faţă de *toţi* cei care-i aduc din afară cunoştinţe politice şi experienţă revoluţionară, stârneşte dorinţa instinctivă de a respinge pe *toţi* oamenii de acest fel — d-v. sunteţi un *demagog*, iar demagogii sunt cei mai răi duşmani ai clasei muncitoare.

Da, da! Nu vă grăbiţi cu ţipetele pe tema „procedeelor netovărăşeşti" din polemica mea! Nici nu mă gândesc să pun la îndoială puritatea intenţiilor voastre; am mai spus-o: poţi să devii demagog chiar şi numai din cauza naivităţii politice. Dar am arătat că v'aţi pretat la demagogie. Şi

niciodată nu voi obosi să repet că demagogii sunt cei mai răi duşmani ai clasei muncitoare. Cei mai răi — tocmai pentrucă ei aţâţă instinctele rele ale mulţimii, pentrucă muncitorilor înapoiaţi le este imposibil să identifice pe aceşti duşmani, care se manifestă — şi câteodată în chip sincer — ca prieteni ai lor. Cei mai răi — pentrucă într'o perioadă de confuzie şi oscilări, într'o perioadă când fizionomia mişcării noastre abia se conturează, nu-i nimic mai uşor decât să ademeneşti demagogic mulţimea, pe care după aceea numai încercările cele mai amare o vor putea convinge că a greşit. Iată dece pentru social-democratul rus din zilele noastre lozinca momentului trebue să fie: luptă hotărîtă atât împotriva revistei „Svoboda", care se pretează la demagogie, cât şi împotriva revistei „Rabocee Delo", care se pretează şi ea la demagogie (lucru despre care vom vorbi * amănunţit mai jos).

„Zece deştepţi pot fi prinşi mai uşor decât o sută de proşti". Acest adevăr splendid (pentru care veţi culege întotdeauna aplauzele sutei de proşti) pare dela sine înţeles numai datorită faptului că în cursul argumentării aţi sărit dela o problemă la alta. Aţi început să vorbiţi şi continuaţi să vorbiţi despre prinderea „comitetului", despre prinderea „organizaţiei", iar acum aţi sărit la problema lichidării „rădăcinilor" mişcării „în adâncime". Fireşte, mişcarea noastră nu poate fi lichidată tocmai pentrucă are sute şi sute de mii de rădăcini în adâncime, dar nu aceasta interesează aici. Dacă e vorba de „rădăcinile din adâncime", noi nu putem fi „lichidaţi" nici acum, cu toate metodele noastre primitive de muncă — şi cu toate acestea noi toţi ne plângem şi nu putem să nu ne plângem de prinderea *„organizaţiilor"*, care distruge orice continuitate a mişcării. Iar dacă veţi pune problema prinderii *organizaţiilor* şi nu vă veţi abate dela ea, apoi vă voi spune că e mult mai greu să prinzi zece deştepţi decât o sută de proşti. Şi voi apăra această teză, oricât aţi aţâţa mulţimea împotriva mea pe tema „antidemocratismului" meu etc. Prin „deştepţi" în materie de organizare trebue să înţelegem numai, după cum am arătat-o de repetate

* Aici vom observa doar că tot ce am spus despre „îmboldirea din afară" şi despre toate celelalte raţionamente ale revistei „Svoboda" pe tema organizaţiei se referă în *întregime* la *toţi* economiştii, inclusiv cei dela „Rabocee Delo", deoarece parte din ei au propovăduit şi apărat activ aceleaşi concepţii în chestiunile organizatorice, iar o altă parte din ei au avut alunecări spre aceste concepţii.

ori, pe *revoluționarii de profesie,* indiferent dacă ei se formează din studenți sau din muncitori. Și eu afirm: 1) că nicio mișcare revoluționară nu poate fi trainică fără o organizație de conducători stabilă și care să păstreze continuitatea; 2) că cu cât e mai largă massa care este atrasă spontan în luptă, care alcătuește baza mișcării și participă la mișcare, cu atât mai imperioasă este necesitatea unei asemenea organizații și cu atât mai trainică trebue să fie această organizație (căci cu atât mai ușor este pentru tot felul de demagogi să ademenească păturile înapoiate ale massei); 3) că această organizație trebue să fie alcătuită mai ales din oameni care să se ocupe cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie; 4) că într'o țară absolutistă, cu cât *vom restrânge* mai mult numărul membrilor unei asemenea organizații, astfel ca la ea să participe numai acei membri care se ocupă cu activitatea revoluționară ca revoluționari de profesie și care au dobândit o pregătire profesională în arta luptei împotriva poliției politice, cu atât mai grea va fi „prinderea" unei asemenea organizații, și 5) cu atât *mai numeroase* vor fi elementele atât din sânul clasei muncitoare, cât și din sânul celorlalte clase ale societății care vor avea putința să ia parte la mișcare și să lucreze activ într'însa.

Invit pe economiștii, pe teroriștii și pe „economiștii-teroriști" * dela noi să infirme aceste teze, dintre care voi examina acum pe cele două din urmă. Problema dacă e mai ușor a prinde „zece deștepți" sau „o sută de proști" se reduce la problema, examinată mai sus, dacă e posibilă o *organizație* de massă atunci când este nevoie de conspirația cea mai strictă. Niciodată nu vom putea ridica o organizație largă la acea înălțime conspirativă fără de care nici vorbă nu poate fi despre o luptă statornică împotriva guvernului și de continuitate în această luptă. Și concentrarea

---

* Termenul acesta este, poate, mai just decât termenul precedent în ceeace privește „Svoboda", deoarece în „Renașterea revoluționarismului" se apără terorismul, iar în articolul analizat — economismul. E dorință, dar nu-i putință! — se poate spune în general despre „Svoboda". Premizele și intențiile au fost dintre cele mai bune, dar rezultatul a fost o totală confuzie, mai ales din cauza faptului că, susținând continuitatea organizației, „Svoboda" nu vrea să știe de continuitatea gândirii revoluționare și a teoriei social-democrate. A te strădui să rechemi la viață pe revoluționarul de profesie („Renașterea revoluționarismului") și a propune pentru aceasta, mai întâi, teroarea ca mijloc de excitație și, al doilea, „o organizație de muncitori mijlocii" („Svoboda" nr. 1, pag. 66 și urm.) cât mai puțin „împinși din afară", — aceasta este ca și cum pentru a-ți încălzi casa, ai preface în lemne de foc chiar această casă.

tuturor funcțiunilor conspirative în mâinile unui număr restrâns de revoluționari de profesie nu înseamnă deloc că aceștia din urmă „vor gândi pentru toți", că mulțimea nu va lua parte activă la *mișcare*. Dimpotrivă, mulțimea va da revoluționari de profesie într'un număr tot mai mare, căci atunci mulțimea va ști că nu este deajuns să se adune câțiva studenți și câțiva muncitori care duc lupta economică, pentru a forma un „comitet", ci că trebue să muncești ani de-a-rândul pentru a te forma ca revoluționar de profesie, și mulțimea nu se va „gândi" atunci numai la metode primitive de muncă, ci tocmai la o astfel de formare. Centralizarea funcțiilor conspirative *ale organizației* nu înseamnă câtuși de puțin centralizarea tuturor funcțiilor *mișcării*. Participarea activă a massei celei mai largi la tot ceeace privește literatura ilegală nu va slăbi, ci *se va întări* înzecit în urma faptului că „zece" revoluționari de profesie vor centraliza funcțiile conspirative ale acestei munci. Așa și numai așa vom face ca citirea literaturii ilegale, colaborarea la literatura ilegală, în parte chiar și răspândirea ei, *aproape să înceteze să mai fie o muncă conspirativă,* căci poliția va înțelege în scurt timp absurditatea și imposibilitatea unei urmăriri judiciare și administrative pentru fiecare exemplar al unor publicații răspândite cu miile. Și aceasta este valabil nu numai în ceeace privește presa, dar și în ceeace privește toate funcțiile mișcării, inclusiv demonstrațiile. Participarea foarte activă și foarte largă a massei la demonstrații nu numai că nu va suferi, ci, dimpotrivă, va câștiga mult din faptul că „zece" revoluționari încercați, pregătiți din punct de vedere profesional nu mai puțin decât poliția dela noi, vor centraliza toate laturile conspirative ale acțiunii: pregătirea manifestelor, elaborarea unui plan aproximativ, numirea unui detașament de conducători pentru fiecare raion al orașului, pentru fiecare cartier industrial, pentru fiecare instituție de învățământ etc. (știu că mi se va obiecta că ideile mele sunt „nedemocratice", dar la această obiecție, cu totul neinteligentă, voi răspunde amănunțit mai departe). Centralizarea funcțiilor celor mai conspirative de către organizația de revoluționari nu va slăbi, ci va mări amploarea și va îmbogăți conținutul activității unei serii întregi de alte organizații, care trebue să cuprindă cercuri cât mai largi și deaceea sunt pe cât posibil mai puțin formal constituite

şi pe cât posibil mai puţin conspirative: sindicatele muncitoreşti, cercurile muncitoreşti pentru cultură generală şi pentru citire de literatură ilegală, cercurile socialiste, precum şi cercurile democratice din *toate* celelalte pături ale populaţiei etc. etc. Asemenea cercuri, sindicate şi organizaţii trebue să existe pretutindeni într'un număr *cât mai mare* şi să aibă funcţiile cele mai felurite, dar este absurd şi dăunător să le *confuzi* cu organizaţia de *revoluţionari,* să ştergi linia de demarcaţie dintre ele, să stingi în masse conştiinţa, şi aşa extrem de slabă, că pentru „deservirea" mişcării de massă e nevoie de oameni care să se consacre în mod special şi în întregime activităţii social-democrate şi că aceşti oameni trebue *să se formeze* cu răbdare şi perseverenţă ca revoluţionari de profesie.

Da, această conştiinţă a slăbit nespus de mult. Păcatul nostru cel mai mare pe plan organizatoric este că *prin metodele noastre primitive de muncă am ştirbit prestigiul revoluţionarului în Rusia.* Moale şi şovăelnic în problemele teoretice, cu un orizont îngust, invocând spontaneitatea massei pentru justificarea moliciunii proprii, semănând mai mult cu un secretar de trade-union decât cu un tribun al poporului, incapabil să formuleze un plan larg şi îndrăsneţ, care să insufle respect şi adversarilor, lipsit de experienţă şi de dibăcie în arta profesiunii sale — lupta împotriva poliţiei politice, — ei bine ! acesta nu este un revoluţionar, ci un jalnic meşteşugar care foloseşte metode primitive.

Niciun practician nu trebue să se supere pe mine pentru acest cuvânt tăios, deoarece în ceeace priveşte lipsa de pregătire mă refer în primul rând la mine însumi. Am activat într'un cerc [123] care îşi punea sarcini foarte largi, atotcuprinzătoare, şi noi toţi, membrii acestui cerc, sufeream nespus de mult pentrucă aveam conştiinţa faptului că nu eram decât simpli meşteşugari într'un moment istoric când, parafrazând o vorbă celebră, am fi putut spune : daţi-ne o organizaţie de revoluţionari şi vom răsturna Rusia ! Şi de atunci cu cât mai des am avut prilejul să-mi reamintesc sentimentul penibil de ruşine pe care l-am încercat atunci, cu atât mai mult se acumula în mine un sentiment de amărăciune împotriva acelor pseudo-social-democraţi care prin predicile lor „dezonorează titlul nobil de revoluţionar", care nu înţeleg că datoria noastră nu este să apărăm coborîrea revoluţionarului

la nivelul celui care foloseşte metode primitive, ci *să ridicăm* pe cei care folosesc metode primitive la nivelul revoluţionarilor.

d) AMPLOAREA MUNCII ORGANIZATORICE

Am văzut mai sus ce scrie B—v despre „lipsa de forţe revoluţionare capabile de acţiune, care se resimte nu numai la Petersburg, ci şi în toată Rusia". Şi cu greu se va găsi cineva care să conteste acest fapt. Chestiunea însă este : cum se explică acest fapt ? B—v scrie :

> „Nu vom intra în lămurirea cauzelor istorice ale acestui fenomen; vom spune numai că societatea, demoralizată de îndelungata reacţiune politică şi sfâşiată de schimbările economice care au avut loc sau care au loc, ridică din mijlocul ei *un număr extrem de restrâns de persoane capabile de muncă revoluţionară;* că clasa muncitoare, ridicând din mijlocul ei muncitori revoluţionari, complectează în parte rândurile organizaţiilor ilegale, dar că numărul acestor revoluţionari nu corespunde cerinţelor vremii. Cu atât mai mult cu cât, prin situaţia sa, muncitorul, care lucrează în fabrică unsprezece ore şi jumătate, poate îndeplini mai ales funcţii de agitator; însă propaganda şi organizarea, procurarea şi multiplicarea literaturii ilegale, scoaterea de manifeste etc cad în mod necesar, în cea mai mare parte, în sarcina unui număr foarte restrâns de intelectuali" („Rabocee Delo" nr. 6, pag. 38—39).

In multe privinţe nu suntem de acord cu această părere a lui B—v, şi îndeosebi nu suntem de acord cu cuvintele subliniate de noi, care arată în chip deosebit de izbitor că B—v, care este exasperat (ca orice militant practic care ştie cât de cât să gândească) de metodele noastre primitive de muncă, nu poate să găsească — din cauză că e strivit de economism — o ieşire din această situaţie insuportabilă. Nu, societatea ridică din rândurile sale extrem de *multe* persoane apte pentru „treabă", dar noi nu ştim să le folosim pe toate. Starea critică, tranzitorie a mişcării noastre poate fi caracterizată în această privinţă prin cuvintele : *oameni nu-s, şi oameni sunt o mulţime.* Sunt o mulţime de oameni, pentrucă atât clasa muncitoare cât şi pături din ce în ce mai diferite ale societăţii dau pe an ce trece tot mai mulţi nemulţumiţi, care doresc să protesteze, care sunt gata să contribue în măsura puterilor lor la lupta împotriva absolutismului ; nu toţi îşi dau încă seama de caracterul insuportabil al acestuia, dar îl resimte o massă din ce în ce mai largă şi într'un mod din ce în ce mai ascuţit. Şi în acelaş timp

nu sunt oameni, pentrucă nu există conducători, nu există conducători politici, nu există talente organizatorice capabile să organizeze o muncă largă și în acelaș timp unitară și armonioasă, care să dea întrebuințare oricărei forțe, fie chiar și celei mai neînsemnate. „Creșterea și dezvoltarea organizațiilor revoluționare" rămâne în urmă nu numai față de creșterea mișcării muncitorești, fapt recunoscut și de B—v, dar și față de creșterea mișcării general-democratice în toate păturile poporului. (De altfel, în prezent, probabil că B—v ar recunoaște și acest lucru, ca o complectare la concluzia lui.) Amploarea muncii revoluționare este prea îngustă în comparație cu baza spontană largă a mișcării, este prea îngrădită de teoria searbădă a „luptei economice împotriva patronilor și guvernului". Or, în timpul de față nu numai agitatorii politici, dar și organizatorii social-democrați trebue „să meargă în toate clasele populației"*. Și cu greu se va găsi vreun practician care să se îndoiască de faptul că social-democrații ar putea împărți miile de funcții mărunte ale muncii lor organizatorice printre diferiți reprezentanți ai celor mai diferite clase. Lipsa de specializare este unul din cele mai mari neajunsuri ale tehnicii noastre, neajuns de care B—v se plânge atât de amar și cu atâta dreptate. Cu cât mai mărunte vor fi diferitele „operațiuni" ale muncii generale, cu atât se vor putea găsi mai multe persoane capabile să îndeplinească aceste operațiuni (și cu desăvârșire incapabile, în majoritatea cazurilor, să devină revoluționari de profesie) și cu atât mai greu va fi pentru poliție să „prindă" pe toți acești „activiști de detaliu", cu atât mai greu îi va fi să înscenele din prinderea unui om asupra unui oarecare fapt mărunt un „proces" care să justifice cheltuelile statului pentru „pază". Iar cât privește numărul celor care sunt gata să ne dea concurs, am arătat și în capitolul precedent schimbarea uriașă care s'a produs în această privință în ultimii cinci ani. Dar, pe de altă parte, atât pentru a aduna într'un singur mănunchi toate aceste mici frânturi de funcții, cât și pentru a nu fărâmița, odată cu funcțiile mișcării, mișcarea însăși, precum și pentru a

* De pildă, în mediul militar se observă în timpul din urmă o înviorare neîndoielnică a spiritului democratic, în parte ca urmare a luptelor de stradă tot mai dese împotriva unor „dușmani" ca muncitorii și studenții. Și îndată ce forțele de care dispunem o vor îngădui, va trebui neapărat să acordăm cea mai serioasă atenție propagandei și agitației printre soldați și ofițeri, creării unor „organizații militare" care să facă parte din partidul nostru.

insufla celui ce îndeplinește funcții mărunte acea credință în necesitatea și însemnătatea muncii sale fără de care el nici nu va putea lucra vreodată *, — pentru toate acestea este neapărată nevoie tocmai de o organizație puternică de revoluționari încercați. Când va exista o astfel de organizație, credința în forța partidului se va întări cu atât mai mult și se va răspândi cu atât mai larg, cu cât această organizație va fi mai conspirativă, — și se știe doar că în război principalul este să insufli nu numai armatei proprii încredere în forțele ei, ci să faci ca și inamicul și toate elementele *neutre* să vadă tăria acestor forțe: o neutralitate binevoitoare poate hotărî câteodată soarta luptei. Când va exista o astfel de organizație, o organizație care să stea pe o bază teoretică solidă și care să dispună de un organ de presă social-democrat, nu vom avea să ne temem că mișcarea va fi abătută din drumul ei de numeroasele elemente „din afară" care au fost atrase spre ea (dimpotrivă, tocmai acum, când domină metodele primitive, constatăm că mulți social-democrați trag spre linia „Credo"-ului, închipuindu-și că numai ei sunt social-democrați). Într'un cuvânt, specializarea presupune în mod necesar centralizarea și, la rândul ei, o cere neapărat.

Dar chiar B—v, care a zugrăvit atât de bine toată necesitatea specializării, n'o prețuește îndeajuns, după părerea noastră, în partea a doua a raționamentului citat. Numărul revoluționarilor ridicați dintre muncitori este neîndestulător, spune el. Este perfect adevărat, și noi subliniem din nou că „informația prețioasă a observatorului direct" confirmă pe deplin părerea noastră despre cauzele crizei actuale din rândurile social-democrației și, prin urmare, și des-

* Imi amintesc că un tovarăș mi-a povestit cât de amar i s'a plâns un inspector de fabrică care e întotdeauna gata să ajute și care a ajutat social-democrația de faptul că el nu știe dacă „informația" lui ajunge până la adevăratul centru revoluționar, că el nu știe în ce măsură este nevoie de ajutorul lui și în ce măsură există putința de a folosi serviciile lui mici și mărunte. Orice practician cunoaște, desigur, multe cazuri asemănătoare, când metodele noastre primitive ne-au făcut să pierdem aliați. Și asemenea servicii — „mărunte" fiecare în parte, dar de neprețuit în ansamblul lor — ne-ar putea face și ne-ar face de bunăseamă nu numai funcționarii particulari și slujbașii pe linia fabricilor, dar și slujbașii dela poștă, dela căile ferate, dela vamă, din instituțiile nobilimii, din instituțiile bisericești și din *orice* alte instituții, și chiar și dela poliție, și dela curtea imperială! Dacă am avea deja un adevărat partid, o organizație de revoluționari cu adevărat combativi, noi nu am pune la bătaie pe acești „auxiliari", nu ne-am grăbi întotdeauna și neapărat să-i atragem în centrul „ilegalității", ci, dimpotrivă, i-am cruța în mod deosebit și chiar am pregăti în mod special oameni pentru asemenea funcții, ținând seama că mulți studenți ar putea aduce partidului mai mult folos în calitate de „auxiliari" — slujbași, decât în calitate de revoluționari „de scurtă durată". Dar — repet încă odată — numai o organizație pe deplin consolidată, care nu duce lipsă de forțe active, este în drept să aplice această tactică.

pre mijloacele de a scăpa de această criză. Nu numai că revoluționarii rămân în general în urmă față de avântul spontan al masselor, dar chiar și muncitorii-revoluționari rămân în urma avântului spontan al masselor muncitorești. Și acest *fapt* confirmă în chipul cel mai concret, chiar și din punct de vedere „practic", nu numai absurditatea, dar și *reacționarismul politic* al acelei „pedagogii" care ne este servită atât de des atunci când se discută problema îndatoririlor noastre față de muncitori. Acest fapt dovedește că prima și cea mai imperioasă datorie a noastră este de a contribui la formarea de muncitori-revoluționari, care să fie la acelaș nivel *în ceeace privește activitatea de partid* ca și intelectualii-revoluționari (subliniem cuvintele: în ceeace privește activitatea de partid, căci în celelalte privințe atingerea aceluiaș nivel de către muncitori, deși este necesară, nu e însă nici pe departe atât de ușoară și atât de imperioasă). Deaceea trebue să ne îndreptăm atenția *principală* spre *ridicarea* muncitorilor la nivelul revoluționarilor, și nicidecum să ne *coborîm* noi înșine neapărat până la nivelul „massei muncitorești", cum vor economiștii, sau neapărat până la nivelul „muncitorilor-mijlocii", cum vrea „Svoboda" (care în această privință se ridică pe treapta a doua a „pedagogiei" economiste). Departe de mine gândul de a tăgădui necesitatea unei literaturi populare pentru muncitori și a unei literaturi și mai populare (desigur, însă, nu de bâlci) pentru muncitorii deosebit de înapoiați. Dar mă revoltă această amestecare necontenită a pedagogiei în problemele politicii, în problemele organizării. In fond dumneavoastră, domnilor care aveți atâta grijă pentru „muncitorul-mijlociu", mai curând îi jigniți pe muncitori prin dorința voastră de *a vă coborî* neapărat, înainte de a vorbi de politica muncitorească sau de organizația muncitorească. Ințelegeți odată că trebue să vorbiți de lucruri serioase fără a vă coborî, și lăsați pedagogia pe seama pedagogilor, iar nu pe seama oamenilor politici și a organizatorilor! Oare nu există și printre intelectuali fruntași, „mijlocii" și „massă"? Oare în ceeace-i privește pe intelectuali nu este deasemenea unanim admisă necesitatea unei literaturi populare, și oare nu se scrie o astfel de literatură? Dar închipuiți-vă numai că într'un articol despre organizarea studenților sau a liceenilor autorul ar începe să rumege, cu aerul unui om care face cine știe ce descoperire, ideea că este nevoie înainte de toate de o organi-

zație de „studenți-mijlocii". Un asemenea autor va fi cu siguranță luat în râs — și pe bună dreptate. Dați-ne, i se va spune, idei organizatorice, dacă aveți așa ceva, — și apoi ne vom descurca noi singuri cine dintre noi este „mijlociu", cine stă mai sus și cine mai jos. Iar dacă n'aveți idei organizatorice *proprii*, atunci toată vorbăria voastră pe tema „massei" și a celor „mijlocii" va fi pur și simplu plictisitoare. Ințelegeți odată că înseși problemele privind „politica" și „organizarea" sunt atât de serioase, încât despre ele nu se poate vorbi altfel decât cu toată seriozitatea: pot fi și trebue *pregătiți* muncitorii (și studenții, și liceenii) pentru ca *să se poată sta de vorbă* cu ei despre aceste probleme; dar, din moment ce vorbiți despre ele, dați răspunsuri temeinice și nu vă dați înapoi spre „mijlocii" sau spre „masse", nu căutați să scăpați prin glume sau fraze *.

Pentru ca muncitorul-revoluționar să fie pe deplin pregătit pentru menirea sa, trebue să devină și el un revoluționar de profesie. Deaceea n'are dreptate B—v când spune că, dat fiind că muncitorul este ocupat în fabrică câte unsprezece ore și jumătate pe zi, celelalte funcții revoluționare (afară de agitație) „cad *în mod necesar,* în cea mai mare parte, în sarcina unui număr foarte restrâns de intelectuali". Aceasta nu se întâmplă nicidecum „în mod necesar", ci din cauza stării noastre înapoiate, din cauză că nu suntem conștienți de datoria noastră de a ajuta pe fiecare muncitor care se distinge prin aptitudinile sale să devină un agitator *de profesie,* un organizator *de profesie,* un propagandist *de profesie,* un curier *de profesie* etc. etc. In această privință, noi risipim într'un mod pur și simplu scandalos forțele noastre, fără să știm a cruța ceeace trebue cultivat și crescut cu o grijă deosebită. Uitați-vă la Germani: ei au de o sută de ori mai multe forțe decât noi, dar ei înțeleg perfect de bine că agitatori etc. cu adevărat capabili nu se ridică prea des dintre „muncitorii-mijlocii". Deaceea ei caută să pună de îndată pe orice muncitor capabil în astfel

---

* „Svoboda" nr. 1, articolul „Organizația", pag. 66: „Inaintând cu pasul ei greu, mulțimea muncitorească va întări toate revendicările care vor fi formulate în numele Muncii ruse" — munca neapărat cu literă mare! Și acelaș autor exclamă: „n'am câtuși de puțin o atitudine dușmănoasă față de intelectuali, dar... (este acelaș *dar* pe care Șcedrin îl traducea prin cuvintele: urechile nu cresc mai sus de frunte!)... dar mă supără grozav totdeauna când vine cineva și spune lucruri foarte frumoase și minunate, și cere ca ele să fie acceptate pentru frumusețea proprie (a lui?) și pentru alte calități" (62). Da, și pe mine aceasta „mă supără grozav totdeauna"...

de condiţii încât aptitudinile lui să poată dobândi o dezvoltare deplină şi o întrebuinţare deplină : ei fac din el un agitator de profesie, îl îndeamnă să-şi lărgească sfera de activitate, extinzând-o dela o singură fabrică la întreaga branşă, dela o localitate la întreaga ţară. El capătă experienţă şi îndemânare în profesia sa, îşi lărgeşte orizontul şi cunoştinţele, observă îndeaproape pe conducătorii politici de vază din alte localităţi şi din alte partide, caută să se ridice şi el la aceeaşi înălţime şi să îmbine cunoaşterea mediului muncitoresc şi prospeţimea convingerilor socialiste cu îndemânarea profesională, fără de care proletariatul *nu poate* să ducă o luptă dârză împotriva detaşamentelor perfect instruite ale duşmanilor săi. Aşa şi numai aşa se ridică din massa muncitorească oameni ca Bebel şi Auer. Dar ceeace într'o ţară politiceşte liberă se face în mare măsură dela sine, la noi trebue s'o facă în chip sistematic organizaţiile noastre. Un agitator din rândul muncitorilor care este cât de cât talentat şi „dă speranţe" *nu trebue* să lucreze în fabrică unsprezece ore pe zi. Noi trebue să avem grijă ca el să fie întreţinut de partid, ca să poată să treacă la timp în ilegalitate, ca să-şi schimbe locurile de activitate, căci altfel nu va dobândi o experienţă bogată, nu-şi va lărgi orizontul, nu va putea să se menţină câţiva ani, cel puţin, în lupta cu jandarmii. Cu cât mai larg şi mai adânc devine avântul spontan al masselor muncitoreşti, cu atât mai mult ridică ele din rândurile lor nu numai agitatori talentaţi, dar şi talentaţi organizatori, propagandişti şi „practicieni" în înţelesul bun al cuvântului (al căror număr e atât de mic printre intelectualii noştri, care în cea mai mare parte sunt, după felul rusesc, puţin cam indolenţi şi cam greoi). Când vom avea detaşamente de muncitori-revoluţionari (şi, se'nţelege, revoluţionari de „toate armele"), pregătiţi în mod special şi trecuţi printr'o şcoală îndelungată, atunci nicio poliţie politică din lume nu va putea să ţină piept acestor detaşamente, pentrucă aceste detaşamente de oameni nemărginit devotaţi revoluţiei se vor bucura de încrederea, deasemenea nemărginită, a masselor muncitoreşti celor mai largi. Şi este *vina* noastră directă că noi îi „îmboldim" prea puţin pe muncitori spre această cale a călirii profesional-revoluţionare, cale care le este comună lor şi „intelectualilor", că prea adesea îi târîm înapoi prin vorbăria noastră stupidă despre ceeace este „accesibil" massei muncitoreşti, „muncitorilor mijlocii" etc.

In această privinţă, ca şi în celelalte, îngustimea muncii organizatorice stă în legătură neîndoioasă şi indisolubilă (deşi marea majoritate a „economiştilor" şi a practicienilor începători nu-şi dau seama de acest lucru) cu îngustarea teoriei noastre şi a sarcinilor noastre politice. Plocònirea în faţa spontaneităţii provoacă un fel de teamă de a ne abate măcar cu un pas dela ceeace este „accesibil" massei, teama de a ne ridica prea mult deasupra simplei deserviri a cerinţelor imediate şi directe ale massei. Nu vă temeţi, domnilor ! Ţineţi minte că din punct de vedere organizatoric stăm atât de jos, încât e absurdă chiar şi numai ideea că *am putea* să ne ridicăm *prea* sus !

e) ORGANIZAŢIE „COMPLOTISTA" ŞI „DEMOCRATISM"

Există printre noi foarte mulţi oameni atât de sensibili la „glasul vieţii", încât se tem mai mult decât de orice tocmai de acest lucru, acuzând de „narodovolism", de neînţelegere a „democratismului" etc. pe cei care împărtăşesc părerile expuse aici. Trebue să ne oprim asupra acestor acuzaţii, pe care le-a îmbrăţişat, bine înţeles, şi „Rabocee Delo".

Scriitorul acestor rânduri ştie foarte bine că economiştii din Petersburg acuzau de narodovolism şi pe „Raboceaia Gazeta" (ceeace este şi lesne de înţeles dacă o comparăm cu „Raboceaia Mâsli"). Deaceea nu ne-am mirat deloc când, la scurtă vreme după apariţia „Iscrei", un tovarăş ne-a comunicat că social-democraţii din oraşul X califică „Iscra" drept organ „narodovolist". Bine înţeles că această acuzaţie nu putea decât să ne măgulească, căci care este social-democratul consecvent pe care economiştii să nu-l fi acuzat de narodovolism ?

Aceste acuzaţii izvorăsc dintr'o dublă neînţelegere. In primul rând, la noi istoria mişcării revoluţionare este atât de puţin cunoscută, încât orice idee de organizaţie centralizată de luptă care declară război hotărît ţarismului este calificată drept „narodovolism". Dar minunata organizaţie pe care au avut-o revoluţionarii din deceniul al 8-lea şi care ar trebui să ne servească nouă tuturor ca model nu a fost creată nicidecum de narodovolţi, ci de *zemlevolţi,* care s'au

scindat în ciornoperedelţi şi narodovolţi. Prin urmare, a vedea într'o organizaţie revoluţionară de luptă ceva specific narodovolist este absurd atât din punct de vedere istoric, cât şi din punct de vedere logic, pentrucă *niciun* curent revoluţionar, dacă se gândeşte într'adevăr la o luptă serioasă, nu se poate lipsi de o asemenea organizaţie. Greşala narodovolţilor n'a constat în faptul că ei au căutat să atragă în organizaţia lor pe *toţi* nemulţumiţii şi să îndrumeze această organizaţie pe calea unei lupte hotărîte împotriva absolutismului. Aceasta constitue, dimpotrivă, marele lor merit istoric. Greşala lor era că ei se sprijineau pe o teorie care în fond nu era nicidecum o teorie revoluţionară şi că n'au ştiut sau n'au putut să lege în mod indisolubil mişcarea lor cu lupta de clasă dinăuntrul societăţii capitaliste în dezvoltare. Şi numai cea mai crasă neînţelegere a marxismului (sau „înţelegerea" lui în spiritul „struvismului") a putut da naştere părerii că apariţia mişcării muncitoreşti de massă, spontane, ne *scuteşte* de datoria de a crea o organizaţie de revoluţionari tot atât de bună, ba chiar incomparabil mai bună decât aceea a zemlevolţilor. Dimpotrivă, această mişcare ne *impune* tocmai această datorie, căci lupta spontană a proletariatului nici nu va deveni o adevărată „luptă de clasă" atâta vreme cât această luptă nu va fi condusă de o puternică organizaţie de revoluţionari.

In al doilea rând, mulţi — şi printre ei, după cât se pare, şi B. Cricevschi („R. D." nr. 10, pag. 18) — înţeleg greşit polemica pe care social-democraţii au dus-o întotdeauna împotriva concepţiei „complotiste" a luptei politice. Ne-am ridicat şi ne vom ridica întotdeauna, fireşte, împotriva *îngustării* luptei politice până la cadrul unui complot *. dar aceasta, bine înţeles, n'a însemnat deloc că tăgăduim necesitatea unei organizaţii revoluţionare puternice. Şi, de pildă, în broşura indicată în nota de jos, alături de polemica împotriva reducerii luptei politice la complot, se descrie (ca un ideal social-democrat) o organizaţie într'atât de puternică, încât, „pentru a da lovitura decisivă absolutismului", să poată „recurge" şi la „insurecţie" şi la orice „alt mijloc de atac" **. In ceeace priveşte *forma* sa, această organizaţie

* Vezi „Sarcinile social-democraţilor ruşi", pag. 21, polemica împotriva lui P. L. Lavrov. (Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 330—331. — *Nota Trad.*)

** „Sarcinile social-democraţilor ruşi", pag. 23 (vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 332. — *Nota Trad.*). In treacăt fie zis, iată încă o

revoluţionară puternică poate fi denumită într'o ţară absolutistă şi organizaţie „complotistă", deoarece cuvântul francez „conspiraţie" are acelaş înţeles ca şi cuvântul rus „zagovor", iar conspiraţia este necesară în gradul cel mai înalt pentru o astfel de organizaţie. Conspiraţia este o condiţie atât de necesară pentru o astfel de organizaţie, încât toate celelalte condiţii (numărul membrilor, selecţionarea lor, funcţiile lor etc.) trebue să fie coordonate cu aceea a conspiraţiei. Deaceea ar fi o mare naivitate să ne temem de acuzaţia că noi, social-democraţii, vrem să creăm o organizaţie complotistă. Aceste învinuiri trebue să fie tot atât de măgulitoare pentru orice duşman al economismului ca şi învinuirile de „narodovolism".

Ni se va obiecta : o organizaţie atât de puternică şi strict secretă care concentrează în mâinile sale toate firele activităţii conspirative, o organizaţie necesarmente centralistă, poate să se lanseze prea uşor într'un atac prematur, poate în chip necugetat să imprime mişcării un caracter ascuţit, înainte ca acest lucru să fie posibil şi necesar în raport cu gradul nemulţumirii politice, cu amploarea frământărilor şi a revoltei din rândurile clasei muncitoare etc. La aceasta vom răspunde : vorbind în abstract, nu se poate nega, desigur, că organizaţia de luptă *poate* să ducă la un atac necugetat ce se *poate* termina printr'o înfrângere care în alte împrejurări n'ar fi fost neapărat inevitabilă. Dar nu este posibil să te mărgineşti la consideraţii abstracte într'o astfel de problemă, pentrucă orice bătălie cuprinde în sine o posibilitate abstractă de înfrângere, şi nu există alt mijloc *de a micşora* această posibilitate decât pregătirea organizată a bătăliei. Dacă însă vom pune problema pe terenul concret al condiţiilor contemporane din Rusia, atunci va trebui să tragem concluzia pozitivă că o organizaţie revoluţionară puternică este neapărat necesară tocmai pentru a da stabilitate mişcării şi pentru a o *feri* de eventualitatea unor atacuri necugetate. Tocmai acum, când lipseşte o astfel de organizaţie şi când mişcarea revoluţionară creşte spontan şi rapid, *se*

ilustrare a faptului că „*Rabocee Delo*" ori nu înţelege ceeace spune, ori îşi schimbă părerile „după cum bate vântul". In „Rabocee Delo" nr. 1 e scris cu litere cursive : *„vederile expuse în broşură coincid în întregime cu programul redacţiei revistei «Rabocee Delo»"* (pag. 142). Aşa să fie oare ? Coincide oare cu „Sarcinile" părerea că mişcării de massă nu i se poate pune drept primă sarcină doborîrea absolutismului ? coincide oare teoria „luptei economice împotriva patronilor şi guvernului" ? coincide oare teoria stadiilor ? Lăsăm pe cititor să judece dacă se poate vorbi de statornicie de principii la un organ care înţelege în mod atât de original „coincidenţa".

observă deja două extreme opuse (care, cum se şi cuvine, „se ating") : ba un economism cu desăvârşire inconsistent şi propovăduirea moderaţiei, ba o tot atât de inconsistentă „teroare ca mijloc de excitaţie", care tinde „să provoace în mod artificial — într'o mişcare ce se dezvoltă şi se întăreşte, dar care se află încă mai aproape de începutul decât de sfârşitul ei — simptomele acestui sfârşit" (V. Zasulici în „Zaria" nr. 2-3, pag. 353). Şi exemplul revistei „Rabocee Delo" arată că *există deja* social-democraţi care capitulează în faţa ambelor extreme. Acest fenomen nu este surprinzător, între altele, şi pentrucă „lupta economică împotriva patronilor şi guvernului" nu-l va satisface *niciodată* pe un revoluţionar, şi extremele opuse vor apare totdeauna când ici, când colo. Numai o organizaţie centralizată de luptă care aplică în chip consecvent politica social-democrată şi care satisface, ca să spunem aşa, toate instinctele şi aspiraţiile revoluţionare, este în stare să ferească mişcarea de un atac necugetat şi să pregătească un atac promiţător de succes.

Ni se va obiecta, apoi, că mai sus expusa concepţie asupra organizaţiei este în contradicţie cu „principiul democratic". Pe cât acuzaţia precedentă este de provenienţă specific rusă, pe atât acuzaţia de faţă are un caracter *specific de ceva venit din străinătate*. Şi numai o organizaţie din străinătate („Uniunea social-democraţilor ruşi") putea să dea redacţiei sale, printre alte instrucţiuni, şi pe aceasta:

> „*Principiul organizatoric.* In interesul unificării şi dezvoltării cu succes a social-democraţiei, trebue subliniat, dezvoltat, luptat pentru un principiu democratic larg al organizaţiei ei de partid, ceeace este deosebit de necesar având în vedere tendinţele antidemocratice manifestate în rândurile partidului nostru" („Două congrese", pag. 18).

Cum luptă „Rabocee Delo" împotriva „tendinţelor antidemocratice" ale „Iscrei", aceasta o vom vedea în capitolul următor. Deocamdată să examinăm mai îndeaproape acest „principiu", formulat de economişti. Oricine va fi, credem, de acord că „principiul larg democratic" conţine următoarele două condiţii necesare: întâi, o publicitate deplină şi, al doilea, electivitatea tuturor funcţiilor. Fără publicitate, şi anume o publicitate care să nu se limiteze numai la membrii organizaţiei, ar fi ridicol să se vorbească despre democratism. Numim organizaţie democratică organizaţia partidului socialist german, pentrucă în ea totul, inclusiv şedinţele congresului de partid, se face deschis ; dar nimeni nu va numi organizaţie democratică o organizaţie pe care un văl de taină o ascunde de toţi aceia care nu sunt membrii ei. Se pune întrebarea : ce sens are, aşa dar, formularea „principiului democratic *larg*", atunci când condiţia fundamentală a acestui principiu este *irealizabilă* pentru o organizaţie secretă ? „Principiul larg" se dovedeşte a fi pur şi simplu o frază sonoră, dar goală. Dar nu numai atât. Fraza aceasta dovedeşte o totală neînţelegere a sarcinilor arzătoare ale momentului pe plan organizatoric. Toţi ştiu cât de mare este lipsa de conspirativitate — care domneşte la noi — a massei „largi" a revoluţionarilor. Am văzut cât de amar se plânge de aceasta B—v, care cere pe bună dreptate „o selecţionare riguroasă a membrilor" („R. D." nr. 6, pag. 42). Şi iată că se găsesc oameni care se laudă cu „simţul" lor „al realităţii" şi care în această stare de lucruri *subliniază* nu necesitatea conspiraţiei celei mai stricte şi a celei mai riguroase selecţionări a membrilor (şi, prin urmare, a unui număr mai mic), ci „principiul democratic *larg*" ! Asta înseamnă să nimereşti cu oiştea'n gard.

Nu stau mai bine lucrurile nici cu a doua trăsătură caracteristică a democratismului — cu electivitatea. In ţările cu libertate politică, această condiţie e dela sine înţeleasă. „Este considerat membru de partid oricine recunoaşte principiile programului partidului şi sprijină partidul în măsura puterilor sale" — aşa glăsueşte primul articol din statutul organizatoric al partidului social-democrat german. Şi deoarece întreaga arenă politică este deschisă în faţa tuturor, ca o scenă în faţa spectatorilor la teatru, această recunoaştere sau nerecunoaştere, această sprijinire sau combatere sunt cunoscute de toată lumea atât din ziare, cât şi din întrunirile populare. Toţi ştiu că cutare om politic a început în cutare fel, a trecut prin cutare evoluţie, s'a manifestat într'un moment greu al vieţii în cutare chip, se deosebeşte în general prin cutare calităţi, — şi deaceea, fireşte, pe un astfel de om politic *toţi* membrii partidului pot, în deplină cunoştinţă de cauză, să-l aleagă sau să nu-l aleagă într'un oarecare post de partid. Controlul general (în înţelesul cel mai riguros al cuvântului) asupra fiecărui pas făcut de omul de partid pe tărâmul activităţii lui politice creează un mecanism care funcţionează automat şi care dă ceeace în biologie se numeşte „supravieţuirea celor mai adaptaţi".

„Selecţia naturală“ realizată printr'o publicitate deplină, prin electivitate şi prin controlul general duce la rezultatul că fiecare om politic ajunge în cele din urmă să se vadă „la locul potrivit“, se îndeletniceşte cu munca cea mai potrivită cu aptitudinile şi forţele sale, simte pe propria sa piele urmările greşelilor sale şi dovedeşte în faţa tuturor capacitatea sa de a-şi da seama de greşeli şi de a le evita.

Incercaţi să puneţi acest tablou în cadrul absolutismului dela noi! Se poate oare concepe la noi ca toţi cei „care recunosc principiile programului partidului şi sprijină partidul în măsura puterilor lor“ să controleze fiecare pas al revoluţionarului conspirativ? Ca ei toţi să aleagă din mijlocul acestora din urmă pe unul sau pe altul, atunci când în interesul muncii lui revoluţionarul *este obligat* să ascundă faţă de nouă zecimi din aceşti „toţi“ cine este el? Reflectaţi puţin asupra semnificaţiei adevărate a cuvintelor sonore din „Rabocee Delo“, şi veţi vedea că, în întunericul absolutismului şi sub domnia selecţiei făcute de jandarm, „democratismul larg“ al organizaţiei de partid nu este decât *o jucărie deşartă şi dăunătoare.* Este o jucărie deşartă pentrucă în realitate nicio organizaţie revoluţionară n'a practicat vreodată democratismul *larg,* şi nici nu-l poate practica, oricât ar dori-o. Este o jucărie dăunătoare pentrucă încercările de a înfăptui în practică „principiul democratic larg“ înlesnesc doar poliţiei provocarea unor căderi mari, perpetuează domnia metodelor primitive, abat gândul practicienilor dela sarcina serioasă, imperioasă de a se forma ca revoluţionari de profesie, înspre întocmiri de amănunţite statute „pe hârtie“ privind sistemele de alegeri. Numai în străinătate, unde adesea se adună oameni care nu au posibilitatea să-şi găsească o muncă adevărată, vie, a putut să se dezvolte pe alocuri, îndeosebi în diferite grupuri mici, acest „joc de-a democratismul“.

Pentru a arăta cititorului cât de reprobabil e procedeul preferat al revistei „Rabocee Delo“ de a formula un „principiu“ atât de frumos în aparenţă ca acela al democratismului în munca revoluţionară, vom apela iarăşi la un martor. Martorul acesta — E. Serebriacov, redactorul revistei „Nacanune“ dela Londra — are o mare slăbiciune pentru „Rabocee Delo“ şi nutreşte o mare ură împotriva lui Plehanov şi „plehanoviştilor“; în articolele privitoare la sciziunea „Uniunii social-democraţilor ruşi“ din străinătate, „Nacanune“ s'a pronunţat hotărît în favoarea revistei „Rabocee Delo“ şi s'a năpustit cu un întreg torent de cuvinte lamentabile asupra lui Plehanov. Cu atât mai preţios este pentru noi acest martor în problema de faţă. In nr. 7 al revistei „Nacanune“ (Iulie 1899), în articolul: „In legătură cu apelul Grupului de autoeliberare a muncitorilor“, E. Serebriacov spunea că „nu e frumos“ să se vorbească „despre înşelare de sine, despre întâietate, despre un aşa zis areopag într'o mişcare revoluţionară serioasă“, şi scria între altele:

„Mâşchin, Rogacev, Jeliabov, Mihailov, Perovscaia, Figner etc. nu s'au considerat niciodată conducători, şi nimeni nu i-a ales şi nu i-a numit, deşi în realitate ei au fost conducători, deoarece atât în perioada de propagandă, cât şi în perioada de luptă împotriva guvernului, ei au luat asupra lor tot greul muncii, au mers în locurile cele mai primejdioase, iar activitatea lor a fost cea mai rodnică. Şi această întâietate a lor nu era rezultatul dorinţelor lor, ci rezultatul încrederii în inteligenţa, în energia şi devotamentul lor din partea tovarăşilor care-i înconjurau. Dar să te temi de nu ştiu ce areopag (iar dacă nu te temi, dece să scrii despre el?) care ar putea conduce mişcarea într'un mod dictatorial, aceasta este o naivitate prea mare. Căci cine o să-i dea ascultare?“

Să spună cititorul: prin ce se deosebeşte un „areopag“ de „tendinţe antidemocratice?“ Şi nu este oare evident că „frumosul“ principiu organizatoric al revistei „Rabocee Delo“ este exact la fel de naiv şi reprobabil? Naiv, pentrucă unui „areopag“ sau unor oameni cu „tendinţe antidemocratice“ nu le va da pur şi simplu nimeni ascultare dacă nu va exista „încredere în inteligenţa, în energia şi în devotamentul lor din partea tovarăşilor care-i înconjoară“. Reprobabil — deoarece constitue o ieşire demagogică, care speculează la unii vanitatea, la alţii necunoaşterea adevăratei stări a mişcării noastre sau lipsa de pregătire şi necunoaşterea istoriei mişcării revoluţionare. Unicul principiu organizatoric serios pentru militanţii mişcării noastre trebue să fie: conspiraţia cea mai strictă, selecţionarea cea mai riguroasă a membrilor, pregătirea de revoluţionari de profesie. De îndată ce există aceste calităţi, este asigurat şi ceva mai de preţ decât „democratismul“, şi anume: o deplină încredere tovărăşească între revoluţionari. Iar acest ceva mai de preţ ne este absolut necesar, pentrucă la noi în Rusia nici vorbă nu poate fi de înlocuirea lui printr'un control democratic general. Şi ar fi o mare greşală să se creadă că imposibilitatea unui control cu adevărat „democratic“ ar face ca

membrii organizației revoluționare să fie incontrolabili: ei n'au timp să se gândească la forme de democratism-jucărie (democratism înlăuntrul unui nucleu strâns închegat, alcătuit din tovarăși care au deplină încredere unii în alții), dar *răspunderea* lor ei o simt foarte viu, știind totodată din experiență că o organizație de adevărați revoluționari nu se va da înapoi dela niciun mijloc pentru a se debarasa de un membru netrebnic. Și mai există la noi și o opinie publică a mediului revoluționar rus (și a celui internațional), o opinie publică destul de dezvoltată, având în urma ei o istorie întreagă și care pedepsește cu asprime necruțătoare orice abatere dela îndatoririle tovărășești (și doar „democratismul", adevăratul democratism, nu democratismul-jucărie face parte integrantă din această noțiune de tovărășie!). Țineți seama de toate acestea, și veți înțelege ce miros urît de joc de-a generalii în străinătate se degajă din aceste afirmații și rezoluții asupra „tendințelor antidemocratice"!

Trebue remarcat și faptul că celălalt izvor al acestor afirmații, adică naivitatea, este alimentat deasemenea de caracterul confuz al ideilor despre democrație. In cartea soților Webb despre trade-unionurile engleze se găsește un capitol curios: „democrația primitivă". Autorii arată acolo cum, în prima perioadă a existenței sindicatelor lor, muncitorii englezi socoteau drept un semn necesar de democrație ca, în ceeace privește conducerea sindicatelor, toți să facă de toate: nu numai că toate problemele se soluționau prin votul tuturor membrilor, dar și funcțiile erau exercitate de toți membrii pe rând. A fost nevoie de o lungă experiență istorică pentru ca muncitorii să-și dea seama de absurditatea unei asemenea înțelegeri a ideii de democrație și de necesitatea, pe de o parte, a instituțiilor reprezentative și, pe de altă parte, a funcționarilor de profesie. A fost nevoie de câteva cazuri de falimente financiare ale casselor sindicale pentru ca muncitorii să înțeleagă că problema proporționalității dintre cotizațiile plătite și ajutoarele primite nu poate fi rezolvată numai prin vot democratic, ci mai cere și părerea unui specialist în materie de asigurări. Luați, apoi, cartea lui Kautsky despre parlamentarism și legiferare populară, și veți vedea că concluziile teoreticianului marxist coincid cu învățămintele care decurg din practica îndelungată a muncitorilor uniți „în mod spontan". Kautsky se ridică cu hotărîre împotriva ideilor primitive ale lui Rittinghausen despre democrație, ridiculizează pe oamenii care sunt gata să ceară în numele ei ca „ziarele populare să fie redactate chiar de popor", dovedește necesitatea unor ziariști *de profesie*, unor parlamentari *de profesie* etc. pentru conducerea social-democrată a luptei de clasă a proletariatului, și atacă „socialismul anarhiștilor și al literaților", care „în goană după efect" preamăresc legiferarea populară directă și nu înțeleg cât de condiționată este aplicabilitatea ei în societatea contemporană.

Cine a activat practic în mișcarea noastră știe cât de larg este răspândită în rândurile tineretului studios și ale muncitorilor concepția „primitivă" despre democrație. Nu-i de mirare că această concepție pătrunde și în statute și în literatură. Economiștii de nuanță bernsteiniană au scris în statutul lor: „§ 10. Toate problemele care privesc interesele întregii organizații sindicale se rezolvă prin majoritatea voturilor tuturor membrilor ei". Economiștii de nuanță teroristă repetă și ei: „trebue ca hotărîrile comitetului să treacă prin toate cercurile, pentru ca abia după aceea să devină hotărîri valabile" („Svoboda" nr. 1, pag. 67). Și notați că această cerință de a aplica pe scară largă referendumul este formulată *în plus* pe lângă cerința de a clădi pe principiul electivității *întreaga* organizație! Suntem, firește, departe de gândul de a condamna pentru aceasta pe practicieni, care au prea puțină posibilitate de a cunoaște teoria și practica organizațiilor cu adevărat democratice. Dar când „Rabocee Delo", care pretinde a avea un rol conducător, se mărginește în asemenea condiții la o rezoluție asupra principiului larg democratic, atunci cum să nu numim aceasta o simplă „goană după efect"?

f) MUNCA LOCALA ȘI MUNCA PE INTREAGA ȚARA

Dacă obiecțiile împotriva planului de organizație expus aici, obiecții privitoare la nedemocratismul ei și la caracterul ei complotist, sunt cu desăvârșire neîntemeiate, mai rămâne încă o problemă, care este ridicată foarte des și merită o examinare amănunțită. Este problema corelațiilor dintre munca locală și munca pe întreaga țară. Unii exprimă temerea: formarea unei organizații centraliste nu va duce oare la strămutarea centrului de greutate dela prima la cea de a doua? nu va dăuna oare aceasta mișcării, slăbind trăi-

nicia legăturilor noastre cu massa muncitorească și în general stabilitatea agitației locale? La aceasta vom răspunde că mișcarea noastră din ultimii ani suferă tocmai de pe urma faptului că militanții locali sunt prea absorbiți de munca locală; că din această cauză este absolut necesar a strămuta întrucâtva centrul de greutate înspre munca pe întreaga țară; că o astfel de strămutare nu va slăbi, ci va întări și trăinicia legăturilor noastre și stabilitatea agitației noastre locale. Să luăm problema organului central și a organelor locale, rugând pe cititor să nu uite că munca pe tărâmul presei nu constitue pentru noi decât un *exemplu* care ilustrează întreaga muncă revoluționară în general, care este infinit mai largă și mai variată.

In prima perioadă a mișcării de massă (1896—1898) militanții locali fac încercarea de a scoate un organ pe întreaga Rusie — „Raboceaia Gazeta"; în perioada următoare (1898—1900) mișcarea face un uriaș pas înainte, dar atenția conducătorilor este în întregime absorbită de organele locale. Dacă facem totalul acestor organe locale, constatăm * că revine aproximativ un număr de ziar pe lună. Oare nu constitue aceasta o ilustrare concretă a metodelor noastre primitive de muncă? Oare nu arată aceasta până la evidență că organizația noastră revoluționară a rămas în urma avântului spontan al mișcării? Dacă *acelaș număr* de numere de ziar ar fi fost scoase nu de grupuri locale răzlețe, ci de o organizație unică, atunci nu numai că am fi economisit o mulțime de forțe, dar am fi asigurat și incomparabil mai multă stabilitate și continuitate muncii noastre. Acest considerent simplu îl scapă din vedere prea des și practicienii care lucrează *activ* aproape exclusiv la organele locale (din păcate, în marea majoritate a cazurilor lucrurile stau și astăzi așa), și publiciștii care în această problemă dau dovadă de un donquijotism uimitor. Practicianul se mulțumește de obicei cu argumentul că militanților locali le este „greu" ** să se ocupe cu scoaterea unui ziar pe întreaga Rusie și că e mai bine să avem ziare locale decât să nu avem niciun fel de ziare. Afirmația din urmă

* Vezi „Raportul prezentat la Congresul dela Paris" [124], pag. 14: „De atunci (1897) și până în primăvara anului 1900 au apărut în diferite localități 30 de numere din diferite ziare... In mijlociu a apărut ceva mai mult de un număr pe lună".

** Această greutate este numai aparentă. In realitate *nu* există cerc local care să nu aibă posibilitatea de a îndeplini în mod activ o funcție sau alta a muncii pe întreaga Rusie. „Nu spune: nu pot; ci spune: nu vreau".

este, desigur, foarte justă, și noi recunoaștem nu mai puțin decât orice practician importanța enormă și folosul enorm al ziarelor locale *în general*. Dar nu despre aceasta e vorba, ci despre chestiunea dacă n'am putea scăpa de fărâmițare și de metodele primitive de muncă, care se manifestă atât de izbitor în cele 30 de numere de ziare locale apărute în toată Rusia în timp de doi ani și jumătate. Nu vă mărginiți deci la afirmația incontestabilă, dar prea generală, cu privire la folosul ziarelor locale în general, ci aveți și curajul de a recunoaște deschis laturile lor negative pe care le-a dat la iveală experiența celor doi ani și jumătate. Această experiență dovedește că în condițiile noastre ziarele locale sunt în majoritatea cazurilor lipsite de statornicie de principii, lipsite de însemnătate politică, prea costisitoare sub raportul cheltuirii de forțe revoluționare și cu totul nesatisfăcătoare sub raport tehnic (am în vedere aici, bine înțeles, nu tehnica tipăririi, ci frecvența și regularitatea apariției). Și toate neajunsurile arătate aci nu constitue ceva întâmplător, ci sunt urmarea inevitabilă a fărâmițării, care, pe de o parte, explică precumpănirea ziarelor locale în perioada cercetată, iar pe de altă parte *este întreținută* de această precumpănire. Pentru o organizație locală izolată *este* într'adevăr *peste puterile ei* să asigure statornicia principială a ziarului ei și să-l ridice la înălțimea unui organ politic, *este peste puterile ei* să adune și să folosească un material îndestulător pentru oglindirea întregii vieți politice dela noi. Iar argumentul cu ajutorul căruia se apără de obicei, în țările libere, necesitatea de a avea multe ziare locale — și anume că sunt ieftine atunci când se tipăresc cu ajutorul muncitorilor locali și că populația locală este informată mai complect și mai rapid, — acest *argument* se întoarce la noi, după cum dovedește experiența, *împotriva* ziarelor locale. Ele sunt din cale-afară de costisitoare, în sensul cheltuirii de forțe revoluționare, și apar *foarte* rar pentru simplul motiv că un ziar *ilegal*, oricât de mic ar fi, necesită un aparat conspirativ foarte vast, care presupune existența unei mari industrii, deoarece într'un atelier meșteșugăresc nici nu poate fi organizat un astfel de aparat. Pe de altă parte, primitivitatea aparatului conspirativ duce peste tot la rezultatul (orice practician cunoaște o mulțime de exemple de acest fel) că poliția profită de apariția și difuzarea câtorva numere pentru a provoca o cădere *în massă*, care

mătură totul în aşa măsură, încât trebue să se înceapă din nou dela capăt. Un bun aparat conspirativ cere o bună pregătire profesională a revoluţionarilor şi o diviziune a muncii aplicată în chipul cel mai consecvent ; dar amândouă aceste cerinţe depăşesc cu totul puterile unei organizaţii locale izolate, oricât de puternică ar fi ea la un moment dat. Nu mai vorbim de interesele generale ale întregii noastre mişcări (educarea politică şi socialistă principial-consecventă a muncitorilor), dar chiar şi interesele pur locale *sunt mai bine deservite de organe de presă nelocale* : numai la prima vedere aceasta pare a fi un paradox ; în realitate însă experienţa celor doi ani şi jumătate o dovedeşte fără putinţă de tăgadă. Oricine va fi de acord că, dacă toate forţele locale care au scos cele 30 de numere de ziare ar fi lucrat la un singur ziar, acesta din urmă ar fi dat uşor 60, dacă nu chiar 100 de numere, şi prin urmare ar fi oglindit mai complect toate particularităţile cu caracter pur local ale mişcării. Fără îndoială că această organizare nu este un lucru uşor, dar trebue să ne dăm odată seama de necesitatea ei, trebue ca fiecare cerc local să gândească şi *să lucreze în mod activ* în acest sens, fără a aştepta un imbold dinafară, fără a se lăsa ademenit de impresia că organul local ar fi mai accesibil şi mai apropiat, impresie care — după cum rezultă din datele experienţei noastre revoluţionare — se dovedeşte a fi în bună parte iluzorie.

Şi fac un prost serviciu muncii practice publiciştii care se cred deosebit de apropiaţi de practicieni şi care nu văd acest caracter iluzoriu, închipuindu-şi că se pot achita cu formula uimitor de ieftină şi uimitor de goală : e nevoie de ziare locale, e nevoie de ziare regionale, e nevoie de ziare centrale. Fireşte că, în general vorbind, e nevoie de toate acestea ; dar, din moment ce abordezi o problemă organizatorică concretă, trebue să te gândeşti şi la condiţiile mediului şi ale momentului. Intr'adevăr, oare „Svoboda" nu dă dovadă de donquijotism atunci când, „oprindu-se *asupra problemei ziarului*" în mod special, scrie (în nr. 1, pag. 68) : „Noi credem că în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat trebue să existe un ziar muncitoresc propriu. Nu un ziar adus de undeva, ci tocmai un ziar propriu". Dacă publicistul acesta nu vrea să se gândească la sensul cuvintelor sale, atunci gândeşte-te d-ta, cititorule, în locul lui : câte zeci, dacă nu sute de „centre muncitoreşti

cât de cât însemnate" există în Rusia şi ce perpetuare a metodelor noastre primitive de muncă ar fi aceasta, dacă într'adevăr fiecare organizaţie locală s'ar apuca să scoată un ziar propriu ! Cât de mult ar înlesni această fărâmiţare sarcina jandarmilor de a prinde — fără vreo sforţare „cât de cât însemnată" — pe militanţii locali chiar la începutul activităţii lor, împiedicându-i să se formeze ca adevăraţi revoluţionari ! — Intr'un ziar pe întreaga Rusie — continuă autorul — ar fi lipsite de interes descrierile potlogăriilor făcute de fabricanţi şi a „faptelor mărunte din viaţa de fabrică din diferite oraşe, altele decât oraşul respectiv", pe când „un cititor din Oriol nu se plictiseşte niciodată să citească despre cele ce se petrec în Oriol. De fiecare dată el ştie pe cine l-a «beştelit» ziarul, pe cine l-a «frecat» ziarul, şi inima lui saltă de bucurie" (pag. 69). Da, da, inima cititorului din Oriol saltă de bucurie, dar prea „saltă" şi gândirea publicistului nostru. Este oare un lucru cuminte această apărare a îngustimii de orizont ? — iată la ce ar fi trebuit să se gândească el. Noi recunoaştem nu mai puţin ca oricine necesitatea şi importanţa demascărilor rânduelilor din fabrici, dar nu trebue să uităm că am ajuns la situaţia că cei din Petersburg au început să se plictisească tot citind corespondenţele din Petersburg ale ziarului petersburghez „Raboceaia Mâsli". Pentru demascările cu caracter local în legătură cu rânduelile din fabrici au existat întotdeauna şi *vor trebui să rămână întotdeauna foile volante ;* dar tipul *ziarului* trebue să-l ridicăm, iar nu să-l coborîm la nivelul unei foi volante care se scoate în fabrici. Pentru „ziar" avem nevoie de demascări care să privească nu atât faptele „mărunte", cât neajunsurile mari, tipice ale vieţii de fabrică, demascări făcute pe baza unor exemple deosebit de izbitoare şi prin urmare de natură să intereseze *pe toţi* muncitorii şi pe toţi conducătorii mişcării, să le îmbogăţească într'adevăr cunoştinţele, să le lărgească orizontul, să pună bazele trezirii unei noi regiuni, a unei noi pături profesionale de muncitori.

„Apoi, într'un ziar local pot fi surprinse imediat, pe urme încă proaspete, toate matrapazlâcurile săvârşite de administraţia fabricii sau de autorităţi. Dar până să ajungă ştirea la ziarul central, îndepărtat, în localitatea respectivă oamenii au şi uitat ce anume s'a întâmplat : «Când s'a întâmplat asta ? Cine-şi mai aduce aminte ?»" (ibid.). Toc-

mai asta e: cine-şi mai aduce aminte! Cele 30 de numere scoase în doi ani şi jumătate se împart, după cum aflăm din acelaş izvor, între 6 oraşe. Aceasta înseamnă că revine în medie pentru un oraş *câte un număr de ziar la o jumătate de an!* Şi chiar dacă publicistul nostru uşuratec *va întrei*, în presupunerea sa, productivitatea muncii locale (ceeace ar fi, indiscutabil, greşit în ceeace priveşte un oraş mijlociu, căci în cadrul metodelor primitive de muncă nu este posibilă o lărgire considerabilă a productivităţii), — nu vom obţine totuşi decât un singur număr la două luni, adică ceva care nu seamănă deloc cu „surprinderea pe urme proaspete". Or, ar fi deajuns ca zece organizaţii locale să se unească şi să detaşeze delegaţi de ai lor pentru funcţii active în munca de organizare a unui ziar central, pentru ca să poată fi „surprinse" *în întreaga Rusie* odată la două săptămâni nu faptele mărunte, ci matrapazlâcurile într'adevăr scandaloase şi tipice. De aceasta nu se va îndoi niciun om care cunoaşte starea de lucruri din organizaţiile noastre. Cât despre prinderea duşmanului în flagrant delict — dacă ar fi s'o luăm în serios, iar nu numai ca o floare de stil — un ziar ilegal nici nu se poate gândi la aşa ceva: acest lucru nu poate să-l facă decât o foaie volantă, căci termenul maxim în care trebue să se facă acest lucru nu trece, în majoritatea cazurilor, de o zi sau două (luaţi, de pildă, o grevă obişnuită de scurtă durată, sau o ciocnire la fabrică, sau o demonstraţie etc.).

„Muncitorul nu trăieşte numai în fabrică, ci şi în oraş" — continuă autorul nostru, ridicându-se dela particular la general cu o consecvenţă atât de riguroasă, încât i-ar face cinste chiar şi lui Boris Cricevschi. El indică problema dumelor orăşeneşti, a spitalelor orăşeneşti, a şcolilor orăşeneşti, cerând ca ziarul muncitoresc să nu treacă sub tăcere treburile municipale în general. — Luată în sine, această cerinţă este foarte frumoasă, dar ea ilustrează într'un chip deosebit de plastic acea abstracţie lipsită de conţinut la care unii oameni se mărginesc prea adeseori atunci când vorbesc de ziarele locale. In primul rând, dacă într'adevăr „în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat" ar apărea ziare cu o rubrică municipală atât de amănunţită cum vrea „Svoboda", apoi în împrejurările noastre din Rusia aceasta ar duce inevitabil la o adevărată îngustime de orizont, ar duce la slăbirea conştiinţei importanţei luptei revoluţionare

pe scara întregii Rusii împotriva absolutismului ţarist, ar întări mlădiţele foarte viabile — şi mai curând ascunse sau înnăbuşite decât smulse din rădăcină — ale curentului devenit faimos prin vestitul aforism cu privire la revoluţionarii care vorbesc prea mult despre parlamentul inexistent şi prea puţin despre dumele orăşeneşti existente. Spunem: inevitabil, subliniind astfel să „Svoboda" bine înţeles nu vrea acest lucru, ci vrea tocmai contrariul. Dar nu este deajuns să ai intenţii bune. — Pentru a încadra discutarea treburilor municipale într'o perspectivă corespunzătoare întregii noastre munci, trebue *mai întâi* ca această perspectivă să fie pe deplin elaborată şi bine stabilită nu numai prin raţionamente, dar şi printr'o mulţime de exemple, trebue ca ea să fi dobândit trăinicia unei *tradiţii*. Noi suntem încă departe de aşa ceva, pe când tocmai de aşa ceva este nevoie *mai întâi,* înainte ca să ne fi îngăduit să ne gândim şi să vorbim despre o presă locală largă.

In al doilea rând, pentru a scrie într'adevăr bine şi interesant despre treburile municipale, trebue să le cunoşti bine şi nu numai din carte. Dar aproape că nu există deloc *în toată Rusia* social-democraţi care să aibă aceste cunoştinţe. Pentru a scrie la ziar (şi nu într'o broşură populară) despre treburile municipale şi de stat, trebue să ai un material proaspăt, variat, strâns şi prelucrat de un om priceput. Dar, pentru a strânge şi a prelucra un astfel de material, nu ajunge „democraţia primitivă" a unui cerc primitiv, în care toţi fac de toate şi se distrează cu jocul de-a referendumul. Pentru aceasta e nevoie de un stat-major de publicişti specialişti, de corespondenţi specialişti, e nevoie de o armată întreagă de reporteri social-democraţi, care să-şi creeze legături pretutindeni şi oriunde, care să ştie să afle toate „secretele de stat" de orice fel (secrete cu care funcţionarul rus se făleşte atât de mult şi pe care, flecărind, le divulgă atât de uşor), să ştie să se introducă în toate „culisele", — o armată de oameni obligaţi „prin funcţia lor" să fie atotştiutori şi omniprezenţi. Şi noi, partidul care luptă împotriva *oricărei* asupriri economice, politice, sociale, naţionale, putem şi trebue să găsim, să strângem, să instruim, să mobilizăm şi să punem în mişcare o astfel de armată de oameni atotştiutori, — dar aceasta rămâne abia de făcut! La noi nu numai că încă nu s'a făcut, în marea majoritate a localităţilor, niciun pas în această direcţie, dar adesea nici

nu există măcar *conştiinţa* necesităţii de a face aceasta. Căutaţi în presa noastră social-democrată articole, corespondenţe şi demascări interesante şi vii privind treburile şi trebuşoarele noastre diplomatice, militare, bisericeşti, municipale, financiare etc. etc. : nu veţi găsi *aproape nimic* sau foarte puţin *. Iată dece „întotdeauna mă supără grozav când vine cineva şi spune multe lucruri foarte frumoase şi minunate" despre necesitatea de a scoate, „în orice centru muncitoresc cât de cât însemnat", ziare care să demaşte şi matrapazlâcurile din fabrici, şi cele municipale, şi cele guvernamentale !

Precumpănirea presei locale asupra presei centrale este ori un semn de sărăcie, ori un semn de lux. E un semn de sărăcie — atunci când mişcarea n'a elaborat încă forţe pentru o producţie de mari proporţii, când ea vegetează încă în cadrul metodelor primitive de muncă şi aproape că se înneacă în „faptele mărunte ale vieţii de fabrică". E un semn de lux — atunci când mişcarea *ajunge să poată îndeplini în totul* sarcina demascărilor multilaterale şi a agitaţiei multilaterale, aşa încât, în afară de organul central, devin necesare şi numeroase organe locale. Să decidă fiecare pentru sine ce anume dovedeşte precumpănirea ziarelor locale la noi în timpul de faţă. Eu însă mă voi mărgini să formulez precis concluzia mea, ca să nu dau prilej la neînţelegeri. Până astăzi majoritatea organizaţiilor noastre locale se gândesc aproape exclusiv la ziarele locale şi lucrează în mod activ aproape numai pentru ele. Aceasta este anormal. Trebue să fie invers : majoritatea organizaţiilor locale să se gândească mai ales la un organ pe întreaga Rusie şi să lucreze mai ales pentru el. Atâta timp cât nu va fi aşa, nu vom putea organiza *niciun* ziar cât de cât capabil să deservească efectiv mişcarea printr'o agitaţie *multilaterală* în presă. Iar

* Iată dece chiar şi exemplul organelor locale deosebit de bune confirmă pe deplin punctul nostru de vedere. De pildă, „Iujnâi Rabocii" este un ziar foarte bun, care nu poate fi deloc învinuit de nestatornicie de principii. Dar ceeace a vrut el să dea pentru mişcarea locală nu s'a putut realiza din pricina apariţiei rare şi a căderilor de mari proporţii. Ceeace este deosebit de imperios pentru partid în momentul de faţă — formularea principială a problemelor fundamentale ale mişcării şi agitaţia politică multilaterală — s'a dovedit a fi peste puterile unui ziar local. Iar ceeace a dat el deosebit de bun, cum ar fi articolele despre congresul proprietarilor de mine, despre şomaj etc., nu era un material cu caracter strict local, *şi era necesar pentru întreaga Rusie*, iar nu numai pentru Sud. Asemenea articole n'au mai fost publicate în niciunul din ziarele noastre social-democrate.

atunci când va fi aşa, se vor stabili dela sine relaţii normale între organul central necesar şi organele locale necesare.

*

* *

La prima vedere s'ar părea că în domeniul luptei social-economice nu e valabilă concluzia asupra necesităţii de a muta centrul de greutate dela munca locală la munca pe scara întregii Rusii, deoarece duşmanul direct al muncitorilor sunt aci diferiţii patroni sau diferitele grupuri de patroni, nelegaţi printr'o organizaţie care să semene măcar pe departe cu organizaţia — pur militară, strict centralistă şi condusă în cele mai mici amănunte de o voinţă unică — a guvernului rus, duşmanul nostru direct în lupta politică.

Dar nu este aşa. Lupta economică — am subliniat-o de nenumărate ori — este o luptă sindicală, şi deaceea ea impune unirea muncitorilor pe profesii, şi nu numai după locul lor de muncă. Şi această unire profesională devine cu atât mai imperios necesară, cu cât mai rapid se desfăşoară gruparea patronilor dela noi în tot felul de asociaţii şi sindicate patronale. Fărâmiţarea noastră şi metodele noastre primitive de muncă împiedică pur şi simplu această unire, care necesită o organizaţie de revoluţionari unică pe toată Rusia, organizaţie capabilă să-şi asume conducerea uniunilor sindicale ale muncitorilor pe întreaga Rusie. Am vorbit mai sus despre tipul de organizaţie care este de dorit pentru acest scop, şi acum vom adăuga numai câteva cuvinte în legătură cu problema presei noastre.

Că fiecare ziar social-democrat trebue să aibă o *rubrică* consacrată luptei sindicale (economice), acest lucru numai cu greu ar putea cineva să-l pună la îndoială. Dar creşterea mişcării sindicale ne obligă să ne gândim şi la o presă sindicală. Ni se pare însă că, în afară de rare excepţii, despre ziare sindicale în Rusia nici vorbă nu poate fi deocamdată : aceasta este un lux, iar noi n'avem adesea nici pâinea cea de toate zilele. Forma de presă sindicală potrivită condiţiilor muncii ilegale şi necesară de pe acum ar trebui să fie la noi *broşurile sindicale*. In ele ar trebui să fie adunat şi grupat sistematic materialul *legal* * şi ilegal privind condiţiile de

* Materialul legal este deosebit de important în această privinţă, şi noi am rămas prea mult în urmă în ceeace priveşte priceperea de a-l aduna şi folosi sistematic. Nu este exagerat să spunem că numai cu material legal se mai poate

muncă într'o branşă sau alta, deosebirile care există în această privinţă între diferite regiuni din Rusia, principalele revendicări ale muncitorilor din profesia respectivă, neajunsurile legislaţiei privitoare la această profesie, cazurile mai importante de luptă economică a muncitorilor din această breaslă, începuturile, starea actuală şi nevoile organizaţiei lor sindicale etc. Asemenea broşuri, în primul rând, ar scuti presa noastră social-democrată de o mulţime de amănunte profesionale care interesează în mod special numai pe muncitorii din branşa respectivă ; în al doilea rând, ele ar fixa rezultatele experienţei noastre în lupta sindicală, ar păstra materialul adunat, care acum literalmente se pierde într'o mulţime de foi volante şi corespondenţe fragmentare, şi ar sintetiza acest material. In al treilea rând, ele ar putea servi ca un fel de călăuză pentru agitatori, deoarece condiţiile de muncă se schimbă relativ încet, revendicările fundamentale ale muncitorilor dintr'o ramură oarecare sunt extrem de stabile (vezi revendicările formulate de ţesătorii din regiunea Moscova în 1885 şi acelea formulate de cei din regiunea Petersburg în 1896), aşa încât aceste revendicări şi cerinţe în ansamblul lor ar putea servi ani de-a-rândul ca un minunat îndreptar de agitaţie economică în localităţile înapoiate sau în păturile înapoiate ale muncitorilor : exemplul unor greve încununate de succes dintr'o regiune oarecare, datele privind nivelul de trai mai ridicat, condiţiile de muncă mai bune dintr'o localitate oarecare ar încuraja şi pe muncitorii din alte localităţi la noi şi noi lupte ; în al patrulea rând, luând asupra sa iniţiativa sintetizării luptei

---

scrie o broşură sindicală, dar s'o scrii numai cu material ilegal e cu neputinţă. Adunând dela muncitori material ilegal cu privire la probleme de genul celor tratate de „Raboceaia Mâsli", cheltuim zadarnic o mulţime de forţe ale revoluţionarilor (care în această muncă ar putea fi uşor înlocuiţi prin activişti legali) şi totuşi nu obţinem niciodată un material bun, pentrucă muncitorii, care cunosc de cele mai multe ori o singură secţie dintr'o fabrică mare şi cunosc aproape întotdeauna rezultatele economice, iar nu condiţiile şi normele generale ale muncii lor, nici n'au posibilitatea să dobândească datele de care dispun funcţionarii industriali, inspectorii, medicii etc., date care în marea lor majoritate sunt risipite în mici corespondenţe de ziar şi în publicaţii speciale industriale, sanitare, de zemstvă etc.

Mi-aduc aminte ca acum de „prima" mea „experienţă", pe care n'aş mai repeta-o niciodată. Am pierdut multe săptămâni chestionând „cu ardoare" pe un muncitor, care venea adeseori la mine, asupra tuturor rânduelilor din marea uzină unde lucra el. Este drept că descrierea (numai a unei singure uzine!) am izbutit s'o întocmesc oarecum, deşi cu mare greutate, dar în schimb uneori muncitorul, ştergându-şi sudoarea, spunea zâmbind la sfârşitul convorbirii : „mi-e mult mai uşor să lucrez un schimb în plus decât să vă răspund la întrebări!"

Cu cât mai energic vom duce lupta revoluţionară, cu atât mai mult va fi nevoit guvernul să legalizeze o parte din munca „sindicală", luând astfel de pe umerii noştri o parte din povara noastră.

sindicale şi fixând astfel legătura mişcării sindicale ruse cu socialismul, social-democraţia s'ar îngriji în acelaş timp ca munca noastră trade-unionistă să ocupe un loc nici prea mic şi nici prea mare în ansamblul muncii noastre social-democrate. Unei organizaţii locale, dacă este ruptă de organizaţiile din alte oraşe, îi este foarte greu şi uneori chiar aproape imposibil, să păstreze în aceste condiţii o proporţie justă (şi exmplul ziarului „Raboceaia Mâsli" arată până la ce exagerări monstruoase în direcţia trade-unionismului se poate ajunge astfel). Dar o organizaţie de revoluţionari pe întreaga Rusie, care stă neclintit pe poziţiile marxismului, care conduce întreaga luptă politică şi dispune de un stat-major de agitatori de profesie, nu va avea niciodată vreo dificultate în stabilirea acestei proporţii juste.

V

„PLANUL" UNUI ZIAR POLITIC PE INTREAGA RUSIE

„Cea mai mare greşală a «Iscrei» în această privinţă" — scrie B. Cricevschi („Rabocee Delo" nr. 10, pag. 30), acuzându-ne de tendinţa „de a transforma teoria, prin izolarea ei de practică, într'o doctrină moartă" — „este «planul» ei de organizaţie de partid pe întreaga Rusie" (adică articolul „Cu ce să începem ?" *). Şi Martânov îi ţine isonul, declarând că „tendinţa «Iscrei» de a diminua importanţa mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi în comparaţie cu propagarea ideilor strălucite şi desăvârşite... a fost încununată cu planul de organizare a partidului, pe care ea îl propune în nr. 4 în articolul «Cu ce să începem ?»" (op. cit., pag. 61). In sfârşit, nu demult s'a raliat la cei indignaţi de acest „plan" (ghilimelele trebue să exprime atitudine ironică faţă de el) şi L. Nadejdin în broşura „Ajunul revoluţiei" (editată de „grupul revoluţionar-socialist" *Svoboda,* despre care am mai vorbit), broşură pe care am primit-o chiar acum şi în care se declară că „a vorbi acum despre o organizaţie ale cărei fire să se tragă dela un ziar central înseamnă a rodi idei de cabinet şi a face muncă de cabinet" (pag. 126), înseamnă a face „literatură" etc.

Că teroristul nostru s'a dovedit a fi solidar cu apărătorii „mersului progresiv al luptei mărunte de zi cu zi", — acea-

---

* Vezi volumul de faţă, pag. 1—12. — *Nota Trad.*

sta nu ne poate mira, după ce am cercetat rădăcinile acestei apropieri în capitolele care tratează despre politică şi despre organizaţie. Dar trebue să remarcăm chiar acum că L. Nadejdin, şi numai el singur, a încercat în chip conştiincios să pătrundă înlănţuirea de idei din acest articol care i-a displăcut, a încercat să-i răspundă în fond, — în timp ce „Rabocee Delo" n'a spus absolut nimic în fond, ci a încercat numai să încurce lucrurile printr'un şir întreg de ieşiri demagogice nedemne. Şi oricât de neplăcut ar fi aceasta, trebue mai întâi să pierdem timp cu curăţirea acestor grajduri ale lui Augias.

a) CINE S'A SUPĂRAT PENTRU ARTICOLUL „CU CE SĂ ÎNCEPEM ?" ?

Reproducem un buchet din expresiile şi exclamaţiile cu care „Rabocee Delo" s'a năpustit asupra noastră. „Nu ziarul poate crea organizaţia de partid, ci invers"... „Un ziar care stă *deasupra* partidului, *în afara controlului lui* şi care, graţie unei reţele de agenţi proprii, este independent de el"... „Prin ce minune a uitat «Iscra» de existenţa de fapt a organizaţiilor social-democrate ale partidului căruia ea îi aparţine ?"... „Posesorii principiilor ferme şi ai planului corespunzător sunt şi regulatori supremi ai luptei reale a partidului, dictându-i executarea planului lor"... „Planul alungă organizaţiile noastre vii şi viabile în împărăţia umbrelor şi vrea să cheme la viaţă o reţea fantastică de agenţi"... „Dacă planul «Iscrei» ar fi puş în aplicare, el ar duce la stârpirea complectă a oricăror urme ale Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia care s'a format la noi"... „Organul de propagandă devine legiuitorul absolutist şi incontrolabil al întregii lupte revoluţionare practice"... „Care trebue să fie atitudinea partidului nostru faţă de ideea de a-l subordona *complect* unei redacţii autonome ?" etc. etc.

După cum vede cititorul din conţinutul şi tonul acestor citate, „Robocee Delo" *s'a supărat*. Şi nu s'a supărat pentru ea însăşi, ci pentru comitetele şi organizaţiile partidului nostru, pe care „Iscra" vrea, chipurile, să le alunge în împărăţia umbrelor şi chiar să stârpească orice urme ale lor. Gândiţi-vă numai, ce grozăvie! Un lucru e ciudat. Articolul „Cu ce să începem ?" a apărut în Mai 1901, articolele din „Rabocee Delo" au apărut în Septembrie 1901, iar acum suntem la mijlocul lui Ianuarie 1902. In tot timpul acestor 5 luni (şi înainte de Septembrie, şi după Septembrie) *niciun* comitet şi *nicio* organizaţie de partid n'a protestat în mod formal împotriva acestui monstru care vrea să alunge comitetele şi organizaţiile în împărăţia umbrelor! Şi doar în timpul acesta au apărut atât în „Iscra" cât şi într'o mulţime de alte publicaţii, locale şi nelocale, zeci şi sute de comunicări din toate colţurile Rusiei. Cum s'a întâmplat că cei ameninţaţi a fi alungaţi în împărăţia umbrelor n'au observat acest lucru şi nu s'au supărat, în timp ce o terţă persoană s'a supărat ?

Aceasta s'a întâmplat din cauză că comitetele şi celelalte organizaţii sunt ocupate cu munca adevărată, şi nu cu jocul „de-a democratismul". Comitetele au citit articolul „Cu ce să începem ?", au văzut că este vorba de o încercare „de a elabora un plan anumit al organizaţiei, *astfel ca să se poată păşi din toate părţile la construirea ei*", şi deoarece ştiau şi vedeau foarte bine că *niciuna* din aceste „părţi" nu se va gândi „să înceapă munca de construcţie" înainte de a fi convinsă de necesitatea ei şi de justeţea planului arhitectonic, ele nici nu s'au gândit, fireşte, „să se supere" de îndrăsneala grozavă a unor oameni care au scris în „Iscra" : „Dată fiind importanţa şi urgenţa chestiunii, ne permitem, în ce ne priveşte, să supunem atenţiei tovarăşilor o schiţă de plan, dezvoltată de noi mai amănunţit într'o broşură pe care o pregătim pentru tipar". Putea oare un om de bună credinţă să nu înţeleagă că, dacă tovarăşii *vor accepta* planul supus atenţiei lor, ei îl vor pune în aplicare nu din „subordonare", ci din convingerea că el este necesar cauzei noastre comune, iar dacă *nu*-l *vor accepta,* — atunci „schiţa" (ce cuvânt pretenţios, nu-i aşa ?) va rămâne o simplă schiţă ? Nu este oare demagogie să combaţi o schiţă de plan nu numai „făcând-o praf" şi sfătuind pe tovarăşi să respingă acest plan, ci şi *aţâţând* pe oamenii puţin experimentaţi în munca revoluţionară împotriva autorilor acestei schiţe, numai *pentrucă* aceştia *îndrăznesc* „să legifereze", să procedeze ca „regulatori supremi", adică îndrăsnesc *să propună* o schiţă de plan ?? Poate oare partidul nostru să se dezvolte şi să progreseze, dacă la încercarea *de a ridica* pe activiştii locali la nivelul unor concepţii, sarcini, planuri etc. mai largi se va obiecta nu numai prin arătarea caracterului greşit al acestor concepţii, dar şi prin „supărări" pentru motivul că cineva „vrea" să ne *„ridice"?* Iată că şi L. Nadejdin „a făcut praf"

planul nostru, dar el nu s'a pretat la o demagogie care nu mai poate fi explicată prin simplă naivitate sau prin primitivitatea concepţiilor politice; acuzaţia de „control asupra partidului", el a respins-o dela început în mod categoric. Deaceea lui Nadejdin putem şi trebue să-i răspundem în fond la critica făcută de el planului, în timp ce revistei „Rabocee Delo" nu i se poate răspunde decât cu dispreţ.

Dar dispreţul faţă de un autor care se pretează la ţipete despre „absolutism" şi „subordonare" nu ne scuteşte de îndatorirea de a limpezi confuzia pe care asemenea oameni o servesc cititorilor. Aici avem prilejul să arătăm concret tuturor de ce calitate sunt aceste fraze curente despre „democratismul larg". Suntem acuzaţi că am uitat comitetele, că vrem să le alungăm în împărăţia umbrelor etc. Cum să răspundem la aceste acuzaţii dacă *nu putem* să spunem cititorului *aproape nimic concret* despre relaţiile noastre reale cu aceste comitete, dacă nu putem s'o facem din motive de conspiraţie? Oamenii care aruncă această acuzaţie biciuitoare — care aţâţă mulţimea — au un avantaj faţă de noi datorită impertinenţei lor, datorită faptului că nesocotesc îndatoririle revoluţionarului, care ascunde cu grijă de priviri străine relaţiile şi legăturile pe care le posedă, pe care le stabileşte sau caută să le stabilească. Se înţelege că refuzăm categoric să ne luăm la întrecere cu astfel de oameni pe tărâmul „democratismului". Cât priveşte însă pe cititorul neiniţiat în toate chestiunile de partid, singurul mijloc de a ne face datoria faţă de el este să-i relatăm nu ceeace este şi ceeace este im Werden *, ci *o părticică* din ceeace a fost şi despre care se poate vorbi ca despre ceva aparţinând trecutului.

Bundul dă să se înţeleagă că am fi „impostori" **. „Uniunea" din străinătate ne acuză de încercarea de a stârpi orice urmă a partidului. Ei bine, domnilor. Veţi primi satisfacţie deplină când vom relata publicului *patru fapte* din trecut.

Primul *** fapt. Membrii uneia din „Uniunile de luptă" care au participat direct la întemeierea partidului nostru

* In procesul de devenire, de apariţie. — *Nota Trad.*

** „Iscra" nr. 8, răspunsul Comitetului central al Uniunii evreeşti generale din Rusia şi din Polonia la articolul nostru despre problema naţională.

*** In mod intenţionat prezentăm faptele în altă ordine decât aceea în care au avut loc [125].

şi la trimiterea unui delegat la congresul de constituire a acestuia se înţeleg cu unul din membrii grupului „Iscra" în privinţa înfiinţării unei biblioteci muncitoreşti speciale care să deservească nevoile întregii mişcări. Infiinţarea bibliotecii muncitoreşti nu reuşeşte, iar broşurile „Sarcinile social-democraţilor ruşi" şi „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici" *, scrise pentru această bibliotecă, ajung pe căi ocolite şi prin intermediul unor terţe persoane în străinătate, unde au şi fost tipărite [126].

Al doilea fapt. Membrii Comitetului central al Bundului se adresează către unul din membrii grupului „Iscra" cu propunerea de a organiza un „laborator literar", cum se exprima Bundul atunci. Ei arată totodată că, dacă lucrul acesta nu va reuşi, mişcarea noastră poate regresa simţitor. Rezultatul acestor tratative este broşura „Mişcarea muncitorească în Rusia" **.

Al treilea fapt. Comitetul central al Bundului se adresează, prin intermediul unei organizaţii dintr'un orăşel de provincie, către unul din membrii „Iscrei" cu propunerea ca aceasta să ia asupra sa redactarea publicaţiei „Raboceaia Gazeta", care urma să reapară. Această propunere este, bine înţeles, acceptată. Propunerea este apoi modificată: se propune o colaborare în vederea unei noi combinaţii cu redacţia. Şi această propunere este, bine înţeles, acceptată [127]. Se trimit următoarele articole (care au putut fi păstrate): „Programul nostru", care conţine un protest direct împotriva bernsteiniadei şi împotriva cotiturii din literatura legală şi din „Raboceaia Mâsli"; „Sarcina noastră imediată" („crearea unui organ de partid care să apară în mod regulat şi să fie strâns legat de toate grupurile locale"; defectele „metodelor primitive" dominante); „O problemă actuală" (analiza obiecţiunii că, *înainte* de a se proceda la scoaterea unui organ central, trebue dezvoltată mai întâi activitatea grupurilor locale; se insistă asupra importanţei primordiale a „organizaţiei revoluţionare" şi asupra necesităţii „de a ridica organizarea, disciplina şi tehnica conspirativă la cel mai

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 313—341 şi 253—304.— *Nota Trad.*

** In treacăt fie zis, autorul acestei broşuri mă roagă să menţionez că, la fel ca şi broşurile sale anterioare, această broşură a fost trimisă „Uniunii" în credinţa că publicaţiile acestei „Uniuni" sunt redactate de grupul „Eliberarea muncii" (din anumite motive el nu putea şti atunci, adică în Februarie 1899, că redacţia s'a schimbat). Broşura va fi reeditată în scurt timp de către Ligă.

înalt grad de perfecțiune") *. Propunerea ca ziarul „Raboceaia Gazeta" să reapară nu se realizează și articolele rămân nepublicate.

Al patrulea fapt. Un membru al comitetului care se ocupă cu organizarea celui de al doilea congres ordinar al partidului nostru transmite unui membru al grupului „Iscra" programul congresului și propune candidatura acestui grup pentru funcția de redactare a publicației „Raboceaia Gazeta", care urma să reapară. Demersul său, ca să zicem așa, preliminar este sancționat apoi și de comitetul din care făcea parte, și de Comitetul central al Bundului [128]; grupul „Iscra" primește o înștiințare despre locul și data congresului, dar (nefiind sigur dacă va fi posibil, din anumite cauze, să trimită un delegat la acest congres) întocmește și un raport scris către congres. In acest raport se dezvoltă ideea că, limitându-ne la alegerea unui Comitet Central, nu numai că nu vom rezolva problema unificării într'o perioadă de totală confuzie ca aceea prin care trecem acum, dar riscăm să compromitem marea idee a creării partidului în cazul unei noi căderi rapide și totale, care este mai mult decât probabilă în condițiile actualei lipse de conspirativitate; că deaceea trebue să începem cu un apel adresat tuturor comitetelor și tuturor celorlalte organizații, îndemnându-le să sprijine organul comun ce urmează să reapară, organ care va lega *realmente* toate comitetele printr'o legătură *de fapt* și va pregăti *realmente* un grup de conducători ai întregii mișcări, — și odată ce acest grup creat de comitete se va fi format și întărit, comitetele și partidul vor putea ușor să-l transforme în Comitet Central. Din cauza unei serii de căderi, congresul nu se mai ține, iar din motive de conspirație raportul este distrus, după ce a fost citit numai de câțiva tovarăși, printre care și împuterniciții unui comitet.

Să califice acum cititorul singur asemenea procedee ca aluzia Bundului că am fi impostori, sau ca afirmația revistei „Rabocee Delo" că vrem să alungăm comitetele în împărăția umbrelor, „să înlocuim" organizația partidului cu organizarea răspândirii ideilor unui ziar. Dar noi tocmai comitetelor, *la cererea lor repetată,* le-am și expus necesitatea

* Vezi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 190—194, 195—200 și 201—206. — *Nota Trad.*

adoptării unui plan precis de muncă comună. Tocmai pentru organizația de partid am elaborat noi acest plan în articolele ce urmau să fie publicate în „Raboceaia Gazeta", precum și în raportul către congresul partidului, iarăși la invitația acelora care dețineau o poziție atât de influentă în partid, încât au luat inițiativa reconstituirii (în fapt) a partidului. Și numai după ce *dubla* încercare a organizației de partid de a reedita *în mod oficial împreună cu noi* organul central al partidului s'a soldat printr'un eșec, am considerat că este datoria noastră directă să scoatem un organ *neoficial,* pentru ca la *a treia* încercare tovarășii să aibă în fața lor rezultatele precise ale unei *experiențe,* și nu numai presupuneri ipotetice. In momentul de față unele rezultate ale acestei experiențe se află în fața tuturora, și toți tovarășii au posibilitatea să judece dacă noi ne-am înțeles bine datoria și ce trebue să se creadă despre niște oameni care — unii de necaz că le-am dovedit inconsecvența lor în problema „națională", alții de necaz că le-am dovedit inadmisibilitatea oscilațiilor lor neprincipiale— caută să inducă în eroare pe cei care nu cunosc trecutul apropiat.

b) POATE OARE UN ZIAR SĂ FIE UN ORGANIZATOR COLECTIV?

Tot miezul articolului „Cu ce să începem?" constă *tocmai* în formularea acestei probleme și în soluționarea ei afirmativă. Pe cât știm, singura încercare de a examina această problemă în fond și de a dovedi necesitatea soluționării ei negative a fost făcută de L. Nadejdin, ale cărui argumente le vom reda în întregime:

„...Ne place foarte mult cum pune «Iscra» (nr. 4) problema necesității unui ziar pe întreaga Rusie, dar nu putem nicidecum să fim de acord că acest fel de a pune problema s'ar potrivi cu titlul articolului: «Cu ce să începem?». Acesta este, fără îndoială, un lucru extrem de important, dar nu cu acesta, nici cu o serie întreagă de foi populare și nici cu un morman de proclamații se pot pune bazele unei organizații de luptă pentru momentul revoluționar. Trebue să se procedeze la formarea unor puternice organizații politice locale. Noi nu le avem, la noi munca s'a desfășurat mai ales în rândurile muncitorilor culți, în timp ce massele au dus aproape exclusiv o luptă economică. *Dacă nu se vor forma puternice organizații politice locale, ce însemnătate poate avea un ziar central, fie el cât de excelent organizat?* El va fi ca o tufă care arde neîncetat, care arde singură, care nu se stinge, dar nici nu aprinde pe nimeni! «Iscra» crede că în jurul acestui ziar, în munca pentru el, se va aduna și se va organiza poporul. *Dar poporului îi*

este mult mai la îndemână să se adune şi să se organizeze în jurul unei munci mai concrete! O astfel de muncă poate şi trebue să constea în organizarea largă de ziare locale, în pregătirea imediată de forţe muncitoreşti pentru demonstraţii, în activitatea permanentă a organizaţiilor locale printre şomeri (a difuza neîncetat printre ei foi volante şi manifeste, a-i convoca la adunări, la acţiuni de rezistenţă împotriva guvernului etc.). Trebue să înfiripăm pe teren o muncă politică vie, iar atunci când va deveni necesară unificarea pe această bază reală, ea nu va fi artificială, nu va fi numai pe hârtie; nu prin ziare se poate realiza o asemenea unificare a muncilor locale într'o mişcare pe întreaga Rusie"! („Ajunul revoluţiei", pag. 54).

In această tiradă plină de elocinţă am subliniat pasajele care ne arată în chipul cel mai izbitor atât modul greşit în care autorul apreciază planul nostru, cât şi caracterul greşit al punctului său de vedere în general, contrapus aici „Iscrei". Dacă nu se vor forma puternice organizaţii politice locale, atunci chiar şi cel mai excelent ziar pe întreaga Rusie va fi lipsit de orice însemnătate. Perfect adevărat. Dar tocmai acesta e nodul chestiunii, că *nu există alt mijloc de a forma* organizaţii politice puternice decât un ziar pe întreaga Rusie. Autorul a scăpat din vedere cea mai esenţială declaraţie făcută de „Iscra" *înainte de a trece* la expunerea „planului" ei: e necesară o „chemare la formarea unei organizaţii revoluţionare în stare să unească toate forţele şi să conducă mişcarea *nu numai cu numele,* ci şi de fapt, adică să fie *totdeauna gata să sprijine orice protest şi orice izbucnire,* folosindu-le pentru sporirea şi întărirea forţelor militare apte pentru lupta hotărîtoare". Acum, după evenimentele din Februarie şi Martie, toată lumea va fi în principiu de acord cu această concluzie — continuă „Iscra" —, dar nouă ne trebue nu o rezolvare principială, ci *o rezolvare practică a chestiunii,* noi trebue să elaborăm imediat un plan anumit al construcţiei, astfel ca toţi să poată păşi îndată *din diferite părţi* la înfăptuirea ei. Dar iată că dela rezolvarea practică suntem iarăşi traşi înapoi spre adevărul just în principiu, incontestabil, mare, dar absolut insuficient şi cu totul de neînţeles pentru marea massă a celor care activează: „să formăm organizaţii politice puternice"! Nu despre aceasta e vorba, stimate autor, ci despre modul *cum anume* trebue să le formăm!

Nu este adevărat că „la noi munca s'a desfăşurat mai ales în rândurile muncitorilor culţi, în timp ce massele au dus aproape exclusiv o luptă economică". Formulată astfel, această afirmaţie păcătueşte prin aceea că opune pe muncitorii culţi „massei", lucru fundamental greşit şi caracteristic pentru „Svoboda". La noi, în ultimii ani, şi muncitorii culţi „au dus aproape exclusiv o luptă economică". Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, niciodată massele nu vor învăţa şi ele să ducă o luptă politică atâta vreme cât nu vom ajuta *să se formeze* conducători pentru această luptă atât din rândurile muncitorilor culţi, cât şi din rândul intelectualilor; asemenea conducători însă se pot forma *numai* prin analizarea şi aprecierea sistematică de zi cu zi a *tuturor* laturilor vieţii noastre politice, *a tuturor încercărilor* de protest şi de luptă ale diferitelor clase cu diferite prilejuri. Deaceea este pur şi simplu ridicol să vorbeşti despre „formarea unor organizaţii politice" şi *să opui* în acelaş timp „activitatea pe hârtie" a ziarului politic „muncii politice vii pe teren"! „Planul" de ziar propus de „Iscra" se rezumă tocmai la „planul" de a forma „hotărîrea de luptă" necesară pentru a sprijini şi mişcarea şomerilor, şi turburările ţărăneşti, şi nemulţumirea membrilor zemstvelor, şi „revolta populaţiei împotriva turbaţilor başibuzuci ţarişti" etc. Oricine cunoaşte mişcarea ştie foarte bine că imensa majoritate a organizaţiilor locale *nici nu se gândeşte* măcar la aşa ceva, că multe din perspectivele de „muncă politică vie" schiţate aici n'au fost aplicate *încă niciodată* în practică de către nicio organizaţie, că încercarea, de pildă, de a atrage atenţia asupra creşterii nemulţumirii şi a protestului în rândurile intelectualilor din zemstve stârneşte un sentiment de nedumerire şi la Nadejdin („doamne dumnezeule, nu cumva ziarul acesta e pentru membrii zemstvelor?", „Ajunul revoluţiei", pag. 129), şi la economişti („Iscra" nr. 12, scrisoarea), şi la mulţi practicieni. In condiţiile acestea se poate „începe" *numai* prin a îmboldi pe oameni *să se gândească* la toate acestea, prin a-i îmboldi să însumeze şi să sintetizeze până şi cele mai mici licăriri de frământare şi de luptă activă. In aceste vremuri de subapreciere a sarcinilor social-democrate, „o activitate politică vie" poate *începe exclusiv* cu o agitaţie politică vie, care nu este posibilă fără un ziar pe întreaga Rusie, care să apară des şi să fie răspândit în mod regulat.

Oamenii care văd în „planul" „Iscrei" o manifestare de „literaturism" n'au înţeles deloc însăşi esenţa planului: ei consideră drept scop ceeace se propune ca cel mai potrivit

mijloc în momentul de față. Acești oameni nu și-au dat osteneala să reflecteze la cele două comparații cu ajutorul cărora a fost ilustrat în mod concret planul propus. Infiinţarea unui ziar politic pe întreaga Rusie — spunea „Iscra" — trebue să fie *firul principal* de care ţinându-ne să putem dezvolta, adânci și lărgi necontenit această organizaţie (adică o organizaţie revoluţionară care să fie totdeauna gata să sprijine orice protest și orice izbucnire). Spuneţi-mi vă rog: când zidarii așează în diferite locuri pietrele unei construcţii uriașe și absolut nemaivăzute, nu cumva înseamnă că ei fac o muncă „pe hârtie" prin faptul că întind un fir care să-i ajute să găsească locul just pentru așezarea pietrelor, să le arate ţelul final al muncii comune, să le dea posibilitatea de a folosi nu numai fiecare piatră, dar și fiecare bucăţică de piatră, în așa fel încât, făcând legătura cu pietrele precedente și cu cele următoare, să închege o linie desăvârșită și atotcuprinzătoare? Și oare nu trecem noi tocmai printr'un astfel de moment în viaţa noastră de partid, când avem și pietre și zidari, dar ne lipsește tocmai firul vizibil pentru toţi și de care toţi să se poată ţine? Strige cât vor că, întinzând firul, noi urmărim scopul de a comanda! Dacă am fi vrut să comandăm, domnilor, atunci în loc de „Iscra nr. 1" am fi scris „Raboceaia Gazeta nr. 3", cum ne propuneau unii tovarăși și cum *am fi avut tot dreptul să facem* după evenimentele despre care s'a vorbit mai sus. Dar noi n'am procedat astfel: am vrut să ne lăsăm mână liberă pentru a duce o luptă neîmpăcată împotriva pseudo-social-democraţilor de orice fel; am vrut ca firul nostru, dacă este just trasat, să fie respectat pentru justeţea lui, și nu pentrucă a fost trasat de organul oficial.

„Problema unificării activităţii locale în cadrul unor organe centrale se învârtește într'un cerc vicios — ne învaţă L. Nadejdin; — pentru unificare se cere ca elementele să fie omogene, iar această omogeneitate poate fi creată numai de ceva unificator; dar acest element unificator poate fi produsul unor organizaţii locale puternice, care acum nu se disting câtuși de puţin prin omogeneitate". Iată un adevăr tot atât de respectabil și incontestabil ca și acela că trebue formate organizaţii politice puternice. Și tot atât de sterp ca acela. *Orice* problemă „se învârtește într'un cerc vicios", căci întreaga viaţă politică este un lanţ nesfârșit, format

dintr'un șir nesfârșit de verigi. Toată arta omului politic constă tocmai în a găsi și în a se prinde cu toată puterea de veriga care-i poate fi smulsă din mâini cel mai greu, care este cea mai importantă în momentul respectiv și care garantează cel mai mult posesorului verigii posesiunea întregului lanţ *. Dacă am avea un detașament de zidari cu experienţă și a căror muncă să fie atât de coordonată încât și fără fir ei să poată așeza pietrele acolo unde trebue (vorbind în abstract, acest lucru nu e cu desăvârșire imposibil), atunci am putea, probabil, să ne prindem și de o altă verigă. Dar tocmai asta este nenorocirea, că nu avem încă zidari cu experienţă și a căror muncă să fie coordonată, că pietrele sunt așezate adesea fără nicio socoteală, sunt așezate nu după un fir comun, ci într'un mod atât de risipit, încât dușmanul le suflă cât colo, ca și când n'ar fi pietre, ci niște firicele de nisip.

Cealaltă comparaţie: „Ziarul nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci și un organizator colectiv. In această privinţă el *poate să fie asemănat cu schela* care se ridică în jurul unei clădiri în construcţie și care fixează contururile clădirii, înlesnește legătura dintre diferiţii constructori, îi ajută să repartizeze munca și să cuprindă dintr'odată cu privirea ansamblul rezultatelor dobândite prin munca organizată" **. Nu-i așa că aceasta aduce mult cu exagerarea rolului propriu de către un literat, de către un om care se ocupă cu munca de cabinet? Pentru locuinţa propriu zisă nici nu e nevoie de schelă; schela se face din materialul cel mai prost, schela se ridică pentru un timp scurt și este dată la foc îndată ce construcţia este isprăvită în roșu. Cât privește construirea organizaţiilor revoluţionare, experienţa dovedește că ele pot fi câteodată construite și fără schelă, — luaţi exemplul deceniului al 8-lea. Dar acum la noi nici nu se poate imagina măcar posibilitatea de a ridica fără schelă construcţia de care avem nevoie.

Nadejdin nu este de acord cu aceasta, și spune: „«Is-

---

* Tovarăşe Cricevschi şi tovarăşe Martânov! Vă atrag atenţia asupra acestei scandaloase manifestări de „absolutism", de „autoritate incontrolabilă", de „reglementare supremă" etc. Auzi: vrea să *posede* întregul lanţ!! Scrieţi repede o plângere! Iată o temă pentru două articole de fond în nr. 12 al revistei „Rabocee Delo"!

** Reproducând în „Rabocee Delo" (nr. 10, pag. 62) prima frază din acest pasaj, Martânov a omis tocmai fraza a doua, voind parcă să sublinieze prin aceasta că nu dorește să intre în miezul chestiunii sau că nu este în stare să-l înţeleagă.

cra» crede că în jurul acestui ziar, în munca pentru el se va aduna şi se va organiza poporul. *Dar poporului îi este mult mai la îndemână* să se adune şi să se organizeze în jurul unei munci *mai concrete!*" Aşa va să zică: „este mult mai la îndemână în jurul unei munci mai concrete"... Un proverb rus spune: nu scuipa în fântână, căci s'ar putea să bei cândva din ea. Sunt însă oameni care sunt gata să bea apă chiar şi dintr'o fântână în care s'a scuipat. Câte lucruri dezgustătoare n'au spus splendizii noştri „critici" legali „ai marxismului" şi admiratorii ilegali ai ziarului „Raboceaia Mâsli" în numele acestei munci mai concrete! Cât de sugrumată este întreaga noastră mişcare de îngustimea noastră, de lipsa de iniţiativă şi de timiditatea noastră, justificate cu argumentele tradiţionale: „este mult mai la îndemână în jurul unei munci mai concrete"! Şi Nadejdin — care se crede a fi deosebit de atent la „glasul vieţii", care condamnă deosebit de aspru pe oamenii „de cabinet", care (cu pretenţia de a fi spiritual) acuză „Iscra" că suferă de slăbiciunea de a vedea pretutindeni economism, care îşi închipue că stă mai presus de această împărţire în ortodocşi şi critici — nu observă că prin argumentele sale favorizează îngustimea care-l indignează, că bea dintr'o fântână în care s'a scuipat din plin! Da, cea mai sinceră indignare împotriva îngustimii, cea mai fierbinte dorinţă de a ridica pe oamenii care se ploconesc în faţa ei nu sunt suficiente dacă cel care se indignează se lasă dus de valuri, fără cârmă şi fără pânze, şi, tot atât de „spontan" ca şi revoluţionarii din deceniul al optulea al secolului trecut, se agaţă de „teroarea ca mijloc de excitaţie", de „teroarea agrară", de „alarmă" etc. Priviţi această „muncă mai concretă", în jurul căreia — crede el — „va fi mult mai la îndemână" a se aduna şi a se organiza: 1. ziarele locale; 2. pregătirea pentru demonstraţii; 3. munca printre şomeri. Chiar dela prima ochire se vede că toate aceste munci sunt luate cu totul la întâmplare, la noroc, pentru a spune ceva, căci oricum le-am privi e cu totul absurd să vedem în ele ceva deosebit de potrivit pentru „a aduna şi a organiza". Şi doar Nadejdin însuşi spune cu câteva pagini mai jos: „e timpul să constatăm pur şi simplu un fapt: în organizaţiile locale se duce o muncă extrem de slabă, comitetele nu fac nici a zecea parte din ceeace ar putea să facă... cen-

trele unificatoare pe care le avem astăzi sunt o ficţiune; ceeace se face aici e birocratism revoluţionar, o ridicare reciprocă la gradul de general, şi aşa va fi până când nu vor creşte organizaţii locale puternice". Cuvintele acestea conţin, incontestabil, pe lângă exagerări mult adevăr amar; şi oare nu vede Nadejdin legătura dintre munca slabă pe teren şi acea îngustime de orizont a activiştilor, acea îngustime de amploare a activităţii lor care sunt inevitabile în condiţiile lipsei de pregătire a activiştilor ce se închid în cadrul organizaţiilor locale? Oare a uitat el, asemenea autorului articolului despre organizaţie din „Svoboda", cum trecerea la o presă locală largă (începând din 1898) a fost însoţită de o intensificare deosebită a economismului şi a „metodelor primitive de muncă"? Dar chiar dacă ar fi posibilă organizarea cât de cât satisfăcătoare a unei „prese locale largi" (şi noi am arătat mai sus că această organizare este imposibilă, cu excepţia unor cazuri cu totul speciale), nici atunci organele locale n'ar putea „să adune şi să organizeze" *toate* forţele revoluţionarilor pentru un atac *general* împotriva absolutismului, pentru conducerea luptei *unite*. Nu uitaţi că aici e vorba *numai* despre însemnătatea ziarului ca mijloc de „adunare", de organizare; şi am putea să-i răspundem lui Nadejdin, care apără fărâmiţarea, chiar cu întrebarea ironică pusă de el: „n'am primit noi cumva de undeva, ca moştenire, vreo 200.000 de forţe organizatoare revoluţionare?" Apoi, „pregătirea pentru demonstraţii" nu poate fi *opusă* planului „Iscrei" chiar şi numai pentru motivul că acest plan prevede, *ca unul din ţeluri*, organizarea de demonstraţii cât mai largi; or, e vorba de alegerea unui *mijloc* practic. Aici Nadejdin iar s'a încurcat: el scapă din vedere că „pregătirea" demonstraţiilor (care se produceau până acum, în marea majoritate a cazurilor, în chip cu totul spontan) o poate face numai o armată deja „adunată şi organizată", pe când noi tocmai că *nu ştim* să adunăm şi să organizăm. „Munca printre şomeri". Aceeaşi confuzie, deoarece şi aceasta constitue una din operaţiunile de luptă ale unei armate mobilizate, iar nu un plan de mobilizare a armatei. Cât de mult subapreciază Nadejdin şi în cazul de faţă răul pricinuit de fărâmiţarea noastră, de faptul că nu avem cele „200.000 de forţe", se vede din următoarele. Mulţi (printre care şi Nadejdin) au

reproşat „Iscrei“ că e săracă în informaţii despre şomaj şi că corespondenţele despre cele mai obişnuite fenomene din viaţa satului au un caracter întâmplător. Reproşul este întemeiat, dar „Iscra“ e aici „vinovată fără vină“. Noi căutăm să „întindem un fir“ şi prin sate, dar acolo aproape că nu găseşti nicăieri zidari, şi deaceea *trebue* încurajat *oricine* comunică chiar şi fapte obişnuite, — în speranţa că aceasta va înmulţi numărul colaboratorilor pe acest tărâm şi *ne va învăţa pe toţi* să alegem, în sfârşit, şi fapte cu adevărat izbitoare. Dar există atât de puţin material pentru învăţătură, încât dacă nu-l generalizăm pe întreaga Rusie n'avem deloc pe ce învăţa. Fără îndoială că un om care posedă măcar cu aproximaţie aceleaşi aptitudini agitatorice şi aceeaşi cunoaştere a traiului golănimii pe care le are Nadejdin, ar putea aduce mişcării servicii de nepreţuit prin agitaţia sa printre şomeri, — dar acest om şi-ar înmormânta talentul dacă nu s'ar îngriji să informeze pe *toţi* tovarăşii din Rusia despre fiecare pas al muncii sale spre a servi de învăţătură şi de exemplu pentru oamenii care, în massa lor, nu se pricep încă cum să se apuce de această muncă nouă.

Despre însemnătatea unirii, despre necesitatea „de a aduna şi a organiza“ vorbeşte astăzi absolut toată lumea, dar în majoritatea cazurilor nu există nicio idee precisă în ce priveşte chestiunea cu ce să începem şi cum să ducem această muncă de unire. Toată lumea va fi de acord, desigur, că dacă „unim“ diferite cercuri — raionale, să zicem — dintr'un oraş oarecare, este nevoie în acest scop de *instituţii comune,* adică nu numai de denumirea comună de „uniune“, ci de o muncă într'adevăr *comună,* de un schimb de materiale, de experienţă şi forţe, de o repartizare a funcţiilor nu numai pe raioane, ci pe specialităţile întregii activităţi orăşeneşti. Oricine va fi de acord că un aparat conspirativ solid nu va fi rentabil (ca să întrebuinţăm un termen comercial) dacă va dispune numai de „mijloacele“ (atât materiale cât şi umane, bine înţeles) pe care i le poate oferi un singur raion, că pe acest tărâm îngust nu se poate desfăşura talentul unui specialist. Dar acelaş lucru e valabil şi în ceeace priveşte unirea organizaţiilor dintr'un oraş sau altul, deoarece şi un tărâm cum este o localitate oarecare *se dovedeşte* şi s'a dovedit a fi, în istoria mişcării noastre social-democrate, prea îngust: am dovedit-o amănunţit mai sus atât prin

exemplul agitaţiei politice, cât şi prin acela al muncii organizatorice. Trebue, trebue neapărat şi înainte de toate să lărgim acest tărâm, să creăm o legătură *de fapt* între oraşe printr'o muncă *comună regulată,* căci fărâmiţarea are un efect apăsător asupra oamenilor, care „stau ca într'o groapă“ (după expresia autorului unei scrisori adresate „Iscrei“), fără a şti ce se întâmplă în lume, dela cine să înveţe, cum să dobândească experienţă, cum să satisfacă dorinţa de activitate largă. Şi eu continui să susţin că această legătură *de fapt* putem *să începem* s'o creăm numai cu ajutorul unui ziar central, ca unic for permanent, pe întreaga Rusie, care să adune rezultatele celor mai diverse genuri de activitate şi care *să imboldească* astfel oamenii să meargă neîncetat înainte pe *toate* drumurile numeroase ce duc la revoluţie, aşa cum toate drumurile duc la Roma. Dacă nu vrem numai în vorbe unirea, atunci trebue ca fiecare cerc local *să repartizeze imediat,* să zicem, un sfert din forţele sale muncii *active* pentru opera *comună,* şi ziarul îi va arăta dintr'odată conturul general, proporţiile şi caracterul acestei opere *, îi va arăta care anume lacune se resimt mai puternic în toată activitatea comună pe întreaga Rusie, îi va arăta unde nu există agitaţie, unde sunt slabe legăturile, care rotiţe din marele mecanism general ar putea fi reparate sau înlocuite cu altele mai bune de către cercul respectiv. Un cerc care încă n'a lucrat, ci care caută abia de lucru, ar putea să înceapă acum nu ca un meseriaş într'un mic atelier izolat — care nu cunoaşte nici dezvoltarea „industriei“ înainte de el, nici starea generală a procedeelor industriale de producţie din ramura respectivă —, ci ca participant al unei întreprinderi largi care *oglindeşte* întreaga luptă revoluţionară generală împotriva absolutismului. Şi cu cât mai desăvârşită ar fi cizelarea fiecărei rotiţe, cu cât mai mare ar fi numărul activiştilor de detaliu folosiţi în munca comună, cu atât mai deasă ar deveni reţeaua noastră şi cu atât mai puţină perturbare ar provoca în rândurile noastre căderile inevitabile.

Chiar şi numai funcţia difuzării ziarului (dacă acesta ar merita numele de ziar, adică ar apărea regulat, şi nu odată

* *Cu rezerva:* dacă cercul local simpatizează cu linia ziarului şi consideră că este în folosul cauzei să devină colaboratorul lui, înţelegându-se prin aceasta nu numai colaborarea literară, ci în general orice colaborare revoluţionară. *Notă pentru „Rabocee Delo“:* între revoluţionari care preţuesc munca şi nu jocul de-a democratismul, care nu despart „simpatia“ de participarea cea mai activă şi vie, această rezervă este dela sine înţeleasă.

pe lună, cum apar revistele voluminoase, ci de vreo patru ori pe lună) ar începe să creeze o legătură *de fapt*. Acum legăturile dintre oraşe pentru nevoile muncii revoluţionare constitue o mare raritate şi, în orice caz, o excepţie; în schimb atunci aceste legături ar deveni o regulă şi ar asigura, bine înţeles, nu numai difuzarea ziarului, ci şi (ceeac este mult mai important) schimbul de experienţă, de materiale, de forţe şi de mijloace. Amploarea muncii revoluţionare ar deveni dintr'odată considerabil mai largă, iar succesul dintr'o localitate ar încuraja mereu spre noi perfecţionări, ar deştepta dorinţa de a folosi experienţa gata dobândită a tovarăşului care activează la alt capăt al ţării. Munca locală ar deveni mult mai bogată şi mai variată ca acum: demascările politice şi economice, adunate din Rusia întreagă, ar da hrană intelectuală muncitorilor de toate profesiunile şi *de toate gradele de dezvoltare*, ar da material şi prilej pentru convorbiri şi lecturi cu privire la cele mai variate probleme, probleme ridicate deasemenea şi de aluziile presei legale, şi de discuţiile din societate, şi de „timidele" comunicate ale guvernului. Orice izbucnire, orice demonstraţie ar fi apreciate şi discutate sub toate aspectele în toate colţurile Rusiei, trezind dorinţa de a nu rămâne în urma altora, de a face mai bine ca alţii (noi, socialiştii, nu respingem deloc orice întrecere în general, orice „concurenţă"!), de a pregăti în mod conştient ceeace s'a produs prima oară oarecum spontan, de a profita de împrejurările prielnice din localitatea respectivă sau din momentul respectiv pentru a modifica planul de atac etc. In acelaş timp această înviorare a muncii locale n'ar duce la acea încordare maximă, „supremă" a *tuturor* forţelor şi la punerea în joc a *tuturor* oamenilor, pe care o constatăm astăzi adesea cu prilejul fiecărei demonstraţii sau la scoaterea fiecărui număr de ziar local: pe de o parte, poliţiei îi este mult mai greu să descopere „rădăcinile", din moment ce nu ştie în ce localitate trebue să le caute; pe de altă parte, munca comună regulată i-ar învăţa pe oameni să coordoneze forţa atacului *respectiv* cu starea corespunzătoare a forţelor din cutare detaşament al armatei comune (astăzi nu se gândeşte aproape nimeni, niciodată, la o astfel de coordonare, pentrucă în nouă cazuri din zece aceste atacuri se produc în mod spontan) şi ar înlesni „transportarea" din altă localitate nu numai a literaturii, ci şi a forţelor revoluţionare.

Acum aceste forţe se sleiesc, în majoritatea cazurilor, într'o muncă locală îngustă, pe când atunci ar apărea posibilitatea şi ar exista totdeauna prilejul de a deplasa pe un agitator sau pe un organizator cât de cât capabil dintr'o parte a ţării într'alta. Incepând cu o scurtă călătorie pentru treburi de partid pe socoteala partidului, oamenii s'ar obişnui să fie întreţinuţi în întregime de partid, să devină revoluţionari de profesie, să se formeze ca adevăraţi conducători politici.

Şi dacă am reuşi într'adevăr să facem ca toate comitetele, grupurile şi cercurile locale, sau marea lor majoritate, să se apuce în mod activ de munca comună, am putea în viitorul cel mai apropiat să organizăm scoaterea unui ziar săptămânal care să fie difuzat regulat în zeci de mii de exemplare în toată Rusia. Acest ziar ar deveni o părticică a unor foale uriaşe care ar preface fiecare scânteie a luptei de clasă şi a revoltei poporului într'un incendiu general. In jurul acestei munci, care în sine este încă foarte inocentă şi nu tocmai vastă, dar regulată şi *comună* în sensul deplin al cuvântului, s'ar aduna şi s'ar instrui sistematic o armată permanentă de luptători încercaţi. Pe schela acestei construcţii organizatorice comune s'ar urca şi s'ar evidenţia curând din mijlocul revoluţionarilor noştri jeliabovii social-democraţi, iar din mijlocul muncitorilor noştri — bebelii ruşi, care ar păşi în fruntea armatei mobilizate şi ar ridica întregul popor la răfuială cu ruşinea şi cu blestemul care apasă asupra Rusiei.

Iată la ce trebue să visăm!

*
* *

„Trebue să visăm!" Am scris aceste cuvinte şi m'am speriat. Mi s'a părut că mă aflu la „congresul de unificare" şi că în faţa mea şed redactorii şi colaboratorii revistei „Rabocee Delo". Şi iată că se ridică tovarăşul Martânov şi mi se adresează ameninţător: „Dar daţi-mi voie să vă pun o întrebare: mai are încă o redacţie autonomă dreptul să viseze fără consultarea prealabilă a comitetelor partidului?" Iar după dânsul se ridică tovarăşul Cricevschi şi (adâncindu-l filozofic pe tovarăşul Martânov, care l-a adâncit deja demult pe tovarăşul Plehanov) continuă pe un ton şi mai ameninţător: „Eu merg mai departe. Eu întreb: are

oare în general un marxist dreptul să viseze, dacă nu uită că, după Marx, omenirea își pune întotdeauna sarcini realizabile și că tactica este un proces de creștere a sarcinilor care cresc odată cu partidul ?".

Numai la gândul acestor întrebări amenințătoare mă trec fiori reci, și mă gândesc unde aș putea să mă ascund. Am să încerc să mă ascund îndărătul lui Pisarev.

„Sunt discordanțe și discordanțe — scria Pisarev în legătură cu problema discordanței dintre vis și realitate. — Visul meu poate s'o ia înaintea mersului firesc al evenimentelor sau poate s'o ia razna într'o parte, într'o direcție pe care niciun mers firesc al evenimentelor nu poate s'o urmeze vreodată. In primul caz visul nu pricinuește niciun rău: el poate chiar să stimuleze și să intensifice energia omului muncitor... Asemenea visuri n'au nimic de natură să deformeze sau să paralizeze puterea de muncă. Ba chiar dimpotrivă. Dacă omul ar fi cu totul lipsit de capacitatea de a visa în felul acesta, dacă el n'ar putea din când în când s'o ia înainte și să contempleze în închipuirea sa imaginea închegată și desăvârșită a operei care abia începe să se înfiripe sub mâinile sale, atunci nu-mi pot închipui deloc ce mobil l-ar putea determina să întreprindă și să ducă la capăt lucrări vaste și istovitoare pe tărâmul artei, al științei și al vieții practice... Discordanța dintre vis și realitate nu pricinuește niciun rău dacă persoana care visează crede serios în visul său, dacă, scrutând atent viața, compară constatările sale cu închipuirile sale și în general lucrează conștiincios la realizarea visului său. Când între vis și viață există un oarecare punct de contact, atunci totul e în ordine" [129].

Din păcate, asemenea visări sunt prea puține în mișcarea noastră. Și cei mai vinovați de aceasta sunt reprezentanții criticii legale și ai „codismului" nelegal, care se fălesc cu luciditatea lor, cu „apropierea" lor de „ceeace este concret".

c) CE TIP DE ORGANIZAȚIE NE TREBUE?

Din cele spuse până acum, cititorul poate să vadă că „tactica-plan" a noastră constă în negarea *chemării* imediate la un asalt, în cerința de a organiza „o asediere în toată regula a fortăreței inamice", sau, cu alte cuvinte, în cerința de a depune toate eforturile pentru a aduna, a organiza și a *mobiliza* o armată permanentă. Când am ridiculizat revista „Rabocee Delo" pentru săritura ei dela economism la urlete despre asalt (care au răsunat în *Aprilie* 1901 în nr. 6 din „Listoc «Rabocevo Dela»"), ea s'a năpustit, bine înțeles, asupra noastră, acuzându-ne de „doctrinarism", de neînțelegere a datoriei revoluționare, de apel la prudență etc. Nu ne-au mirat, firește, deloc aceste acuzații în gura unor oameni lipsiți de orice principii și care cred că se pot achita cu prea înțeleapta lor „tactică-proces", după cum nu ne-a mirat nici faptul că aceste acuzații au fost repetate de Nadejdin, care are în general un dispreț suveran pentru principii programatice și tactice stabile.

Se spune că istoria nu se repetă. Dar Nadejdin se străduește din răsputeri s'o repete, și-l copiază cu râvnă pe Tcacev, atacând „culturalismul revoluționar", strigând că „clopotul cel mare dă alarma", țipând despre „un punct de vedere" deosebit „al ajunului revoluției" etc. El uită, pesemne, cunoscuta maximă că, dacă originalul unui eveniment istoric este o tragedie, apoi copia lui nu-i decât o farsă [130]. Incercarea de a pune mâna pe putere — încercare pregătită prin cele propovăduite de Tcacev și care se realiza prin teroarea ca mijloc „de înfricoșare", și care într'adevăr a înfricoșat — a fost măreață, în timp ce teroarea ca mijloc „de excitație", preconizată de micul Tcacev, este pur și simplu ridicolă și deosebit de ridicolă atunci când e complectată cu ideea organizării celor mijlocii.

„Dacă «Iscra» — scrie Nadejdin — ar părăsi sfera literaturismului ei, ea ar vedea că acestea (fenomene ca scrisoarea unui muncitor, publicată în „Iscra" nr. 7, etc.) constitue simptome care arată că în foarte scurt timp va începe «asaltul»; și a vorbi acum (sic!) despre o organizație ale cărei fire să se întindă dela un ziar pe întreaga Rusie, înseamnă a rodi idei de cabinet și a face muncă de cabinet". Priviți ce confuzie nemaipomenită: pe de o parte, teroarea ca mijloc de excitație și „organizarea celor mijlocii" alături de părerea că „e mult mai la îndemână" a se aduna în jurul „unei munci mai concrete", cum ar fi ziarele locale, — iar pe de altă parte, afirmația că a vorbi „acum" despre o organizație pe întreaga Rusie înseamnă să rodești idei de cabinet, adică, vorbind mai de-a-dreptul și mai simplu, „acum" e prea târziu! Dar pentru „organizarea largă a

unor ziare locale", — pentru asta nu e târziu, prea stimabile L. Nadejdin? Și comparați cu acestea punctul de vedere și tactica „Iscrei": teroarea ca mijloc de excitație e un moft, a vorbi despre organizarea tocmai a celor mijlocii și despre organizarea *largă* a unor ziare locale înseamnă a deschide larg ușa în fața economismului. Trebue să se vorbească despre o organizație de revoluționari unică pe întreaga Rusie, și a vorbi despre ea nu va fi prea târziu până în momentul când va începe adevăratul asalt, iar nu un asalt pe hârtie.

„Da, în privința organizării lucrurile nu stau deloc strălucit la noi — continuă Nadejdin —, da, «Iscra» are perfectă dreptate când spune că grosul forțelor noastre militare îl alcătuesc voluntarii și insurgenții... E bine că priviți lucid starea forțelor noastre, dar dece uitați *că mulțimea nu-i deloc a noastră* și că deaceea *ea nu ne va întreba pe noi* când să înceapă operațiunile militare, și va porni «să se răscoale»... Când se va pune în mișcare mulțimea însăși cu forța ei spontană nimicitoare, ea *poate* să dea peste cap, să mături «armata regulată», în care ați tot vrut să introduceți o organizare extrem de sistematică, dar n'ați *reușit*". (Subliniat de noi.)

Uimitoare logică! *Tocmai pentrucă* „mulțimea nu este a noastră", este nerațional și reprobabil să țipi despre un „asalt" în momentul de față, căci asaltul este un atac deslănțuit de o armată regulată, și nu o izbucnire spontană a mulțimii. Tocmai pentrucă mulțimea *poate* să dea peste cap și să mături armata regulată, trebue neapărat ca, în munca noastră de „introducere a unei organizări extrem de sistematice" în armata regulată, „să reușim" să ținem pasul cu avântul spontan, căci cu cât mai mult „vom reuși" să introducem o astfel de organizare, cu atât mai probabil este că armata regulată nu va fi măturată de mulțime, ci va păși înaintea și în fruntea mulțimii. Nadejdin se încurcă, pentrucă își închipue că această armată sistematic organizată se îndeletnicește cu ceva care o rupe de mulțime, pe când în fapt ea se îndeletnicește exclusiv cu o agitație politică multilaterală și atotcuprinzătoare, adică tocmai cu o muncă *care apropie și contopește într'un singur tot* forța spontan-destructivă a mulțimii și forța conștient-destructivă a organizației de revoluționari. Dumneavoastră, domnilor, nu faceți decât să învinuiți pe alții de propriile voastre păcate, deoarece tocmai grupul „Svoboda", introducând *in program* teroarea, chiamă implicit la crearea unei organizații de teroriști; iar

o astfel de organizație ar abate într'adevăr armata noastră de pe drumul apropierii de mulțime, care, din păcate, nu e încă a noastră, care, din păcate, nu ne întreabă încă sau ne întreabă prea puțin când și cum să înceapă operațiunile militare.

„Noi vom scăpa din vedere revoluția însăși — continuă Nadejdin să sperie „Iscra" — după cum am scăpat din vedere evenimentele recente, care ne-au căzut ca o cărămidă în cap". Această frază, dacă o punem în legătură cu cele citate mai sus, ne arată limpede toată absurditatea „punctului de vedere" deosebit „al ajunului revoluției" *, scornit de „Svoboda". „Punctul de vedere" deosebit se reduce, dacă e să vorbim deschis, la ideea că „acum" e prea târziu să discutăm și să pregătim. Dacă este așa, o! prea stimabile dușman al „literaturismului", — atunci pentru ce-ați mai scris pe 132 de pagini de tipar „despre problemele teoriei ** și tacticii"? Nu găsiți că, de vreme ce vorbiți de „punctul de vedere al ajunului revoluției", ar fi fost mult mai nimerit să scoateți 132.000 de manifeste cu îndemnul scurt: „dă în ei!"?

Mai puțin ca oricine riscă să scape din vedere revoluția tocmai acela care pune la baza întregului său program, la baza întregii sale *tactici* și a întregii sale *munci organizatorice,* agitația politică în rândurile poporului întreg, așa cum face „Iscra". Oamenii care se ocupă în întreaga Rusie cu toarcerea firelor organizației care se întinde dela ziarul central nu numai că n'au scăpat din vedere evenimentele din primăvară, ci ne-au dat, dimpotrivă, posibilitatea de a le prevedea. Ei n'au scăpat din vedere nici demonstrațiile, care sunt descrise în numerele 13 și 14 ale „Iscrei": dimpotrivă, ei au luat parte la ele, dându-și seama fără întârziere de datoria lor de a veni în ajutorul ridicării spontane a

* „Ajunul revoluției", pag. 62.

** De altfel, în a sa „trecere în revistă a problemelor teoretice", L. Nadejdin n'a dat aproape nimic cu privire la problemele teoriei, dacă nu socotim pasajul următor, foarte curios din „punctul de vedere al ajunului revoluției": „Bernsteiniada în ansamblu pierde în momentul de față caracterul ei ascuțit, tot așa cum este indiferent dacă d-l Adamovici va dovedi că d-l Struve este deja vrednic de ordinul pe care-l poartă, sau, dimpotrivă, dacă d-l Struve îl va desminți pe d-l Adamovici și nu va consimți să-și dea demisia, — toate acestea sunt absolut lipsite de orice interes, căci sună ora revoluției" (pag. 110). Ar fi greu să înfățișezi în chip mai izbitor nepăsarea fără margini a lui L. Nadejdin în ceeace privește teoria. Am proclamat „ajunul revoluției", *și deaceea* „este absolut indiferent" dacă ortodocșii vor reuși sau nu să scoată definitiv pe critici din pozițiile lor!! Înțeleptul nostru nici nu observă că tocmai în timpul revoluției vom avea nevoie de rezultatele luptei teoretice împotriva criticilor, pentru a putea duce o luptă hotărîtă împotriva pozițiilor lor *practice!*

mulţimii şi ajutând în acelaş timp, prin intermediul ziarului, pe toţi tovarăşii ruşi să ia cunoştinţă de aceste demonstraţii şi să folosească experienţa lor. Ei nu vor scăpa din vedere, dacă vor fi în viaţă, nici revoluţia, care va cere dela noi, înainte de toate şi mai presus de orice, experienţă în materie de agitaţie, priceperea de a susţine (de a susţine în chip social-democrat) orice protest, priceperea de a îndruma mişcarea spontană, ferind-o şi de greşelile prietenilor, şi de capcanele duşmanilor!

Am ajuns astfel la ultimul considerent care ne face să insistăm în chip deosebit asupra planului unei organizări în jurul unui ziar pe întreaga Rusie cu ajutorul muncii în comun pentru ziarul comun. Numai o astfel de organizare va asigura *elasticitatea* necesară organizaţiei social-democrate de luptă, adică capacitatea de a se adapta imediat la condiţiile de luptă cele mai variate şi care se schimbă rapid, priceperea, „pe de o parte, de a evita o bătălie în câmp deschis cu un duşman covârşitor prin forţele de care dispune şi pe care şi le-a concentrat într'un singur punct, iar pe de altă parte de a te folosi de neîndemânarea acestui duşman şi a-l ataca în locul unde şi în momentul când se aşteaptă cel mai puţin la atac" *. Ar fi o greşală enormă să construim organizaţia de partid contând numai pe explozii şi pe lupta de stradă sau numai pe „mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi". Noi trebue să ducem *întotdeauna* munca noastră de zi cu zi şi să fim întotdeauna gata la orice, pentrucă de cele mai multe ori este aproape imposibil a prevedea dinainte succesiunea perioadelor de explozie şi a perioadelor de acalmie, iar în cazurile când acest lucru este posibil, n'am putea folosi această prevedere pentru reconstruirea organizaţiei, căci într'o ţară absolutistă această succesiune se desfăşoară uimitor de repede, ea fiind legată câteodată de un singur atac de noapte al ieni-

* „Iscra" nr. 4: „Cu ce să începem?". — „Pe culturaliştii revoluţionari care nu împărtăşesc punctul de vedere al ajunului revoluţiei, caracterul îndelungat al muncii nu-i sperie deloc" — scrie Nadejdin (pag. 62). Remarcăm în legătură cu aceasta: dacă nu vom şti să făurim o tactică politică, un plan organizatoric, care să fie neapărat calculate în vederea *unei munci foarte îndelungate* şi în acelaş timp să asigure partidului nostru, *prin însuşi procesul acestei munci*, capacitatea de a fi oricând la postul său şi de a-şi îndeplini datoria în faţa oricărei surprize, la orice precipitare a mersului evenimentelor, — atunci vom fi pur şi simplu nişte jalnici aventurieri politici. Numai Nadejdin, care de ieri a început să se intituleze social-democrat, poate să uite că scopul social-democraţiei este transformarea radicală a condiţiilor de viaţă ale întregii omeniri, şi că deaceea unui social-democrat nu-i este îngăduit „să se sperie" de caracterul îndelungat al muncii.

cerilor ţarişti [131]. Iar revoluţia însăşi nu trebue să ne-o închipuim nicidecum sub forma unui singur act (după cum, pesemne, i se năzăreşte lui Nadejdin), ci sub forma câtorva succesiuni rapide de explozii mai mult sau mai puţin violente şi de stări de acalmie mai mult sau mai puţin deplină. Deaceea principalul conţinut al activităţii organizaţiei noastre de partid, focarul acestei activităţi trebue să fie acea muncă care e şi posibilă şi necesară atât în perioada celei mai puternice explozii, cât şi în perioada celei mai depline acalmii, şi anume: munca de agitaţie politică, unită în cadrul întregii Rusii, oglindind toate laturile vieţii şi îndreptată spre massele cele mai largi. Dar munca aceasta este de *neconceput* în Rusia contemporană fără un ziar central, care să apară foarte des. Organizaţia care se închiagă dela sine în jurul acestui ziar, organizaţia *colaboratorilor* lui (în înţelesul larg al cuvântului, adică organizaţia tuturor celor care lucrează pentru el), tocmai că va fi gata *pentru orice*, începând cu salvarea onoarei, a prestigiului şi a continuităţii partidului în momentul celei mai mari „asupriri" a revoluţionarilor şi sfârşind cu pregătirea, fixarea datei şi înfăptuirea *insurecţiei armate a întregului popor*.

Intr'adevăr, închipuiţi-vă cazul, foarte obişnuit la noi, al unei căderi totale într'una sau în câteva localităţi. Dat fiind că nu există *o singură* muncă regulată comună în toate organizaţiile locale, căderile acestea sunt adeseori însoţite de întreruperea muncii pe timp de mai multe luni. Dar dacă ar exista o muncă comună în toate organizaţiile, atunci câteva săptămâni de muncă din partea a 2-3 oameni energici ar fi îndestulătoare, chiar şi după căderea cea mai mare, pentru a lega cu centrul comun noile cercuri de tineret, care răsar, după cum se ştie, foarte repede chiar şi acum; — iar atunci când această muncă comună, care suferă de pe urma căderii, este în văzul tuturor, cercurile noi pot să răsară şi să se lege cu el şi mai repede.

Pe de altă parte, închipuiţi-vă o insurecţie populară. In timpul de faţă, toţi vor fi, probabil, de acord că trebue să ne gândim la ea şi să ne pregătim pentru ea. Dar *cum* să ne pregătim? Doar nu va numi Comitetul Central în toate localităţile agenţi pentru pregătirea insurecţiei! Chiar dacă am avea un Comitet Central, el n'ar obţine absolut nimic prin asemenea numiri în condiţiile de azi din Rusia. Dimpotrivă,

rețeaua de agenți * care se formează dela sine în munca de organizare și de difuzare a ziarului comun n'ar trebui „să stea și să aștepte" lozinca insurecției, ci ar face tocmai o astfel de muncă regulată, o muncă care i-ar garanta cea mai mare probabilitate de succes în caz de insurecție. Tocmai o astfel de muncă ar întări legăturile atât cu cele mai largi masse de muncitori, cât și cu toate păturile nemulțumite de absolutism, ceeace e atât de important pentru insurecție. Tocmai printr'o astfel de muncă s'ar putea forma capacitatea de a aprecia just situația politică generală și, prin urmare, capacitatea de a alege momentul potrivit pentru insurecție. Tocmai o astfel de muncă ar deprinde *toate* organizațiile locale să reacționeze simultan la aceleași probleme, întâmplări și evenimente politice care frământă toată Rusia, să răspundă la aceste „evenimente" cât se poate mai energic, cât se poate mai uniform și mai eficace, — și insurecția este în fond „răspunsul" cel mai energic, cel mai uniform și cel mai eficace pe care întregul popor îl dă guvernului. In sfârșit, tocmai o astfel de muncă ar deprinde toate organizațiile revoluționare din toate colțurile Rusiei să întrețină cele mai permanente și în acelaș timp cele mai conspirative legături care să creeze unitatea *de fapt* a partidului, — iar fără asemenea legături este imposibil de a discuta colectiv planul insurecției și de a lua în ajunul ei măsurile pregătitoare necesare, în privința cărora trebue păstrat cel mai strict secret.

Intr'un cuvânt, „planul unui ziar politic pe întreaga Rusie" nu numai că nu este rodul muncii de cabinet a unor oameni molipsiți de doctrinarism și de literaturism (cum li s'a părut celor care nu l-au aprofundat cum trebue), ci, dimpotrivă, este planul cel mai practic pentru a începe din toate părțile și imediat pregătirea pentru insurecție, fără a uita în acelaș timp nicio clipă munca necesară de zi cu zi.

---

* Vai, vai! Iar mi-a scăpat îngrozitorul cuvânt „agent", care jignește atât de mult urechea democrată a Martânovilor! Nu înțeleg dece acest cuvânt nu supăra pe corifeii din deceniul al 8-lea și supără pe meșteșugarii primitivi din ultimul deceniu al veacului al XIX-lea? Mie îmi place acest cuvânt, pentrucă indică clar și precis *cauza comună* căreia toți agenții îi subordonează gândurile și acțiunile lor. Și dacă este necesar să înlocuim acest cuvânt cu un altul, m'aș putea opri numai la cuvântul „colaborator", dacă n'ar aduce puțin a literaturism și dacă n'ar fi cam vag. Nouă însă ne trebue o organizație militară de agenți. De altfel, numeroșii Martânovi (numeroși mai ales în străinătate) cărora le place să se ocupe „cu ridicarea reciprocă la gradul de general" ar putea să spună în loc de „agent pentru pașapoarte" „director general al serviciului special pentru aprovizionarea cu pașapoarte a revoluționarilor" etc.

INCHEIERE

Istoria social-democrației ruse se împarte în trei perioade distincte.

Prima perioadă cuprinde vreo zece ani, aproximativ anii 1884—1894. Aceasta a fost perioada apariției și consolidării teoriei și a programului social-democrației. Partizanii noului curent în Rusia se numărau pe degete. Social-democrația exista fără o mișcare muncitorească, trecând, ca partid politic, printr'un proces de dezvoltare uterină.

A doua perioadă cuprinde vreo trei, patru ani, anii 1894—1898. Social-democrația apare la lumina zilei ca mișcare socială, ca ridicare a masselor populare, ca partid politic. Aceasta este perioada de copilărie și de adolescență. Cu repeziciunea unei epidemii se răspândește atracția generală a intelectualilor pentru lupta împotriva narodnicismului și pentru activitatea în rândurile muncitorilor, precum și atracția generală a muncitorilor pentru greve. Mișcarea face progrese uriașe. Majoritatea conducătorilor sunt oameni foarte tineri; ei nu atinseseră nici pe departe „vârsta de 35 ani", care i se părea lui N. Mihailovschi un fel de hotar natural. Datorită tinereții lor, ei se dovedesc nepregătiți pentru munca practică și părăsesc scena uimitor de repede. Dar amploarea muncii lor a fost, în cea mai mare parte, foarte largă. Mulți dintre ei începuseră să gândească revoluționar ca narodovolți. Aproape toți se înclinaseră cu admirație în tinerețea lor timpurie în fața eroilor teroarei. Eliberarea de farmecul exercitat de această tradiție eroică a cerut luptă, a fost însoțită de o ruptură cu oamenii care voiau cu orice preț să rămână credincioși curentului Narodnaia Volia și pentru care tinerii social-democrați aveau o înaltă considerație.

Lupta te silea să înveţi, să citeşti literatura ilegală a tuturor curentelor, să te ocupi foarte serios cu problemele narodnicismului legal. Social-democraţii formaţi în această luptă intrau în mişcarea muncitorească fără a uita „o singură clipă" nici de teoria marxismului, care-i luminase cu razele sale sclipitoare, nici de sarcina doborîrii absolutismului. Intemeierea partidului, în primăvara anului 1898, a fost cea mai de seamă şi în acelaş timp *cea din urmă* acţiune a social-democraţilor din această perioadă.

A treia perioadă se pregăteşte, după cum am văzut, în anul 1897 şi ia definitiv locul perioadei a doua în anul 1898 (1898-*?*). Aceasta este o perioadă de confuzie, de destrămare, de oscilări. In timpul adolescenţei i se schimbă omului vocea. Şi social-democraţiei din această perioadă a început să i se schimbe vocea, a început să sune fals — pe de o parte în operele d-lor Struve şi Procopovici, Bulgacov şi Berdeaev, pe de altă parte la V. I—n şi la R. M., la B. Cricevschi şi Martânov. Dar numai conducătorii erau dezbinaţi şi mergeau înapoi; mişcarea însăşi continua să crească şi să facă paşi uriaşi înainte. Lupta proletară cuprindea noi straturi de muncitori şi se răspândea în toată Rusia, influenţând în acelaş timp indirect şi asupra înviorării spiritului democratic în rândurile studenţimii şi ale altor straturi ale populaţiei. Dar conştiinţa conducătorilor a capitulat în faţa amploarei şi a forţei avântului spontan; printre social-democraţi precumpănea acum o altă generaţie, generaţia militanţilor care se formaseră aproape numai pe baza literaturii marxiste „legale", iar această literatură era cu atât mai insuficientă cu cât spontaneitatea massei cerea dela ei o conştiinţă mai adâncă. Conducătorii nu numai că rămâneau în urmă atât din punct de vedere teoretic („libertate de critică"), cât şi din punct de vedere practic („metode primitive"), dar încercau să-şi apere starea de înapoiere prin tot felul de argumente emfatice. Social-democratismul era coborît la nivelul trade-unionismului şi de către brentanişti în literatura legală şi de către codişti în cea ilegală. A început să fie înfăptuit programul „Credo"-ului, mai ales atunci când „metodele primitive" ale social-democraţilor au provocat o înviorare a curentelor revoluţionare nesocial-democrate.

Şi dacă cititorul îmi va reproşa că m'am ocupat prea amănunţit de o „Rabocee Delo" oarecare, îi voi răspunde: „Rabocee Delo" a căpătat o însemnătate „istorică" pentrucă

a oglindit în chipul cel mai plastic „spiritul" acestei a treia perioade *. Nu consecventul R. M., ci nestatornicii Cricevschi şi Martânov şi cei de o seamă cu ei puteau să exprime în chipul cel mai potrivit concluzia şi oscilările, înclinarea de a face concesiuni şi „criticii", şi „economismului", şi terorismului. Nu dispreţul suveran pentru practică din partea unui adorator oarecare al „absolutului" este caracteristic pentru această perioadă, ci tocmai îmbinarea practicismului mărunt cu o totală nesinchisire faţă de teorie. Eroii acestei perioade se dedau nu atât la negarea directă a „vorbelor mari", cât la trivializarea lor : socialismul ştiinţific a încetat de a mai fi o teorie revoluţionară unitară şi s'a transformat într'un mişmaş diluat „în voie" cu vorbăria din orice nou manual german ; lozinca „luptei de clasă" nu împingea înainte spre o activitate tot mai largă, tot mai energică, ci servea ca mijloc de liniştire, pentrucă, vezi bine, „lupta economică este legată în mod indisolubil de cea politică" ; ideea de partid nu era o chemare la crearea unei organizaţii combative de revoluţionari, ci justifica un fel de „birocratism revoluţionar" şi un joc copilăresc de-a formele „democratice".

Când va lua sfârşit perioada a treia şi va începe cea de a patra (pe care, în orice caz, o prevestesc deja multe semne), — nu ştim. Din domeniul istoriei, noi trecem aci în domeniul prezentului, în parte în cel al viitorului. Dar suntem ferm convinşi că perioada a patra va duce la consolidarea marxismului militant, că social-democraţia rusă va ieşi din criză întărită şi maturizată, că ariergarda de oportunişti va fi „înlocuită" de detaşamentul cu adevărat de avangardă al clasei celei mai revoluţionare.

Ca o chemare la această „înlocuire" şi rezumând toate cele expuse mai sus, la întrebarea : ce-i de făcut ? putem da un răspuns scurt :

Să lichidăm perioada a treia.

---

* Aş putea deasemenea să răspund prin zicătoarea germană : Den Sack schlägt man, den Esel meint man, adică : bate şeaua să priceapă iapa. Nu numai „Rabocee Delo", ci şi *massa largă* a practicienilor *şi a teoreticienilor* se pasiona pentru „critica" la modă, se încurca în chestiunea spontaneităţii şi aluneca dela înţelegerea social-democrată la înţelegerea trade-unionistă a sarcinilor noastre politice şi organizatorice.

Anexă [152]

INCERCAREA UNEI FUZIONARI A „ISCREI" ȘI A LUI „RABOCEE DELO"

Ne mai rămâne să descriem tactica pe care „Iscra" a adoptat-o și a aplicat-o în mod consecvent în relațiile sale organizatorice cu „Rabocee Delo". Această tactică a fost exprimată în întregime chiar în numărul 1 al „Iscrei", în articolul „Sciziunea din Uniunea social-democraților ruși din străinătate" *. Dela început ne-am situat pe punctul de vedere că *adevărata* „Uniune a social-democraților ruși din străinătate", care fusese recunoscută, la primul congres al partidului nostru, ca reprezentant al partidului în străinătate, *s'a scindat* în două organizații ; — că problema reprezentării partidului rămâne deschisă, fiind soluționată doar în mod provizoriu și condiționat prin faptul că la congresul internațional dela Paris au fost aleși din partea Rusiei doi membri în Biroul internațional socialist permanent, și anume câte unul din partea fiecărei fracțiuni a „Uniunii" scindate. Noi am declarat că în fond „Rabocee Delo" *nu are dreptate ;* din punct de vedere principial ne-am pronunțat categoric în favoarea grupului „Eliberarea muncii", dar în acelaș timp am refuzat să ne ocupăm de amănuntele sciziunii și am relevat meritele „Uniunii" în domeniul muncii pur practice **.

Poziția noastră era deci într'o anumită măsură o poziție de expectativă: făceam o concesie părerii dominante la majoritatea social-democraților ruși, că și adversarii cei mai hotărîți ai economismului ar putea să lucreze mână în mână cu „Uniunea", deoarece „Uniunea" se declarase în repetate

* Vezi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 355—356. — *Nota Trad.*

** Aprecierea aceasta a sciziunii se baza nu numai pe cunoașterea literaturii, ci și pe datele pe care unii membri ai organizației noastre, care fuseseră în străinătate, le strânseseră acolo.

rânduri de acord în principiu cu grupul „Eliberarea muncii", fără să pretindă, chipurile, a avea o fizionomie proprie în problemele fundamentale ale teoriei și tacticii. Justețea poziției adoptate de noi a fost confirmată în mod indirect de faptul că, aproape concomitent cu apariția primului număr al „Iscrei" (Decembrie 1900), trei membri ai „Uniunii" s'au despărțit de ea ; ei au format așa numitul „grup de inițiatori" și s'au adresat : 1. secției din străinătate a organizației „Iscrei" ; 2. organizației revoluționare „Soțial-Democrat" și 3. „Uniunii", oferindu-le mediația lor pentru tratative în vederea unei împăcări. Primele două organizații s'au declarat imediat de acord ; *a treia a respins propunerea.* E drept că, atunci când la congresul de „unificare" din anul trecut un orator a relatat aceste fapte, unul din membrii administrației „Uniunii" a declarat că refuzul a fost provocat *în mod exclusiv* de faptul că „Uniunea" nu era mulțumită de compoziția grupului de inițiatori. Socot că e de datoria mea să menționez această explicație, dar în ce mă privește trebue să declar că o consider nesatisfăcătoare : dat fiind că „Uniunea" știa că celelalte două organizații erau dispuse să înceapă tratative, ea ar fi putut să li se adreseze și prin alți mediatori sau în mod direct.

In primăvara anului 1901 atât „Zaria" (nr. 1, din Aprilie) cât și „Iscra" (nr. 4, din Mai) * au început o polemică deschisă împotriva revistei „Rabocee Delo". „Iscra" a atacat în special „Cotitura istorică" a revistei „Rabocee Delo", care în numărul său din *Aprilie,* adică deja după evenimentele din primăvară, adoptase o atitudine șovăitoare față de înclinarea către teroare și către îndemnurile „sângeroase". Cu toată această polemică, „Uniunea" și-a dat consimțimântul pentru reluarea tratativelor în vederea unei împăcări, și anume prin intermediul unui nou grup de „împăciuitori". In Iunie a avut loc o conferință preliminară a reprezentanților celor trei organizații menționate, care a elaborat un proiect de acord pe baza unei „înțelegeri principiale" foarte detaliate, pe care „Uniunea" a publicat-o în broșura „Două congrese", iar Liga în broșura „Documente ale congresului «de unificare»".

Conținutul acestei înțelegeri principiale (sau al rezoluțiilor conferinței din Iunie, cum e denumită adesea) arată cu toată claritatea că am cerut, ca o condiție indispensabilă a

* Vezi volumul de față, pag. 1—12. — *Nota Trad.*

unificării, condamnarea *cea mai categorică* a tuturor manifestărilor oportunismului în general și ale oportunismului rus în special. „Respingem — spune punctul 1 — toate încercările de a introduce oportunismul în lupta de clasă a proletariatului, încercări care și-au găsit expresia în așa zisul economism, în bernsteinism, în millerandism etc.". „In sfera de activitate a social-democrației intră... lupta ideologică împotriva tuturor adversarilor marxismului revoluționar" (4,c); „In niciun domeniu al activității organizatorico-agitatorice, social-democrația nu trebue să piardă din vedere nicio clipă sarcina imediată a proletariatului rus: răsturnarea absolutismului" (5, a); ...„ agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului" (5, b); ...„ nu admitem... un stadiu de luptă pur economică și de luptă pentru revendicări politice parțiale" (5, c); ...„ socotim că este foarte importantă pentru mișcare o critică a tendințelor care ridică la rangul de principiu... primitivismul... și îngustimea formelor inferioare ale mișcării" (5, d). Citind aceste rezoluții cu oarecare atenție, chiar și un om cu totul străin de mișcare va vedea din însuși modul cum sunt formulate că ele erau îndreptate împotriva acelora care erau oportuniști și „economiști", care uitau, fie chiar o singură clipă, de sarcina răsturnării absolutismului, care admiteau teoria stadiilor, care ridicau îngustimea la rangul de principiu etc. Și cine cunoaște cât de puțin polemica grupului „Eliberarea muncii", a publicațiilor „Zaria" și „Iscra" împotriva lui „Rabocee Delo", nu se va îndoi niciun moment că aceste rezoluții combat punct cu punct tocmai erorile în care a căzut „Rabocee Delo". Deaceea, când la congresul „de unificare" un membru al „Uniunii" a declarat că articolele din nr. 10 al lui „Rabocee Delo" n'au fost provocate de noua „cotitură istorică" a „Uniunii", ci de caracterul extrem de „abstract" * al rezoluțiilor, unul din oratori a luat în derâdere, pe bună dreptate, această afirmație. Rezoluțiile nu numai că nu sunt abstracte, a răspuns el, dar sunt extraordinar de concrete: ajunge să arunci o privire asupra lor, ca să vezi aci intenția „de a prinde pe cineva".

Această expresie a dat loc la congres unui incident caracteristic. Pe de o parte, B. Cricevschi s'a legat de cuvântul „a prinde", spunând că este un lapsus care trădează o in-

* Această afirmație este repetată în „Două congrese", pag. 25.

tenție rea din partea noastră („de a întinde o cursă"), și a exclamat pe un ton patetic: „Dar cine, cine anume urma să fie prins?". — „Da, într'adevăr, cine?" a întrebat ironic *Plehanov*.— „O să-i vin eu în ajutor tovarășului Plehanov — a răspuns B. Cricevschi —, o să-i explic că urma să fie prinsă *redacția lui «Rabocee Delo»* (ilaritate generală). Dar nu ne-am lăsat prinși!" (voci din stânga: cu atât mai rău pentru voi!). — Pe de altă parte, un membru al grupului „Borba" (grupul împăciuitorilor), combătând amendamentele la rezoluții propuse de „Uniune" și dorind să ia apărarea oratorului nostru, a declarat că expresia „a prinde" i-a scăpat, probabil, acestuia în focul polemicii.

In ce mă privește, cred că o asemenea „apărare" face un prost serviciu oratorului care a întrebuințat expresia amintită. Cred că fraza: se vede aci intenția „de a prinde pe cineva" „a fost spusă în glumă, dar a fost gândită serios": noi am acuzat totdeauna revista „Rabocee Delo" de instabilitate și oscilări, și deaceea *trebuia* să căutăm s'o *prindem* pentru a face imposibile aceste oscilări pe viitor. De intenții rele nici vorbă nu putea fi, deoarece se avea în vedere instabilitatea de principii. Și am știut „să prindem" „Uniunea" într'un mod atât de tovărășesc *, încât rezoluțiile din Iunie au fost semnate de B. Cricevschi însuși și de încă un membru al administrației „Uniunii".

Articolele din nr. 10 al lui „Rabocee Delo" (tovarășii noștri au văzut acest număr abia atunci când au venit la congres, cu câteva zile înainte de începerea ședințelor) au arătat clar că din vară până în toamnă se produsese o nouă cotitură în „Uniune": economiștii precumpăneau din nou, iar redacția, care-și pleacă docil urechea la orice „adiere" nouă, a început iar să apere pe „bernsteinienii cei mai declarați" și „libertatea de critică", să apere „spontaneitatea" și să predice prin glasul lui Martânov „teoria restrângerii" sferei influenței noastre politice (în scopul, chipurile, de a

* Și anume: am spus în introducerea la rezoluțiile din Iunie că social-democrația rusă în întregul ei s'a situat totdeauna pe terenul principiilor grupului „Eliberarea muncii" și că meritul „Uniunii" a constat în special în activitatea ei publicistică și organizatorică. Cu alte cuvinte, ne-am declarat gata să uităm tot trecutul și să recunoaștem ceeace a fost util (cauzei) în munca tovarășilor noștri din „Uniune", *cu condiția* ca oscilările pe care căutam „să le prindem" să înceteze cu desăvârșire. Orice om imparțial care citește rezoluțiile din Iunie nu poate să le înțeleagă decât în modul acesta. Dar dacă acum, după ce *a provocat* o ruptură prin noua sa cotitură spre economism (în articolele din numărul 10 și în amendamente), „Uniunea" ne acuză în mod solemn *de neadevăr* („Două congrese", pag. 30) pentru aceste cuvinte despre meritele sale, se înțelege că o asemenea acuzație nu poate decât să provoace zâmbete.

face mai complexă influența însăși). S'a confirmat odată mai mult justețea observației lui Parvus că e greu să-l prinzi pe oportunist cu o formulă oarecare : el va subscrie cu ușurință la *orice* formulă și o va renega cu aceeași ușurință, deoarece oportunismul constă tocmai în lipsa oricăror principii cât de cât precise și statornice. Astăzi oportuniștii resping *orice* încercare de a introduce oportunismul, resping *orice* îngustime și promit solemn „că nu vor uita niciun moment de răsturnarea absolutismului", că vor face „agitație nu numai pe terenul luptei de zi cu zi a muncii salariate împotriva capitalului" etc. etc. Mâine însă ei își schimbă limbajul și revin la cele vechi, apărând spontaneitatea, mersul progresiv al luptei mărunte de zi cu zi, formularea unor revendicări care să promită rezultate palpabile etc. Continuând să susțină acum că în articolele din nr. 10 „«Uniunea» nu a văzut și nu vede niciun fel de abatere eretică dela principiile generale ale proiectului conferinței" („Două congrese", pag. 26), „Uniunea" nu face prin aceasta decât să dezvălue totala sa incapacitate sau nedorință de a înțelege esența divergențelor.

După apariția articolelor din nr. 10 al lui „Rabocee Delo", nu ne-a mai rămas decât să facem încercarea aceasta: să angajăm o discuție generală pentru a vedea dacă întreaga „Uniune" este de acord cu aceste articole și cu redacția sa. „Uniunea" este foarte nemulțumită de noi din această cauză, acuzându-ne că am încercat să semănăm discordie în sânul „Uniunii", că ne-am amestecat în chestiuni care nu ne privesc etc. Aceste acuzații sunt vădit neîntemeiate, deoarece atunci când ai de-a-face cu o redacție eligibilă și care „se întoarce" la cea mai ușoară adiere a vântului, totul depinde tocmai de direcția vântului, și noi am definit această direcție în ședințe secrete, la care nu a asistat nimeni în afară de membrii organizațiilor care se adunaseră pentru a se uni. Amendamentele propuse în numele „Uniunii" la rezoluțiile din Iunie ne-au răpit ultima licărire de speranță într'o înțelegere. Aceste amendamente constituiau o mărturie documentară a unei noi cotituri spre economism și a solidarizării majorității „Uniunii" cu nr. 10 al lui „Rabocee Delo". Din sfera formelor de manifestare a oportunismului era exclus „așa numitul economism" (sub pretextul „sensului neprecis" al acestor trei cuvinte, deși din această motivare rezultă doar necesitatea de a se defini mai exact esența acestei rătăciri atât de răspândite) ; era exclus și „millerandismul"

(deși B. Cricevschi îi luase apărarea în „Rabocee Delo" nr. 2—3, pag. 83—84, și într'un mod și mai deschis în „Vorwärts" *). Cu toate că rezoluțiile din Iunie arătau clar sarcina social-democrației : „a conduce *toate* manifestările luptei proletariatului împotriva *tuturor* formelor opresiunii politice, *economice* și sociale", cerându-se deci implicit o sistematizare și o coordonare a tuturor acestor manifestări de luptă, — „Uniunea" mai adăuga aceste cuvinte cu totul superflue : „lupta economică este un stimulent puternic al mișcării de massă" (în sine, aceste cuvinte sunt indiscutabile, dar atunci când există un „economism" îngust, nu se putea ca ele să nu dea loc la interpretări false). Mai mult, în rezoluțiile din Iunie se introducea o adevărată *îngustare* a „politicii" atât prin înlăturarea cuvintelor „nicio clipă" (nu se va uita țelul de a răsturna absolutismul), cât și prin adăugarea cuvintelor : „lupta economică este mijlocul *cel mai larg* utilizabil pentru antrenarea masselor în lupta politică activă". Se înțelege că, văzând că se propun asemenea amendamente, toți oratorii din partea noastră au renunțat la cuvânt unul după altul, considerând că este absolut inutil să continue discuțiile cu oameni care coteau din nou spre economism și care căutau să-și asigure libertatea oscilărilor.

„Tocmai ceeace «Uniunea» considera ca o condiție sine qua non ** a trăiniciei viitorului acord, anume ca «Rabocee Delo» să-și păstreze fizionomia proprie și autonomia, tocmai acest lucru «Iscra» l-a considerat ca o piedică în calea înțelegerii" („Două congrese", pag. 25). Nu e tocmai așa. La autonomia lui „Rabocee Delo" nu am atentat niciodată ***. Ideea ca „Rabocee Delo" să păstreze o fizionomie proprie *am respins-o* într'adevăr *în mod categoric*, dacă prin aceasta se înțelege o „fizionomie proprie" în problemele principiale, ale teoriei și tacticii : rezoluțiile din Iunie resping categoric tocmai *o asemenea* fizionomie proprie, deoarece, repetăm, în practică această „fizionomie proprie" a însemnat întotdeauna tot felul de oscilări și alimentarea de către aceste oscilări a confuziei care domnește la noi și care este intole-

---

* In „Vorwärts" s'a angajat în legătură cu aceasta o polemică între redacția lui actuală, Kautsky și „Zaria". Vom avea grijă să informăm pe cititorii ruși asupra acestei polemici [133].

** — absolut necesară. — *Nota Trad.*

*** Bine înțeles, dacă nu sunt considerate ca o îngrădire a autonomiei consfătuirile redacționale în legătură cu înființarea unui consiliu superior comun al organizațiilor reunite, consfătuiri în privința cărora și „Rabocee Delo" s'a declarat de acord în Iunie.

rabilă din punct de vedere partinic. In articolele din nr. 10 şi în „amendamente", „Rabocee Delo" şi-a arătat clar dorinţa de a păstra tocmai o asemenea fizionomie proprie; această dorinţă a dus în mod firesc şi inevitabil la o ruptură şi la o declaraţie de război. Dar noi am fost cu toţii de acord să admitem o „fizionomie proprie" a revistei „Rabocee Delo" în sensul ca ea să se consacre unor anumite funcţii publicistice. O repartiţie justă a acestor funcţii se impunea dela sine: 1. o revistă ştiinţifică; 2. un ziar politic şi 3. culegeri şi broşuri de popularizare. Numai consimţind la această repartiţie ar fi dovedit „Rabocee Delo" dorinţa sa *sinceră* de a termina în mod definitiv cu erorile împotriva cărora erau îndreptate rezoluţiile din Iunie; numai o asemenea repartiţie ar fi înlăturat orice posibilitate de fricţiune şi ar fi asigurat în fapt trăinicia acordului, servind în acelaş timp ca bază pentru un nou avânt şi pentru noi succese ale mişcării noastre.

Astăzi niciun social-democrat rus nu se mai poate îndoi de faptul că ruptura definitivă dintre curentul revoluţionar şi cel oportunist nu a fost provocată de cauze „organizatorice", ci tocmai de dorinţa oportuniştilor de a consolida fizionomia proprie a oportunismului şi de a continua să semene confuzie în minţi cu ajutorul raţionamentelor unui Cricevschi sau ale unui Martânov.

RECTIFICARE LA „CE-I DE FACUT?"

„Grupul de iniţiatori" despre care vorbesc în broşura „Ce-i de făcut?", pag. 141 *, mă roagă să fac următoarea rectificare a modului cum am descris participarea lui la încercarea de a împăca organizaţiile social-democrate din străinătate: „Din cei trei membri ai acestui grup, numai unul a ieşit din «Uniune», la sfârşitul anului 1900, iar ceilalţi doi au ieşit din «Uniune» în 1901, după ce s'au convins de imposibilitatea de a obţine dela «Uniune» consimţimântul pentru o conferinţă cu organizaţia din străinătate a «Iscrei» şi cu «Organizaţia revoluţionară Soţial-Democrat», — lucru pe care îl propusese «Grupul de iniţiatori». Administraţia «Uniunii» a respins la început această propunere, motivând refuzul său de a participa la conferinţă prin «necompetenţa» persoanelor care alcătuiau «Grupul de iniţiatori» care încerca mediaţia, şi şi-a exprimat dorinţa de a lua contact direct cu organizaţia din străinătate a «Iscrei». Curând însă, administraţia «Uniunii» a anunţat «Grupul de iniţiatori» că după apariţia primului număr al «Iscrei», în care era publicată notiţa asupra sciziunii din «Uniune», şi-a schimbat hotărîrea şi nu mai vrea să ia contact cu «Iscra». Cum se explică deci declaraţia făcută de un membru al administraţiei «Uniunii», şi anume că refuzul «Uniunii» de a participa la conferinţă se datora *în mod exclusiv* faptului că nu era mulţumită de compoziţia «Grupului de iniţiatori»? Ce-i drept, nu este de înţeles nici faptul că administraţia «Uniunii» a consimţit să participe la conferinţa din Iunie anul trecut: doar notiţa din primul număr

* Vezi volumul de faţă, pag. 500—501. — *Nota Trad.*

al «Iscrei» a rămas în picioare, iar atitudinea «negativă» a «Iscrei» față de «Uniune» s'a vădit și mai limpede în primul număr din «Zaria» și în numărul 4 din «Iscra», care au apărut înainte de conferința din Iunie".

N. Lenin

„Iscra" nr. 19 din 1 Aprilie 1902

Se tipărește după textul ziarului „Iscra"

ADNOTĂRI

[1] Articolul lui Lenin *„Cu ce să începem?"*, publicat în „Iscra", a fost editat de organizaţiile social-democrate locale într'o broşură separată. Uniunea social-democrată din Siberia a tipărit broşura în 5.000 de exemplare, difuzând-o în întreaga Siberie. O ediţie specială a broşurii a fost deasemenea răspândită la Samara, Tambov, Nijni-Novgorod şi alte oraşe din Rusia. — ***1.***

[2] *„Rabocee Delo"* („Cauza muncitorească") — revistă a „economiştilor", organ cu apariţie neregulată al „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate". Revista a apărut la Geneva din Aprilie 1899 până în Februarie 1902, sub redacţia lui B. N. Cricevschi, A. S. Martânov şi V. P. Ivanşin. In total au apărut 12 numere — 9 cărţi.

Concepţiile „rabocedelţilor" au fost criticate în cartea lui Lenin „Ce-i de făcut?" (vezi volumul de faţă, pag. 333—508. — *Nota Trad.*). — ***5.***

[3] *„Raboceaia Mâsli"* („Gândirea muncitorească") — ziar al „economiştilor"; a apărut din Octombrie 1897 până în Decembrie 1902. Au apărut în total 16 numere: numerele 3—11 şi 16 — la Berlin, iar restul la Petersburg. A fost redactat de C. M. Tahtarev şi de alţii.

Lenin a criticat într'o serie de lucrări ale sale, mai ales în articole publicate în „Iscra" şi în cartea „Ce-i de făcut?", concepţiile ziarului „Raboceaia Mâsli" ca fiind o variantă rusă a oportunismului internaţional. — ***5.***

[4] *„Iscra"* („Scânteia") — primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, fondat în 1900 de Lenin. Crearea acestui organ de luptă al marxiştilor revoluţionari a constituit „veriga principală şi sarcina principală din lanţul de verigi şi din lanţul de sarcini care stăteau atunci în faţa partidului" *(Stalin)*.

Intrucât, din cauza persecuţiilor poliţieneşti, în Rusia era imposibil să se scoată un ziar revoluţionar, Lenin, încă pe când era deportat în Siberia, a elaborat în toate amănuntele planul publicării unui astfel de ziar în străinătate. După expirarea termenului de deportare, în Ianuarie 1900, Lenin a procedat imediat la înfăptuirea planului său.

Primul număr al „Iscrei" leniniste a apărut la 11 (24) Decembrie 1900 la Leipzig, numerele următoare au apărut la München, începând din luna Aprilie 1902 la Londra, şi din primăvara anului 1903 la Geneva.

Din redacţia „Iscrei" făceau parte: V. I. Lenin, G. V. Plehanov, I. O. Martov, P. B. Axelrod, A. N. Potresov şi V. I. Zasulici. Secretara redacţiei a fost, din primăvara anului 1901, N. C. Crupscaia. Lenin a fost de fapt redactorul responsabil şi conducătorul „Iscrei". El a publicat în „Iscra" articole cu privire la toate problemele fundamentale ale construcţiei de partid şi ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia, a scris despre evenimentele mai importante din viaţa internaţională.

Intr'un număr de oraşe din Rusia (Petersburg, Moscova etc.) s'au creat grupuri şi comitete ale P.M.S.D.R. de orientare leninist-iscristă. In Transcaucazia ideile „Iscrei" erau susţinute de „Brdzola" („Lupta") — primul ziar georgian ilegal al grupului leninist-iscrist al organizaţiei social-democrate din Tiflis. Intemeietorul şi conducătorul organizaţiilor leninist-iscriste din Transcaucazia a fost I. V. Stalin, împreună cu V. Z. Cheţhoveli, A. G. Ţuluchidze şi V. C. Curnatovschi.

Organizaţiile iscriste luau naştere şi îşi desfăşurau activitatea sub conducerea directă a revoluţionarilor de profesie formaţi de Lenin şi Stalin (N. E. Bauman, I. V. Babuşchin, S. I. Gusev, M. I. Calinin şi alţii).

Din iniţiativa lui Lenin şi cu participarea lui directă, redacţia „Iscrei" a elaborat un proiect de program al partidului (publicat în nr. 21 al „Iscrei") şi a pregătit Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în Iulie—August 1903.

Până la convocarea congresului, majoritatea organizaţiilor social-democrate locale din Rusia se alăturaseră „Iscrei", aprobând tactica, programul şi planul ei organizatoric, recunoscând-o drept organul lor conducător. Intr'o rezoluţie specială, congresul a relevat rolul excepţional al „Iscrei" în lupta pentru crearea partidului şi a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R.

La Congresul al II-lea a fost aprobată compoziţia redacţiei, din care făceau parte Lenin, Plehanov şi Martov. In pofida hotărîrii congresului partidului, Martov a refuzat să facă parte din redacţie, şi numerele 46—51 ale „Iscrei" au apărut sub redacţia lui Lenin şi Plehanov. Ulterior, Plehanov a trecut pe poziţiile menşevismului şi a cerut includerea tuturor vechilor redactori menşevici, respinşi de congres, în compoziţia redacţiei „Iscrei". Lenin n'a putut să fie de acord cu acest lucru, şi la 19 Octombrie (1 Noembrie) 1903 s'a retras din redacţia „Iscrei", pentru a se întări în C.C. al partidului şi pentru a lovi de pe această poziţie în oportuniştii menşevici. Numărul 52 a apărut numai sub redacţia lui Plehanov. La 13 (26) Noembrie 1903, Plehanov singur, călcând voinţa congresului, a cooptat în compoziţia redacţiei „Iscrei" pe foştii ei redactori menşevici. Incepând cu nr. 52, menşevicii au transformat „Iscra" într'un organ al lor.

„De atunci începu să se vorbească în partid de *vechea* «Iscră», «Iscra» leninistă, bolşevică, şi de *noua* «Iscră», cea menşevică, oportunistă" („Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice", pag. 44 [vezi şi „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice", ed. P.M.R. 1948, ediţia a III-a, pag. 65. — *Nota Trad.*]). — ***6.***

5 Este vorba de turburările studenţeşti şi acţiunile muncitorilor — meetinguri, demonstraţii şi greve — din Februarie şi Martie 1901, care au cuprins numeroase oraşe din Rusia: Petersburg, Moscova, Chiev, Harcov, Iaroslavl, Tomsc, Varşovia, Bielostoc şi altele. — ***8.***

6 Se are în vedere corespondenţa „Intâi Mai în Rusia", publicată în nr. 5 (Iunie 1901) al „Iscrei", la rubrica „Cronica mişcării muncitoreşti şi scrisorile din fabrici şi uzine". — ***15.***

7 Lenin se referă la „Introducere" a lui F. Engels la lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franţa (1848—1850)", denaturată la publicarea acestei lucrări în 1895 de social-democraţii germani, iar apoi interpretată de ei ca o renunţare la insurecţia armată şi la lupta de baricade.

Textul complect al „Introducerii" după manuscrisul lui F. Engels a fost publicat pentru prima oară abia în U.R.S.S. (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 138—156 [vezi şi *K. Marx:* „Luptele de clasă în Franţa (1848—1850)", ed. P.M.R. 1948, pag. 7—36. — *Nota Trad.*]). — ***17.***

8 Lenin se referă la ciocnirea care a avut loc în Decembrie 1898 între poliţie şi muncitorii grevişti dela fabrica Maxwell, din Petersburg. Sergenţii de stradă (200 pedeştri şi 100 călări) sosiţi pentru arestarea „instigatorilor" grevei n'au putut, timp de câteva ore, să pătrundă în cazarma muncitorilor. Muncitorii baricadaţi s'au apărat de poliţie cu lemne, cu sticle, au aruncat apă clocotită peste poliţişti. — ***18.***

9 E vorba de un atac al poliţiei ţariste şi al cazacilor împotriva participanţilor la demonstraţia din 4 (17) Martie 1901, care a avut loc în piaţa Cazan din Petersburg. La această demonstraţie de protest împotriva încorporării în armată a studenţilor, au participat mii de studenţi şi muncitori. Pentru a împrăştia pe demonstranţi, guvernul ţarist a făcut uz de forţa armată. Participanţii la demonstraţie au fost maltrataţi în mod bestial, câteva persoane au fost omorîte, mulţi au fost schilodiţi. Acest eveniment a fost relatat în mod amănunţit în „Iscra" nr. 3 din Aprilie 1901. — ***18.***

10 Articolul lui Lenin *„Prigonitorii zemstvelor şi Hanibalii liberalismului"* este consacrat criticii memoriului secret al ministrului ţarist S. I. Witte „Absolutismul şi zemstvele" şi a prefeţei la acesta, scrisă de liberalul P. B. Struve; acest memoriu a fost publicat ilegal în străinătate.

Articolul lui Lenin a provocat serioase divergenţe în sânul redacţiei „Iscrei". Plehanov şi alţi câţiva membri ai redacţiei s'au pronunţat împotriva acestui articol.

Polemica în jurul articolului şi corespondenţa dintre membrii redacţiei ziarului „Iscra" a durat aproape o lună. Lenin a acceptat unele propuneri cu privire la modificarea unor formulări, dar a refuzat categoric să schimbe tonul de vehement rechizitoriu al articolului, precum şi orientarea acestuia. — ***19.***

[11] *„Zaria"* („Zorile") — revistă marxistă politică-științifică; a fost editată în anii 1901—1902 la Stuttgart de redacția ziarului „Iscra".

In „Zaria" au fost publicate următoarele articole ale lui Lenin: „Note ocazionale", „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului", primele patru capitole din lucrarea „Problema agrară și «criticii lui Marx»" (sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară"), „Cronica internă" și „Programul agrar al social-democrației ruse". In total, au apărut patru numere — trei cărți din revista „Zaria": numărul 1 — Aprilie 1901 (de fapt nr. 1 a apărut la 23 Martie stil nou), nr. 2—3 — Decembrie 1901, nr. 4 — August 1902. — ***24.***

[12] *Catcov, M. N.* — publicist reacționar. Din 1851 a redactat ziarul „Moscovschie Vedomosti" („Analele Moscovei"); a fost un adversar înveterat nu numai al mișcării revoluționare, ci și al oricărui progres social. Lenin l-a caracterizat ca fiind „câine de pază credincios al absolutismului". — ***25.***

[13] *„Molodoia Rossia"* („Tânăra Rusie") — proclamație lansată de cercul revoluționar al lui P. G. Zaicinevschi în Mai 1862. Proclamația a chemat la luptă revoluționară împotriva absolutismului și a formulat lozinca „republicii sociale și democratice a Rusiei" sub forma unei uniuni federative a regiunilor. — ***26.***

[14] *„Sovremennic"* („Contemporanul") — revistă lunară științifică-politică și literară, fondată de A. S. Pușchin; a apărut la Petersburg între 1836 și 1866. Din 1847 revista a fost editată de N. A. Necrasov și I. I. Panaev. La revistă au colaborat: V. G. Bielinschi, N. G. Cernâșevschi, N. A. Dobroliubov, N. V. Șelgunov, M. E. Saltâcov-Șcedrin, M. A. Antonovici și alții. Oglindind năzuințele democrației revoluționare, „Sovremennic" este cea mai progresistă revistă din acea vreme. In 1866 revista a fost interzisă de guvernul țarist. — ***27.***

[15] *„Russcoe Slovo"* („Cuvântul Rus") — revistă lunară literară și politică, care a apărut la Petersburg din 1859 până în 1866; la ea au colaborat D. I. Pisarev și N. V. Șelgunov. Revista a exercitat o mare influență asupra tineretului progresist din deceniul al 7-lea al secolului trecut. După „Sovremennic", aceasta a fost cea mai progresistă revistă din acea vreme. In 1866 a fost interzisă de guvernul țarist. — ***27.***

[16] *„Deni"* („Ziua") — gazetă săptămânală; a fost editată la Moscova din 1861 până în 1865 de către I. S. Acsacov. — ***27.***

[17] *Radișcev, A. N.* (1749—1802) — scriitor și revoluționar rus. Prin celebra sa operă „O călătorie dela Petersburg la Moscova", el a fost primul care s'a ridicat fățiș împotriva orânduirii feudale a Rusiei țariste. Pentru acest lucru, el a fost condamnat, din ordinul Ecaterinei a II-a, la moarte, această pedeapsă fiindu-i comutată cu deportarea pe zece ani în Siberia. Prin amnistie, a fost readus din deportare, dar fiind amenințat de noi persecuții din partea guvernului țarist, s'a sinucis. Lenin a considerat pe Radișcev drept unul dintre fruntașii progresiști de seamă ai poporului rus. — ***28.***

[18] *Aracceev, A. A.* — om de stat reacționar din Rusia țaristă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea; a avut o mare influență asupra politicii externe și interne din perioada domniei lui Pavel I și Alexandru I. De numele lui Aracceev se leagă o epocă întreagă a despotismului polițienesc nelimitat și a samavolniciei militarismului brutal („aracceevism"). — ***28.***

[19] Se are în vedere răscoala decembriștilor — revoluționari din rândurile nobilimii care s'au ridicat împotriva absolutismului și a iobăgiei. — ***28.***

[20] Este vorba de participarea trupelor țarului rus Nicolae I la reprimarea mișcării revoluționare din Europa din 1848—1849, în special a revoluției dela 1849 din Ungaria. — ***28.***

[21] *Statele generale* — instituție reprezentativă a stărilor sociale din Franța din perioada secolelor XIV—XVIII, alcătuită din deputați ai nobilimii, clerului și ai stării a treia; erau convocate de rege pentru rezolvarea problemelor administrative și financiare. Statele generale nu s'au întrunit timp de 175 de ani — din 1614 până în 1789. Convocate în 1789 de Ludovic al XVI-lea în scopul soluționării crizei financiare, Statele generale, prin hotărîrea deputaților stării a treia, au fost declarate Adunare Națională. — ***28.***

[22] *Generalul Vannovschi,* numit în 1901 ministru al învățământului public, pentru a potoli turburările studențești, își exprima prin fraze liberale „dragostea" față de tineretul studios și „grija mișcătoare" pentru el. Infăptuind o serie de neînsemnate reforme în domeniul învățământului, Vannovschi a continuat să aplice măsuri represive în lupta împotriva studențimii revoluționare: arestări, deportări, excluderi din universități etc. — ***31.***

[23] *„Pravitelstvennâi Vestnic"* („Monitorul Oficial") — ziar, organul oficial al guvernului; a fost editat la Petersburg, între anii 1869—1917. — ***37.***

[24] *„Adunarea notabililor lui Ludovic al XVI-lea"* — adunare a personalităților de vază din rândurile stărilor sociale privilegiate din Franța, convocată în 1787 și 1788 de regele Franței Ludovic al XVI-lea, pentru soluționarea crizei financiare din țară. Adunarea a refuzat să adopte hotărîrea cu privire la impunerea fiscală a stărilor sociale privilegiate, fapt pentru care Ludovic al XVI-lea a fost nevoit să convoace Statele generale. — ***39.***

[25] *„Dictatura inimii"* a fost denumită în mod ironic politica de scurtă durată de cochetare cu liberalii a demnitarului țarist Loris-Meli-

cov, numit în 1880 întâi şef al „Comisiei superioare executive" pentru combaterea „răzvrătirii", apoi ministru al afacerilor interne. — *40.*

[26] *„Soţial-Democrat"* — cronică literară şi politică; a fost editată în străinătate în anii 1890 — 1892 de grupul „Eliberarea muncii". In total au apărut patru volume.
Lenin citează articolul lui V. I. Zasulici „Revoluţionarii din mediul burghez", publicat în nr. 1 al revistei „Soţial-Democrat" pe 1890. — *40.*

[27] *Machiavellism* (dela numele lui Machiavelli [1469 — 1527], om politic şi scriitor din Republica florentină) — politică care nu se dă înlături, pentru a-şi atinge ţelurile, dela niciun mijloc mişelesc de luptă — înşelăciune, perfidie, trădare şi asasinat. — *42.*

[28] *„Narodnaia Volia"* — asociaţie secretă narodnică, organizată în 1879 în vederea luptei revoluţionare împotriva absolutismului ţarist.
Curând după omorîrea de către narodovolţi a ţarului Alexandru al II-lea (1 [13] Martie 1881), „Narodnaia Volia" a fost lichidată de guvernul ţarist. Majoritatea narodnicilor a renunţat după aceasta la lupta revoluţionară împotriva ţarismului, a început să propovăduiască împăcarea, înţelegerea cu absolutismul ţarist. Aceşti epigoni ai narodnicismului — narodnicii liberali din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea — au devenit exponenţi ai intereselor chiaburimii.
Aprecierea activităţii desfăşurate de „Narodnaia Volia" vezi în primul capitol al „Cursului scurt de istorie a Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice". — *51.*

[29] *„Suplimentul separat la «Raboceaia Mâsli»"* — broşură publicată în Septembrie 1899 de redacţia ziarului „economiştilor", „Raboceaia Mâsli". In broşură, şi mai ales în articolul „Actualitatea noastră", semnat de *R. M.*, au fost expuse făţiş concepţiile oportuniste ale „economiştilor". Lenin a criticat această broşură în articolul „O orientare retrogradă în social-democraţia rusă" şi în cartea „Ce-i de făcut?" (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 234-262 [vezi şi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 234—263. — *Nota Trad.]* şi volumul de faţă, pag. 347—353, 381, 391. — *Nota Trad.*). — *54.*

[30] Partidul *„Narodnoe pravo"* („Dreptul poporului") — organizaţie ilegală a intelectualilor democraţi, întemeiată în 1893, cu participarea foştilor narodovolţi (M. A. Natanson etc.); lichidată în primăvara anului 1894 de guvernul ţarist. Această organizaţie a publicat două documente program: „O chestiune arzătoare" şi „Manifest". Majoritatea narodopravţilor a intrat ulterior în partidul socialiştilor-revoluţionari. — *65.*

[31] Lenin se referă la o teză din lucrarea lui K. Marx „Luptele de clasă în Franţa (1848—1850)" (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 157). — *65.*

[32] *„Novoe Vremia"* („Timpuri Noi") — ziar care a apărut la Petersburg din 1868 până în Octombrie 1917. La început organ liberal moderat, s'a transformat, începând din 1876, într'un organ al cercurilor reacţionare ale nobilimii şi ale funcţionărimii birocrate. Ziarul a combătut nu numai mişcarea revoluţionară, ci şi cea burghezo-liberală. Incepând din 1905, a devenit unul dintre organele sutelor negre. — *67.*

[33] E vorba de circulara Direcţiei generale a presei trimisă tuturor redacţiilor de reviste şi de ziare după apariţia în ziarul „Novoe Vremia" a articolului „In legătură cu dezordinile muncitoreşti". Circulara a fost reprodusă în nr. 6 (Iulie 1901) al ziarului „Iscra", în nota „S. Petersburg" (rubrica „Din viaţa noastră socială"). — *67.*

[34] *„Moscovschie Vedomosti"* („Analele Moscovei") — ziar care a apărut din 1756; începând din deceniul al 7-lea al secolului trecut a promovat vederile celor mai reacţionare pături monarhiste ale moşierilor şi clerului; începând din 1905 a devenit unul dintre principalele organe ale sutelor negre. A apărut până la Revoluţia din Octombrie 1917. — *69.*

[35] Broşura *„Documente secrete referitoare la legea din 2 Iunie 1897"* a fost editată în 1898 la Geneva de „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate". — *69.*

[36] *„Grajdanin"* („Cetăţeanul") — ziar reacţionar; a apărut la Petersburg din 1872 până în 1914. Incepând din deceniul al 9-lea al secolului trecut a fost organul monarhiştilor extremişti. Principala sursă de existenţă a ziarului o constituiau subvenţiile guvernului ţarist. — *85.*

[37] Lucrarea *„Problema agrară şi «criticii lui Marx»"* a fost scrisă de Lenin în Iunie—Septembrie 1901. Primele patru capitole au fost publicate în Decembrie 1901 în nr. 2—3 ale revistei „Zaria" sub titlul: „Domnii «critici» în problema agrară. Studiul întâi", şi purta semnătura *N. Lenin.* Ele au fost publicate apoi în mod legal la Odesa (cu adnotarea: „Permis de cenzură. Odesa, 23 Iulie 1905") de editura „Burevestnic" în broşură separată, cu titlul schimbat: *N. Lenin.* „Problema agrară şi «criticii» lui Marx". Acest titlu a fost păstrat de autor în ediţiile ulterioare, atât în ceeace priveşte întreaga lucrare, cât şi diferitele ei părţi.
Capitolele V—IX au fost publicate în nr. 2 al revistei legale „Obrazovanie", din Februarie 1906. Ele au subtitluri, ceeace n'a existat în capitolele I—IV publicate în „Zaria" şi în ediţia din 1905.
In cartea lui *Vl. Ilin* (V. I. Lenin) „Problema agrară", partea I, publicată în 1908 la Petersburg, au fost pentru prima oară publicate toate cele nouă capitole la un loc, adăugându-se încă două capitole noi, X şi XI, iar capitolele I—IV au căpătat subtitluri; în text au fost introduse unele modificări redacţionale şi adăugate câteva adnotări.

Capitolul XII (ultimul) a fost tipărit pentru prima oară în 1908, în culegerea „Tecuşceaia jizni" („Viaţa curentă").
Primele nouă capitole fac parte din volumul de faţă, iar capitolele X, XI şi XII, scrise în 1907, sunt cuprinse în volumul 13 al ediţiei a patra a Operelor lui V. I. Lenin. — ***89.***

38 *„Obrazovanie"* („Invăţământul") — revistă lunară literară, social-politică şi de popularizare a ştiinţei; a apărut la Petersburg din 1892 până în 1909. In perioada 1902—1908 marxiştii au colaborat la revistă. — ***89.***

39 *„Russcoe Bogatstvo"* („Bogăţia Rusiei") — revistă lunară; a apărut la Petersburg din 1876 până la mijlocul anului 1918. Dela începutul ultimului deceniu al secolului trecut, revista a fost organul narodnicilor liberali, fiind redactată de S. N. Crivenco şi N. C. Mihailovschi. Revista a propagat împăciuirea cu guvernul ţarist şi renunţarea la orice luptă revoluţionară împotriva lui, a desfăşurat o luptă înverşunată împotriva marxismului şi a marxiştilor ruşi. — ***93.***

40 *„Nacealo"* („Inceputul") — revistă lunară literară, ştiinţifică şi politică a „marxiştilor legali"; a apărut la Petersburg în prima jumătate a anului 1899 sub redacţia lui P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovschi etc. In afară de „marxiştii legali", în această revistă şi-au publicat articolele G. V. Plehanov, V. I. Zasulici şi alţii. In Iunie 1899 revista a fost interzisă de guvernul ţarist.
Lenin a publicat în această revistă câteva recenzii (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 51—58, 78—87 [vezi şi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 53—61, 80—89. —*Nota Trad.]*) şi o parte din cel de al treilea capitol al cărţii „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" (sub titlul: „Trecerea proprietarilor funciari dela gospodăria bazată pe clacă la gospodăria capitalistă") (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 3, pag. 157—183 [vezi şi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 169—197. — *Nota Trad.]*).
Lenin are în vedere articolul lui Bulgacov „Cu privire la problema evoluţiei capitaliste a agriculturii", publicat în nr. 1—2 şi 3 ale revistei pe Ianuarie — Februarie şi pe Martie 1899. — ***93.***

41 *„Jizni"* („Viaţa") — revistă lunară; a apărut la Petersburg din 1897 până în 1901; în 1902 a apărut în străinătate. Din 1899 revista a fost organul „marxiştilor legali".
Lenin a publicat în această revistă articolul „Răspuns d-lui P. Nejdanov", în nr. 12 din Decembrie 1899, şi două articole intitulate „Capitalismul în agricultură (Despre cartea lui Kautsky şi despre articolul d-lui Bulgacov)", nr. 1 şi 2, Ianuarie şi Februarie 1900 (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 142—147, 89—141 [vezi şi *V. I. Lenin,* Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 143—148, 91—142. — *Nota Trad.]*). — ***94.***

42 *Malthusianism* — teorie reacţionară a economistului burghez englez Malthus (1766—1834), care susţinea că înlăturarea calamităţilor sociale nu este cu putinţă decât prin reducerea artificială a creşterii populaţiei, adică prin abţinerea dela căsătorie şi procreare. — ***99.***

43 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 581. — ***103.***

44 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 657. — ***103.***

45 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 654—656. — ***104.***

46 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 656—657. — ***104.***

47 *Proprietate de clan* — proprietatea funciară gentilică. — ***107.***

48 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 573. — ***109.***

49 Vezi K. Marx. „Teoriile plusvalorii", vol. II, partea a 2-a, 1936, pag. 57—58. — ***112.***

50 *„Sozialistische Monatshefte"* („Revista socialistă lunară") — organul principal al oportuniştilor din rândurile social-democraţiei germane şi unul dintre organele oportunismului internaţional. In timpul războiului imperialist mondial (1914—1918) s'a situat pe poziţiile social-şovinismului. A apărut la Berlin din 1897 până în 1933. — ***120.***

51 *„Die Neue Zeit"* („Timpuri Noi") — revista social-democraţiei germane; a apărut la Stuttgart din 1883 până în 1923. Intre 1885 şi 1895 au fost publicate în „Die Neue Zeit" câteva articole ale lui F. Engels. El dădea adeseori indicaţii redacţiei revistei şi o critica cu asprime pentru abaterile ei dela marxism. Incepând cu a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după moartea lui Engels, revista, fiind promotorul concepţiilor kautskiste, a publicat sistematic articole ale revizioniştilor. In timpul războiului imperialist mondial (1914—1918) revista a avut o poziţie centristă şi a susţinut pe social-şovinişti. — ***126.***

52 *Legea excepţională împotriva socialiştilor* a fost introdusă în 1878 în Germania. Prin această lege au fost interzise toate organizaţiile partidului social-democrat, organizaţiile muncitoreşti de massă, presa muncitorească, s'a confiscat literatura socialistă, a început exilarea social-democraţilor. Sub presiunea mişcării muncitoreşti de massă, în 1890 legea a fost abrogată. — ***135.***

53 *„Vorwärts"* („Inainte") — organul central al social-democraţiei germane; ziarul a apărut din 1876 sub redacţia lui W. Liebknecht şi a altora. F. Engels a luptat în coloanele ziarului împotriva diferitelor manifestări de oportunism. Din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după moartea lui F. Engels, ziarul „Vorwärts" a publicat regulat articole ale oportuniştilor, care dominau în social-democraţia germană şi în Internaţionala a II-a. — ***135.***

[54] Vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", 1939, pag. 32 (vezi şi *Marx-Engels*: „Manifestul Partidului Comunist", Editura pentru literatură politică, 1953, ediţia a IV-a, pag. 38. — *Nota Trad.*). — ***139.***

[55] Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, 1935, pag. 73—74. — ***140.***

[56] Vezi F. Engels. „Anti-Dühring", 1945, pag. 269—282. — ***140.***

[57] *N.—on,* Nicolai—on (pseudonimul lui N. F. Danielson) — unul dintre ideologii narodnicismului liberal din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. — ***143.***

[58] *„Der Volksstaat"* („Statul Popular") — ziar, organul central al social-democraţiei germane — al partidului eisenachienilor; a apărut la Leipzig din 1869 până în 1876 sub redacţia lui W. Liebknecht. La acest ziar au colaborat K. Marx şi F. Engels. — ***143.***

[59] Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XV, 1935, pag. 60. — ***144.***

[60] Lenin citează prefaţa lui F. Engels la cea de a doua ediţie a lucrării „Contribuţie la problema locuinţelor" (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea I, 1937, pag. 276 [vezi şi *K. Marx* şi *F. Engels,* Opere alese în două volume, vol. I, ed. P.M.R. 1949, pag. 567. — *Nota Trad.*]). — ***144.***

[61] *Ruth* — nume al femeii care, după mitologia biblică, culegea spice pe ogor străin. Expresia *„culesul spicelor de Ruth"* este folosită aici pentru a arăta că e vorba de o muncă uşoară, lipsită de griji. — ***154.***

[62] *„Uniunea pentru politică socială"* („Verein für Sozialpolitik") — uniune a economiştilor burghezi germani; întemeiată în 1872. Uniunea îşi propunea ca scop lichidarea influenţei social-democraţiei asupra clasei muncitoare şi subordonarea mişcării muncitoreşti intereselor burgheziei. — ***165.***

[63] Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, 1936, pag. 711. — ***171.***

[64] Vezi N. Şcedrin (M. E. Saltâcov). Opere complecte, vol. XV 1940, pag. 101—102. — ***178.***

[65] Din textul capitolelor VII şi IX, publicate pentru prima oară în revista „Obrazovanie", se vede că Lenin şi-a propus să examineze în această lucrare datele statisticii agricole franceze şi să analizeze concepţiile „critice" ale economistului francez Maurice. Acest plan a rămas însă nerealizat, şi în ediţia din 1908 Lenin a modificat pasajele respective din text care învederau intenţia lui iniţială. Astfel, din fraza: „Proletarizarea ţărănimii continuă, — vom arăta aceasta mai jos pe baza numeroaselor date ale statisticilor germană şi franceză..." au fost omise două cuvinte — „şi franceză". Din fraza: „Creşterea rapidă a oraşelor face să sporească necontenit numărul acestor «fermieri cu gospodării producătoare de lapte», şi totdeauna se vor găsi, desigur, alde Hecht, David, Hertz şi Cernov (precum şi — pentru a nu supăra Franţa, — alde Maurice, despre care vom vorbi mai jos)..." au fost omise cuvintele cuprinse între paranteze. Sfârşitul frazei: „Deaceea, confundând aceste procese sau ignorând unul dintre ele, este uşor să comiţi cele mai grosolane greşeli, a căror mostră o vom vedea mai jos, la analiza concluziilor trase de d-l Bulgacov din datele franceze", a fost înlocuit prin altul nou: „cu ale căror mostre este presărată din plin cartea lui Bulgacov". — ***206.***

[66] *„Congresul de unificare",* ţinut în zilele de 21 şi 22 Septembrie (4 şi 5 Octombrie) 1901 la Zürich, a fost o încercare de unificare a organizaţiilor social-democrate ruse din străinătate pe baza unei platforme marxiste principiale. La congres au participat reprezentanţi ai secţiei din străinătate a organizaţiei „Iscra" — „Zaria", ai organizaţiei „Soţial-Democrat" (din care făcea parte grupul „Eliberarea muncii"), ai „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate", ai Bundului şi ai grupului „Borba".

Congresul a fost precedat de o conferinţă prealabilă a reprezentanţilor aceloraşi organizaţii, care a avut loc în Iunie 1901 la Geneva. Conferinţa a adoptat o rezoluţie care avea să servească drept bază principială pentru înţelegere şi pentru o muncă în comun.

Proiectatei apropieri urma să i se dea o formă oficială la congresul „de unificare". Dar articolele conducătorilor Uniunii, publicate în Septembrie 1901 în nr. 10 al revistei „Rabocee Delo", amendamentele şi adăugirile la rezoluţia conferinţei dela Geneva propuse de reprezentanţii Uniunii la congres au arătat că Uniunea continuă să se situeze pe poziţii oportuniste. Reprezentanţii „Iscrei" şi ai organizaţiei „Soţial-Democrat", după ce au dat citire unei declaraţii a lor, au părăsit congresul.

V. I. Lenin a participat şi a vorbit la congresul „de unificare" sub numele „Frei". Aceasta a fost prima cuvântare ţinută de Lenin în faţa social-democraţilor ruşi din străinătate. — ***209.***

[67] *„Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate"* a fost întemeiată în 1894 la Geneva, din iniţiativa grupului „Eliberarea muncii". La început grupul „Eliberarea muncii" a condus Uniunea şi a redactat publicaţiile ei. Mai târziu, în Uniune au început să precumpănească elementele oportuniste („tinerii" — „economiştii"). In Noembrie 1898, la primul congres al Uniunii, grupul „Eliberarea muncii" a refuzat să redacteze publicaţiile ei. Ruptura definitivă şi retragerea grupului „Eliberarea muncii" din Uniune s'au produs în Aprilie 1900, la congresul al doilea al Uniunii, când grupul „Eliberarea muncii" şi adepţii lui s'au retras dela congres şi au creat o organizaţie de sine stătătoare — „Soţial-Democrat". — ***211.***

68 Organizația *„Soțial-Democrat"* a luat ființă în Mai 1900, după scindarea „Uniunii social-democraților ruși din străinătate" la cel de al II-lea congres al ei (ținut în Aprilie 1900 la Geneva). Organizația a editat câteva broșuri. In Octombrie 1901, ea s'a unificat cu secția din străinătate a organizației „Iscra" — „Zaria", formând „Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse". — ***211.***

69 *Muntele și Gironda* — denumire a celor două grupări politice ale burgheziei din perioada revoluției burgheze franceze dela sfârșitul secolului al XVIII-lea. Muntele — iacobini — erau denumiți reprezentanții cei mai hotărîți ai clasei revoluționare din acea vreme — burghezia —, care susțineau necesitatea lichidării absolutismului și feudalismului. Spre deosebire de iacobini, girondinii au oscilat între revoluție și contrarevoluție și au pășit pe calea încheierii de tranzacții cu monarhia.

„Girondă socialistă" denumea Lenin curentul oportunist din sânul social-democrației; iacobini proletari, „Munte" — pe social-democrații revoluționari. După scindarea P.M.S.D.R. în bolșevici și menșevici, Lenin a subliniat adeseori faptul că menșevicii reprezintă curentul girondin în mișcarea muncitorească. — ***213.***

70 *„Parteitag-ul dela Lübeck"* — congresul partidului social-democrat german care a avut loc la Lübeck între 9—15 (22—28) Septembrie 1901. Problema centrală în lucrările congresului a constituit-o problema luptei împotriva revizionismului, care pe atunci se formase ca aripă de dreapta a partidului, având program propriu și un organ publicistic, „Sozialistische Monatshefte" („Revista socialistă lunară". — *Nota Trad.*). Leaderul revizioniștilor, Bernstein, care cu mult înainte de congres preconizase revizuirea socialismului științific, a cerut în cuvântarea sa la congres „libertatea de a critica" marxismul. Congresul a respins proiectul de rezoluție propus de partizanii lui Bernstein. In rezoluția adoptată de congres s'a dat un avertisment direct lui Bernstein, dar nu s'a pus în mod principial problema imposibilității rămânerii bernsteinienilor în rândurile partidului muncitoresc. — ***214.***

71 *„Partidul muncitoresc de eliberare politică a Rusiei"* — mică organizație de orientare narodnicistă, care a existat în anii 1899—1902 la Minsc, Bielostoc și în alte câteva orașe. In 1902 membrii acestei organizații au intrat în partidul socialiștilor-revoluționari. — ***214.***

72 *„Bundul"* — „Uniunea generală a muncitorilor evrei din Lituania, Polonia și Rusia" — a fost organizat în 1897 și grupa în special meseriași evrei din regiunile apusene ale Rusiei. In Martie 1898, la primul Congres al P.M.S.D.R., Bundul a intrat în P.M.S.D.R. La Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., bundiștii au cerut ca Bundul să fie recunoscut ca singurul reprezentant al proletariatului evreu. După ce congresul a respins naționalismul organizatoric al Bundului, acesta a părăsit partidul.

In 1906, după Congresul al IV-lea („de unificare"), Bundul a intrat iarăși în P.M.S.D.R. Bundiștii au acordat un sprijin permanent menșevicilor și au dus o luptă neîncetată împotriva bolșevicilor. Făcând parte formal din P.M.S.D.R., Bundul era o organizație cu caracter burghezo-naționalist. Dreptului națiunilor la autodeterminare — revendicare cuprinsă în programul bolșevicilor — Bundul îi opunea autonomia cultural-națională. In timpul primului război mondial din 1914—1918, bundiștii s'au situat pe pozițiile social-șovinismului; în 1917 Bundul a susținut guvernul provizoriu contrarevoluționar, luptând alături de dușmanii Revoluției Socialiste din Octombrie. In anii războiului civil, bundiștii de seamă s'au unit cu forțele contrarevoluției. Totodată în rândurile membrilor simpli ai Bundului a început să se producă o cotitură în favoarea colaborării cu Puterea Sovietică. Când victoria dictaturii proletariatului asupra contrarevoluției din interior și a intervenționiștilor străini a devenit evidentă, Bundul a declarat că renunță la lupta împotriva Puterii Sovietice. In Martie 1921 Bundul s'a autolichidat; o parte dintre membrii săi au fost primiți în P.C. (b) din Rusia, după regulile obișnuite. Printre bundiștii care au intrat în P.C. (b) din Rusia au fost și oameni cu două fețe, care au intrat în partid cu scopul de a-l submina dinăuntru: ulterior, ei au fost demascați ca dușmani ai poporului. — ***215.***

73 Lenin are în vedere proclamația *„Prima scrisoare către țăranii înfometați"*, apărută în 1892 sub semnătura „Binevoitori față de țărani". Proclamația a fost tipărită într'un număr de circa 1.800 de exemplare în tipografia ilegală, așa numită din Lahta, a „Grupului narodovolților". — ***222.***

74 *„Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse"* a fost întemeiată din inițiativa lui V. I. Lenin în Octombrie 1901. In Ligă au intrat secția din străinătate a organizației „Iscra" — „Zaria" și organizația „Soțial-Democrat" (din care făcea parte grupul „Eliberarea muncii"). Liga a fost reprezentantul din străinătate al „Iscrei". Ea a editat câteva „Buletine" și broșuri, printre care broșura lui V. I. Lenin „Către sărăcimea satelor". Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a confirmat Liga ca unica organizație de partid din străinătate, asimilată cu un comitet de partid. După Congresul al II-lea, în „Liga din străinătate" s'au cuibărit menșevicii, care au deslănțuit de acolo o campanie împotriva lui Lenin, împotriva bolșevicilor. — ***227.***

75 Primul capitol din lucrarea lui Lenin „Cronică internă" a fost editat într'o broșură separată în două ediții, sub titlul: „Lupta împotriva celor înfometați". Prima ediție a apărut ca extras din revista „Zaria" nr. 2—3; cea de a doua ediție a fost tipărită în tipografia ilegală dela Chișinău a „Iscrei", într'un tiraj de 3.000 de exemplare. — ***239.***

76 Lenin citează lucrarea lui M. E. Saltâcov-Șcedrin „Povestea unui oraș" (vezi N. Șcedrin [M. E. Saltâcov], Opere complecte, vol. IX, 1934, pag. 427). — ***248.***

77 Lenin are în vedere cartea lui Nicolai—on (N. F. Danielson) „Studii asupra economiei noastre sociale de după reformă", editată la Petersburg în 1893. — ***263.***

78 *„Russchie Vedomosti"* („Analele Ruse") — cotidian, editat în 1863 la Moscova de către profesorii liberali dela Universitatea din Moscova şi zemţi; el exprima interesele moşierilor liberali şi ale burgheziei. Din 1905 a devenit organul cadeţilor de dreapta; ca şi celelalte ziare contrarevoluţionare, a fost interzis după Revoluţia din Octombrie 1917. — ***264.***

79 *„Svobodnoe Slovo"* („Cuvântul liber") — editură care publica în străinătate (Anglia, Elveţia) operele lui L. N. Tolstoi, interzise de cenzura rusă, şi broşurile îndreptate împotriva prigonirii sectanţilor de către guvernul ţarist. Din 1899 până în 1901 editura a scos revista „Svobodnaia Mâsli", iar din 1901 până în 1905 — revista „Svobodnoe Slovo". — ***279.***

80 *„Iujnâi Rabocii"* („Muncitorul din Sud") — ziar social-democrat, editat în mod ilegal de un grup cu aceeaşi denumire, din Ianuarie 1900 şi până în Aprilie 1903; în total au apărut 12 numere. Ziarul era difuzat mai ales în organizaţiile social-democrate din Sudul Rusiei.

Lenin încadra grupul „Iujnâi Rabocii" în categoria organizaţiilor „care, recunoscând în vorbă «Iscra» drept organ conducător, urmăreau în fapt planurile lor deosebite şi dădeau dovadă de instabilitate din punct de vedere principial". Grupul a fiinţat până la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Cea mai mare parte dintre conducătorii grupului au devenit ulterior menşevici. — ***299.***

81 Lenin citează în traducere proprie un pasaj din scrisoarea lui F. Lassalle către K. Marx din 24 Iunie 1852 (vezi „Scrisori ale lui Ferdinand Lassalle către K. Marx şi F. Engels", S. Petersburg, 1905, pag. 53). — ***305.***

82 Demonstraţia din 6 (18) Decembrie 1876 a fost organizată de muncitori şi studenţi în semn de protest împotriva samavolniciei absolutismului. G. V. Plehanov, care a luat parte la demonstraţie, a ţinut un discurs revoluţionar. Demonstraţia a fost împrăştiată de poliţie. Mulţi dintre participanţii la demonstraţie au fost arestaţi şi condamnaţi la deportare sau la muncă silnică. — ***308.***

83 Culegerea *„Proletarscaia borba"* („Lupta proletară") nr. 1 a fost editată de „Grupul social-democrat din Ural"; a fost tipărită în 1899 în tipografia grupului. Autorii acestei culegeri, situaţi pe poziţiile „economismului", negau necesitatea creării unui partid politic independent al clasei muncitoare şi socoteau că revoluţia politică poate fi înfăptuită printr'o grevă generală, fără organizarea şi pregătirea prealabilă a masselor, fără o insurecţie armată. — ***326.***

84 *„Biblioteca muncitorească social-democrată"* — o serie de broşuri editate în mod ilegal în 1900—1901 la Vilna şi Petersburg. — ***326.***

85 Vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", 1939, pag. 37 (vezi şi *Marx-Engels:* „Manifestul Partidului Comunist", Editura pentru literatură politică, 1953, ediţia a IV-a, pag. 44—45. — *Nota Trad.*). — ***327.***

86 Este vorba de greva generală a studenţilor, organizată în iarna anului 1901—1902. La grevă au participat circa 30.000 de oameni. — ***328.***

87 Lenin se referă la afacerea Dreyfus — ofiţer al marelui stat major francez, evreu, condamnat în 1894 de tribunalul militar la închisoare pe viaţă pe baza unei acuzaţii vădit false de spionaj şi înaltă trădare. Acest proces provocator a fost organizat de cercurile reacţionare din Franţa. Mişcarea socială în apărarea lui Dreyfus care s'a desfăşurat în ţară a scos la iveală venalitatea justiţiei şi a înăsprit lupta politică dintre republicani şi monarhişti. In 1899 Dreyfus a fost graţiat şi pus în libertate. Abia în 1906, la o nouă revizuire a procesului, condamnarea lui Dreyfus a fost anulată. — ***328.***

88 Cartea *„Ce-i de făcut? Problemele acute ale mişcării noastre"* a fost scrisă de Lenin la sfârşitul anului 1901 — începutul anului 1902. In articolul „Cu ce să începem?", publicat în „Iscra" nr. 4 (Mai 1901), Lenin a scris că articolul reprezintă o „schiţă de plan dezvoltată de noi mai amănunţit într'o broşură pe care o pregătim pentru tipar".

Lenin a început să lucreze intens la carte în toamna lui 1901. In „Prefaţa la broşura «Documentele congresului „de unificare"»", scrisă în Noembrie 1901, Lenin a anunţat că lucrarea „e în curs de pregătire şi va apare peste puţin timp". In Decembrie, în nr. 12 al „Iscrei", Lenin a publicat articolul „De vorbă cu apărătorii economismului", pe care ulterior l-a denumit conspect al broşurii „Ce-i de făcut?". In Februarie 1902 Lenin a scris o prefaţă la carte. La începutul lui Martie cartea „Ce-i de făcut?" a apărut la Stuttgart, în editura Dietz, lucru care a fost anunţat în „Iscra" nr. 18 din 10 Martie 1902.

Ideile leniniste formulate şi fundamentate în cartea „Ce-i de făcut?" au fost apărate şi dezvoltate de tovarăşul Stalin. Broşura „Pe scurt despre divergenţele din partid", scrisă de tovarăşul Stalin în primăvara lui 1905, este strâns legată de lucrarea „Ce-i de făcut?" (vezi I. V. Stalin. Opere, vol. 1, pag. 89—130 [vezi şi *I. Stalin,* Opere, vol. 1, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 93—136. — *Nota Trad.*]). Apărării ideilor leniniste dezvoltate în cartea „Ce-i de făcut?" a fost consacrat deasemenea şi articolul tovarăşului Stalin „Răspuns «Soţial-Democrat»-ului", publicat în ziarul „Borba Proletariata" („Lupta proletariatului". — *Nota Trad.*) în August 1905 (vezi I. V. Stalin, Opere, vol. 1, pag. 160—172 [vezi şi *I. Stalin,* Opere,

vol. I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 167—180. — *Nota Trad.*]). Dând o înaltă apreciere acestui articol, Lenin a relevat „modul strălucit de a pune renumita problemă a «introducerii conştiinţei din afară»".

Reeditând în 1907 „Ce-i de făcut?" în culegerea „In 12 ani", Lenin a omis paragraful „a" din capitolul al cincilea: „Cine s'a supărat pentru articolul «Cu ce să începem?»", şi a arătat în prefaţă că publică lucrarea „cu foarte mici prescurtări, omiţând doar amănuntele cu privire la relaţiile organizatorice sau micile observaţii polemice". In acelaş timp Lenin a adăugat cinci note noi la subsol.

In volumul de faţă „Ce-i de făcut?" s'a tipărit după textul ediţiei din 1902 confruntat cu textul ediţiei din 1907. — ***333.***

89 *Lassalleeni şi eisenachieni* — două partide în mişcarea muncitorească germană din deceniul al 7-lea şi începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut.

Lassalleenii — partizanii şi adepţii lui F. Lassalle. Nucleul de bază al lassalleenilor era „Uniunea generală a muncitorilor din Germania", întemeiată de Lassalle în 1863. Admiţând posibilitatea transformării paşnice a capitalismului în socialism cu ajutorul asociaţiilor muncitoreşti, sprijinite de statul capitalist, lassalleenii propovăduiau înlocuirea luptei revoluţionare a clasei muncitoare prin lupta pentru vot universal şi prin activitatea parlamentară paşnică.

Marx a criticat în mod aspru pe lassalleeni şi a relevat că „timp de mai mulţi ani ei au constituit o piedică în calea organizării proletariatului şi au terminat prin a deveni pur şi simplu o unealtă în mâinile poliţiei". O apreciere asupra concepţiilor teoretice ale lassalleenilor şi asupra tacticii lor este dată de Marx în lucrările sale „Critica programului dela Gotha", „Sciziunile imaginare din rândurile Internaţionalei" şi în corespondenţa sa cu Engels.

Eisenachienii — adepţi ai marxismului aflaţi sub influenţa ideologică a lui K. Marx şi F. Engels. In frunte cu W. Liebknecht şi A. Bebel, ei au constituit la congresul dela Eisenach, în 1869, Partidul muncitoresc social-democrat din Germania.

Intre aceste partide se desfăşura o luptă îndârjită.

Sub influenţa avântului mişcării muncitoreşti şi a intensificării represiunilor guvernamentale, ambele partide s'au contopit în 1875, la congresul dela Gotha, într'un partid unic, Partidul muncitoresc socialist din Germania, în care lassalleenii reprezentau aripa oportunistă.

Lenin a făcut o caracterizare a lassalleenilor şi eisenachienilor în articolul „August Bebel", scris în August 1913. — ***339.***

90 *Guesdişti şi posibilişti* — două curente în mişcarea socialistă din Franţa, care au luat naştere în 1882, după sciziunea din Partidul muncitoresc francez.

Guesdiştii — adepţi ai lui J. Guesde — curent marxist de stânga, care a apărat o politică revoluţionară de sine stătătoare a proletariatului; în 1901 guesdiştii au întemeiat Partidul socialist din Franţa.

Posibiliştii — curent mic-burghez, reformist, care căuta să abată proletariatul dela metodele revoluţionare de luptă. Posibiliştii propuneau limitarea activităţii clasei muncitoare în cadrul „posibilului" în condiţiile capitalismului. In 1902 posibiliştii, împreună cu alte grupuri reformiste, au întemeiat Partidul socialist francez.

In 1905 Partidul socialist din Franţa şi Partidul socialist francez s'au unit într'un singur partid. In perioada războiului imperialist din 1914—1918, J. Guesde, împreună cu întreaga conducere a Partidului socialist francez, a trecut pe poziţiile social-şovinismului. — ***339.***

91 *Fabienii* — membri ai reformistei şi oportunistei „Societăţi a fabienilor", întemeiată de un grup de intelectuali burghezi din Anglia în 1884. Societatea a fost denumită după numele generalului roman Fabius Cunctator („Incetinitorul"), cunoscut prin tactica lui de expectativă, prin eschivarea dela lupte decisive. Fabienii căutau să abată proletariatul dela lupta de clasă şi propovăduiau trecerea paşnică dela capitalism la socialism pe calea reformelor mărunte.

Engels a făcut o caracterizare a fabienilor în scrisoarea către Sorge din 18 Ianuarie 1893. Lenin i-a caracterizat în repetate rânduri în lucrările sale pe fabieni. Vezi lucrările lui: „Prefaţa la traducerea în limba rusă a cărţii: «Scrisori adresate de J. Ph. Becker, J. Dietzgen, F. Engels, K. Marx şi alţii lui F. A. Sorge şi alţii»", „Programul agrar al social-democraţiei în revoluţia rusă", „Pacifismul englez şi antipatia engleză faţă de teorie" şi altele. — ***339.***

92 Lenin dă în traducere proprie un extras din prefaţa lui F. Engels la ediţia a treia a lucrării lui K. Marx „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte" (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 251 [vezi şi *Karl Marx*: „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte", ed. P.M.R. 1949, ediţia a II-a, pag. 8. — *Nota Trad.*]). — ***341.***

93 *„Bezzaglavţi"* — organizatori şi colaboratori ai revistei „Bez zaglavia" („Fără titlu". — *Nota Trad.*), editată la Petersburg în 1906, — S. N. Procopovici, E. D. Cuscova, V. I. Bogucearschi şi alţii. „Bezzaglavţii" afirmau pe faţă că sunt partizani ai revizionismului, sprijineau pe menşevici şi liberali şi erau împotriva politicii de sine stătătoare a proletariatului. Lenin îi detrnumea pe „bezzaglavţi" cadeţi menşevizanţi sau menşevici cadetizanţi. — ***343.***

94 *Ilovaischi, D. I.* (1832—1920) — istoric, autor a numeroase manuale oficiale de istorie, răspândite pe scară largă în şcolile elementare şi cele medii din Rusia dinainte de revoluţie. In manualele sale istoria se rezuma mai cu seamă la activitatea ţarilor şi a comandanţilor de oşti; procesul istoric era explicat prin factori secundari şi accidentali. — ***344.***

95 *Socialismul de catedră* — unul dintre curentele din economia politică burgheză, care a luat fiinţă în Germania în deceniile al optulea şi al nouălea ale secolului al XIX-lea. Reprezentanţii acestui curent propovăduiau de pe catedrele universităţilor, sub forma socialismului, un reformism burghezo-liberal. Socialiştii de catedră afirmau că statul burghez ar fi deasupra claselor, capabil să împace clasele antagoniste şi să introducă treptat „socialismul", fără să atingă interesele capitaliştilor şi pe cât posibil ţinând seama de revendicările oamenilor muncii. In Rusia concepţiile socialiştilor de catedră erau propovăduite de „marxiştii legali". — ***344.***

96 *Rezoluţia dela Hanovra* — rezoluţia în problema „Atacurilor împotriva concepţiilor fundamentale şi tacticii partidului", adoptată de congresul social-democraţiei germane care a avut loc la Hanovra între 27 Septembrie şi 2 Octombrie (9—14 Octombrie) 1899. Discutarea acestei probleme la congres şi adoptarea unei rezoluţii speciale au fost determinate de faptul că oportuniştii, în frunte cu Bernstein, s'au pronunţat pentru revizuirea teoriei marxiste şi au cerut revizuirea politicii şi tacticii revoluţionare a social-democraţiei. Rezoluţia adoptată de congres a respins revendicările revizioniştilor, dar în această rezoluţie a lipsit criticarea şi demascarea bernsteinismului. Pentru această rezoluţie au votat şi adepţi ai lui Bernstein. — ***345.***

97 *Congresul dela Stuttgart* al social-democraţiei germane, care a avut loc între 21 şi 26 Septembrie (3—8 Octombrie) 1898, a discutat pentru prima oară problema revizionismului din rândurile social-democraţiei germane. La congres s'a dat citire unei declaraţii a lui Bernstein, care n'a fost prezent la congres, declaraţie în care el şi-a expus concepţiile oportuniste, exprimate de el mai înainte într'o serie de articole şi pe care le apăra. In rândurile adversarilor lui Bernstein la congres nu era unitate. Unii (Bebel, Kautsky şi alţii) s'au exprimat pentru lupta ideologică şi pentru criticarea greşelilor lui Bernstein, dar s'au opus ca să se ia împotriva lui măsuri de ordin organizatoric. Alţii — minoritatea —, în frunte cu R. Luxemburg, s'au pronunţat cu o hotărîre mai mare împotriva bernsteinismului. — ***345.***

98 *Starover* — pseudonimul lui A. N. Potresov, membru al redacţiei „Iscrei", ulterior menşevic. — ***346.***

99 *„Despre scriitorul care s'a înfumurat"* — titlul uneia din primele povestiri ale lui A. M. Gorchi. — ***347.***

100 Lenin se referă la culegerea *„Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice"*, editată într'un tiraj de 2.000 de exemplare, la o tipografie legală, în Aprilie 1895. In culegere a fost publicat articolul lui V. I. Lenin (sub pseudonimul *C. Tulin*). „Conţinutul economic al narodnicismului şi critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză)", îndreptat împotriva „marxiştilor legali" (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 1, pag. 315—484 [vezi şi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 1, ed. P.M.R. 1950, pag. 329—503. — *Nota Trad.*]). — ***348.***

101 *„Protestul social-democraţilor din Rusia"* a fost scris de Lenin, în deportare, în 1899. El a fost îndreptat împotriva „Credo"-ului — manifest al unui grup de „economişti" (S. N. Procopovici, E. D. Cuscova şi alţii, deveniţi mai târziu cadeţi). După ce a primit „Credo"-ul prin sora sa, A. I. Elizarova, Lenin a scris un protest vehement împotriva „Credo"-ului, demascând caracterul lui.

„Protestul" a fost discutat şi adoptat în unanimitate la o consfătuire a celor 17 marxişti deportaţi politici, convocată de Lenin în satul Ermacovscoe, districtul Minusinsc. Coloniile de deportaţi din Turuhansc şi Orlov (gubernia Viatca) s'au alăturat la „Protest".

„Protestul social-democraţilor din Rusia" a fost trimis de Lenin în străinătate grupului „Eliberarea muncii". La începutul anului 1900 „Protestul" a fost reprodus de G. V. Plehanov în culegerea „Vademecum (Indreptar. — *Nota Trad.*) pentru redacţia revistei «Rabocee Delo»". — ***350.***

102 *„Bâloe"* — revistă istorică; a apărut din 1906 până în 1907 la Petersburg ca revistă lunară. In 1908 revista a apărut sub titlul „Minuvşie Godî" şi a fost interzisă de guvernul ţarist. In Iulie 1917 editarea revistei a reînceput la Petrograd şi a continuat până în 1926. — ***350.***

103 *„Vademecum pentru redacţia revistei «Rabocee Delo»"* — culegere de materiale şi documente cu o prefaţă de G. V. Plehanov, care demascau concepţiile oportuniste ale „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate" şi ale redacţiei organului acestei Uniuni — revista „Rabocee Delo". Culegerea a fost redactată de G. V. Plehanov şi editată de grupul „Eliberarea muncii", la Geneva, în 1900. — ***350.***

104 *„Profession de foi"* („Profesiune de credinţă") — foaie volantă care expunea concepţiile oportuniste ale Comitetului din Chiev; a fost redactată la sfârşitul anului 1899. Conţinutul acestei foi volante coincide în multe privinţe cu cunoscutul „Credo" al „economiştilor". Critica acestui document a fost făcută de Lenin în articolul său „In legătură cu «Profession de foi»" (vezi Opere, ed. a 4-a, vol. 4, pag. 263—273 [vezi şi *V. I. Lenin*, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 264—273. — *Nota Trad.*]). — ***350.***

105 Vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 445 (vezi şi *K. Marx* şi *F. Engels*. Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 10. — *Nota Trad.*). — ***355.***

106 Lenin reproduce în traducere proprie un extras din prefaţa lui F. Engels la lucrarea sa „Războiul ţărănesc german" (vezi K. Marx. Opere alese în două volume, vol. II, 1940, pag. 440—442

[vezi şi *F. Engels*, „Războiul ţărănesc german", ed. P.M.R. 1950, pag. 19—21. — *Nota Trad.]*). — ***358.***

[107] *„Russcaia Starina"* — revistă istorică lunară; a apărut la Petersburg din 1870 până în 1918. — ***362.***

[108] *„S.-Peterburgschii Rabocii Listoc"* („Foaia muncitorească din Petersburg") — ziar ilegal, organ al „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. Au apărut două numere: nr. 1 — în Februarie (datat cu Ianuarie) 1897 (tipărit în Rusia la mimeograf într'un tiraj de 300—400 de exemplare) şi nr. 2 — în Septembrie 1897 la Geneva. — ***362.***

[109] *„Raboceaia Gazeta"* („Gazeta muncitorească") — organ ilegal al grupului de social-democraţi din Chiev. Au apărut două numere: nr. 1 — în August 1897 şi nr. 2 — în Decembrie (datat cu Noembrie) acelaş an. Congresul I al P.M.S.D.R. a considerat „Raboceaia Gazeta" drept organ oficial al partidului. După congres însă, din cauză că tipografia a fost devastată de poliţie, iar membrii Comitetului Central au fost arestaţi, gazeta nu a mai apărut. — ***362.***

[110] *„Adunarea particulară"* menţionată de Lenin a avut loc la Petersburg între 14 şi 17 Februarie (26 Februarie şi 1 Martie) 1897. La adunare au luat parte V. I. Lenin, A. A. Vaneev, G. M. Crjijanovschi şi alţi membri ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg — „bătrâni" eliberaţi din închisoare pe 3 zile înainte de a fi trimişi în deportare în Siberia şi „tineri" care au condus „Uniunea de luptă" după arestarea lui Lenin. — ***364.***

[111] *„Listoc «Rabotnica»"* („Foaia «Muncitorului»") a fost editată la Geneva de „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate" din 1896 şi până în 1899. Au apărut 10 numere. Numerele 1—8 din „Listoc «Rabotnica»" au apărut sub redacţia grupului „Eliberarea muncii". Din cauză că majoritatea membrilor Uniunii cotiseră spre „economism", grupul „Eliberarea muncii" a refuzat ca publicaţiile acestea să mai apară sub redacţia lui. Numerele 9—10 din „Listoc «Rabotnica»" au fost publicate sub o redacţie nouă, constituită de Uniune. — ***364.***

[112] *„Articolul lui V. I."* — articolul lui V. P. Ivanşin. — ***365.***

[113] *V. V.* — pseudonimul lui V. P. Voronţov, unul din ideologii narodnicismului liberal din deceniile al nouălea şi al zecelea ale secolului al XIX-lea. Prin *„V. V. ai social-democraţiei ruse"* Lenin înţelege pe reprezentanţii curentului oportunist în social-democraţia rusă — „economiştii". — ***366.***

[114] *Sindicatele hirsch-dunkeriste* — au fost întemeiate în Germania în 1868 de burghezii liberali Hirsch şi Dunker, care propovăduiau „armonia dintre interesele de clasă", căutând să abată pe muncitori dela lupta revoluţionară, de clasă împotriva burgheziei, limitau sarcinile mişcării sindicale la cassele de ajutor reciproc şi la organizaţii cultural-educative. — ***370.***

[115] *„Nacanune"* („In ajun") — revistă cu orientare narodnicistă; a fost editată în limba rusă la Londra din Ianuarie 1899 până în Februarie 1902. Au apărut 37 de numere. Revista a grupat în jurul său reprezentanţi ai diferitelor partide mic-burgheze. — ***372.***

[116] Sub pseudonimul *N. Beltov*, G. V. Plehanov a publicat cunoscuta carte „In jurul problemei dezvoltării concepţiei moniste asupra istoriei", editată în mod legal la Petersburg în 1895. — ***378.***

[117] E vorba de poezia satirică „Imnul socialistului rus modern", publicată în „Zaria" nr. 1 (Aprilie 1901) sub semnătura *„Narcis Tuporâlov"*. In această poezie erau ridiculizaţi „economiştii", cu adaptarea lor la mişcarea spontană. Autorul poeziei era I. O. Martov. — ***379.***

[118] In ziarul „Iscra" nr. 7 (August 1901), în rubrica „Cronica mişcării muncitoreşti şi scrisori primite din fabrici şi uzine", a fost publicată scrisoarea unui muncitor ţesător care dovedea uriaşa influenţă pe care o exercita „Iscra" leninistă asupra muncitorilor înaintaţi.

„...Am arătat multor tovarăşi «Iscra» şi tot numărul s'a făcut ferfeniţă, dar mi-e scump..." — scria autorul. — „In el se vorbeşte despre cauza noastră, despre cauza întregii Rusii, care nu poate fi evaluată nici în copeici, nici în ore; când citeşti ziarul, înţelegi dece jandarmilor şi poliţiei le este frică de noi, muncitorii, şi de intelectualii pe care-i urmăm. Şi, într'adevăr, ei pot să inspire frică atât ţarului, cât şi patronilor, şi tuturor, nu numai buzunarelor patronilor... Poporul muncitor poate acum să se aprindă uşor, totul mocneşte jos, este nevoie numai de o scânteie ca să izbucnească un incendiu. Vai, cât de just s'a spus că din scânteie va izbucni flacăra!... Inainte fiecare grevă era un eveniment, dar acum oricine vede că o singură grevă nu înseamnă nimic, acum trebue să obţinem libertatea, s'o cucerim cu pieptul nostru. Acum toată lumea, bătrâni şi tineri, cu toţii ar dori să citească, dar spre nenorocirea noastră nu există cărţi. Dumineca trecută am adunat 11 oameni şi le-am citit «Cu ce să începem?» şi am stat până noaptea târziu. Cât de just sunt spuse toate, cât de bine au fost înţelese toate... Vrem să scriem o scrisoare acestei «Iscre» a d-voastră, ca ea nu numai să ne înveţe cum să începem, dar şi cum să trăim şi să murim". — ***414.***

[119] *„Rossia"* („Rusia") — ziar liberal moderat; a apărut la Petersburg din 1899 până în 1902. — ***418.***

[120] *„S.-Peterburgschie Vedomosti"* („Analele din Petersburg") — ziar; a apărut la Petersburg începând din 1728 ca o continuare a primului ziar rus „Vedomosti", editat din 1703. Din 1728 şi până în 1874 „S.-Peterburgschie Vedomosti" a fost editat de Aca-

demia de ştiinţe, iar din 1875 de Ministerul învăţământului public. Ziarul a apărut până la sfârşitul anului 1917. — ***420.***

121 E vorba de *„Grupul de muncitori în vederea luptei împotriva capitalului"* — mic grup, apropiat prin concepţiile sale de „economism", organizat în primăvara anului 1899 la Petersburg. Grupul a tipărit la mimeograf manifestul „Programul nostru", care nu a mai putut fi difuzat dat fiind că membrii acestui grup au fost arestaţi. — ***426.***

122 *N. N.* — S. N. Procopovici, unul dintre „economiştii" activi, ulterior cadet. — ***432.***

123 Lenin se referă la activitatea sa revoluţionară din Petersburg în anii 1893—1895. — ***448.***

124 E vorba de broşura *„Raportul asupra mişcării social-democrate ruse către Congresul socialist internaţional dela Paris din 1900"*. Raportul a fost prezentat congresului din însărcinarea „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate" de către redacţia revistei „Rabocee Delo" şi editat de Uniune la Geneva în 1901 în broşură separată. In broşură a fost inclus deasemenea un raport al Bundului („Istoria mişcării muncitoreşti evreeşti din Rusia şi Polonia"). — ***464.***

125 Această notă a fost dată de Lenin în scopuri conspirative. Faptele sunt menţionate aici exact în ordinea în care au avut loc în realitate. — ***476.***

126 E vorba de tratativele dintre „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg şi Lenin, care a scris în a doua jumătate a anului 1897 amândouă broşurile menţionate în text. — ***477.***

127 E vorba de tratativele dintre C.C. al Bundului şi V. I. Lenin. — ***477.***

128 Vorbind despre *„al patrulea fapt"*, Lenin se referă la încercarea „Uniunii social-democraţilor ruşi din străinătate" şi a Bundului de a convoca în primăvara anului 1900 congresul al doilea al partidului. *„Membrul comitetului"* menţionat de Lenin este I. H. Lalaianţ (membru al Comitetului social-democrat din Ecaterinoslav), care în Februarie 1900 a venit la Moscova pentru tratative cu V. I. Lenin. — ***478.***

129 Lenin citează articolul lui D. I. Pisarev „Greşelile unei gândiri nematurizate" (vezi D. I. Pisarev. Opere alese în două volume, vol. II, 1935, pag. 124, 125). — ***490.***

130 Lenin se referă la următorul pasaj din lucrarea lui K. Marx „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte":
„Hegel remarcă undeva că toate marile evenimente şi personalităţi ale istoriei universale se ivesc, ca să zicem aşa, de două ori. A uitat să adauge: odată în chip de tragedie, a doua oară în chip de farsă" (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. VIII, 1931, pag. 323 [vezi şi *Karl Marx*: „Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte", ed. P.M.R. 1949, pag. 11. — *Nota Trad.*]). — ***491.***

131 *Ienicerii* — infanterie în Turcia sultanilor, care se bucura de anumite privilegii şi care a fost desfiinţată în 1826. Ienicerii jefuiau populaţia şi erau cunoscuţi prin cruzimea lor fără seamăn. Lenin denumeşte ieniceri poliţia ţaristă. — ***495.***

132 Această anexă a fost omisă de Lenin la reeditarea lucrării „Ce-i de făcut?" în culegerea „In 12 ani" în 1907. — ***500.***

133 In „Iscra" nr. 18 din 10 Martie 1902, la rubrica „Viaţa de partid", a fost publicată nota „Polemica dintre «Zaria» şi redacţia ziarului «Vorwärts»", care făcea bilanţul acestei polemici. — ***505.***

DATE DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA
LUI
V. I. LENIN

(Mai 1901 — Februarie 1902)

1901

Mai, înainte de 13 (26)	Lenin începe să lucreze la cartea „Ce-i de făcut?".
Mai, 13—15 (26—28)	In nr. 4 al ziarului „Iscra" apare articolul lui Lenin „Cu ce să începem?", în care el a expus un plan concret de construire a partidului revoluţionar al clasei muncitoare, plan dezvoltat mai târziu în cartea „Ce-i de făcut?".
Mai—Iunie	Lenin conduce organizarea transportării ziarului „Iscra" în Rusia.
	Lenin duce tratative cu grupul iscrist dela Bacu cu privire la retipărirea „Iscrei" în tipografia ilegală locală, organizată, sub conducerea lui I. V. Stalin, de V. Z. Cheţhoveli.
	In scrisorile către agenţii „Iscrei", Lenin dă indicaţia să se tipărească în tipografia iscristă din Chişinău materiale din fiecare număr al „Iscrei", pe măsura apariţiei lor.
Iunie, înainte de 24 (începutul lui Iulie)	Lenin scrie articolul „Prigonitorii zemstvelor şi Hanibalii liberalismului".
Iunie, 24 şi 26 (Iulie, 7 şi 9)	Lenin pune în faţa membrilor redacţiei „Iscrei" problema elaborării unui proiect de program al partidului.
Iunie, 24—Iulie, 17 (Iulie, 7—30)	Cu prilejul discutării în cadrul redacţiei „Iscrei" a articolului lui Lenin „Prigonitorii zemstvelor şi Hanibalii liberalismului", ies la iveală divergenţe între Lenin şi Plehanov în problema atitudinii faţă de liberali. Lenin refuză să schimbe tonul general al articolului, precum şi poziţia principială faţă de liberali.
Iunie	In nr. 5 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Un nou măcel", consacrat apărării dela uzinele Obuhov.

Iunie—Septembrie	Lenin scrie articolul „Problema agrară şi «criticii lui Marx»", îndreptat împotriva revizioniştilor, „critici" ai teoriei marxiste asupra problemei agrare.
Iulie	Intr'o scrisoare adresată unui iscrist, Lenin protestează în mod categoric împotriva planului de a edita la Petersburg un organ raional al organizaţiei ruse a „Iscrei", considerând acest plan o revenire la metodele primitive de muncă. In nr. 6 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „O mărturisire preţioasă".
Iulie, 31—August 12 (August, 13—25)	Lenin primeşte din Rusia prima broşură tipărită în tipografia ilegală dela Chişinău a „Iscrei" — „Femeia muncitoare" de N. C. Crupscaia.
August	In nr. 7 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Invăţămintele crizei".
	Lenin trimite agenţilor din Rusia ai „Iscrei" proiectul unei organizaţii pe întreaga Rusie a „Iscrei", proiect elaborat de el.
Septembrie, 10 (23)	In nr. 8 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Iobăgiştii la lucru".
Septembrie, 20 (Octombrie, 3)	Lenin participă la consfătuirea dela Zürich a reprezentanţilor organizaţiilor din străinătate ale „Iscrei" şi „Soţial-Democratului". Consfătuirea însărcinează pe Lenin să ia cuvântul la congresul „de unificare" a organizaţiilor din străinătate ale P.M.S.D R.
Septembrie, 21 (Octombrie, 4)	Lenin ia cuvântul la congresul „de unificare" a organizaţiilor: „Iscra", „Soţial-Democrat", „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate", Bundul şi grupul „Borba", demascând oportunismul conducătorilor Uniunii.
Septembrie, 22 (Octombrie, 5)	După ce s'a dat citire declaraţiei cu privire la ruptura definitivă cu Uniunea, Lenin, împreună cu reprezentanţii organizaţiilor din străinătate ale „Iscrei" şi ale „Soţial-Democratului", părăseşte congresul „de unificare".
Sfârşitul lui Septembrie—începutul lui Octombrie (Octombrie)	Lenin duce tratative cu un agent al „Iscrei" sosit din Rusia şi dă indicaţii cu privire la crearea unei organizaţii pe întreaga Rusie a „Iscrei".
	Lenin participă la organizarea „Ligii din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse", ligă creată din iniţiativa lui, şi care a grupat pe adepţii „Iscrei" şi ai organizaţiei „Soţial-Democrat".

Octombrie	In nr. 9 al „Iscrei" apar articolele lui Lenin „Lupta împotriva înfometaţilor", „Răspuns Comitetului din S.-Petersburg" şi „Treburile din străinătate".
Noembrie, înainte de 20 (Decembrie, înainte de 3)	In nr. 10 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Un regulament draconic şi o sentinţă draconică".
Noembrie, 20 (Decembrie, 3)	In nr. 11 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Protestul poporului finlandez".
Decembrie, înainte de 5 (18)	In scrisoarea adresată organizaţiilor iscriste din Rusia, Lenin anunţă apariţia în scurt timp a cărţii „Ce-i de făcut ?".
Decembrie, 5 (18)	Intr'o scrisoare adresată unui agent al „Iscrei", Lenin se pronunţă categoric împotriva folosirii tipografiei iscriste dela Chişinău pentru tipărirea unor publicaţii apropiate de „economism".
Decembrie, înainte de 6 (19)	In numele redacţiei „Iscrei", Lenin adresează o scrisoare de felicitare lui G. V. Plehanov, cu prilejul celei de a 25-a aniversări a activităţii revoluţionare a acestuia.
Decembrie, 6 (19)	In nr. 12 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „De vorbă cu apărătorii economismului".
Intre 6 şi 10 (19 şi 23) Decembrie	In nr. 2—3 al revistei „Zaria" apar articolele lui Lenin: „Prigonitorii zemstvelor şi Hanibalii liberalismului", primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară şi «criticii lui Marx»", sub titlul „Domnii «critici» în problema agrară" (prima lucrare purtând semnătura *N. Lenin*), şi „Cronica internă".
Decembrie, 20 (2 Ianuarie 1902)	In nr. 13 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Inceputul demonstraţiilor". In acelaş număr este semnalată apariţia numărului 1 al ziarului „Brdzola" („Lupta") — ziar georgian ilegal de orientare leninist-iscristă, creat din iniţiativa lui I. V. Stalin.
Decembrie, 21 (3 Ianuarie 1902)	Lenin primeşte primul exemplar al „Iscrei" nr. 10, tipărit în tipografia ilegală dela Chişinău a „Iscrei".

1902

Inceputul lui Ianuarie (mijlocul lui Ianuarie) — Lenin scrie observaţii critice la primul proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, întocmit de Plehanov.

Ianuarie, 8 (21) — Lenin ia cuvântul la consfătuirea dela München a redacţiei „Iscrei", criticând primul proiect de program întocmit de Plehanov, şi-şi prezintă îndreptările şi propunerile.

Intre 8 şi 25 Ianuarie (21 Ianuarie şi 7 Februarie) — Lenin întocmeşte un nou proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.

Ianuarie, 15 (28) — In nr. 15 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Cu privire la bugetul de stat".

Sfârşitul lui Ianuarie (prima jumătate a lui Februarie) — In urma indicaţiei lui Lenin, la congresul dela Samara al iscriştilor se întemeiază organizaţia pe întreaga Rusie a „Iscrei".

Februarie, 1 (14) — In nr. 16 al „Iscrei" apare articolul lui Lenin „Agitaţia politică şi «punctul de vedere de clasă»".

Februarie — Lenin scrie prefaţa la cartea „Ce-i de făcut ?".

Sfârşitul lui Februarie—prima jumătate a lui Martie (Martie) — Lenin scrie observaţii critice la al doilea proiect de program al P.M.S.D.R., întocmit de Plehanov.

Martie, 5 (18) — Lenin scrie pentru conferinţa dela Bielostoc „Raportul redacţiei «Iscrei» către consfătuirea (conferinţa) comitetelor P.M.S.D.R.", precum şi un proiect de rezoluţie, ia parte la consfătuirea redacţiei „Iscrei", dă instrucţiuni delegatului „Iscrei" care pleacă la conferinţa dela Bielostoc.

Inceputul lui Martie (mijlocul lui Martie) — La Stuttgart apare cartea „Ce-i de făcut ? Problemele acute ale mişcării noastre", în care Lenin a elaborat bazele ideologice ale partidului marxist.

CUPRINS

1902

CLIŞEE